REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

EVROPSKA KONVENCIJA O KRAJINI

KONVENCIJA IZ FIRENC

4. srečanje delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini

mednarodna konferenca
KRAJINA in DRUŽBA

Slovenija, Ljubljana 11. - 13. maj 2006

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

EVROPSKA KONVENCIJA O KRAJINI

KONVENCIJA IZ FIRENC

4. srečanje delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini

mednarodna konferenca
KRAJINA in DRUŽBA

Slovenija, Ljubljana 11. - 13. maj 2006

Junij 2007

REPUBLIC OF SLOVENIA
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION
FLORENCE CONVENTION

4th Meeting of the Workshops for the Implementation of the European Landscape Convention

international conference
LANDSCAPE and SOCIETY

Slovenia, Ljubljana 11 - 13 May 2006

June 2007

Evropska konvencija o krajini, Konvencija iz Firenc, 4. srečanje delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini, Mednarodna konferenca KRAJINA IN DRUŽBA, Slovenija, Ljubljana, 11. - 13. maj 2006
European Landscape Convention, Florence Convention, 4th Meeting of the Workshops for the Implementation of the European Landscape Convention, International Conference LANDSCAPE AND SOCIETY, Slovenia, Ljubljana 11 - 13 May 2006

Založnik/*Published by:*
Ministrstvo za kulturo

Urednici/*Editors:*
Barbara Mlakar, Ministrstvo za kulturo
Nataša Bratina Jurkovič, Ministrstvo za okolje in prostor

Prevodi/*Translated by:*
Služba za prevajanje in lektoriranje, Generalni sekretariat, Gregorčičeva 27a, Ljubljana

Oblikovanje/*Design by:*
Alenka Bošnak Miklavžin

Tisk/*Printed by:*
Tiskarna Pleško, Ljubljana

Naklada/*Edition:*
500 izvodov / 500 copies

Ljubljana, junij 2007

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711(4)(063)

SREČANJE delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini (4 ; 2006 ; Ljubljana)
Evropska konvencija o krajini : konvencija iz Firenc / 4. srečanje delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini [tudi] Mednarodna konferenca Krajina in družba, Slovenija, Ljubljana, 11.-13. maj 2006 ; [urednici Barbara Mlakar, Nataša Bratina Jurkovič ; prevodi Služba za prevajanje in lektoriranje, Generalni sekretariat]. - Ljubljana : Ministrstvo za kulturo, 2007

ISBN 978-961-6370-11-0
1. Gl. stv. nasl. 2. Mlakar, Barbara, inž. krajinske arhitekture

233050112

Uvod

Introduction

Cilj Evropske konvencije o krajini (podpisana v Firencah 20. 10. 2000, postala zavezujoča 1. 3. 2004) je spodbujanje varstva, upravljanja in načrtovanja evropskih krajin ter organiziranje sodelovanja med evropskimi državami na vprašanjih, ki zadevajo krajino. To je prvi mednarodni sporazum, ki je povsem posvečen vsem dimenzijam evropskih krajin. Konvencija se uporablja na celotnem ozemlju držav podpisnic in obsega naravna, ruralna, urbana in sub-urbana območja. Ukvarja se tako z običajnimi/vsakdanjimi in razvrednotenimi krajinami kot tudi s krajinami izjemnih vrednosti.

Konvencija predstavlja pomemben doprinos k izvajanju ciljev Sveta Evrope, kot so promocija demokracije, človekovih pravic in pravnega reda, ter iskanju skupnih rešitev za glavne probleme s katerimi se srečuje evropska družba danes. Svet Evrope si prizadeva varovati kvaliteto življenja in dobrobiti Evropejcev ob upoštevanju krajinskih kulturnih in naravnih vrednot.

Do 10. maja 2006 je Konvencijo ratificiralo 24 držav: Armenija, Belgija, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Finska, Francija, Irska, Italija, Latvija, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, San Marino, Slovaška, Slovenija, Bivša jugoslovanska republika Makedonija, Turčija, Ukrajina.

Konvencijo je podpisalo 9 držav: Azerbajdžan, Madžarska, Grčija, Luksemburg, Malta, Španija, Švedska, Švica, Velika Britanija.

Adopted in Florence, Italy, on 20 October 2000 and in force since 1 March 2004, the European Landscape Convention aims to promote the protection, management and planning of European landscapes and to organise European co-operation on landscape issues. It is the first international treaty to be exclusively concerned with all dimensions of the European landscape. The Convention applies to the Parties' entire territory and covers natural, rural, urban and peri-urban areas. It deals with ordinary and degraded landscapes as well as those of outstanding beauty.

The Convention represents an important contribution to the implementation of the Council of Europe's objectives, aimed at promoting democracy, human rights and the rule of law and at finding common solutions to the main problems facing European society today. By taking into account the cultural and natural values of landscape, the Council of Europe seeks to protect the quality of life and well-being of Europeans.

As at 10 May 2006, 24 states had ratified the Convention: Armenia, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Finland, France, Ireland, Italy, Lithuania, Moldova, The Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, San Marino, Slovakia, Slovenia, »The Former Yugoslav Republic of Macedonia«, Turkey, Ukraine.

9 states had signed it: Azerbaijan, Hungary, Greece, Luxembourg, Malta, Spain, Sweden, Switzerland, United Kingdom.

Namen Delavnic

Purpose of the Workshops

Delavnice so namenjene izvajanju Evropske konvencije o krajini in izmenjavi izkušenj na ravni Evrope. Cilj Delavnic je tudi pregled izvajanja treh ključnih politik Konvencije: varstvo, upravljanje in planiranje. Poseben poudarek Delavnice bo posvečen dvema posebnima ukrepoma za uresničevanje Konvencije: usposabljanju, izobraževanju in ozaveščanju o pomenu krajine. Udeleženci bodo predstavili že uresničene projekte na nacionalnih in mednarodnih nivojih, kot tudi projekte, ki so še v teku: planske in raziskovalne projekte, programe, prostorsko planske dokumente, različne akcije in aktivnosti povezane z izvajanjem ciljev Evropske konvencije o krajini.

Cilj Delavnice je razpravljati o aktualnih problemih, izmenjati izkušnje iz posameznih držav podpisnic Konvencije in skozi razpravo iskati rešitve povezane z razvojem in varstvom krajine.

The purpose of the Workshops is to implement the European Landscape Convention and exchange experiences at the European level. The aim of the Workshops is to review the implementation of three key policies of the European Landscape Convention: protection, management, and planning. A special emphasis will also be placed on two of the specific measures for the implementation of the European Landscape Convention: training, education, and awareness-raising. The participants are invited to this Convention will be invited to present the already implemented projects at national and international levels, as well as the projects under way: planning and research projects, programmes, spatial planning documents, various actions and activities related to the implementation of the aims of the European Landscape Convention.

The aim of the Workshops is to discuss current topics, obtain experiences from individual countries that signed the Convention, and to find solutions, through discussion, related to landscape development and protection.

Organizatorji

Organized by

Srečanje Delavnic organizira Svet Evrope v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor in Ministrstvom za kulturo RS, Univerzo v Ljubljani – Biotehniško fakulteto, Oddelkom za krajinsko arhitekturo, ter Mestno Občino Ljubljana in Društvom krajinskih arhitektov Slovenije (DKAS). Srečanje je podprl tudi švicarski Zvezni urad za okolje.

The meeting of the Workshops is organized by the Council of Europe in collaboration with the Ministry of Environment and Spatial Planning of Slovenia, the Ministry of Culture of Slovenia, the University of Ljubljana/Biotechnical Faculty, Department for Landscape Architecture, the Ljubljana Municipality and Slovenian Association of Landscape Architecture. The meeting has also supported by the Swiss Federal Office of the Environment.

Svet Evrope/Council of Europe

Maguelonne DÉJEANT-PONS
Vodja Oddeleka za prostorsko planiranje in krajino/*Head of the Spatial Planning and Landscape Division*
DG IV, Svet Evrope/*DG IV, Council of Europe*
F - 67075, STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0) 3 88 41 23 98
Fax: + 33 (0) 3 88 41 37 51
E-mail: maguelonne.dejeant-pons@coe.int

Flore CHABOISSEAU
Asistent administrator/*Administrative Assistant*
Oddelek za prostorsko planiranje in krajino, DG IV, Svet Evrope/
Spatial Planning and Landscape Division, DG IV, Council of Europe
F - 67075, STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0) 3 88 41 38 81
Fax: + 33 (0) 3 88 41 37 51
E-mail: flore.chaboisseau@coe.int

Andrée TERSER
Asistent /*Assistant*
Oddelek za prostorsko planiranje in krajino, DG IV, Svet Evrope/
Spatial Planning and Landscape Division, DG IV, Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 31 97
Fax: +33 (0)3 88 41 37 51
E-mail: andree.terser@coe.int

Slovenija/Slovenia

Nataša BRATINA-JURKOVIČ
Ministrstvo za okolje in prostor/*Ministry for Environment and Spatial Planning*
predstavnica Slovenije za Evropsko konvencijo o krajini/*Environment Directorate*
Dunajska 47
SI - 1000 LJUBLJANA

Tel.: + 386 1 478 70 80
Fax: + 386 1 478 71 23
E-mail: natasa.bratina-jurkovic@gov.si

Barbara MLAKAR
Ministrstvo za kulturo/*Ministry of Culture*
Direktorat za kulturno dediščino/*Cultural Heritage Directorate*
Maistrova 10
SI - 1000 Ljubljana

Tel.: + 386 1 369 59 74
Fax: + 386 1 369 59 02
E-mail: barbara.mlakar@gov.si

---

http://www.coe.int/EuropeanLandscapeConvention
http://www.sigov.si/mop
http://www.kultura.gov.si
http://www.dkas.si

Vsebina

Content

UVOD / *INTRODUCTION* 5
NAMEN DELAVNIC / *PURPOSE OF THE WORKSHOPS* 6
ORGANIZATORJI / *ORGANIZED BY* 6
UVODNI NAGOVORI IN POZDRAVI / *INTRODUCTORY SPEECHES AND WELCOME ADDRESSES*
Janez Podobnik *12*
Metka Černelč *15*
Silvester Gaberščček *18*
Enrico Buergi *20*
Maguelonne Dejeant-Pons *23*
Michael Downing *25*
Nataša Bučar Draksler *26*

DELAVNICA 1 / *WORKSHOP 1*

INVENTARIZACIJA IN VREDNOTENJE KRAJIN *30*
THE IDENTIFICATION AND ASSESSMENT OF LANDSCAPES
prof. dr. Ivan Marušič *31*
Krajinska tipologija in spreminjanje krajine: kaj smo se naučili iz prizadevanj za uresničevanje Evropske konvencije o krajini
Landscape typology and landscape changes: what we have learnt from the endeavors to implement European Landscape Convention in Slovenia
dr. Ana Kučan *43*
Krajina kot nacionalni simbol
Landscape as a national symbol
mag. Jelka Hudoklin *53*
Predstavitev projekta Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije in Izjemne krajine Slovenije
Presentation of the regional distribution of Landscape types in Slovenia project, and the Outstanding landscapes of Slovenia project
Graham Fairclough *64*
Razumevanje in uporaba raznovrstnosti krajine: angleške izkušnje
Understanding and using the diversity of landscape: english experiences
Alberto Clementi *76*
Krajina in urbanizem v Italiji
Landscape and urbanism in Italy
prof. Karl Steinitz *88*
Nekaj misli o krajinskem načrtovanju – proti ciljem Evropske konvencije o krajini
Some notes on landscapes planning – towards the objectives of the European convention
Anne Fortier-Kriegel *92*
Prispevek k četrti delavnici Evropske konvencije o krajini
Contribution au quatrieme atelier de la convention Européenne du Paysage
Terry O'Regan *100*
Pregled nad DELAVNICO 1
Overview of WORKSHOP 1

DELAVNICA 2 / *WORKSHOP 2*

DRUŽBA IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTNIH KRAJIN *108*
SOCIETY AND THE NEED OF HIGH QUALITY LANDSCAPES

Blanka Bartol *110*
Pomen kakovostnih krajin za višjo kakovost življenja
The significance of quality landscape for life quality

Michael Schimek *118*
Unescova izbira kulturne krajine: primer dobre prakse wachau, Avstrija
Selection of cultural landscape by unesco: good practice example of wachau, Austria

dr. Mojca Golobič *128*
Vključenost krajine v javne politike in priporočila za izboljšanje – primer alp
Integration of landscape issues into public policies and recommendations for their improvement – the example of the alpine region

dr. Edvard Kušen *142*
Krajina kot razvojni dejavnik na področju turizma »Istrska ogrlica otokov« - primer dobre prakse
Landscape as a tourism development resource (istria) »Istrian necklace of islands« - good practise example

mag. Vesna Kolar Planinšič *150*
Vloga celovite presoje vplivov na okolje pri ohranjanju značilnosti krajin
The role of strategic environmental assessment in retaining the characteristics of landscapes

Margarita Jančič *165*
Skupni finančni instrumenti za doseganje cilja kakovostne krajine
Common financial instruments for accomplishing landscape quality objectives

Cristina Hertia *173*
Upravljanje krajine v območju delte reke donave
Landscape management in the danube delta area

Antonio Righetti *190*
Od nočne krajine, ki jo razsvetljujejo zvezde in luna, do krajine, ki jo »zastirajo« svetlobne emisije
D´un paysage nocturne illumine par les etoiles et la lune a celui »oscure« par les emissions lumineuses

DELAVNICA 3 / *WORKSHOP 3*

VARSTVO IN UPRAVLJANJE KRAJIN ZA DRUŽBO *198*
LANDSCAPE PROTECTION AND MANAGEMENT FOR THE SOCIETY

Jelena Hladnik *200*
Varstvo in upravljanje krajine v sloveniji skozi instrumente za ohranjanja narave
Landscape protection and management in slovenia through nature conservation instruments

Lionella Scazzosi, Cinzia Robbiati *209*
Zavarovana območja kulturne dediščine in krajine
Sites culturels proteges et paysage

John Thomson *216*
Varstvo in upravljanje krajine: izkušnje in prizadevanja na škotskem
Landscape protection and management: scottish experience and aspiration

Barbara Mlakar *220*
Kulturna krajina kot kulturne dediščina
The cultural landscape as cultural heritage

Francesco Alberti *234*
Krajine in suburbana območja
The acquaintance of the exceptional landscape

Nicolas Sanaa *249*
Krajine zavarovanih območij francije
Les paysages des parcs naturels regionaux francais

mag. Marko Prem *260*
Upravljanje krajin v obalnih območjih sredozemlja – za kvalitetno krajino
Landscape management in mediterranean coastal areas – for quality landscape
Michael Schober *271*
Prostorsko načrtovanje v natura območjih - načrtovanje avtoceste ob upoštevanju območij natura - primer dobre prakse
Planning within the natura areas - planning a motorway with consideration of natura sites - good practice example

DELAVNICA 4 / *WORKSHOP 4*

STROKOVNO IZPBRAŽEVANJE IN OZAVEŠČANJE JAVNOSTI *280*
SPECIALIST TRAINING AND PUBLIC AWARENESS-RAISING
Peter H. Goodchild *282*
Veščine usposabljanja javnosti za sodelovanje v postopkih odločanja
The skills of training the public for participation in decision-making processes
mag. Polona Demšar Mitrovič *291*
Ozaveščanje o vrednotah prostora v izobraževalnem procesu – RAVE SPACE, projekt v okviru Interreg III B
Raising awareness of values of space through the process of education – RAVE SPACE, project within Interreg III B
mag. Maja Simoneti, Maša Šorn *296*
Strategija izobraževanja o prostoru v kontekstu izobraževanja za trajnostni razvoj – projekt RAVE SPACE in povezane dejavnosti
The strategy of spatial education in the context of the education for sustainable development: - the RAVE SPACE project and related activities
mag. Nataša Bratina Jurkovič *305*
Delovanje društva krajinskih arhitektov slovenije na področju izobraževanja in ozaveščanja strokovne javnosti in predstavitev projekta »Mi urejamo krajino«
Activities of the slovenian association of landscape architects in education and professional public awareness-raising, and presentation of the project »We are making our landscape«

ZAKLJUČNI SKLEPI MEDNARODNE KONFERENCE *314*
CLOSING CONCLUSIONS
Maguelonne Dejeant-Pons *314*
Sklepni govor na IV. srečanju delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini, Ljubljana, 11. in 12. maj 2006
Closing speech of the 4th meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention, Ljubljana, 11 and 12 May 2006
Christian Meyer *317*
Splošne ugotovitve IV. Sestanka delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini
General conclusions of the 4th meeting of the workshops for the implementation of the European landscape convention *324*

SEZNAM AVTORJEV *328*
LIST OF SPEAKERS

PROGRAMME *331*

JANEZ PODOBNIK

Minister za okolje in prostor, Slovenija

Minister for Environment and Spatial Planning, Slovenia

Spoštovane dame in gospodje,
dovolite mi, da izrazim veliko veselje, da v Sloveniji gostimo tako pomembno srečanje na temo, ki nam je Slovencem še posebno pri srcu. Tudi mnogi obiskovalci Slovenije odkrivajo, da je njena poglavitna značilnost krajina. Mnogokrat slišimo reči: »Kako zelena in lepa je Slovenija!« Slovenija je nedvomno zelena dežela, saj gozdovi danes pokrivajo približno 60 % državnega ozemlja. Velik del ozemlja Slovenije je kras. Slovenski kras je dal ime celo raziskovalni disciplini, krasoslovju. Obiskovalci, ki so v preteklosti potovali preko Slovenije, so Kras - kraško planoto nad Trstom označevali za pustinjo, za krajino skal in redkega grmovja. Potem je takratna oblast, bilo je sredi 19. stoletja, zastavila program pogozdovanja. To je bil eden zgodnejših krajinsko urejevalnih projektov na Slovenskem.

Slovenija je razpršeno poseljena. Ima nekaj manj kot 6000 naselij. Taka poselitev je v Sloveniji ostala navkljub temu, da danes živi od kmetijstva samo še okrog 4 % prebivalstva. Prehod iz agrarne v industrijsko družbo ali celo postindustrijsko je v Sloveniji potekal sorazmerno postopoma. Razpršeni mali proizvodni obrati so v razgibanem reliefu že zgodaj v zgodovini izrabljali silo voda. To je kasneje pripeljalo do industrijskih obratov na podeželju, vendar pa se ljudje niso bili primorani seliti v mesta v takem obsegu, kot se je to dogajalo drugje. Zato številni Slovenci nikoli niso prenehali biti kmetje, pa čeprav od kmetovanja niso več živeli. Slovensko gospodarstvo je vedno slonelo na povezovanju industrije in kmetijstva. Slovenija je bila dolga leta dežela s sorazmerno velikim odstotkom polkmetov. Tudi to je bil eden od vzrokov, da je Slovenijo v veliki meri obšla modernizacije kmetijskega prostora.

Drobna parcelna struktura in razdrobljenost pridelovalnih zemljišč je še vedno izstopajoča značilnost večine slovenskih krajin. Kar nekaj

Ladies and Gentlemen,
May I begin by expressing great pleasure at Slovenia hosting such an important meeting that deals with a topic close to the heart of every Slovene. Also many visitors to Slovenia find that landscape is Slovenia´s main feature. We often hear people say: »Slovenia is so beautiful and green!« Slovenia is undoubtedly a green country; forests cover approximately 60 per cent of its territory today. A large part of Slovenia´s territory is covered by karst. Slovenia´s karst has even given the name to a scientific discipline known as the karstology. Visitors who travelled across Slovenia in the past described the Karst – the karstic plain above Trieste, as a desert, a region full of rocks and sparse shrubs. Then, in the mid-19th century, the authorities launched a forestation programme. This was one of the earliest landscaping projects in Slovenia.

Typical of Slovenia is settlement dispersion. Slovenia has less than 6000 settlements. This settlement pattern persists in Slovenia although only around 4 per cent of the population make a living from farming. The transition from agricultural to industrial or even post-industrial society was relatively gradual in Slovenia. Dispersed small production plants exploited the waterpower available in the diversified landscape already at a very early stage in history. Later, this lead to industrial plants in rural areas; still people were not yet compelled to move to towns in the extent encountered elsewhere. Therefore many Slovenes never ceased to be farmers although they no longer made their living from farming. Slovenia´s economy was always based on links between industry and agriculture. Slovenia was, for years, a country with a relatively high percentage of half farmers. This was also one of the reasons why there was little modernisation of rural areas.

Small and scattered agricultural lands are still an outstanding feature of the major part of the

dejavnikov je torej vplivalo na to, da je Slovenija danes krajinsko zanimiva dežela. Ko govorimo o izjemnih kulturnih krajinah Evrope, se izkaže, da gre v veliki meri za območja, ki so bila nekoč območja revščine in pomanjkanja. In to velja kar za znaten del Slovenije. Bolj kot so bile razmere za življenje težke, bolj so ljudje iskali načine, kako preživeti in izrabiti še tisto malo možnosti, ki jih je prostor nudil. Pri tem so ustvarili zanimive krajinske vzorce. Zaradi humidne klime v slovenskem sredogorju so naši predniki izumili kozolec, posebno zgradbo za sušenje sena. Terase srečamo domala povsod, toda posameznih deli Slovenije kažejo tudi tu vsak svojo posebnost.

Ob dejstvu, da večina Slovencev prebiva na podeželju, je presenetljivo, da je Slovenija dežela sorazmerno velike naravne ohranjenosti. Zato imam kot minister za okolje in prostor tu veliko odgovornost.

Po eni strani imamo ohranjeno naravo, kar se je pokazalo tudi s tem, da imamo v evropskem omrežju Natura 2000 približno 36 % državnega ozemlja. Imamo velika ekološko pomembna območja, ki jih varujemo zaradi ohranjanja življenjskih prostorov velikih zveri, medveda, volka in risa in območja številnih drugih habitatov evropsko pomembnih vrst.

Po drugi strani nam razpršena poselitev in številni veliki posegi v prostor otežujejo skrb za kakovostno okolje. Razpršeni poselitvi je treba zagotoviti ustrezno infrastrukturo in preprečevati onesnaženja. Tudi Slovenija ima industrijske bazene in kamnolome, ki terjajo sanacijo. V zadnjem desetletju pospešeno gradimo avtoceste. Te velikokrat spreminjajo krajino na način, ki nam morda ni najbolj pogodu. In še bi lahko našteval.

Ob zavesti o vseh teh problemih smo v Sloveniji pripravili Strategijo prostorskega razvoja, v kateri ima krajina pomembno vlogo. V problematiko krajine vključujemo tako probleme varstva narave, vzdrževanja in gospodarjenja z gozdovi, razvoja kmetijstva in drugih dejavnosti v podeželskem prostoru, kot so razvoj turizma in rekreacije, nenazadnje tudi neposredno skrb za kulturno krajino. Želimo, da se vse dejavnosti, ki vplivajo na kakovost krajine, vključijo v zavestno varstvo in usmerjanje razvoja krajine.

Želimo ohraniti prepoznavnost naših krajin. Za območja, ki terjajo posebno skrb, bodisi zaradi

Slovenian landscape. Many factors have indeed influenced Slovenia to make it such an interesting landscape today. When we speak of exceptional cultural landscapes of Europe, we find that, very often, these used to be poverty-stricken regions. This is true of a considerable part of Slovenia. The harder life was, the more resourceful were the inhabitants in seeking ways to survive and put to good use the few opportunities that the physical space offered, thereby creating interesting landscape patterns. Because of a humid climate in Slovenia´s low mountain range, our ancestors invented the hayrack, a special structure used in haymaking. Terraces can be encountered almost everywhere; however, they differ from region to region.

Since the majority of Slovenes live in rural areas, it is surprising that Slovenia has succeeded in preserving nature to the extent it has done. As the Minister of the Environment and Spatial Planning I have great responsibility here.

On the one hand nature is preserved, which has also been demonstrated by approximately 36 per cent of the national territory being included in the European network Natura 2000. We have extensive sites of environmental significance that we protect in order to preserve the habitats of large carnivores, such as the bear, the wolf and the lynx, and the areas of numerous other habitats and species of European concern.

On the other hand, however, dispersed settlement and numerous actions affecting the environment make it harder for us to ensure environmental quality. Dispersed settlements need relevant infrastructure and pollution prevention. Also Slovenia has industrial basins and quarries in need of rehabilitation. In the past decade we have stepped up the motorway construction. These often change the landscape in a way we may not like very much. To name but a few.

Bearing all this issues in mind, we have drawn up the Spatial Development Strategy of Slovenia, in which the landscape plays an important role. The landscape issues also include the issues of nature protection, forest preservation and management, development of agriculture and other activities in rural areas, such as development of tourism and recreation, and direct concern for the cultural landscape. We wish that all the activities having an impact on the quality of land-

napovedanih posegov, bodisi zaradi ogroženosti posebnih kakovosti, je potrebno izdelovanje posebnega planskega dokumenta za celovito načrtovanje krajine. V zakonodajo smo skrb za krajino že vpeljali in želimo jo ohraniti tudi pri spremembi prostorske zakonodaje, ki je v pripravi.

Skrbi za kulturno krajino ne moremo prepustiti samo sektorjem, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, energetika in turizem. Tudi v zunaj mestnem prostoru naj krajinsko načrtovanje opravlja nalogo povezovanja in sinteze različnih interesov, ki se kažejo v družbi.

Izdelali smo tudi temeljit krajinski inventar Slovenije. Vemo, kakšne krajine imamo in kakšni procesi jih spreminjajo. Veliko si prizadevamo za splošna spoznanja o pomenu krajin. O tem skušamo seznaniti že predšolske in šolske otroke. Nenazadnje, imamo tudi visokošolske programe, ki prispevajo k strokovnosti na tem področju. Ampak z vsem tem še nismo čisto zadovoljni. Prevečkrat se znajdemo v težko razrešljivih konfliktih, ko posegamo v krajinski prostor. Iskati bo treba nove prijeme, nove metode dela. Zato nismo zanemarili niti raziskovalnega dela na tem področju.

Spoštovani,
vse našteto pomeni, da uresničujemo cilje Evropske krajinske konvencije, da izvajamo politike, ki jih je zastavila. Zavedamo se teže problemov in jih zato skušamo na različne načine razreševati. Tudi ta posvet je eden od načinov. Želimo izmenjati stališča in izkušnje z drugimi državami Evrope. Želimo si sodelovanja na tem področju. Želimo si, da bi bilo naše delo prispevalo k skupnim ciljem vseh dežel Evrope.

Dovolite mi, da vam še enkrat zaželim uspešno delo in prijetno bivanje v Sloveniji.

scape are included in conscientious protection and direction of landscape development.

We wish to preserve the identity of our landscapes. The areas of special concern either because of an announced action affecting the environment or risks to their specific features, require the elaboration of a special planning document for the comprehensive planning of the landscape. Concern for the landscape has already been included in our laws and will also be taken into consideration in amendments to spatial legislation currently under preparation.

Concern for the cultural landscape cannot be left solely to departments such as agriculture, forestry, energy and tourism. The landscape planning should perform the task of linking and combining various interests shown in society also outside towns and cities.

We have also elaborated a thorough landscape inventory of Slovenia. We know what landscapes we have and what processes are changing them. We are endeavouring to obtain general knowledge on the importance of landscapes. We are trying to impart this knowledge already to preschool children and schoolchildren. And then we also have higher education programmes that contribute to the expertise in this field. However, we are not entirely happy with all this. We are far too often in a tight spot when we take action affecting the environment. We shall have to find new ways and methods of work. For this reason we also continue to pursue research in this field.

Ladies and Gentlemen,
All the above means that we are realising the aims of the European Landscape Convention and implementing the policies established in it. We are aware of the importance of problems; we are therefore trying to address them in various ways. And this conference is one of the ways. We wish to exchange views and experience with other countries of Europe. We attach great importance to co-operation in this field. We hope that our work will contribute to the common goals of all countries of Europe.

May I conclude by reiterating my wish for every success in your work and a pleasant stay in Slovenia.

METKA ČERNELČ

Generalna direktorica Direktorata za prostor, Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija

Director General, Ministry for Environment and Spatial Planning, Slovenia

Spoštovane gospe in gospodje!
V čast mi je spregovoriti na tem srečanju in k že izrečenemu dodati nekaj misli o tem, kako lahko v okviru prostorskega načrtovanja uresničujemo javni interes na področju načrtovanja, varstva in upravljanja krajine.

Javni interes na področju urejanja krajine je ohranjanje kulturnega, ekološkega, okoljskega, družbenega in gospodarskega pomena krajine. Pri umeščanje novih ali posodabljanju obstoječih dejavnosti, zato skozi postopke prostorskega načrtovanja, spoštujemo zatečene naravne in kulturne značilnosti krajine in s tem usmerjamo razvoj v prostoru tako, da krepimo lokalno, regionalno in mednarodno prepoznavnost slovenskih krajin.

Poseganje v prostor in gospodarjenje z naravnimi viri pomenita namreč tudi oblikovanje in preurejanje krajine, pa najsi gre pri tem za razvojna vprašanja širitve naselij, urejanja kmetijskega ali gozdnega prostora, umeščanja turistične, športne ali prometne, energetske ali okoljske infrastrukture, Vsaka od teh dejavnosti pušča svoj pečat v prostoru, ki trajno ali pa časovno omejeno spreminjajo prostorska razmerja v krajini. Nekatere dejavnosti, kot npr. kmetijstvo s svojo multifunkcionalnostjo prispevajo ne le k pridelavi hrane in krme pač pa tudi k oblikovanju kulturne krajine, ki je čedalje bolj cenjen turistični potencial.

Kakovost prostora in bivalnega okolja ne oblikujeta le kvaliteta zraka in vode temveč jo predstavljajo tudi usklajena prostorska razmerja med dejavnostmi, uravnotežena razmerja med grajenim in naravnim, ki ustvarjajo urejene in prepoznavne oblike in s tem prostorsko identiteto. V Sloveniji je ta, podobno kot tudi drugod, vezana na regionalne geografske posebnosti, predvsem klimo in relief, na način kmetovanja, pa tudi na specifične družbene oz. zgodovinske razmere, arhitekturno kulturo in

Ladies and Gentlemen,
I am honoured to speak to you at this meeting and contribute a few additional thoughts to what has been already said about how we can implement public interest in the field of spatial planning and work towards protecting and managing the landscape.

Public interest in landscape planning means preserving the cultural, ecological, environmental, social and economic significance of the landscape. When introducing new or updating existing activities in spatial planning, we respect existing natural and cultural landscape features, thus directing spatial development towards strengthening the local, regional and international identity of the Slovenian landscape.

Spatial development and management of natural resources also involve shaping and redesigning the landscape, regardless of whether this means development issues of spreading settlements, regulating agricultural or forest areas or building tourist, sports, traffic, energy or environmental infrastructure. Each of these activities leaves its mark on the physical space, permanently or temporarily changing spatial relations in the landscape. Agriculture, for example, contributes not only to food and fodder production, but also to shaping the cultural landscape, which represents increasingly valuable tourist potential.

The quality of space and the living environment is not only a matter of air and water quality, but also of harmonized spatial relations between activities and balanced relations between the built and natural environment that create regulated and identifiable forms, and, as a consequence, spatial identity. In Slovenia, as well as in other countries, this identity is also linked to regional geographical features, particularly climate and morphological conditions, farming practices and even specific social or historical situations,

stavbarstvo ter se izraža kot regionalna krajinska identiteta.

Žal sodobni posegi vse bolj vplivajo na to, da krajinska identiteta ni več odraz specifičnih regionalnih značilnosti. Vedno več je posegov, ki zahtevajo velikopotezne prostorske ureditve npr. avtocestni križ, posodabljanja zemljišč za kmetijstvo, ureditve športnih objektov in naprav v krajini, povsod gradimo enak tip hiš: na Primorskem podobne kot na Gorenjskem ali na Dolenjskem, vedno bolj se poslužujemo manjših tipskih ureditvenih elemenotv in enakih gradbenih materialov, ki niso vezani na specifične regionalne vire in značilnosti. Odraz vseh omenjenih procesov pa je vedno večje poenotenje prostora, izguba drobne strukture slovenskega prostora, zmanjšanje regionalno karakterističnih grajenih prostorskih struktur.

Želimo si, da bi gospodarski razvoj posamezne dejavnosti imel v prostoru kar se da pozitivne vplive na prostorsko kvaliteto in da bi Slovenija postala tako dinamično in konkurenčno gospodarsko območje kot območje prepoznavnih slovenskih krajin. Želimo si torej, da bi naše ravnanje v prostoru in njegove posledice vključevalo premislek o kakovosti obstoječih struktur in o posledicah načrtovanih dejavnosti. Želimo si, da bi preurejali prostor tako, da bi bili rezultati kvalitetna arhitektura in kvalitetna krajina.

Želje po ohranitvi obstoječega povzročajo konflikte med t. i. razvojniki in varstveniki: Kako torej ohraniti dediščino preteklosti v arhitekturi, stavbarstvu in krajini, ne da bi onemogočili razvojnih pobud, ki so v tem svetu potrebne za razvoj celotne družbe?

Prav gotovo je potrebno ustvariti okvir za usklajevanje različnih interesov in potreb. Kot primeren okvir vidimo sistem prostorskega načrtovanja. Vse družbene potrebe, tako razvojne, kot tudi varstvene se namreč srečajo v konkretnem prostoru. Vendar je pogosto na ravni konkretnih projektov že prepozno. Treba je ustvariti skupna izhodišča, v okviru katerih se bodo našle vsebine posameznih sektorjev ter bo opredeljen njihov prispevek k celokupnemu prostorskemu razvoju družbe. Vsebovati mora vse vsebine, ki so pomembne za skladen prostorski razvoj in ki vodijo v krepitev identitete prostora. Uveljaviti je treba načrtovanje kot proces, ki na transparenten način na različnih

architectural culture and buildings. All of these are expressed as regional landscape identity.

Unfortunately, modern activities increasingly affect landscape identity, stripping it of its specific regional features. The number of activities demanding large-scale spatial regulation, such as motorways, upgrading land for agriculture and building sports facilities in the landscape, is growing. The houses we build are identical everywhere: the houses in Primorska are similar to those built in Gorenjska or Dolenjska, and the use of identical small-scale type-tested elements and building materials not associated with specific regions is increasing. The result of these trends is an increasingly homogeneous physical space, a loss of the small-scale structure of the Slovenian physical space and a decrease in the regional characteristics of built form.

We want the economic development of individual activities to have as positive effect on the quality of the physical space as possible; we want Slovenia to become both a dynamic and competitive economic area and an area of identifiable and unique landscapes. We want our actions in the physical space and their consequences to include consideration of the quality of existing structures and of the consequences of planned activities. We want to rearrange the physical space in a manner that will result in quality architecture and quality landscape.

Desires to preserve the existing environment give rise to conflicts between developers and environmentalists: how then to preserve the heritage of the past in architecture and the landscape without prejudicing the incentives that the world needs for the development of the entire society?

It is certainly necessary to establish a framework for coordination of different interests and needs. We believe that a spatial planning system would be the appropriate framework for this purpose. All social needs, both for development and for the protection of the environment, meet in an actual physical space. However, at the level of concrete projects, it is often too late. Common positions regarding the activities of individual sectors and defining their contribution to the comprehensive spatial development of the society need to be set up. They must include activities that are relevant for coherent spatial development and that help enhance the identity of

ravneh vključuje in usmerja razvoj sektorjev v prostoru. V proces usmerjanja prostorskega razvoja je treba dovolj zgodaj vključevati investitorje, upravljavce s prostorom ter strokovno in širšo javnost ter tako zagotoviti sprejemanje premišljenih odločitev o razvoju v prostoru, ki zagotavlja trajno kakovost okolja, funkcij in podob.

Nekatere od teh aktivnosti so v Sloveniji že precej razvite, predvsem v primeru izvajanja državnih politik z inštrumentom državnega lokacijskega načrta, kjer si v okviru primerjave alternativnih variant in presoje vplivov na krajino prizadevamo upoštevati obstoječe krajinske kvalitete in jih nadgraditi. Kar seveda v primeru velikih infrastrukturnih posegov ni vedno lahko. Precej dela nas še čaka na ravni koordinacije politik in njihovih ukrepov, da bi dosegali večje prostorske učinke ob hkratnem zagotavljanju arhitekturne in krajinske identitete.

Udeležencem konference želim uspešno delo ter pripravo zaključkov, ki jih bomo lahko koristno uporabili pri našem nadaljnjem delu.

the space. Planning should be enforced as a process that includes and directs the development of sectors in the physical space in a transparent manner. Investors, operators of physical space, the professions and the general public should all be included in the process of spatial development; this involvement should be early enough to ensure the adoption of well-studied decisions on spatial development that will ensure the permanent quality of the environment, its function and its image.

Some of these activities are already quite well developed in Slovenia, particularly in the case of implementing national policies by means of a national detailed plan. We attempt to take into consideration existing landscape qualities and upgrade them through a comparison of alternatives and assessment of impacts. This, however, is not always easy where major infrastructural developments are concerned. There still remains much work to do at the level of coordination of policies and their implementation in order to achieve greater spatial effects along with a simultaneous assurance of architectural and landscape identity.

I wish the participants in this Conference a successful outcome of the work and reaching conclusions that will prove useful in our further endeavours.

SILVESTER GABERŠČEK

Državni sekretar, Ministrstvo za kulturo, Slovenija

State Secretary, Ministry of Culture, Slovenia

Cenjene udeleženke, spoštovani udeleženci IV. srečanja delavnic za izvajanje evropske konvencije o krajini!

Najprej dobrodošli v deželi, ki je zelo pestra v slikovitosti in različnosti krajinskih tipov, ki si sledijo od verige alpskega gorovja z ledeniškimi dolinami na severu in se čez predalpsko hribovje prelivajo v večje in manjše kotline obkrožene z obdelanim gričevjem in z gozdovi poraslimi podaljški hribovja, ki se dviga ob rečnih strugah Kranjskih in Štajerskih pritokov reke Save. Vzhodno od Drave se odpira s svojo čarobnostjo neizmerljiva Panonska ravan, med tem ko ob morskem pasu jadranske obale sili čez skalnati kraški rob proti notranjosti dobrodejni vpliv blagega Sredozemlja.

Redko kje lahko občudujemo na zaokroženem ozemlju kot je Slovenija, takšno raznolikost kulturnih značilnosti, ki sta jih v preteklih desettisočletjih skupaj sooblikovala narava in človek.

Evropska konvencija o krajini, ki je bila sprejeta v Firencah leta 2000 je nastala predvsem zaradi načetega sožitja med **krajino in družbo** postindustrijske civilizacije.

Človekova težnja po obvladovanju narave je skozi zgodovino vedno sočasno oblikovala posamezne prepoznavne kulture, vendar pa vsakokratno strmenje za preseganjem vsega in s tem v zvezi pogosto preziranje dolžnostnega spoštovanja temeljnih zakonitosti sožitja človeka z naravo, ni nujno vodilo k pričakovanemu napredku; spomnimo se biblične zgodbe o *Babilonskem stolpu* ali pa slovenske inačice iz alpskega sveta v povesti o *Zlatorogu*: neustavljivi pohlep in brezobziren odnos do osnovnih vrednot je v obeh primerih najprej pogubil »predrznega junaka«, ki predstavlja vsakokratno družbo. Narava je za ozdravljenje nastalih ran poskrbela sama in je z obraza izbrisala vsako sled za nekoč še tako mogočno in uveljavljeno

Dear participants of the IVth workshop meeting on the implementation of the European Landscape Convention,

Allow me to welcome you first of all to a country which offers picturesque and varied types of landscapes, stretching from the chain of Alpine mountains with glacial valleys in the north, gradually attenuating across pre-Alpine hills, to larger and smaller depressions which are surrounded by cultivated ridges and forest-covered hills that rise along the banks of Sava river tributaries in the regions of Carnolia and Styria. East of the river Drava, the vast, enchanting Pannonian plain opens up, while along the Adriatic coast, and up and over the rocky karstic Kraški rob*, the benevolent influence of the mild Mediterranean climate pushes further inland.*

Rarely can we enjoy such a variety of cultural characteristics, created jointly by nature and the humans during many past millennia, as we find enclosed within the borders of Slovenia.

The European Landscape Convention, adopted in Florence in 2000, came into being primarily as a result of the eroding coexistence of ***landscape and society*** *in post-industrial civilisation.*

The human inclination to control nature has throughout history contributed to the development of individual cultural identities, but man´s ever-present striving to surpass everything while disdaining the responsibility to respect the basic rules of coexistence between man and nature, has not necessarily brought the expected progress. Let us remember the Biblical story about the Tower of Babylon *or the Slovene version of that story from the Alpine world – the tale of* Zlatorog*: in both cases unrestrained greed and a ruthless attitude towards basic values soon led to the annihilation of the »daring hero« who represents the society of any particular time. Nature then attended by itself to the healing of the resulting wounds by erasing from*

»napredno družbo« in zaradi nje oskrunjeno kulturno krajino.

Četrtemu srečanju delavnic za izvajanje evropske konvencije o krajini želim v imenu Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in v svojem osebnem imenu iskrivega oblikovanja tehtnih pobud, ki bodo našle najhitrejšo pot do vseh struktur, ki imajo moč odločanja o usodi krajine in ne nenazadnje o družbi, tako da bodo vedno odgovorno odločale kot pošten in vesten skrbnik, ki dela v prid **skupnega življenjskega prostora** in so nam ga zaupali prihodnji rodovi.

its surface any trace of the then so powerful and so well-established »advanced society« and the violated cultural landscape it had left behind.

May I conclude by expressing a wish on behalf of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, and on my own behalf, that the fourth workshop meeting on the implementation of the European Landscape Convention will abound in spirited development of well-founded initiatives that will later reach as fast as possible all organizations holding in their hands the decision-making power of the fate of our landscapes, and last but not least, of the society, so that they can adopt decisions with full accountability and as an honest and conscientious custodian, working to the benefit of the ***common living environment*** *that has been entrusted to us by future generations.*

ENRICO BUERGI

Predsedujoči konferenci držav pogodbenic in podpisnic Evropske konvencije o krajini, Svet Evrope

Président de la Conférence des Etats contractants et signataires de la Convention européenne du paysage

Gospod minister,
Gospa generalna direktorica Direktorata za prostor v Sloveniji,
Gospa županja mesta Ljubljana,
Gospe in gospodje predstavniki držav pogodbenic in podpisnic Evropske konvencije o krajini, kot tudi drugih držav članic Sveta Evrope,
Gospa vodja Oddelka za prostorsko planiranje in krajino na DG IV Sveta Evrope,
Gospa predsednica Evropskega združenja krajinskih arhitektov in gospa predsednica Združenja krajinskih arhitektov Slovenije,
Gospe in gospodje,

Iskreno se zahvaljujem organom Republike Slovenije, Mestu Ljubljana, DG IV Sveta Evrope, kakor tudi vsem tistim, ki so sodelovali pri organizaciji, da so nas povabili na četrto srečanje delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini tu, v Ljubljani. Po delavnicah Cork na Irskem leta 2005 se že drugič srečujemo zunaj sedeža v Strasbourgu – kar nam bo omogočilo ne zgolj poglobitev v še zlasti aktualno krajinsko tematiko Krajina in družba, ampak prepuščanje navdihu, ki izhaja iz slovenskih izkušenj in rešitev, da se tako seznanimo s prispevkom krajinske vede k soočanju s hudimi težavami današnje družbe.

Cilj Evropske konvencije o krajini je predvsem izboljšanje kakovosti vsakršne krajine, ne glede na to, ali gre za krajino posebnih znamenitosti ali ne. To torej vključuje tudi vsakdanjo krajino brez izjemnih lastnosti. Krajino, ki poleg tega ni ne bolj ne manj takšna, da bi jo lahko uvrstili med »vsakdanjo«, ki pa kljub temu za svoje prebivalce predstavlja naravno okolje bistvenega pomena.

Iz tega razloga je naša konvencija izredno napredna in izrazito usmerjena v prihodnost.

Monsieur le Ministre,
Madame la Directrice Générale de la direction de l'aménagement du territoire de Slovénie,
Madame le Maire de la Ville de Ljubljana,
Mesdames et Messieurs les représentants des Etats contractants et signataires de la Convention européenne du paysage ainsi que des autres Etats membres du Conseil de l'Europe,
Madame le chef de la Division de l'aménagement du territoire et du paysage auprès de la DG IV du Conseil de l'Europe,
Mesdames la Présidente de la Fédération européenne des architectes du paysage et la Présidente de l'Association des architectes paysagers de Slovénie,
Mesdames et Messieurs,

Je remercie sincèrement les autorités de la République de Slovénie, la Ville de Ljubljana, la DG IV du Conseil de l'Europe ainsi que tous ceux qui ont participé àson organisation de nous avoir conviés àla quatrième réunion des Ateliers pour la mise en oeuvre de la Convention européenne du paysage ici àLjubljana. Après les Ateliers de Cork en Irlande de juin 2005 nous sommes pour la deuxième fois hors du nid habituel de Strasbourg – ce qui nous permettra non seulement d'approfondir une thématique du paysage particulièrement actuelle, Paysage et Société, mais aussi d'apprendre et de nous laisser inspirer par les expériences et les solutions slovènes sur l'apport de la discipline Paysage au grands problèmes de la société d'aujourd'hui.

La Convention européenne du paysage vise notamment àaméliorer la qualité de tout paysage, indépendamment du fait qu'il soit ou non particulièrement remarquable. Donc aussi celui de tous les jours, sans qualités exceptionnelles. Celui qui n'est d'ailleurs ni plus, ni moins le paysage que l'on peut qualifier de »quotidien« - mais qui est cependant l'habitat essentiel àceux qui y vivent.

Pour ce fait notre Convention est extrêmement moderne et fortement tournée vers le futur.

Prepričan sem, da se vsak od nas zaveda ne samo dejstva, da je zaradi zavzemanja konvencije za dobrobit »vsakdanje« krajine potreben okrepljen dialog na podlagi iskanja stvarnih in praktičnih rešitev, ampak tudi tega, da je v tej tematiki tudi prava priložnost, ki jo v srcu začuti vsaka in vsak od nas.

Prva od ljubljanskih delavnic temelji na identifikaciji in oceni krajin in se torej nanaša na 6. člen konvencije. Rad bi poudaril pionirsko dejavnost, ki jo pri izvajanju tega dejavnika 6. člena med drugimi opravlja tudi Slovenija, in izrazil svoje globoko spoštovanje slovenskim ustanovam, ki imajo zasluge na tem področju. V času te delavnice bodo sicer predstavljene različne druge rešitve, o katerih se bo razpravljalo.

Rdeča nit druge delavnice, ki jo bomo izvajali v teh dveh dneh in katere predmet je potreba vseh po pridobitvi kakovostne krajine, temelji na razmerju, ki ga je treba vzpostaviti med kakovostjo krajine in kakovostjo življenja.

Predstavljene bodo različne izkušnje v zvezi z upravljanjem krajine, o katerih se bo razpravljalo v času tretje delavnice. Prepričan sem, da bodo primeri dobrih praks privedli do splošnih zaključkov pri vsakdanjem delu na vseh ravneh.

Četrta delavnica bo posvečena izobraževanju specialistov in osveščanju javnosti, ki je še ena od ključnih točk 6. člena konvencije. Tematika izobraževanja in osveščanja javnosti je prav tako primarnega pomena. Brez podpore javnosti, brez dialoga z vsemi partnerji nista izvedljiva nobeno prizadevanje in nobena podpora, kar velja tudi za ukrepe, katerih kakovost in vrednost sta zlahka prepoznavni - na primer tiste, katerih cilja sta prenova in povrnitev prvotne vrednosti oslabljenim krajinam.

Prepričan sem torej, da bomo imeli vsi skupaj priložnost dobro izkoristiti ta dva dneva tu, v Sloveniji, in poglobiti svoje znanje.

Gospe in gospodje, po petem srečanju delavnic v zvezi z Evropsko konvencijo o krajini, posvečenih ciljem krajinske kakovosti, ki se bo odvijalo v Gironi/Španija 28. in 29. septembra 2006, bo DG IV Sveta Evrope organiziral naslednjo konferenco držav podpisnic Evropske konvencije o krajini na sedežu Sveta Evrope v Strasbourgu. Prisrčno čestitam gospe BATTAINI-

Je suis certain que chacun d'entre nous est non seulement conscient du fait que l'engagement de la Convention en faveur des paysages »de tous les jours« nécessite un dialogue accru, sur la base d'une recherche de solutions réalistes et praticables. Mais que, en plus de ceci, ce thème est un atout véritable qui est ressenti dans le coeur de chacune et de chacun de nous.

Le premier des Ateliers de Ljubljana porte sur l'identification et l'évaluation des paysages et se réfère donc à l'article 6 de la Convention. J'aimerai mettre en exergue l'activité pionnière, entre autres, justement de la Slovénie dans la mise en application de cet élément de l'article 6 et j'exprime ma haute considération aux instances slovènes responsables de ce sujet. Lors de cet Atelier, différentes autres solutions seront d'ailleurs présentées et discutées.

La nécessité de bénéficier de paysages de qualité pour tout le monde, le deuxième des Ateliers que nous aborderons durant ces deux jours, se basera sur le fil conducteur du rapport à instaurer entre la qualité du paysage et la qualité de vie.

Différentes expériences concernant la gestion du paysage seront présentées et discutées lors du troisième Atelier. Bonnes practiques qui pourront, j'en suis certain, être extrapolées dans le travail quotidien et ceci à tout niveau.

Le quatrième Atelier sera voué à la formation de spécialistes et à la sensibilisation du public, un autre point cardinal de l'article 6 de la Convention. Le thème de la formation et de la sensibilisation du public est d'ailleurs d'importance primordiale. Sans soutien du public, sans dialogue avec tous les partenaires, aucun engagement et aucun soutien ne peut exister et ceci même pour des mesures ayant une qualité et une valeur faciles à remarquer - par exemple celles ayant pour but l'assainissement et la revalorisation de paysages dégradés.

Je suis donc certain que nous aurons tous l'occasion de profiter fortement de ces journées ici en Slovénie et d'approfondir nos connaissances.

Mesdames et Messieurs, après la 5ème réunion des Ateliers sur la Convention européenne du paysage, vouées aux objectifs de qualité paysagères et qui auront lieu à Girone /Espagne le 28 et 29 septembre 2006, la DG IV du Conseil de l'Europe organisera la prochaine Conférence des Etats signataires de la Convention européenne du paysage au siège du Conseil de l'Europe, à Strasbourg. J'exprime mes

DRAGONI, vodji DG IV, kakor tudi gospe DEJEANT-PONS, ki je odgovorna za Oddelek za prostorsko planiranje in krajino na DG IV, za njuno odločitev za ta bistveni korak proti napredku pri praktičnem izvajanju in upravljanju Evropske konvencije o krajini v optimalnem smislu.

Še enkrat se zahvaljujem organizatorjem tega četrtega srečanja delavnic konvencije in vsem želim še posebej plodno delo.

félicitations les plus vives à Madame BATTAINI-DRAGONI, Directeur de la DG IV, ainsi qu'àMadame DEJEANT-PONS, responsable de la division aménagement du territoire et du paysage auprès de la DG IV, pour leur décision d'accomplir ce pas essentiel afin de progresser au mieux dans la mise en pratique et dans la gestion en un cadre optimal de la Convention européenne du paysage.

En remerciant encore les organisateurs de cette quatrième réunion des Ateliers de la Convention, je souhaite àtous des travaux particulièrement fructueux.

MAGUELONNE DEJEANT-PONS

Vodja oddelka za prostorsko načrtovanje in krajino, GD IV, Svet Evrope

Head of the Spatial Planning and Landscape Division, DG IV, Council of Europe

Minister,
dame in gospodje,

Zelo vesela sem, da lahko danes nadaljujemo s serijo srečanj delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini. Ob tej priložnosti bi se iskreno zahvalila slovenskim oblastem in še posebej Ministrstvu za okolje in prostor, da prijazno gosti to četrto srečanje delavnic, prav tako pa vsem govornikom in udeležencem za njihovo sodelovanje in podporo.

Evropska konvencija o krajini je uspešna. Štiriindvajset držav jo je že ratificiralo in devet drugih jo je podpisalo v pričakovanju zgodnje ratifikacije. Tako je štiriindvajset od šestinštiridesetih držav članic Sveta Evrope že izrazilo svojo trdno namero, da bodo v svoji nacionalni politiki pripisale velik pomen vprašanjem krajine in da jih bodo uvrstile na politično agendo mednarodnih razprav. Želimo, da bi krajinsko dimenzijo od sedaj naprej z vso resnostjo upoštevali v mednarodnih razpravah na temo trajnostnega razvoja. Medtem ko nekateri gledajo nanjo kot na prvo konvencijo o trajnostnem razvoju za doseganje popolnosti v svojem kombiniranem pristopu k okoljskim, socialnim, kulturnim in gospodarskim vprašanjem, ponovno postavlja človeštvo v središče naših prizadevanj.

Kot organizacija, ki skrbi za človekove pravice in demokracijo, Svet Evrope ne bi mogel prestopiti praga 21. stoletja, ne da bi dojel pomen ozemeljske dimenzije človekovih pravic.

Tako sta bila sprejeta dva temeljna dokumenta:

- Priporočilo Rec (2002) 1 Odbora ministrov Sveta Evrope o vodilnih načelih za zagotavljanje trajnostnega prostorskega razvoja evropske celine, ki obsega besedilo, sprejeto na 12. konferenci CEMAT v Hannovru leta 2000 in

Minister,
Ladies and Gentlemen,

I would like to tell you how very glad I am that we are able today to carry on the series of meetings of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention, concerning which I most sincerely thank the Slovenian authorities and especially the Ministry of Environment and Spatial Planning for kindly hosting this 4th meeting of the Workshops, as well as all speakers and participants for their co-operation and support.

The European Landscape Convention is thriving. Twenty-four States have already ratified it and nine others have signed it with a view to an early ratification. Thus, thirty-four of the forty-six Council of Europe member states have already expressed their firm intention to assign a high level of priority to the landscape issue in their national policies and to place it on the political agenda of international debates. It is desirable that the landscape dimension should henceforth be taken fully into account in the international debates conducted on the theme of sustainable development. Regarded by some as the first sustainable development convention for attaining perfection in its combined approach to environmental, social, cultural and economic considerations, it resituates mankind at the centre of our concerns.

As an organisation upholding human rights and democracy, the Council of Europe could not cross the threshold of the 21st century without realising the territorial dimension of human rights.

Accordingly, two fundamental instruments have been adopted:

- *Recommendation Rec (2002) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe*

– Evropska konvencija o krajini, prav tako sprejeta leta 2000.

Od zdaj naprej fizična podoba okolja in kulturna dediščina nista več najpomembnejši; potrebno je upoštevati tudi medsebojni odnos, ki se ustvari in razvija med človekom in njegovo okolico.

»Krajina in družba«, tak je naslov dvodnevnega srečanja: kakšen odnos ima človeško bitje in splošneje človeška družba s svojo krajino?

Medtem ko jo pojmujemo kot »bivališče prebivalcev« in dojemamo kot nujno potrebno za »dobrobit posameznika in družbe«, krajina odpira nova obzorja s tem, ko prav tako razume čutno dimenzijo človeškega bitja. Vsak posameznik je, tako osebno kot družbeno, takoj zmožen občutiti krajino in postati ogledalo, ki jo odseva.

Zadnja izdaja revije Sveta Evrope Naturopa/ Culturopa, posvečena krajini skozi leposlovje, prepričljivo ilustrira obseg, ki presega poezijo samo in v katerem je krajina bistvena za človeka pri določanju njegovega namišljenega sveta, obnašanja, zdravja in lahko bi celo rekli duhovnega stanja.

Estonski pisec Viivi Luik predlaga, da »ko se krajina spremeni, je zelo verjetno, da se bosta sčasoma spremenila tudi jezik in ljudje, ki živijo v tej krajini. [...] Krajina, ki zaradi delovanja ljudi postane grda, žalostna in otopela, rodi človeške razvaline, ki uporabljajo reven, slab jezik, ki je brez življenja«.

Iskreno si želim, da bi nam rezultati tega srečanja pomagali k boljšemu razumevanju dejavnikov, ki vplivajo na nas, v iskanju možnih rešitev, kako voditi izvajanje Evropske konvencije o krajini.

Hvala.

on the Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent which subsumed the text adopted at the 12th CEMAT in Hanover in the year 2000, and

– *the European Landscape Convention, also adopted in 2000.*

From now on, the physical manifestation of the environment and the cultural heritage are not all that matter; so does the inter-relationship established and developing between man and his surroundings.

»Landscape and society«, such is the topic of the current meeting: which relationship does the human being, and in more general terms human society, have with its landscape?

Contemplated as an »inhabitants´ habitat«, perceived as necessary to »individual and social well-being«, landscape opens new horizons in that it also apprehends the human being´s sentient dimension. Each individual is, both personally and collectively, at once able to absorb the landscape and to be a mirror that reflects it.

The latest issue of the Council of Europe´s Naturopa/Culturopa magazine, devoted to landscape through literature, convincingly illustrates the extent to which, above and beyond poetic considerations, landscape is essential for the human being in determining his imaginary world, behaviour, health and, one might even say, spiritual state.

In this vein, the Estonian writer Viivi Luik suggests that »when a landscape changes, it is most likely that, in the course of time, the language and the character of the people living in this landscape change as well. [...] The landscape made hideous, disconsolate and numb by people tends to give birth to human ruins that use poor, bad and lifeless language«.

I earnestly wish that the results of this encounter help us to advance in a fuller understanding of the phenomena which affect us, in the quest for feasible solutions with which to guide the work of implementing the European Landscape Convention.

Thank you.

MICHAEL F. DOWNING

član E.F.L.A. – Evropsko združenje krajinskih arhitektov

E.F.L.A. member

Najprej bi se rad opravičil in razložil, zakaj sem za govorniškim odrom. Naša predsednica izvršnega sveta ga. Teresa Andresen se na žalost ni mogla udeležiti sestanka zaradi akademskih obveznosti. Prosila me je, kot bivšega generalnega sekretarja EFLA, ki se ukvarja s konvencijo že od leta 1998, naj jo zastopam in seveda sem bil počaščen.

V naši organizaciji smo menili, da je pomembno, da so cilji konvencije v celoti izpolnjeni, razumljeni in sprejeti na praktičnem delovnem nivoju in ne le kot nejasen teoretičen in v veliki meri nedosegljiv koncept. Skupščina organizacije je izdelala delovni načrt konvencije s tem namenom.

Besede našega imena »Evropska organizacija za krajinsko arhitekturo« je potrebno razložiti. Skrbno smo jih izbrali, da bi odražale širšo odgovornost za krajino, kot bi jo lahko pričakovali od strokovnega združenja, zveze ali drugega podobnega naziva. Organizacija je bila posebej ustanovljena znotraj pravnega okvira Evropske unije in predstavlja strokovne organe približno dvajsetih strokovnih organov držav znotraj Unije. Vse te države so podpisale izvirno 'Deklaracijo' organizacije in njene priloge, objavljene leta 1989 (kar lahko najdete na spletni strani organizacije).

Posebej nas je veselilo, da smo lahko pozdravili go. Dejeant-Pons na sestanku v času naše Generalne skupščine leta 2004, čeprav obžalujemo, da je za to morala premagati velike težave na potovanju. Za nas je to gotovo bil pomemben dogodek in upam, da je kljub omenjenim težavam tudi ona zadovoljna z obiskom.

Zaupana mi je bila prijetna naloga, da pozdravim organizatorje te delavnice in vse prisotne udeležence v imenu vseh nacionalnih strokovnih združenj, ki jih predstavlja EFLA, ter jim zaželim prijetno in uspešno srečanje.

I must start with an apology and explain my presence on the podium. Our Executive Council President Mme Teresa Andresen is regrettably unable to be present at the meeting due to her academic Commitments. She asked me, as a former Secretary General of EFLA, who has been involved in the Convention since 1998, to represent her and I was delighted to do so.

In the Foundation we have felt it important that the Convention's objectives should be fully met, understood and accepted at the practical working level and not just as a vague theoretical and largely unachievable concept. The Foundations Assembly has established a working party on the Convention with this aim.

The words of our title »The European Foundation for Landscape Architecture« need a little explanation. They were carefully chosen to imply a broader responsibility for the Landscape than might be expected from a professional federation, association or other such title. The Foundation was set up in particular in the legal context of the European Union and it represents the professional bodies of twenty or so professional bodies of countries within the Union. All of these have signed up to the Foundation's original 'Declaration' and its appendices published in 1989 (which can be found on the Foundation's website).

It was a particular pleasure to us to have been able to welcome Mme Dejeant-Pons to a meeting during our General Assembly 2004, though commiserating with her over the extreme travelling problems she had tenaciously overcome. It was certainly an important occasion for us and we hope she found it worthwhile despite the difficulties.

It is my pleasant task to bring greetings to the organisers of this workshop and all the delegates present on behalf of all the national professional associations represented by EFLA together with the wish that we will all have an enjoyable and fruitful meeting.

NATAŠA BUČAR DRAKSLER

Predsednica Društva krajinskih arhitektov Slovenije (DKAS)

Chair of the Slovenian Association of Landscape Architects (SALA)

Pozdravljam vse prisotne tudi v imenu DKAS.

Veseli nas, da se današnje srečanje dogaja neposredno v našem domačem okolju, saj s tem potrjuje delo naše stroke in njeno potrebno prisotnost v družbi. Upamo na veliko odmevnost tega dogodka.

Naj na kratko predstavim društvo. Ustanovili smo ga leta 1992 in danes imamo nekaj več kot 100 članov. Društvo je strokovno združenje samih krajinskih arhitektov. Temeljno vodilo društva je pomoč stroki in posameznim članom, da pri svojem delu upoštevajo načelo celovitega pristopa k nalogam, interdisciplinarnost, transparentnost in iskanje prostorskih rešitev v sodelovanju z različnimi javnostmi.

V svoji kratki zgodovini smo člani društva organizirali vrsto domačih in mednarodnih konferenc, ki so vedno pospremljene z izdajo tematskega zbornika.

Naši člani se uspešno udeležujejo tudi mnogih natečajev.

Čeprav smo razmeroma majhna družbena skupina, se krajinski arhitekti odmevno odzivamo na dogajanje v prostoru in na družbene spremembe, ki se odražajo tudi v krajini. Društvo je aktivno v procesu sprejemanja prostorske, gradbene, okoljske in druge sektorske zakonodaje. Pri tem se povezujemo s sorodnimi organizacijami.

V začetku tega leta smo dobili tudi svojo spletno stran, preko katere smo bolj odprti tudi navzven, vsakdo pa se lahko vključi tudi v Forum.

Društvo je aktivno tudi pri ozaveščanju laične javnosti. Primer take akcije je pričujoča razstava »Mi urejamo krajino«, ki je razstavljena v avli in je projekt otrok iz vrtcev in osnovnih šol.

I salutate everybody also in the name of SALA.

We are glad that this meeting is hapening in our home surrounding, because in this way it confirms our professional work and its ´ appearance in our society. We hope on a wide response of this hapening.

Let me introduce our association in a few words. The Association was established in 1992 and today we have a bit over 100 members. The Slovenian Association of Landscape Architects (SALA) is a professional association of landscape architects

Our basic principle is to help proffesion and individual members to use principles of a holistic approach, interdisciplinarity, transparency and searching for spatial solutions in co-operation with various public entities.

In our short history members have organised a plethora of national and international conferences, always completed by thematic reports. Our members are successful in participation in many competitions. In spite of being a small social group, our reactions to spatial and social changes affecting landscapes are significant. The Association has played a significant role in the processes of adoption of spatial, building, environmental and other sectoral legislation

We got our own page at the begining of this year through wich we are opened widely outwards and everybody can join us in the Forum.

The Association is dealing in awareness-raising activities with laic public. An example of such an activity is today´s presentation in the hall behind: »We are making Landscape« and that was a project of children in Primary school.

There is a question in us all the time. What a space we would like to cocreate and how high

Ves čas je v nas vprašanje, kakšen prostor bi radi soustvarjali? Kako kakovostno življenjsko okolje smo sposobni ustvariti? Kaj lahko storimo kot posameznik in kot krajinski arhitekt?

Lahko se trudimo za take stvari, takšne metode in tehnologije, ki pomagajo vsestransko in ne bodo zlorabljene in ki tudi ne bodo ustvarjale negativnih sopojavov. Poiščimo to kar prinaša resnično trajnost. Svet, ki ga ustvarjamo, naj ne bo proti naravi. In ta narava zato ne bo proti nam. Veliko stvari uide kontroli, zato dobro premislimo o povratnih učinkih preden nekaj naredimo.

Pozdravljam poseben poudarek, ki ga konvencija daje izobraževanju in ozaveščanju strokovne in širše javnosti o vrednotah in pomenu krajine. Gotovo je še veliko priložnosti za odpiranje stroke navzven. Upamo, da je ta proces lahko tudi obraten in vodi tudi do sprejemanja krajinskih arhitektov s strani vseh drugih prebivalcev. Društvo kot neprofitna organizacija je za to pogosto zelo primerna formalna oblika v katero vstopimo po svojem izboru. Krajina je dobrina nas vseh in je zelo pomembna za doseganje višje kakovosti življenja. Če smo poklicani, da smo postali krajinski arhitekti, je na nas toliko večja odgovornost do preostale javnosti. Izobrazba nam seveda ne daje pravice, da se ustoličimo kot neodvisni upravljalec krajine, temveč nas zavezuje k širjenju našega znanja. Za to pa ne zadostuje le znanje o krajini pač pa je potrebna tudi mojstrska komunikacija. Demokratični načini dela, kot so delavnice, na katerih lahko sodelujejo vsi uporabniki prostora, so priložnost, da soustvarjamo okolje, ki je v večji meri rezultat posameznikov in njihove pripravljenosti za soodločanje o naši skupni dediščini.

Pomembno je, da smo odprti, saj učenju nikoli ni konca. Multikulturnost je osnova tega posluha.

Pri tako naravnanem delu nam je Konvencija v veliko pomoč, saj opredeli krajino za ključno sestavino človekove in družbene blaginje ter pravi, da so *varstvo, upravljanje in načrtovanje* krajine pravica in obveznost vsakogar. Namesto da se sprašujemo, kaj nam delajo, se vprašajmo, kaj počnemo sami sebi. Dana nam je svobodna volja, od nas je odvisno kako jo bomo uporabili, pa če smo strokovnjaki ali laiki.

level of quality of life surroundings we are able to create? What can I as an individual or as an landscape architect do?

We can put some effort into such a things, such a methods and tehnologies, that help manysided and will not be obused and also will not make negative influences. Do something, find out what brings us real sustainability. The world we make shall not be against the nature. And that is why this nature will not turn against us. Many things run out off controll, so think well about reversible effects before acting.

I salutate to a special accent which a Convention gives to the education and awareness-raising of proffesionall and laic public about valuableness and the meaning of landscapes. Certainly there are many posibilities to for opening the proffesion outwards. We hope that the process is also vice versa and will lead to acceptance off landscape architects from the side of other inhabitants too. The association as a non-profitable organisation is for that purpose very suitable form into which we join by our own choice.

Landscape is good of all of us and is very important for reaching of higher levels of lifestyle.

If we are called to be a landscape arhitect than we are responsible much more than other public. But of course the education itself does not give us the right to behave as an indipendent landscape manager, but obligate us to disseminate our knowledge. For that purpose only knowledge about a landscape is not enough indeed we need also mastery of communication. A democratical way of work as for example workshops at which all of users of space are included, are an oportunity to cocreate surrounding, which is more result of individuals and their willingness to take part in decision-making about our colective heritage.

It is good, that we have a chance to learn, for it is never ending process. Multiculturness is the fundament of that. The Landscape convention is of great help to adjust our course of work in that way, because it treats the landscape as a basic component of individual and societys´ weal and says, that protection, management and landscape planning are rights and obligations of everybody.

Hvala za vašo prisotnost in vnaprej hvala za vse vaše izkušnje in konstruktivne predloge.

Instead of asking ourselves what others are doing to us we better ask ourselves what we are doing to our self. We were given a free will and how we will use it depends on us, no matter of being professional or laic.

Thank you for your appearance and in advance thank you for your experiences and constructive suggestions.

DELAVNICA *WORKSHOP* 1

Inventarizacija in vrednotenje krajin

The Identification and Assessment of Landscapes

Krajinska tipologija in spreminjanje krajine; kaj smo se naučili iz prizadevanj za uresničevanje Evropske konvencije o krajini

Landscape typology and landscape changes; what we have learnt from the endeavors to implement European Landscape Convention in Slovenia

prof. dr. Janez Marušič, Ph. D.

Izvleček

Tri politike uresničevanja Evropske konvencije o krajini so zgolj trije obrazi ene same dejavnosti – krajinskega planiranja. Krajinsko varstvo, ki se opira na ustvarjanje zaščitenih območij, je rudimentaren tip prostorskega načrtovanja. Učinkovitost tega tipa varstva je zelo odvisna od obsega varovanih območij. V svojem bistvu je to nedemokratičen način načrtovanja krajine. Upravljanje krajine je v veliki meri odvisno od pripravljenosti sektorjev, ki delujejo v krajini, na primer kmetijstva, gozdarstva, vodnega gospodarstva in drugih, da sprejmejo celovito opredeljene upravljavske prakse za svoje. Združujoč koncept, ki lahko poveže vse tri krajinske politike, je načrt namenske rabe prostora. V njegovem okviru lahko optimiramo različne poglede na bodoče krajine. Krajinski načrt lahko poveže različne družbene interese in omogoča demokratičen način sprejemanja odločitev.

Uvod

Evropske krajine so najbolj avtentična evropska kulturna dediščina. So rezultat naporov, ki so jih predhodne generacije Evropejcev vložile v njihovo ustvarjanje. Pri tem so se spopadale z naravnimi neprijetnostmi in se prilagajale okoljskim posebnostim. Naj poudarim dejstvo, do so krajine ustvarili domala vsi evropski ljudje. Vsakdo je dal svoj prispevek k tem naporom, z obdelovanjem kmetijske zemlje, z gozdarjenjem, lovom rib, izkoriščanjem rudnin, izkoriščanjem energije vode in vetra, urejanjem poti in cest in z lastnim načinom življenja v krajini. Osnova

Abstract

The three European Landscape Convention implementation policies are three faces of the same activity - landscape planning. Landscape conservation based on protected areas is a rudimentary type of spatial planning. The efficiency of this type of conservation depends very much on the extension of protected areas. It is essentially an undemocratic landscape planning tool. Landscape management depends very much on the willingness of the sectors which are active within the landscape, i. e. agriculture, forestry, water management, etc. to accept comprehensively defined management practices as their own. The unifying concept of all three landscape policies is land use planning. It can optimize different views about future landscapes, it may embrace all societal interests, and it enables democratic decision making process.

Introduction

European landscapes are a result of physical efforts previous generations of Europeans invested into making cultural landscapes by neutralizing natural inconveniences and adapting themselves to environmental specifics. Landscapes are real and authentic European heritage. Let me stress the fact that landscapes were merely made by whole European population. Everybody gave his contribution to this efforts, by cultivating arable land, by lodging, fishing, exploiting minerals, exploiting water and wind power, making path and roads, or simply, by his way of life within the landscape. It was the dispersed system of decision that generated land-

vsega tega je bil razpršen sistem sprejemanja odločitev. Metaforično evropske krajine lahko opišemo kot palimpsest, na katerega se je evropska zgodovina ponovno in ponovno vpisovala in ga prepisovala. Zahteve za varstvo krajine izhajajo iz tega spoznanja. Dediščino je treba ohranjati. Vendar je problem varstva krajine bolj zapleten. Očitno je, da neposredno varstvo krajin ni mogoče. Krajine so tudi naš življenjski prostor in tudi mi sami bi morali imeti pravico pisati na ta krajinski palimpsest.

V pogledu skupnih prizadevanj pri urejanju krajine so se danes razmere v Evropi nedvomno zelo spremenile. Samo majhen del Evropejcev je neposredno vključen v dejavnosti vzdrževanja krajine. Če upoštevamo samo kmete, je danes tega dela populacije že zelo malo. V Sloveniji je bilo leta 2004 kmetov samo še 3,8 % od zaposlene populacije (Statistični letopis, 2005). Očitno je, da bodo naši vpisi na palimpsest zelo drugačni. Naša poklicna naloga je, da si prizadevamo za nove oblike delovanja v krajini, da si prizadevamo, da bi vpis na palimpsest bil resničen izraz današnjega časa in hkrati spoštljiv do preteklosti. Prizadevanja Sveta Evrope so nedvomno korak v tej smeri. Napori, da vse evropske države spoznajo, da so krajine naša skupna dediščina in podpišejo Evropsko konvencijo o krajini, daje dobro osnovo za oblikovanje skupnega odnosa do krajin. Vendar so prizadevanja potrebna tudi na lokalnih ravneh. Evropska konvencija o krajini poudarja pomen lokalnega prebivalstva, zlasti njegovega vključevanja v odločitve o krajini. Vendar pa take oblike odločanja o fizičnem prostoru in še posebno o krajini ne razumejo in sprejemajo vedno in povsod. Vsaj kar se tiče naše države, je mogoče zaznati prav nasprotno usmeritev. Sprašujem se, če je ta pojav zares omejen samo na našo državo. Videti je, kot da imamo opraviti s procesom zapiranja odločanja znotraj posameznih institucionaliziranih družbenih interesov z izgovorom nujnosti varstva širšega družbenega interesa. Varstvo je vedno poseben način interpretacije javnega interesa in za zaščito javnega interesa mora skrbeti skupnost, to je država. Posledica tega je nastanek neke vrste varstvenega fundamentalizma. Prizadevanja za varstvo vodijo v bolj rigidne in manj razpršene oblike odločanja znotraj administrativnih organov. Tak način premišljanja je mogoče opaziti tudi znotraj Evropske zveze. Način, kako se oblikuje vseevropska varstvena mreža Natura 2000, bi to lahko potrjeval.

scapes. European landscapes can be metaphorically described as a palimpsest on which European cultural history has been written and rewritten again and again. The claim for landscape conservation starts from this statement. Heritage has to be conserved. Nevertheless, the problem of facing these landscapes today is far more complicated. It is obvious that direct conservation of landscapes is impossible. They are still our living space and we have to add something of ours to the palimpsest.

In regard to common endeavors in making landscapes today, the situation in Europe has drastically changed. Only a small number of Europeans is directly involved in the landscape maintaining activities. Considering farmers only, the figures are already under 10 % of the entire European population. In Slovenia, only 3,8 % of the population employed in the year 2004 were farmers (Statistical Yearbook, 2005). It is obvious that our inscription onto the landscape palimpsest will be quite different. Today societies are much more complex and life in the landscape much more diverse. Our professional task is to search for new types of engagement in making these inscriptions a real expression of the today societies. The endeavors of the Council of Europe follow this track of reasoning. The efforts that all European states recognize landscapes as our common legacy and sign the European Landscape Convention give an important basis for a common attitude towards landscapes. Further efforts should go down from the state level to the local levels. The European Landscape Convention stresses the importance of local people and, specifically, its integration into decisions about the landscapes. However, this articulation of decisions about the physical space, and especially landscape is not always and everywhere adequately understood and accepted. At least in this country, one can notice just an opposite course of development. I am asking myself whether this situation is limited to this country only. It seems that idea of conservation has outgrown into more fundamentalist way of reasoning. Conservation is always a specific interpretation of public interest. Public interest is something that has to be protected by some public body. As a consequence, conservation tends to develop more rigid and less dispersed decision making systems closed into governmental bodies. This way of reasoning is noticeable within European Union as well.

Kar bi rad tu poudaril, je pomembnost procesa sprejemanja odločitev, ki je, tako mislim, v prizadevanjih za ustrezen razvoj krajin celo pomembnejši kot fizična podoba krajin samih. Poglavitni cilji prizadevanj, ki jih Svet Evrope vlaga v uresničevanje Evropske konvencije o krajini, naj ne bi bilo obravnavanje krajin samih po sebi, njihovo spoznavanje in inventarizacija, niti njihova fizična zgradba, njihova vidna podoba, temveč proces njihovega spreminjanja, namernega ali spontanega. Naj to povem drugače. Vse preveč smo zaposleni z materialno platjo krajin, njihovo podobo, medtem ko nevidno stran, to je celotno strukturo odločitev, ki vplivajo na podobo krajine, zelo lahko spregledamo.

Kratko predavanje o zgodovini krajinskega planiranja v Sloveniji

Naj pojasnim nekatere od gornjih tez s kratkim pregledom skrbi, ki smo jo v Sloveniji posvečali krajini v zadnjih desetletjih.

Krajinsko planiranje se je v Sloveniji začelo koncem 60-tih let. Leta 1970 je dama Sylvia Crowe, članica Komisije za krajinsko planiranje pri Mednarodni uniji za varstvo narave – IUCN, obiskala Ljubljano. Predstavila je referat na mednarodni konferenci Ceste in krajina.

Dve leti kasneje smo v Ljubljani gostili drugo mednarodno konferenco z naslovom Krajinsko planiranje. Za ta dogodek je prof. Dušan Ogrin uspel pridobiti nekaj najbolj eminentnih krajinskih planerjev tistega časa. Če pogledamo nazaj, je bila konferenca zares pomemben dogodek v evropskem merilu. O planerskih metodah so razpravljali taki planerji kot prof. Carl Steinitz, prof. Konrad Buchwald in prof. Meto Vroom. V 70-tih so slovenski krajinski planerji razvili ali privzeli mnogo orodij za varstvo in za razvoj krajin in prostora sploh. V 80-tih je razvoj krajinskega planiranja postal tako prepričljiv, da je bilo krajinsko planiranje vključeno v zakonodajo. 1984 leta je Zakon o urejanju prostora uzakonil krajinsko zasnovo kot dokument, s katerim naj bi urejali tista podeželska območja, ki bi bila spoznana kot pomembna zaradi njihovih kakovosti ali zaradi ogroženosti. Tudi presojanje vplivov na okolje je tedaj postalo pomemben del krajinskega planiranja. Krajinsko planiranje je bilo prepoznano kot učinkovito orodje celovitega planiranja prostora v podeželskem prostoru. Na

What I would like to stress here is the importance of the decision making process, which is, according to my opinion, even more important than the physical appearance of the landscapes themselves, when an adequate evolution of landscape is in question. The main goal of the efforts Council of Europe is giving into the implementation of European Landscape Convention should not be landscapes themselves, neither their inventory and recognition or evaluation, nor their physical structure or their visual appearance alone, but the processes within which the landscapes are changed, intentionally or spontaneously. Let me put this in another way. We are all too much concerned by the material side of the landscapes, their appearance, while the importance of the invisible side, i. e. the whole structure of decisions that may influence the landscapes, can be very easily overlooked.

A brief lecture on Slovenian landscape planning history

Let me illustrate the points given above with a short overview of the Slovenian care for landscapes in the last decades.

Landscape planning was introduced into this country in the late 60-ties of the last century. In 1970, dame Sylvia Crowe, member of the Landscape planning Committee at the International Union of Conservation of Nature (IUCN) visited Ljubljana. She gave a lecture at the International Conference Roads and Landscape. Two years later Ljubljana hosted another International Conference under the title Landscape Planning. For that event, Prof. Dušan Ogrin succeeded in bringing to Ljubljana some of the most prominent landscape planners of the time. Looking back, the Conference was indeed an important event. The landscape planning methodologies were discussed by such authors as Prof. Carl Steinitz and Prof. Meto Vroom. In 70-ties Slovenian landscape planners adopted or developed many tools for conservation as well as for the development of landscapes and physical space. In the 80-ties the development of landscape planning methodologies was so convincing that landscape planning became part of the Slovenian legislation. In 1984, The Law on Spatial Planning established landscape plan as a document aimed to control the development of countryside areas that are recognized as important from the conservation point of view or areas that are threatened by a substantial change. At

žalost pa je bilo izdelanih le malo krajinskih načrtov. Glavni razlog za to je bil, da je bila krajinska zasnova samo v nekaterih redkejših primerih potrebna kot dodatni dokument, ker je občinski celoviti plan dajal odgovore tudi o problemih razvoja oz. varstva krajin. To nam seveda potrjuje tezo, da je treba uveljaviti to, čemur je namenjeno krajinsko planiranje, skozi celovito prostorsko planiranje.

V 90-tih se je interes usmeril bolj neposredno k krajinam. Leta 1993 je slovenska vlada začela projekt Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije. Projekt je pomenil opazen premik v odnosu do krajine. Krajinsko planiranje je namreč naslavljalo krajine posredno. Poudarjalo je pomembnost analize in prizadevalo si je za reševanje razvojnih ali varstvenih problemov krajine na posreden način – z usmerjanjem odločitev o novem razvoju v prostoru. Projekt iz leta 1993 pa je bil naravnan neposredno v skrb za krajino. Cilji projekta so bili:

1. pridobiti kolikor le mogoče celovito vednost o značaju slovenskih krajin,
2. pridobiti vednost o spreminjanju slovenskih krajin
3. kategorizirati slovenske kulturne krajine v pogledu njihove vidne podobe – vidne privlačnosti
4. pripraviti, kot rezultat vsega, osnove za opredelitev neposrednega varstva izjemnih slovenskih krajin
5. pripraviti smernice za razvoj in varstvo krajin.

Celoten projekt je bil skladen s cilji, ki jih je postavila Evropska konvencija o krajini. Usmeril se je v dve od treh krajinskih politik: krajinsko varstvo in upravljanje krajin. Projekt se je končal 1998, ko je bilo publicirano končno poročilo. Ob koncu 90-tih let so bile v Sloveniji uveljavljene vse tri od politik, ki jih je opredelila Evropska konvencija o krajini. To je bilo malo pred tem, ko je Slovenija podpisala in ratificirala Evropsko konvencijo o krajini (podpisala 2000, ratificirala jo je 15. marca 2003).

Premik od krajinskega planiranja h krajinskemu varstvu in upravljanju je bil pomemben pojav. Pomembno je, da se je ta premik zgodil hkrati s preureditvijo administrativnega sistema v Sloveniji. Nova slovenska ustava je vzpostavila veliko bolj centraliziran politični sistem. Stare občine so se razcepile v manjše administrativne enote, ki niso bile sposobne vzpostaviti lastnih strokovnih skupin, posebno še na področju

that time, assessing environmental impacts became a part of landscape planning activities, too. Landscape planning was considered an effective tool for the comprehensive spatial planning within the countryside areas. A remarkable particularity was here that landscape planning was introduced into the quite decentralized political system which despite the undemocratic regime proliferated in Slovenia at the time. A great deal of physical planning responsibilities was transferred to municipalities. Some of the municipalities were also economically strong enough to afford their own planning offices, while others found expert support within the planning offices of bigger municipalities. Unfortunately, there were only few landscape plans elaborated. The main reason for that was that landscape plan was meant as a comprehensive planning document and not as a sectoral one. By its aims and structure, it was very similar to comprehensive municipality plan which was compulsory and included the entire territory of a municipality. Only in few cases landscape plan was necessary as an additional planning document, since municipality comprehensive plans could give answers also to the landscape development/conservation problems.

In the early 90-ties, it seemed that the interest suddenly focused more directly toward landscapes themselves. In 1993 the Slovenian Government launched a project Regional distribution of Landscape Types of Slovenia. The project represented a remarkable shift. Landscape planning methods, namely, address landscapes indirectly, stressing the importance of analysis and trying to resolve landscape developmental or landscape conservation problems in an indirect way – by controlling the decisions about new developments. The project from 1993 aimed towards direct protection and towards direct care for the landscapes. The goals of the project were:

1. *to acquire as complete as possible knowledge about the character of Slovenian landscapes,*
2. *to acquire knowledge about the Slovenian landscapes changes,*
3. *to categorize Slovenian cultural landscapes according to their visual appearance – visual attraction*
4. *to prepare, as a result, the basis for defining direct protection of outstanding Slovenian landscapes,*
5. *to prepare guidelines for landscape develop-*

prostorskega planiranja in varstva okolja. Razpoka med potrebnim nadzorom nad prostorskim razvojem in šibkostjo malih občin je postala pomemben problem. Državna administracija je začela prevzemati več odgovornosti in neposrednega vpletanja v proces odločanja.

Ker je bil omenjeni projekt tako pomemben dosežek, bi pričakovali, da so bili njegovi rezultati ustrezno izkoriščeni. Toda to se ni zgodilo. Rezultati projekta, ki so javno dostopni, se uporabljajo pretežno kor leksikon slovenskih krajin. To seveda ni nepomembno. Toda najbolj pričakovani učinki projekta, to je vpliv na upravljanje krajin, ni bil dosežen. Tudi predlagani sistem neposrednega varstva izjemnih krajin ni bil še uveljavljen.

Slabosti celostnega premišljanja in moč sektorjev

Kaj je vzrok, da rezultati teh naporov niso bili polno izrabljeni? Kulturna krajina je pojem, ki ga je ustvarilo celostno premišljanje o vidnem okolju. To je sintezni koncept. Dejavnost urejanja krajine ne pripada nobenemu od sektorjev, ki so dejavni v zunaj mestnem nepozidanem prostoru, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, vodarstvo in nenazadnje, tudi varstvo narave. Po drugi strani pa se urejanje krajine lahko opira samo na dejavnosti, ki jih določen sektor izvaja v krajini. Pričakovali smo, da bo sistem subvencioniranja, ki se je v Sloveniji uveljavil v zadnjih 15 letih, mogoče izkoristiti za to, da bi dosegli cilje upravljanja kulturne krajine in da bo s tem mogoče uresničiti smernice za upravljanje krajine. Zlasti še, ker so tvorci nove kmetijske politike neprestano poudarjali, da je ena od velikih nalog kmetijstva varstvo kulturne krajine. Na žalost pa kmetijski sektor tega ni bil pripravljen udejanjiti. Isto velja tudi za druge sektorje, ko se soočajo s tem vprašanjem. Vsak sektor želi planirati prostor sam. Vsak sektor se drži svojih ciljev in želi ohraniti odgovornosti za razvoj in upravljati 'lastni vrtiček'. Je to posledica bolj centraliziranega sistema upravljanja? Je to zgolj izraz močne državne administracije? Ali sta oba razloga samo dve plati iste medalje? Težko je določiti pravi vzrok za take premike v sistemu odločanja. Obstaja pa resna grožnja, da bo prostorsko planiranje zaradi takega sektorskega zapiranja opustilo zamisel o nujnosti celovitega planiranja in spremenilo prostorske plane v zlepljenko sektorsko sprejetih odločitev. Tako pravzaprav tudi ni nenavadno, da ostaja

ment and conservation (Marušič J., Jančič M., 1998, p. 31).

Whole project was well in accordance with the goals European Landscape Convention has established. It focused on two of three landscape policies: landscape conservation and landscape management. The project was concluded in 1998 when the final report was published. By the end of 90-ties all three landscape policies defined by European Landscape Convention were already applied in Slovenia. It was shortly before Slovenia signed and ratified the European Landscape Convention (signed in 2000, ratified in 2003).

The shift from landscape planning towards landscape conservation and management was a significant feature. It is important to state that this shift coincided with the redefinition of the administrative system in Slovenia. The new Slovenian constitution established a much more centralized political system. The old municipalities were split down to smaller administrative units unable to establish their own expert support, especially in the field of physical planning and environmental conservation. The gap between needed control over the spatial development and weakness of the small municipalities became an important issue. The state government started to assume much more responsibilities and direct involvement into decision making process.

As the project was such an important achievement one would expect that the results of the project were adequately exploited. But this was not the case. The outcomes of the project which are accessible to everybody are mostly used as the encyclopedia of Slovenian landscapes. It is not unimportant, at all. But the most expected effects of the project, i. e. the impact on landscape management practices has not been achieved. Even the proposed system of direct protection of outstanding Slovenian landscapes has not been directly implemented.

Weakness of comprehensive thinking and strength of sectors

What is the reason that the results of all these efforts were not fully exploited? Cultural landscape is a notion that grew out of a comprehensive thinking about the visible environment. It is a synthetic concept. The activity of making land-

področje varstva in razvoja kulturne krajine na nek način nerazvito, hkrati pa je veliko bolj dodelan varstveni in upravljavski sistem zastavljen na področju varstva narave. Varstvo narave se je oblikovalo kot poseben sektor z lastno institucionalno strukturo. Institucionaliziran sistem varstva narave je postal celo najbolj dominanten pojav med dejavnostmi, ki se posvečajo slovenskim krajinam. Glavni pristop, ki ga služba za varstvo narave uporablja, je neposredno zavarovanje, to je opredeljevanje območij večje naravovarstvene vrednosti in to, da pripisujejo takim območjem status varovanih območij.

Varstvo narave se je od svojih zgodnjih začetkov uveljavljalo z neposrednim zavarovanjem območij. Prvo zavarovano območje je bilo opredeljeno znotraj sedanjega Triglavskega narodnega parka. Od prvotnih 1400 ha v letu 1924 je naraslo na 2000 ha v letu 1961 in potem na 83.807 ha v letu 1981. Ob koncu 90-tih let je bilo približno 8 % slovenskega državnega ozemlja v neki obliki varstva narave. Leta 2005, ko je Slovenija vstopila v Evropsko zvezo, so bila območja varstva narave razširjena na približno 38 % celotnega državnega ozemlja.

Neprestano večanje območij, ki so pod neko obliko varstva narave, je dobro opazen pojav. Vzrok za to naj bi bile neobičajno raznolike in naravno ohranjene krajine Slovenije. Ta razlog poslušamo vedno znova in znova, ko se sprašujemo o tem, zakaj Slovenija v tem pogledu tako zelo izstopa znotraj Evrope. Če odmislimo pridih nacionalne samozaverovanosti, nacionalnega ponosa, da smo tako izjemni v tem pogledu, je to, kar tu posebno izstopa, izenačevanje dejstev, znanstvenih spoznanj in odločitev o rabi prostora. Razmejevanje prostora in pripisovanje statusa zavarovanega območja ni znanstvena dejavnost. Niti ni predstavitev znanstvenega dejstva. To je načrt rabe prostora, čeprav zelo pomanjkljiv, še zlasti ker je v njegov nastanek bil vključen en sam družbeni interes.

Kratek preskok v teorijo odločanja

V zvezi s problemi urejanja krajine bi lahko prepoznali dve možni obliki obnašanja pri sprejemanju odločitev, standardizacijo in analizo z optimiranjem.

scapes does not belong to any sector that exploit unbuilt areas, like agriculture, forestry, water management and last but not least nature conservation. Landscape management practices can rely only on the activities a particular sector is practicing within landscape. It was expected that the subsidizing system that agriculture has established in the last 15 years could well be exploited in order to reach the cultural landscape management goals and to implement the landscape management guidelines. Unfortunately, agricultural sector was not willing to adapt its subsidizing system to these goals. It stands by its system and its criteria. Same is true also of the other sectors when they are confronted with the same question. Each sector wants to plan on its own, forestry, water management, etc. Each sector sticks to its goals and wants to keep the responsibilities for the development and management of 'its own garden'. Is this a consequence of centralized decision making process? Is this situation only a sign of the strong state administration? Are both reasons just two sides of the same coin? It is difficult to ascertain the real cause of this transformation of the decision making system. It is significant in this respect that a real threat does exist. Even physical planning might abandon the idea of comprehensiveness by transforming spatial plan into a compound map of separately taken decisions. The principal and direct path that could be exploited in order to bring landscape management guidelines into life was, and it is still, practically unreachable.

The sphere of cultural landscapes and activities, conservation or planning, connected to them remains somehow underdeveloped. Much more elaborated conservation and management system grew out in the sphere of nature conservation. It established itself as a separate sector with its own institutional structure. The conservation system has become even the most dominating feature within the activities dedicated to Slovenian landscapes. The main approach it uses is direct conservation, i. e. it defines areas of higher natural value and gives them the status of protected areas. The decisions about the developmental problems within such areas remain under control of experts from nature conservation offices.

Nature conservation was based on the direct conservation approach from its early beginning. The first protected area was established in 1924

Razčlenjeni in eksplicitni postopki krajinskega planiranja se običajno štejejo za optimizacijske procedure, ki izhajajo iz formalne analize. Krajinsko planiranje daje jasno predstavitev o tem, kako sta analiza in optimiranje pomembni. Orodja, ki so jih razvijali v okviru krajinskega planiranja ali okoljskega načrtovanja, analize ustreznosti, funkcije geografskih informacijskih sistemov, razvijanje alternativ, presojanje vplivov na okolje, da jih omenimo samo nekaj, predstavljajo zares bogat arzenal optimizacijskih orodij za prostorsko načrtovanje.

Standardizacija je zelo znana in učinkovita dejavnost znotraj tehniških disciplin. Naj ponovim sicer znano definicijo, da je standardizacija razvoj in uresničevanje konceptov, doktrin, procedur in oblik z namenom, da se doseže in ohranja zahtevane ravni kompatibilnosti, medsebojne odvisnosti ali skupnih značilnosti na vrsti področij, od tehniškega do administrativnega. Nobelovec H. Simon je uporabil izraz standardizacija za opis oblike obnašanja poslovneža, ko je soočen z nujnostjo sprejemanja odločitve, pa mu ustrezna analiza in optimiranje nista dosegljivi. V tem pogledu je standard vsaka vnaprej opredeljena rešitev nekega problema, ki jo je mogoče sprejeti kot ustrezno, ko ni na voljo možnosti, da bi rešitev razvili sami.

Okoljske norme so samo posebni primeri standardov. Opredeljujejo standardizirano kakovost okolja, toda so posebne v tem pogledu, da določajo samo najnižjo raven kakovosti okolja. Ali, če zopet citiramo nobelovca H. Simona, pomenijo še zadovoljujoče odločitve o okolju.

Krajinski rezervati, kot so narodni parki, naravni rezervati, naravni spomeniki, izjemne krajine in podobne prostorsko določene omejitve, so tipi okoljskih standardov in v sistemu odločanja učinkujejo na podoben način, kot delujejo drugi okoljski standardi:

- Kot zadovoljujoče rešitve niso optimalni s stališča varovalnih zahtev, zato težijo k temu, da postajajo s časom ostrejši.
- Predstavljajo izoliran interes, zato pomenijo necelovite, delne rešitve.
- Tekmujejo s podobno izraženimi interesi znotraj političnega ali administrativnega sistema, zato težijo k temu, da bi se zaprle vase.

within the present day Triglav National park. The area grew from approximately 1.400 ha to 2.000 ha in 1961 and to 83.807 ha in 1981. The last figure represents roughly 4 % of Slovenian national territory (Triglavski narodni park). By the end of the 90-ties there was approximately 8 % of Slovenian national territory under some type of nature protection. Protected areas were defined as national, regional and landscape parks, as natural reserves or natural monuments. In 2005 when Slovenia approached European Union the new overall European conservation project named Nature 2000 extended conservation areas up to 36 % of Slovenian national territory (Eurobarometer).

One can very easily become aware of the constant increase of the areas under protection. The explanation that is repeated again and again is that Slovenia is extremely diverse and naturally preserved country. It is said that the definition of 36 % of protected areas is just a proof of that. If we disregard the nationalistic content of this explanation, i. e. the national pride of being outstanding in this respect, the most noticeable feature is that a scientific fact and a decision about the use of space are treated as one and the same. Tracing an area and giving it the status of a protected area is not a scientific operation. It is even not a representation of scientific facts mapped after their recognition. It is a land use plan, although very rudimentary one, due to the fact that it represents only one particular societal interest.

The same partially defined societal interest and behavior can be also seen in other sectors within undeveloped land. Agricultural already in the 70-ties developed a system of agricultural land protection. Prime agricultural land should not be used for purposes other than agricultural ones. The system evolved in a total prohibition of other uses on nearly every piece of field or meadow. Because exceptions were possible the system tended to produce a chaotic type of urbanization rather than a controlled one.

A short piece of decision theory

Two types of decision behavior, i. e. standardization and analysis/optimization, could be found within landscape management practices and decision making processes.

Elaborated and explicit landscape planning procedures are normally considered to be optimiza-

- Odstranjujejo potrebo po optimiranju in pretehtanemu sprejemanju odločitev in s tem izločajo iz sistema odločanje javnosti.
- Ker so opredeljene kot značilnost okolja, na primer kot prisotnost določenega habitata v prostoru, ostajajo znotraj strokovnega opredeljevanja in odločitev je videti, kot da je lahko in mora biti samo strokovna, na primer sprejme jo lahko in celo mora jo sprejeti strokovna služba znotraj administrativnega sistema.
- Zaradi te zadnje značilnosti je odločanje na osnovi standardov pogostokrat proglašeno za znanstven problem. Resnično naravo odločitev, to je dejstvo, da so odločitve vedno vrednostno pogojene, preprosto spregledamo.

Državna administracija, posebno v centraliziranih političnih sistemih, teži k izrabi norm kot preprostega in lahko kontroliranega sistema. To je res za kakršno koli področje, na katerem je treba zaščititi javni interes. Ni nenavadno, da je Evropska zveza uporabila ta pristop v okviru varstva narave.

Tak sistem sprejemanja odločitev deluje dobro vse dokler je omejen na majhna območja, na katerih drugi interesi niso izraženi. Problem se pokaže, ko obseg zavarovanih območij naraste in se s tem ustvarijo razmere za konflikte glede rabe prostora.

Sklepi

Tri politike, ki so predlagane kot trije stebri uresničevanja Evropske konvencije o krajini, bi lahko imeli za tri obraze ene in iste dejavnosti – krajinskega planiranja.

Zgoraj je bilo pokazano, da je neposredno varstvo, ki se uresničuje z opredeljevanjem zavarovanih območij, v resnici rudimentarna oblika krajinskega planiranja oziroma planiranja rabe prostora. Kot dejansko oblika standardizacije odločitev ima ta pristop resne pomanjkljivosti, zlasti še pri urejanju krajine. Predstavlja sicer reševanje razvojno varstvenih problemov, vendar z rešitvami, ki so pripravljene vnaprej. S tem pa je odločitev o nekem prostorskem razvojnem ali varstvenem problemu sprejeta v času, ko vse okoliščine, ki lahko vplivajo na dobro odločitev, še niso znane. Ker se opira na znanstveno percepcijo problema, taki odločitvi ni mogoče ugovarjati.

tion procedures based on formal analysis. Landscape planning gives a clear demonstration of how the analysis and optimization is important. The tools landscape or environmental planning developed, the suitability analyses, GIS, elaboration of alternatives, environmental impact assessments to mention just a few of them, indeed represent a very rich arsenal of optimizing procedures in physical planning.

Standardization is a very well known and powerful activity among engineering disciplines. It represents, and let me here repeat a common definition, the development and implementation of concepts, doctrines, procedures and designs to achieve and maintain the required levels of compatibility, interchangeability or commonality in the operational, procedural, material, technical and administrative fields. Nobel laureate H. Simon uses the term 'standardization' for a type of businessman behavior when confronted with a necessity to make a decision while an adequate analysis cannot be carried out. In this respect, a standard is any predefined procedure or design or any of above mentioned issues that may be accepted as an adequate solution to a certain problem or a part of it.

Environmental norms are only special cases of standards. They define standardized environmental quality, but are specific in a sense that they represent minimal level of environmental quality or, to borrow the term from H. Simon, they are 'satisficing' decisions about the environment.

Landscape reserves, i. e. national parks, natural reserves, natural monuments, outstanding landscapes and similar spatially defined restrictions, are types of environmental standards. In a decision making system, they function accordingly to the characteristics they share with other environmental standards:

- *As 'satisficing' decisions they are not optimal from the point of view of conservation requirements, therefore, they tend to be more and more severe with the passing of time.*
- *They represent an isolated interest, and are as such incomplete solutions.*
- *They compete with accordingly expressed interests within a political (administrative) context therefore they tend to exclude other interests from the decision process, e. g. they tend to give priority to their interests.*

Bila naj bi strokovno neoporečna. Javnost je pri tem izločena iz procesa odločanja. Slovenske izkušnje so v tem pogledu zelo ilustrativne. Predlog za območja Nature 2000 je bil skrit pred javnostjo vse do mesec dni pred njegovo oddajo v Bruselj. Javnost je bila pri tem namenoma izločena iz procesa odločanja. Razlaga je bila preprosta. Opredelitev območij Nature 2000 je bila zadeva znanosti.

Kot varstvo širšega družbenega interesa pred posebnimi ali privatnimi interesi pri rabi prostora je neposredno varstvo gotovo učinkovito orodje. Toda ni demokratično. Zato ga tudi ne bi smeli uporabljati preveč ekstenzivno. V Sloveniji smo glede tega gotovo šli preko vseh razumnih meja. Varstvene zahteve je treba vgraditi v postopke krajinskega planiranja. Krajinsko ali okoljsko planiranje sta razvila zelo bogat nabor pristopov za učinkovito uresničevanje varstvenih ciljev, hkrati pa pri tem dajeta možnost demokratičnega soočanja različnih družbenih interesov.

Uspešna implementacija ustreznega krajinskega upravljanja je v veliki meri odvisna od pripravljenosti sektorjev, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo in drugi, da se podredijo celostnemu opredeljevanju možnosti za varstvo ali razvoj kulturne krajine. Cilji sektorjev pa le redko sovpadajo s takim celostno opredeljenim javnim interesom za varstvo in razvoj krajin. Zato sektorski upravljavski načrti ne morejo biti predloženi v končna odločanja, kar se v Sloveniji na žalost uveljavlja celo s sektorsko zakonodajo. Krajinski načrt, na drugi strani, po definiciji implicira tudi celosten upravljavski načrt. Rabe tal so v resnici dejavnosti na zemljišču ali v prostoru. Dejavnosti pa definiramo kot skupek opravil. Ko krajinski načrt opredeli dejavnosti, opredeli tudi upravljavska opravila. Krajinsko upravljanje je pravzaprav mogoče opredeliti kot uresničevanje načrta rabe prostora.

Krajinsko planiranje integrira varstvo, upravljanje in razvoj krajine. Vendar ga moramo opredeliti kot celovito prostorsko planiranje in ne kot sektorsko, kar je lahko tudi dejstvo v kateri od evropskih dežel. Z njim lahko optimiramo različne poglede na prihodnost krajin. Z njegovo pomočjo lahko vključujemo v proces sprejemanja odločitev vse družbene interese na način, da presojamo posledice, ki jih vsak od njih lahko pokaže v prihodnosti. Najbolj pomembno

- *They eliminate the need for optimization and decision making, and indirectly the public participation as well.*
- *As they are expressed as an environmental condition, e. g. as a presence of a specific habitat, they remain within experts' responsibility and the decision is taken as something that has to be done by experts, i. e. experts within the state administration.*
- *Because of the last mentioned characteristic decisions are often defined as scientifically based matter. The real nature of the decision, i. e. its value based nature, is overlooked.*

The state administration, especially in a centralized political system, tends to exploit the norms as a simple and well to be controlled system when confronted with the specific tasks. This is true for any sphere were public interest should be protected by the government. It is not uncommon that European Union uses this approach in the sphere of nature conservation, water conservation and other conservation issues.

The system of decision making functions well until it is restricted to small areas and to the areas where other interests do not exist. The problems occur when extent of protected areas increases and, as a consequence, the conflicts with other societal interests for the use of land emerge.

One can very easily understand the hesitating of the sectors to accept comprehensive landscape management guidelines as their own. The adjective comprehensive means, in this context, also guidelines that are equilibrated among different societal interests.

Conclusions

The three policies European Landscape Convention proposed as three pillars of its implementation could be considered as three faces of the same activity – comprehensive landscape planning.

It was explained above that direct conservation which is carried out by establishing protected areas is just a rudimentary type of spatial planning. As a type of standardized decision making process it has important drawbacks. It represents a solution to the developmental/conservation problems prepared in advance. The decision about a problem of spatial development/conservation is taken when all circumstances that may

dejstvo pa je, da omogoča sodelovanje javnosti, če ga izvajamo na ustrezen način.

Nenazadnje lahko omogoči današnjim Evropejcem, da v krajinski 'palimpsest' vpišejo tudi lastna in prepoznavna besedila.

have influence on it are not yet known. As it is based on a scientific perception of the problem an expert decision seems to be adequate and fully satisfactory. The general public could be eliminated from the decision making process. The Slovenian experience is very illustrative in this respect. The proposal of the Natura 2000 areas was a classified document made public only one month before it was sent to Brussels. The general public was intentionally eliminated from the decision making process. The explanation was very simple. The definition of the Natura 2000 areas was a matter of science.

As a protection of a public interest against the specific or private interest in the land use the direct conservation seems very efficient. But it is not democratic in its very nature. It should not be used too extensively. The conservation could be built within landscape planning procedure. Landscape or environmental/ecological planning has developed a very rich arsenal of approaches that can implement conservation goals efficiently enough. In Slovenia, the vulnerability analyses have been introduced also by the legislation. Unfortunately, there are real fears that the 'wind' of sectoral interests and European directives will blow this conservation tool away.

The successful implementation of landscape management depends very much on the willingness of the sectors, like agriculture, forestry, water management, etc. to accept other interests about the landscape conservation. As the goals of the sectors rarely coincide with the public interests for conservation the landscape management policy can hardly rely on them. Land use plan, form the other side, by definition implies also management plan. Land uses are activities on land. Activities are defined by technologies or by compounds of operations. When land use plan defines land uses it defines management practices as well. Accordingly, landscape management can be defined as implementation of land use plan. There are some methodological differences between management and spatial plans, e. g. the way how information: data, values, decisions are spatially represented. However, the differences are not substantial, at least not substantial in the context of this discourse.

Comprehensive landscape planning integrates conservation, management and development of landscapes. It can optimize different views about

future landscapes. It may embrace all societal interests and evaluate the consequences each of them can have in the future. The most important fact is that it enables public participation when carried out in an adequate way. It gives many opportunities for the public to be involved into decisions about the European landscapes. It may enable Europeans to be adequately involved in making their own inscriptions onto European landscape 'palimpsest' today.

Finally, what is comprehensive landscape plan, anyway? Comprehensive landscape plan is comprehensive land use plan. The situations where landscape plan does not represent part of a comprehensive land use planning process lead to definition that landscape plan is a sectoral plan. But which sector does it represent? We may conclude that the target of European Landscape Convention should be just comprehensive physical or spatial planning. It is important to introduce the knowledge about the landscapes and its processes, goals and aims of landscape conservation/development to the comprehensive planning activities. They are the most important targets.

Literatura

Marušič J., Jančič M., Regional distribution of landscape types: Methodological bases, R Slovenia, Ministry of the Environment and Physical Planning, National Office for Physical Planning, Ljubljana 1998

Ogrin D. ed., Roads and Landscape, Proceedings of the International Conference, Department of Landscape Design, University of Ljubljana, 1970

Ogrin D. ed., Landscape Planning, Proceedings of the International Conference, Department of Landscape Design, University of Ljubljana, 1972

Evrobarometer
http://europa.eu.int/comm/environment/nature/nature_conservation/useful_info/barometer/barometer.htm

Statistični letopis 2005, **http://www.stat.si/letopis/index_letopis.asp**

Triglavski narodni park,
http://www.burger.si/TriglavNationalPark/TriglavskiNarodniPark.htm

Literature

Marušič J., Jančič M., *Regional distribution of landscape types: Methodological bases, R Slovenia, Ministry of the Environment and Physical Planning, National Office for Physical Planning, Ljubljana 1998*

Ogrin D. ed., *Roads and Landscape, Proceedings of the International Conference, Department of Landscape Design, University of Ljubljana, 1970*

Ogrin D. ed., *Landscape Planning, Proceedings of the International Conference, Department of Landscape Design, University of Ljubljana, 1972*

Eurobarometer
http://europa.eu.int/comm/environment/nature/nature_conservation/useful_info/barometer/barometer.htm

Statistical Yearbook 2005, ***http://www.stat.si/letopis/index_letopis.asp***

Triglav National Park,
http://www.burger.si/TriglavNationalPark/TriglavskiNarodniPark.htm

Krajina kot nacionalni simbol

Landscape as a national symbol

dr. Ana Kučan, Ph. D.

Ustvarjanje krajinske identitete

Angleški zgodovinar Simon Schama, potomec Židov, ki so do druge svetovne vojne naseljevali območja na vzhodu Poljske ob Bialovieskem gozdu, v svoji izčrpni knjigi **Krajina in spomin** zagovarja tezo, da so »krajine zgrajene ravno toliko iz spominskih kot iz kameninskih plasti«[1]. Trditev učenjaka, ki ga oblikuje raznoliko kulturno bogastvo in širok razpon življenjskega prostora, je prav toliko samoumevna, kolikor je na prvi pogled težko združljiva s planerskim pragmatizmom, saj je kolektivni spomin zgrajen na simbolih, mitologijah in družbenih konvencijah, ki so s prostorsko stvarnostjo na videz le malo povezane. Vendar simbolizem, mitologije in družbeni dogovori vplivajo na to, kako prostor sploh dojemamo[2] in posredno na skupno in posameznikovo ravnanje v prostoru in z njim.

Že J. B. Jackson je izpostavil, da preverljive, izmerljive, stvarne krajine, ki so osnova za kakršnekoli planerske operacije, vidimo skozi večpomenski okvir, ki ga sestavljajo kultura, konvencije in spoznava[3]. Zato je toliko bolj pomembno, da, kadar se ukvarjamo s prostorskim načrtovanjem ali načrtovanjem krajine, predpostavimo razlike med stvarnimi opisi (tipološkimi klasifikacijami) krajine in družbenim

Creating Landscape Identity

*In his thorough expertise **Landscape and Memory,** Simon Schama, an Anglo-American historian, a descendant of Polish Jews (who use to populate, until the WWII, the borders of the ancient forest of Bialowieza in Polish part of the Lithuania), argues that »landscapes are built as much from strata of memory as from layers of rock«[1].*

This statement, put forward by a knowledgeable man, who was formed by a multi-cultural background and a broad span of homeland, is as much self-evident as is evidentially incompatible with the pragmatism of spatial planning. For landscapes are perceived by collective memory, he argues, which is built on symbols, mythologies and social conventions. Although hardly in any connection with contemporary landscape realities, symbolism, mythologies and social conventions greatly influence the way in which we perceive our environment[2] and indirectly also the way we act in this same environment as individuals or as a social group.

Tangible, measurable, real landscapes, which are a basis for any operation of spatial planning, are seen through the frame of multiple mean-

---

[1] Simon Schama nas v svoji knjigi Landscape and Memory (New York, 1995) popelje do starih mitov o gozdu, vodi in sveti gori, pokaže, kako so oblikovali naš(e) pogled(e) na krajine in kako so še vedno prisotni v sodobnih predstavah. Pod vprašaj postavi tudi splošno predstavo o arkadiji kot o totalno nekonfliktnem prostoru, saj nas opozarja, da so v starogrški predstavi o arkadiji figure Panov tiste, ki jo vežejo z divjo, nagonsko naravo in človekovimi najbolj prvinskimi strahovi.
In his excellent book Landscape and Memory (New York, 1995) Simon Schama leads us to old myths about forests, water and Holy Mountain and shows how they have shaped our perception(s) of landscapes and how they still exist in contemporary conceptions. He also questions the generally accepted idyllic conception of Arcadia as a totally conflict-free environment and points out that in the Ancient Greek conception the figures of Pan linked Arcadia to the wild and beastly nature and to most primordial human fears.

[2] Razprave o tem, kako se konstruira družbena predstava o prostoru, najdemo v delih Daniel Cosgrove in Stephen Daniels, The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments, (Cambridge, 1988), Stephen Daniels, Fields of Vision: Landscape Imagery and National Identity in England and the United States (Princeton 1993), Greider and Garkovich, Landscapes: The Social Construction of Nature and the Environment (Rural Sociology 1: 1-24, 1994).
The discourse on the use of landscape in the creation of national mythologies can be found in the works of Daniel Cosgrove and Stephen Daniels, The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments, (Cambridge, 1988), Stephen Daniels, Fields of Vision: Landscape Imagery and National Identity in England and the United States (Princeton 1993) and Greider and Garkovich, »Landscapes: The Social Construction of Nature and the Environment« in Rural Sociology (1994) 1: 1-24.

[3] Poleg J. B Jacksona, Discovering the vernacular Landscape (New Haven, 1984), izčrpen uvid v opredelitve pojma krajina prinašajo še John R, Stiloge, Common Landscape of America, 1580-1845 (New Haven in London, 1982) in Augustine Berque et al. »Au–dela du paysage moderne«, Le Debat 65 (maj-junij 1991): 4-133.
Beside J. B Jackson's, Discovering the vernacular Landscape (New Haven, 1984), a thorough insight into the discussion of etymology see also John R. Stilgoe, Common Landscape of America, 1580-1845 (New Haven and London, 1982) and Augustine Berque et al. »Au–dela du paysage moderne«, Le Debat 65 (1991)5-6: 4-133.

ter posameznikovim videnjem in vrednotenjem tega istega prostora ali teh istih krajin.

V krajinskem načrtovanju se vedno znova srečujemo s potrebo po opredelitvi krajinske identitete na vseh ravneh načrtovanja, od lokalne do regionalne ali celo državne. V vsakdanjem ravnanju je ta največkrat zmotno pojmovana kot stanje, kot nespremenljiva fizična pojavnost, medtem ko gre pravzaprav za vedno znova nastajajoči odnos med neko fizično pojavnostjo krajine in pogledom nanjo. Krajine nastajajo z vzajemnim delovanjem med prostorom ter posamezniki in družbo, ki ga s svojim delovanjem spreminjajo. Prostor resda lahko opišemo s fizičnimi prvinami, ki ga sestavljajo, vendar v tem primeru razberemo samo krajinsko podobo v trenutnem časovnem preseku, ne da bi razumeli, v kakšen kontekstu se pojavlja v družbeni predstavi.

Zato se pojavlja vprašanje, kaj sploh je krajinska identiteta. To vprašanje je aktualno na regionalni in, kot bomo videli, kljub težnji po odmiranju nacionalne države, tudi na nacionalni ravni. To vprašanje bo najbrž znotraj Evropske skupnosti vedno bolj zanimivo, saj se prvič posamezni deli EU ponovno sprašujejo o svoji identiteti in drugič, vzporedno nastaja tudi nova evropska prostorska identiteta. Lahko soobstajajo?

Če predpostavimo, da gre ob izmerljivem in stvarnem, čemur bi lahko rekli identiteta krajine, pri iskanju krajinske identitete bolj za odnos do krajine, za identifikacijo s krajino, je njihov soobstoj možen. Kot posamezniki in družba se lahko identificiramo z več stvarmi, v tem primeru z več ravnmi krajine hkrati. Pri nacionalni identifikaciji gre seveda za to, da se je navezovala na tiste krajine, v katere je bil spontano (ali namenoma) investiran smisel, saj se prav zaradi pripisovanja pomenov identiteta ne navezuje na prostor sam po sebi, temveč na

ings. The frame is shaped by culture, convention and cognition[3]. Therefore it is important to presume that differences can be found between physical descriptions of landscapes (such as typological classification for example) and individual or social perception and evaluation of these very same landscapes.

In landscape planning we constantly encounter the problem of how to define the identity of the landscape. This happens on all levels of planning, from local to regional, even on the state level. What immediately comes to light in this context is the problem of the erroneous perception of spatial identity as unchangeable; it is dealt with as a physical phenomenon, while in reality it involves ever new relationships since landscape are created through the reciprocal interaction between the spatial reality and the perception of this spatial reality.

They are created by the interaction between the space and individuals and society who change the space and inscribe their history on it through their actions. A certain space can be described according to the physical components of which it is composed, but in this case we grasp only its image in a particular moment in time, without any understanding of values that are expressed through the social identification with that space.

What landscape identity is in general and how it comes into being? This is a current question on regional and, despite the withering away of the concept of the national state, on national level as well. This is why we can assume that this question might as well be quite interesting within the European Union, firstly, because individual parts of the European Union start re-engaging in the quest for their regional (or national) identity within this new political context and, secondly, a new, European spatial identity gets formed along the way. Can they coexist?

1. a, b, c

V Sloveniji prevladuje podoba idiličnega podeželja, polnega naravnih lepot, obdanih z vencem gora. Največkrat se s to podobo tudi predstavljamo navzven; je podoba, ki jo prinašamo na svetovni trg.
In Slovenia the conception prevails of an idyllic countryside full of natural beauties and surrounded by a wreath of mountains. In most cases we also present ourselves abroad with such a picture; it is a picture we bring to the world market.

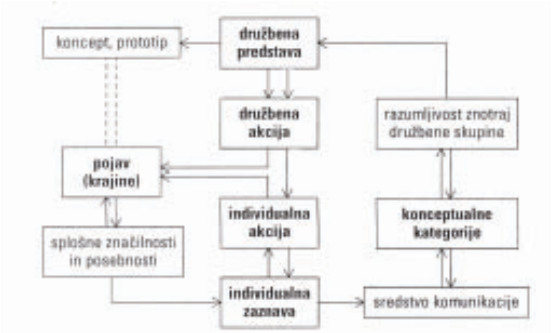

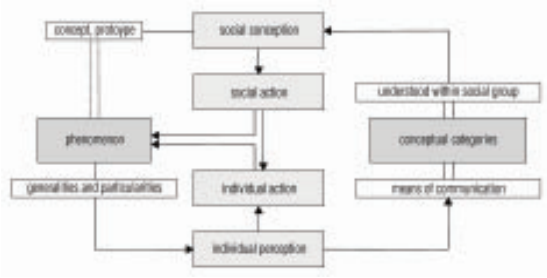

2. Diagram cikličnih interakcij med posameznikom, družbo in krajino, ki prikazuje oblikovanje konceptualnih kategorij.
Diagram of cyclical interactions between the individual, the society, and the landscape that shows the formation of conceptual categories.

tisto, kar prostor predstavlja[4]. Če to velja za naše osebne odnose do prostora, lahko sklepamo, da velja toliko bolj za katerokoli ideološko podprto identifikacijo, tudi za identifikacijo s ponovno ustvarjeno evropsko skupnostjo.

Krajinska identiteta je družbeni konstrukt, ki sicer nastane na podlagi določenega fizisa oziroma prepoznavnih krajinskih vzorcev, vendar so ti v procesih družbene komunikacije, ki izkorišča kolektivni spomin, preobraženi in obloženi z dodatnimi pomeni (konotacijami). S tem družbene konvencije in spoznava diferencirajo, ovrednotijo in prevrednotijo krajinsko identiteto in skonstruirajo splošno sprejeto predstavo o identiteti nekega določenega prostora. Tako nastala družbena koncepcija prostora oziroma krajine je potem tista, ki preko vrednostnega sistema neposredno vpliva na družben odnos do prostora/krajin in na njeno ravnanje z njim. Posamezniki družbeno predstavo o prostoru posvojijo preko procesov inkulturacije, t. j. ponotranjanja, tako, da ta ali bolje rečeno množica teh predstav vplivajo tudi na posameznikov odnos in na njegovo posamezno ravnanje. Kar pomeni, da krajine vrednotimo in preurejamo v skladu z neko splošno sprejeto, največkrat idealno, od stvarnosti odmaknjeno podobo.

Zakaj množina? Zato, ker lahko soobstaja več vzporednih kocepcij prostora, ki izmenično stopajo v ospredje, odvisno od trenutnih potreb. Potrebe niso samo pragmatične, temveč tudi ideološke, kakršna je naprimer potreba po vzpostavljanju ali ohranjanju nacionalne (prostorske) identitete. Predvsem je jasno, da imajo posamezniki svoje lastne predstave o

If we assume that along the measurable space and objectively given phenomena, which one could call landscape identity *the question is more about the relationship towards the landscape, i.e. about the* identification with *the landscape, then their coexistence is quite believable.*

Human feelings of belonging can live side by side, same do feelings of belonging to various levels of landscapes. National identification is linked to places and landscapes in which the meaning was spontaneously (or intentionally) invested. It does not originate, simply from the physical reality of the space but rather primarily from the meanings attached to this reality[4]. If this is true for our personal relationship to the environment, we can afford to assume this is even truer for any ideologically based identification with space.

Landscape identity is a social construct. It is formed on the basis of the geographical characteristics of the certain physis *or for example recognisable landscape patterns, but once they enter the processes of social communication they become transformed, twisted and burdened with connotations. This is how social convention and cognition differentiate, evaluate and reconfigure landscape identity and construct such conception of space or landscape that is generally accepted. This social conception of space or of landscapes uses the social system of values to influence social relationship towards the environment and adjust the behaviour and action within it accordingly.*

The society is a producer and the individual is a consumer, who adopts the social conception by

[4] Eno prvih študij o navezovanju na simbolne pomene prostore je izdelala sociologinja Felizitas Lenz-Romeiss, v Stadt – Die Heimat oder Durchgangstation? (Munchen, 1970).
See one of the first thorough sociological findings regarding collective place-attachment to the symbolic meanings of spatial components in Felizitas Lenz-Romeiss, Stadt – Die Heimat oder Durchgangstation? (München, 1970).

3. Razglednica »Rodna gruda« (Maksim Gaspari) iz časa pred drugo svetovno vojno.
Rodna gruda (»Native soil«) by Maksim Gaspari, pre-World War II postcard.

prostoru/krajini, da pa lahko ob njih mirno in brez konfliktov sprejemajo tudi družbeno splošno sprejete predstave. To je zelo jasno pokazala raziskava, opravljena leta 1995 na primeru Slovenije, potrdilo pa jo je tudi pilotsko preizkušanje pred nekaj leti (2002). Rezultati iz javnega mnenja so potrdili ugotovitve iz semiološke analize likovnih predstavitev slovenskega prostora v turistični in politični propagandi. Pokazali so, da se identiteta ni opredeljevala samo s simbolnimi kraji, temveč tudi s posebnimi krajinskimi tipi, ki epitomizirajo nacionalni prostor[5].

Pridobivanje spoznanj o družbeni zaznavi nacionalnega prostora oziroma krajinske identitete ozemlja, na katerem živimo, pa se ni zadovoljilo le z iskanjem fenomenoloških vidikov nacionalne topografije, temveč je prodrlo tudi v vzročno-posledične soodvisnosti in razkrilo vzroke in procese, ki pri nas usmerjajo prostorski razvoj in s katerimi se ustvarja predstava o istovetnosti slovenskih krajin. Ta namreč izhaja iz naše (narodove) samoopredelitve, iz našega skupnega dojemanja prostora, v katerem živimo in sledi vrednostnim opredelitvam, določenim z družbenim sistemom simbolov, nastalih v skupni kulturni zgodovini. Slovenija je zato odličen primer zaradi dveh razlogov. Prvič, ker se je koncem 20. stoletja ponovno pojavila potreba po utrjevanju nacionalne identitete, ki je za svoj cilj uporabljala tudi krajinske podobe in prispodobe in je bilo vlogi krajine v nacionalni mitologiji lahko slediti *in situ* in drugič, ker se takoj izpostavi vprašanje, ali je ob izpričani (stvarni) geografski in kulturni raznolikosti slovenskega ozemlja sploh možen (in ustrezen) obstoj ene in enotne, časovno stabilne in s

the processes of enculturation. Thus landscape features act as message carriers. A number of such conceptions influence our relationship with this environment, our behaviour and the conceptions we convey to others. The process is repetitive, meaning that landscape are evaluated and transformed according to a certain generally accepted, idealized image, which does not necessarily matching the spatial reality.

Why the use of plural in the term conception? None of these conceptions is an absolute category; they can replace each other in the currently predominant position. Now one and then another significance layer of the conception come to the fore. This means there are certainly more conceptions of space, which differ within social groups and gain their importance according to specific current needs. Needs are not only pragmatic; they are also ideological, such as the need for establishing or preserving national identity; they are topical at certain moments: they are neither inherent nor ordinary. The research on the modern social conception of Slovene space clearly revealed that individuals, while having their own conceptions of the environment, can easily and without any conflicts adopt generally accepted social conceptions[5]. The results of the public opinion survey confirmed the findings of a semiotic analysis of pictorial presentations of landscapes in tourist and political propaganda. They showed that in course of history, national identity is defined not only by symbolic places but also by special landscape types that epitomize the national space.

While attempting to understand the social perception of national space – of the landscape identity of the territory of a certain nation – the search for the phenomenological issues of national topography was not in itself satisfactory. It was necessary to penetrate the causal interdependencies and reveal motifs, causes and processes that direct spatial development and are basic constituents of the concept of the spatial identity of Slovenian landscapes. This concept emerges from the national self-definition, from mutual and collective spatial perceptions and follows the social system of values that was developed in common cultural history. Slovenia made an excellent case for such a study for two reasons. First, at the end of the twentieths century the needs for a reinforcement of a national identity came for various reasons (again) to the fore and while landscape

prostorom skladne predstave, h kateri teži koncept vsake nacionalne identitete[6].

Predstavo o prostoru je pri vsakršnih posegih v prostor zelo pomembno poznati. Je vrednostno zaznavna kategorija, ki jo opredeljujeta razsežnost človekovega bivanja na eni in nacionalna ideologija (ali kakršnakoli druga ideologija pripadnosti) na drugi strani. Nastaja kot posploševanje ali amalgam osebnih in izkustvenih prostorskih predstav; obstaja pa kot sestavljena, iz stvarnih prostorskih značilnosti izbranih delov ozemlja zgrajena podoba, ki ni vedno skladna s prostorsko stvarnostjo.

Nanjo vplivajo tako trenutni prevladujoči družbeni sistem vrednot kot tudi osebne predstave posameznikov. V povezavi z nacionalnim pa je nujno vpeta v nacionalno ikonografijo ter obstaja kot kontinuiteta ali kot zanikanje tiste podobe, na katero se je kakršnakoli skupna istovetnost, v slovenskem primeru tako narodnostna kot nacionalna istovetnost, navezovala v času svojega nastajanja. Zato lahko na zunanji ravni ostaja splošna, ena in ista, v posameznih družbenih plasteh in skupinah (ali posameznikih) pa se vzpostavlja kot posebna.

Vprašanje ogroženosti prostorske identitete, vprašanje ustvarjanja kolektivnega spomina, vprašanje stvarnega in ideološkega iskanja skupnih temeljev ali skupnega, evropskega odnosa do krajin(e), kot tudi vprašanje ideološkega ozadja tega odnosa, so aktualna vprašanja Evrope kot nove, nastajajoče povezovalne skupnosti, katere deli so nesporno še močno ukoreninjeni v svoji posamezni in skupni preteklosti. Predsodki, ki pogojujejo naš odnos do prostora, so manj očitni, zato se jih je še bolj nujno zavedati, prezreti ne gre niti tistih, ki leže za koncepti *narave* in njenega varstva[7]. Prav ta ukoreninjenost v preteklost, nostalgična razsežnost, ki »podobo domovine« postavlja v

imagery and metaphors have been widely used in this endeavour it was easy to follow the role of landscape in national mythology in situ. *Secondly, the question particularly arises of whether, given the well-known geographical and cultural diversity of Slovene territory there is a possibility (and suitability) for the existence of a single conception stable in time and harmonious with space, a symbol, toward which the concept of »national« unity tends by itself[6].*

While planning spatial changes it is necessary to acknowledge the assumptions that lie behind the conception of space. The conception of space is a category subdued to values and perceptions, defined by the human identification with space as a place of dwelling on the one hand and by national ideology (or any other ideology of belonging) on the other. It is constructed as a generalisation or amalgamation of personal and experiential spatial concepts; but it exists as a complex image, distant from objective spatial reality.

Relative to the significance of individual parts of the environment, it is the social value system, which fosters their selection into the predominant social conception. While linked to the concept of national the spatial conception is also necessary embodied within the national iconography and exists as continuity or a denial of exactly the same landscape image (or type) which was the object of the national identification at the time of its first construction in the 18th century. This is why it can persist as general, one and the same, while at the same time appears diverse and special in specific social strata and groups.

The questions of threatened identities, the question of collective memory, the question of objective and ideological quest for common foundations or for common, »European« relation toward landscape(s) as well as the question of the

---

[5] Raziskava je našla navdih v zgoraj naštetih virih, ki se ukvarjajo z vlogo krajine v nacionalnih mitologijah, in si zastavila neprijetno vprašanje, kaj je tisto, kar krajine na Slovenskem naredi slovenske. Podrobnosti o raziskavi so objavljene v članku Ana Kučan, »Slovenski prostor v sodobni družbeni predstavi«, Geografski zbornik 37 (1997): 111-169, in v knjigah Krajina kot nacionalni simbol (Ljubljana 1998) in Marko Polič et al., Spoznavni zemljevid Slovenije (Ljubljana 2002).
The research found inspiration in the above listed works, dealing with the use of landscape in national mythologies, and attempted to answer a rather annoying question what defines Slovene landscape as »Slovene«. For research details see the article by the author: Ana Kučan, »The modern social conception of Slovene space« in Acta geographica 37 (1997): 111-169 (http://www.zrc-sazu.si/gi/GZ.htm).

[6] Da nacionalna identiteta teži k uniformnosti, ki je lahko v očitnem razkoraku s prostorsko raznolikostjo, sta na primeru Francije opozorila Fernand Braudel v prvem delu nedokončane trilogije o francoski zgodovini The Identity of France. History and Environment (London, 1988) in Pierre Nora v Les lieux de Memoire (Paris 1984).
That national identity is oriented toward a uniformity which can be in obvious contradiction to the spatial diversity was observed in the case of France by Fernand Braudel in the first part of his unfinished trilogy on French history, L'Identité de la France, L'Histoire et L'Environment (Paris, 1986) and by Pierre Nora in Les lieux de Memoire (Paris 1984).

[7] Nazorno kritiko predpostavk in predsodkov, na katerih so zgrajeni koncepti o naravi, je ponudil Luc Ferry, Drevo, žival, človek: novi ekološki red, Krt, (Ljubljana, 199_)
A telling critique of the assumptions behind concepts of nature is offered in Luc Ferry, Le nouvel Ordre écologique: L'Arbre, l'animal et l'homme (Paris,1992).

polje mitskega, ji preprečuje, da bi se posodobila in postala, v skladu s sodobnimi družbenimi spremembami, manj urejena in manj pregledna. Ena predstava, sprejeta kot nespremenljiva, zagotavlja varnost in vzpostavlja jasno sliko o tem, kaj je v pomenskem smislu središčni in kaj obrobni prostor. K njej se zato zatekamo zlasti v odbobjih dejansko ali namišljeno ogrožene istovetnosti, saj nam daje občutek pripadnosti prostoru, ki ga naseljujemo. Kot je ugotovil že angleški geograf Lowenthal, so krajine za ustvarjanje iluzije varnosti najustreznejše – vsaj v preteklosti so se namreč zelo počasi, komaj opazno spreminjale[8].

Ker so skupinske identitete vselej vsaj delno, nacionalna pa v celoti, zgrajene na mitologijah, ni presenetljivo, da so te mitologije tudi dejavniki oblikovanja pomenske členitve prostora. Raziskava je raziskala, kako je k členitvi nacionalnega ozemlja prispevala slovenska nacionalna mitologija. Ob dejstvu, da geografske in klimatske značilnosti določenega območja vplivajo na izbiro določenih rab in tudi na to, kako se posamezne rabe prostorsko stukturirajo, da na stukturiranost prostora vplivata družbeni sistem in ekonomska moč, ne moremo zanikati vpliva ideologije in politične strategije, ki podobe krajin ne določata nič manj kot gospodarski sistem.

Kako poteka izbiranje posameznih krajev in krajinskih tipov oziroma »investiranje smisla«?

Izbiranje prvin v t. i. podobo nacionalnega prostora, izbiranje »slovenskih« krajin poteka preko osebnih mnenj, vendar je na končni ravni predvsem rezultat sistemskega delovanja ideoloških aparatov države[9], zaradi česar je lahko podoba, s katero se kot nacija (ali skupina) istovetimo, v marsičem različna od stvarnosti. Ključna pri tem je razlika med objektivnimi, fizičnimi prostorskimi strukturami ter subjektivno sliko, ki se (je) konstituira(la) in se vzdržuje in spreminja v procesih družbene komunikacije.

Na skupinski ravni, zlasti na nacionalni, se osnovna istovetnost, »občutenje doma« dopolnjuje z občutenjem domovine, ki je lahko

ideological background of this relationship are all current issues within Europe. Within this newly emerged all-embracing community some parts are still strongly rooted in their individual or common past. The assumptions governing the relationships toward landscape are quite insidious, including the assumptions behind the concepts of nature *and its protection[7]. It is important to be constantly reminded of their mighty presence.*

The nostalgic obsession with the past positions »the image of the homeland« in the field of myth and allows it to deny its own modernisation and to continue to stay orderly and secure. One image, accepted us unchangeable, provides (imagined) security and constitutes a clear distinction between what it symbolically central and what a marginal space. It acts as a refuge for the sentimental orientation in times of actually (or seemingly) threatened identity, because it provides a felling of belonging to the territory as home. As was quite wittily observed by a British geographer David Lowenthal landscapes are the most suitable tool for the creation of the illusion of safety – until our times they were a subject of a very slow, almost unperceivable change[8].

While common identities are at partially, national identities are entirely built on mythologies, thus it is not surprising that these same mythologies are also the factors of the symbolic articulation of space. Research on the case of Slovenia examined how Slovenian national mythology contributed to the articulation of the national space. In spite the fact that geographic and climatic characteristics of a certain area condition the selection of the specific land use and the structural articulation of the land use and that articulation of space is also due to the social system and the level of economic power, the influence of the ideology and political strategy can not be denied – they condition the appearance of landscapes no less that the economic system.

The selection of the specific places and landscapes into the general conception is based on the assignment of meaning. Specific landscapes or places emerge as representative of the whole,

---

[8] Glej David Lowenthal, »Landscape as Living Legacy«, v Meto Vroom ed. The Landscape of Symbols (Wageningen, 2002): 13-26.
See David Lowenthal, »Landscape as Living Legacy«, in Meto Vroom ed. The Landscape of Symbols (Wageningen, 2002): 13-26.

[9] Ideološki aparati, kakor jih je opredelil Althusser, so prisotni v vsaki institucionalizirani skupnosti, tudi v Evropski Uniji.
Ideological apparatus as defined by Althusser, are present in any institutionalized society, also in European union.

[10] Glej David Lowenthal, »Past time, Present Place: Landscape and Memory« v The Geographical Review 1(1975): 1-36.
See David Lowenthal, »Past time, Present Place: Landscape and Memory«, The Geographical Review 1(1975): 1-36.

pojmovana kot država ali kot regija. Tu se dotaknemo vprašanja pomena pojma domovina, ki kot ideološki konstrukt vpliva na družbeno konstrukcijo in pomensko členitev prostora. Za ponazoritev vzemimo predstavo o nacionalnem prostoru: opredelitev nacionalnega prostora je naprej teritorialna, kar je nujno za njeno suverenost, vendar za nacionalno istovetnost določenega prostora ne zadošča. V samem jedru nacionalega istovetenja s prostorom je družbeni sistem vrednot, ki na posebni skupinski ravni pogojuje izbor posameznih delov okolja v koncept »domovine« ali, kot mu pravi Lowenthal, »patrimonija«, očetne dediščine[10]. V takšno predstavo doma vnašamo znano in **želeno, zamišljeno** podobo preteklosti. Ta predstava sloni na prostorih bivanja, na krajinah, ki so za spontano ali načrtno vnašanje smisla najbolj primerne. Kot najprimernejše se kažejo prav starožitne krajine, saj so v času hitrih prostorskih sprememb zaradi navidezne nespremenljivosti otipljiv dokaz željene, idealizirane preteklosti.

To pomeni, da se, ne glede na enak potencial vseh delov ozemlja, da postanejo prvine nacionalne identifikacije, kot skupina istovetimo

usually appearing as symbolic places or as conceptualized landscape types. The selection of the »national« landscapes starts with personal opinions, but at the end is rather a result of the systemic action of the ideological apparatuses of the state[9], which makes the end result not necessarily matching the spatial reality. The key issue is the distinction between the objective, physical spatial structures and the subjective image, that constitutes and sustains itself in the processes of social communication.

On the level of group identity, especially on the level of national identity, the basic identification, the emotional sense of home, is complemented with the sense of »homeland«, which can be comprehended as a region as well as a state. The issue tackles the question of the meaning of the term homeland, which, as an ideological construct influences a social construction and symbolic articulation of space. Let's take a conception of national space for illustration: definition of the national space is first territorial, and the territorial definition is crucial for the sovereignty of the nation, but it is not sufficient for the national identification with the national territory. In the core of the national identification lies the

4. Turistični plakat iz leta 1939.
Tourist poster from 1939.

5. a, b

Turistična plakata iz leta 1984.

Tourist posters from 1984.

samo s tistim, kar je za nas kot skupino pomembno. Prostor tako postane družbena metafora. Istovetimo se z izbranim, odvisnim od družbenega sistema vrednot. Sistem družbenih vrednot pa ni zgolj razumski, pogojen je tudi s čustvi – s čustvenim vrednotenjem posameznih delov prostora in izbiranjem med njimi. Pri čemer spominske, simbolne in mitološke plasti stopajo na premočrtno pot strokovne racionalnosti.

Tako nastaja podoba prostora, ki je, ne glede na to, da izhaja iz fizičnih danosti, vendarle družbeni konstrukt. Posamezniki ga ponotranjijo do stopnje, ki je zanje v danem trenutku aktualna, v vsakem primeru pa vpliva na njihovo miselno sliko prostora. Prepoznavanje prostora izvira iz posameznikovega ali družbenega dojemanja kraja, na nacionalni ravni vsekakor skozi prizmo družbe, ki se je konstituirala kot narod.

Rečemo lahko, da si nacionalna (ali katerakoli druga ideološko podložena) zavest prostor prisvaja, pri tem pa iz celote spontano in premišljeno izbira ustrezne reprezentančne dele. Ker se zavest spreminja, se spreminja tudi predstava o prostoru, s katero se istovetimo, čeprav v njej, kot kaže zgodovinski pregled na primeru Slovenije, nekatere prvine vztrajajo ne glede na družbene spremembe[11]. To je za prostorske načrtovalce pomembno z vsaj dveh vidikov. Prvič, izbrane prvine, vzorci, krajinski tipi so tisti, ki so za skupinsko identifikacijo zares pomembni in jih pri načrtovanju prostorskih sprememb nujno kaže upoštevati. Drugič, zazrtost v nostalgično podobo, ki ob stvarni soobstaja, lahko preglasi dejanske probleme v okolju in jih spregleda, ker jih je zaradi svoje slepe zazrtosti nesposobna uvideti[12]. Profesionalno delovanje mora priznati obstoj in pomen simbolne podobe in procesov, ki ustvarjajo spominske plasti, zato, da jo lahko stalno, z vsakim novim posegom v prostor, postavlja pod vprašaj.

social system of values, conditioning the selection of features into the concept of the »homeland«, or as called by Lowenthal, patrimonium, *the heritage of the father.*[10] *Only familiar and ideal, imagined image of the past can enter such a concept. Thus we face a discrepancy between the reality and the image, between what we are and what we would like to be and identify with inwardly and also show outwardly – an ideal identification component. Traditional landscapes are such a component because in the time of fast social changes they act as a firm proof of desired, idealized past.*

Regardless of the potential of all parts of the territory to become the carriers of national identification, the social group identifies itself only with these parts which are important for the group. Thus the space becomes a social metaphor. The identification is only possible with the selected features, and selection depends on the prevalent system of social values. The social system of values does not emerge only from reason, it depends on emotions – on sentimental orientation toward specific parts of the territory and emotional selection among them. Memorial, symbolic and mythological layers obstruct the smooth course of professional rationality.

This brings forward a conception of space, which is a social and cultural construct, despite the fact that it is based on the objective landscape features. Individuals identify with this concept up to the level which is topical in given moment in time, but in any case the conception influences their mental map. So the identification of space has its source in individual or social perception of place, on the level of national identity this perception is guided by the prism of the society that has been constituted as a nation.

We could say that national (or any other ideologically based consciousness for that matter) appropriates the space, while spontaneously or deliberately selecting suitable representative

6. Posploševanje dela na celoto in območja, izključena iz predstave o nacionalnem prostoru.
Generalization in the sense of pars pro toto *and areas, excluded from the social conception of national space.*

Pri razvijanju Evropske konvencije o krajinah se je po mojem mnenju stalno treba zavedati zmuzljivosti prostorske podobe. Vedno je prisoten razkorak med stvarnostjo in podobo – načela, povezana z idelalno podobo krajine, niso v skladu z aktualno družbeno prakso. Rečeno z jezikom mita: priča smo razkoraku med *resničnostjo* in *resnico*, med stvarnim razvojem prostora in ideološko zgodovino krajine. Zato je smiselno loviti ravnotežje med željo po poenotenjem postopkov, ki bodo uravnavali načrtovanje in ravnanje s krajinami, in med zavestjo, da so krajine večkrat celo bolj kulturni konstrukti kot naravni fenomeni, čeprav eni drugih ne izključujejo. Kajti ti kulturni konstrukti večinoma izhajajo iz zelo prvinskega odnosa med človekom in naravo. Četudi je, vsaj od razsvetljenstva dalje[13], vsa zgodovina krajine na zahodni polobli videti kot brezkompromisno izkoriščanje, v katerem so absolutni določevalec vrednosti merske enote in ne spomin, je vendar smiselno podvomiti v neizpodbitnost medsebojno izključujočega se značaja evropske kulture in narave in izpostaviti moč povezav, ki ju vežejo, zagovarja Schama[14]. Kulturna dediščina na tem delu sveta, je zgrajena, prosto po Thoreauju, na temeljih zahodne krajinske domišljije, ki si je zamišljeni rodovitni svet ustvarila iz naravnih prvin, gozdov, voda in skal in je pod površje današnje navidezne stvarnosti naših krajin pretihotapila svoje z divjino in pristno naravo najbolj povezane mite.

Našteto naš odnos do krajin seveda zapleta in mu manjša preglednost. Prav tako kot mitološki

parts. Because the consciousness is a subject of change, the spatial conception is changeable as well, even when, as proven in the case of Slovenia, certain features persist despite the social change[11]. It bears importance for spatial planners from two points of view. First, selected features, patterns and landscape types are truly important for social identification and should be acknowledged in planning spatial changes. Secondly, the manipulation of the spatial identity that occurs on the national level can be counterproductive. Creating an unrealistic image of space and becoming infatuated with it can blur the vision and blind us to serious problems in the environment[12]. Therefore, it makes no sense to limit the spatial identity only to the components established as national symbols during periods of endeavours for nationhood. Knowledge about the processes of establishing the social conception of space is certainly useful information if only to be constantly questioned, by every single spatial intervention.

When evolving European landscape convention the ambiguity of the spatial image should constantly come to mind. There is always a discrepancy between the reality and the image. The principles linked to the ideal conception of space do not match actual social practice. To put in the language of myth, we are dealing here with a discrepancy between reality *and* truth*, a discrepancy between the real development of the country and the ideological history of the landscape. The effort to tune the processes , which would rule the European spatial planning and*

---

[11] Kontinuiteti pojavljanja izbranih delov prostora v kolektivnem spominu lahko sledimo v briljantnem delu Simona Schame, Landscape and Memory (New York, 1995), ki razkriva, da pod površjem naših vsakdanjih, samoumevnih predstav o krajini in z njimi povezanimi predstavami o varstvu krajine ležijo najbolj prvinski miti o naravi, strahovi in obsesije, in, prosto po Levy-Straussu, tudi »divja misel«.
The continuous appearance of certain parts of space in the collective memory can be traced in the brilliant work of Simon Schama, Landscape and Memory (New York, 1995). The book reveals how under the surface of our conventional conceptions of landscape and its protection thrive most ancient myths about wildness and nature, fears and obsessions.

[12] Aktualen primer v Sloveniji je trenutno ravnanje vlade s kulturno krajino Lipice, ki se je izoblikovala skozi skoraj petstoletno vzrejo lipicancev na tem delu Slovenskega Krasa. Lipica je kot izjemna kulturna krajina zakonsko zaščitena kot spomenik državnega pomena, vendar ji grozi uničenje, ki ga vlada ne le podpira, temveč je celo njegov glavni akter, saj svojim ciljem ustrezno spreminja zakone, ki uravnavajo delovanje znotraj zaščitenega območja (trenutno Zakon o Kobilami Lipica). Delno se prej nemaren in zdaj aroganten odnos da razložiti prav s tem, da Lipica kot posebna, izjemna krajina, nikoli ni imela priložnosti, da bi vstopila v nacionalno podobo prostora. Ker je delovala kvečjemu kot simbol neke preživele monarhije, vanjo na ravni nacionalne identifikacije nikoli ni bil »investiran smisel«, kot je bil na primer v krajino Blejskega jezera.
Currently in Slovenia the case is a treatment of the cultural landscape of Lipica, which developed through the almost five hundred years long breeding of the Lipizzaner horse in this part of Slovenian Karst. Lipica is legally protected as a monument of national importance and is proposed to the UNESCO's list of world monuments. It is facing demolition (transformation into a golf-course), which is not only supported by the present government, but by changing the legislation, which governs the management within the protected area, to suit its current goals, the present government is even the main promoter of this unacceptable change. Even before the governmental stand towards Lipica was rather negligent and this, as well as current arrogant stand can be explained by the fact, that Lipica never really get the opportunity to enter the social conception of national space. At most the symbol of some long outlived monarchy it was never invested with meaning on the level of national identification, as the landscape of Bled and its lake definitely was.

[13] Za nekatere zgodovinarje se je na Zahodu ključni odmik od sožitja z naravo zgodil že v renesansi, za druge je »kriv« razvoj znanosti v 16. in 17. stoletju, ki je naš planet, pod predpostavko, da je neusahljiv vir, obsodil na brezkompromisno izkoriščanje. Razlago najdemo v Caroline Merchant, Radical Ecology: The Search for a Livable World (New York and London, 1992). Prvi krivec za dihotomijo narava - kultura je menda iznajdba pluga v 7. stoletju našega štetja, ki naj bi kmetovanje spremenila v ekološko vojno, kar v prepričljivi kritiki standardnega razumevanja opozicije znanost – narava ovrže David Rothenberg, Hand´s End: Technology and the Limits of Nature (Berkely and Los Angeles, 1993).
For some historians the key split between nature and culture happened in the Renaissance, for others it is the scientific revolution of the sixteenth and seventeenth century. Explanations can be found in Caroline Merchant, Radical Ecology: The Search for a Livable World (New York and London, 1992). As the »guilt« for the dichotomy between nature and culture is also assigned to the invention of the fixed-hamessed plow, which turned farming into ecological war, a persuasive and subtle critique of standard opposition between science and nature is provided in David Rothenberg, Hand´s End: Technology and the Limits of Nature (Berkely and Los Angeles, 1993).

[14] Glej Simon Schama, Landscape and Memory (New York, 1995).
Simon Schama, Landscape and Memory (New York, 1995).

koncepti težijo k posploševanju in poenostavljanju kompleksne stvarnosti, tudi strokovne klasifikacije in tipologije težijo k poenostavitvi našega odnosa do krajin. Ta preprost in enostaven pristop pa je v krajinskem planiranju lahko nevaren – administrativno je zelo privlačen, saj je na krajinske tipe možno z lahkoto navezati normativen način prostorskega razvoja in varstva. Vendar je taka pregledna in preprosta delitev v prostorskem načrtovanju dejansko kontraproduktivna. Operativno je sicer privlačna, saj je nanjo kot na videz nespremenljivo zlahka moč navezati normativni način prostorskega razvoja oziroma varstva, ki je enostavnejši, zlasti za državno administracijo, ne pripelje pa do optimalnih oziroma optimiziranih predlogov prostorskega razvoja in varstva. Do predlogov, ki bi bili izbrani izmed dovolj alternativ in bi ponudili možnost prostorskega razvoja po načelu najmanjše škode[15].

Če bomo že kdajkoli iskali skupni imenovalec evropskih kulturnih krajin, je to ob dejanski prostorski in zgodovinski kulturni raznolikosti znotraj in zunaj meja sedanje evropske skupnosti lahko samo njihova raznolikost. Ta raznolikost zahteva optimizacijske postopke prostorskega načrtovanja in prav v njih samih je zajeto tudi varstvo naravnih in kulturnih krajin.

the treatment of landscapes should be balanced with the awareness that landscapes are cultural constructs even more then they are natural phenomena. But one does not exclude the other. Cultural constructions of landscapes emerge from a very ancient relationship of humans to nature. Even though, at least from Enlightenment onwards[13], the history of the landscape in the West seems like an unscrupulous exploitation of the earth, »where measurement, not memory, is the absolute arbiter of value«, the clear-cut opposition between European culture and nature is questionable, argues Schama, revealing the power of the ancient links between the two[14]. Landscape heritage at this part of the world evolved, paraphrasing Thoreau, on the foundations of the Western landscape imagination which envisioned its own fertile world from woods, waters and rocks. Our nature myths, in fact, have never gone away; they lie just below the surface of the seeming reality of our landscapes.

As much as mythological conceptions tend to generalize and simplify complex realities, professional classifications and typologies tend to straighten out our relationship to the landscapes. But this simple and easy approach is perilous in landscape planning – it is very attractive for administrative actions, because the normative way of spatial development and protection is easily attached to types and classes. As a fixed description it is simple, especially for the state administration, but it can not lead to the optimal and optimized suggestions for spatial protection and development. It erases the possibility for a most feasible suggestion to be selected among many alternatives and neglect the option of spatial development on the principle of minimal damage[15].

If sometime the common denominator of European cultural landscape should become an issue, along the objective spatial and cultural diversity within and beyond the borders of the present European Union, this could only be their diversity. This diversity deserves optimization procedures of landscape planning, which are also the only way to secure protection of natural and cultural landscapes.

[15] V obratu od antropocentrične k biocentrični etiki Paul W. Taylor, v Respect for Nature: a Theory of Environmental Ethics (Princeton 1986) razvije etično stališče, po katerem naj bi prioritetni principi, ki razrešujejo konflikte med ljudmi in drugimi vrstami, kadar pride do tekmovanja za omejene vire ali za življenjski prostor, sledili načelu najmanjše škode. To načelo je zlahka moč aplicirati v razreševanje konfliktnih interesov po razvoju in varstvu v krajinskem planiranju. *Concerned with the moral relations that hold between humans and the natural world, Paul W. Taylor, Respect for Nature: a Theory of Environmental Ethics (Princeton 1986) developed the ethical stand, by which priority principles for resolving conflicts between humans and other species when there is competition for limited resources and habitats should follow the principle of minimal damage. This principle could easily be applied to the conflicting interests of development and protection encountered in landscape planning.*

Regionalna razdelitev krajinskih tipov in izjemne krajine v Sloveniji

Presentation of the regional distribution of landscape types in Slovenia project, and the outstanding landscapes of Slovenia project

mag. Jelka Hudoklin, M. Sc.

Vrednotenje krajin in njihovo vključevanje v postopke prostorskega načrtovanja ima v Sloveniji že dolgoletno tradicijo. V zadnjih desetletjih, dolgo pred sprejetjem Evropske konvencije o krajini, je bila v Sloveniji prisotna skrb za vključevanje krajine v pripravo planskih aktov in izvedbene prostorske in projektne dokumentacije na nacionalni in lokalni ravni, kar je bilo zagotovljeno tudi v zakonodaji. Eden pomembnejših projektov, ki dokazujejo visoko mesto krajine v sistemu vrednot v Sloveniji, je študija Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Izdelana je bila v letih 1991 – 1998 po naročilu Urada RS za prostorsko planiranje Ministrstva za okolje in prostor Republike Slovenije. Spodbuda zanjo je bilo zavedanje, da je Slovenija krajinsko izredno pester in bogat prostor. Slovenske krajine doživljajo v zadnjih letih velike spremembe, zaradi sprememb ob našem odpiranju svetovnemu trgu pa se napovedujejo še znatno večje. Zaskrbljenost za ohranjanje nacionalnega krajinskega bogastva je zato razumljiva. Ob tem pa kolikor toliko popolne slike o slovenskih krajinah do izdelave te naloge nismo imeli, in to kljub mnogim monografijam, pa tudi posebnim obdelavam, ki so se dotikale slovenskih krajin ali krajin posameznih slovenskih pokrajin.

Naloga je bila izdelana na Oddelku za krajinsko arhitekturo na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani ob stalnem sodelovanju predstavnikov naročnika, Ministrstva za okolje in prostor Republike Slovenije. Pri izdelavi naloge je sodelovalno približno 25 ekspertov, večinoma krajinskih arhitektov. Rezultati naloge so predstavljeni v šestih zvezkih; v petih zvezkih je predstavljenih pet slovenskih krajinskih regij.

In Slovenia the evaluation of landscapes and their inclusion in the procedures of spatial planning has a many years´ tradition. In recent decades, Slovenia has been – starting long before the adoption of the European Landscape Convention - making the effort to include the landscape and its component parts in its spatial plans and executive projects from the national to local level, which has also been settled in its legislative documents. One of the most important projects that prove the high position of the landscape in the system of values in Slovenia is the study entitled Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia. It was made in years 1991 – 1998 by order of the National Office for Spatial Planning of the Ministry of the Environment and Spatial Planning of Slovenia. This work originated from the awareness that Slovenia is rich in diverse landscapes. The landscapes of Slovenia have recently experienced significant changes which are expected to increase considerably along with the anticipated changes following Slovenia´s opening to the world-wide market. The concern for the conservation of the national landscape wealth is therefore understandable. In addition, we have so far lacked a reasonably complete picture of the landscapes of Slovenia in spite of several monographs and specific studies associated with the Slovenian landscapes or individual regional landscapes in Slovenia.

The project was carried out by the Departmet of Landscape Architecture under constant co-operation of the orderer, Ministry of the Environment and Spatial Planning of Slovenia. In preparing the project some 25 experts were taking part, mostly landscape architects. The results of

Šesti zvezek z naslovom Metodološke osnove je bil natisnjen tudi v angleškem jeziku. Gradivo kljub svoji obsežnosti pomeni krčitev izredno obsežnega gradiva, ki je bilo pripravljeno ob terenskem delu.

Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji je postala podlaga za nadaljnje vrednotenje krajin, predvsem pa za opredelitev izjemnih krajin v Sloveniji in za določitev območij nacionalne prepoznavnosti ter prvin prepoznavnosti slovenskih krajin.

1. Cilji in delovni postopek pri pripravi Regionalne razdelitve krajinskih tipov v Sloveniji

Namen in cilji naloge so bili predvsem:
- pridobiti kar najbolj popolno vednost o značaju in stanju slovenskih krajin,
- pridobiti vednost o smereh razvoja slovenskih krajin,
- pridobiti kategorizacijo slovenskih kulturnih krajin v njihovi videzni pojavnosti - videzni privlačnosti,
- s tem pripraviti osnovo za opredeljevanje neposrednega - rezervatnega varstva izjemnih krajin in
- pripraviti smernice za usmerjanje razvoja in varstva krajin.

Temeljna delovna metoda je bila terensko delo. To je vključevalo opazovanje, zapisovanje in fotografiranje krajinskih vzorcev ter preverjanje predhodnih opredelitev, na primer prostorskih razmejitev, hierarhije členjenja ipd. Struktura opisa je bila vnaprej dogovorjena, vendar kasneje usklajevana in dopolnjevana. Prav tako smo poskušali standardizirati način pisanja, v katerem naj ne bi izstopale slogovne značilnosti pisanja posameznikov. Kot enega od pripomočkov za omejevanje pretiranega subjektivizma smo poskušali v postopke dela uvesti natančno opredeljeni način dela po fazah oz. korakih, večkratno preverjanje in soočanje na skupnih delovnih srečanjih.

Čeprav je bilo sprotno preverjanje posameznih delovnih korakov in postopkov zamudno, se je izkazalo za zelo koristno. Pomenilo je namreč sprotno prilagajanje ciljem naloge tudi glede na vsakokratne izkušnje terenskega dela in obdelave s terenskim delom zbranega gradiva.

the project are presented in six volumes; in five volumes the five Slovenian landscape regions were elaborated. The sixth volume was entitled Bases of Procedures and it was printed also in English version. Although still very voluminous, the material is a concise version of the material prepared through field work.

The Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia was a basis for the further landscape evaluation, above all for the definition of outstanding landscapes in Slovenia and of the areas and elements of landscape identity.

1. Aims and working procedure of regional distribution of landscape types

The objectives and aims of the project of the Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia were:
- *to acquire as perfect as possible knowledge about the character and condition of Slovenian landscapes,*
- *to acquire knowledge about the direction of development of Slovenian landscapes,*
- *to acquire the categorisation of Slovenian cultural landscapes according to their visual appearance,*
- *to prepare the basis for defining direct protection of outstanding Slovenian landscapes,*
- *to prepare guidelines for landscape develop ment and conservation.*

The basic working method was field work. It comprised observation, recording, taking photographs of landscape patterns and verification of previous definitions, e. g. definitions of regions and boundaries, classification hierarchy, etc. The description structure was agreed in advance, and subsequently co-ordinated and amended. An attempt was also made to standardise writing methods in order to suppress the differences in style among individual authors. In order to reduce excessive subjective approach our working procedures involved precisely defined working methods by stages or steps, multiple verifications and workshop confrontations and discussions.

Although simultaneous verification of individual working steps and procedures was time-consuming it proved in the end to be a very useful activity, because simultaneous adjustments to the study objectives were made through the experience gained from field work and processing of the material collected on site.

1. 1. Postopek krajinske regionalizacije Slovenije

Prvi korak v delovnem postopku je bila regionalizacija Slovenije na najširše krajinske enote. Kot podlaga je bila privzeta regionalizacija, ki jo je predlagal S. Ilešič, in ki se v glavnem ujema s predlogi drugih strokovnjakov, predvsem geografov. V hierarhijo členitve smo vpeljali še eno, nižjo raven, tako da smo prišli do sorazmerno manjših in zato preglednejših enot. To je bilo potrebno zaradi postopka, ki je vključeval terensko delo kot temeljno delovno metodo.

Postopek regionalizacije je, čeprav je bil opravljen po subjektivni presoji, sledil premisleku o naravnih značilnostih Slovenije. Tako smo pri prvi hierarhični členitveni ravni kar najbolj upoštevali podnebne, pa tudi geološke razmere. Na naslednji hierarhični ravni so bila poleg podnebnih razmer vključena še merila makroreliefa. Na zadnji ravni je bilo najpomembnejše

1. 1. Procedure of landscape regionalisation of Slovenia

The first step of our working procedure was the regionalisation of Slovenia into the broadest landscape units; its basis was the regionalisation proposed by our well known geographer, S. Ilešič. In general, it complies with the proposals of other experts, mainly geographers.

Another level was added to the classification hierarchy, so that we came to comparatively smaller but consequently clearer units. This was necessary because of the procedure which included field work as the basic working method.

The procedure of regionalisation, although based on subjective assessment, followed serious thought about the natural characteristics of Slovenia anyway. The first hierarchic classification was based to the largest extent on the climatic conditions, and on geologic ones, as well. The next hierarchic level also included the crite-

7. Prva raven regionalizacije *First level of regionalisation*

8. Druga raven regionalizacije *Second level of regionalisation*

9. Tretja raven regionalizacije *Third level of regionalisation*

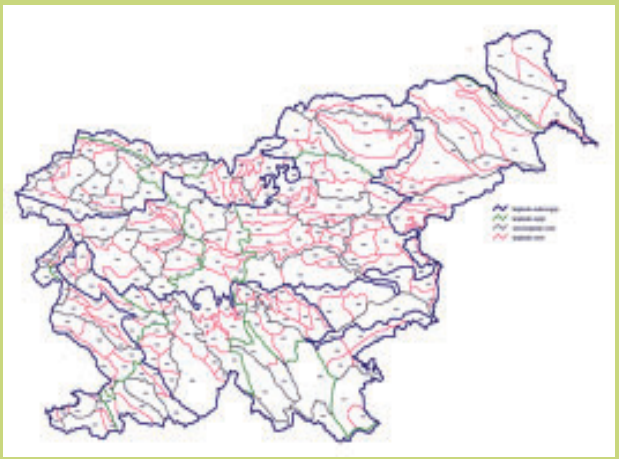

10. Četrta, zadnja raven regionalizacije *Fourth, the last level of regionalisation*

merilo krajinska podoba. Predpostavljali smo, da imajo enote na najnižji ravni v največji meri enotno krajinsko podobo ali vsaj manjšo pestrost osnovnih tipoloških vzorcev.

Krajinsko podobo posamezne enote naj bi opredeljevali krajinski vzorci. Krajinska podoba, ki je reprezentativna za določeno prostorsko enoto, bodisi da je zelo pogosta, tipična ali značilna, ali pa daje enoti identiteto, je opisana kot vzorec s temi lastnostmi. V posameznih enotah seveda ni bilo mogoče prepoznati enega samega vzorca. Zato je bilo mogoče tudi pregledno majhno krajinsko enoto še nadalje členiti na manjše podenote. Pri tem pa smo zadeli ob že predstavljeno težavo, povezano z določanjem meja krajinskih vzorcev, saj popolnega skladja med vzorcem in prostorsko enoto ni mogoče doseči.

1. 2. Postopek tipološke klasifikacije

Postopek regionalizacije naj bi sovpadal s tipološko opredelitvijo krajin. Opredeljevanje skupnih značilnosti krajine, čeprav je njegov namen iskanje homogenih prostorskih enot, lahko privede tudi do tipološke opredelitve, če je končna homogenost enote izražena z morfološkimi značilnostmi. Hkrati pa tudi posamezen krajinski tip neizogibno izraža določen »krajinski značaj«. V tem se kaže pojmovno zlivanje obeh opravil, ki je bilo sploh začetna premisa celotnega dela.

Pomembna sestavina opisa posamezne krajinske enote je bila predstavitev njenih vzorcev. Pri tem so bili vzorci opredeljeni na podlagi meril, ki naj razkrijejo njihove krajinsko morfološke značilnosti. Vzorec, ki ga je prikazala posamezna fotografija, je bil ne glede na to, za katero raven je bil reprezentativen, vselej konkreten »osebek« nekega krajinskega tipa. Krajinski tip je abstrakcija.

Tipološki sistem je bil torej zgrajen na postopnem vključevanju najpomembnejših prvin ustvarjanja krajinske zgradbe - krajinskega vzorca. Te prvine so:

- podnebje, ki opredeljuje osnovne značilnosti krajine, ki se prebere tako v rabi kot v rastlinskem pokrovu,
- relief, ki skupaj z vodami oblikuje osnovno morfološko podlago za krajinsko zgradbo in
- raba tal ali površinski pokrov, ki je sicer neke vrste sinteza podnebja in reliefa oz. v območ-

ria of macro-relief in addition to climatic conditions. At the last two levels the most important criterion was landscape image. We presumed that the units at the lowest level have mostly uniform landscape image or at least less diverse basic typological patterns.

The landscape image of a particular unit is defined by landscape patterns. The landscape image, representative of a certain spatial unit by being either very frequent, typical or characteristic, identifying that unit, is described as a pattern with these features. It was clearly not possible to identify just one single pattern within a particular unit. Even a small and transparent landscape unit can be further articulated into smaller sub-units. But at this point there appears the difficulty of determining physical boundaries of patterns already mentioned. Thus, a perfect harmony between the pattern and the spatial unit practically cannot be achieved.

1. 2. Typological classification procedure

The procedure of regionalisation should coincide with the typological definition of landscapes. The defining of »common landscape characteristics«, although with the aim of searching for homogeneous spatial units, can also lead to a typological definition if the final homogeneity of the unit is expressed by morphologic characteristics. At the same time, a particular landscape type inevitably expresses a certain »landscape character« as well. This reflects the conceptual »blending« of both activities, but that, as mentioned earlier, was the initial premise of the whole work.

An important constituent of an individual landscape unit description is the presentation of its patterns. The patterns are defined on the basis of criteria which should reveal their morphological landscape characteristics. The pattern shown by a particular photo is always a concrete »subject« of a certain landscape type irrespective of the level it represents. The landscape type is an abstraction, a generalised model for several landscape patterns.

The typological system was built by gradual inclusion of the most important elements of a landscape pattern. These elements are:

- *climate - it determines the basic features of landscape which can be »read« both in land use and in vegetative cover;*

jih intenzivnejšega prostorskega razvoja odkriva tudi razkroj tradicionalnega krajinskega vzorca.

V postopku tipološke klasifikacije so bili opredeljeni številni krajinski tipi (njivske krajine na ravnini, njivske krajine na gričevju, preplet travinja in gozda, krajine travnatega sveta, krajine vinogradov in sadovnjakov ipd.), ki se načeloma pojavljajo v vseh krajinskih regijah in jih označujejo različni krajinski vzorci.

1. 3. Vrednotenje krajin

Vrednotenje krajin je bilo opravljeno z vrednotenjem krajinskih enot na najnižji ravni, na ravni krajinskih podenot, zaradi potrebe, da se za prostorski plan Slovenije pripravijo vrednostne oznake posameznih delov Slovenije, in posledično tudi za oblikovanje usmeritev za razvoj ali varovanje krajine. Predmet vrednotenja je bila krajinska enota.

Merila za vrednotenje krajin

Namen vrednotenja je bil opredeliti vitalnost (naravno in ekonomsko), doživljajsko prijetnost (lepoto) in stabilnost (zdravost) krajine na ocenjevalni lestvici, na kateri so bila opredeljena referenčna stanja, od najbolj zaželenih stanj do tistih, ki pomenijo razvrednotenje nekega prostora in zmanjševanje njegovih potencialov. Izbrana so bila štiri **osnovna merila:** naravna ohranjenost, pestrost, prostorski red in harmoničnost.

a) Naravna ohranjenost: upoštevane so bile ohranjene naravne prvine oziroma prvinskost območij, hkrati pa tudi območja, ki jih imamo za naravna (prepuščena naravi), čeprav so lahko nastala sekundarno.

b) Pestrost: upoštevali smo pestrost pojavov, pestrost oblik in pestrost prvin. Pri doživljanju pestrosti gozda sta npr. visoka vegetacija (vertikalna struktura) in masa (volumen) zelo pomembni. Gozd se lahko pojavlja v različnih, zelo pestrih oblikah (večji ali manjši gozdiči, gozdni jeziki v grapah, ravninski gozdovi, boršti) Večja je pestrost tudi v povezavi z reliefom, na primer gozd z reliefom ali vode z reliefom.

c) Prostorski red: upoštevani so bili le vzorci reda, pri čemer je bila kompleksnost kot najvišja stopnja reda, ki vsebuje že merilo skladnosti,

- *relief - together with waters it forms the basic morphologic foundation for a landscape structure;*
- *land use or surface cover - a synthesis of climate and relief, and in the areas of the most intensive spatial development it also reflects the disintegration of the traditional landscape pattern.*

In the procedure of typological classification several landscape types (field landscapes on plains, agricultural mosaic pattern interchanging with forest and contiguous villages, landscape of extensive agriculture based on grassland, landscapes of vineyards and orchards a. s.) were defined that appear, as a rule, in all landscape regions and are characterized by different landscape patterns.

1. 3. Evaluation of landscape

The evaluation of landscape was carried out in the process of evaluation of landscape units at the lowest level. It was made because of the need to prepare value definitions of individual parts of Slovenia for the spatial plan, and consequently also for the formation of the landscape development or protection guidelines. The subject of evaluation was a landscape unit.

Criteria for evaluation

*The purpose of evaluation was to rank the vitality (natural and economic), experienced pleasure (»amenity«), and stability (»health«/healthiness) of the landscape on the evaluation scale defining the reference landscape conditions from the most desired ones to those denoting degradation and reduction of the area's potentials. Four **basic criteria** were selected: natural conservation, diversity, spatial order and harmony.*

a) Natural preservation – naturalness: *It denotes preserved natural elements or the elementariness of areas, as well as the areas perceived as natural (left to nature) although they may be of secondary origin.*

b) Diversity: *We took into consideration the diversity of phenomena, the variation of shape and the diversity of elements. Very important factors of experiencing diversity are forests because of their high growth (vertical structure) and volume. The forest appears in many different and varied forms (large or small patches of forest, tongues of forest in ravines, forest in plains). Diversity also*

uravnoteženosti, harmoničnosti, ocenjevana drugje. V naravi ocenjujemo strukturni red (potek grebenov, dolin) in posamezne sestavine prostorskega reda: ponavljanje, ritem, usmerjenost, stopnjevanost.

d) Harmoničnost: harmoničnost je sestavljeno merilo, in sicer iz pestrosti (števila prvin, pojavov, oblik prvin in pojavov) in reda. Poleg skladnosti med naravnimi danostmi in preoblikovanjem vsebuje tudi estetsko merilo - prijetnost krajinske slike. Najvišja ocena harmoničnosti pripada vzorcu, ki ima pestro, a zelo urejeno strukturo. Ocena pade, če je pestrost velika, a red manjši. Za oceno harmoničnosti so bile pogosto pomembne logičnost izrabe glede na naravne danosti in stopnjo preoblikovanja (npr. poti ob vznožju pobočja) in preglednost ter razpoznavnost vzorca.

Temeljnim štirim merilom sta bili dodani še merili simbolnega pomena za prvine ali dele prostora, ki že imajo posebne asociativne pomene, bodisi na ravni lokalne skupnosti, bodisi na ravni širšega območja - regije ali države.

e) Simbolni pomen naravnih prvin (gore, jezera, reke, rastje): na podlagi naravnih značilnosti in krajinsko prepoznavnega kulturnozgodovinskega pomena opredeljujemo, v kakšnem obsegu je neko območje prepoznavno (v državnem, regionalnem ali lokalnem).

f) Simbolni pomen kulturnih prvin: na podlagi krajinskih značilnosti kulturnih prvin opredeljujemo, v kakšnem obsegu je neko območje prepoznavno (v državnem, regionalnem ali lokalnem).

increases in association with relief, e. g. the association of forest and relief or water and relief.

c) Spatial order: *Only the patterns of order have been taken into account. Complexity, as the highest degree of order, containing also the criteria of congruity, balance, and harmony, is considered elsewhere. In the frame of nature, we evaluate the structural order (the orientation and course of ridges and valleys) as well as individual constituents of spatial order: recurrence, rhythm, direction, gradation.*

d) Harmony: *The harmony is a composite criterion, consisting of diversity (number of elements, phenomena, forms of elements and phenomena) and order. In addition to the harmony between the existing natural conditions and transformation it also contains the criterion of aesthetic value - pleasantness of landscape image. The pattern with diverse yet very regular structure is given the highest score for harmony. The score is lower in the case of increased diversity but reduced order. A significant factor in the assessment of harmony is frequently a logical land use with respect to the existing natural conditions and degree of transformation (e. g. paths along the foothills of slopes) as well as pattern transparency and recognisability.*

We added two criteria of symbolic meaning for the elements of landscape parts already attributed with specific associative meanings, either at the local community level, or at a wider - regional level, or at the national level.

e) Symbolic meaning of natural elements (mountains, lakes, rivers, growth): *The scope of recognisability (national, regional, or local) of*

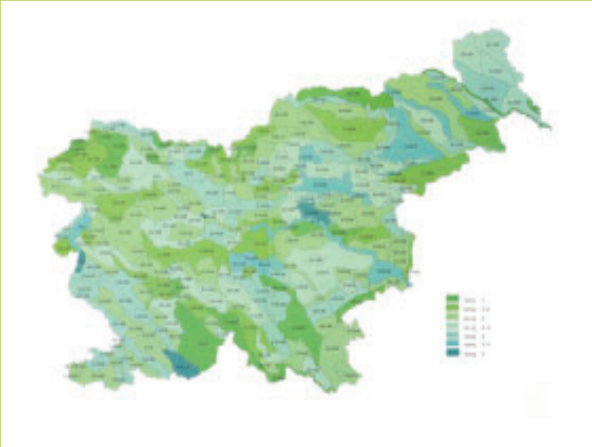

11. Zemljevid vrednostne kategorizacije Slovenije *Value classification map of Slovenia*

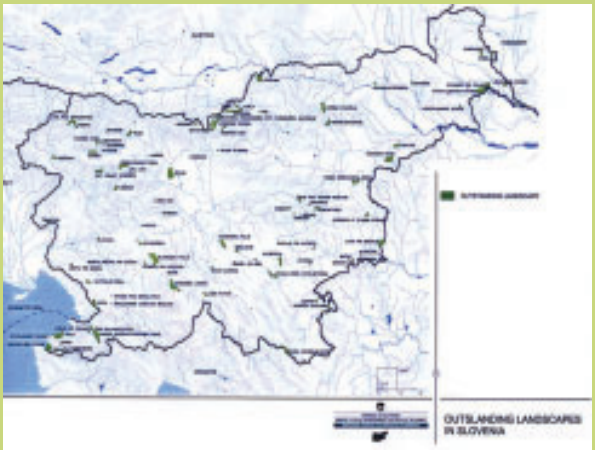

12. Izjemne krajine v Sloveniji *Outstanding landscapes in Slovenia*

Krajina je bila vrednotena na lestvici ocen od 1 do 5. Uporabljena je bila lestvica ocenjevanja krajinskih enot:

- za osnovna merila
  (ocena 1 = največ, največji oz. najbolj;
  ocena 5 = najmanj, najmanjši oz. najmanj),
- za dodatni merili (državni, regijski, lokalni pomen).

Z regionalizacijo krajinskih tipov v Sloveniji je bilo opravljeno zelo obsežno delo, ki je bilo podlaga za opredeljevanje izjemnih krajin, dediščinskih kulturnih krajin in območij ter prvin prepoznavnosti Slovenije.

2. Izjemne krajine

V zadnjih desetih letih je bilo v Sloveniji opravljenih nekaj poskusov vzpostavitve seznama izjemnih krajin. Merila za njihovo opredelitev so bila v vseh poskusih podobna, in ob izvajanju posameznih poskusov opredeljevanja izjemnih krajin je seznam meril postajal vse bolj trden.

Ob opredeljevanju meril za določanje izjemnih krajin predvsem kot najvrednejših kulturnih krajin se je treba oslanjati tako na racionalne (spoznavne) kot iracionalne (čustvene) odzive. Upoštevano je bilo, da so bile pri krajinski tipologiji in opredeljevanju izjemnih krajin krajinske enote vrednotene ne samo na podlagi objektivnih podatkov o krajinski zgradbi, pač pa tudi na podlagi subjektivne, osebne izkušnje, izhajajoče iz opazovanja in dojemanja prostora.

Trenutni seznam slovenskih izjemnih krajin vključuje skoraj 1000 manjših krajinskih območij, ki:

- predstavljajo tradicionalne oblike bivanja in rabe prostora, prilagojene naravni krajinski zgradbi,
- imajo vizualno izrazite vzorce poselitve in vidno izpostavljene arhitekturne člene,
- imajo simbolne, kulturne in asociacijske vrednosti,
- imajo velike doživljajske vrednosti (naravna zgradba, kulturne vrednosti),
- so enkratna v regionalnem, nacionalnem ali celo širšem merilu,
- imajo izjemno naravno zgradbo,
- imajo konsistentno krajinsko zgradbo, ki omogoča prostorsko zamejitev in
- so pomembni nosilci nacionalne prepoznavnosti.

a certain area is defined on the basis of natural characteristics and the historical and cultural significance that can be identified in the landscape.

f) Symbolic meaning of cultural elements: *The assessment of the scope of recognisability (national, regional, or local) of an area is based on the landscape characteristics of cultural elements.*

The landscape was ranked on the evaluation scale from 1 to 5. There was used landscape units evaluation scale:

- *of the basic criteria (score 1 = the most, the largest, or to the highest degree; score 5 = the least, the smallest, or to the lowest degree), and*
- *of the additional criteria (national, regional, local significance).*

With the regionalization of landscape types in Slovenia a very comprehensive work was done, which was the basis for defining outstanding landscapes, heritage cultural landscapes and areas and elements of landscape identity of Slovenia.

2. Outstanding landscapes

In the last ten years, there were a few attempts to set up a register of Slovenian outstanding landscapes. The selected criteria were similar in all the attempts, and hence the list of criteria for the defining of outstanding landscapes became more and more solid.

When formulating the criteria for defining the outstanding landscapes as most valuable cultural landscapes one should rely on both rational (cognitive) and irrational (emotional) expressions. We took into account that in the landscape typology and in the defining of outstanding landscapes the landscapes (landscape units) are classified and valuated not only on the basis of objectively defined data on landscape structures, but also on the basis of the personal experience based on the watching and understanding of the space.

The actual list of outstanding landscapes includes almost one hundred small landscape areas which:

- *represent traditional forms of dwelling and land use, adapted to natural landscape structure,*

Izjemne krajine v Sloveniji se delijo na njivske krajine, krajine travnatega sveta, krajine trajnih nasadov, poseljene krajine, solinske krajine in krajine z izjemno naravno zgradbo. Za vsak tip izjemne krajine so opredeljeni prostorska problematika, želeno stanje in usmeritve za ohranjanje oziroma vzdrževanje teh krajin. Glede na to, da gre za manjša območja, je cilj urejanja teh krajin njihovo vzdrževanje in s tem ohranjanje izjemnih krajinskih značilnosti.

3. Krajinska prepoznavnost

Pojem prepoznavnosti krajin sta v slovenskem prostoru uvedla Strategija prostorskega razvoja Slovenije in Prostorski red Slovenije v letu 2004. Prepoznavnost krajin povezujeta s pestro kulturno krajino, arheološko, stavbno in naselbinsko dediščino in z naravnimi vrednotami z izrazitimi in prepoznavnimi lastnostmi, ki tvorijo kulturni in simbolni pomen ter doživljajsko vrednost krajine.

Opredelitev območij in prvin prepoznavnosti krajin je nasledek dolgoletnega dela na področju vrednotenja krajin v Sloveniji. Poleg Regionalne razdelitve krajinskih tipov in opredelitve izjemnih krajin je zelo pomemben tudi prispevek Ministrstva za kulturo. Prizadevanja tega ministrstva so vrsto let potekala z namenom, da bi določili najvrednejše krajine in kulturno dediščino v krajini. V ta namen sta bila pripravljena seznama in zemljevida dediščinskih krajin in območij kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru; ta zemljevid je bil upoštevan pri pripravi Strategije prostorskega razvoja Slovenije kot temeljni podatek o ciljih na področju varstva kulturnih vrednosti.

- *have visually distinctive patterns of settlements and visually expressive architectural elements,*
- *have symbolic, cultural and associational values,*
- *have great impressional values (natural structures, cultural values)*
- *are unique in regional, national or even broader scale,*
- *have special values of natural landscape structures,*
- *have a consistent landscape structure which enables their spatial limitation,*
- *have great importance for national identity.*

The outstanding landscapes in Slovenia are divided into field landscapes, landscapes of grasslands, landscapes of vineyards and orchards and landscapes with exceptional natural structure. For each type of outstanding landscape the actual problems, desired state and guidelines for the preservation or maintenance respectively of these landscapes have been defined. With respect to the fact that there are in question smaller areas the objective of managing these landscapes is actually their maintenance and preservation of outstanding landscape characteristics.

3. Landscape identity

In the Slovenia the conception of landscape identity was introduced by the Spatial Development Strategy of Slovenia and Spatial Order of Slovenia in year 2004. They both bind the identity of landscapes with variegated cultural landscape, archeologic, building and settlement heritage and with natural values and expressive and recognizable properties, which form a cultural

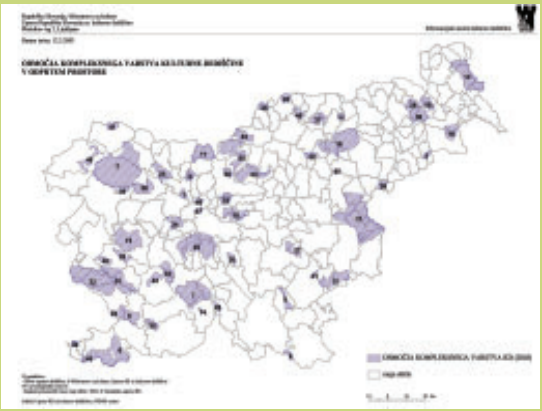

13. a, b Območja nacionalne prepoznavnosti v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije
Areas of landscape identity in the Spatial Development Strategy of Slovenia

Pojem prepoznavnosti krajine je v Sloveniji še v fazi razisikovanja in uveljavljanja. Prepoznavnost krajine je opredeljena kot celota značilnosti krajinske zgradbe in njenih simbolnih pomenov, po katerih je neko krajinsko območje mogoče prepoznati. Pri tem so pomembne prvine in območja prepoznavnosti:

- **prvine prepoznavnosti:** so kakovostne prostorske strukture, ki so pomembne za prepoznavnost krajine določenega območja. So bodisi naravne bodisi ustvarjene in so zelo raznovrstne zaradi razgibane naravne zgradbe, različnih tipov kulturne krajine, različnih oblik kmetovanja in poselitve.
- **območja prepoznavnosti:** so razmeroma obširna območja, ki se opredeljujejo na nacionalni, regionalni in lokalni ravni kot prostorske enote, v katerih je treba zagotavljati ohranjanje prvin prepoznavnosti in prioritetno izvajanje sanacij razvrednotenj prostora. Opredelitev teh območij temelji na prisotnosti in velikega števila ter gostote prvin prepoznavnosti, na njihovi izjemnosti, pa tudi na uveljavljenih kategorijah varstva kulturnih krajin in naravnih vrednot s simbolnimi pomeni ali pomembno vlogo v mentalni sliki prostora.

Prostorski planski akti naj bi na državni, regionalni in lokalni ravni prikazali območja prepoznavnosti in opredelili prvine prepoznavnosti na celotnem območju, ki ga pokriva plan.

Usmeritve za ta območja v veliki meri izhajajo iz njihovih dediščinskih in krajinskih vrednosti in so oblikovane glede na želeno stanje posameznih krajinskih območij in prostorskih enot.

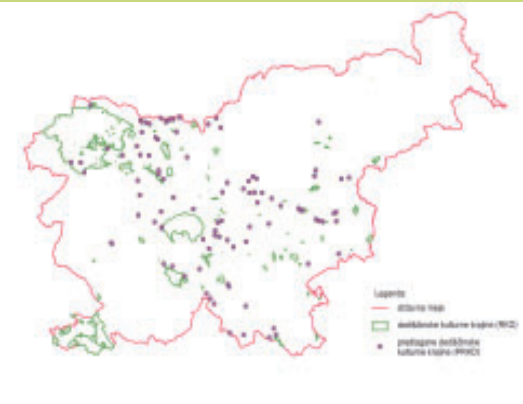

14. Dediščinske kulturne krajine *Heritage landscapes*

and symbolic meaning, and inspiring value of the landscape.

The definition of areas and elements of landscape identity is a result of many years´ work on the field od evaluating landscapes. Beyond the Regional Distribution of Landscape Types and definition of outstanding landscapes in Slovenia the endeavours of our Ministry of Culture were significant. To be able to determine the most valuable landscapes and cultural heritage in the landscapes, the Ministry has prepared the list and map of heritage landscapes and of areas of complex conservation of cultural heritage in landscape (open space); this map was taken into the Spatial Development Strategy of Slovenia as the basic input of goals in the field of conservation of cultural values.

In Slovenia, the conception landscape identity is still in the phase of research and winning recognition. The landscape identity is defined as a whole of characteristics of the landscape structure and its symbolic meanings, by which each individual landscape area can be recognized and identified. In this connection the elements and areas of landscape identity are important:

- ***the elements of landscape identity:*** *These are qualitative landscape structures that are important for identity of the landscape of a certain area. They are either natural or created and are very heterogeneous because of their diverse natural structure, various types of cultural landscapes, various types of farming and settlements.*
- ***the areas of landscape identity:*** *These are relatively extensive areas that are on the national, regional and local level defined as spatial units, in which the conservation of elements of landscape identity and priority performance of restorations of spatial degradations should be assured. The definition of these areas is based on the presence and great number and density of the elements of landscape identity, on their exceptionality, and also on the established categories of the protection of cultural landscapes and natural values with their symbolic meanings or an important role in the mental picture.*

The spatial plans should present the areas of landscape identity on the national, regional and local level and they should define the elements of recognisability on the complete area covered by the plan.

Namen opredeljevanja območij in prvin prepoznavnosti v planskih aktih je ohranjanje krajinskih, simbolnih in drugih prostorskih značilnosti razmeroma širokih območij, pomembnih za prepoznavnost Slovenije in njenih regij. Za uresničevanje planskih določil je izjemnega pomena medsektorsko usklajevanje, ki edino lahko privede do želenih rezultatov in do sinergijskih učinkov.

4. Uporaba rezultatov

Študija Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, opredelitev izjemnih krajin in določitev območij in prvin krajinske prepoznavnosti se v Sloveniji uporabljajo kot strokovne podlage:

a) pri pripravi planskih in izvedbenih prostorskih aktov:
- kot podatek in vrednostna ocena stanja,
- kot podatek o želenem stanju krajin in kot temeljna usmeritev za usmerjanje prostorskega razvoja na posameznih območjih,
- kot metodološki pripomoček pri vrednotenju krajin v prostorsko-načrtovalskih postopkih,
- kot ena od podlag za izdelavo strokovnih podlag za prostorske planske in izvedbene akte,
- kot podlaga za vrednotenje vplivov na krajino v okoljskih poročilih, ki so del postopkov strateških oziroma celovitih presoj vplivov na okolje;

b) pri pripravi raziskovalnih nalog na področju prostorskega načrtovanja, krajinskega planiranja in varstva okolja;

c) pri seznanjanju širše javnosti in v učno-izobraževalnih postopkih za (npr. projekt Mi urejamo krajino, ki ga je v letih 2004 in 2005 izpeljalo Društvo krajinskih arhitektov Slovenije);

d) pri načrtovanju razvoja turizma, pri trženju Slovenije in turističnih blagovnih znamk, ki temeljijo na krajinski raznolikosti in različnih oblikah rabe naravnih virov;

e) pri razvoju kmetijstva na območjih z omejenimi razvojnimi potenciali ter v okviru varstva narave in kulturne dediščine. Rezultati se lahko uporabljajo kot podatki o stanju in težnjah v prostoru in kot vrednostna ocena prvin in delov prostora, ki so tudi v pristojnosti teh sektorjev.

In a great extent the directions for these areas result from their heritage and landscape values and are formed with respect to the desired state of individual landscape areas and spatial units.

The purpose of defining the areas and elements of landscape identity in planning acts is the conservation of landscape, symbolic and other spatial characteristics, relatively broad areas, important for the landscape identity of Slovenia and its regions. For the realization of plan stipulations the intersector harmonization is of exceptional importance, as it alone can lead to the synergic effects and desired state of landscape.

4. Use of the results

The study Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia, definition of outstanding landscapes and definition of areas and elements of landscape identity are used as the basis:

a) for the preparation of spatial plans and detailed spatial plans:
- *as the data and value evaluation of the current state,*
- *as the data about the desired state of landscapes and as the basic guidelines for the further spatial development,*
- *as a methodological instrument in evaluating landscapes in the spatial-planning procedures,*
- *as one of the bases for the preparation of professional bases for spatial and detailed spatial plans,*
- *as the basis for the impact assessment in environmental reports, which are a part of the Strategic Environmental Impact Assessment;*

b) for the preparation of research studies in the field of spatial planning, landscape planning and environmental planning,

c) in informing the public, and in educational processes (e. g. project We are Making our Landscape, lead by Slovenian Association of Landscape Architects; posters etc.);

d) when planning the development of tourism, when marketing Slovenia as a touristic destination and touristic trade marks based on landscape diversity and various forms of the use of natural sources;

e) in the development of agriculture in the areas with limited development potentials and in the framework of the protection of nature and cultural heritage. The results can be used as the data about the current state and tendencies and as a value assessment of the elements and parts of the space that are also in the competence of these sectors.

Viri *Literature*

Marušič, I. in sod.: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Metodološke osnove. RS, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, 1998.
Hudoklin, J.: Tipologija krajin in opredeljevanje krajin posebnih vrednosti v Sloveniji, magistrsko delo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 1994
Hudoklin, J.: Usmeritve za urejanje izjemnih krajin v Sloveniji, Acer Novo mesto, 1998
Ogrin, D.: Slovenske krajine, DZS, Ljubljana, 1989
Strategija varstva krajine v Sloveniji. 1996. Inštitut za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani

Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia, *Biotechnical Faculty, University of Ljubljana, 1998.*
Ogrin, D. et al. *Outstanding landscapes of Slovenia. Ljubljana, 2000.*
Hudoklin, J., *2004. Outstanding landscapes – possibilities for maintenance and development. IFLA Conference, Prag, 3.-5. May 2004.*
Hudoklin, J. *Implementation of the European Landscape Convention by means of spatial planning procedures in Slovenia. INTERREG III B CADSES – LOTO project, Landscapes contacts, 1ST Seminar Fiastra Abbey – Tolentino, September 23-24 2004.*
Detailed rules for spatial planning - preservation of Slovenian landscape identity. *Acer Novo mesto, october 2005.*

Razumevanje in uporaba raznovrstnosti krajine: Angleške izkušnje

Understanding and using the diversity of landscape: English experiences

Graham Fairclough

Ozadje – raznolikost pogledov

Kratka predstavitev, ki je bila izvedena na delavnicah v Ljubljani (maj 2006), se je nanašala na razumevanje krajin v Veliki Britaniji z metodološkega vidika, predvsem na raznolikost perspektiv, pa tudi na tipe krajin, ki jih mora zajeti ocena krajine. Prav tako je obravnavala načine, kako lahko boljše razumevanje – ocena ali opredelitev – pomaga pri spreminjanju krajine z uvajanjem izboljšav krajine povsod tam, kjer so želene izboljšave ali spremembe, kot tudi drugod, z zagotavljanjem podpore upravljanju neizogibne spremembe krajine. Krajina se spreminja, ne samo zaradi tega, ker se opira na zaznavanja ljudi, ki se spreminjajo v skladu s številnimi dejavniki - preko življenja s starostjo, glede na sezono s podnebjem, vsakodnevno kot odgovor na okoljske spremembe, socialne dejavnike ali politiko in na številne druge stvari. Dojemanje krajine je odvisno tudi od znanja perspektive in poklicnega ozadja strokovnjaka – moja krajina, krajina arheologa ne bo nikoli enaka krajini arhitekta ali ekologa, vendar pa so razlike le informativne, raznolikost sama je koristna.

Ta napisana različica prav tako odraža nekatere vidike razprave, ki je potekala na srečanju v Ljubljani, predvsem tiste, ki zadevajo odzivanje na (in poskuse preprečevanja) spremembe. Zdi se, da se je treba nenehno opozarjati na dejstvo, da se v skladu s konvencijo krajina razteza preko celotnega ozemlja države in ne samo preko posebej izbranih območjih ali samo na zelo ogroženih območjih. Dejansko obstaja močan argument, da bi se moralo upravljanje in načrtovanje krajine osredotočiti samo na »najrevnejše« krajine, kjer živijo ljudje, da bi se s tem izboljšala kakovost življenja. Dojemanje

Background – diversity of views

The short presentation made at the Ljubljana workshops (May 2006) considered the understanding of landscape in the UK from a methodological viewpoint, including especially the diversity of perspectives as well as of land types that landscape assessment needs to capture. It also looked at how improved understanding – assessment or characterisation – can help us to change landscape by informing the enhancement of landscapes where improvement or change is desirable, and elsewhere by supporting the management of unavoidable landscape change. Landscape is dynamic, not least because it relies on people's perceptions that change following a variety of factors – through life with age, seasonally with climate, from day to day, in response to environmental change, social factors or politics, and many other things. Landscape perception is also contingent on knowledge, perspective and experts' disciplinary backgrounds – my landscape as an archaeologist is never going to be the same as a landscape architect's or an ecologist's, but the differences are informative and the diversity is healthy.

This written-up version also reflects some aspects of the discussion that took place during the Ljubljana meeting, notably those about reacting to (and trying to prevent) change. It seems necessary to continually remind ourselves that the Convention considers landscape to exist across the whole of a state's territory, not just in special selected areas or indeed only in heavily threatened areas. Indeed, there is a strong argument that landscape management and planning should be focussed on the »poorest« landscapes where people live in order to improve quality of life. Claiming landscape as a

krajine kot demokratičnega koncepta oziroma manifestacije človekovih pravic hkrati pomeni tudi, da moramo spoznati, da imamo krajine v lasti vsi (svoj dom, delovno mesto, mogoče krajino v našem spominu ali kraj, kjer smo odrasli).

Območja krajine so lahko pomembna, med drugim tudi s kulturnega vidika, ne glede na to, ali so jim dodeljene »strokovne« vrednote. Gre za »krajine posebnega pomena«, tudi če strokovnjaki iz katere koli posamezne stroke ne prepoznajo nobenih posebnih vrednosti, oziroma tudi v primeru, ko menijo da je krajina (na primer) preveč moderna, grda, neestetska ali preveč netradicionalna, da bi predstavljala kakršno koli vrednost. Vsi ti načini presojanja krajine so do neke mere problematični, predvsem kadar se uporablja samo en sam način presoje. Če vzamemo to zadnje dejstvo kot primer, »tradicionalno« nima nikakršnega pomena za arheologe, ki se vedno zavedajo minljivosti stvari in dejavnosti znotraj *longue durée*; pred krajino, ki jo mi poimenujemo tradicionalno, je vedno obstajala druga krajina. Današnja krajina bo za naše potomce sčasoma prav tako postala »tradicionalna«.

Razprava v Ljubljani me je prav tako pripravila do tega, da sem ponovno ovrednotil pravilo, da na krajino ni mogoče gledati enako kot na okolje, prav tako pa je ni mogoče enačiti z biotsko raznovrstnostjo ali naravo. Kmalu se bo pojavil predlog, da nam lahko preučevanje krajine pomaga pri skrbi za te stvari, kot tudi pri izboljšanju in zaščiti krajine same. Vendar pa je mogoče na krajino gledati tudi drugače in jo je zaradi tega treba obravnavati drugače. Lahko rečemo, da je miselno zgrajena iz »stvari«, sama po sebi pa ni materialni predmet, ki bi ga lahko zaščitili. Je predvsem sklop dojemanj, ki temeljijo na materialnih predmetih, ta dojemanja pa so tako raznolika, kot je »živa krajina« sama. Krajina je živa (v smislu pogosto uporabljenega izraza »živa krajina«) zaradi dinamične in organske narave dojemanja ljudi, kot tudi dejstva (ali pa celo še bolj), da so nekateri izmed njenih sestavnih delov žive stvari, kot so rastline ali žive meje, mogoče pa je krajina živa zaradi tega, ker se spreminja v fizičnem smislu.

Skrb za krajino

Prav zaradi tega ni nujno, da se varstvo ali upravljanje okolja smiselno nanaša tudi na

democratic concept, as a manifestation of human rights, means amongst other things that we should also recognise that everyone possesses landscapes (their home, where they work, perhaps in their memory or the place where they grew up).

Areas of landscape can be important and culturally significant whether or not they also have »expert« values attached to them. They are »landscape« even if specialists from any particular discipline do not recognise any particular values, scientific interest, or even if they consider a landscape (for example) too modern, or ugly and un-aesthetic, or too un-traditional to be deemed of value. All these ways of judging landscape are to some degree problematic, especially when used in isolation. To take the latter as an example, »traditional« has virtually no meaning to archaeologists who are always aware of the transience of things and activities within the longue durée*; there was always a landscape before the one we might call tradition. Today´s landscape will in time, for our descendants, come to appear to be »traditional« in its own right too.*

The discussion in Ljubljana also prompts me to reiterate the maxim that landscape can best be regarded as not the same as environment, nor synonymous with biodiversity or nature. It will be suggested in a moment that working through landscape can help us to look after these things as well as to improve and protect landscape itself. But landscape can be seen to be different and therefore to need different treatment. It can be said to be mentally constructed from »things«, but it is not itself a material object to be protected. Rather it is a set of perceptions based on material objects and those perceptions are as alive as the landscape itself. Landscape is alive (in the sense of the commonly-used term »living landscape«) because of the dynamic and organic nature of peoples´ perceptions as much as (or in fact more than) the fact that some of its components are living things such as plants or hedges, or because landscape is living because it is changing in physical terms.

Looking after landscape

Techniques of environmental protection or management do not therefore necessarily apply meaningfully to »landscape«. As normally carried out, for example, the methods of Environmental Impact Assessment are not easily transferable

»krajino«. Glede na to, kako se običajno izvajajo na primer metode za presojo vpliva na okolje, jih ni mogoče enostavno prenesti od merjenja vpliva na posebne naravne in kulturne vire (ki jih je mogoče uničiti, prav tako pa tudi spremeniti) do presojanja, na kakšen način je mogoče spremeniti značaj in dojemanje krajine. Poleg tega je upravljanje krajine in načrtovanje krajine bolj učinkovito in pozitivno orodje kot varstvo krajine. Varstvo lahko predstavlja uporabno rešitev v sili, kadar drugi načini upravljanja sprememb krajine ne obstajajo ali niso bili učinkoviti; vendar bo običajno šlo za varstvo sestavnih delov, le redko pa za zagotavljanje, da se bo ustrezen proces uporabe krajine nadaljeval, zaradi česar lahko zaščita samo ohrani površinski izgled, ne pa tudi njenega celotnega značaja. V najboljšem primeru lahko predstavlja začasno sredstvo, kajti prej ali slej se bodo začeli odvijati novi procesi, ki bodo začeli spreminjati krajino, ki jo želimo varovati. Razumevanje procesov, preteklih ali odvijajočih, je pomembnejši del razumevanja kot se ga včasih zavedamo.

Varstvo česarkoli – na primer zgradbe ali spomenika – vedno v določenem obsegu, metaforično, včasih pa tudi dobesedno, postavi ograjo ali prepreko okrog zavarovanega objekta, in ga s tem izloči iz njegovega konteksta v širšem svetu. Ker pa je krajina kulturnega pomena, zares obstaja samo kot del odprtega, nezagrajenega sveta in kadar je del dejanskega, spreminjajočega, tekmovalnega sveta ljudi in družbe. Prav zaradi tega tako pogosto uporabljamo izraz »kulturna krajina«. Centraliziranost ljudi – sedaj in v preteklosti, prav tako pa tudi v prihodnosti – je razlog, zaradi katerega so zgodovinski in arheološki vidiki krajine tako pomembni; in zakaj morata arheologija krajine in zgodovina krajine igrati pomembno vlogo pri ocenjevanju in opredeljevanju krajine.

Varstvo krajine prav zaradi tega ne predstavlja prednostnega instrumenta pri trajnostni skrbi za krajino. Tudi kadar je potrebna, jo je najučinkoviteje in najbolje uporabiti samo na nivoju sestavnih delov: krajina kot celota je – v katerem koli območju – odvisna od ljudi in družbenih procesov, ki pa se ne morejo nadaljevati v neskončnost, ali od ekoloških medsebojnih vplivov, ki ne obstajajo v vakuumu, ampak kot del biosfere, ki jo nenehno spreminja človek. Gledano na ta način, kot celovit mehanizem, pa tudi kot miselni koncept, krajine

from measuring impact on specific natural and cultural assets (which can be destroyed as well as modified) to assessing how landscape character and perceptions may be modified. Furthermore, landscape management and landscape planning are more useful and positive tools than landscape protection. Protection can be a useful fall-back when other ways to manage landscape change more holistically do not exist or have failed; but it will usually be protection of components, rarely ensuring that appropriate land-using processes continue, so that protection may keep the superficiality of landscape but not its full character. It also at best is a temporary remedy because sooner or later new processes will arise that start to change the landscape that we are trying to protect. Understanding processes, past or continuing, is a more important part of understanding than is sometimes recognised.

Protection of anything - a building or a monument for example - always to some extent, metaphorically and occasionally literally, erects a fence or a barrier around the object of protection, separating it from its context in the wider world. Landscape, however, because it is cultural, only truly exists as part of an open, unfenced world and when it is part of the real, changing, contested world of people and society. This is why we so often use the term »cultural landscape«. The centrality of people - now and in the past as much as in the future - is why the historic and archaeological aspects of landscape are so important; and why landscape archaeology and landscape history need to play a large role in landscape assessment and characterisation.

Landscape protection is therefore not the preferred instrument for sustainably looking after landscape. Even when it is required, it is best and most effectively applied only at the scale of components: landscape as a whole - in any area – is dependent on human and social processes that cannot always continue, or on ecological interactions which do not exists in a vacuum but as part of the humanly-modified biosphere that continues to be modified. Viewed in this way as a complex mechanism as well as a mental concept, landscape cannot be »protected«; such an approach (which is borrowed from earlier 20th or even 19th century paradigms for protecting Monuments and Nature Reserves) is inappropriate, yet it continually re-emerges in discussions

ni mogoče »varovati«; takšen pristop (ki izhaja iz vzorcev za varstvo spomenikov in naravnih rezervatov iz zgodnjega dvajsetega ali celo devetnajstega stoletja) je neprimeren, pa vendar se nenehno pojavlja v razpravah na delavnicah Evropske konvencije o krajini.

Varstvo bo konec koncev postalo neučinkovito, razen na območjih, kjer se javno dojemanje krajine usmerja k novemu oblikovanju krajine kot »naravne« ali »divje«. Ta območja (vsaj v Veliki Britaniji so to tista območja, kjer je bilo upravljanje s strani ljudi prekinjeno zaradi ekonomskih dejavnikov in demografskih sprememb, in tista, kjer se je razvil donosen bioturizem) ali območja kjer »ekosistemski« pristopi (ki pogostokrat obravnavajo ljudi, kot da so izključeni iz sistema, in da samo vplivajo na območje, ne štejejo pa kot povzročitelji in ustvarjalci) postopoma zamenjujejo krajino kot teoretični okvir za varstvo okolja. To predstavlja manj upanja za resnične »kulturne« krajine, ki vsaj v zahodni Evropi 21. stoletja predstavljajo veliko večino.

Na kratko lahko obravnavamo krajino ne samo kot objekt naših naporov, kot nekaj ali neko

about managing landscape Convention workshops.

Protection, however, will ultimately become ineffective except in areas where public perceptions of landscape are turning towards a new construction of landscape as »natural« or »wild«. These (in the UK at least are in effect those areas where human management is being withdrawn because of economic factors and demographic change and to which bio-tourism is starting to bring money) or where »ecosytems« approaches (which very often regard people as outside the system, as merely impacts upon it rather than as agents and indeed creators) begin to replace landscape as theoretical framework for environmental protection. It will be less helpful for truly »cultural« landscapes, which at least in 21st century Western Europe are the vast majority.

We can also briefly consider landscape not just as the object of our endeavours, as something or some perception that requires us to manage it or plan its future for its own sake (or because we value it), but also as a way of guiding change

LCA (Andy Wigley, Shropshire CC)

HLC (Andy Wigley, Shropshire CC)

Countryside Character Map of England
(Natural England with English Heritage)

dojemanje, ki od nas zahteva, da jo upravljamo ali načrtujemo njeno prihodnost v njeno korist (ali zaradi tega, ker jo mi cenimo), ampak tudi kot način za spremembo vodenja, ki bo pozitivno vplival na vse vidike okolja. Ta pristop – načrtovanje s pomočjo krajine in ne načrtovanje *za* krajino, kot so se izrazili raziskovalci, kot je Paul Selman (glej tudi dokument Ingrid Sarlov-Herlin v razpravah iz 2. delavnice ELC iz leta 2003) – izkorišča sposobnost koncepta krajine, ki izhaja iz konvencije, da deluje kot vrsta krajev za sestanke, ki združuje ljudi iz njihovih različnih strok in zanimanj ter jih povezuje v širšo skupnost.

Povedano na kratko je krajina, kot tudi vse ostalo, dejavnik poenotenja, ki omogoča lažje celovito trajnostno upravljanje okolja in vseh njegovih sestavnih delov, pa naj gre za kulturne ali naravne (v kolikor jih je mogoče razlikovati), nove ali stare, fizične ali združevalne sestavne dele. Omogoča srečevanje ljudi s krajem, prav tako pa tudi ljudi s spomini, ter premaguje kulturne razlike, prav tako pa tudi različne stroke. Interdisciplinarna razsežnost kraja, namenjenega sestanku, je ena njenih najpomembnejših razsežnosti – pristop, ki ga uporabi arheolog, da bi razumel krajino, se zelo razlikuje od krajine arhitekta, vendar nam opredelitve konvencije omogočajo, da spoznamo, da ta razlika ne predstavlja konkurenčnosti, da se ta dva pogleda medsebojno ne izključujeta, temveč da se ta dva pristopa (in še številni drugi) dopolnjujeta.

Krajinsko delo še ni uspelo zajeti vrednosti združevanja vseh strokovnih vidikov. Mogoče je to nemogoče opravilo – cilj, ki mu je treba slediti, vendar nikoli ne bo dejansko dosežen, prav tako kot trajnost. Naloga bo vsekakor lažja, če se bo izvajala na interdisciplinarni način. Odgovor ne leži v tem, da ena stroka, kot je krajinska arhitektura, »zbere« vse poglede in jih združi, ampak je dejanska naloga tista, ki jo bodo različne stroke dosegle z medsebojnim delom.

Načini razumevanja krajine

V Angliji obstajajo številne skupne metode za ocenjevanje in opredelitev krajine, predvsem LCA – ocena značaja krajine – in HLC – zgodovinska opredelitev krajine. Obe sta opisani v kratkem prispevku v razpravah iz delavnic konvencije v letu 2002. Metodo LCA običajno izvajajo krajinski arhitekti s pomočjo dobro uveljavljene metode (**www.landscapecharacter.org.uk/,** pod »Resources (viri)«). Osredotočena

that will benefit all aspects of the environment. This approach - planning through *landscape rather than planning* for *landscape, as researchers such as Paul Selman has phrased it (see also Ingrid Sarlov-Herlin's paper in the proceedings of the 2nd ELC workshop from 2003) - harnesses the ability of the Convention's concept of landscape to act as a series of meeting places, to bring people together from their different disciplines and interests and to connect them to a wider public.*

In short, landscape as well as everything else is a unifying factor, that facilitates holistic sustainable management of the environment and all of its components, whether cultural or natural (insofar as these are distinct), new or old, physical or associative. It enables the meeting of people with place, but also of people with memory, and it transcends different cultures as much as different disciplines. The interdisciplinary dimension of the meeting place is one of its most important – the approach an archaeologist takes to understanding landscape is very different to that of a landscape architect, but the Convention's definitions allows us to see that this difference is not one of competition, that the two views do not exclude each other, but that the two approaches (and many, many others) complement each other.

No landscape work has yet fully captured the values of joining all disciplinary viewpoints. It may be an impossible task – a goal to move towards but never to actually reach, like sustainability. The task will become easier however if it is carried out in an interdisciplinary manner. The answer is not for one discipline such as landscape architecture to »collect« everyone's views and integrate them, the actual task is one for disciplines to achieve working together.

Ways of understanding landscape

*There are a number of methods in common use in England to assess or characterise landscape, principally those of LCA – Landscape Character Assessment – and HLC – Historic Landscape Characterisation. Both are described in a short paper in the proceedings of the 2002 Convention Workshops. LCA is normally carried out by landscape architects using a now well-established method (**www.landscapecharacter.org.uk/**, under »Resources«). It is focussed mainly on visual, aesthetic and experiential as-*

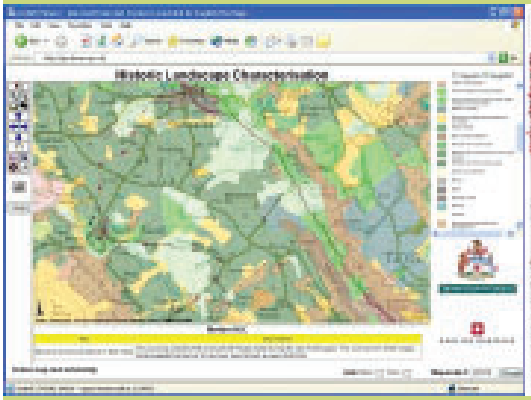

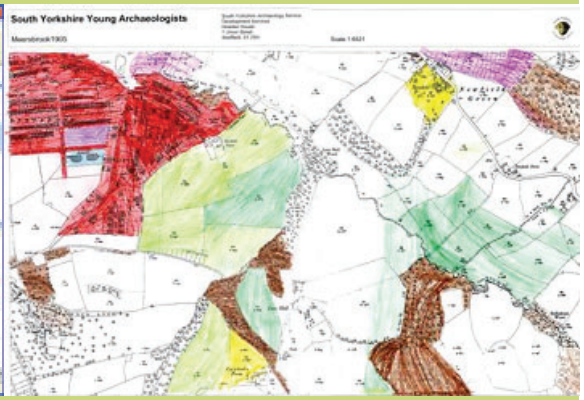

16. *HLC on the web - Devon (made by Sam Turner for Devon CC)*

17. *Young peoples' HLC, S Yorkshire (Dinah Saich, SYCC)*

je predvsem na vizualne, estetične in izkustvene vidike krajine. Drugo metodo (**www.english-heritage.org.uk/characterisation**) izvajajo arheologi, včasih pa tudi zgodovinarji krajine, in se osredotoča na raziskovalne vidike poteka časa (vidne ali vse ostale jasne sledi preteklosti v trenutni krajini, zaradi katerih pač ima krajina obliko, ki jo vidimo). Obstajajo tudi drugi načini pogleda na krajino. Obstajajo na primer metode krajinske ekologije, ki proučujejo biotsko raznovrstnost na nivoju krajine in proces upravljanja krajine skozi čas, ki vplivata na značaj krajine. Prav tako obstajajo tudi številne druge metode na področju arheologije in zgodovine krajine, ki preučujejo razvoj krajine skozi čas, okolje na nivoju krajine v določenih obdobjih v preteklosti ali načine, na katere so ljudje v zgodovini in prazgodovini oblikovali svoje miselne krajine ali ustvarjali okolja, ki so na različne načine odražale njihov pogled na svet.

Tako LCA kot tudi HLC običajno delujeta na podregijskem nivoju, kar v Angliji pomeni na nivoju okrožja lokalne vlade ali okrajev. Obe metodi je mogoče izvesti na bolj lokalnem nivoju, na primer na nivoju občine, po drugi strani pa ju je mogoče izvesti tudi na nacionalnem nivoju (in mogoče v prihodnosti tudi na nivoju Evrope). Nekateri izmed najbolj vplivnih (z vidika politike in upravljanja krajine) primerov teh metod so bili izvedeni na nacionalni ravni: »Tipološka karta podeželja« v Angliji na primer deli državo na 160 območij s heterogenim, vendar različnim »skupnim« (t. j. povezanih skupnih zaradi njihovih zgodovinskih in ekoloških dejavnikov) značajem krajine (»JCA«); te podskupine omogočajo najrazličnejšo uporabo na področju upravljanja in načrtovanja, od ciljev za doseganje kmetijsko-

*pects of landscape. The second (**www.english-heritage. org.uk/characterisation**) is carried out by archaeologists and sometimes landscape historians, and is focussed on exploring aspects of time-depth (the visible or in other way legible traces of the past in the present day landscape, which is why landscape appears to us as it does. There are other ways of looking at landscape. There are methods of landscape ecology, for example, which examine biodiversity at landscape scale and the land management processes through time that influence the character of landscape. And there is a wide variety of methods in landscape archaeology and history that study the development of landscape through time, the environment at landscape scale at particular periods of the past, or the ways that people in history and prehistory constructed their own mental landscape or created environments that reflected their view of the world in various ways.*

Both LCA and HLC normally work at sub-regional scale, which in England means at the level of local government county or district councils. But both can be carried out at more local scale, for example at parish scale, and indeed I the opposite direction at national scale (and perhaps in future at European scale). Some of the most influential (in policy and landscape management terms) examples of such methods are in fact national: the »Countryside Character Map« of England, for example, divides the country into c 160 areas of heterogeneous but distinctive »joint« (i. e. integrated joint because they, historical and ecological factors) landscape character (»JCAs«); these sub-divisions are capable of a variety of management and planning uses ranging from the targeting of agri-environmental sup-

okoljske podpore, do nadziranja glavnih smeri in vzrokov za spremembo krajine (**www.countrysidequalitycounts.org.uk**) ali strateško prostorsko načrtovanje. Obstajajo tudi podobne nacionalne karte za zgodovinski značaj, kot je EH »Atlas podeželskih naselbin«, ki vzpostavlja model značaja človeške krajine v Angliji in razkriva starodavne in globoko ukoreninjene vzorce, ki še vedno dinamično oblikujejo regijsko raznovrstnost.

Metodi LCA in HLC na nivoju okrožja sta, predvsem slednja, znatno bolj podrobni. LCA analizira krajino in predstavlja skladno sliko njene raznovrstnosti s pomočjo naborov ločenih značajskih območij in sicer na enak način, kot to počne nacionalni JCA. Upošteva topografijo in geologijo, občutke, kot je občutek zaprtosti ali odprtosti zemljišča, barve in zvok ter poglede v in iz območij. Pri HLC (zaradi uporabe metod GIS, predvsem pa zaradi tega, da bi bila upoštevana zgodovinska celovitost krajine, je potrebna podrobnejša delitev, kot na primer pri upoštevanju različic, ki izhajajo iz geologije, zemlje, klime ali topografije) se uporablja natančnejši pristop, ki temelji na arheološki miselnosti (v najširšem sodobnem pomenu besede arheologija, kot stroke, ki je predana preučevanju podedovane materialne kulture vseh vrst, da bi bilo s tem mogoče razumeti sedanjost).

HLC temelji predvsem na interpretaciji splošnih vrst (npr. različnih zgodovinskih vrst polj in zaprtosti zemlje, mestnega in industrijskega značaja itd.) in ne na značajskih območjih, čeprav jih je tudi pri tej metodi mogoče določiti. To se izvaja z namenom razumevanja zgodovinskih procesov. Poudarek na procesu, kot tudi na zgradbi in obliki, je pomemben del metode HLC; vsebuje predpostavko, da so sprememba in njeni učinki, v preteklosti ali v sedanjosti, prav tako lastnosti krajine, kot so vplivi nanjo; iz tega izhaja, da ni vedno treba nasprotovati spremembam, ne glede na to, kako zadovoljni smo z obstoječo krajino. Metoda je bila razširjena iz podeželske krajine, kjer je bila razvita, najprej na mestne krajine, nedavno pa tudi na »morske krajine«, ki so nevidne, pa vseeno v številnih pogledih zaznane krajine morskega dna: ni treba, da je krajina, kot v primeru asociacij in spomina, vidna.

Obe vrsti vrednotenja krajine, ki se seveda dopolnjujeta in nista konkurenčni ena drugi, sta,

*port, to the monitoring of the major directions and causes of landscape change (the **www.countrysidequalitycounts.org.uk**), or strategic spatial planning. There are also similar national maps for historic character, such as EH's »Atlas of Rural Settlement« that has produced a model of the character of England's human landscape that reveals ancient and deep-seated patterns that still dynamically govern regional diversity.*

County-level LCA and HLC, however, and especially the latter, are considerably more detailed. LCA analyses landscape and presents a coherent picture of its diversity by means of sets of discrete character areas, in the same way that the national JCAs do. It takes account of topography and geology, feelings such as the sense of enclosure or open-ness of the terrain, of colour and sound, and of views into and out of areas. HLC (by virtue of its use of GIS methods, but largely because doing justice to the historical complexity of the landscape requires a much finer grain than, for example, taking account of variations arising from geology, soils, climatic or topography) takes a more detailed approach, based on an archaeological mind-set (in the broadest, modern sense of the word archaeology, as a discipline devoted to studying inherited material culture of all types in order to understand the present).

HLC mainly bases its interpretation on generic types (eg different historic types of fields and land enclosure, urban and industrial character and so on) rather than on character areas, although they can be constructed as well. It does this in order to understand historic processes. The emphasis on process as much as fabric and form is an important part of the HLC method; it carries with it an assumption that change and its effects, whether past or future, are as much an attribute of landscape as an impact on it; from this it follows that change is not necessarily to be fought, no matter however comfortable we might feel with the existing landscape. The method has been extended from the rural landscape where it was invented, first to townscapes and most recently to »seascapes«, that is the invisible but still in various ways perceivable landscape of the seabed: landscape, as with association and memory, need not be visible.

Both types of landscape assessment, which are of course complementary not competitive, are necessary simply because, as mentioned above,

kot je bilo omenjeno že zgoraj, potrebni preprosto zato, ker je zelo težko zaobjeti raznolikost pristopa in perspektive, s katerimi je treba pristopiti h krajini. Zelo pomembno je, da se ponovno zavemo, da krajina preprosto ni le ekosistem, kjer živijo rastline in živali (vključno z ljudmi), prav tako pa ni v celoti predmet scenskih in vizualnih dejavnikov.

Preveč omejena skrb za estetski vidik krajine ima lahko za posledico predvidevanja o kakovosti, ki jih usmerja strokovno mnenje, pri čemer obstaja tveganje, da prezremo »slabe« ali »grde« krajine, ali še slabše, da nanje sploh ne gledamo kot na krajine, nekakšna oblika odvzemanja pravic tistim, ki tam živijo, in s tem preprečimo številnim ljudem, da bi priznali »svoje« krajine. Prav tako lahko ima za posledico zanemarjanje zgodovinske (ali prazgodovinske) dimenzije, ki leži na živi skali krajine, ne samo zaradi tega, ker zgodovinska krajina govori o ljudeh in o pretekli

it is difficult to understate the diversity of approach and perspective with which landscape needs to be approached. It is important to recognise once again that landscape is neither simply an ecosystem within which plants and animals (including humans) make their habitats, nor is it wholly a matter of scenic or visual factors.

A too-solitary concern for the aesthetic aspect of landscape can lead to expert-led assumptions about quality which risk ignoring »bad« or »ugly« landscapes, or worse, not regarding them as landscape at all, a sort of dis-enfranchising of those who live there, denying many people of recognition of their »own« landscapes. It can also lead to a neglect of the historic (and prehistoric) depth that lies at the bed-rock of landscape, not least because historic landscape is about people and about past and present human culture, and thus not a wholly scenic and visual issue. Landscape is inherently a cultural

Trying to inform major change: ODPM's "M11" Growth Area

18

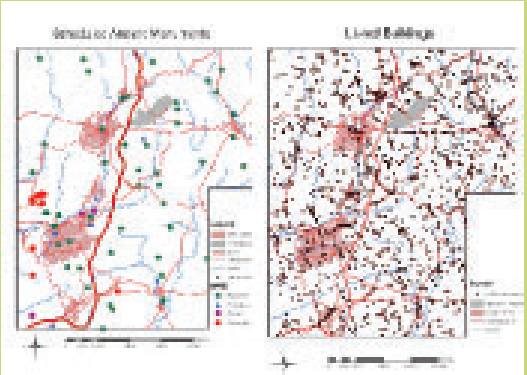

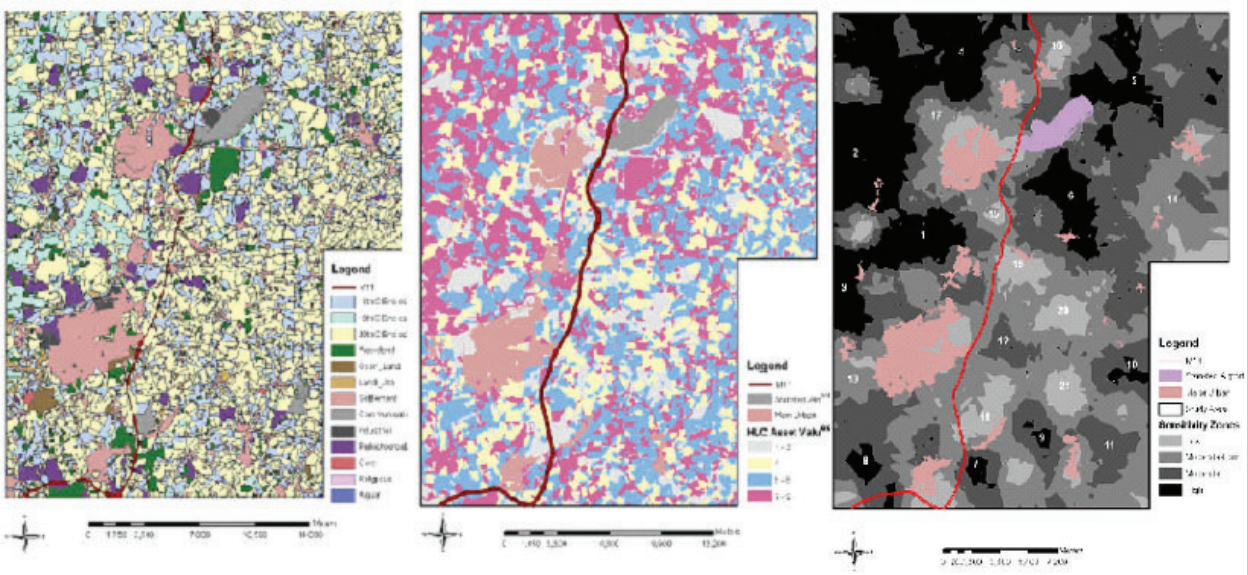

HLC types *HLC 'Asset Values'* *HLC Sensitivity*

in trenutni kulturi ljudi, in zaradi tega ni samo scensko in vizualno vprašanje. Krajina je sama po sebi kulturna tvorba v današnjem času, vendar nas ta miselna tvorba povezuje z našo preteklostjo in našimi predniki, hkrati pa se navezuje tudi na naš miselni in fizični življenjski prostor.

Javne krajine in krajine prihodnosti

Krajina nas povezuje z našo preteklostjo in našimi predniki, vendar pa samo estetski pogled tega ne zaobjame v celoti, še eno opozorilo, da naj bi zgodovinarske in arheološke stroke odigrale večjo vlogo v krajinski stroki. Zgodovinske in arheološke metode ter modeli in sorodni modeli, ki iz njih izhajajo, ne predstavljajo »dodatkov« k ocenjevanju krajine, ampak so bistvenega pomena pri doprinosu njihovih posebnih pogledov. Vse več je »celostnih« metod LCA, na primer takšnih, kot je metoda, ki je nedavno sodelovala pri izboru v novem parku South Downs National Park v severnem delu Anglije, pri kateri je vloženega veliko zavestnega napora z namenom združevanja treh »glavnih« niti krajine - vizualnosti in privlačnosti, ekologije in biotske raznovrstnosti ter zgodovine in arheologije. Gre za dober prvi korak k pravemu interdisciplinarnemu razumevanju, vendar se je v številnih pogledih potovanje šele začelo; poudarek konvencije, da krajina ni predmet raziskav številnih strok in ni v pristojnosti nobene posamezne stroke, verjetno predstavlja enega izmed najpomembnejših delov njenih usmeritev.

Znanstveni in strokovni pristop pravkar navedenih metod se seveda razlikuje; lahko spodbujajo interdisciplinarnost, vendar to ne zadostuje, če ne presežejo akademske, znanstvene ali strokovne stroke in ne vključijo tudi širšo javnost, vključijo prebivalce. Metod LCA ali HLC vsekakor ni enostavno razširiti na tak način, da bi zaobjela javne vidike, naj gre za skupinske ali posamezne, pa vendar je to bistvenega pomena, če želimo, da krajina doseže svoj demokratičen in socialni potencial v celoti. Brez ljudi in njihovih dojemanj »krajina« ne more obstajati v takšnem smislu, kot jo opredeljuje konvencija; brez zavedanja preteklosti ter del in dejavnosti – tako dosežkov, kot tudi napak – ne bomo razumeli krajine, brez razumevanja pa ne moremo upati, da bomo dosegli trajnostno upravljanje krajine.

construct in the present day, but this mental construct joins us to our past and to our predecessors, and binds us to place, to our mental as well as physical habitat.

Public landscapes and future landscape

Landscape connects us to our past and to our predecessors, but taking only an aesthetic view does not do full justice to this, another reminder that the historical and archaeological disciplines need to lay a larger part on the landscape stage. Historic and archaeological methods, and the models and narratives they produce, are not »extras« to landscape assessment but are essential in order to contribute their particular viewpoints. There are an increasing number of »integrated« LCAs, for example, such as that recently competed for the new South Downs National Park in southern England in which a greater conscious effort is made to bring together the three »main« strands of landscape – visual and amenity, ecology and biodiversity, and history and archaeology. These are a good first step towards true inter-disciplinary understanding, but in many ways the journey has only just been started; the Convention´s insistence that landscape is the object of study of many disciplines, and not the domain of any single one, is perhaps one of the most useful parts of its guidance.

The methods just outlined are of course scientific and expert to varying degrees; they may encourage inter-disciplinarity but that is not enough without moving beyond academic, scientific or professional disciplines to the wider public, to involve citizens. It is not easy or straightforward to stretch LCA or HLC to include public viewpoints, whether collective or individual, yet this is certainly essential if landscape is to achieve its full democratic and social potential. Without people and their perceptions there can be no »landscape« in the sense that the Convention defines it; without awareness of the past, and of the works and activities – both achievements and mistakes– we will fail to understand »landscape« and without understanding we cannot begin to hope to achieve landscape´s sustainable management.

Developing ways of ensuring that public views and perceptions are able to influence decision-making about landscape´s future is therefore vital to the success of the Convention. In England, there have been a few experiments. A few local

Razvijanje rešitev, ki zagotavljajo, da lahko tudi javni vidiki in dojemanja vplivajo na sprejemanje odločitev glede prihodnosti krajine, je zaradi tega bistvenega pomena za uspeh konvencije. V Angliji je bilo izvedenih nekaj poskusov. Nekaj lokalnih skupnosti je vzpostavilo svoje lastne LCA na nivoju občine, ponekod tudi ob podpori strokovnjakov za krajine. Pri drugih projektih je bil zagotovljen boljši dostop do krajine, predvsem za ljudi, ki imajo težave z dostopom, ali pa so bile ustvarjene priložnosti za delo v krajini pri njenem upravljanju. Pri številnih projektih so bila zbrana javna mnenja ali zgodbe o krajini na lokalni ravni in na ravni mesta, posvetovanje s »partnerji« in skupnostjo pa postaja vse pogostejše pri projektih LCA, ki jih usmerja strokovno mnenje. Vendar gre le za posamezne in redke primere, razvoj vključevanja skupnosti v opredelitev krajine pa mora postati prednostna naloga.

Na koncu naj še enkrat poudarimo glavni namen ocenjevanja in opredeljevanja krajine (glej »*Using HLC*«, dostopno na **www.english-heritage.org.uk**) – oblikovanje prihodnjih krajin. Pri uporabi teh metod obstajajo številne prednosti za raziskovanje in razumevanje, vendar pa je glavni namen izdelati novo in boljše razumevanje, s pomočjo katerega bo mogoče obveščati in nuditi podporo pri sprejemanju odločitev o prihodnji krajini. Te odločitve lahko sprejmejo kmetje, katerim lahko ocena predstavlja dodatno razumevanje poteka nastajanja krajine v nedavni in starejši preteklosti, ki sega preko spominov. Mogoče te odločitve sprejemajo prostorski načrtovalci, katerim lahko opredelitev krajine predstavlja »širšo sliko«, znotraj katere je treba izvesti prihodnje načrtovanje, kot na primer pri uporabi metode HLC za ocenjevanje priložnosti, kot tudi omejitve za obsežno »rast stanovanj« (t. j. nenehna urbanizacija severne Anglije), ali pa jim pomaga pri izbiri smeri in načrtovanju novih cest. Upravljavci zapuščin uporabljajo HLC, da bi določili vpliv predlaganega razvoja tako poznanih in napovedanih arheoloških najdišč, kot tudi za to, da bi prilagodili spremembo krajine njenemu značaju. Kot je bilo omenjeno že prej, sta obe metodi LCA in HLC del nacionalnega sistema za spremljanje sprememb krajine, kar predstavlja prvi korak pri njenem upravljanju. Odločitve, ki temeljijo na HLC in LCA, vse pogosteje vključujejo tudi odločitve razvijalcev in lastnikov zemlje, zaradi česar je značaj krajine kot vprašanje mogoče upoštevati

communities have created their own LCA at parish level, sometimes with the support of landscape specialists. Other projects have facilitated better access to the landscape, especially for people with access difficulties, or have created opportunities to work in the landscape on its management. Several projects have collected public opinions or stories about landscape at local and site scale, and »stakeholder« and community consultation is increasingly common during expert-led LCA projects. But these examples are few and far between, and the development of community involvement in landscape characterisation needs to be a high priority.

*Finally, let us remember the main purpose of carrying out landscape assessment and characterisation (cf »*Using HLC*«, downloadable at* ***www.english-heritage.org.uk****) – shaping future landscapes. There are many gains for research and understanding from applying these methods, but first and foremost the aim is to produce new and better understanding for a purpose that is able to inform and support decision-making about the future landscape. Those decisions might be taken by farmers, for whom landscape assessment can provide additional understanding of how landscape has been created in the recent and the deeper past, beyond memory. They might be the decisions of spatial planners, for whom landscape characterisation can offer the »bigger picture« within which to set forward planning, as for example in the use of HLC to assess opportunities as well as constraints for large scale »housing growth« (i. e. the continued urbanisation of SE England), or for choosing the route and design of new motorways. Heritage managers use HLC to identify the impact of proposed development of both known and predicted archaeological sites, as well to help reconcile landscape change with landscape character. As mentioned earlier, LCA and HLC are both part of the national system for monitoring landscape change as a basic first step to managing it. Increasingly, too, the decisions that are being based on HLC and LCA include are those of developers and landowners, so that landscape character as an issue can be taken into account (and can contribute the new designs) at the very earliest stage of planning change. In that context, protected areas become less necessary: everywhere is landscape for somebody, and all development can be designed with on eye on improving or maintaining its character.*

(lahko pa pripelje do novih zasnov) že v najzgodnejši fazi načrtovanja spremembe. V tem pogledu postanejo varovana območja manj potrebna: vse okrog nas je krajina za nekoga, ves razvoj pa lahko poteka z namenom izboljšanja ali ohranjanja njenega značaja.

Del širše razprave na delavnici v Ljubljani se je usmeril k zamislim o nasprotovanju spremembi, da bi s tem »rešili« nekatere dele krajine pred spremembo. Ta vrsta reakcijskega (in konzervativnega) pristopa k upravljanju je bila mogoče potrebna v zgodnejših časih, ko je bilo ohranjanje še nestrukturirano, s še manj denarnimi sredstvi kot sedaj, osredotočeno na omejena mesta, zgradbe in spomenike (»stvari« namesto na celotno krajino). V ta pristop prav tako ni bila vključena javna podpora, kot je sedaj, deloma zaradi tega, ker so ta pristop dojemali, pogostokrat pa je tudi bil, samo stvar »strokovnjakov«, ki se ni preveč nanašala na življenje ljudi. Na mojem področju je bila to dokazna vrednost in ne (npr.) vrednost udobja ali identitete arheoloških najdišč ali umetnostnega zgodovinskega pomena (namesto kontekstualnega mesta-vrednosti) zgodovinskih zgradb; na področju ekologije so bila majhna življenjska okolja »zavarovana«, pri čemer pa niso bile upoštevane človeške in kulturne vrednote – biotska raznovrstnost, samo v korist živali ne pa tudi v korist ljudi, pri čemer so bili ljudje nekako izključeni iz narave in niso bili njen del, kot vpliv na krajino in ne kot njeni oblikovalci.

Zaključek

Metode, ki so bile navedene v tem kratkem prispevku, temeljijo na številnih načelih, ki vsi omogočajo, celo zahtevajo, uporabo novega pristopa k upravljanju krajine, ki je z vidika oblikovanja prihodnjih krajin usmerjen bolj v prihodnost. Ta načela vključujejo interdisciplinarno razumevanje, ki poskuša upoštevati vse poglede; opredelitev in ocenjevanje celotne krajine; ta krajina postavlja ljudi v središče (ker je predvsem, kot zahteva konvencija, način opazovanja okolja skozi dojemanje ljudi); in prepoznavanje pomembnosti časa in s tem tudi spremembe skozi čas, kot del značaja krajine.

Podedovan značaj krajine je treba še vedno vzdrževati in ohranjati, vendar kot del nove krajine in ne kot muzejski predmet. Krajina ni le večja vrsta spomenika ali kraja, je tudi celovitejša in bolj dinamična kot to. Le redko jo

Part of the wider discussion at the Ljubljana workshop turned towards ideas about opposing change in order to »save« certain parts of the landscape from change. This sort of reactive (and conservative) approach to management was perhaps necessary in earlier times when conservation was un-structured, even more under-funded than it is now, focussed on discrete sites, buildings and monuments (»things« rather the whole landscape). It was also lacking in public support than it is now, partly because it was perceived to be, and often was, solely about »expert« concerns that scarcely impinged on the lives of real people. In my own field, this was the evidential rather than e. g. the amenity or identity value of archaeological sites or the art historical significance (rather than contextual place-value) of historic buildings; in ecology, small habitats were »protected« but without recognition of the human and cultural values – biodiversity only for the sake of animals rather than people as well, somehow seeing people as being outside nature not part of it, as an impact on landscape not as creators of it.

Conclusion

The methods outlined in this short paper are based on a number of principles that all allow, indeed require, a new approach to landscape management, one that is more forward -looking in terms of creating future landscapes. These principles include inter-disciplinary understanding that tries to incorporate all ways of seeing; the characterisation and assessment of the whole landscape; a strong recognition that all areas are somebody's landscape; that landscape (because it is first and foremost as the convention insists a way of seeing the environment through human perception) puts people at centre-stage; and recognition of the importance of time and therefore of change through time as part of landscape character.

Inherited landscape character still needs to be kept and preserved, but as part of a new landscape, not as a museum object. Landscape is not just a larger type of monument or site, it is both more complex and more dynamic than that. It can rarely be preserved in a reserve, but needs to be kept as part of the living, changing world. Understanding landscape therefore leads us to a new paradigm where character and context (local or national) count for more than fabric, where processes need to be sustained as

je mogoče ohraniti v rezervatu, vendar jo je treba ohranjati kot del živega, spreminjajočega sveta. Zaradi tega razumevanje krajine vodi do nove paradigme, kjer značaj in kontekst (lokalni ali nacionalni) štejeta več kot sestava, kjer je treba postopke vzdrževati prav tako kot obliko in kjer je glavni instrument pozitivno prostorsko načrtovanje in ne varstveno določanje ali omejevanje, pri delovanju znotraj številnih domnev in teženj konvencije.

well as form, and where positive spatial planning not protective designation or constraints is the main instrument, in keeping with many of the Convention's assumptions and aspirations.

Krajina in urbanizem v Italiji

Landscape and urbanism in Italy

Alberto Clementi

Uvod

Medtem ko se teme, obravnavane v tem dokumentu, nanašajo neposredno na položaj v Italiji, se prav tako dotikajo splošnejših tem glede politike načrtovanja in upravljanja krajine znotraj okvira, ki ga določa Evropska konvencija o krajini.

Obravnavane teme so naslednje:

1. Kako izpolniti cilje kakovosti krajine; 2. Sprememba sistema upravljanja krajin; 3. Posodobitev dokumentov za ohranjanje

1. Kako izpolniti cilje kakovosti krajine

V Italiji je ohranjanje krajine tradicionalno zaznamoval restriktiven pristop, katerega cilj je izolirati najdragocenejša območja ter jih uspešno podrediti pravilom varovanja glede spremembe njihove uporabe in fizičnih vzorcev.

Osnovni dokument, ki se je uporabljal za izvajanje te vrste ohranjanja, je bil Regionalni krajinski načrt (Piano Paesistico Regionale), ki ga je zasnovala regionalna vlada skupaj z Ministrstvom za kulturno dediščino in dejavnosti (Ministero per i Beni e le Attivitá Culturali - MBAC). V preteklosti so postopki, povezani s pooblastili, bili zaupani posebnim nadzornim organom, državnim nadzornikom in lokalnim uradom MBAC. Do nedavnega so ta pooblastila neposredno izvajale regionalne vlade in z njihovim pooblastilom pogosto tudi provincialne ali občinske vlade. Ta rešitev je bila predmet številnih kritik, saj so v veliko primerih nadzori bili manj strogi zaradi pomanjkanja pristojnega organa, ki bi bil neodvisen od lokalnih oblasti, na primer Urad nadzornika. Eno izmed zadnjih dejanj prejšnje desnosredinske vlade, o katerem se je množično razpravljalo zaradi njene politike kulturne dediščine in krajine, je bila ponovna predaja neposrednega nadzora nadzornikom,

Premise

While the themes dealt with in this paper refer directly to the situation in Italy, they also make reference to more general issues about the policies for the planning and managing of the landscape within the framework described by the European Landscape Convention.

In particular, the topics discussed include:

1. How to meet landscape quality objectives; 2. The readjustment of the of system landscape governance; 3. Upgrading the instruments of conservation

1. How to meet landscape quality objectives

In Italy, landscape conservation has traditionally been characterised by a restrictive approach that aims to isolate the areas of greatest value, successively subjecting them to protective rules regarding the transformation of their use and physical patterns.

*The basic instrument used to implement this form of conservation was the Regional Landscape Plan (*Piano Paesistico Regionale*), defined by the Regional Government, together with the Ministry of Cultural Heritage and Activities (Ministero per i Beni e le Attivitá Culturali - MBAC). In the past the procedures related to authorisations were entrusted to specific organisms of control, the State Superintendents and local offices of the MBAC. More recently these powers were exercised directly by the Regional Governments and often, following their delegation, by the Provincial or Municipal Government. This solution has given rise to numerous criticisms, given that all too often the controls were less rigorous in the absence of a competent authority that was also independent of the local powers, such as the Superintendent´s Office. One of the last acts of the previous centre right*

kar je v velikem nasprotju z regionalnimi vladami.

Obstajajo pa nerešena vprašanja v zvezi s spremembami zakona, ki je v veljavi od leta 2004, tako imenovanega »Codice Urbani«, katerega cilj je posodobiti italijanski sistem, da bi izpolnjeval Evropsko konvencijo o krajini. Odpovedovanje ciljem kakovosti, kar je zelo resna zadeva, so zamenjale splošnejše oblike ukrepov za ohranjanje vrednosti krajine, opredeljene za vsako ozemeljsko enoto. Ta odločitev se oddaljuje od konvencije in zmanjšuje inovativno silo koncepta, ki se še vedno ni ukoreninil.

Na splošno pa je v trenutnih italijanskih razmerah najbolj očitna zadrega, da je celotna krajina obravnavana kot vredna pozornosti, vendar obstaja le nekaj krajin odličnosti, ki si zaslužijo varovanje. Medtem ko obstajajo nekatere regije, kot so Umbrija, Toskana in Emilija Romanja, ki so bolj prizadevne pri preizkušanju inovativnega pristopa, ki ga predlaga konvencija, in pridno prirejajo svoje krajinske načrte, drugje prevladuje nezaupanje, ki ga je občutiti predvsem v bolj konzervativnih okoljih strokovnjakov, zakonodajalcev, poznanih kulturnih združenj, kot je »Italia Nostra«, in na samem Ministrstvu za kulturno dediščino, saj slednje daje prednost lastnim pooblastilom glede posameznih krajin, ki bodo zakonsko zaščitene.

Kljub sporom in ideološkim nasprotjem celo Italija prihaja do konsenza – kot priznava celo FAI (Italijanski sklad za okolje) – »omejevanje več ne zadostuje. Danes si moramo deliti, združiti se moramo in delati na skupnem projektu. Obstaja pa le en projekt: dati Italiji možnost za rast, ki vključuje razvoj in ohranitev v iskanju lepote«. To zavedanje še ni dovolj močno, da bi vplivalo na pristop institucij, ki ostaja usmerjen v ohranjanje z omejevanjem namesto v aktivno upravljanje sprememb v celotni krajini. Vendar je napredek viden, in to predvsem v regijah, ki že po svoji naravi hkrati obravnavajo krajino in ozemlje.

Da bi se ta napredna vizija krajinske politike resnično lahko potrdila, morajo dozoreti vsaj trije pogoji:

- načelo *deljene suverenosti* krajine kot del sistema *večnivojskega upravljanja*, ki v prvi vrsti ponovno potrdi vrednost krajine znotraj upravljanja prostorskih sprememb;

government, widely discussed as a result of its policies towards cultural heritage and the landscape, was that of restoring direct control to the Superintendents, in open contrast with the Regional Governments.

In any case, there are some unclear issues related to the changes being made to a law that has been in act since 2004, the so-called »Codice Urbani«, aimed at updating the Italian system to meet the European Landscape Convention. In particular, the renouncing of quality objectives, a very serious matter, has been substituted by the more generic formulations of measures for the conservation of the landscape values identified for each territorial unit. This choice moves away from the Convention and tends to deflate the innovative force of a concept that is still unable to take root.

However, in more general terms, what appears to be most evident within the present Italian situation is the embarrassment of considering the entire landscape as being worthy of attention, as opposed to only those landscapes of excellence that are to be protected. While there are some Regions, such as Umbria, Tuscany and Emilia Romagna, that are more productive in seeking to test the innovative approach proposed by the Convention, in addition to busily revising their Landscape Plans, elsewhere the situation is governed by mistrust, a sentiment that can be found above all in the more conservative environments of experts, lawmakers, well-known cultural associations such as »Italia Nostra« and the State Ministry of Cultural Heritage itself, the latter of which tends to give prevalence to its own powers regarding the single landscapes that are to be conserved by law.

Notwithstanding the conflicts and ideological oppositions, even Italy is witness to the emergence of an understanding that – as even the FAI recognises – »it is no longer sufficient to restrict. Today we must share, we must come together to work on a common project. And there is only one project: providing Italy with the possibility for growth that integrates development and conservation, in the search for beauty«. This awareness is not yet capable of affecting an institutional attitude that remains oriented towards conservation by restriction, rather than the active governing of changes across the entire landscape. However, some headway is being made, above all in the Regions that, by their very

- strokovno okolje, ki je bolj *odprto za dialog in primerjavo* ter predano sodelovanje, tako upravno kot strokovno, presegajoč ovire lastne pomembnosti, ki kaznuje odnos upravnih struktur na vseh nivojih prav tako kot akademski odnos, katerega pogosto preprečujejo rivalstva med različnimi šolami in strokami;
- *odnos eksperimentalnega in izbirnega upravljanja*, ki je sposobno pravočasno prestreči območja sprememb znotraj krajine in sodelovati v njihovem preoblikovanju s pomočjo inteligentne in preprečevalne kombinacije strategij, predstavljenih s strani različnih vpletenih subjektov. Pri tem odnosu ne gre le za izvajanje tistih omejitev, ki jih nalaga oblast, pač pa za skupno izdelovanje *krajevnih listin* in *strateških agend*, ki so zmožne spodbujati javne in zasebne projekte, podkrepljene s postopkovnimi in finančnimi spodbudami.

Znotraj te perspektive postaja približevanje logike urbanizma h krajinski logiki osrednja tema za doseganje ciljev kakovosti krajine.

Moja hipoteza je, da bo le *učinkovita povezava teh dveh stališč omogočila krajini, da postane vrednota, ki je zmožna usmerjati prostorska preoblikovanja*, namesto da jih samo pogojuje v neizbežno majhnem obsegu.

Povezava je težka, vendar ne nemogoča, kot priča pionirsko delo peščice občin, pri katerih ni naključje, da izhajajo iz tistih regij, ki so najbolj občutljive na izvajanje evropske konvencije. Preden pa načnem temo, kaj se lahko naučimo iz izkušenj, naj razložim posledice predlaganega pristopa.

Skupni pristop urbanizma in krajine lahko razumemo kot *vzporedje* med dvema načinoma upravljanja sprememb: prvi je usmerjen k disciplinirangu razvoja naselij in rabe zemlje, medtem ko je cilj drugega skrb za ohranitev pomenov in fizičnih oblik, ki so značilne za neko krajino. Gre za dva pristopa, ki izhajata iz različnih strok in ki morata obravnavati prakse in intervencijske politike, ki se opazno razlikujejo. Njuna kombinacija, osredotočena na določeno krajino, lahko jamči, da prepoznavnost določenih strokovnih tradicij ostaja nespremenjena.

Vendar prav pojmovanje teh ciljev kakovosti kot točke obrata, tako za urbanizem kot za krajino,

nature, tend to simultaneously consider the landscape and the territory.

In order that this advanced vision of landscape policies can truly affirm itself, at least three conditions must be matured:

- *the principal of the* shared sovereignty *of the landscape, as part of a system of* multilevel governance *that, first and foremost, reaffirms the value of the landscape within the management of spatial transformations;*
- *a culture of experts that is more* open to dialogue and comparison *and faithful cooperation, both administrative and disciplinary, overcoming the barriers of a selfreferentiality that penalises the behaviour of administrative structures at all level as much as academic behaviour, often hindered by rivalries between various schools and disciplines;*
- *an* attitude of experimental and selective government *that is capable of intercepting, in a timely fashion, the areas of change within the landscape and of participating in their transformation through an intelligent and preventative combination of the strategies presented by the various subjects involved. It is an attitude that entrusts, rather than only those restrictions imposed by authorities, the shared production of* landscape charters *and* strategic agendas *that are capable of promoting public and private projects, assisted by procedural and financial incentives.*

Within this perspective the approximation of the logic of urbanism to that of the landscape is becoming a central theme for the achievement of landscape quality objectives.

The hypotheses that I am putting forward is that of only an effective integration between these two points of view will allow the landscape to become a value that is capable of orienting spatial transformations*, and not only to condition them within an inevitably limited range.*

This integration is difficult, though not impossible, as demonstrated by the pioneering work of a few Municipalities, not by chance located in those regions that are most sensitive to the application of the European Convention. However, before discussing what can be learned from experience, I would like to discuss the implications of the proposed approach.

vodi k zanimivim možnostim za disciplinarno inovacijo. Vodi lahko do ustanovitve nove vizije »*Krajinskega urbanizma*«, ki na inovativen način opredeljuje odnos med mestom, okoljem in krajino (Turner, 1996; Waldheim, 2006).

»Krajinski urbanizem« tako postane izraz za *poskus združitve ustrezne logike posamezne stroke* z združevanjem naravnih procesov in razvoja mest v izgradnji nove »umetne ekologije«, ki dobro zastopa pomen urbanega okolja znotraj današnje krajine.

»Krajinski urbanizem« se razlaga kot nov pristop, ki skuša »vključiti procese in tehnologije, ki so zgodovinsko oblikovale krajino v domeno urbanizma, kar povečuje njegovo zmožnost obvladovanja velikega obsega meril, različnih domen in hitrih sprememb, ki jih mora trenutno upoštevati pri svojem delovanju«. Vsi ti pogoji preizkušajo uveljavljene prakse načrtovanja, nalagajo rešitve, ki so vedno manj rigidne in določene, v prid drugim, ki so bolj odprte za obdelavo in bolj nedoločene, prav tako kot se dogaja pri spreminjanju naravnih krajin (Najle, 2003).

Novi okviri in metode delovanja se lahko rodijo iz stičišča med »okoljskim inženiringom in krajinskimi študijami ter strategijami urbanega in industrijskega razvoja«. Isti pojem oblike lahko razložimo tudi kot »rezultat oblikovanja procesov in ne nekaj, kar je samo sebi namen« in izhaja iz postopka oblikovanja (Mertins, 2003).

Preskušanje »krajinskega urbanizma« je v resnici še zelo redko in zdi se, da se inovativni potencial tega pristopa še ni uspel popolnoma izkazati. Primer izkušnje, ki je zelo zanimiva, je tekmovanje za Downsview Park v Torontu, predstavljen kot priložnost za ponovno odkritje parka kot urbane krajine za lokalno družbo v razvoju (Mertins, 2003; Blum, 2004). Pogledamo lahko tudi druge projekte v Holandiji, še posebej Leidsche Rijn, ki ga je načrtoval West 8, ali program »Uit de Klei getrokken«, nove krajine polderjev, osnovanih na projektu Bureau Vista (Diekman, 1999).

Na splošno lahko ugotovimo, da je nova vizija še vedno v zgodnji fazi razvoja in bo potrebno še veliko dela, da se bo potrdila kot nova transdisciplinarna perspektiva, ki bo omogočila upravljanje lokalnih ozemelj v popolni usklajenosti med urbanizmom in krajino.

The joined approach of urbanism and the landscape can be practiced as a juxtaposition *between two legitimate ways of looking at the management of transformations: one that is oriented, above all, at disciplining the development of settlement and land use, while the other is aimed at caring for the permanence of the meanings and physical forms that characterise the identity of a landscape. They are two approaches that have roots in different discipline and which have to deal with practices and policies of intervention that are, to date, notably diverse. Their combination, focused on a specific landscape, may be capable of guaranteeing that the recognisability of the respective disciplinary traditions remains intact.*

However, it is precisely the consideration of these quality objectives as a common turning point, both for urbanism as well as for the landscape, which leads to interesting possibilities for disciplinary innovation. In particular, it may lead to the creation of a new vision of Landscape Urbanism *that defines, in an innovative manner, the relationship between city, environment and landscape (Turner, 1996; Waldheim, 2006).*

Landscape Urbanism thus becomes the expression of the attempt to bring together the respective logic of each discipline*, integrating natural processes and urban development in the construction of a new »artificial ecology« that well represents the meaning of the urbanised environment within the contemporary landscape.*

Landscape Urbanism is thus theorised as a new approach that tends to »incorporate the processes and techniques that have historically modulated the landscape into the domain of urbanism, empowering its ability to cope with the wide range of scales, the diversity of domains and the rapid changes at which it is currently being challenged to operate«. All of these conditions put current planning practices to the test, imposing solutions that are continually less rigid and forceful, in favour of others that are more open to process and indeterminacy, precisely as takes place in the transformation of natural landscapes (Najle, 2003).

New frameworks of understanding and methods of action may be born of the confluence of »environmental engineering and landscape studies and strategies of urban and industrial development«. The same notion of form can also be re-

2. Sprememba sistema upravljanja krajin

Večje težave pri doseganju ciljev kakovosti krajine so v problematičnem razmerju med sistemi upravljanja rabe zemljišč in sistemi ohranjanja krajine. Te težave so posledica raznolikosti vpletenih interesov in se redno odražajo v raznolikosti disciplinarnih tradicij in upravnega aparata.

V Italiji moramo prav tako upoštevati nerešeno nasprotje, ki izhaja iz zakonske razlage temeljnega ustavnega člena 9, ki priznava primarno naravo estetsko-kulturne vrednosti krajine ob upoštevanju vseh drugih vrednot, vključno z ekonomskimi. Močna potrditev, ki težko najde primerjavo v kakšni drugi evropski državi, prav tako omogoča uvedbo omejitev brez ekonomske kompenzacije za lastnike posesti, ki jih zadevajo ti isti restriktivni ukrepi.

V skladu s tem načelom smo dolgo časa poskušali upravljati krajino, element javne dediščine *odličnosti*, na avtoritativen način, ki je namensko odmaknjen od domene demokratičnih razprav, da bi zajamčili njeno pravilno ohranitev, ki je iznad ostalih vrednot. Poleg tega pooblastila nadzornikov, ki so tako neomejena kot avtokratska, pri interpretaciji estetsko-kulturnih vrednot predstavljajo skladen izraz te vizije ohranitve, ki temelji na posebni metodi državne vlade.

Trenutno se položaj temeljito spreminja v primerjavi z obdobjem pred približno petdesetimi leti, ko so na upravljanje gledali kot na pojem, ki je ločen od ohranjanja. Vedno večje podeljevanje pooblastil, ki spremlja spreminjanje naše družbe in institucionalnega sistema, povzroča krizo centralističnega sistema države in zahteva ponovno zasnovo institucionalnih struktur v prid novega, bolj uravnoteženega modela lokalnih in centraliziranih pooblastil.

Krajina postane poglavitni element v zapletenem klobčiču pooblastil in odgovornosti med državo, regijami in lokalnimi organi. Potem ko so se vključile regionalne, provincialne in občinske vlade, so se stvari spremenile. Vrednost krajine in lokalnega razvoja se na prizorišču pojavljata v zelo pozitivni luči. Končno se soočamo s konkretno možnostjo združitve krajine, ozemlja in gospodarstva. Vendar ostaja ravnotežje med različnimi področji zelo prilagodljivo in resnično tvegamo, da bomo žrtvovali krajino zaradi pristopa, ki neizbežno

interpreted as »the result of shaping processes rather than as an end in itself« imposed by the design process (Mertins, 2003).

The testing grounds for landscape urbanism are, in truth, still infrequent and do not appear to have fully demonstrated the innovative potential of this approach. One example of an experience that appears to be of great interest is the competition for Downsview Park in Toronto, presented as an opportunity to reinvent the park as a flexible urban landscape for a local society in evolution (Mertins, 2003; Blum, 2004). We can also look at other projects in Holland, in particular Leidsche Rijn, designed by West8 or the »Uit de Klei getrokken« programme, the new landscapes of the polders based on the project by Bureau Vista (Diekman, 1999).

In more general terms, this new vision appears to still be in an embryonic state, and there is much to be done in order that it affirm itself as a new trans-disciplinary perspective that will allow for the management of local territories in full harmony between urbanism and landscape.

2. The readjustment of the system of landscape governance

The major difficulties in achieving landscape quality objectives lie in the problematic relationships between systems of land use management and systems of landscape conservation. These difficulties are the consequence of the diversity of the interests involved, and they are regularly reflected in the diversity of the disciplinary traditions and the apparatus of management.

In Italy we must also consider the still unresolved contradiction that arises from a legitimate interpretation of the fundamental article 9 of the Constitution that, in fact, recognises the primary nature of the aesthetic-cultural value of the landscape, with respect to all other values, including economic ones. This strong affirmation, which finds very little comparison in other European countries, also allows for the application of restrictions without economic compensation for landowners of properties that are affected by these same restrictive measures.

In light of this principle we have long sought to govern the landscape, the element of public heritage par excellence*, in an authoritative manner*

namerava na novo ukrojiti kulturne percepcije in vlogo upravnih struktur države, ki so zanje bile zgodovinsko odgovorne.

Po drugi strani pridobljene izkušnje kažejo, da z uporabo tradicionalnih instrumentov načrtovanja krajin Italija ne more primerno voditi svojih čudovitih krajin, niti ne more učinkovito slediti ciljem kakovosti. Največ, kar lahko stori, je, da naloži veliko omejitev, ki pa so redko učinkovite pri obravnavanju močnih pritiskov za spremembe v današnji krajini. Zdi se, da do sedaj še ni našla prepričljivih rešitev, ki so del pozitivnega približevanja krajevne politike in ozemeljske politike, uravnoteženega približevanja, ki ne žrtvuje elementov ohranitve niti razvoja.

Italija ne zmore upravljati krajine zaradi objektivnih težav soočanja z ekonomskimi in socialnimi procesi, ki prevevajo občutljive krajine, ki smo jih podedovali. Prav tako ne zmore spodbuditi sodelovanja med pristojnimi državnimi organizmi, odgovornimi za ohranitev kulturne dediščine in krajine, ter regionalnimi in občinskimi vladami, ki so po zakonu pooblaščene za načrtovanje in upravljanje krajin. Končno, obstaja problem, ker Italija ne zmore učinkovito združiti politike ohranjanja s politiko vrednotenja svoje dediščine, saj veljavna zakonodaja jasno ločuje ohranjanje od vrednotenja s tem, da prvo daje pod okrilje države, medtem ko se za drugo borita država in regionalne vlade.

V takšnih razmerah uspeh politike varovanja in upravljanja krajine ni odvisen le od zbližanja politike načrtovanja krajine in lokalnih načrtov. Na splošno se nanaša na *potrebo po sprejemu novega modela večnivojskega upravljanja, ki vključuje veliko institucij,* od Evropske unije do nacionalne državne vlade ter regionalnih, provincialnih in občinskih vlad.

Izolacija ohranjanja krajine od medsebojne odvisnosti med različnimi institucijami ni zmagovalna poteza, kot smo videli pri politiki preprostega omejevanja, ki se neizbežno nanaša le na omejene dele krajine. Soočanje s tem izzivom pa je prav tako zelo tvegano, predvsem če vrednosti krajine različni institucionalni subjekti ne znajo dovolj ceniti.

Pomemben vpliv prihaja s strani nove ekonomije, ki omogoča posamezno obravnavo in kakovostne okoliščine in tako v krajini odkriva

that is intentionally removed from the realm of democratic discussion, precisely with the aim of guaranteeing its correct conservation, above and beyond any of the other values at stake. Furthermore, the power of the Superintendents, as discretional as it is autocratic, in interpreting aesthetic-cultural values represents the coherent expression of this vision of conservation that is centred on a specific method of State government.

Currently the situation is changing profoundly with respect to the period when, some fifty years ago, governance was seen as being separate from conservation. The growing articulation of powers that accompanies the transformation of our society and our institutional system places the unitary model of the State in crisis and requires a reconsideration of institutional structures in favour of a new, more balanced model of local and centralised powers.

The landscape becomes the element at stake in a complex interweaving of powers and responsibilities between the State, the Regions and local Entities. Following the involvement of the Regional, Provincial and Municipal Governments, things have changed. The value of the landscape and that of local development are erupting on the scene in a very positive manner. We are finally faced with the concrete possibility of joining landscape, territory and economy. However, the equilibrium between the various spheres of value remains very flexible, and we seriously risk sacrificing the landscape through an approach that tends, inevitably, to re-dimension the role of cultural perceptions and the administrative structures of the State that were historically responsible for them.

On the other hand, the experience gained to date demonstrates that by using the traditional instruments of the Landscape Plan, Italy cannot in fact manage to properly govern its magnificent landscapes, nor can it effectively pursue quality objectives. At the most it manages to impose a great deal of restrictions that, what is more, rarely seem to be effective in dealing with the strong pressures for change in the contemporary landscape. It does not yet appear to have defined convincing solutions that are part of a positive convergence between landscape policies and territorial policies, a balanced convergence that does not sacrifice either the instances of conservation or those of development.

pomemben vzvod za politiko konkurenčnosti podjetij ter krajin. Tako se pomen krajine krepi in nadaljevanje je lahko podobno kot v regiji Umbrija, kjer so kot del dolgoročnega načrta uvrstili krajino v »Razvojni sporazum« (*Patto per lo sviluppo*), ki so ga podpisala vlada ter gospodarske in socialne sile iz regije.

Vendar težave, povezane s predlogom, ki želi povečati pomen krajine in posledično spremeniti sisteme prostorskega načrtovanja in upravljanja, ostajajo.

Če pogledamo na zadevo bolj podrobno, gre torej za potrebo po vzpostavitvi nove oblike razmerja med nadzornimi organi regij, provinc, občin in države pri snovanju načrta krajine ali, podrobneje, pri *pregledni povezavi sprejetih modelov upravljanja in izgradnji procesa izdelave načrta*.

Potrebno se je spomniti izkušenj regije Marche, ki se ponaša z enim najboljših načrtov krajine, izdelanim v devetdesetih letih, ki je v veljavi še danes. Načrt vključuje niz smernic za ohranitev zgodovinsko-kulturnih, botanično-rastlinskih in geomorfoloških vrednot, ki so priznane na regionalnem nivoju. Načrt se prav tako dotika občin in njihovega lokalnega zavedanja pri obravnavanju predlogov za spremembo teh smernic na stopnji posodobitve občinskih načrtov za usklajevanje z regionalnim krajinskim načrtom.

Zanimiva raziskava o odnosu občinskih vlad kakšnih deset let pozneje je omogočila opredelitev treh vrst odziva.

Pasivni odnos popolnoma nekritičnega sprejemanja omejitev, ki jih je uvedla regionalna vlada, *pogajalski* odnos, katerega namen je sprostiti območja največjega interesa za razvoj naselij, s prenašanjem omejitev na ostala, manj zaželena območja; in končno odnos *dialoga,* ki se vmeša v odločitve, ki jih je sprejela regionalna vlada in dodaja bolj podrobno zavedanje in razumevanje vrednot z vidika lokalne družbe.

Zaradi te izkušnje lahko sedaj osnujemo nov model upravljanja, ki dopušča interakcijo med različnimi subjekti in v vsakem primeru določa nekaj osnovnih odločitev, ki ponujajo jamstvo glede primarnih zahtev ohranitve.

Italy has not been able to manage to govern the landscape as a result of the objective difficulty of facing up to economic and social processes that overrun the delicate landscapes that we have inherited. This is also true because it does not manage to create a co-operation between the competent State organisms responsible for the conservation of cultural heritage and the landscape and the Regional and Municipal Governments who, by law, have the power to plan and govern the landscape. Finally, there is the problem that Italy is unable to effectively unite the policies of conservation with those of the valorisation of its patrimony, given that the current legislation has disputably separated conservation from valorisation, respectively attributing the first to the sole competence of the State and the second to be fought over between the State and Regional Governments.

Within this situation, the success of the policies of protection and management of the landscape is entrusted not only to the possible convergence between Landscape Plans and local Master Plans. More in general, it refers to the necessity of adopting a new model of multi-level governance that involves a lot of institutions *ranging from the European Union to the national State Government and the Regional, Provincial and Municipal Governments.*

Isolating the conservation of the landscape from the interdependence between the various institutions at various levels is not a winning move, as we have witnessed with those policies of simple restriction that tend, inevitably, to be applied only to limited portions of the landscape. Confronting the challenge is, however, equally risky, above all if the value of the landscape is not sufficiently appreciated by the various institutional subjects involved.

*An important impulse is provided by the new economy that awards the conditions of singularity and quality of context, and thus finds, in the landscape, a significant lever for policies of competitivity of both businesses and the landscape. It is thus possible to reinforce the importance of the landscape, and to proceed, as in the Region of Umbria, which, as part of a long range plan, has introduced the landscape within the »Development Agreement« (*Patto per lo sviluppo*) signed by government and the economic and social forces present in the region.*

Pogoj, ki ga ne moremo izključiti iz te nove organizacije, je izdelava ***skupne krajinske listine,*** ki združuje opredelitev kakovosti krajin in pripisovanje vrednot, vključuje pa vsaj regionalne, provincialne in občinske vlade ter nadzornike.

Vendar to delo vsekakor ni preprosto in zastavljajo se zahtevna vprašanja metodološke in politično-upravne narave.

3. Posodobitev dokumentov za ohranitev

Izboljšanje dokumentov za načrtovanje krajine lahko izhaja iz ugotovitve, da je krajina sestavljena iz ravni, od tistih na regionalni ravni do lokalnih dežel. Te ravni ustrezajo različnim institucionalnim oblikam in posebnim elementom prostorskega upravljanja.

Domnevamo lahko, da – ker se v krajini prepletajo različne ravni/plasti – mora biti sistem načrtovanja in upravljanja izraz neodvisnosti med različnimi stopnjami upravljanja ob uporabi modela upravljanja, ki priznava, da kar je primerno za različne stopnje, posledično prinaša odgovornosti, vendar na koncu omogoča dodelitev končne odgovornosti kot jamstva za določen rezultat ohranitve.

Model upravljanja ni predlagan kot pristop od zgoraj navzdol, kot teleskop, kjer vsaka stopnja nalaga svoje lastne vrednote in odločitve spodnji stopnji.

Nenazadnje, med postopkom preiskav in pripisovanjem vrednot moramo uporabiti strateški pristop, za katerega je značilno medsebojno pridobivanje znanj in interaktivnost stališč, ki jih predstavijo različni institucionalni akterji. Rezultat tega je proces izdelave načrta, ki bo spodbujal delitev odgovornosti med različnimi institucionalnimi akterji, posebej regionalnimi, provincialnimi in občinskimi vladami in nadzorniki.

Vendar to še ni vse, ker, kot vemo, krajina ni sestavljena samo iz ustanov, pač pa iz mnogih posameznikov, ki tam živijo, ki jo uporabljajo, jo ustvarjajo in načrtujejo v vsakdanjem življenju. Vendar gre za nujno premiso, ker morajo varstvo in dobro načrtovane spremembe predstavljati najpomembnejša dejanja, ki pod različnimi nazivi vplivajo na spremembe krajine. To bi resnično bil odličen dosežek glede na trenutne prakse, ki so popolnoma drugačne vrste.

There remains, however, difficulties tied to a wager that wishes to increase the importance of the landscape and modify, as a result, the systems of spatial planning and management.

More in particular, we are dealing with the necessity of conceiving of a new means of relationship between the Regions, the Provinces, the Municipalities and the State Superintendencies in the construction of the Landscape Plan or, more precisely, the transparent connection of the models of governance adopted and the architecture of the process of building the Plan.

It is important the we recall the experience of the Marche Region that features one of the best landscape plans produced during the 1990's, and which is still in effect. The Plan includes a set of guidelines for the conservation of historical-cultural, botanical-vegetational and geomorphological values that are recognised at the regional level. The Plan also refers to the Municipalities and their local awareness when dealing with the suggestions of modifications to these guidelines during the phase of updating their Master Plans to meet the Regional Landscape Plan.

An interesting research into the behaviour of the Municipal Governments, some ten years later, has led to the identification of three typologies of reference.

A passive *attitude of pure a-critical acceptance of the restrictions introduced by the Regional Government; an attitude of* negotiation*, aimed at liberating the areas of greatest interest for the development of settlement, transferring the restrictions to other, less desirable areas; and finally an attitude of* dialogue *that enters into the merit of the choices made by the Regional Government, adding a more detailed awareness and understanding of values from the perspective of local society.*

In light of this experience it is now possible to design a new model of governance that consents interaction between the various subjects and fixes, in any case, some basic choices that offer guarantees with respect to the primary requirements of conservation.

One condition that cannot be excluded as part of this new organisation is the construction of a **shared landscape charter** *that unites the iden-*

Kot del te perspektive lahko predvidimo obliko krajinskega načrta, ki izhaja iz medinstitucionalnega partnerstva in ki narekuje preiskovalne, ureditvene in načrtovalne funkcije glede na različne stopnje ozemeljskega upravljanja in njihove različne dokumente: regionalni prostorski načrt, provincialni prostorski načrt in občinski načrt.

Zahtevana stopnja delitve se razlikuje v odvisnosti od različnih načrtovanih funkcij. Največja je med stopnjo preiskovanja, koristna je za ureditev in potrebna za načrtovanje, kar mora biti podprto s spodbudami in drugimi ekonomsko-finančnimi viri.

To shemo je na primer sprejela regija Umbrija pri izdelavi svojega novega krajinskega načrta, ki bo oblikovan po vsebini Evropske konvencije o krajini in *Codice Urbani*, ki je veljaven v Italiji. Obeti so dobri in prav tako ponujajo zanimive predloge za prenovo uporabljenih dokumentov.

Tako je treba posebej na *regionalni ravni* opredeliti krajine z regionalno vrednostjo, jim posledično pripisati vrednote, predvideti tveganja, opredeliti regionalne cilje kakovosti, opredeliti predpise za ohranitev in predpisati varstvene ukrepe, in to med čakanjem na prispevek iz provincialne in lokalne ravni, predhodno opredeliti velike projekte za krajino in smernice, ki jih je treba sprejeti za lokalne projekte. Potem je treba nadaljevati z razvojem varstva krajin, ki so zakonsko podvržene omejitvam Ministrstva za kulturno dediščino in

tification of the qualities of landscapes and the attribution of values, involving at least the Regional, Provincial and Municipal Governments and the Superintendents.

However, this operation is anything but simple and leads to complex questions of both a methodological and political-administrative nature.

3. Upgrading the instruments of conservation

An improvement of the instruments of landscape planning may be born of the consideration that the landscape is intimately composed of layers, from the regional scale to the local countries. These layers in turn correspond to different institutional figures and specific instruments of spatial management.

It is possible to assume that - as the landscape is made of an interweaving of different layers -, the system of planning and management must be the expression of the interdependence between the different levels of government, using a model of governance that recognises that which is pertinent with respect to the various levels, that consequently attributes responsibilities, but which, in the end, allows for the attribution of a final responsibility that guarantees the certain outcome of conservation.

The model of governance is not proposed as a top-down approach, like a telescope, where each level imposes its own values and decisions on the one below.

Funkcije ***Functions*** / **Stopnje** ***Levels***	Preiskovalne *Investigative*	Ureditvene *Regulatory*	Načrtovalne *Design*
Regionalna *Regional*			
Provincialna *Provincial*			
Občinska *Municipal*			

19. Referenčni okvir za izdelavo regionalnega krajinskega načrta
Framework of reference for the construction of the Regional Landscape Plan

dejavnosti, da bi zagotovili večjo učinkovitost omejitev in smernic.

Na *provincialni ravni* je treba opredeliti tiste krajine, ki spadajo v širši kontekst (ali krajinske enote) pri katerih lahko bolj podrobno opredelimo vrednote, provincialne cilje kakovosti in ustrezne predpise, ki jih občine morajo upoštevati med posodobitvijo njihovih občinskih načrtov. Province bodo prav tako odgovorne za postopek upravljanja, ki mora jamčiti skladnost dejavnosti načrtovanja in programiranja, ki so specifične za posamezen sektor, ob upoštevanju ciljev kakovosti in drugih zakonodajnih ukrepov načrta. Tako bodo lahko organizirali lastne krajinske projekte na avtonomen način ali skupaj z regionalnimi in občinskimi vladami.

Naloga akterjev na *občinski ravni* je opredeliti tiste lokalne krajine, ki ustrezajo kontekstu širših provincialnih območij, ob priznavanju vrednot in posledično opredeljevanju lokalnih ciljev kakovosti. *To je raven usklajevanja ciljev kakovosti krajine in tistih, ki se nanašajo na isto lokalno krajino*. To vodi v ustvarjanje predpisov, ki urejajo posamezna ozemlja, skladno z interpretacijo krajine, vendar se ob tem prav tako upoštevajo napovedi razvoja, ki so del občinskega načrta, ki praktično mora sovpadati s to lokalno zasnovo krajinskega načrta. Spet je občina tista, ki mora poskrbeti za operativni zagon različnih krajinskih projektov, voditi njihovo izvajanje v skladu z regionalnimi in provincialnimi vladami.

Ta načela in še posebej potencialna povezava urbanizma in krajine je navdih za razvoj številnih inovativnih preskusnih projektov, predvsem v Toskani, Umbriji in Emiliji Romanji, regijah, ki so dobro razumele pomen krajine pri utrjevanju njihove lastne identitete in za večjo konkurenčnost njihovega gospodarstva.

Kot nekaj pomembnih primerov te nove vizije odnosa med urbanizmom in krajino lahko omenimo primere San Miniata in Scansana v Toskani in Spoleta v Umbriji.

V dveh toskanskih mestih je priprava občinskega načrta vključevala poskus preskusa hipoteze, da se vsebina in oblika načrta mesta lahko spremeni tako, da začnemo priznavati osrednjo vrednost krajinskih vrednot. To je vodilo v konkretno zbliževanje med opredelitvijo

At the very least, during the phase of investigation and that of attributing values we must employ strategic approach, characterised by the mutual acquisition of knowledge and the interactivity of the points of view presented by the various institutional actors. This will result in a process of constructing the plan that will lead to the sharing of responsibility amongst the various institutional actors, in particular the Regional, Provincial and Municipal Governments and the Superintendents.

However, this is not all, because, as we know, the landscape is composed, more than of institutions, of the multitude of subjects that inhabit it, that use it, that produce it and that design it in their everyday lives. However, it remains the indispensable premise because the importance of protection and well-tempered modification must be assigned as the cardinal point of actions that, under various titles, influence the changes of the landscape. This would already be an excellent result with respect to current practices that are of another type altogether.

As part of this perspective, it is possible to assume a form of the landscape plan that is derived from inter-institutional partnership and that articulates its investigative, regulatory and design functions in reference to the various levels of territorial governance and their corresponding instruments: The Regional Spatial Plan, The Provincial Spatial Plan and The Municipal Master Plan.

The required level of sharing varies depending upon the various planned functions. It is at its highest during the investigate phase, useful for regulation and necessary for design, which must be assisted with incentives and other economic-financial resources.

This scheme is being adopted, for example, by the Region of Umbria in the structuring of its new Landscape Plan that is to be modelled on the contents of the European Landscape Convention and the Codice Urbani *in effect in Italy. The perspectives appear to be promising and also offer suggestions of notable interest for the innovation of the instruments used.*

Thus at the regional level*, in particular, it is necessary to identify the landscapes of regional value, consequently attributing values, forecasting risks, defining the Regional Quality Objec-*

delov občinske krajine, podobnih lokalnim krajinam, ki jih urejajo strategije varstva, upravljanja in načrtovanja. Cilji kakovosti krajine so posledično povezani s cilji razvoja mest in cilji zapletenega sistema predpisov, ki omogoča večje zavedanje pri upravljanju prostorskih sprememb.

Na drugi ravni najdemo primer Spoleta, ki je še vedno v najzgodnejši fazi. Tukaj je nedavno sprejet občinski načrt postal predmet preskušanja za preverjanje tistih elementov, ki so skladni z metodologijami Evropske konvencije o krajini, ki jo je sprejela regija Umbrija v času spreminjanja svojega krajinskega načrta.

Trenutno je to eksperiment, ki vključuje občino, provinco in regijo. Njegov uspeh bo vplival na prihodnje smernice načrta in tudi na praktično naravo modela na partnerstvu osnovanega večnivojskega upravljanja, ki je od primera do primera ključ za novo politiko krajine.

tives, structuring the regulations for conservation and prescribing protective measures, while awaiting input from the provincial and local level, pre-defining the large projects for the landscape and the guidelines to be adopted for local projects. It must then further develop the conservation of landscapes that are already legally subjected to restrictions from the Ministry of Cultural Heritage and Activities, in order to ensure that the restrictions and guidelines are more effective.

At the provincial level *it is necessary to identify those landscapes that make reference to vaster contexts (or landscape units) for which it is possible to define, with greater detail the values, the Provincial Quality Objectives and the relative regulations to which the Municipalities must adhere during the phase of updating their Master Plans. The provinces will also be responsible for the process of management that must guarantee the coherence of the acts of sector-specific planning and programming, with respect to the Quality Objectives and the other legislative measures of the plan. Finally, they will be able to organise their own landscape projects in an autonomous manner, or together with the Regional and Municipal Governments.*

The actors at the municipal level *are called upon to identify those local landscapes that articulate the contexts of vaster provincial areas, recognising values and defining, as a result, the Local Quality Objectives.* This is the level of harmonising the Landscape Quality Objectives and those of urbanism related to the same local landscape. *This leads to the creation of the regulations that discipline single territories, coherent with the interpretation of the landscape, though also attentive to the forecasts for development included in the Municipal Master Plan that, at the practical level, must coincide with this local articulation of the landscape plan. Once again it is the Municipality that must give the operative push to the various landscape projects, piloting their implementation, in harmony with the Regional and Provincial Governments.*

Inspired by these principles and in particular by the potential connection of urbanism and landscape, a multiplicity of innovative test projects are being developed, above all in Tuscany, Umbria and Emilia Romagna, regions that have well understood the importance of the land-

scape in consolidating their own identity, and for rendering their economy more competitive.

As a few important examples of this new vision of the relationship between urbanism and landscape we can mention the cases of San Miniato and Scansano in Tuscany and Spoleto in Umbria.

In the two Tuscan cities the preparation of the Municipal Master Plan included an attempt to test the hypothesis that the contents and the forms of the urban plan could be modified by beginning with the recognition of the centrality of the values of the landscape. This has led to the emergence of concrete convergences between the identification of portions of the municipal landscape, considered to be similar to local landscapes to be regulated using strategies of protection, management and planning. The Landscape Quality Objectives are, as a consequence, integrated with those of urban development and those of a complex system of regulations that offers the possibility of governing spatial transformations more awarely.

On a different level we find the example of Spoleto, still in the embryonic stages. Here the recently adopted Master Plan has become the testing ground for verifying those elements that are coherent with the methodologies of the European Landscape Convention, adopted by the Region of Umbria when revising its Landscape Plan.

At present it is an experiment that involves the Municipality, the Province and the Region. Its success will affect not only the future guidelines of the plan, but also the true practical nature of a model of partnership-based and multi-level governance that is the key, on a case-by-case basis, to a new policy for the landscape.

Nekaj misli o krajinskem načrtovanju k ciljem Evropske konvencije o krajini

Some notes on landscape planning towards the objectives of the European Landscape Convention

prof. dr. Carl Steinitz, Ph. D.

(Pričujoč govor je dodatek k programu konference in ni bil pripravljen na podlagi zapiskov s predavanja, prav tako ni bil sneman. Besedilo je izbor mojih naknadnih komentarjev.)

Zahvaljujem se vam, da ste me povabili in da ste mi naklonili nekaj minut za ta govor. Sem izkušen krajinski načrtovalec, nisem pa diplomat. Želel bi izpostaviti štiri pomembna dejstva, ki so povezana z učinkovitim izvajanjem Evropske konvencije o krajini z vidika krajinskega načrtovanja. V preteklih štiridesetih letih sem pripravil že veliko študij o krajinskem načrtovanju in sodeloval v študijah v Evropi, Aziji in obeh Amerikah. Svoja opažanja črpam iz teh izkušenj.

Prvič, krajine je zelo težko kategorizirati.

Drugič, krajine ne priznavajo političnih meja.

Tretjič, ne moremo načrtovati čisto vsakega vidika vsake krajine; postaviti moramo prioritete in se osredotočiti na strateške vidike preoblikovanja.

In četrtič, ne moremo predpisati načrta za vse lokacije v neki krajini; poznati moramo razliko med zaščito *de facto* in zaščito *de jure* ter se osredotočiti na področja, kjer je konflikt med visoko cenjenimi obstoječimi krajinami in težnjami po spremembah močan.

Krajina je celotno okolje, v katerem živimo. Že preproste kategorije, kot so »naravna« krajina v nasprotju z »urbano« ali »kulturno« krajino, je v resničnem svetu pogosto težko razlikovati med seboj. Koristilo bi nam, če bi manjši poudarek namenjali opredeljevanju in klasifikaciji, večji pa fleksibilnejšim in vseobsegajočim pristopom. Krajine niso samo »zelene«.

(This talk was a late addition to the conference program, and was not delivered from lecture notes, nor was it recorded. The following is an after-the-fact recollection of my remarks.)

Thank you for inviting me, and for the courtesy of allowing me the time to give this talk. I am an experienced landscape planner, but not a diplomat. My intention is to make four important points related to the effective implementation of the European Landscape Convention from the perspective of landscape planning. I have organized many landscape planning studies over the past forty years, and have worked on studies in Europe, Asia and the Americas. These comments are drawn from that body of experience.

First, landscapes cannot be easily categorized.

Second, landscapes do not recognize political boundaries.

Third, we cannot plan every aspect of every landscape; we must establish priorities, focussing on strategic issues of change.

Fourth, we cannot prescribe a plan for all spatial locations within a landscape; we must recognize the distinction between de facto *and* de jure *conservation, and focus on areas where conflict between highly valued existing landscapes and the forces of change are intense.*

The landscape is the whole environment in which we live. Simple categories such as »natural« landscapes versus »urban« or »cultural« landscapes are often very difficult to distinguish in the real world. We would benefit from less emphasis on definition and classification, and more on flexible and inclusive approaches. Landscapes are not only »green«.

Delamo pod vplivom paradoksa: krajine ne priznavajo državnih meja, vendar pa Evropska konvencija o krajini implicitno predpostavlja, da seštevek vseh državnih prizadevanj predstavlja dober načrt. Menim, da je to mogoče, vendar pa nikakor ni zanesljivo. Razmislite o tem, da se vsi najpomembnejši načrti držav udeleženk te konference končajo pri državnih mejah. Če bi skupaj sestavili zemljevida dveh sosed, verjetno ne bi dajala logično povezane slike. Poznam ljudi, ki evropske krajine preučujejo brez upoštevanja državnih meja. Njihove analize se morda razlikujejo, vendar pa postanejo smiselne preko političnih ločnic.

Predstavil bom primer iz Združenih držav Amerike. Leta 1973 je ameriški geograf Etzel Pearcy združil zemljevid fizične geografije, ekologije in kulturne krajine, da bi na podlagi homogenosti vsakega področja in njihove medsebojne raznolikosti ponovno določil notranjepolitične meje. Na novonastalem zemljevidu je poimenoval 38 novih regij/držav, ki nimajo dosti skupnega z obstoječimi 50 zveznimi državami. Homogenost znotraj držav ali regij in njihova medsebojna raznolikost bi morala biti cilja Evropske konvencije o krajini.

Osredotočiti se moramo na glavne težnje po spremembah in razviti strategije za upravljanje sprememb v krajini. Te težnje krajino spreminjajo hitreje in koreniteje kot pa naša trenutna sposobnost načrtovanja, zato te spremembe resno postavljajo na dvom našo zmožnost »varstva vseh krajin«.

Podajam nekaj primerov teženj, ki povzročajo največje spremembe v krajini: gibanje populacije iz severne Evrope v sredozemsko kotlino, globalno segrevanje, spremembe v kmetijski politiki Evropske unije, primanjkovanje vode v suhih, vendar rodovitnih regijah, opuščanje kmetijstva in selitev v mesta, evropska in neevropska imigracija in posledično tudi vse večja kulturna raznolikost. Tem kritičnim zadevam ne posvečamo dovolj pozornosti, vendar bodo nedvomno pripomogle k spreminjanju naših krajin.

Naše metode niso primerne. Niso dovolj kompleksne, da bi lahko obvladale ta zahtevna vprašanja, ki – kot je dejal ugleden ekolog Eugene Odum – pogosto izhajajo iz »diktature majhnih odločitev«. Kljub temu pa so naše metode prepogostokrat preveč zapletene, da bi

We are working under a paradox: landscapes do not recognize national boundaries, yet the implicit assumption of the European Landscape Convention is that the sum of national efforts will make a good plan. In my view, this is possible, but by no means certain. Note that all the major schemes for the countries at this conference stop at national boundaries. If we attached two adjoining maps, they would likely not create a sensible combination. I know of people who are studying European landscapes without regard to national boundaries. Their analyses may differ, but they do make sense across political divisions.

I offer an example from the United States. In 1973, G. Etzel Pearcy, an American geographer, combined physiographic, ecological, and cultural maps, in order to redefine internal political boundaries based on homogeneity within each area, and diversity among the areas. The map he created created and named 38 new region/states that bear little relationship to the existing 50 states. Homogeneity within states or regions, and diversity among them should be objectives of the European Landscape Convention.

We must focus on the major forces of change and develop strategies to manage landscape change. These forces are changing landscapes faster and more profoundly than our current ability to plan, and these changes certainly question our ability to »protect all landscapes«.

Some examples of the forces that result in major landscape change are: population movements from Northern Europe to the Mediterranean basin; global warming; European Union agricultural policy changes; water shortages in dry but growing regions; rural abandonment and migration into cities; European and non-European immigration, and the resultant increase in cultural diversity. These critical issues seem not to be receiving sufficient attention, and they will certainly alter our landscapes.

Our methods are not adequate. They are not complex enough to address these big issues which, as the eminent ecologist Eugene Odum said, often result from »the tyranny of small decisions«. Yet, our techniques are often too complex to be understood by ordinary people. I will now briefly present two examples of studies of landscape change, which although complex in their inputs, and detailed in their outputs, also

jih lahko razumeli tudi laiki. Na kratko bom predstavil dva primera študij spreminjanja krajine, ki sta, čeprav so bili vložki v študijo kompleksni in izsledki podrobni, izoblikovali sklop rezultatov, ki so jasno in preprosto izpostavili področja, ki so zahtevala takojšnje ukrepanje.

La Paz je glavno mesto mehiške države Baja California Sud, v katerem živi okrog 200.000 ljudi. V naslednjih dvajsetih letih se bo njegovo prebivalstvo najverjetneje podvojilo. Pozidan predel mesta in njegovo porečje se bosta razširila v sedaj še neurejene predele ter povečala povpraševanje po že tako omejenih zalogah vode. Značilne krajine regije La Paza obsegajo izredno lepa gorovja in obale, pa tudi neprivlačne in neurejene urbane predele. Območje študije ni omejeno s političnimi mejami, ampak s pravokotnikom, ki vključuje polnitveno zaledje mestnega vodovoda. V postopku študije so uporabljali sistem medsebojno povezanih modelov. Rezultat modelov je skupina zemljevidov izjemne okoljske kakovosti, ki so bili združeni v enoten zemljevid z zbirnimi kazalci okoljske kakovosti. Iz druge skupine modelov, ki je zlasti privlačna za industrijo, trgovino in pet tipov stanovanjskih gradenj, je nastal enoten zemljevid, ki kaže predele, primerne za razvoj. Če se ta dva zemljevida prekrivata, prikazujeta območja konfliktov in njihovo intenzivnost. Obalno območje Balandre je izjemno lepo in ekološko dragoceno, obenem pa je tudi privlačno za gradnjo. Takoj so ga opredelili kot zelo ogroženo območje in ga spremenili v prvi javni občinski park ob korteškem morju.

Študijsko območje zgornjega dela reke San Pedro v Mehiki in ZDA prečka ameriško-mehiško mejo. Pravokotnik ima središče v porečju zgornjega dela reke San Pedro. Obrečno območje je življenjski prostor najbolj raznolike skupine ptic v Severni Ameriki in je zavarovano z mednarodno pogodbo. Ekološki in hidrološki vidiki študije se niso ozirali na mednarodno mejo. Ne glede na to pa je bila meja upoštevana pri načrtovanju in razvoju, saj so z njo ponazorili različnost pravnih in družbenih razmer v dveh državah. Najpomembnejša značilnost porečja je neurejeno širjenje predmestja in bivšega mestnega področja Sierre Viste v Arizoni. Združili so zemljevid, ki je prikazoval prioritete v varstvu krajine, in tistega, ki je prikazoval točke, primerne za razvoj, oba pa sta bila pridobljena iz

produced a summary map of results that clearly and simply identified areas of urgent concern.

The Municipality of La Paz is the capital of the Mexican State of Baja California Sud and is home to approximately 200,000 people. Its population is likely to double in the next 20 years. The built up area of the City and its watershed would expand into presently undeveloped areas, and increase demand on the limited water supply. Representative landscapes of the La Paz region range from exceptionally beautiful mountains and shorelines to unattractive unregulated development. The Study Area, does not follow a political boundary, but is defined as a rectangle that includes the recharge area of the aquifer that supplies water to the city. The study process utilized a system of interlinked models. The models produced a group of maps of high environmental quality that were combined to produce a single map of aggregated indicators of environmental quality. Another group of models of attractiveness for industry, commerce and five types of residential development were combined to produce a single map of aggregated attractiveness for development. When these two maps are overlaid, the resulting map indicates areas and intensity of conflict. The coastal zone of Balandra is an exceptionally beautiful and ecologically valuable area that is also highly attractive for development. It was immediately identified as under major threat, and subsequently was designated the first Municipal Public Park on the Sea of Cortez.

The study area of the Upper San Pedro River Basin in Mexico and the USA crosses the boundary between the U. S. and Mexico. It is a rectangle centered on the watershed of the Upper San Pedro River. The river's riparian zone, is the habitat of highest bird diversity in North America and the subject of an international treaty. Ecological and hydrological aspects of the study ignored the international boundary. However, planning and development aspects recognized the boundary in order to represent the differing legal and social conditions of the two nations. A major feature of the watershed is the expanding suburban and ex-urban sprawl of Sierra Vista, Arizona. Aggregated maps of conservation priority and development attractiveness were derived from a group of environmental and urban real estate change models. These two maps were overlaid to create a map indicating the extent and intensity of conflicting demands in the

skupine modelov za spreminjanje okolja in urbanih predelov. Ta dva zemljevida sta bila prekrita in sta skupaj tvorila nov zemljevid, ki je prikazoval območja konfliktnih zahtev in njihovo intenzivnost. Eno najbolj kritičnih območij je dragocen habitat ob vznožju Fort Huacuce, vojaškega oporišča, katerega je mogoče zapreti in je tudi izredno zaželena lokacija za razvoj.

V obeh študijah je postalo očitno, da so bila ta območja konflikta relativno majhna vendar izredno pomembna za ohranitev želenih značilnosti krajine. V mnogih krajih, kjer so obsežne krajine zavarovane pred gradnjo, zaščitena območja niso zanimiva za neželen razvoj. V teh primerih sta varstvo *de facto* in minimalno prizadevanje že zadostna. Te glavne težnje po spremembah je treba obvladovati, da bi to dosegli, pa je treba prepoznati tiste, pri katerih so sedanji krajinski pogoji visoko cenjeni in je tudi pritisk po spreminjanju močan. Na tem področju bi morali svoja prizadevanja usmeriti v zaščito *de jure.*

Nenazadnje pa menim, da govorimo preveč o »zaščiti«. »Živih krajin« ne moremo »zaščititi«. Spreminjanje je lastnost vsake krajine. Kar lahko storimo, je selektivno ohranjanje nekaterih vidikov krajine, s tem ko skušamo obvladovati spreminjanje. Namesto govorjenja o »zaščiti« bi morali preiti na dejanja ohranjanja in ponekod tudi oblikovanja krajin.

study area. One of the most critical of these areas is the valuable habitat in the foothills of Fort Huachuca, a military base that may be closed and which is also extremely desirable for development.

In both of these studies it became apparent that the areas of conflict were relatively small, but extremely important if the desired landscape qualities were to be maintained. In many places where large landscape areas are protected from development, the protected areas are not attractive to undesirable development. In these cases, de facto *conservation and minimal action may be adequate. It is the major forces of change that must be managed, and to do so, we must identify those where current landscape conditions are highly valued and the pressure for change is high. It is here that we should focus our efforts towards* de jure *conservation.*

As a final word, I think that we talk too much about »preservation«. One cannot »preserve« living landscapes. Change is part of any landscape. We can selectively conserve aspects of landscapes as we try to manage change. We should replace talking about »preservation« with actions towards conservation and for some landscapes, design.

Viri *Literature*

Pearcy, G. Etzel, **A Thirty-Eight State U.S.A.** Plycon Press 1973.

http://projects.gsd.harvard.edu/lapaz/

Steinitz, C., et al, **Alternative Futures for Changing Landscapes: the Upper San Pedro River Basin in Arizona and Sonoma,** Island Press, 2003

Pearcy, G. Etzel ***A Thirty-Eight State U.S.A.*** *Plycon Press 1973*

http://projects.gsd.harvard.edu/lapaz/

Steinitz, C. et al ***Alternative Futures for Changing Landscapes: the Upper San Pedro River Basin in Arizona and Sonoma,*** *Island Press, 2003*

Prispevek k četrti delavnici Evropske konvencije o krajini

Contribution au quatrième atelier de la convention Européenne du Paysage

Anne Fortier-Kriegel

Krajina je prostor gospodarskega razvoja

Pokrajina in krajina ne pomenita zgolj uživanja v sprehodih ali poezije oblakov, temveč predstavljata predvsem največjo francosko gospodarsko javno službo. S turizmom prispevata k nacionalnim koristim, ki nudijo dvakrat večji zaslužek kot kmetijstvo, trikrat večji kot avtomobilska industrija, desetkrat večji kot trgovanje z luksuznimi predmeti. Poleg tega ustvarjata milijon neposrednih in milijon posrednih delovnih mest (ki v svojem bistvu ne povzročajo delokalizacije) ter prispevata tudi k privlačnosti ozemlja za ustanovitev podjetij.

Ta gospodarski razvoj temelji na človeških zgodbah

Če so pokrajine tako privlačne, je to očitno zato, ker pripovedujejo ali prenašajo človeške zgodbe, ki so nemalokrat edinstvene. Meteorit iz komune Rochechouart nam tolmači legendo ali bojazen Galcev, »da bi jim nebo padlo na glavo«, most Pegasus pripoveduje tehnično in junaško zgodbo o mladih Škotih ob izkrcanju v Normandiji junija 1944, dolina Gartempe pa o kmetijski revoluciji v obdobju razsvetljenstva. Te znamenitosti so izraz in opomnik na številne vrednote sveta, ki smo ga prejeli kot zapuščino.

Te pripovedi izražajo naše republikanske vrednote

Kakovost teh pokrajin je povezana tudi z družbenim ravnovesjem: lepa krajina in prijetno življenjsko okolje ustvarjata blaginjo. Kadar je prostor slabo organiziran, to povzroča nasilje. Iz tega razloga pokrajina in krajina razvijata občutek pripadnosti. Prav iz tega občutka izhaja zavedanje o zmožnostih sobivanja. Prostori,

Le paysage est un gisement de développement économique

Les sites et les paysages, ce ne sont pas seulement le plaisir des promenades ou la poésie des nuages, ce sont surtout la plus grande entreprise publique de France. Par le tourisme, ils génèrent un bien national qui rapporte deux fois plus que l'agriculture, trois fois plus que l'automobile, dix fois plus que le commerce de luxe. Ils créent par ailleurs un million d'emplois directs et un million d'emplois indirects (non délocalisables par essence) et contribuent encore à l'attractivité des territoires pour l'implantation d'entreprises.

Ce développement économique est établi sur des histoires d'hommes

Si les sites ont un tel attrait, c'est bien évidemment parce qu'ils racontent ou sont porteurs d'histoires humaines, qui sont bien souvent extraordinaires. La météorite de Rochechouart nous explique la légende ou la peur des gaulois »de voir le ciel leur tomber sur la tête«, Pegasus Bridge l'histoire technique et héroï - que des jeunes écossais lors du débarquement de Normandie, en juin 44, La vallée de la Gartempe, la révolution agronomique àl'époque des lumières. Les sites sont l'expression et le rappel d'un certain nombre des valeurs d'un monde que nous avons reçu en héritage.

Ces histoires expriment nos valeurs républicaines

La qualité des sites concerne aussi l'équilibre social: de beaux paysages, un cadre de vie agréable, créent le bien-être. Quand un espace est mal organisé, il génère l'agressivité. C'est la raison pour laquelle les sites et les paysages développent un sentiment d'identité. C'est précisément de ce sentiment que

zamišljeni z namenom sobivanja, pa omogočajo vzpostavitev demokratičnega nadzora v pokrajinah. Sprejemanju in varnosti, na katerih so si temelje ustvarile naše demokracije, grozi izginotje, v primeru, da se zabriše kakovost pokrajin, saj bi kulture v tem primeru zamenjala tehnika.

Kako ustvariti mirno in zadovoljno življenjsko okolje za vse

Z usmerjanjem pozornosti in upoštevanjem ozemlja, na katerem živimo. Če želimo doseči varnost državljanov, ki naseljujejo krajino, moramo vsak prostor izboljšati, organizirati in spreminjati s prijaznim odnosom do območja. Ta praktična sprememba je potrebna, ker se zaradi nezadovoljstva z izrabo neobnovljivih virov (tako naftnih kot vodnih) urbane cone združujejo in vsako leto v Franciji pridobijo 60.000 hektarov kmetijskih zemljišč. Ponovno moramo iznajti navdihnjene ukrepe, ki se opirajo na pretanjeno poznavanje vsakega zemljišča v smislu njegovih človeških in naravnih potencialov. Da bi se izognili kulturi velebla-govnic in izdelkov za enkratno uporabo, je potrebno podrobno pojasniti, kaj pomeni specifičnost vsake posamezne pokrajine. Ta poskus ustvarjanja sinteze, povezan z zavzetim poznavanjem, omogoča razvijanje kulturnih odnosov z lokalnimi poslanci in sprejemanje jasnih odločitev. Sprejemanje povsem novih uresničevanj v skladu z živo naravo ob zadovoljevanju zahtevam našega časa teritorialnim poslancem dejansko omogoča uvedbo javnih razprav in vzpostavitev zahtev življenjskega okolja, ki se bliža izginotju zaradi tehničnih standardov.

Gre za ponovno postavitev človeka v ospredje razprav o okolju. Zakaj bi človek ostal edini del žive narave, ki nima pravice do kakovostnega življenjskega okolja? Z odkrivanjem trajnega razvoja, povezanega z gospodarstvom na področju virov energije, pa tudi prostora, bi se lahko tudi izognili prevratom in družbenim katastrofam v Evropi prihodnosti.

Na tem mestu bi rada razvila idejo, da **krajina, prostor kultur, temelji na človeških zgodbah**, torej »drugo točko« moje uvodne predstavitve, ker bi se iz nje utegnila razviti tipologija krajine s kulturnega vidika, ki se ga dandanes vsepovsod poskuša podcenjevati;

découle la conscience du savoir vivre ensemble. Les espaces pensés pour vivre ensemble permettent d'implanter, àleur tour, sur les sites un contrôle démocratique. L'accueil et la sécurité sur lesquels nos démocraties ont établi leurs fondements, risquent de disparaître si la qualité des sites s'estompe, avec la technique imposée àla place des cultures.

Comment établir un cadre de vie paisible et heureux pour tous

En portant une attention et un regard sur les territoires de vie. Retrouver la sécurité pour les citoyens dans les paysages demande de réparer, d'organiser et de transformer chaque lieu en politesse avec le site. Ce changement de pratiques s'impose puisque non contentes de consommer des ressources non renouvelables (du pétrole comme de l'eau), les zones urbaines s'étendent et conquièrent chaque année, en France, 60 000 hectares de terres agricoles. Nous devons réinventer un génie d'action qui s'appuie sur la connaissance fine de chaque territoire en fonction de ses potentialités humaines et naturelles. Pour éviter la culture du super marché et du tout jetable, il convient donc d'expliciter ce qui fait le spécificité de chaque site. Ce travail de synthèse attaché àun savoir engagé permet de développer une culture avec les élus locaux et d'éclairer la décision. Adapter toute nouvelle réalisation en harmonie avec les mondes vivants tout en répondant aux préoccupations de notre temps permet en effet aux élus territoriaux d'introduire un débat public et de restaurer une exigence de cadre de vie qui tendent às'effacer au profit de normes techniques.

Il s'agit de replacer l'homme au centre du débat sur l'environnement. Pourquoi resterait-il le seul parmi les mondes vivants qui n'ait pas le droit àune qualité de cadre de vie? En retrouvant un développement durable attaché àl'économie des ressources d'énergie mais aussi d'espaces, nous pourrons aussi éviter des bouleversements et des catastrophes sociales pour l'Europe àvenir.

Je voudrai développer ici, l'idée que ***le paysage, lieu de cultures, est établi sur des histoires d'hommes,*** *c'est àdire »le point deux« de mon exposé liminaire parce que celui-ci est susceptible de nourrir une typologie du paysage dans son aspect culturel, que tout porte aujourd'hui àminimiser;*

Dans l'identification et l'évaluation que l'Europe doit engager, je voudrai, àtitre d'exemple, évoquer quelques histoires extraordinaires attachées àl'enquête sur les sites;

Pri identifikacijah in ocenah, ki jih mora spodbujati Evropa, bi rada kot primer opozorila na nekaj izjemnih zgodb, povezanih s poizvedovanjem v pokrajinah:

– Pokrajina, kjer leži meteorit iz Rochechouarta, med regijama Limousin in Poitou Charentes, je čaroben prostor sredi zeleneče dolinaste krajine, ki ponazarja starodavno bojazen Galcev, »ki so se bali, da bi jim nebo padlo na glavo«. Kljub temu pa ni ravno znamenita in dokaz o njenem obstoju, naj povem, da je bilo v tej pokrajini vse lepo in prav, kot temu pravijo domačini Limousina, *srečanje zvezd in zemlje*, je bil potrjen šele leta 1974 (ko je osvajanje ozemlja že napredovalo). Pred 214 milijoni let se je tam raztreščil meteorit velikosti 1,5 kilometra, pri čemer je nastal krater s premerom 20 kilometrov, kar je bilo vidno samo na satelitskih posnetkih. Kljub temu, da je meteorit očitno izginil, je v rečnih strugah vseeno ostal zapisan spomin, saj potekajo v krivinah. Kamenje iz te pokrajine, ki ga ni mogoče najti nikjer drugje in ki ga imenujejo impaktit, na različnih koncih tega prostora daje rumene, škrlatne ali zelene odtenke, ki ponazarjajo različne stopnje talitve meteorita. Ta posebni kamen je zelo lep, zelo lahek, lahko ga je obdelovati in je služil kot gradbeni material v vaseh in okoliških znamenitostih, ima pa tudi posebnost, da okolje ohranja živo. Tako so odkrili vrsto sarkofagov iz impaktita, v katerih so bila trupla kot mumificirana, saj v nasprotju z granitom, ki »razjeda kožo in kosti«, za impaktit ni značilna naravna radioaktivnost. Prebivalci so od nekdaj slutili, da gre za izjemno pokrajinsko znamenitost, in da bi se prepričali, zadostuje, da si zapomnimo rek prebivalcev Rochechouarta: »Na svetu sem bil še pred morjem«. Da se je na našem planetu lahko pojavilo življenje, je zaslužen tudi ta zares starodaven dogodek.

– Še ena pokrajinska znamenitost v pariški regiji je znamenitost Jouars Pontchartraina, ki so jo odkrili med deli na cesti RN 12 med 1996 in 1999, pri katerih se je v globeli doline pod žitnimi polji pojavilo starodavno mesto Diodorum, »mesto bogov«, malce večje od mesta Lutèce. V tej nižinski poljedelski pokrajini je Le Nôtre, ki mu dolgujemo tudi pariško os, ustvaril svojo mojstrovino; še širšo perspektivo, ki v dolžino

– *Le site de la météorite de Rochechouart entre le Limousin et la région Poitou Charentes est un lieu magique, dans un paysage vallonné et verdoyant, il illustre l'antique peur des gaulois »qui craignaient que le ciel leur tombe sur la tête«. Il n'est pourtant pas très célèbre et on a eu la preuve de son existence, à savoir que ce site était bel et bien, comme le disent les limousins la* rencontre des étoiles et de la terre, *qu'en 1974 (avec une conquête spatiale déjà avancée). Il y a 214 millions d'années, une météorite d'1,5 kilomètres s'est écrasée en formant un cratère de 20 kilomètres de diamètre et cela n'a été visible que par les images du satellite. Si la météorite a bien évidemment disparue, les rivières en ont cependant gardé la mémoire puisqu'elles ont un tracé courbe. Les roches du site que l'on retrouve nulle part ailleurs et qu'on appellent impactite présentent aux différents endroits du lieu des couleurs jaunes, pourpres ou vertes qui illustrent les divers moments de la fusion de la météorite. Cette roche particulière est très belle, très légère, facile à travailler et elle a servi de matériau de construction aux villages et aux monuments alentours, elle a la propriété de conserver les milieux vivants. On a ainsi retrouvé une série de sarcophages en impactite dans lesquels les corps ont été comme momifiés, car contrairement au granit qui »ronge peau et os« l'impactite ne possède pas de radio activité naturelle. Les habitants ont toujours pressenti qu'il s'agissait d'un site exceptionnel, il suffit pour s'en convaincre de se remémorer la devise des Rochechoaurt »J'existais avant la mer«. Si la vie a pu apparaître sur notre planète, c'est aussi grâce à cet évènement très ancien.*

– *Un autre site en Ile de France est celui de Jouars Pontchartrain révélé par les travaux de la RN 12 de 1996 à 1999 et qui ont fait apparaître, au creux de la vallée et sous les cultures céréalières, la ville antique Diodorum, »la ville des dieux« un peu plus vaste que Lutèce. Sur ce site de plaine agricole, Le Nôtre a qui, nous devons l'axe de Paris, a réalisé son chef d'œuvre; une perspective plus vaste encore et longue de 13 kilomètres, qui témoigne du grand art de l'aménagement à la Française dans la mise en scène de la vallée et du palais des Maurepas à Jouars Pontchartrain.*

– *Ou encore la découverte de la côte d'Opale qui a été à l'origine du tourisme balnéaire du XIXe siècle, on se souvient que Pouchkine promet à sa bien-aimée de »l'emmener à Boulogne«. Les*

meri 13 kilometrov in priča o visoki umetnosti urejanja krajine na francoski način, v uprizoritvi doline in palače Maurepas v Jouars Pontchartrainu.

– Potem je tu še odkritje Opalne obale, kjer se je prvotno začel kopališki turizem XIX. stoletja, ob čemer se spomnimo, da je Puškin svoji ljubljeni obljubil, da jo bo »odpeljal v Boulogne«. Obmorska krajina znova prikliče v spomin edinstveni sloves tedanjih letovišč ob Severnem morju. Kljub temu pa v vojni prizadeta pristaniška mesta, ki so danes zapuščena zaradi industrije, ki je zamenjala kopališke dejavnosti, delujejo kakor kraji, ki trpijo zaradi travme dolgotrajnega zanemarjanja. Vseeno je spregledana kakovost teh termalnih krajin edinstvena in znova premalo poznana. Primer Malo-les-Bains, kopališke četrti v mestu Dunkerque, ki jo je zasnoval gusarjev sin Gaspard Malo, ki je bil leta 1848 izvoljen za poslanca v državnem zboru, kjer je spoznal Victorja Hugota, pa tudi slikarje, umetnike, kakšna sta Viollet le Duc ali Charles Garnier, arhitekt Pariške opere. Umetniki, ki jih je pritegnil v Malo in ki so kasneje kot izvirno iznajdbo zgradili osupljive obmorske vile.

In če dandanes moji študentje, kadar obravnavajo obmorsko krajino, hiše v Maloju ocenjujejo kot »niz draguljev«, se to nanaša na delovanje umetnikov na Opalni obali. V Calaisu, industrijskem mestu čipk, ki je danes zapuščeno in je do neke mere postalo revno mesto, kjer se pojavljajo številni družbeni problemi, je poletna plaža prostor srečevanja in družbenega miru. Na plaži je k mirnosti tega kraja pripomogla odsotnost družbenih razlik in v tri vrste razvrščene kabine mladih, ki tja celo poletje zahajajo v velikem številu.

– Vinogradi vasi Château-Challon. Na prvi jurski planoti, ob vstopu v odmaknjeni Baume-les-messieurs, na gorskem slemenu, ki je videti nedostopen, leži vinograd. To je zelo staro zemljišče, opatija je bila namreč do revolucije obljudena s 25 damami plemenitega rodu, ki so pridelovale to rumeno vino bledo zlate barve, ki je odličnega okusa. To zelo posebno vino, ki zori v hrastovih sodih šest let in tri mesece. Gre za vino, pri katerem se trto sorte Savangin obira v času prve zmrzali, in pri katerem se razvije zelo posebna aroma oreha, da okus v ustih

paysages littoraux font remonter à la mémoire l'extraordinaire réputation des stations de la mer du Nord à cette époque. Pourtant les villes portuaires amputées par la guerre, désertées aujourd'hui par l'industrie, qui avait remplacé l'activité balnéaire apparaissent comme des lieux traumatisés par une série d'abandon. La qualité méprisée de ces sites thermaux est pourtant unique et encore une fois mal connue. L'exemple de Malo-les-Bains, le quartier balnéaire à Dunkerque construit par un fils de corsaire, Gaspard Malo, élu député à l'Assemblée Nationale en 1848, où il y rencontre Victor Hugo mais aussi des peintres, des artistes comme Viollet le Duc ou Charles Garnier, architecte de l'Opéra de Paris. Artistes, qu'il attire à Malo et qui vont édifier dans une invention originale les étonnantes villas de bord de mer.

Et si aujourd'hui, mes étudiants lorsqu'ils travaillent sur le littoral qualifient les maisons de Malo comme »un collier de pierre précieuses« cela tient à l'engagement des artistes sur la côte d'Opale. A Calais, la ville industrielle de la dentelle aujourd'hui désertée et devenue, pour partie, une ville pauvre, où se pose de nombreux problèmes sociaux, la plage l'été est un lieu de rencontre et de paix sociale. Sur la plage, pas de différence sociale et sur les trois rangées de cabines les jeunes qui y viennent en nombre tout l'été, ont pacifié l'espace.

– *Le vignoble de Château-Challon. Sur le premier plateau jurassien, à l'entrée de la célèbre reculée de Baume-les-messieurs le vignoble est implanté sur une croupe de montagne qui paraît inaccessible. C'est un domaine très ancien, l'abbaye a été peuplée jusqu'à la Révolution par 25 dames nobles qui ont produit ce vin jaune, couleur d'or pâle, qui est excellent. Ce vin très particulier mûri en fût de chêne pendant six ans et trois mois. Il s'agit d'un vin dont le cépage Savagnin est récolté aux premières gelées et qui développe des arômes de noix, de pierre de curry très particulier et dont on garde très longtemps en bouche, le goût. Un litre de jus de raisin produit seulement 62 centilitres de vin- ce qui s'évapore est appelé »la part des anges« et la bouteille qui contient le précieux breuvage s'appelle le clavelin. Ces abbesses qui ont cultivé depuis le haut Moyen Age ce vignoble, devaient faire état de seize quartiers de noblesse, huit paternelle, huit maternelle. Comme elles étaient liées à de nombreuses têtes couronnées, elles ont pu faire la promotion de ce vignoble situé à l'orée d'une lointaine reculée du Jura. La pricesse*

ostane še zelo dolgo. Iz enega litra grozdnega soka nastane samo 62 centilitrov vina – tisto, kar izpari, imenujem »angelski delež«, steklenica, v kateri je dragocena pijača, pa se imenuje »Clavelin«. Opatinje, ki so že v visokem srednjem veku gojile to trto, so morale vzdrževati šestnajst plemiških okolišev, osem očetovskih in osem materinskih. Ker so ohranjale poznanstva s številnimi kronami, so lahko spodbujale razvoj tega vinograda, ki leži na robu oddaljenega odmaknjenega konca gorovja Jura. Tako dvorna princesa kot dvor Karla V. sta to vino okušala in tudi širila njegov sloves. To vino je imel rad tudi papež in vse to pojasnjuje, zakaj so ga za visoke stroške prevažali po vsej Evropi. Kdo drug razen teh plemenitih dam, pripravljenih na izkušnje, kultiviranih in bogatih, bi torej lahko premogel dovolj potrpljenja in sredstev, da bi šest dolgih let čakal na priložnost trženja obranega pridelka. Četudi so opatinje po revoluciji izginile, so vinogradniki še naprej proizvajali to vino in vzdrževali vinograde, na katere so zelo ponosni.

Te zgodbe, ki se jih je poslužilo lokalno gospodarstvo, bi morale biti bolje zabeležene tako v okviru ponovnega dotoka sredstev kot tudi v okviru ustvarjanja delovnih mest. Če most Pegasus vsako leto prečka 500.000 obiskovalcev, je temu tako očitno zaradi junaške zgodbe, ki jo znamenitost ohranja, namreč zgodbe o prvi akciji zaveznikov za osvoboditev Evrope, v kateri so sodelovali mladeniči, stari od 17 do 27 let. Čeprav je dolina Gartempe, ki je po Evropi precej manj poznana, ker leži v osrčju Vienne v francoski regiji Poitou-Charentes, deležna investicij 300.000 oseb na leto, temu dotoku popotnikov ne botruje toliko divja narava, temveč rečna krajina, krajina dolin in planot, povezanih z revolucijo fiziokratov v obdobju razsvetljenstva. Vlagati moramo torej znova v kulturno zgodovino v smislu identifikacije in ocene krajine, kakor tudi v velike strukture, ki sestavljajo njeno površje.

Zaključek

Nazadnje bi rada razvila dve zamisli: na prvem mestu želim znova opozoriti, da so za to, da bi preučili in ocenili krajine in pokrajine, potrebna prilagojena sredstva in ustanove. In nadalje, da je ustvarjanje kakovostne krajine stvar projektov. Glede prve točke menim, da je Francija odkrila še posebej učinkovito sredstvo. To sredstvo bi

palatine comme la cour de Charles Quint ont consommé et apprécié ce vin et ils l'ont aussi fait connaître. Ce vin était aimé aussi par le pape, tout cela explique que ce vin était charroyer à grand frais dans toute l'Europe. Qui, donc autre que ces dames nobles, ouvertes aux expériences, cultivées et riches aurait eu la patience et les moyens d'attendre six longues années pour commercialiser la récolte. Bien que les abbesses aient disparues depuis la Révolution. Les vignerons ont continué à produire ce vin et à entretenir le vignoble dont ils sont très fiers.

Ces histoires mises au service de l'économie locale devraient être mieux comptabilisées tant sur le plan des rentrées de devises que sur celui des créations d'emplois. Si Pegasus Bridge fait déplacer 500 000 visiteurs chaque année, cela tient, bien évidemment, à l'histoire héroï que que porte le site, celle de la première action engagée par les alliés pour la libération de l'Europe et portée par de jeunes hommes de 17 à 27 ans. Si la vallée de la Gartempe, beaucoup moins connue, sur le plan européen, car située au cœur de la Vienne dans la région du Poitou-Charentes en France, est elle, investie par 300 000 personnes par an, cet afflux de voyageurs ne tient pas, à une nature sauvage, mais à des paysages de rivière, de vallée et de plateau attachés à la révolution des physiocrates au siècle des Lumières. C'est donc ces histoires culturelles que nous devons réinvestir dans ce qui identifie et évalue les paysages, tout autant que les grandes structures composant le relief.

Conclusion

En conclusion, je voudrai développer deux idées: d'abord je voudrai encore rappeler que pour être étudiés et évalués, les paysages comme les sites ont besoin d'outils et d'institutions adaptés. Et Ensuite que la création d'un paysage de qualité est affaire de projets.

Sur le premier point, la France a mis en place un outil particulièrement bien approprié. Cet outil devrait à notre sens servir de modèle aux institutions européennes ou être mieux connu. ***La loi du 2 mai 1930*** *sur les sites constitue en France (dans l'arsenal des procédures juridiques; SCOT, DTA, PLU, Cartes communales…) le rempart le plus efficace contre la banalisation et les méfaits de l'urbanisation puisque chaque site, porteur de son image, compose une référence illustrée dans la représentation collective.*

Ce dispositif est bien connu des élus (au contraire des procédures et des lois plus abstraites, comme la

po našem mnenju moralo služiti kot zgled evropskim ustanovam oziroma postati bolj znano. **Zakon z dne 2. maja 1930** o pokrajinah v Franciji predstavlja (v naboru pravnih postopkov; načrtov SCOT, DTA, PLU, občinskih zemljevidov...) najučinkovitejšo obrambo pred banalizacijo in pogubnimi posledicami urbanizacije, saj vsaka pokrajina, za katero je značilna svojstvena podoba, v kolektivni predstavi predstavlja nazoren primer.

To sredstvo poslanci dobro poznajo (v nasprotju z bolj abstraktnimi zakoni in postopki, kot je nedavni Zakon o obalnem območju, ki ostaja slabo razumljen in zato tudi slabo izvajan) in ga spoštujejo. Zakon je drzen, ker zavzema stališče do lastniškega prava z uvedbo klasifikacije z ali brez pristanka lastnika prostorov, v kolikor *je to utemeljeno s splošnim interesom*[1]. Sicer pa je bil Zakon z dne 2. maja 1930, sestavljen s strani službe ministra za okolje, ki razpolaga z

récente loi Littoral qui demeure peu comprise et donc peu utilisée) et elle est respecté par eux. La loi est audacieuse car elle prend position vis à vis du droit de propriété en instituant le classement avec ou sans l'accord du propriétaire des lieux, du moment que l'intérêt général le justifie[1]*. Au delà de ses qualités, la loi du 2 mai 1930 est mise en œuvre par un service du ministère de l'Environnement qui possède des archives, une mémoire, des opérations, un personnel motivé sur cette question. Ce service s'appuie sur le travail de 45 inspecteurs des sites, soit en moyenne deux par région. Il est par ailleurs étayé par une Inspection Générale des Sites. Ces institutions, qui se confortent mutuellement (car ils soumettent ensemble régulièrement des dossiers à la Commission Nationale Supérieure des Sites), ont permis à très peu de frais pour la collectivité, de maintenir jusqu'ici, une certaine qualité des sites en France. Si le patrimoine paysager est pensé comme le moteur du développement local, il peut permettre avec la loi de 1930 un plan de gestion et de développement local*

---

[1] Če lastnik soglaša, se pokrajino klasificira s preprostim ministrskim odlokom. Če ne soglaša, se klasifikacijo razglasi po mnenju Višje komisije zemljišč z dekretom Državnega sveta. Odločitev je priglašena lastniku in županu, ki je pristojen za izvajanje sklepa in ki nastopa kot zastopnik države in ne občine.
Si le propriétaire est consentant le site est classé par simple arrêté ministériel. S'il ne l'est pas le classement est prononcé après avis de la Commission supérieure des sites par décret du conseil d'état. La décision est notifié au propriétaire et au maire qui est chargé de l'exécution de la décision et qui intervient en qualité d'agent d'état et non de la commune.

[2] Pri podaljšanjih zakona v letih 1906 in 1913 je Zakon z dne 2. maja 1930 prešel od natančno opredeljenega varstva k širšemu varstvu, ki se nanaša na naravne znamenitosti in slikovite tvorbe. Pojem pokrajinske znamenitosti je manj omejen. Ukrep razvrščanja dejansko opredeljuje lastnosti in značilnosti prostora. Zakonitih kriterijev je pet vrst: umetniški, zgodovinski, znanstveni, bajeslovni ali slikoviti.
Umetniška znamenitost je prostor, ki je opazen zaradi arhitekturne ali kiparske značilnosti, ploščad Les Invalides v Parizu, četrt La Défense, Trg Sv. Marka v Benetkah ...
Zgodovinska znamenitost je prostor, na katerem se je odvijal pomemben dogodek (ne glede na časovno oddaljenost), hiša, kjer je prebival Boétie v Sarlatu, plaže na kraju izkrcanja v Normandiji.
Znanstvena znamenitost je prostor, na katerem obstajajo dokazi, ki pripadajo trem naravnim kraljestvom, in ki uživa določen sloves zaradi svojega rastlinstva, živalstva ali mineralnih bogastev: paleontološka najdišča ali najdišča fosilov, naravni rezervat Camargue, meteoritska pokrajina Rochechouart, jame Grottes des Demoiselles v dolini reke Verdon, najdišča dinozavrovih jajc v Beaurecueilu v ustju reke Rone.
Bajeslovna znamenitost je prostor, s katerim sta povezana ljudski ali bajeslovni spomin ali tradicija: grobnica čarovnika Merlina in vodnjak vile Viviane v bližini Paimponta, gozd Brocéliande, kjer se je odvijala legenda o kralju Arturju, skala Lorelei na reki Ren.
Slikovita pokrajinska znamenitost je pokrajina, ki jo je vredno upodobiti, kakršne prizor bi bil pravšen za predmet slikovne upodobitve. Majhni prostorčki z vodnjaki mesta Aix-en-Provence, zaliv Neaplja, pristanišče Sauzon na Belle-Ile-en-Mer...
Razvrščanje ima zmožnost vzdrževanja kakovosti določenega prostora, kajti razvrščanje poteka pod vodstvom države, torej predstavnika, ki je sam zavezan k ohranjanju teh značilnosti. Minister je pooblaščen s strani republike, za javne zadeve in z jamstvom dolgoročnega splošnega interesa. Tega ne omogoča noben drug ukrep.
Uvrstitev pokrajine v kategorijo ne pomeni, da tam ni mogoče ničesar početi, temveč nasprotno, cilj tega je ohranjanje življenja pokrajine, edina zahteva je le, da se ne uničuje njenih značilnosti.
Pokrajin ni mogoče ne uničiti ne spremeniti njihovega stanja ali vidika brez posebnega pooblastila ministra.
Drugi ukrepi so odvisni od odločitve lokalnih skupnosti, ki so podrejene volilnim terminskim načrtom. Vsak razume dolgotrajnost sklepa skupnosti, katerih legitimnost je omejena s šestletnim mandatom. Kljub temu se na to dejstvo nikoli ne spomnimo.
Niti se nikoli ne posvečamo raziskovanju specifičnosti določenih krajev.

Dans le prolongement de la Loi de 1906 et de 1913, La loi du 2 mai 1930 passe d'une protection ponctuelle à une protection plus large relative à la protection des monuments naturel et pittoresque. Elle dégage une notion de site. La mesure de classement définit en effet les qualités et les caractères d'un lieu, Les critère de la loi sont au nombre de cinq: artistique, historique, scientifique, légendaire ou pittoresque.
***Le site artistique** est un lieu remarquable par sa qualité architecturale ou sculpturale, l'esplanade des invalides à Paris, le quartier de la Défense, la place St Marc à Venise…*
***Le site historique** est celui qui a été le siège d'un événement important (quelle que soit son ancienneté) La maison où à vécut la Boétie à Sarlat, les plages du débarquement de Normandie.*
***Le site scientifique** est un endroit qui contient des témoins appartenant aux trois règnes de la nature et jouit d'une certaine réputation pour sa faune sa flore ou ses richesses minéralogiques: les gisements paléontologiques ou fossilifères, la réserve naturelle de Camargue, le site de la météorite de Rochechouart, la Grottes des Demoiselles dans le Verdon, le gisements d'œufs de dinosaures à Beaurecueil dans les Bouches du Rhône.*
***Le site Légendaire** est un lieu auquel s'attachent un souvenir ou une tradition du Folklore ou de la légende: le tombeau de Merlin l'enchanteur et la fontaine de la fée Viviane près de Paimpont, la forêt de Brocéliande qui abrita la légende du roi Arthur, le rocher de la Loreleï sur le Rhin.*
***Le site pittoresque** est le site digne d'être peint, celui dont l'aspect serait propre à fournir un sujet de tableau. Les petites places avec fontaine à Aix-en Provence, la baie de Naples, le port de Sauzon à Belle-Ile-en-Mer…*
Le classement a la capacité de maintenir les qualités d'un lieu, car le classement est sous l'autorité de l'état, de son représentant, qui est lui-même tenu de con server ces caractères. Le ministre est le mandataire de la république, de la chose publique et le garant de l'intérêt général sur le long terme. Aucune autre mesure ne permet cela.
Le classement d'un site ne signifie pas qu'on ne puisse rien faire sur un site, tout au contraire, il cherche à conserver le site vivant, il exige seulement qu'on ne détruise pas ses caractères.
les sites ne peuvent ni être détruits, ni être modifiés dans leur état ou leur aspect sans autorisation spéciale du ministre. Les autres mesures dépendent de décision de collectivités locales soumises à des échéanciers électoraux. Chacun comprend la pérennité de décision de collectivités qui ont une légitimité limitée à 6 années de mandats. Pourtant jamais on rappelle cet état de fait. Jamais non plus, on explore la spécificité d'un lieu.

zadevnimi arhivi, memorandumom, postopki in motiviranim osebjem. Ta služba se opira na delo 45 krajinskih inšpektorjev, kar pomeni povprečno dveh na posamezno regijo. Poleg tega ga podpira Generalni inšpektorat za krajino. Te ustanove, ki se med seboj dopolnjujejo (akte namreč skupaj predložijo Nacionalni komisiji za krajino), omogočajo zelo nizke stroške za kolektivno vzdrževanje določene kakovosti francoskih pokrajin do današnjega dne. Če se na krajinsko dediščino gleda kot na pogonsko silo lokalnega razvoja, lahko z Zakonom iz leta 1930 omogoča načrt upravljanja in lokalnega razvoja, ki se uresničuje s sklepanjem pogodb med različnimi akterji. Miselnost, ki se ne opira na prepovedi, ampak na potrebo po kontinuiteti. V ravnovesju, ki se vzpostavlja med tradicijo, ki ohranja spomine, in upanja polnimi inovacijami, je ta osnova za poslance postala priložnost za spodbudo k ohranjanju pokrajin.

Ta zgledni institucionalni vzorec bi bilo treba okrepiti in razviti povezave z Evropo.

V sedanji pravosodni razvejanosti Zakon iz leta 1930[2] predstavlja večjo zmožnost upiranja zunanji banalizaciji, saj so specifične lastnosti določene pokrajine razlog za njeno privlačnost. Pokrajinska znamenitost predstavlja krajinski kapital. Uvedba klasifikacije prostora je težka naloga.

Danes obstaja nedvoumna potreba po okrepitvi varstva pokrajin. Znova se spomnimo, da igrajo pomembno vlogo v zvezi z bodočimi zaposlitvami v skupnostih (ki same po sebi ne povzročajo delokalizacije).

V nasprotju s splošnim prepričanjem v Franciji obstaja le nizek odstotek zaščitenih pokrajin[3], ki zavzemajo 1,4 % nacionalnega ozemlja. S podporo republikanskega gibanja velikih umetnikov in vizionarskih pisateljev 19. stoletja je zaščita pokrajin še vedno povezana z umetnostjo življenja po francosko. Glede na to, da je v pariški regiji vsako leto 20.000 ha porabljenih[4] za razčlovečeno urbanizacijo, je zahteva po izravnavi in volja prebivalstva do ohranjanja življenjskega sloga povezana s kakovostjo krajine.

qui se réalise par une contractualisation entre les différents acteurs. Une pensée qui s'appuie non pas sur le seul interdit mais sur le besoin d'une continuité. Dans un équilibre retrouvé entre la tradition porteuse de mémoire et l'innovation d'espoir, cet appui deviendrait l'occasion d'un encouragement à la sauvegarde des sites pour les élus.

Ce modèle institutionnel exemplaire devrait être renforcé et il faudrait développer des liens avec l'Europe.

Dans le mille feuille juridique actuel la loi de 1930[2] présente une capacité plus grande à résister contre la banalisation extérieure car les qualités spécifiques d'un site en font son attrait. Un site constitue un capital paysager. Instaurer un classement sur un lieu est une tâche ardue.

Il existe aujourd'hui une nécessité absolue de renforcer la protection des sites. Ils constituent, nous le répétons, une part importante des emplois communautaires à venir (non dé localisables par essence). Contrairement à l'idée reçue, il n'existe qu'un très faible pourcentage des sites protégés[3] en France représentant 1,4 % du territoire national. Soutenue par le mouvement républicain des grands artistes et des grands écrivains visionnaires du XIXe siècle, la protection des sites reste attachée à l'art de vivre à la française. Face aux 20 000 ha consommés[4] chaque année en région parisienne, par une urbanisation déshumanisée, la demande de compensation et la volonté des populations de préserver le cadre de vie est attachée à la qualité des paysages.

Sur le second point: Les artistes ont enfin fortement contribué à développer une sensibilité particulière au paysage qui a imprégné la société toute entière. Cette culture paysagère est également liée au travail de tous ceux qui interviennent sur le paysage. Agriculteurs, forestiers, jardiniers, paysagistes, architectes, ingénieurs…, tous les hommes de l'art ordinaires, tous aménageurs, ils ont créé des formes nouvelles qui se sont ancrées dans l'histoire et la géographie des lieux. Appréciés par les habitants, les nouveaux paysages sont devenus des références qui, à leur tour, ont inspiré les artistes. L'idée qu'il existe une relation entre le »beau« et le »bon« (l'utile) est ainsi née d'une sensibilité et d'une esthétique partagées. Des expressions telles que »l'agri-

---

[3] Pod tem razumem razvrščene pokrajine.
J'entends ici sites classés.

[4] Glej podatkovno bazo Océan in organe ocenjevanja regionalnega direktorata za storitve v pariški regiji (DREIF).
Voir base de données Océan et instances d'évaluation du DREIF.

Glede druge točke pa: umetniki so končno močno pripomogli k razvoju svojstvenega posluha za krajino, ki prežema družbo kot celoto. Ta krajinska kultura je prav tako vezana na delo vseh tistih, ki posegajo v krajino. Kmetje, gozdarji, vrtnarji, krajinarji, arhitekti, inženirji ..., vsi običajni obrtniki, vsi organizatorji so ustvarili nove oblike, ki so se zasidrale v zgodovino in geografijo krajev. Ker so jih prebivalci znali ceniti, so nove krajine postale zgledi, ki so sami navdihovali umetnike. Zamisel, da med »lepim« in »dobrim« (uporabnim) obstaja razmerje, torej izhaja iz deljenega posluha in estetike. Izrazi, kot je na primer »kmetijstvo je prvobitna umetnost«, »umetnostna obrt«, »šole umetnostne obrti« izhajajo iz tradicije, ki podpira raziskavo profesionalne estetike, da bi pričala o kakovosti dela. Estetska kakovost krajine je povezana z načinom, kako se jo nariše, izoblikuje, kako tisti, ki posegajo v ozemlje, razpostavijo gradbene materiale.

culture est le premier des arts«, »les ouvrages d'art«, »l'écoles des arts et métiers« sont issues d'une tradition qui favorise la recherche d'une esthétique professionnelle pour témoigner de la qualité du travail. La qualité esthétique d'un paysage est liée àla façon de le dessiner, de le modeler, de mettre en œuvre les matériaux de construction par ceux qui interviennent sur le territoire.

Pregled nad delavnico 1

Overview of Workshop 1

Terry O'Regan

V diskusijah o krajini pogosto slišimo, da je krajina oder, na katerem igramo ali celo odigramo svoja življenja. Menim, da bi bila veliko primernejša primerjava krajine z gledališčem, v katerem so prisotni tudi oder, igralci, občinstvo, scenarist in režiser.

Krajinska gledališka predstava je obsežna uprizoritev s številnimi igralci, poteka pa vsak dan v tednu, 365 dni v letu.

V preteklosti se je krajinska predstava pogostokrat odvijala brez scenarija in včasih so igralci uspeli pripraviti vrhunski nastop – seveda je bil tempo počasen in igralci so imeli dovolj časa, da so razmišljali o svojem početju.

Danes pa je krajinska gledališka uprizoritev pogostokrat zelo živahna in igralci nimajo veliko časa za razmislek o svojem besedilu ali vlogi, zato je krajinsko ustvarjanje neubrano in škodljivo. Kar potrebujejo, je dobro napisana in raziskana vloga.

Dramatiki in scenaristi se morajo poglobiti v tematiko svoje gledališke predstave, v krajinski predstavi pa ovrednotenje značaja krajine prav tako predstavlja dragocen vir raziskovalnih podatkov.

Igralci morajo razumeti vse dimenzije svoje vloge. Gledališčniki bi temu rekli poglobitev v vlogo – če želijo biti pri tem učinkoviti, pa morajo imeti tudi dostop do podatkov o krajini, na primer v obliki dokumenta o vrednotenju krajine (angl. Landscape Character Assessment).

Pravzaprav je danes skoraj nemogoče uprizoriti dobro krajinsko gledališko predstavo brez podatkov, ki jih pridobimo z vrednotenjem krajine.

In discussions on landscape it is often said that the landscape is a stage where we act or play out our lives. I would suggest that the landscape might be more appropriately compared with a theatre complete with stage, players, audience, script writer and director.

The landscape theatrical presentation is a large production with many players and the show is on every day of the week, 365 days of the year.

In the past the landscape play has often been without a script and sometimes the players managed to achieve a production of the highest quality, of course the pace was slow and there was time for the players to think about what they were doing.

Today the landscape theatrical production is at times very lively and the players often have little time to consider their lines or their actions and often the landscape production is discordant and damaging. They need a well written and researched part to play.

Playwrights and script writers must research the subject of their theatrical production and for the landscape show, landscape character assessment is a valuable source of research data.

The players themselves need to understand the characteristics of their part. As they say in the theatre they read themselves into the part and to do this effectively they also need to have access to a landscape database such as Landscape Character Assessment.

In fact it is almost impossible today to produce a good landscape play without having the baseline data provided by Landscape Character Assessment.

Vloge, ki jih odigrajo igralci in tudi občinstvo, so precej raznolike. Lahko so dejavne ali pasivne, reaktivne ali proaktivne, destruktivne ali konstruktivne, nevtralne ali strateške, zaletave ali preudarne.

V uvodnem delu je g. Ivan Marušič, predstojnik Oddelka za krajinsko arhitekturo na Ljubljanski univerzi, poudaril, da so evropske krajine naša skupna dediščina in da je največji izziv Evropske konvencije o krajini ravno interakcija med krajino in družbo.

Povedal je, da so v Sloveniji krajine dolgo časa spadale v okvir nacionalnih politik, zametki dejavnosti urejanja slovenske krajine pa segajo v obdobje pred več kot tridesetimi leti. Dejavnost je vrhunec doživela v 90. letih prejšnjega stoletja, ko je bil pripravljen popis krajin Slovenije in njihove vrednosti in je bil posredovan uradnikom v službah za prostorsko načrtovanje in upravljanje. G. Marušič je poudaril, da je nujno zagotoviti, da se lahko vsi državljani vključujejo v upravljanje krajine, ob čemer je treba upoštevati, da ohranjanje narave pomeni čim manjšo prisotnost človeka.

Slovenija potrebuje krajinsko ozaveščen nacionalni prostorski načrt, ki ponuja tudi potencial vključevanja vseh interesov, saj v sektorskih prostorskih načrtih, na primer kmetijskih in gozdarskih, krajina ni bila vedno ustrezno zastopana.

Tu je dr. Marušič ponudil zelo pomembno iztočnico, namreč, dejal je, da lahko kategorizirane ali varovane krajine, ki se izoblikujejo na znanstvenih namesto na krajinskih osnovah in ki zavzemajo 35 % slovenskega ozemlja, negativno vplivajo na kakovost krajine v ostalih predelih.

Izhajajoč iz slovenskih izkušenj je pozval k združitvi treh najpomembnejših politik Evropske konvencije o krajini – ohranjanje, upravljanje in načrtovanje – ter k njihovem izvajanju na celotnem območju Slovenije.

Za zaključek je poudaril, da moramo v ta proces vključiti vse deležnike in uporabiti bazo podatkov o inventarizaciji krajin, s čimer bomo igrali aktivno vlogo v postopku odločanja v vseh sektorjih.

Dr. Ana Kučan z Oddelka za krajinsko arhitekturo Univerze v Ljubljani je pripravila izjemno

The roles played by the players and the audience are quite diverse and they may be active or passive, re-active or pro-active, destructive or constructive, neutral or strategic and rushed or considered.

In introducing the session Mr. Ivan Marušič, Head of the Landscape Architecture Department, Ljubljana University stressed that the European landscapes are our common heritage and the interaction of landscape and society is a key challenge for the European Landscape Convention.

He noted that in Slovenia; landscape has long been included in National Policies, with work on the Slovenian landscape extending back over some 30 years. This work culminated in the 1990´s in the development of an inventory of Slovenia´s landscapes and their value and this was distributed to the administrators responsible for spatial planning and management, but he stressed the need to ensure that all citizens can be involved in the management of their landscape noting that preservation tends to exclude people.

Slovenia needs a landscape-informed national spatial plan with the potential to be inclusive of all interests, because landscape has not always been adequately represented in sectoral spatial plans such as agriculture and forestry.

He made a very important point in noting that designated or protected landscapes which tend to have a scientific basis rather than a landscape basis and representing 35% of the Slovenian land area may well be counter productive for landscape quality in the rest of the land area.

On the basis of the Slovenian experience he urged that the three principle policies, preservation, management and planning of the European Landscape Convention be fully integrated and applied to the total land area of Slovenia.

He concluded by stressing that we must include all of the stakeholders and use the data base provided by the identification of landscapes to influence the decision making process in all sectors.

Mrs. Ana Kučan, from the Landscape Architecture Department, Ljubljana University gave a fascinating and insightful presentation on land-

zanimivo in nazorno predstavitev krajine kot nacionalnega simbola nasproti osebnemu simbolu (ki se lahko zelo razlikujeta), pri čemer je ponudila vpogled v identiteto krajine na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, tako z zunanje kot notranje perspektive.

Izpostavila je pomembno dejstvo, da je nacionalna identiteta družbeni konstrukt, ki se zelo pogostokrat spreminja in s časom dobiva drugačne pomene.

Njena raziskava o tem, kako smo dojemali krajino v času okrog 2. svetovne vojne, je bila resnično zanimiva – kaže nam, da se v trenutkih ogroženosti ali negotovosti radi 'zatečemo' k podobam varnih, romantičnih ali idiličnih krajin in se izogibamo odročnim, medtem ko se nam v trenutkih samozavesti in optimizma zdi divja, neukročena krajina privlačna.

Krajina vedno predstavlja del naše identitete, vendar pa za predstavitev nacionalnih ali tudi osebnih občutij v danem trenutku vsakokrat izberemo drugačen del krajine.

Ta spremenljivost dojemanja ima več implikacij pri določanju prave vrednosti krajine kot zgolj vrednotenje.

Krajino spreminjamo s svojimi dejavnostmi, ki vodijo do spontanih ali načrtovanih sprememb, na senzitivnost v naših posegih pa močno vpliva trdnost našega odnosa do krajine v danem trenutku.

Nacionalna identiteta izhaja iz časov, ko so se narodi še izoblikovali (domovina) in pogosto sloni na pretirano romantični podobi (zelo podobno se je dogajalo na Irskem).

Zavedati se moramo razlik v posameznikovem razumevanju lastnega prostora, prav tako pa moramo razumeti, kako skupnost kolektivno dojema prostor.

Razumevanje medijev je lahko pod močnejšim vplivom tujcev, kar lahko ponazorimo s primerom turističnih brošur, ki lahko izkrivijo podobo, kot jo dojema domačin.

Danes je podoba krajine precej drugačna in je večkrat ogrožena – primer tega je predlagana izgradnja igrišča za golf v Lipici.

scape as a national as against a personal symbol (which can be very different from each other), looking at landscape identity at the local, regional and national level and from an external and internal perspective.

She made an important point in noting that national identity is a social construct and it is very often changed and given a different meaning over time.

Her examination of the perception of landscape portrayed around the 2nd world war was interesting – suggesting that when we are threatened and insecure we tend to 'retreat' to images of perceived safe, romantic or pastoral landscapes and to avoid remote landscapes, conversely when we feel secure and optimistic we see the wild rugged landscape as inviting.

Thus landscape is always part of our identity, but we select different parts of the landscape as representative of the national or even personal mood of the moment.

This volatility in perception has more implications for valuing landscape than assessing landscape.

We change landscape with our activities resulting in spontaneous or intentional change and the sensitivity of our interventions is greatly influenced by the security of our relationship with the landscape at a particular time.

National identity is linked to the time when nations were formed (the homeland) and is often a romanticised image (this has very much been the case in Ireland).

Whilst we must be aware of the differences that can exist between the individual's understanding of his/her space, we must also understand the collective community understanding of space.

The media's understanding of landscape may be more influenced by foreigners as in the case of tourism brochures and this can skew the citizen's own understanding.

Nowadays the image of the landscape is very different and very much under threat for example the proposal to construct a golf course on the Lipica stud farm.

Podoba prostora izhaja iz fizičnega vidika, ki ga nato posameznik ponotranji in mu doda alegorične in ikonske plasti.

Vloga Evropske konvencije o krajini bo preko izobraževanj in drugih dejavnosti vplivala na naše dojemanje krajine.

Zapiranje v krog krajinskih podob lahko ovira ustvarjalni pristop k upravljanju krajine.

Mag. Jelka Hudoklin iz Slovenije je opisala projekt Regionalne distribucije krajinskih tipov Slovenije in poudarila, da so bili cilji projekta pridobivanje znanja, kategorizacija, priprava osnov za opredelitev krajin in za izdelavo smernic za upravljanje krajin v Sloveniji.

Opisala je izvedbo postopka in pojasnila, da bodo podatki, pridobljeni s tem projektom, nepogrešljivi tako pri pripravi splošnih in podrobnih prostorskih načrtov in raziskovalnih študij kot tudi v izobraževanju in ozaveščanju javnosti.

Poudarila je, da krajinski tipi niso zakonsko urejeni in zato niso vedno upoštevani, pri tem pa se je oprla na primer predlaganega razvoja kobilarne Lipica.

Zaključila je z ugotovitvijo, da vse kaže na to, da v tem trenutku razmer ne izboljšujemo, ampak le poslabšujemo kakovost slovenskih krajinskih virov, zato se moramo vprašati, kakšna je prihodnost slovenske krajine.

G. Graham Fairclough, predstavnik Velike Britanije za Evropsko konvencijo o krajini, je pripravil zelo spodbuden pregled trenutnega stanja v Veliki Britaniji in povedal, da se pri njih vrednotenje krajine dejavno uporablja kot sredstvo upravljanja krajine, zlasti pa je vrednotenje zgodovinske krajine učinkovit inštrument na različnih ravneh. Spodbudno je bilo slišati, da se uporablja tudi na lokalni ravni.

V zaključku svoje predstavitve je nanizal še celo vrsto vidikov, ki so pomembni za vse nas, in poudaril, da je potrebno spremljati spreminjanje krajine in si na ta način olajšati razumevanje te ključne lastnosti krajine ter prepoznavanje najpomembnejših pokazateljev.

Povedal je tudi, da je potrebno posvetiti pozornost celotnemu vprašanju javnosti v

The image of space starts from the physical, then individuals internalise it and add allegorical and iconical layers.

The role of the European Landscape Convention will influence our perception of landscape through education and other activities.

Locking into images of landscape can act as an obstacle to a creative approach to landscape management.

Mrs. Jelka Hudoklin M.Sc., Slovenia described the Regional distribution of landscape types in Slovenia Project noting that the aims of the project were to acquire knowledge, categorise, provide a basis for defining the landscapes and provide the basis for preparing guidelines for landscape management of the Slovenia landscapes.

She described the process undertaken and noted that the data arising from the project will be invaluable in the preparation of overall and detailed spatial plans, research studies and in education and informing the public.

She highlighted that landscape types are not recognised by law and are therefore not always taken into account and specifically referred to the proposed development at the Lipica Stud Farm.

She ended up by noting that rather than the current situation improving the present indications would suggest a disimprovement in the quality of the Slovenian landscape resource and we must ask the question about what is the future for the Slovenian landscape.

Mr. Graham Fairclough Representative of the United Kingdom to the European Landscape Convention provided a very encouraging overview of the current situation in the U.K. indicating that landscape character assessment is being actively used as a tool for landscape management and more particularly historical landscape character assessment is being successfully used at a range of different levels and it was particularly encouraging to hear of its use at the local level.

In concluding his presentation he highlighted a number of important concerns for all of us stressing the need for monitoring landscape

urbani krajini, prav tako pa ne smemo prezreti vprašanja hitre rasti novih naselij.

Zelo so mi bila všeč njegova razmišljanja o konceptu premoženjske vrednosti zgodovinske krajine in njene občutljivosti.

V svojih zaključnih besedah je opozoril, da bi morali ponovno obiskati problematične krajine iz preteklosti in se tako soočiti z enim največjih izzivov, obenem pa tudi stopiti v areno, v kateri bomo lahko dokazali pravo vrednost dinamičnega pristopa k upravljanju krajine.

G. Jean-François Seguin, predstavnik Francije za Evropsko konvencijo o krajini, je prav tako poudaril nujnost dobrega razumevanja dinamike krajine. Izpostavil je dejstvo, da v določenem smislu nekatera območja sploh niso obravnavana kot krajine, saj vso svojo pozornost namenjamo privlačnejšim krajinam. Nato je nekaj besed posvetil ustrezni opredelitvi krajine.

Opazil je, da se ta pristop vedno bolj razvija tudi v Franciji, saj se je začela ukvarjati z izzivi, kot je na primer načelo, da se meje krajine ne prekrivajo z upravnimi mejami.

Obenem je še poudaril pomen preučitve urbane krajine in pozval k ureditvi prijetnega življenjskega prostora za večino populacije.

Govoril je tudi o dojemanju in kako se lahko leto močno razlikuje v posameznih segmentih skupnosti.

Postavil je težko vprašanje – kako lahko ta različna dojemanja med seboj uskladimo. Pomembno je, da ponovno ocenimo in primerjamo dinamični proces in ga uskladimo z dinamiko krajine.

V zaključnem delu nas je ga. Elina Veidemane, visoka uradnica na Oddelku za prostorsko načrtovanje latvijskega Ministrstva za regionalni razvoj in lokalne oblasti, spomnila na koncept krajine kot pripovedovalke zgodovine – krajina v sebi skriva veliko zgodb.

Krajine izražajo vrednote in porajajo občutek pripadnosti.

Čeprav je pomembno, da imamo na voljo različna orodja, pa moramo krajini priznati tudi kulturno vrednost.

change to assist in our understanding of this key characteristic of the landscape and also identifying critical indicators.

He noted that the whole issue of the public realm in urban landscape is in need of attention and the question of the rapid growth of new settlements is an important area for attention.

I liked his references to the concept of historic landscape character asset values and historic landscape character sensitivity.

His final point about the need to revisit the unsatisfactory landscapes from the past as one of the great challenges we face but also one of the arenas where we are most likely to be able to prove the value of a dynamic landscape management approach.

Mr. Jean-François Seguin Representative of France for the European Landscape Convention, also talked about the need for us to understand the dynamic of the landscape. He also highlighted the fact that in a certain sense many areas are not regarded as being landscape at all. Where people tend to focus on the attractive landscapes and therefore he moved on to the issue of an appropriate definition for landscape.

He observed that the approach has been evolving in France and challenges such as the issue of landscape boarder not coinciding with administrative boarders are being addressed.

He again stressed the need to look at the urban landscape and to create a good place to live for the majority of the population.

He talked about the question of perception also and how this can vary quite dramatically across different sections of the community.

He posed the difficult question as to how do we reconcile different perceptions. It is important for us to reassess and compare the dynamic process to match the dynamic of the landscape.

In concluding the session Mrs. Elina Veidemane Ministry of Regional Development and Local Government, Senior Officer of Spatial Planning Department, Latvia brought us back to the concept of the landscape as a narrative of our history – the landscape has stories to tell.

Diskusija ob koncu delavnice je bila živahna, kajti prispevki so po vsem sodeč udeležencem ponudili vrsto novih vpogledov. Razvila se je razgibana debata o tem, da je veliko kulturnih krajin, ki jim pripisujemo zelo veliko vrednost, nastalo v dolgih urah fizičnega dela državljanov, ki so si s tem služili kruh, in da bo vse večje kopičenje bogastva in spreminjanje kmetijskih politik pripeljalo do ukinitve tovrstnega dela, zato bo treba za te krajine pripraviti novo vizijo prihodnosti.

Slišati je bilo tudi poziv, da je potrebno uvideti, da bodo novi načini rabe zemlje povzročili nastanek svojstvenih kulturnih krajin, zaradi česar se bomo morali soočiti s še večjim izzivom, kaj storiti z 'opuščenimi' kulturnimi krajinami.

Praktična plat diskusije se je pokazala v razmišljanju, da moramo sprejeti stvarnost takšnih situacij ter tudi stvarnost poslovnih in gospodarskih meril.

Proti koncu diskusije je bilo govora tudi o tem, da morda od Evropske konvencije o krajini preveč pričakujemo.

Pogosto me sprašujejo, ali se je zaradi Evropske konvencije o krajini na Irskem kaj spremenilo. Takšno vprašanje zveni, kot da bi bila Evropska konvencija o krajini čarobna paličica, s katero bi takoj po podpisu in ratifikaciji preprosto zamahnili in v trenutku preoblikovali svoje krajine.

V resnici pa ni preprostega odgovora na vprašanje upravljanja krajine. Evropska konvencija o krajini v sebi nosi potencial za korenite spremembe, če jo bomo le dejavno izvajali.

Na delavnici smo poudarili tudi to, da je vzpostavitev baze podatkov o inventarizaciji in vrednotenju krajin sicer vitalnega pomena, vendar pa bo imela le akademsko vrednost, če ne bo v celoti vključena v upravni in politični sistem.

Upoštevati je treba nekaj zelo pomembnih pogledov na izvajanje Evropske konvencije o krajini in celotno vprašanje inventarizacije in vrednotenja krajin.

Landscapes express values and give rise to the sense of identity.

Whilst it is important to have tools at our disposal landscape must be recognised for its cultural importance.

The discussion at the end of the session was lively as the delegates had obviously found the papers stimulating and an important debate developed around the question of the fact that many of the cultural landscapes upon which we would place a high value were dependant on citizens earning a survival income working physically for very long hours and that increasing wealth and changing agricultural policies will result in this sort of work being discontinued and these landscapes will require a fresh vision as to what their future will be.

There was also a call to recognise that new land uses will give rise to their own cultural landscapes and this process will present us with an even greater challenge that deciding what to do with 'discontinued' cultural landscapes

There was a practical tone to the discussion pointing out that we must accept the realities of such situations and of commercial and economic criteria.

Towards the end of the discussion it was noted that perhaps too much was being expected of the European Landscape Convention.

I am often asked is the European Landscape Convention making a difference in Ireland. The question is posed as if the European Landscape Convention was some magic bullet that once it was signed and ratified would overnight transform our landscape.

The reality is that there is no easy answer to the management of our landscape but the European Landscape Convention has the potential to make a profound difference providing it is actively implemented.

The session highlighted that whilst it is vital to build up an identification and assessment data base on our landscapes, this will only be of academic value unless it is fully integrated into the administrative and political system.

1. Države so zadolžene za organizacijo inventarizacije krajine.

2. Za to bodo potrebovale strokovnjake, ki se bodo morali vključiti na ustreznih ravneh svetovanja, ter v proces vključiti najrazličnejše ravni – tudi lokalno.

3. Metodologija je fleksibilna in ni zakoličena, zaželeno pa bi bilo, da bi se države poučile pri tistih, ki so v izvajanju vrednotenja krajin že dosegli določen napredek, da ne bi ponovno izumljali kolesa in se učili iz napak drugih.

4. Ko se postopek vrednotenja krajine zaključi in je zemljevid pripravljen, je nato potrebno izoblikovati kriterije za zvišanje standardov kakovosti v krajini ter v ta namen postaviti cilje kakovosti za krajino.

5. V tej fazi morajo države v postopek ponovno vključiti lokalno prebivalstvo.

6. Končna ali vzporedna faza pa je politične in upravne narave, in sicer popolna uveljavitev Evropske konvencije o krajini v domačem prostoru.

Ta postopek mora izpeljati vsaka država.

Če se vrnem k prispodobi krajinskega gledališča, s katero sem začel ta pregled, bi želel ponovno poudariti, da bo Evropska konvencija o krajini uspešno izvedena samo v primeru, če bo večina deležnikov, igralcev in občinstva dejavno vključenih v ta proces in delujočih v skladu z duhom in vizijo Evropske konvencije o krajini.

There are some very important points to be borne in mind about the implementation of the European Landscape Convention and the whole question of the identification and assessment of landscapes.

1. It is the role of the states to organise the identification of the landscape.

2. They will require experts to undertake this work and the experts as part of the exercise must engage in appropriate level of consultation and engagement at the different levels including the local level.

3. The methodology is flexible and not fixed in stone but it would be desirable that states would examine those that are more advanced in the exercise of Landscape Character Assessment in order to avoid reinventing the wheel and to learn from the mistakes of others.

4. When the Landscape Character Assessment process has been completed and a map is available it would then be necessary to develop criteria to achieve higher quality standards within the landscape and this will involve the setting of landscape quality objectives.

5. At that stage the states must again engage the local population in the process.

6. The final or parallel stage is a political and administrative exercise and that is the full implementation of the European Landscape Convention on the ground.

This is the process that each state must undertake.

To return to the image of the landscape theatre that I opened my overview with I would again stress the European Landscape Convention will only be successfully implemented if the majority of the stakeholders, players and audience in the landscape are engaged, involved and participating within the framework of the spirit and vision of the European Landscape Convention.

DELAVNICA *WORKSHOP* 2

Družba in potreba po visoko kakovostnih krajinah

Society and the Need for High Quality Landscape

Pomen kakovostne krajine za boljšo kakovost življenja

The significance of quality landscape for life quality

Blanka Bartol

Dovolite mi, da na začetku delavnice Družba in potreba po visoko kakovostnih krajinah ponovim nekaj pomembnih iztočnic iz preambule k Evropski konvenciji o krajini, in sicer:

- krajina prispeva k oblikovanju lokalnih kultur in je temeljna sestavina evropske naravne in kulturne dediščine, ki prispeva k človekovi blaginji in utrjevanju evropske prepoznavnosti;
- krajina je pomemben del javnega interesa na kulturnem, ekološkem, okoljskem in družbenem področju in je hkrati ugoden vir za gospodarsko dejavnost, katerega varstvo, upravljanje in načrtovanje lahko prispevajo k ustvarjanju delovnih mest;
- krajina je za ljudi pomemben del kakovosti življenja kjer koli: v mestnih okoljih in na podeželju, na degradiranih območjih ter tudi na območjih visoke kakovosti, na vsakdanjih območjih;
- krajina je sestavina človekove in družbene blaginje, njeno varstvo, upravljanje in načrtovanje pomenijo pravice in obveznosti vsakogar;
- kakovost in pestrost evropskih krajin sta skupen vir, zato si je treba skupaj prizadevati za njegovo varstvo, upravljanje in načrtovanje.

Krajina je celostna kategorija, ki zrcali razvoj in stanje duha družbe, hkrati pa k njenemu stanju in prihodnosti prispevajo vsi: sektorji, javnost, strokovnjaki, politiki, prebivalci.

Krajino lahko opredelimo kot prostorske enote, v katerih regionalno specifični elementi in procesi odražajo naravne in kulturne dobrine ali zgodovino na viden, duhoven in deloma merljiv način. Ker so človeški in naravni procesi, ki

Allow me that at the beginning of this workshop I repeat some important outlines from the Preamble to the European Landscape Convention, namely:

- *the landscape contributes to the formation of local cultures and it is a basic component of the European natural and cultural heritage, contributing to human well-being and consolidation of the European identity;*
- *the landscape has an important public interest role in the cultural, ecological, environmental and social fields, and contributes a resource favourable to economic activity and whose protection, management and planning can contribute to job creation;*
- *the landscape is important part of the quality of life for people everywhere: in urban areas and in the countryside, in degraded areas as well as in areas of high quality as well as everyday areas;*
- *the landscape is a key element of individual and social well being and its protection, management and planning entail rights and responsibilities for everyone;*
- *the quality and diversity of European landscapes constitute a common resources, and it is important to co-operate towards its protection, management and planning.*

The landscape is an integral category in which the societal development and state of the spirit are mirrored; at the same time the sectors, public, professionals, politicians, inhabitants are contributing to its state and to its future.

The landscape can be defined as spatial units in which regionally distributed elements and processes reflects natural and cultural assets or history in visible spiritual and partly measurable

oblikujejo krajino, podvrženi neprestanim spremembam, so krajine dinamični sistemi. Podvrženi so prilagajanju razvojnim potrebam družbe, nanje pa vplivajo tudi družbeni vrednostni sistemi, ki se prav tako spreminjajo.

Predlog Evropske ustave med osnovne cilje poleg gospodarske in socialne kohezije uvršča tudi prostorsko kohezijo[1]. Predstavlja prostorski vidik socialne in ekonomske kohezije, od obeh pa se razlikuje po tem, da se nanaša na prostorske celote in njihova medsebojna razmerja. Doseganje prostorske kohezije pomeni zmanjševanje razlik med območji s krepitvijo notranjih potencialov, kar na eni strani vključuje koncept enakosti in uravnoteženosti, na drugi strani pa krepitve prostorskih razvojnih potencialov in zviševanje kakovosti življenja. Udejanja se preko sistema policentričnega urbanega razvoja.

Krajina ima integrativni potencial[2], ker povezuje in združuje različne družbene aktivnosti na določenem območju. Integrativni potencial krajine lahko prispeva k večanju prostorske kohezije s povezovanjem urbanih in podeželskih območij v okviru opredeljenih ciljev kakovosti krajine.

Spremembe krajine

Evropska zakonodaja se ne nanaša neposredno na krajino. Krajina je deloma zajeta v konceptu biodiverzitete in sicer kot krajinska pestrost, vendar ta vključuje predvsem biotske vidike, na katere vpliva primarna raba prostora, ne pa tudi kulturnih in simbolnih pomenov (Strategija Pan – Evropske biotske in krajinske diverzitete). Ti so obravnavani v okviru prostorske ali varstvene zakonodaje držav članic.

Po drugi strani pa Evropska unija na področju okolja uvaja instrumente, ki so namenjeni presoji vplivov planov na okolje, kot sta strateška presoja vplivov na okolje, kulturno dediščino in krajino in projektna presoja vplivov na okolje. Glede na veliko raznolikost krajin in načrtovalskih praks je vprašanje, ali imamo primerljive standarde za presojo krajine. To je še posebej pomembno vprašanje pri udejanjanju projektov ali načrtov na transnacionalni ravni. Na Evropski ravni je bil zasnovan projekt Evropske

manner. The human and natural processes which shape the landscape are in constant change which makes the landscapes dynamic systems. They are being adapted to the societal developmental needs and influenced also by societal system of values, which is gradually changing as well.

Among the basic aims of the proposal of European Constitution along with the economic and social cohesion one finds territorial cohesion[1]. It represents the spatial aspect of economic and social cohesion; it differs from both for it is attributed to the spatial units and their spatial relations.

Reaching territorial cohesion means decreasing the differences among the territories by strengthening endogenous potentials; this, on one hand includes the concept of equity and balance and on other hand the strengthening of territorial development potentials and increasing of the quality of life. The territorial cohesion is implementing with the polycentric system.

The landscape has and integrative potential[2], because it ties and combines different social activities in the specific area. Integrative potential of landscape can contribute to increase territorial cohesion by connecting urban and rural areas in the framework of landscape quality objectives.

The landscape change

The European legislation does not refer to landscape directly. The landscape is partly included in the biodiversity concept, namely as landscape diversity. The landscape diversity includes biotic aspects, which is influenced by primary land use, but does not include the cultural and symbolic ones. The cultural and symbolic aspects of the landscapes are referred to in spatial or conservation legislation of the member states.

Although there is no European binding legislation to cover directly this field, the European community introduced environmental instruments, which are used for assessment of the impact of the plans on the environment, cultural heritage and landscape. These are Environmental strategic assessment and assessment of single projects.

[1] Golobič, M.: Prostorski vplivi sektorskih politik, Ljubljana, 2006
[2] *Landscape Quality in Europe, EPCEM 2002-2, Amsterdam*

krajinske klasifikacije[3], ki naj bi služil kot podlaga za presojo vplivov planov na krajino, služil naj bi kot integralni okvir za ugotavljanja pritiskov na biotsko raznovrstnost, kot orodje za identifikacijo čezmejnih in drugih krajin in kot podlaga za spremljanje kmetijsko-okoljskih krajinskih indikatorjev v okviru OECD. Čeprav je večina dela na tem projektu že opravljenega, vprašanje, kako lahko klasifikacijo vključimo v načrtovalski proces, v katerem se sprejemajo odločitve o prostoru, ostaja odprto. Ob tej klasifikaciji se postavlja tudi vprašanje, ali je možno opredeliti skupno krajinsko karto Evrope, ki bi vključevala tudi kulturne in simbolne pomene krajine, ali pa je to možno opredeliti le na ravni držav članic.

Prostorsko načrtovanje, ki je eden od glavnih inštrumentov za celovito obravnavo razvoja družbe v prostoru, ki vključuje tudi krajino, je v pristojnosti držav članic EU.

Na Nizozemskem[4] sicer menijo, da so odločitve o rabi prostora do določene mere določene v Bruslju. Razlog je v tem, da morajo države članice udejanjati evropske politike, ki vplivajo na prostorski razvoj. Področne politike z velikim vplivom na prostorski razvoj in posledično na krajino so:

- regionalni razvoj,
- kmetijstvo,
- politika konkurenčnosti,
- okolje in narava,
- vode,
- prometna politika.

Analiz učinkov evropskih politik na evropsko krajino sicer ni oziroma so delne, posredno pa lahko o njih sklepamo iz učinkov politik na prostorski razvoj. Če so ESPON študije pokazale na pozitiven učinek ukrepov politike regionalnega razvoja na prostorski razvoj, pa so nasprotno, učinki evropske kmetijske politike, gledano z evropskega zornega kota prostorsko uničujoči. Čeprav bi npr. v primeru Slovenije, ki je uspela v obdobju 2002 do 2006 uveljaviti Slovensko kmetijski okoljski program in direktna plačila na enoto površine v območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in v zavarovanih območjih, lahko taki oceni oporekali. Zmanjševanje kmetijskih območij, posebno v odmaknjenih hribovitih območjih namreč ni bilo tako drastično, kot bi lahko bilo, če teh ukrepov ne bi bilo. To je pozitivno vplivalo tudi na ohranitev krajinskih vzorcev, posebno na območjih, ki so za tržno kmetijsko pridelavo manj zanimiva.

In such a great variety of landscapes and planning practices the question arises whether we have comparable standards to assess the landscape or not. This question is of the most importance when coming to implement the projects or plans on translational level.

The European classification[3] project was started to answer this and many other questions. Its result should:

- *assist as basis for landscape assessment of plans;*
- *represent integral framework to deal with pressure on biodiversity;*
- *become a tool for identification of transfrontier and everyday landscapes;*
- *form the basis for reporting on the agro-environment landscape indicators in OECD.*

Although the major work on classification is done, the question is if it could be usefully integrated in the planning process for the planning process is the place where the territorial decisions are taken. Further on, is it possible to define common landscape map of Europe, which would integrate cultural and symbolic meanings of the landscape as well, or could this be brought up only by the individual member states.

The spatial planning, which is one of the key instruments for comprehensive proceeding in the field of territorial development is in the responsibility of the Member States. In Netherlands[4] they think that this is not quiet true, because the decisions on land use are decided in Brussels. The reason is that Member States have to implement the European policies which influence the spatial development. Sectoral policies with high impact on spatial development and subsequently upon landscapes are:

- *regional development,*
- *agricultural,*
- *competition policy,*
- *environment and nature,*
- *water,*
- *transport policy.*

There is little analysis of the European policy effects on the European landscapes. There can be some indirect assumptions on the basis of the effects on the spatial structure. While ESPON studies showed positive effect of regional development measures on spatial structure, on the contrary, the effect of the European agricultural

Tudi študija »Krajinska kvaliteta v Evropi«[5], ki se je osredotočila na podeželske krajine in na problem intenzifikacije kmetijstva v skladu s Evropsko Skupno kmetijsko politiko (CAP), ocenjuje, da CAP negativno vplivala na krajine. Vplivala je namreč na izgubo gozdnih prvin, ki so pomembna ekološka sestavina in veliki meri vplivajo na kvaliteto krajine. Na Nizozemskem je intenzifikacija kmetijstva trajala od konca 1800, po drugi svetovni vojni pa se je ta proces še stopnjeval in imel povečan učinek na krajino in izgubo gozdnih prvin.

Vpliv naravovarstvene politike – NATURA 2000 bi lahko ocenili kot pozitivno, saj prispeva k ohranjanju raznovrstnosti krajin, čeprav se osredotoča predvsem na biotske vidike pestrosti v krajini. Omejevanje razvoja na območjih NATURA 2000, posebno, kadar gre za velika območja, lahko pomeni hromitev gospodarske moči posameznih regij, po drugi strani pa v izrazito obremenjenih območjih, kot je npr. Nizozemska, lahko to prispeva pozitivne učinke na kakovost okolja in krajine.

Učinki evropske prometne politike so dvojni: na eni strani se povečuje dostopnost, kar prispeva k prostorski koheziji, na drugi strani pa smo priča fragmentaciji krajinskih območij, kar negativno vpliva na ekološko kakovost krajine. Problem predstavlja tudi povečevanje tranzitnega cestnega prometa in povečana uporaba osebnih avtomobilov, kar negativno vpliva na kakovost zraka in s tem posredno na bivalne kakovost krajine.

Turizem je dejavnost, ki je v zadnjih desetletjih doživela najizrazitejši porast in je v Evropi postala najmočnejša industrijska panoga[6]. Evropa je najbolj obiskana turistična regija na svetu s približno 60 % vseh turističnih obiskov. Ni pričakovati, da se bo pritisk v prihodnje zmanjšal, vendar se bodo spreminjali tokovi in prioritete. Prometna infrastruktura, naravna, kulturna dediščina so glavni turistični potenciali. Privlačnost okolja (49%) in klima (45%) sta odločilni merili pri izbiri turističnega cilja. V obalnih območjih Evrope to predstavlja močan pritisk na okolje in krajino in potencialno nevarnost za poslabšanje kakovosti teh območij.

policy, seen from European level, are spatially devastating. In the case of Slovenia, which succeeded to put into force agri-environmental program, such an assessment could be argued about. Loss of agricultural land in Slovenia, especially in the remote mountainous areas would have been drastically if there had not been these measures. The agri-environmental program has positive effect on conservation of landscape types, especially in the areas which are less interesting for market oriented agricultural production.

The study »Landscape Quality in Europe«[5], which has concentrated on rural landscapes and the problem of intensification of agriculture as implementation of Common agricultural policy, assess that CAP has have negative impact on landscape. It has caused the loss of wooden elements, which are important ecological elements of the landscape and has thus influenced the landscape quality. The intensification of the agricultural in the Netherlands has taken place from 1800 and has accelerated after 2nd World War which has brought the increased impact on landscape and loss of wooded elements.

The influence of the nature conservation policy – NATURA 2000 could be assessed as positive. It contributes to conservation of diverse landscapes, although it focuses mostly on biotic aspects of diversity in the landscape. The restriction of the development in the NATURA 2000 areas, especially in the case of bigger protected areas, may decrease the economic power in individual regions, but can have positive effects on the quality of the environment and landscape, especially in the areas with heavy industrialisation.

The effects of the European transport policy are twofold: on the one hand the accessibility is increasing, which contributes to the territorial cohesion, on the other hand we witness the landscape fragmentation which has negative impact on ecological quality of the landscape. The problem is also increase of transit freight road transport and growth of use of cars. This has negative impact on the air quality and indirectly influences the quality of landscape for living.

[3] *European Landscape CLassification, ALTERRA, Wageningen, 2005*
[4] *Unseen Europe, A survey of EU politics and its impacts on spatial development in the Netherlands, Netherland Institute for Spatial Planning, Rotterdam, 2004*
[5] glej 2 *see 2*
[6] glej 1 *see 1*

Evropskim politikam sledi tudi proces koncentracije in širjenja urbanizacije, ki predstavlja velik pritisk na okolje in obalna območja. Širjenje urbanih središč navzven pogosto prizadene gozdove, kmetijske in vodne površine, onemogoča pa tudi stik mesta in njegovih prebivalcev z naravnim zaledjem. Širitev urbanih središč lahko pomeni tudi izgubo zelenih površin, ki so izrednega pomena za kakovost življenja v mestih.

Kakovost krajine

Krajina lahko prispeva k kulturni, ekološki, socialni in politični vrednosti. Evropska krajinska konvencija opredeljuje kakovost krajine kot cilj človekovih oz. družbenih aktivnosti, ki izhaja iz lastnosti posameznih krajinskih območij in je hkrati usmerjen k želeni kakovosti v prihodnosti.

Kakovostna krajina predstavlja notranji potencial, ki ga lahko posamezne regije izkoristijo pri gospodarskem razvoju. Način, kako upravljamo z območji, ustvarja in ohranja žive krajine, ki jih ljudje cenijo in želijo uživati, bodisi da v njih živijo ali jih obiskujejo. V Angliji npr. rekreacija na podeželju in turizem ustvarjata 14 bilijonov funtov na leto, kar predstavlja pomemben gospodarski vir in osnovo[7].

Kakovost krajine je v veliki meri subjektivno občutje posameznikov ali skupin, ki pa ga lahko prikažemo na objektiviziran način. Cilji kakovosti

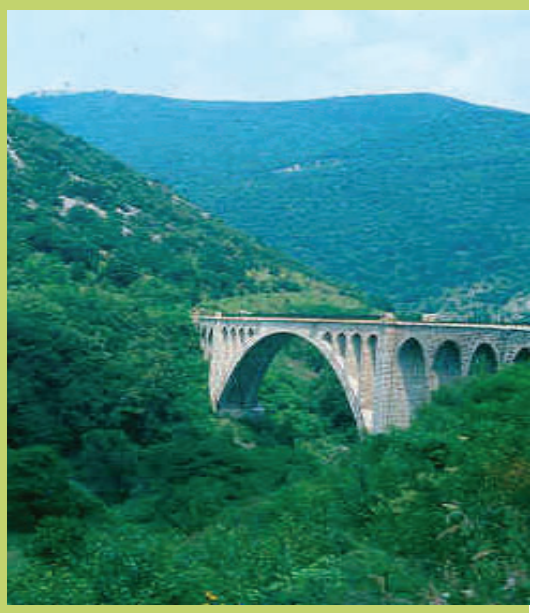

20. Solkanski most
The Bridge of Solkan

The tourism is activity, which has experienced the most significant growth in the last couple of decades and became the strongest industrial branch in Europe[6]. The Europe is the most visited tourist region in the world with approximately 60 % of all tourists' visits. It is not likely that the pressure will decrease, but the flows and priorities may change. Traffic infrastructure, nature, cultural heritage are the main potentials for tourism. Attractiveness of the environment (49%) and climate (45%) are the deciding factor for tourists' choice. In the coastal areas of Europe this represents strong pressure on the environment and the landscape and can endanger the quality of the coastal landscapes.

European policies are followed by the process of concentration and spread of urbanisation, which represents big pressure on the environment and coastal areas. The forests, agricultural land, waters and urban green, which are vitally important for living quality in the cities, usually suffer from spreading the urbanisation.

Landscape quality

The European Landscape Convention identifies different levels of value that landscape can contribute to: a cultural, ecological, social and political value. European landscape convention defines landscape quality as the goal of human and societal activities, which derives from the characteristics of individual landscape areas and is directed to desired quality in the future at the same time.

The quality landscape represents the endogenous potential, which can be taken as advantage for economic development by individual regions. The way that the land is managed creates and maintains living landscapes that people value and want to enjoy, whether to live or simply visit. In England, rural recreation and tourism alone generate 14 billion pounds per annum for the national economy[7].

The experience of landscape quality is to high degree subjective feeling of the individuals or groups, but the quality components can be described objectively. The landscape quality goals are closely tied to human relationship with his or global environment. More he feels responsible for the environment, higher, we would expect, are his expectations regarding the landscape quality. The concept of landscape quality is not

krajine so tesno povezani z odnosom človeka do svojega ali globalnega okolja. Bolj ko je odgovoren njegov odnos do okolja, višja, bi pričakovali, so njegova pričakovanja glede doseganja kakovosti krajine. Kakovost krajine ni samo lepota krajinskih prizorišč, temveč vključuje tudi varnost, zdravo in neonesnaženo okolje. Evropska agencija za okolje[8] za vrednotenje kvalitete krajine predlaga sledeče elemente:

- **Vidne kvalitete,** ki se nanašajo na koherentnost različnih krajinskih elementov, in vidna raznolikost. Posebej pomembna je kulturna identiteta, izražena s krajinskimi elementi in posameznimi krajinskimi prvinami.
- **Ekološka kvaliteta,** za katero so pomembne vode, tla in oblike površja, biotske sestavine ali biotska raznovrstnost.
- **Raba prostora,** upoštevanje naravnih pogojev pri udejanjanju človekovih aktivnosti.

Tem bi lahko dodali še kulturno kontinuiteto– prisotnost zgodovinskih in kulturnih značilnosti, ki izpričujejo kulturno–zgodovinsko kontinuiteto (npr. vzorci polj, poselitve).

Cilji kakovosti krajin so najpomembnejši element krajinske politike, saj predstavljajo rezultat vrednotenja krajinskega stanja in postavljajo usmeritve za ohranjanje dobrega krajinskega stanja in tudi usmeritve za oblikovanje novih krajin.

Pri opredeljevanju ciljev kakovosti krajin naj bi sodelovala tudi javnost in prebivalci posameznih območij, saj so prav oni tisti, ki najbolj prispevajo k uveljavljanju standardov kakovosti, so neposredni uporabniki kakovostnih krajin in njeni najboljši skrbniki.

Pomembno vlogo imajo tudi sektorji, katerih politike bi morale ne le upoštevati usmeritve za doseganje ciljev kakovosti krajine, temveč bi morale s svojimi programi tudi prispevati k njihovemu uresničevanju.

Instrumenti za doseganje ciljev kakovosti krajin

Evropska krajinska konvencija zahteva od držav podpisnic, da oblikujejo in izvajajo krajinsko

only about the beautifulness of the landscape scenes, it includes also expectations of safe, healthy and unpolluted environment.

The European Environmental Agency (EEA)[8] suggests using the following concept in order to evaluate the quality of landscape:

- ***Perception:*** *this refers to the coherence of the different elements in the landscape and the visual diversity. Of specific importance is the cultural identity reflected in landscape elements and singular features of the landscape.*
- ***Ecology:*** *water values, soil and land form, and biotic components or biodiversity are important features of the ecological landscape quality.*
- ***Land use:*** *the human activity should take into account the natural conditions, rather than transform the environment without accommodating to its limitations.*

To this we could add the cultural continuity: the presence of historical and cultural characteristics, by which the cultural continuity can be experienced (e. g. field patterns, settlement patterns).

The goals of quality landscapes are the most important element of the landscape policies for they comprise the present landscape values, the guidelines for keeping good landscape conditions and the guidelines for making the new landscapes.

The definition of the landscape quality goals should also reflect the contribution of public and inhabitants for they are the most direct users of quality landscapes and their best guardians.

The role of various sectors is important, as well. Important are especially those whose policies would have not only to consider guidelines for landscape quality but should their policies and programmes contribute to the implementation of the landscape quality goals.

Instruments for achieving the landscape quality goals

The European Landscape Convention demands from the signatory states to prepare and imple-

[7] The Countryside Agency, 2006 *The Countryside Agency, 2006*
[8] glej 2 *see 2*

politiko s cilji varstva, načrtovanja in upravljanja krajin.

Inštrumenti za doseganje ciljev kakovosti krajin po državah članicah so različni:

- okvirna krajinska politika, ki spodbuja druge akterje, da prispevajo k uresničevanju skupnih ciljev z upoštevanjem krajinskih usmeritev (npr. v Švici Krajinski koncept);
- celovita prostorska strategija, ki vključuje področje krajine v varstveni, razvojni in upravljavski razsežnosti (npr. Strategija prostorskega razvoja Slovenije); smernice so obvezujoče za sektorje in druge ravni; tako zasnovana prostorska strategija lahko predstavlja krovno krajinsko politiko;
- krajinske vsebine so vključene v sektorske zakone in se izvajajo preko sektorskih programov; problem lahko predstavlja usklajenost aktivnosti med sektorji;
- izvajanje strateških in projektnih presoj vplivov na okolje, na NATURO 2000 in krajino kot obvezna inštrumenta evropske okoljske politike; za ustrezno izvajanje bi morala biti identifikacija in vrednotenje krajine narejena vnaprej za celoten prostor.

Narejen je bil tudi poskus poenotenja postopkov krajinskega planiranja kot prispevek k implementaciji določil Evropske krajinske konvencije. Projekt z akronimom L.O.T.O (krajinske priložnosti za teritorialno organizacijo)[9], ki se je končal v okviru Pobude Skupnosti Interreg III B CADSES, se je ukvarjal s pripravo harmoniziranih smernic za krajinsko prepoznavanje in načrtovanje. Soočen z različnim stanjem na področju krajinskega planiranja in planiranja v posameznih državah članicah, so partnerji iz devetih držav oblikovali osnovne principe, ki naj bi jih upoštevali pri vzpostavljanju postopka krajinskega planiranja. Ti so:

- ponovna uporaba in uporabnost metode v različnih situacijah,
- prožnost postopka v primeru različnih planerskih potreb,
- ko je enkrat določen, naj bi postopek bil transparenten in ponovljiv,
- opredelitev območja obdelave v odvisnosti od krajinskega problema.

ment the landscape policy with the protection, planning and management aspects.

The instruments for attainment the landscape quality goals differ among states and could be:

- *the framework landscape policy which stimulates other actors to follow landscape guidelines while implementing sectoral goals (e. g. Swiss landscape concept);*
- *comprehensive spatial strategy, which includes landscape and its protective, developmental and managemental aspects (e. g. Spatial development strategy of Slovenia); if such a strategy is binding for sectors it could represent framework landscape policy;*
- *landscape issues are part of sectoral legislation and are implemented through sectoral policies and programmes; there could be a problem of poor reconciliation of activities among sectors;*
- *implementation of the strategic assessments of impacts of plans and programmes and individual projects on the NATURA 2000 and landscape as binding instruments of the European environmental policy; to be implemented properly the identification and evaluation of landscapes have to be prepared in advance for the whole territory.*

As a contribution to the implementation of the guidelines of European Landscape Convention an attempt to unify the landscape planning procedures was made in the project, with the acronim L.O.T.O. (Landscape Oppurtunities for territorial organization)[9]. The project was completed in the framework of Community Initiative Interreg III B CADSES and has dealt with the preparation of the harmonized guidelines for landscape identification and planning. Faced with differences among member states regarding the state of the art in the field of landscape planning and planning procedures the nine partners have agreed on some basic principles, which should be followed while establishing the landscape planning procedures. These are:

- *reproducibility and usability of the method in different situations,*
- *flexibility procedure in order to respond to various planning needs,*
- *while defined, the procedure should be transparent and repeatable,*
- *definition of the case study area according to landscape issues.*

[9] *L.O.T.O. – www.loto-project.org*

Zaradi t. i. integrativnega potenciala krajine, krajina lahko predstavlja okvirno politiko.

Integralna krajinska politika naj bi povezovala sektorje in ravni ter različne deležnike. V sodobnem svetu namreč vsak sektor in posameznik nosi svojo odgovornost za udejanjanje ciljev, ki so v javnem interesu. To še posebej velja za uresničevanje ciljev kakovosti na področju krajine.

Okvirna krajinska politika predstavlja krovni dokument, v katerem se opredelijo cilji kakovosti krajine. Okvirno krajinsko politiko lahko predstavlja tudi prostorska strategija, v kolikor se v njej uskladijo cilji razvojnih ali varstvenih sektorskih politik in ima vlogo povezovanja sektorskih vsebin za doseganje skupnih prostorskih in krajinskih ciljev.

Ena od primernih možnosti za uresničevanje krajinske politike je sistem prostorskega ali krajinskega načrtovanja, v okviru katerega se postavljajo cilji kakovosti krajin na osnovi značilnosti posameznih območij.

Najbolj pomembno pri oblikovanju krajinske politike, ne glede na to, kakšna je formalno njena oblika, je:

- da temelji na celoviti krajinski obravnavi, ki vključuje vse krajine;
- da so postopki prepoznavanja, vrednotenja in opredeljevanja ciljev kakovosti krajin jasni, transparentni, ponovljivi ter vpeti v postopke načrtovanja, varstva in upravljanja;
- da se zagotovi sodelovanje med sektorji in med ravnmi in da se vključuje različne interesne skupine, javnost in prebivalce, kar je še posebej pomembno za upravljanje krajin;
- da se teži k povezovanju inštrumentov, zaradi večje učinkovitosti;
- posebej v primeru presoje vplivov različnih načrtovanih dejavnosti je pomembno, da se te vpne v postopke načrtovanja, saj načrtovalski postopek sam vključuje oblikovanje alternativ, ki so izjemnega pomena pri sprejemanju odločitev, ki so krajinsko sprejemljive.

Due to so called integrative potential of the landscape, the landscape itself can represent the framework policy.

The landscape policy should integrate sectors and levels as well as different stakeholders. In the modern world each public or private organisation and individual carries responsibility for implementation of the activities which are of public interest. This is especially important for realisation of landscape quality goals.

Framework landscape policy may be the umbrella document in which the goals of landscape quality are set. The framework landscape policy can be also a spatial strategy, if planning procedure include the reconciliation of developmental and protective goals of sectoral policies and has the role of connecting sectoral contents to achieve the common spatial and landscape goals.

Among possibilities to set up a landscape policy it seems that spatial planning approach is most suitable because it is territory oriented and sets the landscape quality goals upon consideration of specific territories.

When shaping the landscape policy it is very important:

- *it should take into account all landscapes;*
- *the identification methodologies and procedure of evaluation and setting the landscape quality goals should be evident, transparent, repeatable and connected to the procedures of planning, protection and management;*
- *the cooperation among sectors and levels has to be assured, as well as the collaboration of interested public and inhabitants;*
- *to try to connect different instruments and measures to achieve higher efficiency;*
- *to integrate as much as possible the assessments instruments in the planning procedures for the planning alternatives are important for making choices which are landscape acceptable in decision making process.*

UNESCOVA izbira kulturne krajine: primer dobre prakse Wachau, Avstrija

Selection of cultural landscape by UNESCO: good practice example of Wachau, Austria

Michael Schimek

IZVLEČEK

Dolina Wachau

Dolina Wachau je 36 km dolgi del doline Donave v Avstriji, ki se začne pri Melku in Emmersdorfu na zahodu in končuje pri Krems-Steinu in Mauternu na vzhodu. Na svoji poti skozi Avstrijo Donava ne teče zmeraj južno od tako imenovanega Češkega masiva, včasih teče tudi skozi njega ter odnaša majhne delce. Največji se imenuje »Dunkelsteinerwald« in je odgovoren za obstoj doline Wachau.

Veliko je značilnosti, zaradi katerih je ta krajina edinstvena: številne ljubke vasice in mesta vzdolž reke, velika raznovrstnost in majhen vzorec naravnih in kulturnih krajinskih elementov ter značilne kamnite terase, na katerih raste svetovno znano vino.

Dolina Wachau je kot krajina leta 1994 prejela evropsko naravovarstveno diplomo Sveta Evrope in bila leta 2000 uvrščena na UNESCOV seznam svetovnih kulturnih dediščin.

Arbeitskreis Wachau je združenje, ki združuje 13 občin doline Wachau ter številne druge pomembne ustanove. Njegova glavna naloga je prizadevati si za ohranitev in razvoj te zelo posebne regije. Arbeitskreis Wachau zato usklajuje regionalno politiko doline. Da bi dosegel svoje cilje, se Arbeitskreis Wachau poslužuje številnih evropskih in nacionalnih virov sredstev, kot sta LEADER+ in LIFE Nature.

ABSTRACT

The Wachau valley

The Wachau valley is a 36 km long part of the Danube valley in Austria, starting at Melk and Emmersdorf in the west and ending at Krems-Stein and Mautern in the east. On its way through Austria, the Danube not always runs south of the so-called Bohemian Mass but sometimes runs through it, cutting off small pieces. The largest one is called »Dunkelsteinerwald« and is responsible for the existence of the Wachau valley.

There are a lot of features that makes this landscape unique: the numerous lovely villages and cities along the river, the large variety and small-scale pattern of natural and cultural landscape elements, and the typical dry stone terraces, on which the world famous wine is grown.

The Wachau valley has, as a landscape, been awarded with the European Diploma of Protected Areas of the Council of Europe in 1994 and has become part of UNESCO's World Heritage List in 2000.

Arbeitskreis Wachau is an association which gathers the 13 communities of the Wachau valley as well as a number of other important institutions. Its main task is to work for the preservation and development of this very special region. Arbeitskreis Wachau therefore coordinates the regional politics of the valley. In order to achieve its goals Arbeitskreis Wachau makes use of a number of European and national fundings, such as LEADER+ and LIFE Nature.

Zgodovina delovanja meščanov in mednarodnega varstva doline Wachau

»Arbeitskreis Wachau« (najboljši prevod zanj je »Delovna skupina za dolino Wachau«) je leta 1972 ustanovila peščica zaskrbljenih meščanov in lokalnih politikov, ki sta jih vodila bivši župan Spitza, Franz Hirtzberger, in znani vinogradnik in posestnik Josef Jamek iz Jochinga. Nasprotovali so načrtom avstrijske zvezne vlade, da bi zgradili rečno elektrarno v bližini vasi Rührsdorf. Ta elektrarna bi dajala neznatne količine energije in bi predvsem služila ladijskemu tovornemu prometu, ker je bila njihova želja – ki se pri nekaterih do danes ni spremenila – da bi uporabili večje ladje. Najresnejši učinek tega bi bil, da bi se s tem popolnoma uničila krajina Wachaua, ki je danes označena kot »posebno pomembna za človeštvo«.

Na srečo je bil desetletje dolg boj uspešen. Danes sta ohranjena dva dela avstrijske Donave, kjer je reki prepuščen svobodni tok: dolina Wachau in predel med Dunajem in Bratislavo. Oba danes varujejo mednarodni programi varstva narave in krajine – Wachau je prejel evropsko naravovarstveno diplomo Sveta Evrope in bil uvrščen na seznam svetovne dediščine UNESCA, predel vzhodno od Dunaja pa je postal nacionalni park, ki ga je priznal IUCN. Oba povezuje dejstvo, da svoj obstoj dolgujeta gibanjem zaskrbljenih meščanov in ne politiki avstrijskih zveznih ustanov.

Zaradi tega je Arbeitskreis Wachau še naprej zahteval mednarodno priznanje edinstvene krajine Wachaua tudi po končni izjavi avstrijske vlade, da ne bo zgradila rečne elektrarne v dolini Wachau. Člani Arbeitskreis Wachau so želeli pridobiti evropsko naravovarstveno diplomo za varstvo Wachaua že od leta 1974. Kot aktivno orodje, ki bi jamčilo, da se rečna elektrarna ne bi zgradila, je evropska diploma bila neuspešna, saj se nekemu območju lahko podeli le, če se s tem strinja zvezna vlada, ki je na oblasti. Avstrijska vlada pa je zaustavljala imenovanje Wachaua do konca osemdesetih, saj se je želela prepričati, da imenovanje ne bi negativno vplivalo na kakšen zvezni interes.

Potem ko je Wachau postal območje z evropsko diplomo, se je pojavila ideja, da bi ga prav tako lahko uvrstili na UNESCOV seznam svetovnih dediščin. Postati kulturna dediščina ni bila realna možnost za tiste, ki so se v sedemdesetih borili

History of citizen empowerment and international protection of the Wachau valley

»Arbeitskreis Wachau« (which translates best as »Working Group for the Wachau valley«) was founded in 1972 by a number of concerned citizens and local politicians, led by the former mayor of Spitz, Franz Hirtzberger, and the famous winegrower and landlord Josef Jamek from Joching. They were opposing the plans of the Austrian federal government to build a river power plant close to the village of Rührsdorf. This power plant would have been insignificant in terms of energy output and would most of all have served the ship freight transport industry, since their wish was – and of some of them still is – to use larger ships. Its most severe impact, though, would have been that it would have completely destroyed the Wachau landscape which nowadays is distinguished as »of universal importance to mankind«.

Luckily, this decade-long fight was successful. Today, there are two parts of the Austrian Danube left where the river is allowed to flow freely: The Wachau valley and the part between Vienna and Bratislava. Both are nowadays protected by international nature and landscape protection programmes – the Wachau has been awarded the European Diploma for Protected Areas by the Council of Europe and has become part of UNESCO´s World Heritage list, the part east of Vienna has become a national park recognized by IUCN. Both have in common that they owe their survival most of all to concerned citizen movements, not to the policies of the Austrian federal institutions.

That is why Arbeitskreis Wachau continued to ask for international recognition for the uniqueness of the Wachau landscape also after the final declaration of the Austrian government not to build the river power plant in the Wachau valley. Members of Arbeitskreis Wachau had already been seeking protection by the European Diploma for Protected Areas for the Wachau since 1974. As an active tool for safeguarding the prevention of the river power plant, the European Diplom failed, though, since it can only be awarded to a site under the consent of the federal government in charge. And the Austrian government blocked the nomination of the Wachau until the end of the eighties in order to make sure that no important federal interests may be, in their eyes, negatively affected.

proti rečni elektrarni, saj je Avstrija ratificirala Konvencijo o svetovni dediščini šele leta 1992. Vendar se je regija odločila počakati še nekaj let in potem začeti postopek imenovanja za svetovno kulturno dediščino, najprej pa ovrednotiti, kakšen vpliv ima evropska diploma na regijo. Končno je leta 2000 Wachau bil prav tako uvrščen na UNESCOV seznam svetovne kulturne dediščine.

Pomen evropske diplome in svetovne kulturne dediščine

Čeprav obe sredstvi skušata doseči iste ključne cilje, pa delujeta na popolnoma drugačen način. Razlog za to je, da sta sprejeli popolnoma različne komunikacijske strukture. In pri delu v regiji z več kot 40.000 prebivalci v 13 občinah in nekaj milijoni obiskovalcev na leto vsakdo hitro razume, da glavno delo upravnika varovanega območja nima toliko opraviti z bistvom varovanega območja kot predvsem s komunikacijo. V območju, kjer toliko ljudi živi, dela in preživlja prosti čas, goji vino in marelice, prenavlja svoje hiše, gradi večje hotele in vozi avtomobile, je vsak izmed njih odgovoren za to, da se ne obnaša na način, ki bi bil škodljiv za bistvo varovanega območja.

Obe sredstvi sta razvili svoje načine, kako podpreti in včasih tudi preprečiti proces komunikacije:

- evropska diploma je v primerjavi s svetovno kulturno dediščino mnogo težja kategorija, ker je resnično opredeljena s pozitivnimi poročili strokovnjakov, ki območje obiščejo vsakih pet let. Po drugi strani ni mnogo vmešavanja v regijo med temi obiski – dokler so letna poročila dobra, se nihče ne bo osebno vmešaval v regijo.
- svetovna kulturna dediščina deluje na popolnoma drugačen način. Obstajajo datumi, ki ne sledijo nekemu redu, ko je treba oddati poročilo UNESCU glede stanja območij, vendar regije nihče ne obišče, če je poročilo v skladu s cilji UNESCA. Po drugi strani UNESCO zaposluje strokovne odbore na nacionalni ravni (kot sta ICOMOS ali IUCN), ki se neprestano vmešavata v odločitve, ki so sprejete v regiji.

Glavni problem je različen pristop obeh ustanov v zvezi z regijsko upravo, vsaj v Avstriji. Obisk strokovnjaka Sveta Evrope se je vedno vrtel

After the Wachau had become a European Diploma site, the idea came up that the Wachau could also become enlisted on UNESCO's World Heritage list. Trying to become World Heritage wasn't an option to those fighting against the river power plant in the seventies, since Austria ratified the World Heritage Convention as late as in 1992. However, the region decided that it should wait a few years to start the nomination process for the World Heritage and first to evaluate the impact the European Diploma has on the region. Finally, in 2000 the Wachau also became part of UNESCO's World Heritage list.

Significance of the European Diploma and the World Heritage

Although both instruments apparently try to achieve the same substantial goals, they actually work in a completely different way. The reason is that they have adopted totally different communication structures. And working out there, in a region with more than 40,000 inhabitants in 13 communities and a few million visitors per year, anybody will quickly get the point that the main job of a protected area manager has not so much to do with taking care of the protected area substance than most of all with communicating. In an area where so many people live, work, spend their free time, grow wine and apricots, renovate their houses, build larger hotels and drive their cars, it's up to any single one of them to behave in a way that is not detrimental to the substance of the protected area.

And both instruments have developed their own ways on how to support and, sometimes, to hinder this communication process:

- *the European Diploma basically is the much harder category compared to the World Heritage, since it really is fixed to positive reports by experts who visit the site every five years. On the other side, there isn't a lot of interference in the region between those visits – as long as the annual report is okay, nobody will personally interfere in the region.*
- *The World Heritage functions the other way round. There are irregular dates when the republic has to report to UNESCO about the state of its sites, but nobody visits the region if this report seems to be in accordance with UNESCO's goals. On the other hand, UNESCO employs expert committees on the national level (like ICOMOS and also IUCN)*

okrog pridobivanja pozitivnih povratnih informacij, kjer je šlo bolj za dajanje predlogov kot postavljanje pogojev. ICOMOS pogosto deluje na obraten način, saj je njihov pogled na varovane krajine bolj povezan s spodbujanjem ohranitvenih del kot s preučevanjem trajnostnega razvoja, delovanje proti razvoju je za njih pogubno, vendar ne spodbujajo razvoja, ki bi poudaril vrednost varovane krajine.

Vprašanje, ali evropska diploma ali svetovna kulturna dediščina veljata za priznanji, ki spodbujata razvoj regije ali ga omejujeta, je ključno za njun uspeh, kjer pa je potrebno upoštevati, da gre pri obeh za niz pravil, ki jih je regija sprejela prostovoljno.

Prav tako je jasno, da je svetovna kulturna dediščina mnogo pogosteje rabljena ali zlorabljena za promocijo osebnih interesov, ker gre za oznako, ki je mnogo bolj poznana javnosti in mnogo večkrat pojmovana kot pomemben tržni dejavnik.

Od varstva do trajnostnega razvoja

Ko je usoda Wachaua po njihovi zaslugi postala svetovna skrb, so se člani Arbeitskreis Wachau zbrali, da bi se odločili glede prihodnjih ciljev. Združenje se je strinjalo, da se regionalno delo ne bi smelo zdaj končati, pač pa je treba sprejeti nov izziv – aktivno vzeti ohranitev in razvoj regije v lastne roke.

Najprej se je leta 2001 združenje dogovorilo glede skupnega poslanstva, ki upošteva vse pomembne vidike, ki so pomembni za evropsko diplomo in svetovno kulturno dediščino. Celotno besedilo poslanstva Arbeitskreis Wachau se lahko naloži na naši spletni strani www.arbeitskreis-wachau.at.

Dodatni rezultat tega procesa je bil, da se je združenje samo spremenilo. Na bivšo skupino meščanov je vse bolj vplivala občinska politika, ki se je vedno bolj razvijala v izhodišče za pravo regionalno politiko.

Po zasnovi poslanstva je regija poiskala finančno podporo, da bi uresničila svojo vizijo. Zaradi tega je Wachau postal ena izmed 15 regij LEADER+ v Spodnji Avstriji in prav tako postal prizorišče enega izmed največjih projektov LIFE Nature v Avstriji. Združenje, ki je včasih bilo stoodstotna prostovoljska organizacija, trenutno zaposluje

who constantly keep interfering in the decisions made in the region.

The main problem is the different approach both institutions have towards regional management, at least in Austria. The visit by the Council of Europe expert always had to do with getting feedback in a positive way, with giving suggestions rather than postulating conditions. ICOMOS often acts the other way round, since their view on protected landscapes has to do with promoting conservation work rather than considering sustainable development, to work against developments they consider detrimental than to promote developments that enhance the value of the protected landscape.

And the question whether the European Diploma or the World Heritage have the image of being something that supports the development of the region or that hinders it is crucial to their success, bearing in mind that both of them are a set of rules the region has imposed on itself voluntarily.

It is also clear that the World Heritage is much more often used or misused in order to promote personal interests, since it is the label which is much more known to the public and by far more often seen as an important marketing factor.

From protection to sustainable development

Now, having made the fate of the Wachau a matter of worldwide concern, the members of Arbeitskreis Wachau gathered to decide upon future goals. The association agreed that the regional work should not end now but rather take up a new challenge – to actively take the preservation and development of the region into its own hands.

First, in 2001, the association agreed upon a common mission that takes into consideration all relevant aspects which are of significance for the European Diploma and the World Heritage. The full text of Arbeitskreis Wachau's mission may be downloaded at our website www.arbeitskreis-wachau.at.

Another result of this process was that the association itself changed. The former citizen group got more and more influenced by community politics, developed more and more into a real regional politics platform.

štiri strokovnjake za regionalni razvoj, varstvo narave in trženje.

Primeri projektov

Projektno delo Arbeitskreis Wachau se osredotoča na šest večjih tem, opisanih v nadaljevanju. Določena vprašanja – na primer socialne teme, kot sta »ženske in življenje na podeželju« ali »mladina in življenje na podeželju« – so pomembne in lahko postanejo teme v prihodnosti, toda trenutno še niso.

Varstvo narave

Od leta 2003 je Wachau prav tako prizorišče velikega projekta, ki ga financira naravovarstveno finančno orodje EU »LIFE Nature«. Več kot 70 % našega projektnega denarja bo v letih od 2002 do 2008 vloženega v ta projekt. Projekt LIFE Nature sam zaposluje dva človeka.

Pomembnejši posamezni projekti so ponovna povezava rokavov reke Donave z glavnim rečnim koritom. Čeprav gre za ekološke projekte, v večji ali manjši meri dajejo videz običajnih gradbenih območij. Stari rečni rokavi se očistijo tako, da bo voda z Donave tekla vanje vse leto. To pomaga značilnim ribam v prostem toku Donave, da najdejo mesta, kjer izležejo svoja jajčeca in kjer se mlade ribice lahko razvijejo. Te ribe za preživetje potrebujejo plitka območja in počasne vode. Takšna območja so dandanes izjemno redka, celo vzdolž prostega toka reke Donave v Wachauu. Drug način za pomoč tem rekam je izgradnja majhnih prodnatih otočkov v bližini bregov – prav tako podpiramo izgradnjo teh otočkov.

Drug pomemben del projekta je valorizacija suhih travnikov v regiji. Ti habitati potrebujejo neprestano, vendar ne intenzivno skrb človeka, da se ne bi spremenili v gozdove, kar bi pomenilo izgubo velikega števila ogroženih majhnih rastlin (na primer različnih vrst orhidej), ki rastejo na teh travnikih. Zaradi tega projekt LIFE Nature plačuje ljudi, ki redno kosijo te travnike, ali pa spustijo na te travnike ovce, ki jih nekaj tednov mulijo, tako da se majhna drevesa in grmičje poškodujejo in ne morejo zrasti.

Regija je prav tako financirala projekt LEADER +, ki je priskrbel sredstva za ponovno naselitev izumrle, pa vendar zelo značilne vrste metulja za to regijo.

After creating the vision, the region looked for financial support in order to make the vision come true. This is why the Wachau became one of 15 LEADER+ regions in Lower Austria and also became the site of one of the largest LIFE Nature projects in Austria. The association – which used to be a 100 % volunteer organization – currently employs four specialists on regional development, nature protection, and marketing.

Project examples

The project work of Arbeitskreis Wachau focuses on six major topics, which shall be described below. Certain issues – e. g. social topics like »women and countryside life« or »youth and countryside life« – are important and may become topics in the future, but currently they are not.

Nature protection

Since 2003, the Wachau is also site of a large project which is financed by the EU nature protection finance tool »LIFE Nature«. More than 70 % of our project money from 2002 to 2008 will be invested into this project. The LIFE Nature project employs two people on its own.

Main detail projects are the reconnection of old branches of the Danube river to the main river bed. Although these are ecology projects, they more or less look like normal building sites. The old river branches are dredged so that Danube water will flow through them all year round. This helps the typical fish of the freely flowing Danube to find places where to lay their eggs and where the young fish may develop. These fish need shallow areas with slowly flowing water to survive. Such areas are very seldom nowadays, even along the freely flowing Danube in the Wachau. Another way to help these fish is to build small gravel islands near the banks – we also support building these islands.

Another important part of the project is the valorization of dry lawn meadows in the region. These habitats need constant but not intensive care by the human being in order not to become forests, which would mean that they lost a large number of endangered small plants (like different kinds of orchids) that grow on these meadows. Therefore the LIFE Nature project finances people who mow these areas constantly, or we

Varovanje mestne in naravne krajine

To je področje, kjer je težko imenovati določene projekte, ki jih ne urejajo zvezni ali provincialni zakoni. Zaradi tega si predvsem prizadevamo širiti znanje in podpirati župane, ki skušajo najti prave načine za obravnavo vsakdanjih nalog, s katerimi se morajo soočiti, saj so oni odgovorni za gradbena dovoljenja v Avstriji.

Drug pomemben projekt je študija, ki opredeljuje splošna pravila o tem, kako načrtovati nova gradbena območja v Wachauu. Študijo je izvedla provincialna vlada skupaj z Arbeitskreis Wachau.

Še en velik izziv je tako imenovani »Naravni park Jauerling-Wachau«. Naravni park je obstajal od leta 1973, vendar je nehal delovati v letu 2001. Sedaj je bil spet uspešno ustanovljen kot regionalna pobuda sedmih občin, ki se želijo osredotočiti na naravni in krajinski turizem. Del tega bo prav tako ustvariti zavedanje med prebivalci in obiskovalci, kako ranljive so krajine. Zraven tega skušamo doseči isti cilj z uvedbo podatkovne baze krajinskih fotografij v našem uradu, kar nam bo omogočilo dokumentiranje sprememb krajine.

Nenazadnje smo prav tako začeli sodelovati v izobraževalnih programih, ki ljudi iz regije učijo, kako popeljati obiskovalce na izlete, kjer so vidne posebnosti krajine Wachaua. Ti izleti naj bi v prihodnosti pridobivali vse večjo veljavo znotraj naše regionalne turistične ponudbe.

Gojenje trte in marelic

Gojenje vinske trte in marelic nadzorujeta dve zelo močni pobudi za preverjanje kakovosti in trženje v regiji. Naše delo je predvsem, da jih podpiramo pri opravljanju njihovega dela. Vino in regionalni razvoj sta še posebej tesno povezana, saj Arbeitskreis Wachau zaposluje eno osebo, ki delno podpira projekte za regionalni razvoj, delno pa podpira trženje vin.

Področje trženja vin je tesno povezano z ohranjevanjem bistva krajine Wachaua. Najznačilnejši del naše krajine so stare in suhe kamnite terase, na katerih raste večina naše vinske trte. Wachau je ena od redkih krajin severno od Alp, kjer je ta vrsta teras še vedno v uporabi in je niso zamenjali tržno bolj prijazni načini gojenja grozdja.

put sheep on these meadows and let them graze for a few weeks, so that the small trees and bushes are damaged and cannot grow up.

The region also financed a LEADER + project which financed the re-introduction of an extinct but very typical butterfly species into the region.

Townscape and landscape protection

This is an area where it is difficult to identify certain projects which are not regulated by federal or provincial laws. This is why we most of all try to spread knowledge and support the mayors in finding the right ways to deal with everyday tasks they have to deal with being the ones who are responsible for building permits in Austria.

Another important project is a study which defines general rules for how to design new building areas in the Wachau. The study was conducted by the provincial government together with Arbeitskreis Wachau.

Another big challenge is the so called »Nature Park Jauerling-Wachau«. The nature park existed since 1973 but didn't function anymore since 2001. Now it has been successfully re-established as a regional initiative of seven communities who want to specialize on nature and landscape tourism. Part of it will also be to create awareness among locals and visitors for the vulnerability of landscapes. Additionally, we try to achieve the same goal by having started a landscape photo database in our office which will allow us to make landscape change evident.

Finally, we also started to participate in education programmes which teach people from the region how to take visitors on excursions about the specialities of the Wachau landscape. These excursions are supposed to get a more and more prominent place within our regional tourist offers in the future.

Wine and apricot growing

Wine and apricot growing is controlled by two very strong quality control and marketing initiatives in the region. Most of all, our job is to support them in doing their business. Especially wine and regional development are closely linked together, since Arbeitskreis Wachau employs one person who partly supports the regional development projects and partly supports wine marketing.

Nedavni izračuni so pokazali, da je tradicionalni način gojenja vinske trte petkrat dražji od gojenja trte v položnih vinogradih, do katerih lahko pride tudi traktor. Približno polovica celotnega vinorodnega območja pripada malim kmetom, ki – trenutno – za pridelek ne dosežejo niti tistih cen, ki bi jim omogočile kritje stroškov. Mnogo od njih je starejših ljudi, ki nimajo nobenega naslednika, ki bi prevzel kmetijo. To pomeni, da bo kmalu precejšen delež območij z vinorodnimi terasami zapuščen.

Na žalost regija ni uspela prepričati avstrijske vlade, da tudi vinogradniki, ki gojijo trto na kamnitih terasah, potrebujejo podobno finančno podporo kot gorski kmetje. Ti prejemajo sredstva, ker je njihovo delo ključnega pomena za ohranjevanje značilne avstrijske gorske krajine, čeprav so možnosti, da bodo kdajkoli za svoje pridelke dosegli takšno ceno, ki bi jim pokrila stroške, majhne – podobno drži za številne vinogradnike v dolini Wachau.

To pomeni, da bomo morali mnogo vložiti v iskanje načinov, kako preoblikovati vinogradništvo v dolini Wachau na trajnostni način. Potrebno bo poiskati strukture, ki lahko podpirajo manjše kmete, da bodo lahko nadaljevali s kmetovanjem, najti načine, kako doseči višje cene za grozdje in vino, najti načine, kako bolje širiti znanje in zavedanje, kako pomembna je kakovost, ter najti odgovore na različna vprašanja, ki jih porajajo tržne okoliščine, ki se v prihodnosti verjetno ne bodo oblikovale v prid načinu vinogradništva, ki je značilen za Wachau.

Turizem

Od leta 2003 je trženje turizma v dolini Wachau popolnoma preoblikovano. Arbeitskreis Wachau tesno sodeluje z novo organizacijo, »Donau Niederösterreich Tourismus GmbH« (Spodnjeavstrijski turizem na Donavi d.o.o.), ki je odgovorna za vse vidike trženja turizma in prodaje turistične destinacije Wachau.

Predvsem podpiramo Donau Niederösterreich Tourismus GmbH (DTG) pri ustvarjanju turističnih ponudb, ki jih tržijo in prodajo. Tipični primeri so številni muzeji, ki so bili ali so trenutno v stanju obnove z uporabo različnih evropskih in neevropskih sredstev. Na območjih, kjer ni povsem jasno, v katero smer se naj turizem razvija, je Arbeitskreis Wachau prav tako

The area of wine marketing is also closely interlinked with keeping up the very substance of the Wachau landscape. The most typical part of our landscape is the old dry stone terraces on which a lot of our wine is grown. The Wachau is one of the few remaining landscapes north of the Alps where this type of terraces is still in use and not replaced by more market-friendly ways of growing the grapes.

Recent calculations show that it costs about five times as much to grow wine the traditional way than it costs when done on tractor-friendly flat vineyards. About half of the total winegrowing area belongs to minimum-sized farmers who – at the moment – don´t even get paid the prices they would need in order to balance their costs. Many of them are elder people who don´t have any successors left for their farm. This altogether means that a significant percentage of the wine terrace area is about to be abandoned.

Unfortunately, the region didn´t succeed in convincing the Austrian government that also the stone terrace wine growers need similar financial support like the mountain farmers. They get money because their work is considered being crucial for keeping up the typical Austrian mountain landscape although the chances are low that they will ever get a price for their products that covers their costs – something that would hold true the same way for many of the wine farmers in the Wachau.

That means that we will have to invest a lot into finding ways how to re-structure wine growing in the Wachau in a sustainable way. This will have to do with finding structures that can support the small-scale farmers to be able to continue working as farmers, finding ways how to achieve higher prices for grapes and wine, finding ways how to spread knowledge and quality awareness better than we did before, and finding answers to the various questions raised by the market circumstances which probably won´t develop in a way in the future that favours the typical Wachau style of wine growing.

Tourism

Since 2003, tourism marketing has been completely re-structured in the Wachau. Arbeitskreis Wachau closely works together with this new organization, »Donau Niederösterreich Tourismus GmbH« (Lower Austrian Danube Tourism

financiral posebno strateško delo, da bi opredelil prodajne predloge in možne ključne projekte.

Zraven tega podpiramo DTG pri iskanju pravih tržnih smernic in predpisov blagovnih znamk za turizem v Wachauu. Prav tako jih podpiramo, da vključijo občine in jih zavežejo k tem novim smernicam. Obenem smo vložili veliko sredstev iz podpore LEADER+ za pomoč DTG-ju, da bi izpopolnil svoje sposobnosti in uvrstil skupne projekte na turistični trg.

Kultura

Večino kulturnega programa v regiji pokrivajo partnerji. V zadnjih letih je bilo težko pridobiti večja sredstva za financiranje kulturnih projektov, saj oddelek za kulturo v Spodnji Avstriji ni sodeloval v evropskih programih.

Primer kulturnega projekta, ki se je nedavno končal s podporo Arbeitskreis Wachau, je namestitev »Kamere obscura za Donavo«, ki je delo islandskega umetnika Olafura Eliassona. Umetniško delo se nahaja na vzpenjači med Spitzem in Arnsdorfom, ogledi so možni skozi vse leto.

Poučevanje obiskovalcev o edinstvenosti Wachaua

Mnogo naših ključnih projektov se osredotoča na posredovanje sporočila našim obiskovalcem, kakšno vrednost ima edinstvenost Wachaua. Naša strategija je, da bi bistvene elemente te edinstvene krajine naredili vidne in razumljive tudi za javnost.

Zaradi tega smo sprejeli niz projektov z imenom »Weltgarten Wachau« (svetovni vrt Wachau), ki želi izpostaviti dele krajine, ki so posebej zanimivi, z ustanovitvijo vrtov za obiskovalce, informacijskih točk in mreže pohodnih poti. Zraven tega načrtujemo izgradnjo dveh centrov za obiskovalce doline Wachau na obeh koncih regije, v Melku in v Krems-Steinu. Načrtovanje centra za obiskovalce v Steinu že poteka, center pa se bo odprl najkasneje do leta 2009.

Obstajajo dobre možnosti, da bomo prav tako imeli priložnost gostiti dva večja festivala v letih 2010 in 2012, ki oba obravnavata edinstvenost, pa tudi ranljivost krajine Wachaua.

Ltd.), which is responsible for all aspects of tourist marketing and selling the tourist destination Wachau.

Most of all, we support Donau Nieder-österreich Tourismus GmbH (DTG) in creating tourist offers that may be marketed and sold by them. Typical examples are a series of museums that have been or currently are being enhanced using a large variety of European and non-European fundings. In areas where it is not so obvious which way tourism should go Arbeitskreis Wachau also financed special strategic work in order to identify selling propositions and possible key projects.

In addition to that, we support DTG in finding the right marketing guidelines and brand regulations for the Wachau tourism. We also support them to get the communities involved and committed to these new guidelines. And we also invested quite a lot of our LEADER+ support in helping DTG build up its capacities and in positioning common projects on the tourism market.

Culture

Most of the culture programme of the region is done by partners. The last years, it was difficult to get substantial funding for cultural projects since the department for culture in Lower Austria didn't participate in European programmes.

One example of a culture project which was finished recently with support from Arbeitskreis Wachau is the installation »Camera obscura for the Danube« by the Icelandic artist Olafur Eliasson. The work of art is located on the cable ferry between Spitz and Arnsdorf and can be visited all year round.

Teaching visitors about the uniqueness of the Wachau

Many of our key projects are focused on communicating the value of the uniqueness of the Wachau to our visitors. Our strategy is to make the substantial elements of this unique landscape visible and conceivable to the public.

Therefore we adopted a series of projects called »Weltgarten Wachau« (world garden Wachau), which tries to show out the parts of the landscape which are of special interest by creating visitor gardens, information spots and a network

Poudarjanje edinstvene vrednosti Wachaua lokalnim prebivalcem

Prav tako neprestano poskušamo seznaniti lokalne prebivalce, kako pomembni sta evropska diploma in svetovna kulturna dediščina. Poleg tisočih osebnih pogovorov na leto, dvakrat na leto objavimo regionalni časopis. Enkrat letno priredimo festival svetovne kulturne dediščine skupaj z eno od občin. Gre za eno spomladansko nedeljo, ko odgovorna občina dobi priložnost pokazati drugim občinam, kaj je na njej posebnega. Lani smo festival priredili drugič, obiskalo pa ga je že več kot 2.000 gostov.

Upravljanje območij evropske diplome in svetovne kulturne dediščine

Tradicionalni načrti ohranitve so zmeraj iskali izključne strategije in načine od zgoraj navzdol za nadzor varovanih območij: izključite ljudi, če pa jim želite dovoliti vstop, nadzorujte njihovo število in uporabite vodnike, da bi preprečili neželeno obnašanje; če se kdo neprimerno obnaša, plača globo.

Lahko si predstavljate – kot sem že omenil – da to nikoli ne bo delovalo pri varovani krajini.

Odbor za svetovno kulturno dediščino je že izpostavil, da je upravljanje območij svetovne kulturne dediščine smiselno le z uporabo zmerne mešanice orodij, ki segajo od pristopa od zgoraj navzdol in orodij za nadzor do pristopa od spodaj navzgor in orodij za upravljanje, ki se osredotočajo na interesne skupine. Na novo objavljene Operativne smernice za izvajanje Konvencije o svetovni kulturni dediščini se osredotočajo prav na interesne skupine. Dokler ustrezne interesne skupine, ki imajo različne interese za določeno območje, ne upoštevajo ciljev svetovne kulturne dediščine, svetovna kulturna dediščina ne bo uspešna.

Vendar pa se obe – evropska diploma in svetovna kulturna dediščina – šele začenjata pripravljati na posebne izzive, ki jih prinaša uvrščanje varovanih krajin na njune sezname. Obe šele iščeta strokovnjake, ki so sposobni pravilno presoditi prizadevanja upravljavcev varovanih krajin in ki lahko sprejmejo nepopolno upravljanje, s čimer mora določeno območje vedno računati.

of hiking paths. Additionally, we plan to build two visitor centers for the Wachau valley on both ends of the region, in Melk and in Krems-Stein. The planning for the Stein visitor center is already on the way, the center is planned to open 2009 by the latest.

Chances are high that we also get the opportunity to hold two bigger festivals in 2010 and 2012 which both will deal with the uniqueness, but also the vulnerability of the Wachau landscape.

Emphasizing the unique value of the Wachau to the local people

We also try to constantly communicate the importance of the European Diploma and the World Heritage to our local people. Apart from thousands of personal talks per year, we publish a regional newspaper twice a year. And once a year we hold a so-called World Heritage festival together with one of the communities. This is one Sunday in spring on which the responsible community gets the chance to show off to all the other communities what is special about them. Last year we organized the festival for the second time and could already welcome more than 2,000 guests.

European Diploma and World Heritage site management

Traditional conservation plans always looked for exclusive strategies and top-down-oriented ways of controlling protected sites: Lock out people, if you want to let them in, control their number and use guides to prevent wrong behaviour, and if somebody acts in a wrong way, fine him.

You can imagine – like I already pointed out – that this will never work in protected landscapes.

Actually the World Heritage Committee already has got the point that managing World Heritage sites can only be done by using a fair mix of top-down- and control-oriented as well as bottom-up- and stakeholder-oriented management tools. The newly published Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention put the stakeholder into the center of all thoughts. As long as the relevant stakeholders with their various interests in a site don´t comply with the World Heritage goals, World Heritage will never work out.

Predvsem je potrebno razpravljati o tem, ali lahko varovane krajine sploh izpolnijo merila, ki so jih postavili mnogi izmed tistih, ki so izumili pojem varovanih območij in spomenikov. Prav tako moramo dognati, ali je to krivda tistih, ki delajo in živijo na varovanih krajinah danes – ali krivda tistih, ki so si zamislili neko podobo varovane krajine, ki ne ustreza vedno potrebam realnosti.

»Regionalni razvoj in varovane krajine se ne razlikujejo od tega, kako bi regionalni razvoj moral potekati tudi drugje«. Če so vaši osebni standardi visoki, potem se s stavkom gotovo strinjate. Dobra stran tega, da si upravitelj varovane krajine, je, da je mnogo laže doseči te standarde, ker tisti, ki so predani svoji varovani krajini, vedno želijo ohranjati dobre standarde, ki so si jih zamislili. Vedno pa obstajajo slabi primeri, za katere ljudje, ki skrbijo za varovano krajino, vedo in se jih bojijo.

Želimo, da bi Wachau ostal vzor za druge krajine v Avstriji ali v Evropi, za kar si je nedvomno vredno prizadevati. Čaka pa nas veliko dela, ker je še zmeraj toliko za postoriti.

Nevertheless, both – European Diploma and World Heritage – are only on their way in getting prepared for the special challenges that having protected landscapes on their respective lists bring about. Both are only about to find experts who are able to judge the efforts of protected landscape managers correctly and are able to accept the imperfections managing such a site always needs to take into account.

Above all, it seems that we still have to discuss whether protected landscapes may ever meet up to the criteria that many of those who invented the concept of protected sites and monuments had in mind or not. And we also need to discuss whether this is the fault of those who work and live in protected landscapes today – or the fault of those who have a certain image of a protected landscape in mind that may not completely fit to the needs of reality.

»Regional development in protected landscapes isn´t different to how regional development ought to be done anywhere else«. If your personal standards are high, this sentence is definitely right. The good thing about being a protected landscape manager is that it is much easier to reach these standards, since those who are committed to their protected landscape always want to keep up the good standards they have in mind. And there always are bad examples around which the people who care about a protected landscape know and are afraid of.

Trying to make the Wachau stay a role model among other landscapes in Austria or in Europe is definitely something worth working for. And it will be a lot of work – since there still is a lot left to do.

Vključenost krajine v javne politike in priporočila za izboljšanje – primer Alp

Integration of landscape issues into public policies and recommendations for their improvement – the example of the Alpine region

dr. Mojca Golobič

Izvleček

Kulturna krajina je pomemben vir in lokacijski dejavnik za razvoj. Ker gre za dinamično in zapleteno medsebojno razmerje, ki se vse hitreje spreminja, ga je z obstoječimi ukrepi politik težko obvladovati in usmerjati v želeno smer. Prispevek prinaša spoznanja o razmerju med razvojem in kulturno krajino, ki so jih prinesli rezultati raziskovalnega projekta REGALP za območje Alp. Tema je obdelana z napovednega in z dveh normativnih vidikov. V napovednem delu smo identificirali procese spreminjanja in njihove vplive na krajino. Normativni pristop se je v prvem delu oprl na analizo vključenosti krajine v prostorske in sektorske politike ter dal strokovno oceno vpliva ukrepov teh politik na krajino. Običajni pogled od »zgoraj navzdol« smo dopolnili še s pogledom od »spodaj navzgor«, ki je predstavil tudi stališča in pričakovanja prebivalcev. Rezultati vseh treh pristopov so bili povzeti v nabor priporočil za trajnostni razvoj, varstvo in upravljanje krajin.

1. Uvod

»Vloga krajine kot politične teme na evropski ravni narašča že vsaj zadnjih pet let. Kljub pomanjkanju formalnih, zakonsko določenih evropskih ukrepov na področju krajine, je zanimanje zanjo naraslo tako med znanstvenimi kakor vladnimi ustanovami. ... Krajinski pristop bolj kot katera koli druga stroka ponuja orodja za celostno presojo in načrtovanje krajine in opredelitev in razvoj razmerja med naravo in kulturo. Lahko rečemo, da je krajina kot prostor vzajemnega delovanja človeka in narave v

Abstract

Cultural landscape is an important resource and locational factor for development. This interrelation is a dynamic and complex one, with rapidly increasing pace of change. As such it proves difficult to handle and steer to the desired direction by existing policy instruments. This contribution presents the relation between socio-economic development and cultural landscape by findings of the research project (REGALP), which focused in the Alpine area. This issue is dealt with from the descriptive and two different normative aspects. The descriptive approach identified processes of change and their impacts in the landscape. The normative approach complemented the traditional top-down analysis with a bottom-up view, which disclosed expectations and attitudes of local people. The top-down normative approach surveyed the integration of landscape issue in planning and sectoral policies and assessed the effects of policy measures on the landscape. Results of all three approaches were synthesised in a set of recommendations for sustainable development, protection and management of landscape.

1. Introduction

»Since about five years time, the role of landscapes as a political issue at the European level has been steadily increasing. Despite the absence of formal, statutory European instruments for landscapes, they have captured the interest of both scientific and governmental bodies alike. ... Like no other discipline, a landscape approach offers holistic assessment and planning tools to define and develop the interface between nature

samem jedru koncepta trajnosti« (European Centre for Nature Conservation, 2000, prevod M. G.).

V zadnjem času je kulturna krajina pridobila pomembno mesto v regionalnem razvoju kot vir in dejavnik umeščanja dejavnosti. Ta vloga se bo v prihodnje še okrepila predvsem v turizmu, kmetijstvu in poselitvi. Ves čas pa se evropske krajine pospešeno spreminjajo. Obstoječi ukrepi politik tega zapletenega razmerja večina ne upoštevajo dovolj, nekateri od programov EU ali držav pa imajo tudi nenačrtovane in stranske učinke na krajino.

Z raziskovalnim projektom »REGALP«[1] smo želeli prispevati k uravnoteženemu in trajnostnemu regionalnemu razvoju, tako da bi predlagali prilagoditve evropskih in nacionalnih politik, ki bi temeljile na raziskovalnih rezultatih in sodelovanju deležnikov v območju Alp. Na osnovi rezultatov projekta bo ta prispevek govoril predvsem o naslednjih temah:

- ugotavljanje sprememb v krajini,
- opredelitev želenega stanja krajine,
- vključevanje krajine v procese prostorskega in sektorskega načrtovanja z namenom doseganje želenega stanja,
- ukrepi za doseganje ciljev,
- izobraževanje, usposabljanje ter ozaveščanje javnosti o pomenu krajine za izboljšanje kakovosti bivanja.

2. Procesi spreminjanja krajine

Polarizacija je za številne evropske regije najznačilnejši proces, ki krajino spreminja na zelo zapletene načine. V Alpah lahko ta trend opazujemo zadnjih 30 let kot krepitev vpliva alpskih mest na njihovo zaledje in usihanje odmaknjenih območij. Polarizacija na ravni Evrope je prizadela tudi Alpe kot celoto: vpliv sosednjih velemest, kot so Lyon, Torino, Milano, Dunaj in Muenchen povzroča suburbanizacijo in izgubo funkcij manjših alpskih mest. Ta razlika med uspešnimi osrednjimi območji in zaledjem se bo še povečevala in vpliv metropol zunaj Alp se bo še povečal.

and culture. Hence, landscape, as the place of human inter-action with nature appears to be the heart of sustainability« (European Centre for Nature Conservation, 2000).

In the last years cultural landscape as a resource and a locational factor has become more important in regional development, and in the future landscape will continue to play significant role in tourism, agriculture and housing development. In medium term, European regions and landscapes are facing extensive changes. Existing policy instruments do not always sufficiently take the complex interrelation between regional development and cultural landscape interrelations into account, and EU or national programmes may have unintended side effects on cultural landscape.

The research project »REGALP«[1] was launched with the aim to contribute to a balanced and sustainable regional development by proposing adjustments to European and national policies, based on research and stakeholder participation in the Alpine area.

The following contribution will draw on the result of this project to discuss the following issues of the »society and landscape« theme:

- *Identification of changes in the landscape;*
- *Definition of the desired condition of the landscape;*
- *Integration of landscape in the planning process (spatial and sectoral) with a view to attain the desired condition;*
- *Instruments for accomplishing the objectives;*
- *Training, education and raising the awareness of the public – about the significance of landscape for the increase of the quality of life.*

2. Processes of landscape change

Polarization is the most significant process characterizing many of the European regions and affecting landscapes in a very complex way. For the last 30 years we can observe this trend in the Alps as an increasing influence of alpine cit-

[1] Projekt se je financiral iz 5. okvirnega programa EU in nacionalnih sofinancerjev. Partnerji pri projektu so: Regional Consulting ZT GmbH (Avstrija), University of Berne, Institute for Geography (Švica), Cemagref, Groupement de Grenoble (Francija), Alpine Research Institute Garmisch-Partenkirchen (Nemčija), University of Udine, Department of Economic Science (Italija) in Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
The project was financed by the 5th EU framework programme and national co-financers. Partners in the project were: Regional Consulting ZT GmbH (Austria), University of Berne, Institute for Geography (Switzerland), Cemagref, Groupement de Grenoble (France), Alpine Research Institute Garmisch-Partenkirchen (Germany), University of Udine, Department of Economic Science (Italy) and Urban Planning Institute of the Republic of Slovenia (Slovenia)

Dostopnost in promet sta kot vzrok in posledica polarizacije med glavnimi gonilnimi silami sprememb. Dostopnost je odvisna od razdalje do urbanih središč, nadmorske višine, topografskih značilnosti in prometne infrastrukture. V Alpah se je povprečna dostopnost močno izboljšala predvsem zaradi dograditve prometnic. Pri tem se je dostopnost glavnih vozlišč povečala bistveno bolj kot drugih predelov. Pričakovano je nadaljevanje povečevanja dostopnosti in s tem polarizacije: povprečna dostopnost v Alpah naj bi se med leti 1995 in 2020 povečala za 150%, dostopnost glavnih prometnih vozlišč pa kar za 500% ali več. Poleg dostopnosti je razvojni potencial nekega območja odvisen od prisotnosti in izrabe lokalnih virov. To vključuje tako dejansko prisotnost vira, kot je na primer les, voda, privlačna krajina, kakor tudi lokalne proizvode in znanja ter socialne odnose in lokalno politiko.

Na osnovi treh glavnih dejavnikov: polarizacijskih trendov, dostopnosti in virov, lahko določimo štiri glavne tipe spreminjanja alpskih kulturnih krajin:

Območja intenzivne rabe v dolinah, ki jih označuje preplet stanovanjskih in proizvodnih dejavnosti, prometne infrastrukture, turističnih območij ter kmetijske rabe. Za ta območja so značilni konflikti med različnimi rabami.

Območja nove divjine, opuščanja kmetijstva in odseljevanja, kjer naravna vegetacija prerašča kulturno krajino.

Razpršena spalna naselja s prijetnim bivalnim okoljem, vendar pomanjkanjem storitev in zaposlitvenih možnosti.

Alpska prizorišča, vzdrževana z namenom ohranjanja tradicionalne podobe krajine, ki je pomembna predvsem kot turistična zanimivost.

Alpska mesta s predmestji naseljujejo predvsem dna dolin in obsegajo 23% površine Alp, predstavljajo pa približno 57% populacije in 71% delovnih mest. Zanje so značilne obsežne dnevne migracije in hitro naraščanje števila stavb. Glavni vplivi na krajino v teh razvijajočih se območjih so povečana pozidava prostora in zgoščevanje gradnje. Območja v okolici urbanih središč se najmočneje in najhitreje spreminjajo v predmestja, ki so odvisna od središč glede storitev in delovnih mest. Tista najboljša kmetijska zemljišča v bližnji okolici, ki so v

ies on their surroundings and a decline of peripheral areas. The polarization on the EU level also affects the Alps as a whole: the influence of the nearby metropolitan areas like Lyon, Torino, Milano, Vienna or Munich causes suburbanisation and the loss of functions of smaller inner-alpine cities. The gap between prosperous central regions and marginalised peripheral areas will get bigger in the next years, and the metropolitan areas outside the Alps will gain more and more influence on the Alpine area.

Accessibility and transport is one of the main driving forces, closely related (as a cause and effect) to the polarization. Accessibility depends on the distance from centres, the altitude, the topographic features and the transport facilities. The Alps have experienced a rapid average increase of accessibility due to the upgrading of transport infrastructures whereby the accessibilities of alpine centres and transport nodes have grown stronger than those of the periphery. The expected increase of accessibilities due to the further upgrade of transport infrastructure can also be considered the main reason for the expected increasing polarisation in future: the average accessibility level in the Alps will increase by 150% between 1995 and 2020, whereas accessibilities of the transport nodes in the central areas will increase by 500% or even more.

Besides accessibility, development potentials of a region are determined by presence and use of endogenous resources. These include physical presence of diverse resources, like wood, water, beautiful landscapes, local products or skills etc.; as well as the local policies and attitudes. Taking into account these three main factors (polarization trends, accessibility and resources), we can indicate four main types of the alpine cultural landscape transformation:

***Intensively used areas** in valley floors, characterised by a mix of housing and industrial areas, transport infrastructures, leisure areas and areas of intensive agriculture, and subject to permanent land use conflicts.*

***New wilderness areas** of agricultural abandonment and depopulation, where natural growth takes over the traditionally cultivated landscape.*

***Extensive dormitory suburbs** with pleasant housing conditions, but with only few services and without own economical activities.*

ekonomski tekmi še ostala nepozidana, so intenzivno obdelana. Prijetno bivalno okolje pa se je marsikje že zelo poslabšalo zaradi intenzifikacije rabe prostora.

Drugi pol rasti v Alpah so turistična središča. Čeprav so pogosto odmaknjena in na visokih nadmorskih višinah, pa so po nekaterih značilnostih podobna urbaniziranim dolinam. Povečuje se število dnevnih delovnih migrantov, pospešuje se gradnja, pomen kmetijstva pa upada. Obseg kmetijstva se pogosto ustali na določeni, precej omejeni ravni. V teh območjih sta izgradnja turistične infrastrukture in poraba prostora glavna dejavnika spreminjanja kulturne krajine ter pritiska na naravne ekosisteme. Zelo verjetno je, da bodo v prihodnosti uspevala le še dobro opremljena središča na visokih nadmorskih višinah, med tem ko se bodo morali nižje ležeči kraji soočiti z razvojnimi težavami in prestrukturiranjem dejavnosti.

Na drugi strani je slika popolnoma drugačna: v propadajočih območjih sta glavna procesa spreminjanja krajine opuščanje rabe in preraščanje z gozdom. Mnoga od teh odmaknjenih območij se soočajo z izgubo delovnih mest in osnovne oskrbe, številna tudi z odseljevanjem. Kmetijstvo je tu še vedno pomemben dejavnik, kar pa je bolj posledica pomanjkanja drugih gospodarskih dejavnosti kot znamenje vitalnosti kmetijstva. Kmetijska politika je v zadnjih letih sicer pripomogla k omejevanju množičnega opuščanja obdelave kmetijskih zemljišč, vendar v nekaterih območjih bolj, v drugih manj uspešno. Divjina, ki je bila še nedavno omejena na posamezne predele v jugozahodnih Alpah, se zdaj obnavlja tudi v drugih delih Alpskega loka.

Vsi opisani vzorci so prisotni tudi v drugih evropskih regijah, naslednji pa je morda najbolj značilen ravno za Alpe. Gre za vzdrževana prizorišča, ki jih zavestno ohranjamo zaradi videza, ki ustreza povpraševanju na turističnem in prostočasnem trgu. Običajno se pojavljajo na območjih, ki so dobro dostopna iz urbanih središč in v bližini turističnih središč, ki so odkrila privlačnost tradicionalne kulturne krajine za obiskovalce in njeno vrednost v turistični ponudbi.

3. Krajina in javne politike

Normativni vidik je bil v projektu obdelan z dvema komplementarnima pristopoma: pristop

***Alpine sceneries**, carefully maintained with the specific aim of preserving traditional cultural landscapes considered valuable as tourist attraction.*

Alpine cities and their suburbs are located mostly in the valley floors and contain 57% of the alpine population and 71% of the alpine working places on 23% of the alpine surface. They are characterised by the increasing importance of commuting and a strongly increasing number of buildings. The main effects on the landscape in these prosperous areas are increased land consumption and densification of built up space. The best agricultural land in the surroundings of alpine cities is either being intensively explored in the competition with more profitable land uses, or already built up. The areas surrounding the urban cores are perhaps undergoing most fundamental and rapid change of the landscape. The emerging and spreading suburban areas of commuter settlements depend on urban centres for jobs and services. The pleasant living environment is in many places already decreasing due to intensification of land use.

The second poles of growth within the Alps are the areas with intensive tourism. Although tourism-dominated municipalities are often remote and lying on a high sea level, some characteristic features are comparable to the prosperous alpine valley floors. There are many in-commuters, a strong increase in buildings and low importance of agriculture. Nevertheless, in tourism areas the stabilisation of an extensive agriculture on a low level can be observed. In these areas tourism infrastructures and high land consumption are causing heavy pressure on landscapes and on sensible mountain ecosystems. It is very possible that in the future only the well equipped resorts on high altitude will be successful, while areas on lower sea levels and with less adapted tourism infrastructure will have to give up or change their profile.

The other side of the coin shows completely different picture: in decline areas the extensification of land use and forest overgrowing are the main landscape transformations. Many of these peripheral areas are facing a loss of working places and a decline of basic services; several even a decrease of population. The agricultural sector is still playing an important role in these areas, but this could be attributed more to the lack of economic alternatives than

»od zgoraj navzdol« je vseboval analizo ciljev različnih politik, ki se nanašajo na krajino. Pristop »od spodaj navzgor« pa je osvetlil pričakovanja in potrebe prebivalcev v alpskih skupnostih. Rezultati prvega pristopa so predstavljeni v nadaljevanju, rezultati drugega pristopa pa v 4. poglavju.

Cilji politik in krajina

Pregled in analiza dokumentov politik v alpskih državah sta odkrila, da številni zakoni in resolucije vsebujejo cilje, ki se nanašajo na krajino. Teh je največ v prostorskem planiranju, regionalni in kmetijski politiki ter ohranjanju narave. Na splošno so teme povezane s kulturno krajino, ki jih pregledane politike obravnavajo, družbeno pomembne in v skladu s cilji trajnostnega razvoja. Vendar pa je analiza tudi odkrila, da se pojem »kulturna krajina« skoraj vselej uporablja v povezavi z »vzdrževanjem« in »ohranjanjem«, zlasti v kmetijski in naravovarstveni politiki.

Javne politike le redko obravnavajo razvojne teme, kot so na primer oblikovanje in vrednotenje krajine ter vključevanje njene rekreacijske, ekološke in zgodovinske vloge v regionalni razvoj. V skladu s tem pogledom so subvencije, namenjene vzdrževanju kmetijske rabe tudi osrednji ukrep, povezan s kulturno krajino.

Glavne ugotovitve analize politik kažejo na visoko stopnjo relevantnosti, koherentnosti in komplementarnosti. Vendar pa je ta na videz dobra slika v veliki meri posledica precej splošnih in neoperativnih ciljev, kazijo pa jo tudi nekatere ugotovitve, kot je na primer pomanjkanje koordinacije in sodelovanja med institucijami, konkurenca med nekaterimi sektorskimi cilji in ukrepi, številne pomanjkljivosti pri izvajanju ter pomanjkanje prostorskih pristopov. Te pomanjkljivosti so opazne pri vseh sektorjih in na vseh ravneh, od EU do občinske. Večina ukrepov je usmerjenih bodisi izključno razvojno (v smislu krepitve gospodarstva) bodisi strogo varstveno. Nekatere politike, večinoma razvojne ali prometne, pa krajine sploh ne upoštevajo.

Po drugi strani pa sta analiza trendov in vrednotenje scenarijev pokazala na potrebo po bolj nadsektorsko in celostno opredeljenih ciljih na področju krajine, ki jih je težko definirati

to the vitality of farming. The agricultural policy of the last years has contributed to preventing a large-scale withdrawal of agriculture, but has not succeeded in some parts. Wilderness areas, which were not long ago limited to the south-western Alps, are being restored (on smaller scale) all over the Alpine bow.

While all described types of landscape transformation are present in most regions in Europe, the last one is probably more unique for the Alpine area. These are maintained traditional Alpine sceneries, which are being managed to fit the demand from the consumers of tourism and leisure industry. They are emerging in locations close to the areas of intensive tourism which are discovering traditional landscapes as an amenity for the visitors and as an asset for the tourism industry.

3. Landscape in public policies

The project dealt with the landscape issue from two complementary normative approaches: top-down approach analysed the objectives of several policies, which relate to the landscape, while the bottom-up approach examined the expectations and interests of the inhabitants in Alpine communities. The second approach will be explained in chapter 4.

Landscape objectives

The screening and the analysis of policy documents in the alpine countries have revealed that there are a number of laws and resolutions which contain objectives concerning landscape, particularly in spatial planning and in regional, agricultural and nature conservation policies. In general, the cultural landscape issues addressed within the studied policy approaches are socially relevant and in accordance with the aims of sustainable development. However, the analysis also revealed that the term »cultural landscape« is almost always used in connection with »maintenance« and »conservation«, e. g. in agricultural and nature protection policies. Public policies barely address development issues such as landscape design or landscape valorisation, just as little as the value of cultural landscapes as an asset for regional development, or the recreational, ecological or historic functions of cultural landscapes. Correspondingly, the subsidies aiming at the maintenance of the agricultural cultivation are the main financial focus of policy measures towards cultural landscapes.

znotraj politik posameznih sektorjev. Nekaj primerov:
- doseganje bolj uravnoteženega razvoja,
- preprečevanje opuščanje in odseljevanje z obširnih območij,
- omejevanje in učinkovito upravljanje zgoščevanja dejavnosti v dolinah,
- ohranjanje in ponovno vzpostavljanje lokalne oskrbe in javnega prevoza ter določene ravni gospodarskih dejavnosti v predmestjih in spalnih naseljih,
- oblikovanje razvojnih strategij za odmaknjena območja, ki bi temeljile na "mehkem" turizmu, večfunkcionalnem kmetijstvu ter zavarovanih območjih narave in krajinskih vrednot.

Ukrepi za uresničevanje ciljev

Na osnovi analize politik je bilo mogoče identificirati šest glavnih pristopov k obravnavi razmerja med razvojem in kulturno krajino. Za vsak pristop so značilni določen cilj in vzvodi delovanja.
Ti pristopi so:
- prostorsko načrtovanje za usklajevanje razvojnih potreb s krajinskimi danostmi;
- podpore kmetijstvu za regionalni razvoj in vzdrževanje kulturne krajine;
- gozdarske politike za regionalni razvoj, kulturno krajino in varstvo pred nesrečami;
- podpora projektom, ki vključujejo kulturno krajino, naravne in kulturne vire;
- obnova in vzpostavitev infrastrukture za vzpodbujanje regionalnega razvoja;
- zavarovana območja za varstvo naravne in kulturne krajine.

Kljub izčrpnemu pregledu dostopnih virov se je kmalu pokazalo, da je vrednotenje vpliva politik na razmerje med razvojem in kulturno krajino zelo zahtevna naloga, tako zaradi zapletenosti predmeta obravnave, kakor tudi zaradi pomanjkanja konceptov, orodij in podatkov. Ena od ugotovitev je pokazala, da imajo ob prisotnosti globalnih gospodarskih (globalizacija trgov), demografskih (staranje populacije, migracije) in naravnih procesov (klimatske spremembe) politike zgolj dokaj omejen vpliv na preusmerjanje negativnih trendov, kot sta polarizacija in neuravnotežena raba prostora. Vendar pa lahko javne politike pripomorejo k blaženju negativnih učinkov, kar je pomembno predvsem na regionalni in lokalni ravni. V tem smislu premorejo politike na področjih

The overall findings of the policy analysis show high level of relevance, coherence and complementarity. However, this apparently good picture is based on rather global and non-operational objectives, and is restricted by several factors: a lack of co-ordination and co-operation, competition between different sectoral aims and instruments, various deficiencies in implementation and a lack of territorial approaches. Such deficits are obvious in all policy fields and on all levels from EU to local. Most instruments are oriented – in many cases rather exclusively – either towards regional development (in the sense of strengthening economy) or towards landscape (in most cases with protective approaches). Furthermore, there are also policies like economy and infrastructure strengthening, which barely take cultural landscape into account.

On the other hand, the analysis of trends and evaluation of scenarios brought up the need for more cross-sectoral and integrative landscape related policy objectives, which could not be comprised in sectoral policies; such as:
- *to achieve a more balanced development,*
- *to prevent abandonment and depopulation of large areas,*
- *to attenuate and better manage the concentration of activities in the valley floors,*
- *to keep or introduce local services and public transport networks as well as a level of economic activities in the commuter areas,*
- *to build development strategies in peripheral areas on soft tourism, multifunctional agriculture and protected areas with landscape resources.*

Instruments for accomplishing the objectives

Policy analysis identified six main policy approaches, dealing with the interrelation between regional development and cultural landscape. Each approach is characterized by specific objective and main levers of action. They are:
- *planning to conciliate regional development with cultural landscape;*
- *supporting agriculture for regional develop ment and maintenance of cultural landscapes;*
- *forestry policies for regional development, cultural landscapes and risk prevention;*
- *supporting projects for cultural landscapes or using cultural and natural resources;*
- *infrastructures for strengthening regional*

kmetijstva, prostorskega načrtovanja, regionalnega razvoja, turizma in prometa najpomembnejše ukrepe, s katerimi vplivajo na kulturno krajino.

Kmetijska politika premore številne ukrepe, ki so za območje Alp posebej pomembni: podpore za kmetijska gospodarstva z omejenimi naravnimi dejavniki kompenzirajo manjšo konkurenčnost kmetij zaradi naravnih danosti, kmetijsko-okoljski ukrepi pa podpirajo ekstenzivno, okoljsko varno kmetijstvo na manjših enotah. Ti ukrepi predvsem zagotavljajo dohodke iz kmetijstva in prispevajo k ohranjanju kmetovanja v Alpah. V tem pogledu se zdi uravnoteženje slabih naravnih danosti z denarnimi podporami upravičeno in še naprej smiselno. Vendar pa koncept vitalnega podeželja zahteva ohranjanje kmetijstva kot gospodarske dejavnosti, zato je ključno, da se to omogoči tudi alpskim kmetijam. Ker je masovna proizvodnja mogoča le na zelo redkih gospodarstvih, je treba iskati druge možnosti za uveljavljanje na trgu. Povezovanje znotraj kmetijskih regij ter med kmetijstvom in drugimi sektorji je treba izboljšati. Priložnost je lahko navezava na turistični sektor v regiji in bližnja urbana središča, kar pa zahteva prilagoditev ponudbe, predvsem v smeri organskih in ekološko pridelanih produktov. Kmetijski politiki manjkajo predvsem inovativnost, prostorski pristopi in bolj dinamičen pogled na kulturno krajino in

21. Prvi trend v alpskih krajinah: Koncentracija rabe v dolinah, s prepletom stanovanjskih, proizvodnih, in turističnih dejavnosti, prometne infrastrukture ter kmetijske rabe. (Fotomontaža: RegAlp)

development;

- *protection areas for nature and cultural landscape.*

Despite the extensive survey of the existing knowledge about the impacts of policies on the interactions between development and cultural landscape, it was evident that the evaluation of policy effects was a very difficult task, due to the high complexity of the issue as well as to a lack of concepts, tools and data. One of the finding was that in the presence of global economic (globalisation of markets), demographic (ageing of the population, immigrations) and natural processes (climate change), the studied policies are only to a very limited extent able to reduce unfavourable regional trends like spatial polarisation or segregation of land-use. However, the studied policies can contribute to an attenuation of negative impacts, and may have some importance on regional and local level. In this view, agricultural, spatial planning, regional development, tourism and transport policies seem to be the ones with most important instruments to impact cultural landscape.

Agricultural policy provides several instruments, which are especially important for the alpine area: the payments for less-favoured areas compensate the natural competition disadvantages of the alpine agriculture; agri-environmental measures support the maintenance of an extensive, environmentally sound and small-scale alpine agriculture. These measures safeguard the agricultural incomes and contribute to the maintenance of the agricultural cultivation of the Alps. Thus, the high financial support for alpine agriculture appears justified and the natural disadvantages of mountain agriculture should be further compensated. However, the concept of a »vital countryside« requires keeping agriculture an economic activity, so the alpine agriculture needs to be economically strengthened. Since mass production is an option only for a very limited number of alpine farmers, the farmers in less favoured areas have to find additional opportunities to win their position in the market. The regional tourism sector and nearby urban markets may be promising options but require adaptation of the supply. Organic farming and ecologically sound forms of cultivation should therefore be promoted. Furthermore, the development of rural regions and the co-operation between agriculture and the other sectors should be enhanced. But innovative and territorial ap-

podeželje. Pomembne spremembe se namreč dogajajo tako pri tehnologijah, kakor tudi v življenjskem slogu in potrebah prebivalcev.

Drugo pomembno področje politik je regionalni razvoj, predvsem s spodbujanjem enakomernega razvoja hribovitih območij, ki bi temeljil na notranjih virih. Ti cilji so podprti s programi kot so Cilj 2 kohezijske politike EU, INTERREG in LEADER. Standardizirani razvojni obrazec, na primer z vzpodbujanjem enakih oblik kmečkega turizma ali malih podjetij v različnih regijah, ter nezadostno upoštevanje zunanjih razvojnih dejavnikov (na primer vzpodbujanje zunanjega povpraševanja) so glavne pomanjkljivosti teh politik. Osrednji programi in projekti ostajajo usmerjeni izključno v gospodarski razvoj, med tem ko krajino izrecno obravnavajo nekateri manjši programi (npr. LEADER). Program ima pomemben potencial tudi zaradi pristopa od spodaj navzgor, vendar je omejen v obsegu in sredstvih.

Razvoj novih strategij v turizmu je ena od središčnih tem regionalnih politik v Alpah. Turizem se sooča z izzivi zaradi sprememb v povpraševanju, koncentracije kapitala in pričakovanih klimatskih sprememb. Vse to zahteva iskanje alternativ tradicionalni smučarsko usmerjeni ponudbi. Na eni strani se zdi koncentracija intenzivnega turizma na nekaj najustreznejših lokacijah primerna rešitev, saj je tako vplive na kulturno krajino lažje nadzorovati in omejiti. Po drugi strani pa je razpršen vzorec manjših turističnih vozlišč lahko tudi način za zmanjševanje koncentracije vpliva pod nosilno zmogljivost okolja in za spodbujanje lokalnih gospodarstev v odmaknjenih območjih.

Orodja prostorskega planiranja so obetavna, saj edina vključujejo tako razvojne vidike kot tudi skrb za kulturno krajino. Toda prostorski plani na državnih in regionalnih ravneh se pogosto ne uresničujejo zaradi razlogov kot so nedoločne in neoperativne vsebine ter pomanjkljiva povezava z ukrepi drugih sektorjev.

Prometne politike imajo močne in dvostranske vplive na kulturno krajino. Izboljšava infrastrukture visokih redov (TEN) povečuje razlike med uspešnimi in neuspešnimi regijami in prispeva k fragmentaciji kulturne krajine. Izboljšava lokalne infrastrukture pa pomembno prispeva k ohranjanju poselitve na odmaknjenih območjih in obdelanosti kulturne krajine.

proaches in agricultural policies remain too weak, and policies reflect the prevailingly conservative connotation of cultural landscape concepts, not taking into account changes in lifestyle and social demand in the countryside.

Another important policy field is regional development by the promotion of a balanced and endogenous development of mountain areas, based on the valorisation of the local resources. These objectives are pursued by instruments like Objective 2, INTERREG and LEADER, which certainly can play an important role in strengthening rural areas in the Alpine Space. But the standardised character of the promoted development models, for example by favouring similar forms of rural tourism in different regions, and the insufficient consideration of exogenous development factors (e. g. the stimulation of an external demand) are the deficits of these policies. Generally, mainly the minor programmes (like LEADER) consider landscape issues explicitly, while most of the »mainstream« programmes and projects remain focussed on economic development. The LEADER bottom-up approach has thus an important potential but it stays limited in its financial means and extent.

The development of new strategies for alpine tourism is one of the main foci of regional polices. Tourism faces big challenges due to the changes in demand, to the economic concentration and to the foreseeable climate changes. This calls for alternatives to traditional ski-oriented tourism. On the one hand, the spatial concentration of intensive tourism to few most suitable areas seems to be rather favourable, because thus the problematic impacts on cultural landscapes can be better controlled. On the other hand, dispersed pattern of small tourism nodes could also reduce the impacts bellow carrying capacity limits and support small local economies in remote areas.

Spatial planning policy tools are promising because they address regional development as well as cultural landscape concerns, but spatial plans on national and regional levels are often not sufficiently implemented. Reasons for that may be the vague and barely operationalised character of many planning objectives and provisions and the lacking links with other sector policies.

22. Tretji trend v alpskih krajinah: nove divjine, območja odseljevanja, opuščanja kmetijstva in zaraščanja.

Izboljšave infrastrukture vodijo tudi k povečanim migracijam in vzpodbujajo razpršen vzorec poselitve, ki ima negativne vplive na krajino. Dolgoročni vplivi prometne infrastrukture so močno povezani z višino potovalnih stroškov in načinom regulacije prometa, zato so za prihodnost kulturne krajine poleg same izgradnje infrastrukture zelo pomembni tudi drugi ukrepi prometne politike.

Krajina v očeh prebivalcev

Spremembe krajine in cilji: pogled od spodaj navzgor

Prebivalcem v testnih območjih smo predstavili scenarije sprememb krajine in rezultate analize politik. Vključena so bila območja v vseh sodelujočih deželah: Le Trieves, Francija, dolina Visp/Saas, Švica, Isarwinkel, Nemčija, Dolina Wipp in Lower Enns v Spodnjih Turah, Avstrija, Zgornje-savska dolina, Slovenija in Carnia, Italija. Udeleženci so večinoma potrdili tveganja in izzive, ki so jih prikazali scenariji, ter opozorili na potrebo po ustreznih ukrepih in projektih, ki bi zmanjšali nadaljnjo polarizacijo in ustvarili boljše pogoje za razvoj odmaknjenih območij.

Transport policies have very strong but ambivalent impacts on cultural landscapes. While the upgrade of the high-ranking transport infrastructure (TEN) tends to increase the gap between favoured and less favoured regions and fragmentation of the landscape, the upgrade of the local roads contributes to the maintenance of remote settlements and to the area-wide cultivation of land. Transport infrastructure improvements may also lead to more commuter traffic and induce a scattered settlement development with negative effects on landscape. However, long-term effects of transport infrastructure are strongly connected to the level of travel costs and organisational regulations of transport – thus transport policy beyond infrastructures also plays an important role for the future development of cultural landscapes.

4. Landscape in the view of local people

Landscape change and objectives: bottom-up view

The scenarios of landscape change and the results of policy analysis were presented and discussed by the stakeholders in the pilot regions: Le Trieves, France, Visp/Saas Valley, Switzerland, Isarwinkel, Germany, Wipp Valley and Lower Enns Valley/ Lower Tauern, Austria, Upper Sava Valley, Slovenia and Carnia, Italy. Participants generally confirmed the identified threats and challenges and underlined the need for policy measures and projects to reduce the further polarisation and to create better conditions for less favoured areas in the Alps.

Generally, local population worried much about the loss of the diversity of cultural landscapes and the expected forest overgrowth. They wished to maintain the agricultural cultivation in the Alps, and estimated that agricultural subsidies are vital for the regions. However, more differentiation of subsidies was asked for in some cases. In several pilot regions local people also worried about weak development of regional economies and even depopulation. They wished to develop regional economic activities and make better economic use of their regional potentials, including landscapes and forests.

Other major issues of the pilot regions workshops were the urban sprawl, the loss of vitality of town centres and the lacking consciousness about the architectural heritage. These subjects

Lokalni prebivalci so bili večinoma precej zaskrbljeni zaradi izgube pestrosti kulturnih krajin in pričakovanega preraščanja z gozdom. Želijo ohraniti kmetijsko rabo v Alpah in ocenjujejo, da so kmetijske subvencije za to ključnega pomena. Vendar pa so nekateri predlagali tudi drugačen mehanizem razdelitve, ki bi bil bolj prilagojen okoliščinam. V številnih območjih so bili prebivalci zaskrbljeni tudi zaradi šibkega razvoja regionalnih gospodarstev ter ponekod tudi odseljevanja. Želeli so, da bi se gospodarske dejavnosti bolj razvile na osnovi lokalnih virov, vključno s krajino in gozdom.

V delavnicah so bile predmet razprave tudi druge teme: razpršena poselitev, izguba vitalnosti mestnih središč in pomanjkanje zavesti o arhitekturni dediščini. Vsa ta vprašanja so bila tesno povezana z regionalno identiteto, razprava pa je razdelila udeležence med zagovornike varstva tradicionalnih vrednot ter zagovornike uvajanja sodobnih, kakovostnih rešitev.

Udeleženci delavnic so identificirali možne projekte v svojih območjih. Večina jih je bila usmerjenih v boljše izkoriščanje lokalnih virov, izboljšanje upravljanja z naravno in kulturno dediščino ter ozaveščanje o krajini in regionalni identiteti.

Usposabljanje, izobraževanje in ozaveščanje javnosti

Delavnice, ki so bile organizirane po dvakrat v vsakem testnem območju, niso zgolj odkrile pogledov prebivalcev, temveč so tudi pomagale identificirati potrebe po ukrepanju. Razvile so se tudi nekatere začetne ideje za projekte, ki so jih udeleženci iz posameznih območij predstavili in izmenjali med seboj na Konferenci regij.

Delavnice so se izkazale kot zelo dobro in uporabno orodje za vključevanje stališč prebivalcev v raziskovalno delo. Udeleženci so bili veseli priložnosti za sodelovanje pri oblikovanju projektov in za izmenjavo pogledov s prebivalci drugih testnih območij. Videti je, da zaenkrat ni dovolj priložnosti za sodelovanje prebivalcev pri načrtovanju in odločanju. Zato se čutijo nemočne, ter politik, programov in načrtov ne vzamejo za svoje.

V delavnicah se je izkazalo tudi, da je krajina ključna sestavina regionalne identitete.

are strongly connected to the change of regional identities. Therefore the debate about Alpine architecture was rather controversial between conservation oriented approaches and the claim for a high quality oriented new architecture.

The participant in the workshops also identified possible projects. Most of them pursue objectives such as making a better use of regional resources, enhancing the development of the cultural and natural heritage, improving the consciousness about the landscape and regional identity.

Training, education and raising the awareness of the public

The workshops, which were organized twice in each of the pilot regions, not only revealed the view of the locals, but also helped to identify the need for local action and to develop some initial project ideas. These ideas were presented and exchanged among the representatives of all pilot regions in the Conference of Regions.

These workshops proved to be a very good and useful tool for integrating the perspectives of local population into research work. The participants appreciated the opportunity to take part in development projects and to exchange views with other people from their region. Apparently at present there are not enough opportunities for people to take part in planning and decision making. So they feel powerless and are not able to adopt policies, programmes or plans.

In the workshops it also turned out that landscape is a key element for regional identity. The landscape topic appeals to people directly and emotionally, since it is connected to every day activities and to individual experiences in the childhood. Because everybody can talk about landscape from own experience, landscape functions as a unifying concept and helps to overcome territorial, institutional and sectoral barriers. Thus, the landscape topic has proved to be very useful tool for strengthening regional cooperation and for participatory planning and decision making.

5. Conclusions and recommendations

The alpine countries as well as other regions in Europe will have to adapt to rapid changes and new demands. This leads on the one hand to-

Krajinske teme nagovorijo ljudi neposredno in čustveno, saj so povezane z vsakodnevnimi izkušnjami in spomini iz otroštva. Zato krajina deluje kot povezovalni koncept, ki pomaga odstraniti prostorske, institucionalne in sektorske ovire. Zato je krajinski koncept zares koristno orodje za krepitev regionalnega sodelovanja ter participativnega načrtovanja in odločanja.

5. Zaključki in priporočila

Alpske dežele se bodo morale, tako kot drugi deli Evrope, prilagoditi hitrim spremembam in novim potrebam. Na eni strani to pomeni zahteve po večji fizični dostopnosti in mobilnosti, na drugi strani pa večjo negotovost glede regionalnih identitet, ter odpiranje novih kulturnih, socialnih in okoljskih vprašanj. Prihajajoči trendi, vrednote in življenjski stili, ki ne ustrezajo več tradicionalni delitvi na urbano in podeželsko, zahtevajo nove teorije in koncepte, nove pristope v politikah in ustrezne ukrepe za delovanje. Pospešene spremembe zahtevajo v prihodnost usmerjen pristop ter prilagodljive in hitre odzive politik. Upravljanje sprememb in podpora prebivalcem, da bi jih lažje razumeli ter se prilagodili novim in neznanim okoliščinam, postaja pomemben del načrtovanja in upravljanja kulturnih krajin. Danes je razumevanje kulturne krajine še vedno dokaj statično, s poudarkom na vzdrževanju in ohranjanju. Ta odnos se zrcali v politikah in ukrepih, ki so praviloma usmerjeni v ohranjanje krajinskih vzorcev z vzdrževanjem tradicionalne kmetijske rabe. Vidiki krajine kot človekovega bivalnega okolja in njeni razvojni potenciali pa so v ozadju. Do spremembe tega statičnega koncepta je treba priti s široko javno razpravo o ciljih razvoja kulturne krajine: Katere funkcije naj opravlja kulturna krajina? Katere so posebej pomembne in kje? V katerih primerih je smiselno »muzejsko« ohranjanje krajin zaradi obiskovalcev? Kdo naj bo odgovoren za kulturno krajino?

Trajnostni razvoj v Alpah torej zahteva boljše uravnoteženje gospodarskega razvoja in krajinskih vrednosti. Na eni strani bi morali biti prostorski učinki in vplivi na krajino, ki so posledica sektorskih politik (predvsem prometne in druge infrastrukture, tehnologije in regionalnega razvoja), bolje ovrednoteni in upoštevani. Pri tem je krajina lahko razumljena kot razvojna priložnost in ne vselej kot ovira. Po

wards an increasing physical accessibility and mobility, on the other hand to growing uncertainties with regard to regional identities, to cultural, social and ecological issues. Future trends, emerging values and lifestyles, which do not fit any more into the traditional urban-rural classifications, require new theories and concepts, new policy approaches and adequate instruments for action. The accelerated changes demand a prospective, future oriented approach and flexible and fast responses of policies. Managing changes and supporting people to apprehend these changes and to adapt to new and unknown situations becomes an important issue also for planning and management of cultural landscapes.

At present, cultural landscape concepts are predominantly static, emphasising the aspects of maintenance and conservation. This attitude is reflected in policies and instruments which are prevailingly aimed at conservation of landscape patterns by maintaining the area-wide agricultural cultivation, while the aspects of landscape as human living environment or its development potential are not adequately considered. The modifications to this static concept should be arrived at through a wide public discourse about the objectives of cultural landscape development. Several questions need to be further discussed: Which functions does cultural landscape fulfil? Which are considered as being especially important, and where? Does the preservation of museum landscapes for the sake of visitors make sense in specific cases? Who takes over responsibility for cultural landscapes?

Sustainable development of the Alps therefore requires a better balance between economic regional development and landscape concerns. On the one hand the spatial impact and the landscape effects of sector policies (like infrastructure, transport, technology and regional policy) should be better evaluated and considered. Thereby, the alpine cultural landscape has to be considered as an asset and not as an obstacle for economic development. On the other hand nature and landscape protection policies should not exclude economic aspects. Generally, more cross-sector approaches, integrated strategies and innovative governance approaches will be necessary. Adequate and effective co-operation mechanisms should be introduced or further developed on all levels, from the European to the

drugi strani pa varstvene politike ne bi smele izključevati razvojnih vidikov. Na splošno potrebujemo več medsektorskega sodelovanja, celostnih strategij in inovativnega upravljanja. Zadostni in učinkoviti mehanizmi sodelovanja bi morali biti uveljavljeni na vseh ravneh, od EU do občin. Izboljšano učinkovitost ukrepov bi lahko dosegli tudi z doslednejšim spremljanjem in vrednotenjem njihovih prostorskih vplivov. Rezultati bi morali biti osnova za morebitno redefinicijo ciljev ter umerjanje ukrepov na regionalne okoliščine in prisotne trende.

Krepitev institucij bi moralo spremljati ozaveščanje o celostnem konceptu alpske kulturne krajine ter izobraževanje o vzrokih za njene spremembe in njihovi povezavi z regionalnim razvojem.

Ozaveščanje bi moralo naslavljati splošno javnost, strokovne skupine ter javne uslužbence in politike. Predlagane dejavnosti vključujejo šolski pouk, univerzitetne programe ter programe poklicnega izobraževanja in usposabljanja ter dopolnilnega izobraževanja za kmete in druge poklice, ki se ukvarjajo s krajino. Druga pomembna ciljna skupina so porabniki, katerim bi morali predstaviti razmerje med alpskim

local. Improved effectiveness of the policy measures could also be achieved by enhanced monitoring and evaluation of their territorial impacts. The results should serve as the basis for the calibration of policy objectives and instruments to regional conditions and development trends.

The institutional enhancement must be accompanied by awareness raising measures to disseminate a comprehensive concept of the alpine cultural landscape and to enhance knowledge about the reasons of landscape changes and their interrelation with regional development. Awareness raising campaigns may concern the general public, professionals groups dealing with landscape or causing landscape changes, as well as the public administrations and politicians. The proposed activities include lessons in schools, universities and in the frame of the vocational education for farmers, planners and other persons dealing with landscape development. Another important target group are consumers, who should be informed about the interrelations between alpine agriculture, its products and the concerned cultural landscapes. Thus, consumers might be ready to pay higher prices for labelled alpine quality products.

23. Četrti trend v alpskih krajinah: Tradicionalna alpska prizorišča kot turistična zanimivost

kmetijstvom, njegovimi proizvodi in kulturno krajino. Tako bi jih morda vzpodbudili k večji porabi lokalnih alpskih izdelkov.

Čeprav je obveščanje in ozaveščanje zelo pomembno, pa še ni zadosti za vključevanje prebivalcev v odločanje. Zato je treba okrepiti pristope od spodaj navzgor in sodelovanje. Različne interesne skupine bodo morale izboljšati komunikacijo in okrepiti možnosti za sodelovanje. Dejanske in miselne ovire je treba odstraniti z iskanjem skupnega jezika in okvirov za sodelovanje med različnimi družbenimi skupinami. Sem sodi uporaba različnih, bolj ali manj znanih komunikacijskih in participativnih orodij, kot so delavnice s scenariji ali »slike in zgodbe o prihodnosti« ter boljša dostopnost informacij o uspešnih projektih. Le na ta način bo mogoče doseči sprejetje prihajajočih sprememb in izrabo regionalnih priložnosti ter zgladiti medsebojne konflikte.

Razen konceptualnih in postopkovnih sprememb bodo potrebne tudi nekatere spremembe v usmeritvah konkretnih ukrepov. Pestrost regionalnih okoliščin zahteva tudi večjo prilagodljivost politik individualnim potrebam, včasih tudi na dokaj majhno merilo. Le na ta način javne politike ne bodo še krepile prepada med uspešnimi in manj uspešnimi območji v Alpah, temveč bodo ustrezno ovrednotile različnost in spodbudile urbano-ruralna partnerstva, upoštevajoč zunanje omejitve in priložnosti. Odmaknjena območja, ki se soočajo s problemi odseljevanja, gospodarsko stagnacijo in ukinjanjem oskrbe ter opuščanjem kmetovanja, potrebujejo podporo pri izkoriščanju lastnih virov. Da bi »odmaknjenost« obrnili iz ovire v prednost ter izkoristili priložnosti, ki jih ponujajo velika naravna ohranjenost, zdravo okolje, privlačna krajina in mir, je potrebnega nekaj začetnega vložka. Javne politike naj nadaljujejo podporo kmetijstvu, ki je posebno pomemben dejavnik kulturne krajine za ohranjanje poselitve v Alpah in regionalne identitete. Vendar pa morajo biti podpore bolj usmerjene k dejavnim vlaganjem na primer v ekološko kmetijstvo, vzpostavitev tržnih povezav in dopolnilnih dejavnosti.

V razvojno uspešnih alpskih dolinah in območjih intenzivnega turizma se morajo politike usmeriti predvsem v zmanjševanje pritiska za nadaljnjo pozidavo ter preprečevanje negativnih okoljskih vplivov in upravljanje konfliktov glede rabe

While information and awareness raising is very important, it is not sufficient to achieve empowerment of the local people. It is necessary to strengthen bottom-up approaches and participation. It will be necessary to encourage the different stakeholder groups to more communication and to improve the co-operation structures within the regions. Finding common languages and co-operation frameworks across societal groups shall help to overcome real and mental barriers. The use of different, well-known and innovative communication and participation tools, such as scenario workshops and the method of »future pictures and future stories«, as well as more publicity should be given to successful cases of participation. Thereby, a better quality and acceptance of planned changes can be achieved, regional potentials can be better used, and land use conflicts can be discussed.

Apart from the procedural and conceptual issues, some changes in the orientation of concrete policy actions will be necessary. The diversity of the regional conditions calls for diversified and regionally adapted public policies. As the same policy instruments will not have the same effect in different regions, they should be adapted to small-scaled regional disparities. Thus, public policies would not contribute to an increase of the gap between prosperous and less favoured regions within the Alps, but give value to the differently developed areas and promote urban-rural partnerships. Marginalised regions, which are facing a decrease of population, economic activities and services as well as the abandonment of agricultural land, need more support to make a better use of their regional resources with consideration of the exogenous constraints and opportunities. Public policies should continue to support alpine agriculture as a particularly important factor for cultural landscape, for the maintenance of alpine settlements and for the identity of alpine regions. But this supports should be more targeted towards active investment, such as organic farming, development of market chains or complementary activities. This should help them to turn the disadvantages of the remote areas into new opportunities, such as: high »naturality«, good ecological conditions, sublime cultural landscape and peacefulness. Regional actors may need some initial support to profit economically from such regional resources.

prostora. To zahteva izboljšan nadzor nad razvojem poselitve in boljše izvajanje prostorskih načrtov. Trend suburbanizacije bo težko ustaviti, vendar pa je mogoče zagotoviti ustrezen tip naselij in kakovost bivanja. Procese je torej treba usmerjati na ustrezna zemljišča in zagotoviti kakovostno oblikovanje. Vzpodbujanje novih partnerstev in alternativnih pogajalskih postopkov bi olajšalo razreševanje neizogibnih konfliktov.

Razvoj novih strategij za turizem v Alpah mora vključevati alternative tradicionalnemu smučarskemu turizmu. »Mehke« in razpršene oblike turizma na podeželju bi morale temeljiti na krajini, lokalnih izdelkih in drugih značilnih virih. Izboljšanje sodelovanja z drugimi sektorji, predvsem s kmetijstvom, bi omogočilo boljšo izrabo virov in bolj enakomerno razporeditev dobička iz turizma med alpskimi regijami.

In the prosperous alpine valleys and in areas with intensive tourism the policy action should focus on reducing pressure of development on the landscapes, avoiding negative environmental impacts and managing land-use conflicts. This needs an improved control of settlement development and better implementation of spatial plans. The trend towards suburbanisation seems difficult to stop, but the type and quality of the new suburbs can be significantly affected by spatial planning policies. Therefore, the aim should be to steer the processes toward suitable areas and patterns to ensure the quality of the resulting living environments. Promotion of new and alternative negotiation procedures should improve the management of land use conflicts.

The development of new strategies for the alpine tourism should include alternatives to traditional ski-oriented tourism. Soft and small-scaled tourism in rural alpine regions should build upon cultural landscape, regional products and other typical regional resources. The enhancement of co-operation with other economic sectors, agriculture above all, could enable a better use of regional resources and distribute profits from tourism more evenly across the alpine regions.

Viri *References*

REGALP poročila projekta, dostopna na:
http://www.regalp.at/en/home_html
Pfefferkorn W., Egli H.R., Massarutto A. (eds.), 2005, Regional Development and cultural landscape change in the Alps – The challenge of polarisation, Geographica Bernensia G74, Institute of Geography, University of Berne, Switzerland

REGALP project reports, can be downloaded from:
http://www.regalp.at/en/home_html.
Pfefferkorn W., Egli H.R., Massarutto A. (eds.), 2005, Regional Development and cultural landscape change in the Alps – The challenge of polarisation, Geographica Bernensia G74, Institute of Geography, University of Berne, Switzerland.

Krajina kot vir za razvoj turizma (Istra) »Istrska ogrlica otokov«

Landscape as a tourism development resource (Istria) »Istrian necklace of islands«

Eduard Kušen

O razvrščanju turističnih (razvojnih) virov

Če govorimo o varovanju okolja, varovanju naravne dediščine, varovanju kulturne dediščine, fizičnem načrtovanju, vrtnarstvu, načrtovanju mest in turizmu, praviloma vedno zmanjka časa ali prostora za sistematično opredelitev in sprejem razvrstitve vseh turističnih virov. Splošna praksa v turizmu je, da samo zakonsko varovana in v kataloge vpisana kulturna in naravna bogastva štejejo za turistične znamenitosti. Zdi se, da zunaj teh katalogov ne obstaja nobena druga potencialna ali dejanska turistična znamenitost (vir), kot je privlačna krajina, kar pa seveda ni res.

Avtor te razprave je temu vprašanju posvetil knjigo z naslovom »Osnova za turistično privlačnost«[1], v kateri najprej razvrsti vse turistične vire kot potencialne ali dejanske turistično privlačne točke ter neposredne ali posredne turistične vire. Turistično privlačne točke razvrsti v 16 kategorij, glede na to, ali naravna krajina kot turistični razvojni vir spada v kategorijo rastlin in varovane naravne dediščine, medtem ko kultivirana krajina spada v kategorijo rastlin, varovane naravne dediščine, varovane kulturne in zgodovinske dediščine ter kulture življenja in dela.

Naravne in kultivirane krajine so objektivno stalen in neobhoden element turističnih virov, posebej pri razvoju podeželskega in športnega/rekreacijskega turizma ter ekološkega turizma, vendar gre tudi za elemente drugih vrst turizma, na primer pomorskega.

Dolgoročna razvojna strategija turizma v Hrvaški daje zelo majhen pomen naravnim in

About the classification of tourism (development) resources

Within the lines of interest of environmental protection, natural heritage protection, cultural heritage protection, physical planning, horticulture, town planning, and tourism, as a rule, there always remains little time or space to systematically identify and accept classification of all tourism resources. The common practice in tourism is that only cultural and natural assets being legally protected and catalogued are considered tourism attractions. It would seem that outside these catalogues, there exist no other potential or real tourism attractions (resources), such as an appealing landscape, which is just not true.

The author of this paper has dedicated a book to this issue, entitled »Tourism attraction base«[1], in which he first classifies all tourism resources as potential or real tourism attractions, as well as direct or indirect tourism resources. He classifies the tourism attractions into 16 categories, according to which a natural landscape as a tourism development resource may fall in the category of plants and protected natural heritage, while a cultivated landscape would be in the category of plants, protected natural heritage, protected cultural and historical heritage, and living and working culture.

Natural and cultivated landscapes are, objectively, a fixed and unavoidable element of tourism resources, especially concerning the development of rural and sports/recreational tourism, as well as eco-tourism, but are also elements of other types of tourism, e. g. nautical.

kultiviranim kulturnim krajinam. To je najbolj očitno pri krajinah na hrvaških otokih. Postavke dolgoročnega razvoja hrvaškega pomorskega turizma posvečajo premalo pozornosti krajini teh otokov. Uradna politika se običajno ukvarja z naseljenimi otoki, čeprav gre večinoma za vprašanje kakovosti življenja lokalnih prebivalcev. Zdi se, da nenaseljeni otoki nimajo ekonomske vrednosti, tudi če gre za turizem.

Avtor si je pridobil zanimive izkušnje med nedavno raziskavo istrskih otokov (2004)[2]. Zraven tega razprava vsebuje ključne točke rezultatov raziskav, ki so združeni pod naslovom »Istrska ogrlica otokov«.

Uvodne besede

Avtorjeva raziskava »Istrska ogrlica otokov« pravi, da se **niz 81 otokov in skal širi vzdolž jugozahodne obale Istre.** To je v nasprotju z običajnim prepričanjem, da istrski otoki obsegajo le otočje Brioni, otoke Sv. Nikola, Sv. Katarina, Crveni otok (hoteli), Verudo (kamp) in nekaj obrobnih, popolnoma neuporabnih otokov, kar je prenagljeno in netočno pojmovanje »od znotraj«. Zaradi tega pojmovanja je razširjeno mnenje, da Istra ne premore več kot trideset otokov – kar je tretjina njihovega dejanskega števila.

Otoki Istrske županije so po svoji velikosti in zaradi svoje nenaseljenosti popolnoma neznačilni hrvaški otoki v primerjavi s povprečnim otokom, za katerega je bil predpisan Zakon o otokih in drugi posebni otoški predpisi. V skladu s takšnimi merili so ti otoki, z izjemo tistih v nacionalnih parkih, ekonomsko skoraj nepomembni, kar je v primeru Istre prenagljeno in netočno pojmovanje »od zunaj«.

V Istrski družbi in celo v strokovnih krogih ne obstaja niti teoretična vizija teh otokov kot možnega **edinstvenega in izrazitega telesa posebne sinergije.** Za dolgoročni razvoj istrskega turizma bi to lahko bilo velikega pomena, čeprav le v promocijskem smislu. Po pravilu se istrski otoki predstavljajo in obravnavajo znotraj **uradne** upravne/ozemeljske jurisdikcije določenega mesta ali lokalnega okrožja (Poreč, Vrsar, Rovinj, Bale, Pulj, Medulin in Ližnjan), katere pa ti otoki ne

The long-term development strategy of tourism in Croatia gives very little significance to natural and cultivated landscapes. This is most obvious in the case of the Croatian island landscapes. Considerations of the long-term development of Croatian maritime tourism dedicate insufficient attention to the landscapes of these islands. Formal policy generally deals with inhabited islands, although mainly from the life-quality aspect of local residents. It is as if uninhabited islands have no economic value, not even when it comes to tourism.

The author gained some interesting experience during an earlier research of the Istrian islands (2004)[2]. Further herein are the focal points of the research results, shaped into the »Istrian necklace of islands« syntagm.

Introductory notes

The author´s »Istrian necklace of islands« research suggests that ***a string of 81 islands and rocks spreads along the southwest coast of Istria.*** *This is quite contrary to the customary awareness that Istrian islands mainly comprise the Brijuni Islands, the islands of Sv. Nikola, Sv. Katarina, Crveni Otok (hotels), Veruda (camp), and a few marginal, usage-wise completely inarticulate islands, which is a hasty and inaccurate perception »from the inside«. Such a perception leads us to believe that there are no more than thirty-odd islands in Istria – one third of their actual number.*

The islands of the Istrian County, by size and the fact that they are uninhabited are entirely uncharacteristic of the average Croatian island, to which the Islands Act and other special island regulations were tailored. According to such criteria, these islands, with the exception of those within national parks, are economically of little account, which in the case of Istria, is a hasty and inaccurate perception »from the outside«.

In the Istrian community, and even in professional circles, not even the theoretical vision exists of these islands as a possible ***unique and distinct body of specific synergy****. For the long-term development of Istrian tourism, this could be of great importance, even if only in the pro-*

[1] Kušen, E. (2002) Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, str. 17 in 62.
[2] Program održivog razvitka otoka na području Istarske županije (2004) Institut građevinarstva Hrvatske – Zavod za ekološki inženjering, Zagreb, str. 131-139.

zanimajo preveč. Na okrožni ravni bi njihova logična razdelitev morala v prvi vrsti temeljiti na **funkcionalni** razvrstitvi turističnih znamenitosti istrskih otokov, ki izhaja iz njihovega trenutnega položaja in načina uporabe (nacionalni park, divji otoki, posebna kmetijska proizvodnja, otoki s svetilniki, organizirani dnevni turistični izleti, hotelske verige ali mestna proizvodnja).

Dejstvo je, da so ti otoki nenaseljeni in kot taki, z izjemo dveh otokov, ki spadata pod Pulj in se uporabljata za mestno proizvodnjo, istrski otoki nimajo druge rabe kot turistično. Zaradi tega bi lahko sprejeli splošno smernico, da bi se ti otoki uporabljali kot »enodnevne izletniške točke«. Vendar bi zaradi posebnih lastnosti in lokacij teh posameznih otokov izvajanje omenjene vizije moralo biti metodično in potekati na več ravneh, kar je v veliki meri odvisno od tega, kako bo njihov sedanji položaj ocenjen in predstavljen, posebej pa njihova sedanja uporaba.

Odgovor na ta občutljiva vprašanja bi morali poiskati predvsem v dejstvu, da so istrski otoki po eni strani sestavni del istrske turistične osnove, medtem ko so po drugi strani prav tako elementi posameznih turističnih destinacij in njihovega turističnega proizvoda.

Otoki s hotelskimi verigami (Sv. Nikola, Sv. Katarina in Crveni otok) ali kampi (Veruda) nimajo toliko možnosti, da bi postali enodnevne izletniške točke. Tak primer je otok Veliki Brion s svojimi hoteli, vendar ta otok skupaj z drugimi otoki otočja Brioni tvori celoto, ki je zelo zanimiva za turiste (znotraj Nacionalnega parka »Brioni«), kar je treba oceniti posebej.

Vsak otok ima tudi čudovito morsko dno. Poleg tega na nekaterih mestih istrski otoki tvorijo otočje, kjer se deli morske krajine spojijo v očem prijetno okolje, zaščiteno pred močnimi vetrovi in valovi ter primerno za šport in rekreacijo. Zraven Brionov so tukaj še tri takšne skupine otokov v bližini Poreča in Vrsarja, v bližini Rovinja ter v bližini Medulina in Premanture.

Večino istrskih otokov in njihovo okolico varujejo različni naravovarstveni predpisi, kot so nacionalni parki, varovane krajine, ornitološki rezervati ali posebni pomorski rezervati. Edini otoki brez kakršnihkoli varstvenih predpisov so Sv. Andrija, Sv. Katarina, Uljanik in Veruda v puljskih vodah, ter otočka Premantura in Pomer v medulinskih vodah. Tako je večina istrskih otokov zavarovana pred kakršnimkoli razvojem,

*motional sense. As a rule, the Istrian islands are presented and analysed within the **formal** administrative/territorial jurisdiction of a certain town or local district (Poreč, Vrsar, Rovinj, Bale, Pula, Medulin and Ližnjan), which are not concerned about them very much. On the county level, their logical division should be based primarily upon the **functional** classification of the Istrian islands' tourist attractiveness, deriving from their present status and manner of utilisation (national park, wilderness islands, specific agricultural production, lighthouse islands, organised daily tourist excursions, hotel complexes, or urban production).*

The fact is that these islands are uninhabited, and as such, apart from two islands of Pula used for urban production, the Istrian islands have no alternative use but tourism. Therefore, the general orientation that these islands be used as tourist »day-trip destinations« could be accepted. However, due to the specific features and location of each of these islands, implementation of the mentioned vision should be methodical and multileveled, which will largely depend upon how their present status will be evaluated and presented, especially their current use.

The answers to these delicate questions should be sought principally in the fact that the Istrian islands, on the one hand, are a constitutive element of the Istrian tourism base, a resource for creating the optimal Istrian tourism product, while on the other hand, they are also elements of individual tourist destinations and their tourism product.

Islands providing hotel complexes (Sv. Nikola, Sv. Katarina and Crveni Otok), or camps (Veruda), have the reduced possibility of being day-trip destinations. Such is the case with Veliki Brijun Island with its hotels, however, this island along with the other islands of the Brijuni archipelago constitutes a strong attraction entity (within the »Brijuni« national park), which should be evaluated separately.

Each island also has its own beautiful seabed. Furthermore, in some places the Istrian islands group into an archipelago, merging parts of the marine scenery into a visually pleasing setting, protected from strong winds and waves, and suitable for sports and recreation. Other than

celo pred turističnimi objekti, kar narekuje zelo zahteven pristop pri njihovi uporabi v turizmu.

Prav tako je treba omeniti, da se turistični tržni izraz »Crveni Otok« (rdeči otok) dejansko nanaša na dva medsebojno povezana otoka – Sv. Andrija in Maškina.

Vsak izmed teh otokov ter vsaka skupina istrskih otokov je s posameznimi območji (naselji) istrske obale izvirno povezana, ali pa je bila ta povezava spremenjena. Prvotno so te otoke bližnji obalni prebivalci uporabljali za kmetijsko proizvodnjo (živinoreja), kar je postopno izgubilo svoj pomen; medtem se je razmerje med obalo in otoki spontano spremenilo v turistično.

Zaključimo lahko, da otoki Istrske županije, posamezno ali skupaj, predstavljajo prvorazredno **potencialno turistično zanimivost**, ki zahteva oceno in dodatno varstvo pred uničenjem in neracionalno rabo s strani drugih industrijskih sektorjev, pa tudi turistične industrije same.

Ocena položaja

Ocena položaja istrskih otokov v prvi vrsti zahteva temeljito opredelitev in funkcionalno razvrstitev vseh istrskih otokov, posebej če jih nameravamo pojmovati kot turistično celoto. To celoto bi ovrednotili glede na skupno število otokov in skal, njihovo velikost in uporabo ob upoštevanju turističnih standardov, kot je predstavljeno v priloženi sliki. Slika sama je grafična ocena istrskih otokov, pri čemer sta bili analizirani dve lastnosti – velikost in raba.

Čeprav so istrski otoki razen otoka Veliki Brion majhni v primerjavi z drugimi hrvaškimi otoki, je njihova velikost kljub vsemu zelo različna. Zaradi tega smo istrske otoke razdelili v štiri skupine po velikosti:

1 Veliki otoki
2 Srednje veliki otoki
3 Majhni otoki
4 Otočki in skale

Zraven tega smo na osnovi vpogleda v turistični položaj teh otokov in njihovih potencialov ustvarili sedem modelov rabe za namene turizma ter ovir za turizem:

a	Nacionalni park	turkizna
b	Divji otoki	zelena
c	Posebno kmetijstvo	svetlo zelena
d	Otoki s svetilniki	svetlo modra

the Brijuni Islands, there are three more such groups of islands near Poreč and Vrsar, near Rovinj, and near Medulin and Premantura.

Most of the Istrian islands and their surroundings are protected under various nature protection regulations as national parks, protected landscapes, ornithological reserves, or special marine reserves. The only islands without any type of protection are Sv. Andrija, Sv. Katarina, Uljanik and Veruda in the waters of Pula, and the islets of Premantura and Pomer in Medulin waters. Thus, the majority of the Istrian islands are protected from any kind of development, even of tourism facilities, which requires a highly sophisticated approach to their use in tourism.

We should also note that the tourism marketing term of »Crveni Otok« (red island), actually suggests two mutually connected islands - Sv. Andrija and Maškina.

Each of the islands, as well as each group of Istrian islands, has an original or transformed organic association with individual areas (settlements) of the Istrian coast. Originally, these islands were used by nearby coastal residents for agricultural (livestock) production, which gradually lost in significance; while in the meantime, the relationship between the coast and the islands has converted spontaneously to that of tourism.

*The conclusion is that the islands of the Istrian County, individually or all together, represent a first-class **potential tourist attraction**, that requires evaluation and additional protection from devastation and irrational use on the part of other industrial sectors, but also the tourism industry itself.*

Status evaluation

Status evaluation of the Istrian islands, in the first phase requires the thorough identification and functional classification of all the Istrian islands, especially for the purpose of considering them as one tourism item. This item would then be evaluated by the total number of islands and rocks, their size, and their use according to tourism standards, as presented in the figure attached. The figure itself is a graphic evaluation of the Istrian islands, in which process two attributes were analysed – size and use.

Although the Istrian islands, apart from Veliki Brijun Island, are small in relation to other

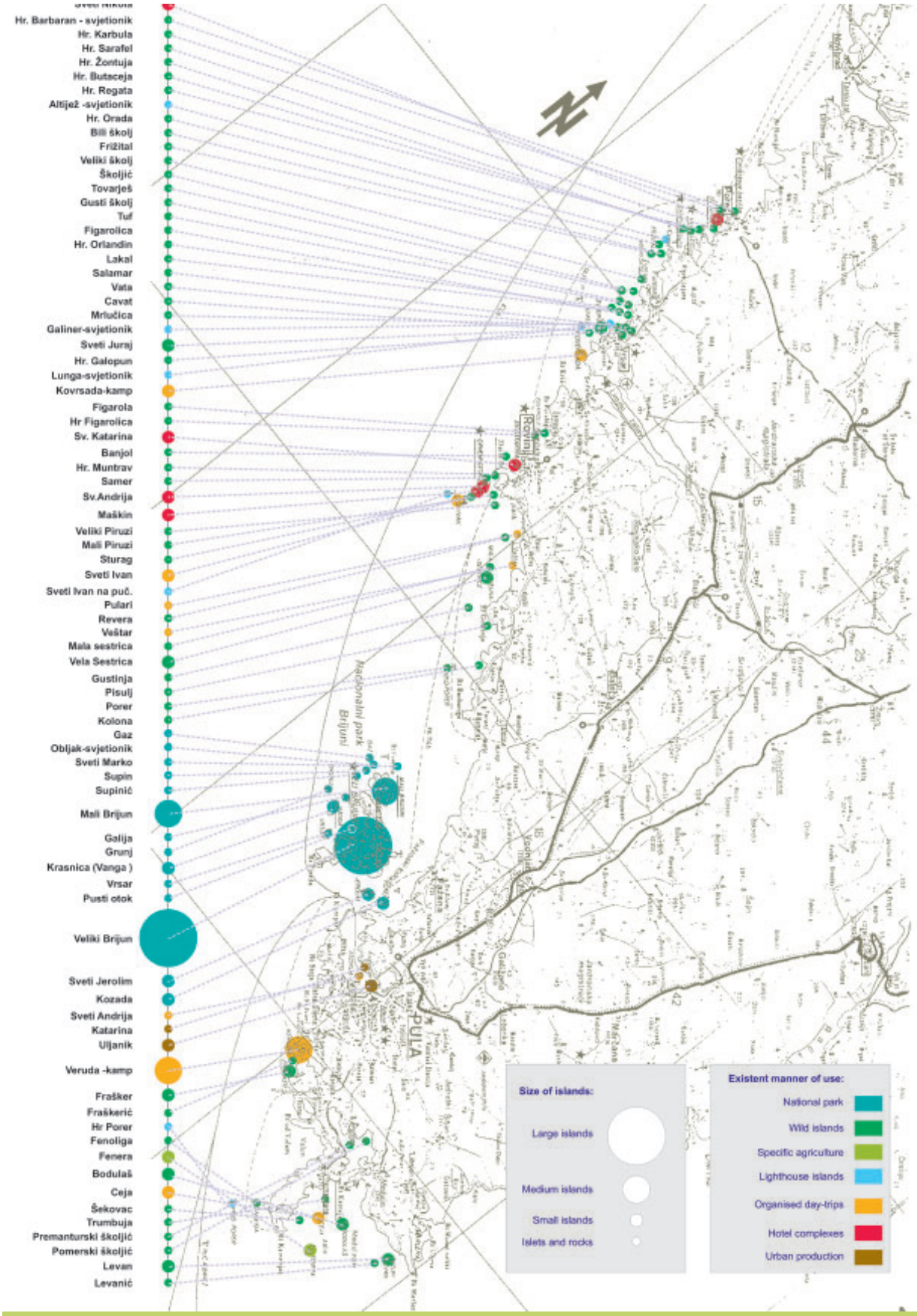

24. E. Kušen: »Istrska ogrlica otokov« (Pregled velikosti, lokacije in načina uporabe istrskih otokov)
E. Kušen: »Istrian necklace of islands« (A shematic of istrian island size, location and manner of utilisation)

e	Organizirani enodnevni izleti	oranžna
f	Hotelske verige	rdeča
g	Mestna proizvodnja	rjava

Izmed enainosemdesetih istrskih otokov le enega štejemo za velikega (Veliki Brion), 2 sta srednje velika (Mali Brion in Veruda), medtem ko je 17 otokov majhnih, 61 pa je otočkov. Štirinajst otokov ima status nacionalnega parka, 48 je divjih otokov, 1 je namenjen posebnemu kmetijstvu, 5 je otokov s svetilniki, 7 otokov velja za enodnevne izletniške točke (organizirani izleti), 4 otoki služijo turističnim verigam, kamor ne štejemo Velikega Briona, ki je del nacionalnega parka, medtem ko sta 2 otoka namenjena mestni proizvodnji.

Položaj **istrskih otokov** bi iz turističnega vidika morali ovrednotiti na dva načina – kot skupino otokov na okrožni ravni ter v skladu z načinom njihove uporabe.

Istrski otoki kot celota (»Istrska ogrlica otokov«)

Trenutni načrti (prostorski načrti, razvoj turizma in tržni načrti) Istrske županije na splošno ne obravnavajo istrskih otokov kot pomembnega sestavnega in avtentičnega dela Istre.

Grafični prikaz (in hkratna analiza) istrskih otokov na sliki, poetično imenovanih »Istrska ogrlica otokov«, ponazarja turistično prostorsko enoto posebne vrste, ki bi s funkcionalnega, razvojnega in tržnega vidika morala biti ovrednotena kot celota, hkrati pa bi vsak otok moral biti obravnavan posebej kot edinstven »biser« v tej čudoviti »ogrlici«.

Nacionalni park Brioni

Čeprav ima Nacionalni park Brioni zaradi svojega posebnega pravnega položaja posebno notranjo strukturo, predstavlja najdragocenejši del »Istrske ogrlice«. Njegova notranja struktura načeloma ne odstopa od celotne strukture istrskih otokov. Otok Veliki Brion nudi prenočitvene zmogljivosti (456 postelj v 238 prenočitvenih enotah) ter oglede in dnevne programe. Ločeno od turizma otok prav tako nudi prenočitve vojski in državnemu protokolu. Glavna turistična znamenitost otoka Mali Brion je njegov sistem trdnjav, ki se ne uporablja več, otoka Vanga pa njegove spominske zgradbe, medtem ko druge otoke lahko štejemo za divje.

Croatian islands, they nevertheless vary mutually. For this purpose, we divided the Istrian islands into four sizes:

1 *Large islands*
2 *Medium islands*
3 *Small islands*
4 *Islets and rocks*

Furthermore, based on field insight into the tourism status of these islands and their tourism potentials, established were seven models of utilisation for tourism purposes, as were also counter-indications for tourism:

a	*National park*	*turquoise*
b	*Wild islands*	*green*
c	*Specific agriculture*	*light green*
d	*Lighthouse islands*	*light blue*
e	*Organised day-trips*	*orange*
f	*Hotel complexes*	*red*
g	*Urban production*	*brown*

Out of the eighty-one Istrian islands, only one may be considered large (Veliki Brijun), 2 medium (Mali Brijun and Veruda), while 17 are small, and 61 are islets. Fourteen islands have the status of national parks, 48 are wilderness islands, 1 is allotted to specific agriculture, 5 are lighthouse islands, 7 islands are daytime destinations (organised excursions), 4 islands serve within tourist complexes not counting Veliki Brijun which is part of a national park, while 2 islands are allotted to urban production.

*The status of the **Istrian islands**, from the tourism point of view, should be evaluated in two ways - as a group of islands on County level, and according to the manner of their utilisation.*

The Istrian islands as a whole (»Istrian necklace of islands«)

Current plans (physical plans, tourism development and marketing plans) of the Istrian County, generally, do not perceive the Istrian islands as an important constitutive and authentic part of Istria.

The graphic presentation (and at the same time analysis) of the Istrian islands in the figure, dubbed poetically »Istrian necklace of islands«, illustrates a tourism spatial unit of its own kind, which in terms of function, development and marketing, should be evaluated as a whole as well as each island individually as a distinct »pearl« in this magnificent »necklace«.

Za področje Nacionalnega parka je bilo izdelanih veliko študij in prostorskih načrtov, posebej kar se tiče namestitvenih zmožnosti, kar pomeni namestitev v trajnih zgradbah in marinah. Analiza sprejemne zmožnosti Brionov, v okvirih standardov nacionalnega parka, pravi, da če se bo hotelska tradicija na otoku Brion nadaljevala, bi lahko sprejela največ 800 gostov, medtem ko marine ne pridejo v poštev.

Divji otoki

Ta skupina vključuje vse otoke, ki jih pokriva rastlinje, prav tako pa gole skale brez zgrajenih objektov za pristajanje. Ta »divja tretjina« otokov sestavlja okoljsko oporišče, prispeva k raznolikosti otoške pokrajine, medtem ko so otoki sami privlačni za turiste zaradi jadranja in ogledov, plavanja ali enodnevnih izletov. Na nekaterih otokih se nahajajo dragocena arheološka in paleontološka najdišča.

Posebno kmetijstvo

Do danes se je posebno kmetijstvo ohranilo le na otoku Fenera, kjer turistom zbuja zanimanje pogled na črede krav.

Otoki s svetilniki

Svetilniki na določenih otokih predstavljajo pomorskim turistom izjemno vizualno izkušnjo. Gre za objekte arhitekturne dediščine, katerih ogledi se lahko sčasoma tudi organizirajo, vendar na način, ki ne bo motil njihove osnovne funkcije.

Organizirani enodnevni izleti

Določeni otoki so opremljeni za različne oblike enodnevnih izletov: od približno označenih kampov za stacionarne obiske do udobnih podpornih objektov za enodnevne izletnike in skromnih pristanišč. Izkoriščanje teh otokov, kar se tiče izletov, je intenzivno.

Hotelske verige

Na določenih otokih velikost hotelskih verig (Sv. Nikola – 460 postelj; Sv. Katarina – 320 postelj v 120 namestitvenih enotah; Crveni otok/ povezana otoka Andrija in Maškin – 969 postelj v 411 namestitvenih enotah) predstavlja celotno sprejemno zmožnost teh otokov na ravni »masovnega turizma«, kar pušča zelo malo prostora za rekreacijske enodnevne izlete.

Brijuni national park

Although the Brijuni national park, due to its special legal status, possesses specific inner structure, it actually represents the most valuable part of the »Istrian Necklace«. Its inner structure, in principle, does not stand apart from the overall structure of the Istrian islands. The Island of Veliki Brijun provides accommodation capacities (456 beds in 238 accommodation units), as well as sightseeing and daytime programmes. Not associated with tourism, the island also provides accommodation to the military and the state protocol. The main tourist attraction of Mali Brijun Island is its system of fortifications that is out of use, that of Vanga Island are its memorial buildings, while the other islands may be considered wild.

Many studies and spatial plans have been produced for the area of the national park, especially regarding accommodation capacities, meaning accommodation in permanent buildings and marinas. The receiving-capacity analysis of Brijun, within national park standards, suggests that if the hotel tradition were to continue in the Brijun Island, it would be able to accommodate no more than 800 guests, while marinas would be out of the question.

Wild islands

This group includes all the islands covered in vegetation, as well as sheer rocks with no constructed mooring facilities. This »wild one third« of the islands constitutes an environmental stronghold, contributes to the vibrancy of the island scenery, while the islands themselves are attractive to tourists for sailing around and sightseeing, swimming, or day tripping. Valuable archaeological and palaeontological findings are located on some of the islands.

Specific agriculture

To this day, specific agriculture has survived only on Fenera Island, where the sight cow herds intrigues the tourists.

Lighthouse islands

The lighthouses on certain islands represent an exceptional visual experience for nautical tourists. They are structures of architectural heritage, and visits may eventually be organised, although in a manner not disturbing their basic function.

Mestna proizvodnja

Dva otoka v puljskih vodah se uporabljata za specializirano gospodarstvo, medtem ko bi jih v turizmu lahko uporabljali za sproščene učne ure o moderni proizvodnji – ladjedelništvu v kategoriji kulture življenja in dela.

Namesto zaključka

SWOT analiza **istrskih otokov** je pokazala njihove prednosti pri naslednjih značilnostih:
- Niz 81 otokov
- Slikovita krajina
- Možnosti različnih vrst turistične ponudbe
- Zakonsko varovana narava
- Lepota okoliških voda
- Obstoječa turistična infrastruktura in nadgradnje
- Razvito turistično okolje

Organised one-day tours

To certain islands, various forms of one-day tours are provided: from vaguely demarcated campgrounds for stationary visits, through convenient supporting facilities for daytrippers, to modest moorings. Exploitation of these islands, in terms of visits, is intensive.

Hotel complexes

In certain islands, the size of the hotel complexes (Sv. Nikola 460 beds; Sv. Katarina – 320 beds in 120 accommodation units; Crveni Otok/the connected islands of Andrija and Maškin – 969 beds in 411 accommodation units) absorbs the entire receiving capacity of these islands on the »mass tourism« level, leaving very little space for recreational day-trips.

Urban production

Two islands in the waters of Pula are used for specialised economy, while they could be used in tourism for leisured classes on modern production – shipbuilding, within the category of living and working culture.

Instead of a conclusion

*The SWOT analysis of the **Istrian islands** established their strengths in the following features:*
- *String of 81 islands*
- *Picturesque scenery*
- *Possibilities for various types of tourist recreation*
- *Legally protected nature*
- *Beauty of the surrounding waters*
- *Existent tourism infrastructure and suprastructure*
- *A developed tourism environment*

Vloga celovite presoje vplivov na okolje pri ohranjanju značilnosti krajin

The role of strategic environmental assessment in retaining the characteristics of landscapes

mag. Vesna Kolar Planinšič, M. Sc.

Prispevek prikazuje celovito presojo vplivov na okolje kot instrument družbe za zagotavljanje okoljskih ciljev in instrument okoljevarstvene politike. Z ratifikacijo konvencije o krajini se je Republika Slovenija zavezala k vključevanju krajine v okoljevarstveno politiko. To vključevanje na podlagi 5. člena, ki določa splošne ukrepe, se izvaja tudi preko nacionalnih strateških dokumentov Nacionalnega programa varstva okolja, Strategije biotske raznovrstnosti in Strategije prostorskega razvoja, pa tudi preko drugih ukrepov.

Kot enega izmed ukrepov predstavljamo postopke Celovite presoje vplivov na okolje, ki izhaja iz Zakona o varstvu okolja. To je proces optimizacije na način doseganja okoljskih ciljev in preprečevanja obremenjevanja okolja zaradi planov in programov, ki se postopoma uveljavlja po svetu. Razvil se je na podlagi dejstva, da presoje vplivov na okolje za poseg natančno niso zadostovale za presojanje variant na bolj strateških ravneh. Vse več projektov, se je razvijalo na podlagi planov in programov za katere se je izkazala potreba po temeljitem pretehtanju ciljev, vseh okoljskih vidikov in variant.

Poseben pomen v Evropi, je celovita presoja vplivov na okolje dosegla s sprejetjem Direktive 2001/42/ES Evropskega Parlamenta in Sveta o presoji nekaterih načrtov in programov na okolje. Ugotavljamo, da so pristopi v državah Evropske Unije različni, saj je vsaka država prilagodila implementacijo svojemu sistemu, zaznati pa je tudi temeljne razlike med anglosaškim, germanskim, skandinavskim in mediteranskim pristopom.

Prispevek pojasnjuje nekatere izkušnje, temeljna izhodišča, principe in cilje ter implementacijo v

The document highlights the strategic environmental impact assessment as a tool for reaching environmental goals and as an instrument of environmental policy. By ratifying the Landscape Convention, the Republic of Slovenia bound itself to include landscapes in environmental policy. This inclusion, based on Article 5 which defines general measures, is also implemented through environment national documents; the National Environmental Program, the Strategy of Biological Diversity and the Strategy of Spatial Development, alongside other measures.

As one of the measures, we are presenting the procedures within the strategic environmental assessment, which is based on the Environment Protection Act. The measure presents a process of optimization by achieving environmental goals and preventing the burdening of the environment due to plans and programs, which is becoming increasingly used throughout the world. Its development is based on the fact that environmental impact studies were not precise enough for evaluating possible options on strategic levels. An increasing number of projects were developed on the basis of plans and programs, the goals of which have later had to be thoroughly evaluated, including all environmental aspects and options.

Integral environmental assessment was given a special status in Europe with the adoption of the Directive 2001/42/EC of the European Parliament and the Council on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment. We have ascertained that approaches vary throughout European Union member states, as each country has adjusted the implementation to its own system. In addition, fundamental differences can be seen be-

Sloveniji . Predstavlja tudi izkušnje Sektorja za celovito presojo od začetka uvajanja sistema 21. julija 2004, pa do leta 2006, ko je že vzpostavljen. Podaja tudi izhodišča za nadaljni razvoj celovitih presoj v Sloveniji.

1. Razvoj celovite presoje vplivov na okolje in nekateri pojmi

Celovita presoja vplivov na okolje je postala standard tako za projekte svetovne banke (Kjorven, et. al.: 2005), kot tudi za projekte in programe v Ameriki, Kanadi, Afriki, Aziji, Avstraliji in Evropski Uniji. Četudi gre za raznolikost pristopov, zaključki globalne konference o celovitih presojah vplivov na okolje (IAIA: 2005) kažejo na to, da ima razvoj celovitih presoj vplivov na okolje mestoma teoretične in praktične zagate, vendar je na pravi poti, da države razvijejo pristope na učinkovit način. Doseči morajo namreč temeljni namen celovite presoje vplivov na okolje: pretehtanje variant, temeljitega razmisleka o okolju v najzgodnejši fazi načrtovanja, ko je treba opredeliti vse relevantne okoljske cilje za plan ob upoštevanju vseh okoljskih izhodišč in jih tekom načrtovanja tudi slediti, ter sprejem plana, ki okolju ni škodljiv in ki ne pomeni odmika pri doseganju okoljskih ciljev.

Celovita presoja vplivov na okolje je v Direktivi 2001/42/ES opredeljena s pojmom **presoja** nekaterih načrtov in programov na okolje. Pri tem gre za okolje v širšem pomenu, vključno s krajino, kulturno dediščino, biotsko raznovrstnostjo in prebivalci ter zdravjem.

Konvencija o čezmejnih vplivih- Espoo (Convention: 1994), v svojem Protokolu o celovitih presojah vplivov na okolje navaja pojem strateška presoja vplivov na okolje (SEA) (Protocol: 2003). Ta pojem velikokrat navaja tudi strokovna literatura s pomenom celovite presoje vplivov na okolje ter vse uradne interpretacije Evropske komisije.

Tudi v Sloveniji je bil pojem strateške presoje že uveljavljen, vendar je imel širši pomen, kot ga navaja sedanja direktiva in je pomenil presojo vplivov na cilje trajnostnega razvoja, na ekonomske, socialne in okoljske cilje.

Do konsenza za takšno dikcijo direktive Evropska Unija ni prišla, je pa to prepuščene nadaljnemu razvoju pravnega reda in prakse. Takšno presojo literatura navaja kot presojo na

tween the Anglo Saxon, Germanic, Scandinavian and Mediterranean approaches.

The document clarifies several experiences, basic starting points, principles, goals and implementation in Slovenia. It also outlines the experiences of the Strategic Assessment Department since the beginning of the system's implementation (21st July 2004) until 2006, when it was already set up. It also gives the starting points for future development of integral assessments in Slovenia.

1. The development of the strategic environmental impact assessment and several concepts.

The strategic environmental impact assessment has become a standard for the projects carried out by the World Bank (Kjorven, et. al.: 2005), as well as for projects and programs in America, Canada, Africa, Asia, Australia and the European Union. Regardless of the various approaches, the conclusions of a global conference on the strategic environmental assessment (IAIA: 2005) show that the development of the integral assessment, while facing some theoretical and practical problems, will allow countries to develop their methods in an efficient manner. They have to fulfil the basic purpose of the integral environmental impact assessment: evaluate options; thoroughly consider the environment in the earliest planning stages, when all the relevant environmental goals have to be defined and followed until the completion, while taking into account all of the environmental starting points; and pass a plan that would not have a negative impact on the environment, nor would it deviate from achieving environmental goals.

The strategic environmental assessment is defined as an assessment *of the effects of certain plans and programmes on the environment in the Directive 2001/42/EC. The Directive deals with the environment in a wider sense, including landscape, cultural heritage, biotic diversity, people and health.*

The ESPOO Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Convention: 1994) in its Integral Environmental Assessment Protocol includes the concept of strategic environmental assessment (SEA) (Protocol: 2003). This concept is often used in expert documents and all official interpretations of the European Commission to mean an strategic environmental impact assessment.

trajnost (sustainability assessment), Evropska Unija pa jo pri svojem delu in sprejemanju zakonodaje uvaja kot presojo (impact assessment, ex-ante).

Direktiva 2001/42/ES izhaja iz ciljev Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, v kateri je določeno, da mora okoljska politika prispevati med drugim k ohranjanju, varovanju in izboljšanju kakovosti okolja, varovanju zdravja ljudi ter preudarni in varčni rabi naravnih virov ter temeljiti na previdnostnem načelu.

V leta 1993 sprejetem petem programu varstva okolja: »Na poti k trajnosti«, ki je predstavljal program za politiko in ukrepanje v zvezi z okoljem in trajnostnim razvojem, je bil potrjen pomen presojanja verjetnih okoljskih vplivov načrtov in programov, v nadaljnih programih pa je poudarjen kot horizontalni instrument in eden izmed temeljnih aktov za uresničevanje okoljske politike. Seveda pa ni edini in pomeni le enega izmed instrumentov za doseganje dobrega stanja krajin, okolja, kulturne dediščine in prebivalstva in zdravja.

2. Nekatere izkušnje v tujini

V prispevku omenjamo le nekaj primerov izkušenj izven Slovenije: Kanade, Anglije, Avstrije Belgije in Madžarske, saj temeljita analiza pristopov presega okvir predstavitve.

Madžarska s svojim dokaj realističnim pristopom vzpostavlja trden sistem (Muller: 2005), ki se zdi najbolj reprezentativen in prepoznaven od novih držav članic.

Kanada ima zakonsko določeno celovito presojo vplivov na okolje in veliko tradicijo metod za različna področja presoj, od upravljanja z vodami, kmetijstva, prostorskega načrtovanja in drugih področij in prednjači pri razvoju sistema v svetovnem merilu (IAIA: 2005).

V Evropi je zaslediti različne pristope vezane na tradicijo in razdrobljenost metod. Anglija gradi na trdnem konceptu trajnostnega razvoja in posebej pozorno sledi okoljski del, ter o njem pripravlja še posebno postopkovno poročilo, celovito presojo vplivov na okolje pa izvaja na večih ravneh (Therival v IAIA: 2005, PlaNet: 2005). Kot zelo pomembno raven Anglija in Belgija izpostavljata regionalno raven, posebej za presojo transportnih sistemov in

The concept of integral assessment has already been in use in Slovenia, yet had a wider meaning than listed in the Directive and included the assessment of impact on sustainable growth, economic, social and environmental goals.

The European Union did not reach a consensus for such a way of using the concept, but left it for future development of legislation and practice. Such an assessment is cited in documents as sustainability assessment, while the European Union introduces it in its activities and passing of the legislation as impact assessment, ex ante.

The Directive 2001/42/EC is based on the goals of the Treaty establishing the European Community, which states that environmental policy has to contribute towards sustaining, protecting and improving the quality of the environment, protect the health of the people, using natural resources in a prudent and economical way and has to be based on the principle of providence, among other goals.

The 1993-passed fifth environment protection programme, entitled »Towards Sustainability«, was meant to be a programme for policies and measures regarding the environment and sustainable growth. It confirmed the importance of assessing potential environmental impact of plans and programmes, and is stressed in the next programmes as a horizontal instrument and one of the basic documents to implement environmental policy.

Of course it is not the only one and presents just one of the instruments for achieving well-preserved landscapes, environment, cultural heritage, inhabitants and health.

2. Some practices of other countries

The document only lists some practices from abroad, namely from Canada, England, Austria, Belgium and Hungary, as a thorough analysis of approaches would exceed the scope of the presentation.

Hungary's fairly realistic approach enacts a solid system (Muller: 2005), which seems to be the most representative and recognizable of all the systems instituted in new member states.

Canada has a regulated integral environmental impact assessment, based on top of a long tra-

urbanističnega načrtovanja (Shipman: 2005). Razvita so navodila za celovite presoje za Lombardijo v Italiji, Portugalsko, Škotsko in Anglijo (Therival v IAIA: 2005, Guidelines: 2003).

Avstrija uvaja celovite presoje na deželnih in lokalnih ravneh in je končala že vrsto pilotnih projektov za različna tematska področja (Platzer, Abtner: 2005).

Svetovni kongres, ki je bil letos izveden v Pragi, kaže na resen pristop po vsem svetu. Vendarle je zaznati, da je uvajanje sistemov veliko bolj razvito v anglosaškem svetu in da vrsta držav prednjači pri razvoju postopkov in metod. Zaznati je tudi težave pri uvajanju postopkov v mediteranskem delu Evrope in premišljeno optimizacijo v postopkih držav Skandinavije.

Raven pravne implementacije v Evropski Uniji še ni zadostna in države članice jo dopolnjujejo. Nekaterim manjka sledljivost, drugim pa dejanska implementacija v posameznih segmentih. Zadovoljiva je le v devetih državah, v Sloveniji pa bo Evropska komisija v letu 2006 preverjala implementacija.

Svetovna banka, ki je CPVO sprejela kot standard za vse investicije poudarja, da bo razvoj celovite presoje v svetu potekal prav tako dolgo, kot je potekal razvoj presoje vplivov na okolje. Ta se je razvijala 25 let.

3. Izhodišča

Direktiva 2001/42/EC opredeljuje najmanjši skupen okvir, ki določa splošna načela, podrobnosti pa prepušča državam članicam ob upoštevanju načela subsidiarnosti. Ta izhodišča so:

- Vsi načrti in programi, ki se pripravijo za več sektorjev in določajo okvir za izvedbo posegov, ki so predmet presoje vplivov na okolje so predmet celovite presoje.
- Vsi načrti in programi za katere je presoja potrebna v skladu z direktivo 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst so predmet celovite presoje (Natura 2000).
- Kadar načrti in programi opredeljujejo rabo majhnih območij ali pomenijo le manjše spremembe teh načrtov in programov, naj bi se presojale le, če država članica ugotovi

dition of methods for different areas of assessment, ranging from water management, agriculture, spatial planning and other. Canada is also one of the world's front runners in developing the system (IAIA: 2005).

In Europe, several approaches can be found, based on tradition and diverse methods. England employs a solid concept of sustainable development and is particularly attentive to the environmental part, about which it prepares a special procedural report. It carries out integral environmental impact assessment on several levels (Therival in IAIA: 2005, PlaNet: 2005). Belgium and England also consider the regional level as extremely important, especially in the assessment of transport system and urban planning (Shipman: 2005). Guidelines for integral assessment have been developed for the Italian region of Lombardy as well as for Portugal, Scotland and England (Therival v IAIA: 2005, Guidelines: 2003).

Austria has been introducing integral assessments on state and local levels and has completed a number of pilot projects in various fields (Platzer, Abtner: 2005).

The world congress carried out in Prague in 2006 shows that the matter is being approached seriously throughout the world. However, the implementation of such systems is much more developed in the Anglo Saxon world, with a number of states leading the field in developing procedures and methods. Another issue are the problems in implementing the procedures in the Mediterranean part of Europe and their well considered optimization in Scandinavian countries.

The level of legal implementation in the European Union has not yet reached a satisfactory level and member states continue to add to it. Some lack traceability, others lack practical implementation in individual segments. Untill 2006 has reached satisfactory levels only in nine countries. The European Commission will check on the implementation in Slovenia in 2006.

The World Bank, which adopted the integral environmental impact assessment as standard for all investments, underscores that the global development of such assessment will last as long as did the development of environmental impact assessment, which has undergone 25 years of development.

verjeten pomemben vpliv na Naturo.
- Drugi načrti in programi naj bi se presojali le, če države ugotovijo, da bodo imele verjeten pomemben vpliv.
- Da bi zagotovili transparentnost in preglednejše odločanje, je treba izvesti posvetovanje z organi, pristojnimi za posamezne okoljske naloge in javnostjo ter določiti takšne roke, da dopuščajo dovolj časa za posvetovanja in izraženje mnenj.
- Okoljsko poročilo in mnenja javnosti in organov naj bi se upoštevala pri pripravi načrta ali programa preden je ta sprejet ali vložen v zakonodajni postopek.

4. Kako lahko celovita presoja vplivov v družbi prispeva k zagotavljanju kakovosti krajin?

Celovita presoja je **družbeni proces** uvajanja okoljskih vidikov pri načrtovanju, je optimizacijski postopek izbiranja okoljsko primernih variant na transparenten način, z vključitvijo javnosti, je podlaga za odločitev in tudi kontrolni mehanizem, ki zagotavlja zmanjšanje pritiskov na okolje. Predvsem je pogled v ogledalo, ob katerem se vprašamo ali smo pri pripravi plana zasledovali okoljske cilje. In med okoljskimi cilji so tudi cilji za področje krajina, saj je krajina kot področje jasno zapisana v najnovejšem Zakonu o varstvu okolja.

Celovita presoja je torej **proces.** Predstavlja skupek korakov, metod in pristopov priprave plana in okoljskega poročila in je pomembno orodje za vključevanje okoljskih vidikov v pripravljanje in sprejemanje nekaterih planov in programov, ki bodo verjetno imeli pomembne vplive na okolje. Zagotavlja, da se taki vplivi izvajanja načrtov in programov upoštevajo med njihovo pripravo in sprejetjem. Zadnje zagotavlja v svoji kontrolni in odločitveni vlogi, ko organ odloči o sprejemljivosti, torej ima tudi **kontrolno vlogo.**

Vendar celovita presoja pomeni več od tehnično izpiljenega analitičnega postopka izdelave modelov. Vključuje javnost in jo upošteva pri pripravi plana in okoljskega poročila. To pomeni, da je stroka zmožna prestaviti razmišljanja in variante preden so le-te tehnično izdelane, da se torej »odpre« že pri določanju ciljev. Celovita presoja je tako **del demokratičnega procesa** v družbi in ima pomembno vlogo pri sprejemanju primernih rešitev, saj vzpostavlja transparentne

3. Starting points

The Directive 2001/42/EC defines the lowest possible joint framework that defines general principles but leaves the details to member states by respecting the principle of subsidiarity. These starting points are:
- *All multi-sectoral plans and programmes, which set a framework for carrying out projects that fall under environmental assessment impact, are also part of the integral assessment.*
- *All plans and programmes that need assessment in line with the 21st May 1992 Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, are subject to strategic environmental assessment (Natura 2000).*
- *When plans and programmes define the use of small areas or only constitute small changes to these plans and programmes, they are to be assessed only if a member state finds there is a potential for their significant impact on Natura.*
- *Other plans and programmes are to be assessed only if the states discover that they would probably have a major impact.*
- *In order to guarantee transparency and more transparent decision making, consultations must be held with the bodies authorised for individual environmental tasks, and the public. Additionally, end dates must be set so as to allow enough time for consultations and comments.*
- *Environmental report and the opinions of the public and administrative bodies should be taken into consideration in drafting the plan or programme before it is adopted or enters legislative procedure.*

4. How can integral environmental impact assessment contribute towards guaranteeing the quality of landscapes?

*An integral assessment is a **social process**, introducing environmental aspects into planning. It is an optimization process of selecting environmentally suitable options in a transparent manner by including the public, it serves as a basis for decision-making and as a control mechanism for reducing the pressures on the environment. It is mainly a look into the mirror asking whether the plan follows environmental goals. Landscape is one of the environmental goals, as landscape as an area of activity is clearly stated in the newest Environment Protection Act.*

štiri stebre, ko so potrebni za izvajanje celovite presoje: pripravljalci planov – stroka (neodvisni eksperti) – organizirana javnost-državna uprava. Celovita presoja je tudi **optimizacijski postopek,** ki zagotavlja transparentnost načrtovanja in sodelovanja javnosti pri vključevanju okoljskih vidikov v plan in pri presoji okoljskega poročila ter praviloma vodi do boljših rešitev.

Celovita presoja je tudi boljša **podlaga za odločitev** o planu, saj okoljsko poročilu nudi pristojnim državnim ali lokalnim organom, ki plan ali program sprejemajo, ustrezne odgovore za vprašanja o okolju.

Celovita presoja je tudi **upravni postopek**, saj ministrstvo organizirano presoja verjetne pomembne vplive, preverja kvaliteto okoljskega poročila in **odloča** o sprejemljivosti posega.

Okoljska presoja torej pomeni določanje okoljskih ciljev, ki so relevantni za plan vključno s krajino, pripravo okoljskega poročila v katerem je obravnavana **krajina**, izvajanje posvetovanj, upoštevanje okoljskega poročila in izidov posvetovanj pri odločanju.

Vse plasti celovite presoje so enako pomembne in povezane, raven uvajanja transparentnosti in celotnega sistema pa številni avtorji pojasnjujejo z ravnijo **okoljske zavesti in kulture družbe** (IAIA: 2005).

An integral assessment is therefore a process *going on within the landscape and dealing with the landscapes. It represents a cluster of steps, methods and approaches for drafting a plan and an environmental report and is an important tool for including environmental aspects in drafting and adopting plans and programmes that could have an important impact on the environment. It ensures that such an impact of the implementation of plans and programmes is taken into consideration during their drafting and adoption. The latter is ensured by its control and decision-making role, after an administrative body decides on the plan's acceptability. An integral assessment therefore also has a* ***controlling role****.*

However, integral assessment means much more than just a technically perfected analytical procedure of preparing models. It includes the scooping and the public and takes heed of its opinion in drafting the plan and environmental report. The experts can therefore »open up« in setting their goals, meaning they are capable of changing their thinking and plans before they are technically completed. Strategic environment assessment thus forms a part of a ***democratic process*** *in the society and plays an important role in passing suitable solutions by setting up the following four pillars when they are needed to carry out such an assessment: 1. Planners-experts (independent experts), 2. environment experts, 3. organised public, 4. state administration.*

25. *The successful outcome of the process also requires suitable activity by the competent bodies – management, people drafting the environmental report and plan – experts, those who submit remarks – non-governmental organizations.*

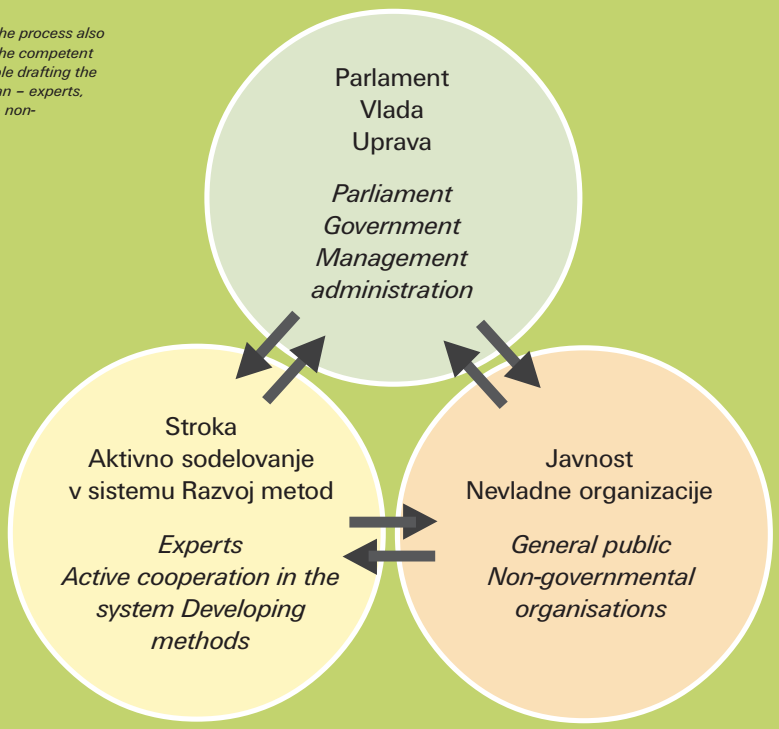

Krajina je ustrezno vključena, kadar so cilji kakovosti za prepoznane in ovrednotene krajine jasno določeni in to po posvetovanju z javnostjo, ne le z določitvijo stroke.

Prav tako morajo za uspešen proces kvalitetno delovati: pristojni organi – uprava, izdelovalci okoljskega poročila in plana – stroka, pripravljalci pripomb – nevladne organizacije.

5. Družbeno umeščanje celovito presojo vplivov na okolje v Sloveniji in vsebinske navezave na krajino

Eden izmed ciljev celovite presoje je vključevanje razmisleka o krajini v začetne faze načrtovanja in zagotavljanje visoke ravni varstva okolja. Prispeva k vključevanju okoljskih vidikov v načrtovanje z namenom spodbujati trajnostni razvoj. V Sloveniji je ta načela predpisal najpomembnejši družbeni zakonodajni organ, to je Državni zbor, ki je 13. 4. 2006 sprejel spremembe Zakona o varstvu okolja.

Na podlagi 40. Člena Zakona o varstvu okolja (ZVO-1-UPB1), je zaradi uresničevanja načel trajnostnega razvoja, celovitosti in preventive treba v postopku priprave plana, programa, načrta, prostorskega ali drugega akta (vn. b.: plan), katerega izvedba lahko pomembno vpliva na okolje, izvesti celovito presojo vpliva na okolje (CPVO), s katero se ugotovi in oceni vplive na okolje in vključenosti zahtev **varstva okolja, ohranjanja narave, varstva človekovega zdravja, kulturne dediščine in krajine v plan,** in pridobiti potrdilo ministrstva o sprejemljivosti njegove izvedbe na okolje.

Postopek in obveznosti pripravljalca plana določa v členih 40. (celovita presoja vplivov na okolje), 41. (okoljsko poročilo), 42. (mnenje), 43. (sodelovanje javnosti), 44. (čezmejni vplivi), 45. (presoja plana), 46. (potrditev plana).

Zakon o varstvu okolja določa tudi vrsto planov ali spremembo plana, za katero je treba izvesti celovito presojo vplivov. To so plani, ki jih na podlagi zakona sprejme pristojni organ države ali občine za področja urejanja prostora, upravljanja voda, gospodarjenja z gozdovi, lova, ribištva, rudarstva, kmetijstva, energetike, industrije, transporta, ravnanja z odpadki in odpadnimi vodami, oskrbe prebivalstva s pitno vodo, telekomunikacij in turizma. Izvaja se, če se z njimi določa ali načrtuje poseg v okolje, za katerega je treba izvesti presojo vplivov na

*Integral assessment is also an **optimization procedure** that ensures transparency in planning and cooperation of the public in including environmental aspects into the plan and into the assessment of the environmental report, thus leading to better solutions as a rule.*

*Integral assessment also forms a **better basis for a decision** on the plan as it gives suitable answers on environmental issues by presenting the competent state or local bodies passing such plans with an environmental report.*

*Integral assessment is additionally an **administrative procedure** as the ministry assesses the probable substantial impacts, checks the quality of the environmental report and* decides *on the acceptability of the plan and/or project.*

Environmental assessment means defining environmental goals, relevant to the plan, including landscape, drafting an environmental report dealing with the landscape, carrying out consultations, taking into consideration the environmental report and the outcome of the consultations in the decision-making process.

*All layers of integral assessment are equally important and connected with numerous authors linking the level of introduced transparency and the integral system with the level of **environmental awareness and society´s culture** (IAIA: 2005).*

Landscape is suitably included when the quality goals for the recognized and evaluated landscapes are clearly set, and not just by the experts, but after holding consultations with the public.

5. Social positioning of the strategic environmental impact assessment in Slovenia and links to the landscape

One of the aims of strategic assessment is including the considerations about the landscape into the initial phases of planning and securing a high level of environmental protection. It contributes to the inclusion of environmental aspects into planning with the aim of facilitating sustainable growth. These principles were set by Slovenia´s highest legislative body, the National Assembly, when it passed the changes to the Environment Protection Act on 13 April 2006. Based on Article 40 of the Environment Protection Act (ZVO-1-UPB1), the implementation of

okolje; če obsega posebno varstveno območje po predspisih o ohranjanju narave ali bi izvedba plana nanj lahko vplivala; pa tudi v drugih primerih pomembnejšega vpliva, ki ga oceni ministrstvo za okolje in prostor.

Vključevanje vidikov v celovito presojo torej zajema širok spekter družbenih aktivnosti in je zato zelo kompleksen, umeščenost v družbi pa se preverja na vsakem posameznem primeru, saj ni težjega od prenosa prelepih načel v prakso v hitrorazvijajoči družbi, kjer se okoljske dileme sprožijo bolj ob velikih zgodbah umeščanja vetrnih elektrarn v krajini ali plinskih terminalov na morju, medtem ko se kaže pomanjkanje sistematičnih raziskav in spremljav strukturnih sprememb in opozarjanja stroke na nenehne fragmentacijsko strukturne spremembe v krajini.

Načelo umeščenja industrijsko obrtnih con in pretovarjalnih centrov »v vsako vas« je enačiti z nekaterimi težkimi napakami v urbanizmu v preteklosti in zahteva resno preverbo ciljev na strateškem nivoju, saj lahko nepopravljivo degradira zanimive in posebne krajine do takšne mere, da izgubijo svojo funkcijo in svoj potencial. Tako lahko nadaljno umeščanje industrijskih con na Notranjskem, ki je v svetu prepoznana kraška krajina, pomeni hkrati propad številnih inštitucij, ki na kvalitetah gradijo svojo prihodnost. Podobno velja za Prekmurje, Primorske in Gorenjske krajine.

5. 1. Okoljsko poročilo

Pomemben del celovite presoje vplivov na okolje predstavlja okoljsko poročilo. V okoljskem poročilu se opredelijo, opišejo in ovrednotijo verjetni pomembni okoljski vplivi izvajanja načrta ali programa ter primerne druge možnosti, alternative, ki upoštevajo cilje in geografske značilnosti območja načrta ali programa.

Vse članice EU so dolžne zagotavljati kvaliteto okoljskih poročil, pristopi k temu pa so zelo raznoliki. Zakon o varstvu okolja v Sloveniji vzpostavlja revizijo okoljskega poročila, Nizozemska si pomaga s posebno komisijo, medtem ko je Kanada, kot država z najboljšo tradicijo celovitih presoj in visoko kulturo implementacije zagotavlja kakovost okoljskih poročil z listo vprašalnikov in njihovo preverbo. Pristopov za zagotavljanje kvalitete okoljskega poročila je torej veliko, Slovenija ima sistem revizije.

the principles of sustainable growth, wholeness and prevention require that a integral environmental impact assessment (CPVO) is carried out in drafting a plan, programme, scheme, spatial or other laws (hereinafter: plan), the implementation of which can significantly affect the environment. The assessment is necessary in order to ascertain and assess environmental impact and inclusion of the requirements on ***environment protection, preservation of nature, health, cultural heritage and landscapes in the plan*** *and to acquire a certificate by the ministry on the plan's feasibility regarding its impact on the environment.*

The procedure and the obligations of those drafting the plan are set in articles 40 (integral environmental impact assessment), 41 (environmental report), 42 (opinion), 43 (general public cooperation), 44 (transboundary impact), 45 (plan assessment) and 46 (plan confirmation).

The Environment Protection Act also defines the type of plans or its changes requiring that an integral impact assessment is to be carried out. These are the plans that are adopted on the basis of the act by a competent state or municipality body which deals with spatial planning, water and/or forest management, hunting, fishing, mining, agriculture, energy, industry, transport, waste and waste waters management, drinking water, telecommunications and tourism. It is implemented if it defines or plans a project that would impact the environment, which requires an environmental impact study; whether it contains a special nature protection zone or should the implementation of the plan impact on such a zone; and also in other cases of greater impact, assessed by the Ministry of Environment and Spatial Planning.

Including various aspects into the integral assessment therefore includes a wide range of social activities, making it a very complex process. The level of its positioning in the society is checked at every step, as there is no harder thing to do than to transfer the wonderful principles into practice in a rapidly developing society, where the environmental dilemmas are sooner raised regarding big issues of implanting wind power plants or constructing natural gas terminals, while at the same time we see the lack of systematic research, keeping abreast of structural changes alongside expert warnings and the continuous fragmentation and structural changes in a landscape.

Izkušnje ministrstva kažejo na to, da revizija zagotavlja večjo kvaliteto okoljskega poročila in posledično tudi večjo kvaliteto plana, saj je bilo skoraj v vseh primerih okoljskih poročil na podlagi revizije le-ta treba dopolniti in bi brez revizije lahko prišlo do dolgotrajnejšega dela pri oceni sprejemljivosti plana, časovno daljših postopkov in hipotetično celo do ocene nesprejemljivosti posega. Revizija zagotavlja tudi večjo neodvisnost strokovnjakov priprave okoljskih poročil, saj vnaprej vedo, da bo gradivo temeljito pregledano in iz poslovne in strokovne etike posvečaju pripravi več časa in energije. V Sloveniji smo v letu dni že preverili postopek celovite presoje od začetne faze pa do konca. Pri tem ocenjujemo, da se raven okoljskega poročila izboljšuje in da je revizija v Sloveniji ustrezen instrument za zagotavljanje kvalitete okoljskega poročila ter plana in programa.

Vse vsebine okoljskega poročila so določene z Uredbo o okoljskem poročilu in Pravilniku o presoji sprejemljivosti na varovana območja narave.

5. 2. Izvajanje celovitih presoj vplivov na okolje v Sloveniji in njihova učinkovitost

Slovenija je pričela z implementacijo direktive 21. 7. 2004. Od takrat tudi ministrstvo izvaja postopke celovite presoje vplivov na okolje. Od 21. 7. 2004 do 1. 11. 2005 smo prejemali obvestila o nameri izdelave plana ali programa in po določilih Zakona o varstvu okolja odločali ali je presoja vplivov na okolje potrebna ali ne, takoimenovani »screening«.

Ministrstvo je v letu dni izvedlo okoli 350 presoj verjetnih pomembnih vplivov in določilo, da se za plan izvedejo še nadaljni postopki v manj kot 50 % obvestil o nameri. Pripravljalci plana so to odločitev vključili v program priprave in nadaljevali z izdelavo plana in okoljskega poročila. Plan so javno razgrnili, vključili pripombe resorjev in javnosti ter pridobili odločitev o sprejemljivosti.

Pri tem kot eno temeljnih meril učinkovitosti izpostavljamo sodelovanje pripravljalca plana in okoljskega poročila. Predstavlja osnovo za sprotno vključevanje izsledkov okoljskega poročila v pripravo plana in k modelu, ki bi ga želeli razviti v Sloveniji: transparentnemu integrativnemu modelu.

The principle of embedding industrial zones and logistics centres »in every village« has to be compared to some major mistakes in urban planning in the past and demands a thorough checking of goals on the integral level, as it could irreparably degrade interesting and special landscapes until they lose their function and potential. Further construction of industrial zones in the Notranjsko region, a karst landscape, can therefore at the same time lead to the ruin of numerous institutions that build their future on qualities. Similar can be said for the landscapes in the regions of Prekmurje, Primorska and Gorenjska, etc.

5. 1. Environmental report

The environmental report is an important part of the integral environmental impact assessment. It defines, describes and evaluates possible important environmental impacts of implementing a plan or a programme and lists suitable alternatives that take into consideration the goals and the geographical characteristics of the area where the plan or project is to be carried out.

All EU members are bound to guarantee the quality of environmental reports, but their approaches differ greatly. The Slovenian Environment Protection Act introduces a revision of the environmental report, the Netherlands is using a special committee, while Canada, the country with the best tradition of integral assessments and a high culture of implementation, ensures the quality of environmental reports by a series of questionnaires and their evaluation. Approaches towards ensuring the quality of the environmental report are many, with Slovenia opting for a revision.

The ministry's experience shows that a revision guarantees higher quality of the environmental report and consequently improves the quality of the plan, as almost all submitted environmental reports had to be supplemented after it. Additionally, without revision, the assessment of the plan's suitability could take longer and could, hypothetically, also be labelled unsuitable. Revision also guarantees a larger degree of independence of the experts who draft environmental reports, as they know in advance that their report would be subjected to revision and therefore invest more time and effort in drafting the report.

Pri tem pa ugotavljamo, da je okoljsko poročilo v veliki večini izvedenih presoj izboljšalo kvaliteto plana. Pri tem se izvaja teoretično in praktično težak preskok k transparentnosti in odprtosti stroke za vsa področja, medtem ko na javnih predstavitvah zasledimo relativno zelo majhno zainteresirano javnost za področje krajina, saj le mestoma nastopa z konceptualnimi pripombami glede krajine tudi za posege, ki bi lahko bistveno spremenili strukturo krajine, pa še te izvajajo posamezniki.

6. 1. Plani lokalnih skupnosti – občinski lokacijski načrti

Organi lokalnih skupnosti, občine na podlagi že sprejetih planskih odločitev pripravljajo izvedbene načrte. Tako je razmeroma velik delež občinskih lokacijskih načrtov, ki se presojajo, ker predhodnji plan ni bil presojan. V številnih primerih gre za pretovarjalne centre, storitvene in industrijske cone in druge dejavnosti, ki praviloma močno spreminjajo krajino.

Ker plani niso bili presojani v nadrejen aktu in ker so posegi, ki so predmet presoje vplivov na okolje, so občinski lokacijski načrti presojani, če se z njimi nadaljuje na podlagi veljavnega plana, četudi se možnosti variant znotraj plana, ki nudi pravno varnost investitorjem zmanjšajo možnosti variantnega premisleka znotraj plana in omogočajo le načrtovalske variante znotraj območja.

6. 2. Plani lokalnih skupnosti – Strategije prostorskega razvoja in prostorski redi

Številne občine so pričele tudi s pripravo Strategij prostorskega razvoja občin in občinskih redov. Nekatere občine pripravljajo dokumente hkrati in ju želijo tudi hkrati sprejemati. Vsebinski smisel celovite presoje pa je zajetje planske ravni lokalnih aktov, občinskega plana, ki določa tako rabo-prostora, kot transportne in druge sisteme. Zato v takih primerih, priporočamo nadgradnjo in razvoj enega okoljskega poročila.

6. 3. Državni lokacijski načrti

Državni lokacijski načrti so prav tako predmet celovite presoje, saj večinoma predstavljajo velike infrastrukturne objekte, projekte za preskrbo z vodo, vodnogospodarske ureditve in druge ureditve, za katere je po uredbi treba izvesti presojo vplivov na okolje.

In Slovenia, the integral environmental impact assessment has already been evaluated in its entirety.

We believe that the quality of the environmental report is increasing and that for Slovenia revision presents a suitable instrument for ensuring quality of the environmental report as well as the plan and the programme.

All the contents of the environmental report are set in the Decree laying down the content of environmental report and in the Rules on the assessment of acceptability of impacts caused by the execution of plans and activities affecting nature in protected areas.

5. 2. Implementation of strategic environmental impact assessments in Slovenia and their efficiency

Slovenia began implementing the Directive on 21 July 2004. The ministry has since then also been carrying out procedures of integral environmental impact assessments. From 21 July 2004 until 1 November 2005, we received notifications on the intent of carrying out the plan and decided, on the basis of the Environment Protection Act, whether environment impact assessment (screening) was necessary or not.

The ministry carried out some 350 assessments of probable major environmental impacts in a year and decided to carry out additional procedures regarding the plan for less than 50% of the notifications of intent. The plan drafters included that decision into the drafting procedure and continued with preparing the plan and the environmental report. The plan was unveiled in public, opinions of ministries and the public were included and received it was decided whether the plan was acceptable.

As one of the basic effectiveness indicators in that respect is the cooperation of those who drafted the plan and the environmental report, as such cooperation the basis for simultaneous inclusion of the findings of the environmental report into the plan drafting procedure and leads to a model we would like to implement in Slovenia: a transparent integrative model.

We have also ascertained that the environmental report improved the plan´s quality in a vast majority of the assessments that were carried

V primeru državnih lokacijskih načrtov to pomeni, da se na ravni tehtanja varint izvede celovita presoja, v nadaljni proceduri za izbrano rešitev, pa je projekt predmet presoje vplivov na okolje.

6. 4. Regionalne zasnove prostorskega razvoja

V izdelavi so tudi regionalne zasnove prostorskega razvoja. Ministrstvo je odločilo, da je za vse regionalne zasnove prostorskega razvoja treba izvesti celovito presojo. Vendar žal, izdelava regionalnih zasnov prostorskega razvoja, ne napreduje, ker v Sloveniji regije niso določene, četudi številna literature kaže na izjemno pomembnost regionalne ravni načrtovanja. Dokumenti Evropske komisije priporočajo regionalno raven tudi, kot najustreznejšo raven za pripravo izravnalnih ukrepov za Naturo 2000, ki zajemajo značilno strukturo in razporeditev naravnih elementov v pretežno ruralni krajini. V Sloveniji je najdlje razvita regionalna zasnova prostorskega razvoja Primorske v okviru projekta CAMP.

6. 5. Drugi plani in programi

Presojajo se tudi številni drugi plani in programi. V okviru priprave državnega razvojnega programa se celovita presoja izvaja v okviru predpisane ex-ante evalvacije za financiranje operativnih programov za financiranje iz skladov Evropske unije za novo finančno perspektivo 2007 – 2013: Program regionalnega razvoja, Program za okolje in infrastrukturo, pa tudi čezmejni in transnacionalni programi. Presojajo se npr. tudi indikativni razvojni program energetskega sektorja, operativni program oskrbe s pitno vodo in program rabe mineralnih surovin.

7. Vsebinski vidik vključevanja v plan

Ker je celovita presoja vplivov na okolje instrument vključevanja okoljskih vidikov v plan je pomembno, da se začne na osnovi opisa stanja okolja in geografskih značilnosti. Pod geografskimi značilnostmi v zakonu so zajete tudi značilnosti krajine, četudi niso posebej definirane.

Presoja je vezana na vse okoljske segmente. Cilji ugodnega stanja nadzemnih in podzemnih voda morajo biti vključeni v pripravo plana, saj predstavljajo vodotoki pomembne krajinske prvine, ki določajo tudi rabo ob vodotokih. Presoja je vezana je tudi na cilje ohranjanja

out. All of the above presents a difficult move towards transparency and openness of the experts to all areas, both in theory as well as in practice. Additionally, public presentations draw a relatively small number of those interested in landscapes, who at the same time only sporadically present conceptual opinions regarding the landscapes, also in cases of projects that could substantially change the structure of the landscape. And even when they do, it is mainly individuals who give their views.

6. 1. Plans of local communities – municipality spatial plans

Local community and municipal bodies draft implementation plans based on the already passed planning decisions. This means that a relatively large share of municipal spatial plans have to be assessed, because the previous plans were not. In numerous cases, the plans include logistics centres, service and industrial zones and other activities that as a rule cause major changes to the landscape.

As the plans were not assessed under a higher-ranking act and because they include projects that are subject to environmental impact assessment, the municipal spatial plans are assessed if they are further carried out according to the valid plan. The assessments are carried out even if the variants within a plan offering legal security to investors reduce the chances of considering the variants within the plan and only allow for planning variants within the area.

6. 2 . Local communities´ plans – spatial development strategies and spatial orders

Numerous municipalities have started drafting their spatial development strategies and spatial orders. Some municipalities draft the two documents together and want to adopt them as a package. The content significance of integral assessment is, however, to capture the planning level of municipal acts and plans that define the use of land as well as transport and other systems. Therefore in such cases, the ministry proposes that a single environmental report be upgraded and developed.

6. 3. State spatial plans

State spatial plans are also subject to integral assessment as they mainly deal with large infrastructure objects, water supply projects, water management and other projects that require an

naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, ki predstavlja pomemben segment krajinske raznolikosti. Poudarjamo tudi evropsko ekološko omrežje Natura 2000, ki varuje drobno strukturo in krajinsko členjenost in zato predvideva tudi finančne mehanizme. Skozi presojo moramo priti do rešitev, ki ta območja ohranjajo in ne vplivajo pomembno na vrste ali habitatne tipe, za katera so območja namenjena. Kaj je Natura 2000 v primeru Krasa, kot suhi kraški travniki, pomembne kraške jame in kali, torej bistvene krajinske značilnosti prostora.

Ohranjanje značilnih vasi in njihovo urejanje pa je v podporo ciljem ohranjanja prepoznavnosti. Nadalje je presoja vezana je tudi na cilje ohranjanje zdravja prebivalcev, kjer je pomemben segment zagotavljanja zdravja prebivalstva tudi krajina s svojo socialno funkcijo. Kot pomembno v Sloveniji navajamo gozdno krajino z 67 % površine in alpsko krajino s 33 %. Še posebej gorska krajina nad 800 m, ki predstavlja 9 % teritorija predstavlja pri tem pomemben segment. Za prebivalce mest so za ohranjanja zdravja pomembne mestne zelene površine in mestne krajine v širšem smislu, ki nanje pozitivno in stimulativno delujejo zaradi raznolikosti njihovih funkcij. Pri tem je pomemben preventivni vidik.

Cilje kakovosti krajine za posamezno krajino je torej treba definirati znotraj priprave okoljskega poročila. Pri tem je za celovito presojo pomembno določilo 1. člena (c) konvencije o krajini, ki določa, da izraz "cilji kakovosti krajine" za posamezno krajino pomeni, da pristojni organ z javnimi pooblastili izoblikujejo hotenja, ki jih javnost izraža v zvezi z značilnostmi krajine.

Drugačen odnos velja za cilje, ki so definirani na podlagi zakonodaje. Pri tem omenjam kulturno dediščino, utemeljeno kot dediščinsko kategorijo in paralelno naravne vrednote in Naturo 2000 utemeljeno kot območja dediščinske naravovartvene kategorije, kjer so že definirani natančni cilji ali pa jih strokovne službe definirajo skozi smernice. Zato je ravno upoštevanje smernic, ki pomeni enega izmed načinov ugotavljanja skladnosti s cilji, v tem segmentu pomembna.

Plani in programi, ki jih obravnavamo v okviru celovite presoja vplivov na okolje, praviloma pomenijo načrtovanje krajine. S Strategijami prostorskega razvoja in prostorskimi redi, načrtujemo rabo primestnih, mestnih in

assessment of the impact on the environment. In the case of state spatial plans, the above means that an integral assessment is carried out when discussing various options within a plan, while an environmental impact study is then concluded for the chosen solution.

6.4. Regional spatial planning drafts

Regional spatial development plans are also being drafted. The ministry decided to carry out an integral assessment for all regional spatial development drafts. Unfortunately, drafting regional spatial development plans is not progressing, as regions have not yet been established in Slovenia, despite numerous documents that point to the extreme importance of the regional level of planning. European Union documents recommend the regional level also as the most suitable for drafting countervailing measures for Natura 2000, which span the characteristic structure and positions of natural elements in a mainly agricultural landscape. The farthest-developed regional spatial development draft in Slovenia is being carried out in the Primorsko region within the CAMP project.

6.5. Other plans and programmes

Numerous other plans and programmes are also being assessed. As part of drafting the state development programme, an integral assessment is being carried out within the framework of the prescribed ex-ante evaluation for financing operational programmes that are to be supported by European Union funds under the new financial perspectives 2007-2013. These include the Regional Development Programme, the Environment and Infrastructure Programme, as well as the cross-border and transnational programmes. Also assessed are the indicative energy sector development programme, operational programme for drinking water supply and the programme for the use of mineral resources.

7. Content-related aspect of inclusion in the plan

As the strategic environmental impact assessment introduces environmental aspect into a plan, it is important that it is based on a description of the condition of the environment and geographical circumstances. Landscape characteristics, even though not being separately set down, are also included under geographic characteristics in the act.

podeželjskih območij. Z gozdno-gospodarskimi načrti načrtujemo ekonomsko, socialno in biotsko funkcijo gozdnih krajin v njenem upravljalskem delu, medtem ko je raba za gozd že zajeta v prostorskem planu.

Dosedanje izkušnja kažejo na to, da so v vseh planih upoštevani relevantni vidiki okoljskih ciljev in da je v večini primerov okoljskih poročil poleg vseh naštetih segmentov obravnavana tudi krajina kot posebno poglavje.

10. Zaključek

Na podlagi primerov izvajanja celovitih presoj v Sloveniji lahko zaključimo, da je ta horizontalni instrument pomemben za vključevanje krajine v družbeno odločanje.

Pri tem pa poudarjamo upoštevanje nekaj najpomembnejših načel, ki so temelj za uspešen proces vključevanja krajine v plane in programe pri celoviti presoji vplivov na okolje:

10. 1. Načelo integralnega pristopa

- z uvajanjem okoljskih vidikov v plan in okoljskim poročilom se prične takoj oz. čimprej, ko se se pristopi k izdelavi plana;
- stroka mora aktivno sodelovati ter na področju izobraževanja zagotoviti takšno raven praktičnega znanja, da je vključitev v procese možna;

10. 2. Načelo sodelovanja in medsebojnega upoštevanja

- stroka obvlada metode vključevanja javnosti in postane odprta za širšo strokovno javnost, še posebej je to priporočljivo v fazi opredeljevanja okoljskih ciljev;
- izdelovalci plana in okoljskega poročila morajo imeti obveznost sodelovanja in morajo biti za to strokovno usposobljeni,
- priporočena je sočasna javna razgrnitev ali razgrnitev z minimalnim časovnim zamikom;

10. 3. Načelo strokovne odličnosti in transparentnosti

- okoljsko poročilo mora biti skladno s predpisi in strokovno odlično, saj mora podajati tudi predloge za izboljšavo planov/programov,
- izsledki priprav/okoljskega poročila morajo biti zajeti v plan na čimvišji kakovostni ravni,

Assessment is linked to all environmental segments. The goals of reaching a favourable quality of ground and underground waters must be included in the drafting of the plan as flowing water presents an important landscape element that also defines the use alongside rivers and streams. The assessment is also bound to the goals of preserving valuable natural features and biotic diversity, an important segment of environmental diversity. We would also like to draw the attention to the Natura 2000 European ecological network, which protects the structure and the landscape diversification and also envisages financial mechanisms. The assessment must result in a solution that retains the areas and does not have a major impact on the species or types of habitat, which the areas are intended for. In the case of the Karst, the Natura 2000 means dry Karst grasslands, and important caves, in short, the landscape's prominent features.

Preserving characteristic villages and their maintenance meanwhile follows the goal of recognisability.

Furthermore, the assessment is also linked to the goal of securing health, where the landscape with its social function plays an important role. In Slovenia, the forest landscape spreads over 67% of the country's surface, while Alpine landscape covers 33%. Forest landscape at the height above 800 metres (9% of Slovenian territory) presents an especially important part of the landscape. City dwellers on the other hand need green spaces in cities to maintain their health and city landscapes in a wider sense that stimulate and influence them in a positive manner through their diverse functions. The aspect of prevention is especially important.

The environmental report therefore has to contain the aims of a quality landscape for each individual landscape. Article 1 (c) of the Landscape Convention is important for strategic assessment as its »Landscape quality objective« means, for a specific landscape, the formulation by the competent public authorities of the aspirations of the public with regard to the landscape features of their surroundings.

A different attitude goes for the goals, defined on the basis of legislation. I would like to mention cultural heritage, defined as a heritage cat-

- vse faze strokovnega dela morajo biti transparentne,
- v procesu naj bodo poudarjeni vsebinski vidiki in postopkovni, ki so sicer pomembni za uvajanje enotnih standardov, roke in usklajeno delo resorjev, pa skrbno vodeni,
- zagotovljena mora biti sledljivost postopka in VSEBIN.

egory and at the same time stress the valuable natural features and Natura 2000, defined as zones of heritage environmental categories, which already contain precise goals or are defined by expert services through their guidelines. Therefore it is important to act in line with the guidelines as they present one of the ways of establishing the concordance with goals.

Plans and programmes, dealt with under the strategic environmental impact assessment, usually constitute landscape planning. Spatial development strategies and spatial orders plan the use of suburban, urban and countryside areas. Forestry plans meanwhile define the economic, social and biotic function of forested landscapes in their administrative parts, while the usage of forests themselves is already included in spatial plans.

Our current experiences have shown that all the plans take into consideration the relevant aspects of environmental goals and that landscape is treated as a special chapter in the majority of environmental reports.

10. Conclusion

Based on examples of integral assessments carried out in Slovenia, we can say that this horizontal instrument is important for including landscape into decision-making process.

We have to stress some of the most important principles that form the basis of including the landscape into plans and programmes when carrying out integral environmental impact assessment:

10. 1. The principle of integral approach

- *environmental aspects have to be drafted and included into the plan and the environmental report as soon as the plan's drafting is commenced;*
- *experts have to be actively involved and bring such a level of practical knowledge into the area of education that inclusion in processes is possible;*

10. 2. The principle of coexistence and mutual consideration

- *experts are proficient at the methods of including the public and are at the same time*

open to opinions from a wider expert public, especially in the phase of setting environmental goals;
- *people drafting the plan and the environmental report are obliged to cooperate and have to undergo professional training in this field;*
- *a simultaneous public disclosure or a disclosure with a minimal delay is recommended;*

10. 3. The principle of expert excellence and transparency

- *the environmental report has to be in line with the regulations and founded on expertise, as it has to include proposals to improve plans and/or proposals;*
- *the results of preparations/environmental report have to be included in the plan at the highest possible level;*
- *all phases of expert's work have to be transparent;*
- *the process should underscore the contextual aspects, while the procedural aspects, otherwise important for introducing unified standards, dates and harmonized activities of ministries, should be carried out with care;*
- *traceability of the procedure and CONTENTS has to be guaranteed.*

Viri *References*

Angermann M. (2005) Vidiki udejanjanja Direktive Evropske unije na Koroškem, Workshop o presoji vplivov planov in programov na okolje, DS Alpe Jadran, Delavnica CPVO, Poreče, 7. junij 2005.
Application of strategic environmental assessment in Belgium in land-use planning, *SEA process in the other member states, Monitoring measures, relationships between the authors of plans/programmes and the actors responsible for the assessment and between SEA and projects EIA (2005). 4th seminar of the PlanNet Europe network on strategic environmental assessment (SEA) of urbanism plans and programs, Bruselj, 2005.*
Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, *United Nations, New York, Geneva, 1994.*
Dalal-Clayton B., Sadler B. *(2005) Strategic Environmental Assessment, A Sourcebook and Reference Guide to International Experience.*
Dancsokne Oris E., Lukovits-Zergi I. *(2005) Strategic Environmnetal Asssessment and lokal land-use planning process in Hungary, 4th seminar of the PlanNet Europe network on strategic environmental assessment (SEA) of urbanism plans and programs, Bruselj, 2005.*
Directive 2001/42/EC *of the European Parliament and of Council of 27 june 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment, L 197/30.*
Griesser H. (2005) Vidiki udejanjanja CPVO- smernice za urejanje prostora na primeru zvezne dežele Štajerske.
IAIA *(2003). Environmental Asssessment Outlook: Capacity building and benchmarking good practice. Institute of Environmental Management & Assessment. Institute of Environmental Management and assessment and EIA Centre, University of Manchester.*
IAIA *(2005) International Experience and perspectives in SEA. A global conference on Strategic Environmental Assessment. International Association for Impact Assessment.*
Kjorven O., Lindhjem H. *(2002): Strategic Environmental Asessment in World bank Operations, Experience to Date – Future Potential, World Bank, Environmental Department, N. 4, 2002.*
Muller I. (2005) Udejanjanje smernice 2001/42/EC na Madžarskem, DS Alpe-Jadran, Delovna skupina za varstvo okolja, Delavnica o strateški presoji vplivov na okolje, 7. 6. 2005.
Platzer-Scneider U. (2005) Udejanjanje direktive 2001/42/EG o strateški presoji vplivov na okolje v Avstriji, Workshop o presoji vplivov planov in programov na okolje, DS Alpe Jadran , Delavnica CPVO, Poreče, 7. junij 2005.
Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja, Uradni list RS št. 130, 3. 12.2004.
Protocol on Strategic Environmental assessment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, *United Nations, New York, Geneva. 2003.*
Regija Lombardija (2005) Workshop o presoji vplivov planov in programov na okolje, DS Alpe Jadran, Delavnica CPVO, Poreče, 7. 6. 2005.
Risse N, D. Aspinwall: *Application of strategic Environmental Assessment in the Member States of the European Union: Synthesis of the questionnaire's answers and open discussion, Free University of Brussels, Institute of Environmental Management and Physical Planning, European Commmission, DG Environment.*
Sadler B. *(2005). Strategic Environmental Assessment at the Policy Level. Recent Progress, Current Status and Future Prospects REC, UN.*
Schmidt M., Joao E., Albrecht E. *(2005). Implementing Strategic Environmental Assessment, Springer berlin, Heidelberg, New York.*
Sommer A. (2005) Metodološki pristopi za izvajanje strateške presoje vplivov na okolje Workshop o presoji vplivov planov in programov na okolje, DS Alpe Jadran, Delavnica CPVO, Poreče, 7. junij 2005.
Uredba o okoljskem poročilu in podrobnejšem postopku celovite presoje vplivov izvedbe planov na okolje, Uradni list RS št. 73, 1. 8. 2005.
Uredba o posebnih varstvenih območjih Natura 2000, Uradni list RS št. 49, 30. 4. 2004 in št. 110, 11. 10. 2004.
Uredba o vrstah posegov v okolje, za katere je obvezna presoja vplivov, Uradni list RS, št. 78, 25. 7. 2006.
World Bank (2005). Strategic Environmental Assessment.
Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2), Uradni list RS, št. 96, 30. 8. 2004.
Zakon o varstvu okolja (ZVO-uradno prečiščeno besedilo), Uradni list RS, št. 39, 13. 4. 2006.

Skupni finančni instrumenti za doseganje cilja kakovostne krajine

Common finantial instruments for accomplishing landscape quality objectives

Margarita Jančič

Raznolikost evropskih realnosti: raznolikost nadmorskih višin, kulturne, socialne, ekonomske, politične, upravne raznolikosti, bogastvo pristopov in sistemov vrednosti včasih povzročajo težave, na splošno pa soglašamo, da spadajo med pomembne primerjalne prednosti Evrope.

Kljub razlikam smo v zadnjem desetletju uspeli opredeliti nekatera skupna načela in cilje, ki naj bi prispevali h kakovosti življenja in vodili razvoj evropske celine proti uravnoteženemu in trajnostnemu razvoju. Zagovarjali smo veliko število instrumentov za njihovo izvajanje.

Nemogoče je, da bi v tej predstavitvi obravnavali vse ali pa vse vsaj omenili. Rada bi se osredotočila samo na skupne finančne instrumente za izvajanje ciljev Konvencije o krajini in omenila samo nekaj evropskih dokumentov, ki obravnavajo razvoj na skladen holističen način.

Naštejemo lahko vsaj tri dokumente, ki jih lahko obravnavamo tudi kot okvirne dokumente za izvajanje Konvencije o krajini:

- **Vodilna načela za trajnostni razvoj evropske celine,** sprejeta na Evropski konferenci ministrov, pristojnih za regionalni/prostorski razvoj (Hannover, september 2000) – države članice Sveta Evrope;
- **Evropske prostorske razvojne perspektive,** sprejete na neformalnem Svetu ministrov, pristojnih za prostorski razvoj (Potsdam, maj 1999) – države članice EU; in
- **Ljubljanska deklaracija o ozemeljski razsežnosti trajnostnega razvoja,** ki so jo sprejeli ministri, pristojni za regionalni/prostorski razvoj (CEMAT – CoE), na 13.

The diversity of European realities: attitudes, cultural, social, economic, political, administrative diversities, richness of approaches, and the systems of values are sometimes causing troubles, but in general we are unanimous that they are among the outstanding comparative advantages of Europe.

Despite the differences, in the last decade, we have managed to define some common principles and aims that should contribute to the quality of life and drive the development of the European continent towards a balanced and sustainable development. A great number of instruments for their implementation have been promoted.

It is impossible to deal with all of them or even to mention all of them in this presentation. I would like to focus only on the common financial instruments for the implementation of the aims of the Landscape Convention, mentioning just a few of the European documents dealing with the development in the coherent holistic way.

We can list at least three documents that can also be considered as framework documents for the implementation of the Landscape Convention:

- ***Guiding Principles for Sustainable Development of the European Continent**, adopted at the European Conference of Ministers Responsible for Regional / Spatial Planning (Hannover, September 2000) – the Council of Europe member countries;*
- ***European Spatial Development Perspectives**, adopted at an informal Council of the Ministers responsible for spatial develop-*

zasedanju CEMAT-a v Ljubljani, september 2003.

Ti dokumenti ne pokrivajo istih področij in niso pravno zavezujoči, lahko pa se obravnavajo kot skupni »panevropski« dokumenti.

Vodilna načela za trajnosten prostorski ravoj evropske celine opredeljujejo načela za trajnostni razvoj ozemlja Sveta Evrope kot:

- spodbujanje ozemeljske povezanosti z bolj uravnoteženim socialnim in ekonomskim razvojem regij in izboljšano konkurenčnostjo
- spodbujanje razvoja, ki ga ustvarjajo urbane funkcije in izboljševanje odnosov med mestom in podeželjem
- spodbujanje bolj uravnotežene dostopnosti
- razvijanje dostopa do informacij in znanja
- zmanjševanje okoljske škode
- poudarjanje naravnih virov in naravne dediščine
- poudarjanje kulturne dediščine kot dejavnika za razvoj
- razvijanje energetskih virov in istočasno vzdrževanje varnosti
- spodbujanje visokokakovostnega trajnostnega turizma
- omejitev učinkov elementarnih nesreč.

26. Vodilna načela za trajnosten prostorski ravoj evropske celine
The Guiding Principles for Sustainable Spatia Development of the European Continent

ment (Potsdam, May 1999) – the EU member countries; and

- ***Ljubljana Declaration on the Territorial Dimension of Sustainable Development*** *adopted by the Ministers responsible for regional/spatial planning (CEMAT – CoE) at the 13th Session of CEMAT in Ljubljana, September 2003.*

These documents do not cover the same areas and are not legally binding, but they can be considered as common »pan-European« documents.

The Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent, *define the principles for sustainable development of the territory of the Council of Europe as:*

- *Promoting territorial cohesion through a more balanced social and economic development of regions and improved competitiveness*
- *Encouraging development generated by urban functions and improving relationship between town and countryside*
- *Promoting more balanced accessibility*
- *Developing access to information and knowledge*
- *Reducing environmental damage*
- *Enhancing and protecting natural resources and natural heritage*
- *Enhancing the cultural heritage as a factor for development*
- *Developing energy resources while maintaining safety*
- *Encouraging high quality, sustainable tourism*
- *Limitation of impacts of natural disasters.*

The European Spatial Development Perspectives *define the policy objectives and options for the EU territory as:*

- *Spatial development orientation of policies*
- *Development of balanced and polycentric urban system and a new urban-rural relationship*
- *Securing parity of access to infrastructure and knowledge*
- *Sustainable development, prudent management and protection of nature and cultural heritage*

Evropske prostorske razvojne strategije opredeljujejo politične cilje in možnosti za ozemlje EU kot:

- prostorsko razvojno usmerjenost politik
- razvoj uravnoteženega in policentričnega urbanega sistema in novega odnosa med mestnimi in podeželskimi območji
- zagotavljanje enakopravnosti dostopa do infrastrukture in znanja
- trajnosten razvoj, preudarno upravljanje in varovanje narave in kulturne dediščine

Evropska konvencija o krajini je pravno zavezujoč dokument. Njen cilj je spodbujanje varovanja, upravljanja in razvoja evropskih krajin in organiziranje sodelovanja držav članic Sveta Evrope pri krajinskih vsebinah.

Definicija »krajina« v *Evropski konvenciji o krajini* odraža idejo, da se krajine razvijajo skozi čas kot posledica delovanja naravnih sil in ljudi. Poudarja tudi, da krajina tvori celoto, katere naravne in kulturne sestavine se obravnavajo skupaj in ne ločeno.

To razumevanje krajine v Konvenciji je usklajeno z načeli in cilji skupnih »panevropskih« razvojnih dokumentov, finančne instrumente za njihovo izvajanje pa lahko obravnavamo kot iste kot so tisti, ki se jih uporablja tudi za izvajanje *Evropske konvencije o krajini*.

Običajno je izvajanje dokumentov o politiki v domeni držav, njihovih regij in lokalnih oblasti v njihovem okviru odgovornosti.

Na ravni EU je bil sprejet finančni instrument Pobuda Skupnosti INTERREG III za obdobje 2000-2006. Cilji INTERREG-a kot skupnega finančnega instrumenta, ki ga financira Evropski regijski razvojni sklad, so spodbujanje sodelovanja za utrjevanje socialne, ekonomske in ozemeljske povezanosti v vseh državah članicah EU, državah kandidatkah in državah nečlanicah s pospeševanjem trajnostnega in uravnoteženega razvoja Evrope s pomočjo čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja. Zagotavlja možnost izvajanja *Evropske prostorske razvojne perspektive* (in *Evropske konvencije o krajini*) prek skupnih projektov.

*The **European Landscape Convention** is a legally binding document. Its aim is to promote the protection, management and planning of the European landscapes and to organize the cooperation of the Council of Europe member states on landscape issues.*

*The **European Landscape Convention** definition of »landscape« reflects the idea that landscapes evolve through time, as a result of being acted upon by natural forces and human beings. It also underlines that a landscape forms a whole, whose natural and cultural components are taken together, not separately.*

*This understanding of landscape in the Convention is in line with the principles and the aims of the common »pan-European« development documents, and we can consider the financial instruments for their implementation being the same ones as those used also for the implementation of the **European Landscape Convention**.*

Usually, the implementation of policy documents lies on the states, their regions and local authorities in their own respective spheres of responsibility.

27. Evropske prostorske razvojne strategije
European Spatial Development Perspective

INTERREG III sestavljajo 3 linije, njegov skupni proračun je 4.875 milijard evrov (cene iz leta 1999).

Linija A : čezmejno sodelovanje

Cilj čezmejnega sodelovanja med sosednjimi regijami je razvoj čezmejnih socialnih in ekonomskih centrov s pomočjo skupnih razvojnih strategij.

Linija B : transnacionalno sodelovanje

Transnacionalno sodelovanje vključuje cilje nacionalnih, regionalnih in lokalnih oblasti za spodbujanje boljše integracije znotraj Unije s pomočjo oblikovanja velikih skupin evropskih regij.

Linija C : medregionalno sodelovanje

Cilj medregionalnega sodelovanja je izboljšanje učinkovitosti regionalnih razvojnih politik in instrumentov s pomočjo obsežnih izmenjav informacij in delitvijo izkušenj (mreže).

Ostali programi

(po čl. 53 Smernic):

- ESPON
- INTERACT
- URBACT

Programi ESPON, INTERACT in URBACT dopolnjujejo omenjene tri linije in se uporabljajo za financiranje mrež, ki spodbujajo prenos izkušenj in dobrih praks.

Evropsko omrežje za opazovanje prostorskega razvoja (ESPON) je program, ki ga skupno financirajo Evropska unija in petnajst držav članic, kot tudi druge sosednje države. To je mreža sodelovanja med nacionalnimi zavodi za prostorski razvoj in se osredotoča na opazovanje in analizo ozemeljskih in regionalnih razvojnih trendov v Evropi in financira raziskovalne študije na področju prostorskega razvoja[1].

Program INTERACT (INTERreg – Animation (spodbujanje), Coordination (koordinacija), Transfer (prenos)) poskuša graditi na izkušnjah in lekcijah INTERREG I in INTERREG II, in izboljšati učinkovitost izvajanja INTERREG III med sedanjim programskim obdobjem. Zagotavljal bo izmenjavo izkušenj in mrežno povezovanje, razširjanje informacij in podporo vsem, ki se ukvarjajo z upravljanjem programov INTERREG III, kot tudi zagotavljanje informacij o INTERREG-ovem delovanju nacionalnim, regionalnim in lokalnim akterjem ter širši javnosti[2].

At the EU level, the financial instrument Community Iniciative Interreg III for the period 2000-2006 was agreed. The aims of Interreg as a common financial instrument financed from the European Regional Development Fund are to stimulate cooperation for strengthening social, economic and territorial cohesion throughout the EU member states, candidate countries and nonmember states by fostering the sustainable and balanced development of Europe through cross-border, transnational and interregional cooperation. It provides the possibility to implement the European Spatial Development Perspective (and the European Landscape Convention) through common projects.

Interreg III is made up of 3 strands and has a total budget of 4.875 billion euro (1999 prices).

Strand A : cross-border cooperation

Cross-border cooperation between adjacent regions aims to develop cross-border social and economic centres through common development strategies.

Strand B : transnational cooperation

Transnational cooperation involving the aims of the national, regional and local authorities to promote better integration within the Union through the formation of large groups of European regions.

Strand C : interregional cooperation

Interregional cooperation aims to improve the effectiveness of regional development policies and instruments through large-scale information exchange and sharing of experience (networks).

Other programmes

(under Art. 53 of the Guidelines):

- *ESPON*
- *INTERACT*
- *URBACT*

Supplementing the three strands, the ESPON, INTERACT and URBACT programmes are used to finance networks promoting the sharing of experiences and best practices.

The European Spatial Planning Observatory Network (ESPON) is a programme financed jointly by the European Union and fifteen Member States, as well as other neighbouring states. It is a network of cooperation between national spatial planning institutes and focus on the observation and analysis of territorial and regional

Natančnejše informacije o INTERREG-u III lahko najdete na naslednji spletni strani:
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/interreg3/abc/abc_en.htm

Prednostne naloge, določene v vsakem programu, pokrivajo tudi cilje *Konvencije o krajini*. Čeprav programi uporabljajo različna besedila, vsi pokrivajo pospeševanje prostorskih vrednot, promocijo in upravljanje krajin, naravno in kulturno dediščino.

Proces izvajanja programov INTERREG-a III je potrdil veliko število projektov in zagotovil veliko dobrih rezultatov.

Te rezultate bi morali uporabljati v našem vsakdanjem delu v vseh državah na vseh ravneh.

Nekaj primerov:
ESPON-ova spletna stran:
http://www.espon.lu/
Spletna stran INTERREG IIIB CADSES:
http://www.cadses.net/en/home.html
Spletna stran INTERREG IIIB za Območje Alp:
http://www.alpinespace.org/
Spletna stran Via Alpina:
http://www.via-alpina.com/site/

V **programskem obdobju 2007-2013** bo Pobudo skupnosti INTERREG III nadomestil **cilj** »**Evropsko ozemeljsko sodelovanje**« **(Cilj 3**).

Uredba Evropskega parlamenta in Sveta o Evropskem regionalnem razvojnem skladu (ERDF) je še v obravnavi in se glede na osnutke lahko v naslednjem programskem obdobju še spremeni.

Evropski regionalni razvojni sklad bo osredotočil svojo pomoč na:

1. Razvoj čezmejnih ekonomskih, socialnih in okoljskih dejavnosti s pomočjo skupnih strategij za trajnostni ozemeljski razvoj:
- s spodbujanjem podjetništva, še posebej razvoja malih in srednjih podjetij, turizma, kulture in čezmejnega trgovanja,
- s spodbujanjem in izboljšanjem skupnega varovanja in upravljanja z naravnimi in kulturnimi viri, kot tudi s preprečevanjem

development trends in Europe, financing research studies in the field of spatial planning[1].

The INTERACT (INTERreg - Animation, Coordination, Transfer) programme seeks to build on the experience and lessons of INTERREG I and INTERREG II, and to improve the effectiveness of the implementation of INTERREG III during the current programming period. It will basically provide for the exchange of experiences and networking, information dissemination and support to those involved in managing the Interreg III programmes, as well as providing information on the INTERREG activities to national, regional and local actors and the public in general[2].

Detailed information on Interreg III can be found at the following website:
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/interreg3/abc/abc_en.htm

The priorities defined in each programme also cover the objectives of the Landscape Convention*. Although the programmes use different wording, they all cover the promotion of spatial values, promotion and management of landscape, natural and cultural heritage.*

The implementation process of Interreg III programmes approved a large member of projects and provided a lot of good results. We should use these results in our everyday work in all countries and at all levels.

Some examples:
ESPON website: ***http://www.espon.lu/***
Interreg III B CADSES website:
http://www.cadses.net/en/home.html
Interreg III B Alpine Space website:
http://www.alpinespace.org/
Via Alpina website:
http://www.via-alpina.com/site/

In ***the 2007-2013 programming period****, the Community Initiative Interreg III will be replaced by the »****European Territorial Cooperation****« objective (Objective 3).*

The Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Regional Development Funds (ERDF) is still under discussion and subject to changes according to the draft

[1] Spletna stran: www.espon.lu *Website: www.espon.lu*
[2] Spletna stran: http://www.interact-eu.net *Website: http://www.interact-eu.net*

naravnih in tehnoloških tveganj,
- s podpiranjem povezav med mestnimi in podeželjskimi območji,
- z zmanjševanjem izolacije s pomočjo izboljšanega dostopa do transportnih, informacijskih in komunikacijskih omrežij in storitev ter čezmejnih vodnih, odpadkovnih in energetskih sistemov in objektov,
- z razvojem sodelovanja, zmogljivosti in skupne uporabe infrastruktur, še posebej v sektorjih kot so zdravstvo, kultura, turizem in izobraževanje.

Čezmejno sodelovanje bi morali izkoristiti tudi za pospeševanje pravnega in upravnega sodelovanja, integracijo čezmejnega trga delovne sile, pobude lokalnega zaposlovanja, enakopravnost spolov in enake priložnosti, usposabljanje in socialno vključenost ter delitev človeških virov in objektov za raziskave in tehnološki razvoj.

2. Vzpostavitev in razvoj transnacionalnega sodelovanja, vključno z bilateralnim sodelovanjem med pomorskimi regijami, ki ne spadajo pod odstavek 1, s pomočjo financiranja omrežij in aktivnosti, ki vodijo v integriran ozemeljski razvoj. To se bo osredotočalo predvsem na naslednje prednostne naloge:
- **Inovacije**: oblikovanje in razvijanje znanstvenih in tehnoloških omrežij ter izboljšanje regionalnih raziskav in tehnološkega razvoja ter inovacijskih zmogljivosti, kjer neposredno prispevajo k uravnoteženemu ekonomskemu razvoju transnacionalnih območij. Aktivnosti lahko vključujejo: vzpostavitev omrežij med primernimi izobrazbenimi in raziskovalnimi ustanovami ter majhnimi in srednjimi podjetji; povezave za izboljšanje dostopa do znanstvenih spoznanj in prenos tehnologije med objekti raziskav in tehno-loškega razvoja ter mednarodnimi centri znanstvene odličnosti raziskav in tehno-loškega razvoja; tesne povezave ustanov tehnološkega prenosa; in razvoj skupnih finančnih načrtovalnih instrumentov, usmer-jenih v podpiranje raziskav in tehnološkega razvoja ter majhnih in srednjih podjetij;
- **Okolje**: upravljanje z vodo, energijska učinkovitost, preprečevanje tveganja in dejavnosti varovanja okolja z jasno transnacionalno razsežnostjo. Dejavnosti lahko vključujejo: varovanje in upravljanje porečij, obalnih con, morskih virov, vodnih storitev in mokrišč; preprečevanje poplav;

documents in the next programming period.

The European Regional Development Fund shall focus its assistance on:

1. The development of cross-border economic, social and environmental activities through joint strategies for sustainable territorial development:
- *by encouraging entrepreneurship, particularly the development of SMEs, tourism, culture and cross border trade,*
- *by encouraging and improving a joint protection and management of natural and cultural resources as well as the prevention of natural and technological risks,*
- *by supporting links between urban and rural areas,*
- *by reducing isolation through an improved access to transport, information and communication networks and services, and cross-border water, waste and energy systems and facilities,*
- *by developing collaboration, capacity and joint use of infrastructures, particularly in sectors such as health, culture, tourism and education.*

Cross-border cooperation should also be used for promoting legal and administrative cooperation, the integration of cross-border labour markets, local employment initiatives, gender equality and equal opportunities, training and social inclusion, and sharing of human resources and facilities for R&TD.

2. The establishment and development of transnational cooperation, including bilateral cooperation between maritime regions not covered under paragraph 1, through the financing of networks, and of actions conducive to integrated territorial development. These shall be concentrated primarily on the following priorities:
- ***Innovation**: the creation and development of scientific and technological networks, and the enhancement of regional R&TD and innovation capacities, where they directly contribute to the balanced economic development of transnational areas. Actions may include: the establishment of networks between appropriate educational and research institutions and SMEs; links to improve access to the scientific knowledge and technology transfer between the R&TD facilities and*

pospeševanje pomorske varnosti in zaščite pred naravnimi in tehnološkimi tveganji; in zaščito in krepitev naravne dediščine v korist socialno-ekonomskega razvoja in trajnostnega turizma;

- **Dostopnost**: dejavnosti za izboljšanje dostopnosti in kakovosti transporta in telekomunikacijskih storitev, kjer imajo jasno transnacionalno razsežnost. Aktivnosti lahko vključujejo: vlaganje v čezmejne sektorje transevropskih omrežij; izboljšanje lokalnega in regionalnega dostopa do nacionalnih in transnacionalnih omrežij; izboljšanje interoperabilnosti nacionalnih in regionalnih sistemov; in pospeševanje naprednih informacijskih in telekomunikacijskih tehnologij;
- **Trajnostni urbani razvoj**: krepitev policentričnega razvoja na transnacionalni, nacionalni in regionalni ravni, z jasnim transnacionalnim učinkom. Dejavnosti lahko vključujejo: vzpostavitev in izboljšanje urbanih omrežij in mestno-podeželskih povezav; strategije za reševanje skupnih mestno-podeželskih zadev; ohranjanje in pospeševanje kulturne dediščine, in strateško integracijo razvojnih con na transnacionalni podlagi.

3. Ozemeljsko sodelovanje na medregijski ravni se bo nadaljevalo v treh tematskih medregionalnih programih sodelovanja:

- ESPON: **http://www.espon.lu/**,
- Interact: **http://www.interact-eu.net** in
- Urbact: **http://www.urbact.org/**

Izvedbeni postopek za pripravo programskih dokumentov za novo obdobje 2007-2013 že poteka, operativni program za vsako transnacionalno sodelovanje pa bi moral biti predstavljen ES v odobritev jeseni 2006.

international centres of R&TD excellence; twinning of technology transfer institutions; and development of joint financial engineering instruments directed at supporting R&TD in SMEs;

- ***Environment**: water management, energy efficiency, risk prevention and environmental protection activities with a clear transnational dimension. Actions may include: the protection and management of river basins, coastal zones, marine resources, water services and wetlands; flood prevention; the promotion of maritime security and protection against natural and technological risks; and the protection and enhancement of the natural heritage in support of socio-economic development and sustainable tourism;*
- ***Accessibility**: activities to improve access to and the quality of transport and telecommunication services where they have a clear transnational dimension. Actions may include: investments in cross-border sections of trans-European networks; improved local and regional access to national and transnational networks; enhanced interoperability of the national and regional systems; and the promotion of advanced information and communication technologies;*
- ***Sustainable urban development**: strengthening the polycentric development at the transnational, national and regional level, with a clear transnational impact. Actions may include: the creation and improvement of urban networks and urban-rural links; strategies to tackle common urban/rural issues; the preservation and promotion of the cultural heritage, and the strategic integration of development zones on a transnational basis.*

28. a, b, c, d, e

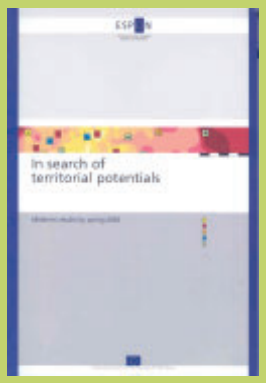

ESPON website

Interreg III B CADSES

Interreg III B projekti v Sloveniji
Interreg III B projects in Slovenia

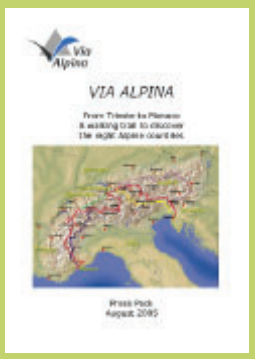

Via Alpina

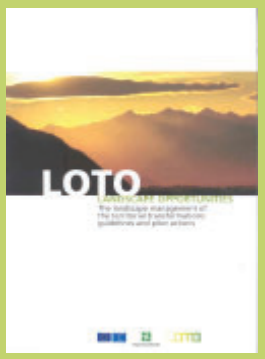

LOTO Project

Vse države (države članice, države kandidatke in države nečlanice) so vabljene, da se pridružijo temu postopku in aktivno sodelujejo v postopku načrtovanja in izvedbe. Morali bi poskusiti narediti vse, da bi pravilno uporabili te finančne instrumente za izvajanje Konvencije o krajini.

Upoštevati bi morali, da priprava projekta (še posebej transnacionalnega), potrebuje čas in človeške vire. Strukture programov EU v vsaki državi lahko podpirajo potencialne projektne partnerje pri pripravljanju dobrih projektov za naslednje programsko obdobje.

Danes je pravi čas za začetek izvajanja projektnih idej.

3. Territorial cooperation at the interregional level will continue in three thematic interregional cooperation programmes:

- *ESPON:* ***http://www.espon.lu/,***
- *Interact:* ***http://www.interact-eu.net*** *and*
- *Urbact:* ***http://www.urbact.org/***

The implementation procedure for the preparation of programming documents for the new period 2007-2013 is under way, and Operational programmes of each transnational cooperation area should be presented to the EC for approval in autumn 2006.

All the countries (member states, candidate countries and non member countries) are invited to join this process and take an active part in the programming process and implementation. We should try to do our best to make the right use of these financial instruments for the implementation of the Landscape Convention.

We should bear in mind that the preparation of the project (particularly transnational) needs time and human resources. The structures of EU programmes in every country can support potential project partners in preparing good projects for the next programming period.

Today is the right time to start the implementation of the project ideas.

Upravljanje krajine v območju delte reke Donave

Landscape management in the Danube Delta Area

Cristina Hertia

Rešimo mesto mrtvaške tišine

1. Delta Donave

Delta daje zavetje več kot 3.400 vretenčarjem in nevretenčarjem, med njimi so najbolj pogoste žuželke (2.224 vrst). Gre za mozaik bioloških vrst in ekosistemov. Na primer, gozdova Letea in Caraorman, ki rasteta na peščenih sipinah, se ponašata s številnimi vrstami, stoletnimi hrasti in ovijalkami – gre za subtropsko območje, ki si ga

Let´s rescue the stone skill city

1. The Danube Delta

The Delta shelters more than 3,400 vertebrates and non vertebrates, insects being the most numerous (2,224 species). It´s a mosaic of biotypes and ecosystems. For example, Letea and Caraorman forests, based on sand dunes, have a huge variety of species, secular oak trees and lianas – a subtropical area that can hardly

29. Potem ko prepotuje 2.860 km po Evropi, se stara Donava razcepi na tri rokave – Kilijo, Sulino, Sv. Jurij – ki si po dolgem potovanju privoščijo pošten oddih, preden se zlijejo z vodami Črnega morja. Tukaj, v delti Donave, se svet neprestano obnavlja: vsako sekundo, vsako uro aluvialne usedline, ki jih prinašajo neukročene vode reke, ustvarjajo najmlajšo prst na starem kontinentu. Vsak dan pomeni nova srečanja s številnimi bitji, ki sobivajo le na bregu te velikanske »Noetove barke«.

After having traveled 2,860 km through Europe, the old Danube divides itself into three arms – Chilia, Sulina, Sf. Gheorghe – affording, after such a long journey, the luxury of enjoying a splendid respite before blending its waters with those of the Black Sea. Here, in the Danube Delta, the world continuously renews itself: every second, every hour, brought by the untamed waters of the river, alluvial deposits give birth to the old continent´s youngest soil. Each day means a new encounter with numerous creatures with live together only on board this huge »Noah´s Ark«.

stežka predstavljamo na teh zemljepisnih koordinatah. Zraven vrb trsje pokriva 180.000 ha najgostejšega območja te vrste na celem svetu. Več kot 80 % območja delte predstavlja voda.

Eksotična krajina z več kot 1.200 vrstami dreves in rastlin z najbogatejšo ornitološko favno na kontinentu (več kot 300 vrst, med njimi so edinstvene kolonije pelikanov) in ihtiološko favno (z okrog 100 vrstami, od donavskih sledov do jesetrov, ki dajejo dragoceni kaviar). Ribe in metulji, kačji pastirji, divji vepri, kače in divji psi, pižmovke in vidre, lisice in srne, ježevci in rakunasti psi, ovce, koze in osli, čebele ali želve iz čudovite krajine Delte, kjer vlada zakon preživetja, ki pomeni lakoto in plenilstvo. Preko 300 vrst ptičev obiskuje to območje, 70 izmed njih prihaja celo iz tako oddaljenih krajev, kot sta Kitajska in Indija. Delta je naravni postanek za ptice selivke, vendar je najbolj značilna ptica rožnati pelikan, ki je za opazovalce ptičev zvezda tega paradiža.

Lahko rečemo, da je ta čudežni trikotnik zemlje in vode bil ustvarjen v prvi vrsti kot neverjetna metropola za krilata bitja. Zadostuje, če omenimo, da je vseh pet poti ptic selivk iz Evrope, Azije in Afrike speljanih preko delte Donave, kjer nenadoma naletijo na podobo raja. Izmed 315 vrst jih več kot polovica gnezdi tukaj, pri mnogih gre za redke in zaščitene vrste. Med številnimi drugimi so bela čaplja, brkati ser, čaplja žličarka, zlatovranka, rožnati in kodrasti pelikan, ponirek, labod in mali kormoran bile razglašene za spomenike narave.

Krajina je očarljiva: čudovita pokrajina daje zavetišče okrog 1.000 vrstam rastlin.

Spomladi najprej zacveti srebrna vrba, sledita ji repica in mleček. Edinstveno paleto barv lahko najdemo le v delti Donave, resničnem cvetličnem raju: tukaj raste vse, od osata do orhidej (na vrhu grebena brežine). Vodne lilije so prav tako spomeniki narave in veljajo za nesporne zvezde rastlinskega sveta.

Nenazadnje živi v ustju reke Donave več kot 90 vrst rib. Omenimo lahko tudi posebni vrsti rib, jesetra ali Acipenser guldens taedi colchicus in Acipenser stellatus stellatus – obe dajeta kaviar, ko potujeta iz Črnega morja v Donavo, da bi izlegli ikre. Močvirja in kanali delte pogosto dajejo trofeje navdušenim ribičem, kot so ščuka in som, smuč, ostriž, koreselj in ploščič.

be imagined on these geographical coordinates. Besides the willow tree, there is the reed that covers 180,000 ha of the densest area of this kind in the whole world. More than 80% of the delta area is water.

An exotic landscape with over 1,200 species of trees and plants, with the richest ornithological fauna on the continent (more than 300 species, among which unique colonies of pelicans) and

30.

Delta Donave, ki pokriva površino 580.000 ha, je biološki rezervat, razglašen za območje Ramsar, ter kraljestvo vode, trstja, peščenih sipin, jezer, peščenih hribov in vrbovih gozdov, čuden del države s srhljivo zgodovino, kjer je številne sledi pustil legendarni Herodot, ko je nekoč dosegel to območje, in kjer krožijo številne zgodbe o piratih iz nedavnih časov.

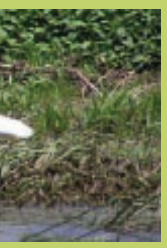

ichthyologic fauna (with around 100 species, from the Danube herrings to the sturgeons which produce the precious caviar). Fish and butterflies, dragon flies, wild boars, snakes and wild dogs, muskrats and otters, foxes, hares and deer, porcupines and enot dogs, sheep, goats and donkeys, bees or turtles form the fabulous Delta landscape where the law of survival means hunger and prey. Over 300 bird species visit the area, 70 of them from as from as far away as China and India. The delta is a natural stopover for migratory birds, but the most characteristic bird is the common pelican, the featured star of this bird-watchers' paradise.

It may be that before anything this miraculous triangle of land and water was conceived as an amazing metropolis for winged creatures. Suffice to say that the five routes of migratory birds from Europe, Asia and Africa all pass through the Danube Delta where suddenly there is an extraordinary image of paradise. Out of 315 species, more than half nest here many of them are rarities and under protection. Among many others, the white egret, the bearded vulture, the spoonbill, the roller, the ordinary and the curly pelican, the diver, the red-collar goose and the swan, the red tardona and the small cormorant have all been declared monuments of nature.

The landscape is charming: the fascinating scenery shelters over 1,000 species of plants.

In spring, the silky willow blooms first followed by the rape and spurge. There is a unique palette of colors that can only be found in the Danube Delta, a true paradise of flowers: from thistles to orchids (on top of the bank ridge). Water lilies are also considered monuments of nature and are the uncontested stars of the plant world.

Last, but not least, more than 90 species of fish live at the mouth of the Danube. Worth mentioning among the special species of fish are the sturgeons – the beluga, the Acipenser guldens taedi colchicus, the Acipenser stellatus stellatus – all caviar suppliers which migrate from Black Sea to the Danube to lay their roe. The Delta marshes and canals quite often offer fishing fans such trophies as pike and sheath fish, zander, perch, crucian and bream.

A biosphere reserve, declared a Ramsar Zone, covering a surface area of 580,000 ha, the Danube Delta is a kingdom of water, reeds, sand banks, lakes, sand hills and willow forests, a

Delta Donave je prav tako edinstvena zaradi svojih 15.000 ljudi. Z ribarjenjem se preživlja večina prebivalcev tega območja, od katerih jih mnogo izvira iz Ukrajine. Eden najobičajnejših prizorov je pogled na dolgo vrsto ribiških čolnov, zvezanih skupaj, da bi jih motorni čoln odpeljal na oddaljena lovišča. Svetlolasi in modrih oči kot nebo in voda so možje z Delte pretežno ribiči. Vesele po naravi, med počitnicami ženske s teh krajev dokažejo, da jim ni para v plesu in zborovskem petju.

2. Mesto Sulina

Sulina, srednji rokav Delte, je najkrajši (meri le 64 km) in je edini primeren za morsko plovbo. Je skoraj raven in zadnje stoletje prepreden s kanali. Na ustju reke pride do skoraj nenadnega odlaganja usedlin, kar ustvari jez, ki zapira ustje reke. Da bi zmanjšali ta učinek, je bil zgrajen valolom. Ta usmerja usedline, ki jih prinaša krožni tok morja, na odprto morje.

Na koncu poti po rokavu lahko vidite mesto s površino okoli 33.000 ha, ki se zdi neskončno zaradi njegove dolžine približno 3 km (največja širina je 500 m). Močvirja in pogosto poplavljena območja mu preprečujejo, da bi se širilo po širini. Mesto Sulina, edino urbano naselje na Delti, je prosto pristanišče z manjšo tovarno ribjih konzerv in delavnicami za popravilo ladij. Mesto se nahaja na obeh bregovih rokava Sulina, oddaljeno je približno 1 km od obale Črnega morja in 75 km od mesta Tulcea. Mesto je pristanišče tako za Donavo kot za Črno morje in ima najnižjo nadmorsko višino v Romuniji (3,5 m nad morsko površino); na njegovo podnebje vpliva morje in je zadnje

strange part of the country with its thrilling history, where the traces of the legendary Herodotus, who once reached this area, and the stories of the pirates of most recent times are plentiful.

The Danube Delta proves unique also due to its 15,000 people. Fishing provides most of the area´s inhabitants, many of whom are of Ukrainian origin, with a livelihood. One of the most common sights is a long line of fishing boats strung together to be towed by motorboat to remote fishing grounds. Blond, blue-eyed as the sky and water, the men of the Delta are mainly fishermen. Joyful by nature, during holidays, women here prove to be unequaled in dance and choral singing.

2. Sulina City

Sulina, the middle Danube branch, is the shortest (64 km long only) and it´s the only one available for sea navigation. It is almost straight and provided with channels since almost a century. At the river mouth, a relatively sudden deposition of alluvia takes place, creating a dam, which tends to block the river mouth. A break-water has been built in order to diminish this effect. It directs the alluvia brought by the circular current of the sea to the open.

At the end of the journey on the branch, you can see a city with a surface of about 33.000 ha, which seems to be endless, because of its length of approximately 3 km (maximum width is 500 m).The swamps and easily flooded lands prevent it from expanding sideways. It´s Sulina city, the only urban settlement in the Delta, a

31. a, b, c, d

mesto v vzhodni Romuniji. Linearni tip mesta ima pravilno sestavo ulic: 6 ulic je vzporednih z Donavo, prečne ulice pa so skoraj pravokotne na podolžne. Mrežni sistem ulic meri skupaj okoli 30 km. Sulina je s preostalim svetom povezan izključno s pomorskim prometom po rokavu Sulina oziroma kasneje po morju, za kar se uporabljajo potniške ladje.

2.1. Zgodovina

Nekateri zgodovinski viri trdijo, da je kraj obstajal že v 7. ali 6. stoletju pred našim štetjem. Gotovo pa je, da so leta 476 pred našim štetjem tukaj pristajale rimske galeje. V dokumentu »De Administrando Imperia«, last Konstantina Porfirogenetula, je kraj prvič omenjen kot Solina.

Potem ga zasledimo v več pristaniških dokumentih in italijanskih zemljevidih s 14. in 15. stoletja, kot je zemljevid Pietra Visconta (1327) in prav tako Genovski dokument s 14. stoletja, ki ga je v Mestu dožev natisnil učenjak Dimitrio Tagis. Omembe življenja v Sulini so najpogostejše iz 18. stoletja, ko so Turki začeli iskati vodno pot do Konstantinopla, pri čemer so prečkali rokav Sulina (edini, ki je bil v tistih časih primeren za plovbo). Tako je leta 1745 Aga Besir, vodja cesarskega harema, na ukaz svojega gospodarja podaril znatno donacijo za izgradnjo svetilnika, ki naj bi vodil ladje v zelo obiskano pristanišče.

Po letu 1900 je zaradi rastočega zanimanja evropskih držav za območje na koncu Romunije pomembnost mesta zrasla. Avstrija in Belgija sta odprli konzulat, medtem ko so Anglija, Danska, Nizozemska, Grčija, Turčija in Rusija odprle

free-port with a small fish-can factory and workshops for naval repairing. The city is placed on both shores of the Sulina branch, at an approximate distance of 1 km of the Black Sea shore and 75 km from Tulcea. Being a harbor of both the Danube and the Black Sea, the city it has the lowest altitude in Romania (3,5 m above the sea level) and is under the maritime climatic influence, being the last town from eastern Romania.The linear type city has a perfectly ordered street texture: 6 streets parallel with the Danube, with transversal streets almost perpendicular on the longitudinal ones. The street network system totalizes approximately 30 km. The connection between Sulina and the rest of the world is made exclusively naval, on the Sulina branch or, eventually on sea, using passenger ships for human transportation.

2.1. History

According to some historical sources, the place may exist ever since the 7th or 6th century before Christ. Yet, it is sure that, in the year 476 before Christ, this was the place where the roman galleys moored. In the paper »De Administrando Imperia«, owed to Constantin Porphyrogenetul, the locality is first mentioned as Solina.

Then, we come across it in more portulars and Italian maps from the 14th and 15th century, like Pietro Visconti's map (1327) and also in the Genovese Portular from 14th century, printed in The City of Doges by scholar Dimitrio Tagis. Most references about the life of Sulina started appearing in the 18th century, when the Turks began to choose the water path to Constantinople, crossing over the Sulina branch (the only

podkonzulate. Izgradnja Sulinskega svetilnika je bila potrjena 2. novembra 1865 z »Javno listino o donavski navigaciji«. Gradnja po naročilu donavske komisije na podlagi načrtov angleških inženirjev Ch. Hartleya in M. Engelhardta je bila končana leta 1870. Danes je svetilnik zgodovinski spomenik. Mesto, ki so ga zaznamovale številne kulture, ohranja bogato kulturno dediščino in arhitekturne spomenike iz 19. stoletja.

Sulina se je sčasoma razvila kot medetnično območje zaradi priseljevanja in nastanitev, ki so poleg Romunov obsegale še: Grke, Ruse, Lipovane, Turke, Francoze in Angleže, ki so živeli skupaj v večkulturnem okolju. Večetnični vidik se odraža ločeno od večverskega. Leta 1904 sta o številnih veroizpovedih pričali dve ortodoksni cerkvi (grška cerkev in cerkev, ki je pripadala

32. Zaradi njenega hitrega razvoja je Pariška pogodba (marec 1856) določila Sulino za sedež Evropske komisije za Donavo (CED) do leta 1921. Glavni namen komisije je bilo zagotoviti prosto plovbo po Donavi, med Isacceo in izlivom v Črno morje. Po dveh letih so Avstrija, Francija, Anglija in Turčija sklenile zamenjati komisijo s stalno upravo držav ob reki : Avstrije, Bavarske, Wurtenberga, Turškega cesarstva, pa tudi Moldavije, Valahije in Srbije pod pogojem sporazuma s Turškim cesarstvom. Kmalu za tem se je začelo reguliranje rokava Sulina.

Due to its fast development, the provisions of the Paris Treaty (March 1856), made Sulina the place of the European Commission of the Danube (CED), up to 1921. The main purpose of the Commission was to assure free navigation of the Danube, between Isaccea and the flow into the Black Sea. After two years, Austria, France, England and Turkey decided to replace the Commission by a permanent Board of the riverside countries: Austria, Bavaria, Wurtenberg, Ottoman Empire, but also Moldavia, Vallachia and Serbia, with the condition of the Ottoman Empire agreement. Shortly after, began the regularization of the Sulina branch.

33. a, b

one available for navigation at that time). Thus, in 1745, Aga Besir, the head of the imperial harem, made, at his master's order, a substantial donation for the building of a lighthouse, which was supposed to guide the boats to the much visited harbor.

After 1900, the growing interest of big European countries for this area situated at the end of Romania increased the city importance. Austria and Belgium opened a consulate, and England, Denmark, Netherlands, Greece, Turkey and Russia opened vice-consulates. The building of Sulina lighthouse was decided on November 2nd 1865, through »The Public Act of Danube Navigation«. The construction, made for Danube Commission after the plans of the English engineers Ch. Hartley and M. Engelhardt, was finished in 1870. Nowadays, the lighthouse is a historical monument. This city marked by various cultures, preserves a rich cultural heritage and an architectural reservation dating from the 19th century.

Sulina is developed in time, as an inter-ethnical area, because of the immigration and establishment of other cultures besides Romanians: Greeks, Russians, Lippovans, Turks, French and English people, who lived together in a multicultural system. The multi-ethnical aspect is expressed independently from the multi-confessional one. In 1904, practicing various religions was attested by the 2 orthodox churches (the Greek church and the one belonging to the Romanian community), 3 old rite churches (belonging to the Lippovan community), 1 catholic church, 1 protestant church, 1 Anglican church, 2 mosques and an Armenian house of prayer. In the 1904's census, the member of Greek inhabitants reached 2,056 out of the total of almost 10,000. Many came from the island of Keffalonia, from the Ionic Islands Archipelago. The Greek community represented the biggest share, comparing to the other cultures: 803 Romanians, 444 Armenians, 594 Lippovans, 286 Turks, 211 from the Austro-Hungarian Empire, 17 Germans, etc. A part of Commission's permanent employees used to live in the city. The Greek origin citizens occupied traditionally with merchandise and piloting, taking high positions concerning the command of ships on the Sulina branch, and a big part of them were ship owners. The history of the Hellenic community is refound by the presence of the monuments representing its evolution, such as the Greek

romunski skupnosti), 3 stare liturgične cerkve (pripadale so lipovanski skupnosti), 1 katoliška cerkev, 1 protestantska cerkev, 1 anglikanska cerkev, 2 mošeji in armenska cerkev. Na popisu prebivalstva leta 1904 je število grških prebivalcev doseglo 2.056 od skupnega števila prebivalcev, ki je znašalo 10.000. Mnogi so prišli z otoka Kefalonije, ki je del Jonskih otokov. Grška skupnost je bila največja v primerjavi z drugimi kulturami: 803 Romuni, 444 Armenci, 594 Lipovani, 286 Turki, 211 osebami iz Avstro-ogrskega cesarstva, 17 Nemci, itd. Del stalnih predstavnikov Komisije je živel v mestu. Meščani grškega izvora so se tradicionalno ukvarjali s trgovanjem in plovbo, pri čemer so zavzemali višje položaje na ladjah v Sulinskem rokavu, večinoma so bili lastniki ladij. Zgodovino helenske skupnosti danes izpričujejo spomeniki, ki prikazujejo njen razvoj, kot je grška cerkev na 2. ulici, bivša šola na dvorišču cerkve ter več grobnic iz ortodoksnega pokopališča, nekatere pričajo o zgodovini določenih družin, kot so družina Ioanit, Svorono, Liosato, Kontoguro, itd. Kraj se je neprestano razvijal, razcvet pa je doživel v 20. stoletju. Videz in razvoj mesta Sulina je tesno povezan z ustanovitvijo Evropske komisije za Donavo. Rečemo lahko celo, da je mesto Sulina ustvarila Komisija.

2.2. O gospodarstvu

V Sulini sonce vzhaja prej kot v preostali deželi, vendar je njegova naglica zaman, saj razkrije le revščino mesta, ki živi od lepih spominov. Obtičali med vodami so prebivalci ujetniki lastnega mesta. Iz Suline pelje potniška ladja enkrat na dan za tiste, ki želijo v Tulceo. Pozimi pride ladja enkrat na dva dni in če vodo prekrivajo nevarne ledene plošče, ladja sploh ne pripelje. Ker ne morejo nikamor potovati, prebivalci Suline prav tako nimajo avtomobilov. V mestu, kjer živi skoraj 5000 ljudi, je samo 65 avtomobilov. Javnega prevoza ni, ker so razdalje tako majhne kot pri kakšni vasi. Seveda ni niti taksijev, ker jih nihče ne bi uporabljal. Spomladi in jeseni, ko je megla gostejša kot običajno, v mesto ne more prispeti niti helikopter bolnišnice iz Tulcee ali od drugod. Če ima katerikoli meščan smolo, da zboli, se mora sprijazniti z zdravljenjem dveh mestnih zdravnikov v bolnišnici, ki je tudi sama v zelo slabem stanju. Statistično gledano je 40 % prebivalcev Suline brezposelnih, vendar obstajajo tudi drugi, ki niso vpisani v uradne evidence. V Sulini se je čas ustavil. Zgradbe, ki so nekoč bile elegantne,

Church on the 2nd street, the previous school building in the church's courtyard, as well as the presence of several tombs from the orthodox graveyard, some of them showing the evolution in time of certain families, such as the Ioanits, the Svoronos, the Liosatos, the Kontoguros, etc. The locality went through continuous evolution, reaching its most prosperous time in the 20th century. The appearance and development of Sulina city is highly bound by the constitution of the European Commission of the Danube. We might as well consider Sulina's emplacement as one of Commission's creation.

2.2. About economy

In Sulina, the sun arrives earlier then in the rest of the country, but its haste is in vain, because it does nothing else but reveals the poverty of a city that lives through beautiful memories. Stuck among waters, the inhabitants are prisoners in their own city. From Sulina, a passenger ship takes one voyage a day for those who want to reach Tulcea. In the winter, the ship comes once in two days, and if there are any dangerous icicles, it doesn't come at all. Because they have nowhere to go, the inhabitants of Sulina have no cars, either. There are only 65 cars in a city of almost 5000 souls. There is no local transportation, because the distances are as small as those of a village. Least of all, cabs, because they would be completely useless. In spring and autumn, when the fog is thicker than usual, not even the helicopter of a hospital from Tulcea or anywhere else can make it. If any local has the misfortune of getting sick, they must do with being healed by two inmate doctors, in a hospital that is in a coma itself. Statistically, 40% of Sulina's inhabitants are unemployed, but there are also others who have escaped the authorities' evidence. The time of Sulina has died. Buildings that were once elegant, an abandoned church, roads as dusty as the rural ones, abandoned factories. Stone still somewhere between the ages, we only hear of Sulina if it's being flooded or it appears on the list of the cities in quarantine.

Sulina feeds on its memories. Until 1989, four quick ship voyages and one passenger ship brought 1500 tourists daily. They were hosted in the inhabitants' houses or in the 150 room hotel, which is now completely neglected. The locals used to work at the can factory or the shipyard. Both became private property and died slowly.

zapuščene cerkve, ceste, ki so tako prašne kot na podeželju, zapuščene tovarne. Mrtvaška tišina jo je prekrila nekje na sredi poti in o Sulini slišimo le takrat, ko jo zalivajo poplave ali ko se pojavi na spisku mest v karanteni.

Sulina se hrani s svojimi spomini. Do leta 1989 so štiri hitre ladje in ena potniška pripeljale 1500 turistov na dan. Gostili so jih v hišah prebivalcev ali v hotelu s 150 sobami, ki je sedaj popolnoma zanemarjen. Domačini so bili zaposleni v mestni tovarni konzerv ali v ladjedelnici. Obe sta se privatizirali in sčasoma propadli.

Še več, Sulina živi od spomina, kakšne so bile razmere na začetku 20. stoletja. Od 1856 do 1939 je to mesto bilo sedež ECD, ustanovljenem z mirovniško pogodbo po Krimski vojni, ko je bila uveljavljena prosta plovba po Donavi. Postala je svetovljansko mesto, njen uradni jezik je bil francoščina in grščina najbolj razširjeni jezik. Zraven tega so bili domačini poligloti, saj je skupaj živelo 28 narodnosti. Pristanišče v Sulini je bilo deležno davčnih olajšav in če so v drugih evropskih pristaniščih delavci zaslužili funt na dan, so jih tukaj štiri.

Ladjedelnica se skuša rešiti. Zgrajena je bila leta 1895, takrat kot je bila ustanovljena Evropska komisija, in je kasneje postala del Plovne uprave v spodnjem toku Donave. Od leta 1982 je Ladjedelnica Suline neodvisna družba. Imela je 280 zaposlenih in je ustvarjala približno 50 milijonov lei na leto v času, ko je kruh stal 3 lei. Po revoluciji se je število naročil zmanjšalo in število romunskih ladij, tako kot zaposlenih, je upadlo. Po letu 1989 so ljudje v Sulini postali brezposelni. Tovarna konzerv se je zaprla in brezposelnih je postalo 40 % prebivalcev. Danes samo 188 ljudi prejema nadomestilo, medtem ko je v Sulini 3139 ljudi, sposobnih za delo. Vendar ko je ladjedelnica začela najemati ljudi, se le-ti niso zanimali za razpoložljiva delovna mesta. Leta 2002 se je podjetje privatiziralo. Takrat je ladjedelnica imela mnogo dolgov in je bila tik pred stečajem (imela je le 60 zaposlenih). Po privatizaciji se je število zaposlenih povečalo, prav tako pa proizvodnja. Leta 2003 je ladjedelnica proizvedla 16 milijard lejev in število zaposlenih je doseglo 94, od katerih je 78 neposredno produktivnih. Ladjedelnica Suline popravlja vse vrste tehnoloških ladij, ki plujejo po Donavi.

But more than that, Sulina lives with the memory of what it used to be at the beginning of the 20th century. From 1856 to 1939, this city was the residence of the ECD, founded through the peace treaty after the Crimean War, when the freedom of navigation on the Danube was established. It became a cosmopolitan city, which had French as its official language and Greek as its mostly spoken language. Besides, the inhabitants were polyglots, because 28 nationalities lived together. The Sulina harbor received fiscal privileges and, if in other European harbors, the workers received one pound a day, here they earned four.

The remainders of the English, the French, the Greeks, the Italians, the Hungarians, the Serbo-Croatians, the Muslims, the Jewish and of other outstanding people that connected their names with that of Sulina, can only be found in the city graveyard, with impressive monuments, but devastated. It´s the only graveyard of Romania where rest together believers of the three great religions. In the last 50 years, the ignorance of the people has destroyed most of the maritime graveyard of Sulina, almost 150 years old. Tomb fences have become enclosures for local gardens, tombstones have become pavement for alleys, and wrought iron crosses have been sold as monuments in Tulcea or Constanta.

The Shipyard tries to shift. It was built in 1895, along with the European Communion, and later became part of the Down Danube Fluvial Administration. Since 1982, the Shipyard of Sulina became an independent society. It had 280 employees and produced approximately 50 million lei a year, when bread cost 3 lei. After the Revolution, the number of charges decreased, and the number of Romanian ships, as well as employees, diminished. In Sulina, after 1989, the people were left unemployed. The can factory was closed, and it is said 40% of the inhabitants are unemployed. Now, only 188 receive allowance, out of the 3139 people capable of work in Sulina. Although, when the Shipyard started hiring, the people were not interested in the jobs available.In January 2002, the company became private property. In that moment, the Shipyard had many debts and was almost bankrupt (it only had 60 employees). After privatization, the number of employees increased, and so did the production. In 2003, the Shipyard produced 16 billion lei and the number of employees reached 94, from which 78 are directly produc-

34. *Today, the City´s Economy is downfall.*

Uprava proste cone Suline predstavlja del pozidanega območja mesta in zavzema površino več kot 100 ha, sestavljena je iz sedmih predelov, ki se nahajajo v urbanem območju in okrog pomorskega tranzitnega bazena Suline. Ogled dejavnosti v prosti coni je možen na podlagi dovolilnice z javne dražbe ali s pridobitvijo dovolilnice za »uporabnike proste cone«. AFZS se ukvarja z upravljanjem, odlaganjem, razvrščanjem in zavijanjem blaga. V prosti coni je prav tako možno najeti ali podariti ozemlja in zgradbe. Pogodbeno obdobje za to vrsto dejavnosti je bilo zakonsko določeno na 50 let. Dovolilnice za delo so veljavne od enega meseca do največ enega leta. Prav tako pooblastilo za dostop do proste cone velja največ 12 mesecev. Cena teh se vrti med 3 in 50 dolarji, odvisno od zahtevane veljavnosti, in v primeru prevoznega sredstva, od teže transportnega vozila. Drugo podjetje, za katerega je delala večina prebivalstva, je bila tovarna ribjih konzerv na obrobju mesta. Pred mnogimi leti je tam vsak dan delalo 250 zaposlenih. Proizvodnja je znašala 14 ton ribjih konzerv in delo je potekalo v dveh izmenah. Pred revolucijo je v bližini bila tudi tovarna ledu s proizvodnjo 14 ton. Sedaj je staro podjetje prevzel zasebni investitor, vendar to ni dovolj. Največji težavi sta nezadostno število rib v Donavi in odsotnost močnega partnerja na področju ribarjenja v odprtih morjih.

2.3. Dediščina

Vredne ogleda so stara zgradba Evropske komisije za Donavo, zgrajena leta 1860, cerkev svetega Nikolasa Aleksandra, hišni muzej Emila Boteza, poznanega kot Jeana Barta, in v centru mesta svetilnik, ki meri 18,5 m, zgrajen leta 1852 in prenovljen 1870.

Ob upoštevanju kulturnega modela, opredeljenega skozi čas, menimo, da je posebnost

tive. The Shipyard of Sulina repairs all types of technological ships that navigate on the Danube.

Today, the City´s Economy is downfall. The people of the city crave even now for the economical situation of other times. Long ago, the large goods traffic on the navigable branch of the Danube drove to the flourishing of the economy and the welfare of its citizens. Now, all that´s left of the glory of the past, of the fish can factory and the tax free business of the free zone of the city is memories. In Sulina, ever since 1978, the free port system was established and the Free Zone Sulina Administration was founded. The organism has an authonom statute and is structured based on the economical and financial self-gestion principles, as a result of the reorganization of former foreign trade enterprise, Sulina Free Port.

The AFZS is included within the built-up area of the city, on a surface of over 100 ha, and is composed of seven perimeters placed in the urban area and around the maritime transit basin Sulina. The display of activities in the free zone can be made either as a result of the adjudication of an public auction, or through acquiring a »user of free zone« license. AFZS is profiled on the manipulation, depositing, sorting and wrapping of goods. Also, in the free zone, lands and buildings can be rented or granted. The period stipulated by contract for this type of operations has been established by the law to be 50 years. Work licenses are delivered on a validity period starting from a month to a year. Also, the access authorizations for the free zone remain into force for maximum 12 months. The price of these varies between 3 and 50 dollars, depending on the requested validity period, and in case of the means of transportation, depending on the weight of the transportation vehicle. Another company most of the inhabitants used to work in was the fish can factory, at the periphery. Long ago, 250 employees used to work there daily. The production was of 14 tons of fish cans and the work was in two shifts. Before the Revolution, there was an ice factory in the same precincts, with a production of 14 tons. Now, the old company was taken by a private investor, but it isn´t efficient. The insufficient Danube fish and the absence of a powerfull partner in the field of big ocean fishing are the main inconveniences. The AFZS is included within the built-up area of the city, on a surface of over 100 ha, and is com-

Suline:

- Razvoj določene vrste naselja, ki je skladno z vodnim virom (Donavo), z linearno sestavo ter pravilno gradnjo in vzporednimi ulicami. V centru se na 1. in 2. ulici nahajajo pomembnejše zgradbe, ki so neposredno povezane z obstojem različnih vrst kultur in večkulturnih pričevanj, ki jih izkazujejo gospodarski, socialni in etnični profili mesta: palača ECD-ja, Upravna palača z javnimi ustanovami (Podprefekturo, Mestno hišo, Carino, zgradbe s številnimi konzularnimi agencijami).
- Razvoj določene vrste arhitekture, ki je značilna za Sulino, z lesenimi in s kovino obloženimi hišami na visokih kamnitih temeljih, z balkoni, delavnicami in skladišči v pritličju. Posebna vrsta urbane arhitekture je posledica prepletanja naravnega okolja in arhitekturnih stilov dobe ter obenem prilagoditve okolju in posebnim funkcijam. Prepoznamo lahko značilne hiše znotraj ECD in iz okolice svetilnika, ki so bile zgrajene med leti 1868-1899 za zaposlene ECD-ja.

Danes lahko opazimo napredujočo degradacijo grajene dediščine, do katere je prišlo v času gospodarskega zatona mesta. Z uvedbo določenih projektov, kot je »Pomoč Sulini 2000«, smo poskušali:

- Razviti kulturno infrastrukturo z izboljšanjem ohranitve in kapitalizacijo grajene dediščine in njene integracije v mehanizme tržnega gospodarstva.
- Vključiti mesto v večsektorski koncept prostorskega, regijskega in kulturnega razvoja, kamor spada tudi kulturni turizem kot dejavnik ekonomske vitalnosti.

Ljudje z različnimi etničnimi ozadji so tukaj složno živeli skupaj, sledili so svojim tradicijam in prav tako skupnemu interesu: mirnemu življenju in dobremu poslovanju. V takšnem okolju je Sulina postala mešanica narodnosti, kraj za vsakogar, kjer so velike količine denarja botrovale nastanku casinojev in izbruhu mode, ki bi si ga težko zamislili. Lastniki ladij in trgovci z žitom so zapravili ogromne količine denarja v casinojih, mnogo jih je iskalo uteho v hišah z rdečimi lučmi in veliko duš je našlo svoj počitek pod prstjo pokopališča v Sulini. Tako prebivalci kot obiskovalci Suline so živeli skupaj na vodah, sklepali posle v svojih pisarnah, se zabavali v casinojih in gostilnah ter skupaj našli večni mir na pokopališču majhnega mesta. Po igri usode

posed of seven perimeters placed in the urban area and around the maritime transit basin Sulina. The display of activities in the free zone can be made either as a result of the adjudication of an public auction, or through acquiring a »user of free zone« license. AFZS is profiled on the manipulation, depositing, sorting and wrapping of goods. Also, in the free zone, lands and buildings can be rented or granted. The period stipulated by contract for this type of operations has been established by the law to be 50 years. Work licenses are delivered on a validity period starting from a month to a year. Also, the access authorizations for the free zone remain into force for maximum 12 months. The price of these varies between 3 and 50 dollars, depending on the requested validity period, and in case of the means of transportation, depending on the weight of the transportation vehicle. Another company most of the inhabitants used to work in was the fish can factory, at the periphery. Long ago, 250 employees used to work there daily. The production was of 14 tons of fish cans and the work was in two shifts. Before the Revolution, there was an ice factory in the same precincts, with a production of 14 tons. Now, the old company was taken by a private investor, but it isn't efficient. The insufficient Danube fish and the absence of a powerfull partner in the field of big ocean fishing are the main inconveniences.

2.3. Heritage

The local attractions are the old building of the European Danube Commission, built in 1860, the Saint Nicolas Alexander Church, the House-Museum of Emil Botez, as known as Jean Bart, and in the center of the city, the beacon measuring 18,5 m, built in 1852 and renovated in 1870.

Regarding the cultural model defined through out time in Sulina we think as remarkable:

- *The development of a certain type of settlement proportional to the source of water (the Danube), with a linear structure and regular texture and parallel streets. In the center, on the 1st and 2nd street, important buildings were placed, directly bound by the existence of various cultural types and multi-cultural manifests by the economic, social and ethnic profile of the city: the ECD's Palace, the Administrative Palace with public institutions (Sub-prefecture, City Hall, Costom House, the buildings with numerous consular agen-*

je danes pokopališče postalo turistična znamenitost. Nenavadno je, da ima pokopališče vsega skupaj kar šest delov: židovski, ortodoksni, katoliški, anglikanski, islamski in stari ortodoksni. Danes v Sulini poleg Romunov živita še dve glavni skupnosti: Grki in Rusi – »Lipovani«. Vsaka ima svoje življenje in tradicije, vendar ostajajo skupaj v dobrem in slabem. Veselje in bolečino občuti vsak od njih in vsi hkrati. V tem svetu, polnem nasprotij, težko najdemo skoraj popolno sožitje, kot je značilno za Sulino. Kraj in njegova okolica prav tako uživata poseben status kar se tiče varstva naravnega okolja. Sulina je del varovanega območja Uprave za ohranitev biosfere na delti Donave, in območje nacionalnega in mednarodnega ekološkega pomena, ki uživa trojno mednarodno priznanje: UNESCO ga je razglasil za svetovno naravno dediščino, prav tako je del programa UNESCA »Človek in biosfera (MAB)«, ter območje Ramsar (mednarodno pomembno močvirno območje, posebej kot habitat za ptice).

Najpomembnejša obrt za prebivalce Suline je ribištvo, na drugem mestu je žetev in predelava trstja in ločja. Ribištvo je vedno bila osnovna dejavnost na tem ozemlju, skupaj z gojenjem živine, čebelarjenjem in kmetijstvom. Obstaja le nekaj predelov, kjer je mogoče vzgojiti melone, sladke paprike in paradižnik v takšnih količinah in tako okusne kot tukaj. V zadnjih letih se je v Sulini uspešno razvil tako klasični kot znanstveni turizem, k čemur so pripomogli izjemna lokacija, lepota krajine, obstoj kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter bogastvo, ki ga ponuja ekosistem na delti Donave.

2.4. Projekt "Pomoč Sulini 2000"

Projekt "Pomoč Sulini 2000" je predlagal urbani načrt za revitalizacijo Suline z razvojem lokalne kulturne dediščine, temelječe na trajnostni urbani zasnovi. Glavna tema je bila, da raba zemlje in načrtovanje ekonomskih pojmov izboljšujeta strukture upravljanja in komunikacijo.

Ob koncu 19. stoletja je bila Sulina bogato in slikovito mesto. Danes je Sulina propadajoče naselje na občutljivem območju delte Donave. Projekt Pomoč Sulini 2000 je zasnoval osnovni načrt mesta, v katerem je bila predlagana posebna razvojna strategija za lokalno skupnost, temelječa na zgodovinski in arhitekturni dediščini ter vrednotah, ki spodbujajo kulturni turizem kot izvedljivo alternativo.

cies).

- *The development of certain type of architecture, characteristic for Sulina, with wooden or patch-plated houses, having high stone bases, covered in hallow, with balconies and workshops and storehouses at the ground floor. Representing a specific type of urban architecture is the result of interferences between the natural environment and the architectural styles of the age, and at the same time, an accommodation to the environment and the specific functions. One can distinguish the house from within the ECD and around the lighthouse that were built between 1868-1899 for the ECD's employees.*

Nowadays, one can observe a high degradation of the built patrimony during the economic decline of the city. We have tried, through initiating certain projects such as the »Sulina Rescue 2000« to:

- *Develop cultural infrastructure through preservation improvement and capitalization of the built patrimony and its integration in the marketing economy mechanisms.*
- *Integrate the city in a multi-sectoral concept of spatial regional and cultural development including cultural tourism as a factor of economic vitality.*

People of different ethnic origin lived here in harmony, following their traditions and also the common interest: a peaceful life and a good course of their business. In such an atmosphere, Sulina became a mixture of nationalities, a place for everybody, where the large amounts of money led to the appearance of casinos and an outbreak of a fashion that could have hardly been imagined. Ship owners and grain traders have spent big money in casinos, lots of idylls melted through the red lamps houses and many souls found their rest under a shovel o soil in Sulina's cemetery. Both inhabitants and visitors of Sulina lived together on the waters, made business together in their offices, had good time in casinos and pubs, and also came to found their eternal peace together in the small city's cemetery. By a twist of fate, today the graveyard has become a tourist attraction. Odd enough, the graveyard's space gathers no less than six areas: Jewish, Orthodox, Catholic, Anglican, Islamic and Old Orthodox. Nowadays, in Sulina there are two main communities that live alongside with the Romanians: the Greeks and the Russians – »Lipoveni«. Each has its own life and

Z razvojem osnovnega načrta in strategije za prihodnje investicije projekt Pomoč Sulini 2000 daje mestnim uradnikom in morebitnim vlagateljem dobro možnost, da sledijo nizu smernic za trajnostni razvoj mesta.

Eden izmed razlogov za podporo izvedbe projekta je zelo slabo trenutno stanje, ki ga razkriva zunanji videz mesta. Razlog za to je neprestano razpadanje in podcenjevanje grajenega okolja kulturne vrednosti, kar povzroča resno tveganje za izgubo kulturne in urbane identitete mesta. Nadaljnji problem je socialni in stalni gospodarski upad lokalne skupnosti, ki je posledica procesov preoblikovanja ekonomskih in političnih sistemov. Kot del projekta Pomoč Sulini 2000 je bilo potrebno razviti osnovni načrt mesta. Ta osnovni načrt je moral izpolnjevati naslednje cilje trajnostnega urbanega razvoja: razvoj kulturne infrastrukture z nadgradnjo ciljev kulturne dediščine, spodbujanje nepremičninske kulturne dediščine v skladu s pravili tržnega gospodarstva, vključitev mesta v splošni pojem kulturnega in prostorskega regionalnega razvoja, ki temelji na kulturi kot nosilcu razvoja.

Glavni ukrepi, ki so bili povzeti za pripravo predlaganega osnovnega načrta in izvedbe, so bili: razumevanje potrebe po določeni strategiji z dviganjem zavedanja in razpravami na sestankih, zbiranje in predelava ustreznih podatkov in informacij, ovrednotenje dejavnikov, ki so vključeni v gospodarski, prostorski, človeški, socialni in kulturni razvoj v Sulini, opredelitev ustreznih ciljev, določanje ukrepov, dejavnosti in programov za izvedbo projekta, podpora nekaterih sektorskih akcijskih načrtov s pomočjo predlogov za projekt.

Predlagani dokument z osnutkom strategije vsebuje dolgoročne in srednjeročne cilje za pet glavnih področij delovanja: naravno okolje, sestava mesta, gospodarstvo, turizem in kultura. V skladu z opredeljenimi cilji lahko izmerimo napredek k trajnostnemu razvoju v mestu. Opredeljeni sektorji delovanja, ki dopolnjujejo glavna področja delovanja, so naslednji: lokalna politika, človeški viri, grajena kulturna dediščina in nepremičninske zaloge, mestna in prostorska infrastruktura, ustanove in organizacije, sodelovanje in komunikacije. Dokument vključuje več podrobnih predlogov projekta, od katerih je 12 predlogov podanih v standardni obliki, medtem ko so bili trije predstavljeni skupaj z ekonomsko in finančno analizo upravičenosti predloga:

traditions, but they are together for good and for worse. The joy and the pain are experienced by each of them and by all at the time. One is rarely able to find in this conflictive world an almost perfect living together, such as you will find in Sulina. The locality and the surroundings enjoy also a special statute regarding the protection of the natural area. Sulina is a part of the protected perimeter of the Administration of the Reservation Danube Delta´s Biosphere, and an area of national and international ecological importance, enjoying a triple international recognition: UNESCO´s World Natural Heritage and »Man and Biosphere (MAB)« programme, and also Ramsar area (international important humid area, especially as a habitat of birds).

The most important trade for Sulina´s inhabitants is fishing, second comes cropping and processing the reed and the rush. Fishing has always been the main occupation on this land, as well as cattle-breeding, bee-keeping and agriculture. There are only a few places where one could grow melons, mild peppers and tomatoes as many and tasty as here. In the last years, tourism, both classical and scientific, has successfully developed in Sulina, benefiting from the exceptional location, the beauty of the landscape, the existence of cultural and historical monuments and the richness offered by the Danube Delta´s ecosystem.

2.4. The project »Sulina Rescue 2000«

The project »Sulina Rescue 2000« proposed an urban plan for town revitalisation in Sulina by developing local cultural heritage, based on sustainable urban design. The main topic was land use and planning economic concepts improve management structures and communication.

At the end of the 19th century Sulina was a prosperous and picturesque town. Today Sulina is a declining settlement in the sensitive area of the Danube Delta. The project Sulina Rescue 2000 created a town masterplan in which a specific development strategy for the local community was proposed, based on its historical and architectural heritage and values to stimulate cultural tourism as a viable alternative.

By developing a master plan and a strategy for future investment the Sulina Rescue 2000 project provides good opportunities to city officials and potential investors to follow a set of guidelines for sustainable urban development.

lokalni turistični center vključno s tele-storitvami, darila in spominki s kulturnim/tradicionalnim sporočilom, usposab-ljanje osebja za turistične dejavnosti. Strateški dokument opredeljuje tri področja večjega interesa, kamor bi se morale osredotočiti investicije. Te vključujejo potrebne posege v grajeno okolje, razumsko in primerno rabo zemlje in izboljšanje podobe mesta. Dokument je dobro podprt z novimi ali zgodovinskimi fotografijami, shemami, zemljevidi in okoli 30 posameznimi dosjeji za zgradbe kulturne vrednosti.

IZVEDBA

Nosilci: Mestna oblast Suline

Partnerji: Fundacija »Prijatelji delte Donave«, mesto Sulina (glavni vlagatelj), Deželni svet Tulcee, Nacionalni inštitut za raziskave in razvoj mestnega in prostorskega načrtovanja – Urbani projekt, Bukarešta, Jugovzhodna regionalna razvojna agencija, Ekološko-muzejski raziskovalni inštitut – Tulcea, Fundacija »Europolis« v Sulini, Lokalni svet Suline, podprt s strani romunskega Ministrstva za kulturo in British Council-a.

Financiranje: Projekt je bil razvit v okviru programa Phare, Romunskega kulturnega sklada – EUROART, programa Ministrstva za kulturo – Kulturna dimenzija demokracije. Skupni proračun: 74.756 EUR, od katerih znaša delež evropskih sredstev 38.026 EUR in delež sofinanciranja (v denarju in v naravi) 36.730 EUR.

Rezultati in vplivi

Glavni rezultati projekta, kot je bil izveden, niso bili fizične narave, vendar so bili kljub temu bistveni za lokalno skupnost: priznanje osnovnega načrta mesta kot referenčnega dokumenta za lokalne posege, ki jih izvede katerikoli regionalni, nacionalni ali tuji vlagatelj. Opredeljuje strateške interesne točke in investicijske prioritete. Hkrati je osnovni načrt postal pomembno sredstvo za argumentiranje v postopku dodeljevanja sredstev ali prijave zanje. Eno izmed bolj oprijemljivih dejanj je bil uspešen nakup hiše Graciov, bivšega sedeža britanskega konzulata, uvrščenega na seznam arhitekturnih spomenikov, katerega kupec je britanski intere-

One reason for supporting the implementation of the project is the current very poor state of the external appearance of the town. This is mainly due to continued tendency towards obsolescence and depreciation in the built environment of cultural value, creating a steady risk of losing cultural and urban identity in the town. A further problem is the social and chronic economic decline of the local community mainly due to transformation processes in economic and political systems. As part of the Sulina Rescue 2000 project, a masterplan for the town was to be developed. This master plan was required to meet the following objectives for sustainable urban development: development of the cultural infrastructure by upgrading the cultural heritage objectives, promoting the real estate cultural heritage according to market economy rules, integrating the town in a general concept of cultural and spatial regional development, based on culture as a development generator.

The main steps undertaken in order to prepare the proposed master plan and implementation were: understanding the need for a specific strategy by raising awareness and discussion in meetings, collecting and processing the relevant data and information, evaluating factors involved in economic, spatial, human, social and cultural development in Sulina, defining the appropriate objectives, identifying measures, action and programmes to implement the project, support of some sectoral action plans by means of project proposals.

The proposed draft strategy paper contains long and medium term objectives for five key fields of action: natural environment, urban structure, economy, tourism and culture. In accordance with defined objectives, progress made towards sustainable development in the town can be measured. The identified action sectors supplementing key fields of action are: local policies, human resources, built cultural heritage and real estate stock, urban and spatial infrastructure, institutions and organizations, cooperation and communication. The document includes several specific project proposals, out of which 12 proposals developed as standard fiches, and three were presented together with an economic and financial viability analysis: local Tourism Centre including tele-services, gifts and souvenirs embodying a cultural/traditional message, staff training for tourism activity. The strategy paper defines three areas of major interest in which investments should be concentrated. These in-

sent, ki želi hišo obnoviti. Na lokalni ravni obstaja več novih predlogov za projekte, zasnovane s strani lokalnih oblasti ali nevladnih organizacij, kjer gre za obnovo in restavriranje ostalih zgodovinskih zgradb.

Ena od glavnih ovir so bili nezadostni podatki o zgodovini in sedanjem stanju nepremičnin ter lastništvu zemlje. Lahko dodamo, da je na začetku projekta pomanjkanje izkušenj z upravljanjem obsežnih projektov, ki jih podpirajo evropska sredstva, delo upočasnilo. S tega vidika je bil projekt neprecenljiva priložnost za učenje. Kar se tiče nerazumevanj, je dejansko prišlo do nekaterih prehodnih zaostritev med Deželnim svetom in lokalnimi zastopniki. Vendar je v prihodnosti mogoče, da bo prišlo do sporov med posameznimi lastniki dragocenih zgradb in lokalnimi oblastmi. Potrebujemo strategijo ohranitve. Najpomembnejša lekcija, ki so se jo naučili v mestni skupnosti, je vrednost partnerstva in evropske vizije spodbujanja razvoja na lokalni ravni.

Na žalost projekt ni bil izveden. Vanj ni bilo vključeno zelo pomembno področje: krajina. Snovalci so zanemarili največjo lokalno vrednost: izjemni naravni potencial, ki je bil osnova za veličastno rojstvo mesta v preteklosti.

3. Varovanje krajine in upravljanje za družbo – možna rešitev?

Sulina predstavlja pomembno vrednost, kar se tiče krajine, če jo pojmujemo kot del širšega ozadja ohranitve svetovne biosfere, delte Donave.

Značilna naravna krajina – reka, delta in morje – je pogojevala nastanku posebnega naselja, urbanega območja, kjer je zaradi svoje geografske izolacije še vedno ohranjen značilni naravni ekosistem.

Da bi bolje razumeli, kako ponovno oživeti Sulino, je bila v nekaj projektih (kot je Pomoč Sulini 2000) sestavljena »vrednostna« ocena naravne in grajene dediščine, vendar je sedaj napočil čas za sprejem odločitve v zvezi z ohranitvijo in upravljanjem za trajnostni razvoj.

Tri glavna področja za trajnostni razvoj so: DRUŽBA, OKOLJE in GOSPODARSTVO, pri vseh je KULTURA osnovna dimenzija. Razvilo se je kot večkulturno in večetnično mesto na

clude necessary intervention in the built environment, reasonable and appropriate use of land and improvement in the city's image. The document is well illustrated by new or historical photos, schemes, maps and about 30 individual fiches for buildings of cultural value.

IMPLEMENTATION

Actors: *The municipal authority of Sulina*

Partners: *Foundation »The Danube Delta Friends«, Sulina town (the main funding applicant), County Council of Tulcea, National Research and Development Institute on Urban and Spatial Planning - Urbanproject, Bucharest, South-East Regional Development Agency, Eco-Museistic Research Institute – Tulcea, Foundation »Europolis« in Sulina, Local Council of Sulina, Supported by the Romanian Ministry of Culture and the British Council.*

Financing: *The project was developed within the Phare Programme, Romanian Cultural Fund – EUROART, the Ministry of Culture Programme - Cultural Dimension of Democracy. The total budget: 74,756 Euro, of which European funds 38,026 Euro and co-financing (financial and in kind) 36,730 Euro.*

Results and impacts

The main results of the project as implemented were not of a physical nature but nonetheless essential for the local community: Recognition of the town master plan as a reference document for local intervention by any kind of regional, national or foreign investor. It defines strategic points of interest and investment priorities. At the same time the master plan became a significant means for argument in the process of allocating or applying for funds. One of the more concrete actions was the successful purchase of the Graciov house, the former headquarters of the British Consulate included in the list of architectural monuments, by a British promoter who intends to renovate it. At local level there are several new proposals for projects drawn up by local authorities or NGOs dealing with renovation and restoration of other historical buildings.

One of the main barriers was insufficient data regarding the history and the present situation of the real estate and land ownership. It might be added that at the beginning of the project a

35. a, b, c

sredini 19. stoletja- čas evropske slave mesta, kakšni so obeti za njegovo prihodnost?

Soočeni s propadanjem grajene dediščine (povezane z gospodarskim nazadovanjem) in odseljevanjem lokalnega prebivalstva, morajo prave razvojne perspektive določiti lokalne oblasti v partnerstvu z okrajem, centralnimi oblastmi, mednarodnimi organizacijami in lokalnimi nevladnimi organizacijami. Modernizacija se mora začeti ob upoštevanju varovanja celotne krajine – zgradb, ulic, vrtov, industrijskih območij (kot okvira za življenje) ter prav tako lokalnih običajev, navad in posebnega razmerja med naravo in prebivalci.

Upravljanje za družbo se nanaša na:
- krepitev usposobljenosti lokalnih oblasti za ukvarjanje s trajnostnim razvojem;
- dviganje javnega zavedanja glede naravne in grajene krajinske dediščine, dviganje ponosa lokalnih prebivalcev s pomočjo izobraževanja o ohranitvi (povečevanje znanja o uporabi naravnih lokalnih virov);
- usposabljanje članov skupnosti glede ohranitve/turističnih storitev, ki so povezani z zaščitenimi območji (spodbujanje njihovega sodelovanja pri delih ohranjevanja na kraju samem in pri ponujanju boljših storitev obiskovalcem, ki jih je pritegnila narava);
- uporabo sredstev, pridobljenih s turizmom, za ohranitev in varovanje krajine ter za razvoj s tem povezanih ustreznih gospodarskih dejavnosti.

4. Rešimo mesto mrtvaške tišine

Ne smemo pustiti, da vse to umre. Skupaj lahko rešimo Sulino. Tako bo svet bogatejši.

Če ga vidimo od blizu, kot način življenja in ne nekajdnevno predstavo, je življenje na delti

lack of experience in managing large-scale projects supported by European funds slowed work down.The project was an invaluable learning process in this respect. As for conflicts, there were, in fact, some passing tensions between the County Council and the local representatives. However, in the future it is possible that some conflicts between the individual owners of valuable buildings and the local authority occur. A preservation strategy is needed. The most important lesson learned by the city community is the value of partnership and the European vision concerning promotion of the local level development.

Unfortunately, the project was not implemented. And we can observe that it has a major absence: the landscape. The conceptors disregarded the main local value: the exceptional natural potential, the base of past glorious city birth.

3. Landscape protection and management for society – a possible solution?

Sulina represents an important value in terms of landscape if we think of it as part of the larger back ground of the Biosphere Reservation of the World, the Danube Delta.

Specific natural landscape - the river, delta, and sea- determined a specific human settlement, an urban area where due to its geographical isolation is still preserved a characteristic natural ecosystem.

In order to understand how to revitalize Sulina, a »value« evaluation of natural and built heritage has been undertaken in few projects (as Sulina Rescue 2000) but now has come a time for decision – making in relation to conservation and management for a sustainable development.

težko, primerno le za trdožive ljudi, ki so bili rojeni tukaj, v kraljestvu voda. Fizično delo je zelo utrujajoče, kaprice vremena in voda imajo zadnjo besedo, najpomembnejše za preživetje pa je čoln in obvladovanje veščin ribarjenja. Ribištvo je obrt, ki se prenaša z očeta na sina in je skoraj edini način za preskrbo družine. Od tistega malo, kar imajo, morajo ribiči plačevati svoj prispevek ribarnicam za izjemno nizke cene in ribiško dovoljenje. Prav tako gledano od blizu, krajina izgublja svoj bližč, vedno je ista in zasenčijo jo vsakodnevne težave. Hiše, prekrite s trsjem, ki se poleti zdijo turistom tako slikovite, so preveč neudobne, če jih je treba uporabljati vsak dan, in čoln postane včasih drugi dom, če te, obrnjen na glavo, ščiti pred nevihtami, ki se razbesnijo v trenutku. Vse postane sovražno, ko naj bi peščica ostrižev predstavljala spodobno večerjo. Ta trenutek postane čoln najvrednejše premoženje, premazan s katranom in smolo naj bi služil okrog pet let. Redno vzdrževan in deležen neprestanih popravil, saj se uporablja za številne namene, je čoln najboljši prijatelj ribičev, Zaradi ljubezni do svojega dela in nepredvidljivosti vsakdanjega življenja vas bodo ti pogumni ljudje vedno pozdravili z odprtimi rokami, če boste iskali njihovo družbo.

Na delti je vse presenetljivo – sončni vzhod in zahod, nedosegljivi otočki s trsjem in vrbami, vijugavi kanali, hribi, kjer še vedno lahko slišimo odmev topota živine, okorni obrisi ribiških koč ali ribarnic, dolgo pozabljeni mlini na veter vas prestavijo v davne čase, ko poezije še ni kvaril noben moderni element. Tukaj lahko pozabite na vsakdanje težave, si napolnite dušo z mirom, krajina, ki je videti, kot da bi bila namenoma izpuščena pri razvoju civilizacije; krajina, ki prihaja neposredno iz pravljice in se začne z nepozabnimi besedami »nekoč...«

Ne smemo pustiti, da vse to umre. Skupaj lahko rešimo Sulino. Tako bo svet bogatejši.

The 3 key areas for sustainable development are: SOCIETY, ENVIRONMENT and ECONO-MY, all of them with CULTURE as an underlying dimension. Developed as a multicultural and multiethnic society at mid 19th century- the time of European glory for the city, which are the perspectives for its future?

Facing a process of dereliction of the built heritage (related to the economic decline) and abandon from local population, the real development perspectives has to be determined by Local Authorities, in partnerships with the County, the Central Authorities, International Organizations and Local NGOs. Modernization must begin having in mind the whole landscape protection- buildings, streets, gardens, industrial activities areas (as life frame) but also local customs, habits and the special relationship with nature of the inhabitants.

Management for society refers to:

- *building the capacity of Local Authorities to deal with sustainable development;*
- *raise public awareness of natural and built heritage landscapes, building a sense of pride for local residents through conservation education (increase also knowledge in use of local natural resources);*
- *train local community members in conservation/ tourism services linked to protected areas; (make them participate in site conservation efforts and provide better services to nature – oriented visitors);*
- *use tourism generated funds to support landscape conservation and protection as well as development of appropriate economic related activities.*

4. Let´s rescue the stone still City

Don´t let all these things to die. Together, we can rescue Sulina. Thus, the world will be richest.

Seen from the inside, as a way of living and not as a few day show, life in the Delta is rather hard, made only for the tough people born here in the kingdom of waters. Physical work is exhausting, the whims of weather and of the waters are omnipotent, the chance to have a boat or the skill to learn the secrets of fishing are essential here. Fishing is a trade transmitted from father to son, being almost the only way to upkeep a family here. From the little they have, the fishermen have to pay their tribute to the fisheries for

extremely low prices and the fishing license. And also seen from the inside, the landscape looses its glamour, it is always the same, shadowed by the daily problems. The reed covered houses so picturesque in summer for the tourists are much too uncomfortable when you use them on a daily basis and the boat becomes sometimes a second house when, turned upside down, it protects you against the storms unleashed all of a sudden. Everything becomes hostile when a few perches are expected to represent a satisfactory dinner. This very moment, the boat becomes the most valuable asset, greased with tar and pitch it is expected to resist about five years. Taken care of and permanently repaired, owing to its multipurpose utilizations, the boat is the most trusted friend of the fisherman. However, inspired by the love for their profession, by the avatars of their daily life, these daring people will always welcome you with an open heart if you look for their company.

In the Delta everything is spectacular - the sunrise and the sunset, the impenetrable reed or the willow islets, the winding canals, the hills where the echo of the cattle clatter can be still heard, the clumsy silhouettes of the fishermen´s cottages or of the fisheries, long forgotten wind mills project you into the archaic side of time, where poetry has not been yet stained by any modern element. Here, you may forget all the daily problems, nourishing your soul with the peace of a realm which looks as if it were intentionally forgotten by the evolutive civilization , a land coming straight from a fairy tale that begins with the unforgettable words »once upon a time...«

Don´t let all these things to die. Together, we can rescue Sulina. Thus, the world will be better.

Od nočne krajine, ki jo razsvetljujejo zvezde in luna, do krajine, ki jo »zastirajo« svetlobne emisije

D'un paysage nocturne illuminé par les étoiles et la lune àcelui »oscuré« par les émissions lumineuses

Antonio Righetti

Nočni nebeški svod že tisočletja navdihuje pesnike in mislece. Naravna svetloba, ki jo oddajajo sonce, luna in zvezde, je bistveni dejavnik krajine. Koncept »Švicarska krajina« opredeljuje krajino kot »[posledico] zlitja naravnih dejavnikov v stalnem razvoju, kot so na primer podzemlje, tla, voda, zrak, svetloba, podnebje, živalstvo in rastlinstvo, in njihova interakcija s kulturnimi, družbenimi in gospodarskimi dejavniki«. Zahvaljujoč zvezdni svetlobi, si lahko človek ogleduje krajino tudi ponoči. Somrak in tema na naraven način spreminjata zaznavanje krajine. Ta optična raznolikost na zelo svojstven način prebuja čutilne organe in ponuja drugačne vtise kot dnevna svetloba.

Po drugi strani pa umetna razsvetljava – ne da bi želeli zanemariti njene pozitivne strani, kot je na primer varnost – našo pozornost speljuje stran od teh naravnih pojavov in deluje na našo zaznavo. Nebo nad švicarsko planoto je, denimo, tako razsvetljeno, da je s prostim očesom mogoče zaznati zgolj nekaj ducatov zvezd – od celih dvatisoč, ki bi bile vidne s prostim očesom. Draž vesolja se izgublja v morju svetlobe. Tu ne gre za nič drugega kot za kulturno izgubo.

Podoben položaj je mogoče opaziti v večini evropskih držav. Pokrajine, kjer nad širnimi planjavami še vedno vlada nočna tema, so postale redkost. Človek je na tem, da noč pretvori v dan. Komaj se nebo začenja zatemnjevati, se že prižge na milijone luči.

Svetovni atlas nočnega neba, ki je umetno razsvetljeno, kaže, da petina svetovnega prebivalstva – od katerega jih polovica prebiva v Zahodni Evropi – ne zmore več s prostim očesom razločiti mlečne ceste.

Depuis des millénaires, le firmament nocturne inspire poètes et penseurs. La lumière naturelle émise par le soleil, la lune et les étoiles est un élément essentiel du paysage. La Conception »Paysage suisse« (CPS) définit le paysage comme »[résultant] de la conjonction de facteurs naturels en constante évolution, tels que le sous-sol, le sol, l'eau, l'air, la lumière, le climat, la faune et la flore, et de leur interaction avec des facteurs culturels, sociaux et économiques«. Grâce à la lumière des astres, l'homme peut contempler le paysage la nuit. Le crépuscule et l'obscurité modifient de manière naturelle la perception du paysage. Cette diversité optique éveille les organes sensoriels de façon très particulière et offre d'autres impressions que la lumière du jour.

L'éclairage artificiel, par contre, – sans vouloir oublier ses côtés positive comme par exemple celui de la sécurité – détourne notre attention de ces phénomènes naturels et affecte notre perception. Le ciel du Plateau suisse, par exemple, est tellement illuminé que seules quelques dizaines d'étoiles – parmi les deux mille qui seraient visibles àl'œil nu – sont perceptibles. La fascination pour l'univers se perd dans un flot de lumière. Il s'agit bel et bien d'une perte culturelle.

Cette situation est perceptible dans la plupart de l'Europe. Les régions où l'obscurité nocturne règne encore sur de vastes espaces se sont faites rares. L'homme est en passe de transformer la nuit en jour. À peine le ciel commence-t-il às'assombrir que des millions de lumières s'allument.

L'atlas mondial du ciel nocturne illuminé artificiellement démontre qu'un cinquième de la population mondiale – dont la moitié des habitants d'Europe occidentale – n'arrive plus àdiscerner la Voie lactée àl'œil nu.

Takšen razvoj zdaj traja že več let in svetlobne emisije – ki se jih pogosto prikazuje kot znak napredka, blaginje in ugleda – se v svetovnem pogledu vedno hitreje zvišujejo. Vse je osvetljeno, razsvetljeno, narejeno vidno. Svetlobne emisije povzročajo radikalno spremembo sveta okoli nas. Negativni učinki na naravo in okolje pa so številni:

- izbris naravne nočne krajine in prostora nad nami, kar se odraža v zatemnitvi zvezdnega neba (kulturni in krajinski vidik);
- vpliv na sistem bioloških funkcij in žlez z notranjim izločanjem pri človeku in živalih (zdravstveni in biološki vidik). Škodovanje naravnemu okolju nočnih živali, ki ima lahko usodne posledice za številne od njih (etični in ekološki vidik);
- naraščanje motenj, ki jih čutijo ljudje na naseljenih območjih zaradi bleščanja in razsvetlitve prostora (fiziološki in psihološki vidik);
- tratenje energije zaradi neuporabnega osvetljevanja (tehnični in energetski vidik). Oslabitev in odtujenost čustev, ki jih v nas poraja naravno vzdušje nočne krajine in imuno prilagajanje na nenadzorovan prebitek svetlobe (estetski in čustveni vidik).

Cette évolution dure maintenant depuis plusieurs années et les émissions lumineuses – souvent utilisées comme synonyme de progrès, de bien-être et de prestige – augmentent de façon exponentielle à l'échelle planétaire. Tout est éclairé, illuminé, rendu visible. Les émissions lumineuses entraînent une modification radicale du milieu qui nous entoure. Les effets négatifs sur la nature et l'environnement sont nombreux:

- *effacement du paysage nocturne naturel et de l'espace au-dessus de nous, avec pour conséquence l'occultation du ciel étoilé (aspects culturel et paysager);*
- *influences sur les systèmes circadiens et endocriniens de l'homme et de l'animal (aspects médical et biologique). Atteintes aux habitats des animaux nocturnes pouvant avoir des conséquences fatales pour nombre d'entre eux (aspects éthique et écologique);*
- *accroissement de la gêne ressentie par l'être humain dans les zones habitées en raison de l'éblouis-sement et de l'illumination de l'espace (aspects physiologique et psychologique);*
- *gaspillage d'énergie dû à un éclairage inutile (aspects technique et énergétique). Affaiblissement et aliénation des émotions que fait naître en*

36. a, b

Zvezde in mlečna cesta– vedno bolj vidne samo kot posebni privilegij (Foto: Kobler)

Les étoiles et la Voie lactée – de plus en plus visibles que pour des privilèges seulement (Photos: Kobler)

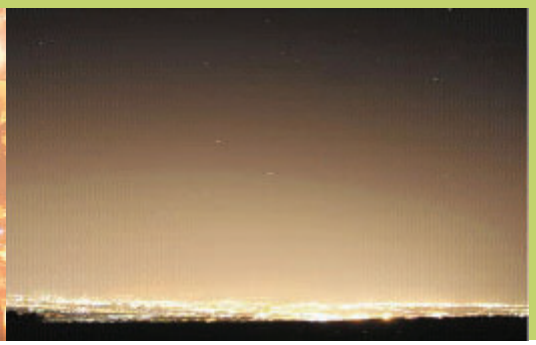

Seznanjanje širše javnosti kaže pot do zunanje razsvetljave, ki služi načelu trajnostnega razvoja

Da bi seznanili javnost s tem položajem in obvestili vse zadevne akterje, je švicarski Zvezni urad za okolje pravkar izdal publikacijo, v kateri so razloženi obširnost, vzroki in posledice onesnaževanja okolja z nezaželenimi svetlobnimi emisijami. V tej publikaciji so izoblikovana priporočila in predlogi načinov, s katerimi bi se bilo mogoče izogniti tem emisijam, ne da bi se morali odpovedati udobju ali varnosti. Priporočila so na prvem mestu naslovljena na lastnike, uporabnike, snovalce (zlasti arhitekte in načrtovalce električnih projektov) in proizvajalce naprav za zunanjo osvetlitev, na službe za varstvo narave, krajine in okolja, kakor tudi na organe oblasti, ki odobrijo pristojnosti na ravni komun, kantonov in na zvezni ravni. Ta dokument mora prispevati tudi k večjemu posluhu prebivalstva za zadevni problem.

Izoblikovana priporočila se ravnajo po preprostem načelu: svetloba je nujna izključno tam, kjer jo človek potrebuje. Svetloba, ki je usmerjena v nebo ali v občutljiv habitat z ekološkega ali krajinskega vidika ne služi nikomur, kljub temu pa povzroča nepotrebno porabo energije, škodi živim bitjem in razvrednoti odnos do krajine. Še posebej velja upoštevati naslednje vidike:

- Nujnost osvetlitve: v številnih primerih je mogoče podvomiti v nujnost zunanje svetilke, zlasti če povzroča dvojno osvetlitev. V primeru izvajanja sprememb na stavbah je treba paziti, da se odpravi osvetljavo, ki postane odvečna;
- tehnični ukrepi: svetlobna telesa morajo biti opremljena z zasloni, da lahko svetlobo usmerjajo proti točki, ki jo osvetljujejo. Pridobitev tega učinka omogoča namestitev zaslonov in optičnih naprav (ogledala, odbojniki) v ohišje svetilk. Svetilke, pri katerih

nous l'ambiance naturelle d'un paysage de nuit et accou-tumance àl'excès incontrôlé de lumière (aspects esthétique et émotionnel).

Une publication au grand publique montre le chemin pour un éclairage extérieur soumit au principe du développement durable

Pour rendre publique cette situation et informer tous les acteurs concernées l'Office fédéral de l'Environnement Suisse vient de présenter une publication, laquelle expose l'ampleur, les causes et les conséquences de la pollution de l'environnement par des émissions lumineuses indésirables. Cette publication formule des recommandations et suggère des pistes pour éviter ces émissions sans devoir renoncer au confort et à la sécurité. Les recommandations s'adressent en premier lieu aux propriétaires, exploitants, concep-teurs (architectes et planificateurs de projets électriques en particulier) et fabricants de dispositifs d'éclairage extérieur, aux services de protection de la nature, du paysage et de l'environnement, ainsi qu'aux autorités accordant des autorisations aux échelons communal, cantonal et fédéral. Le document doit aussi contribuer àsensibiliser la population au problème.

Les recommandations formulées obéissent àun principe simple: la lumière n'est nécessaire que là où l'hom-me en a besoin. Une lumière dirigée vers le ciel ou sur des habitats sensibles d'un point de vue écologique ou paysagère ne sert àpersonne, mais elle entraîne une consommation d'énergie inutile, porte atteinte àdes êtres vivants et dévalue la relation au paysage. En particulier, les aspects suivants entrent en ligne de compte:

- *nécessité de l'éclairage: dans de nombreux cas, la nécessité d'une lampe extérieure peut être remise en question, notamment si elle entraîne un double éclairage. En cas de modifications apportées àdes bâtiments, l'on veillera àsupprimer les éclairages devenus superflus;*
- *mesures techniques: les corps lumineux doivent*

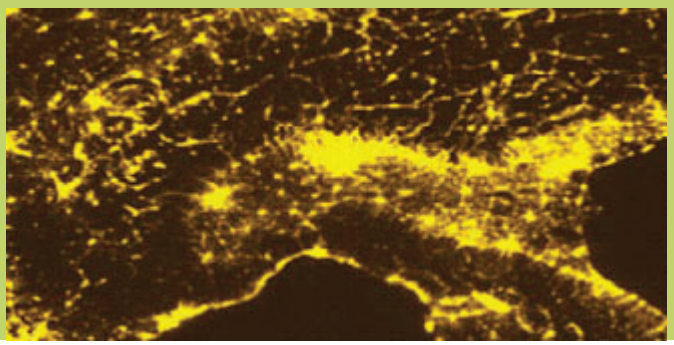

37. a, b, c Umetna razsvetlitev naše krajine (Foto: Kobler in RSGB/NOAA)

L'illumination artificielle de notre paysage (Photos: Kobler et RSGB/NOAA).

je kot razprševanja zmanjšan, so še zlasti primerne. Poleg tega predmeti ne smejo biti razsvetljeni močneje, kot je to potrebno. Omiljena osvetljava ima pogosto najboljši učinek. Poleg tega je treba uporabljati svetlobna telesa, ki oddajajo kolikor je mogoče malo kratkovalovne svetlobe. Visokotlačne natrijeve svetilke in še zlasti nizkotlačne natrijeve svetilke so sorazmerno nenasilne do insektov in porabijo precej manj energije. Iz tega razloga jih je treba upoštevati kot posebej obzirne do okolja.

- Usmeritev in razvrstitev svetilk: načeloma morajo biti vse svetilke obrnjene proti tlom. zlasti ulične svetilke morajo biti nameščene tako, da ne razpršujejo svetlobe ne v okolico ne v ekološko občutljive prostore.
- Omejitev trajanja osvetlitve: za uporabo osvetlitve s spoštovanjem do okolja je potrebna namestitev priprav za avtomatično prekinjanje električne razsvetljave. Te naprave omogočajo vsaj zmanjšanje intenzivnosti osvetlitve ob določenih nočnih urah (enako kot pri zaščiti pred hrupom, kjer so najnižje mejne vrednosti v uporabi od 22. do 6. ure). Na ekološko občutljivih območjih mora biti osvetljava popolnoma ugasnjena po 22. uri – v kolikor to dopuščajo varnostni predpisi.
- Dopolnilni ukrepi: v rabi so izključno svetilke, ki vključujejo izolacijo, ki preprečuje insektom in pajkom, da bi prišli v notranjost. Če so tla močno osvetljena, je treba paziti, da tla niso prevlečena s preveč svetlo podlago zaradi morebitnega odsevanja. Izbrati je treba preprost sistem osvetlitve, katerega vzdrževanje je zanesljivo in ki je stežka dostopen mimoidočim. Poleg tega se uporablja samo tista svetlobna telesa, ki imajo dolgo dobo trajanja in ne porabijo veliko energije.

Zmanjšanje svetlobnih emisij za človeka ne predstavlja nobenih nevšečnosti, prednosti tega

être munis d'écrans afin de canaliser la lumière vers le point à éclairer. L'installation d'écrans et de dispositifs optiques (miroirs, réflecteurs) dans les boîtiers des lampes permet d'obtenir cet effet. Les lampes présentant un angle de diffusion réduit sont par-ticulièrement appropriées. Par ailleurs, les objets ne doivent pas être illuminés plus fortement que nécessaire. Un éclairage tamisé donne souvent un meilleur résultat. En outre, on utilisera les corps lumineux qui émettent le moins possible de lumière à ondes courtes. Les lampes à vapeur de sodiu à haute pression et surtout les lampes à vapeur de sodium à basse pression sont relativement inoffensives pour les insectes et consomment beaucoup moins d'énergie. C'est pourquoi elles doivent être con-sidérées comme particulièrement respectueuses de l'environnement.

- *Orientation et disposition des lampes: par principe, toute lampe doit être dirigée vers le sol. Les réverbères, en particulier, doivent être placés de sorte à ne pas diffuser de lumière dans l'environnement ni dans les milieux écologiquement sensibles.*
- *Limitation de la durée d'éclairage: un usage de l'éclairage dans le respect de l'environnement im-plique l'installation de minuteries. Ces dispositifs permettent au moins de réduire l'intensité de l'éclairage à certaines heures de la nuit (de la même façon que pour la protection contre le bruit, où des valeurs limites plus basses sont applicables entre 22 heures et 6 heures). Dans les zones écologiquement sensibles, l'éclairage devrait être totalement éteint après 22 heures – pour autant que les prescriptions de sécurité le permettent.*
- *Mesures supplémentaires: ne seront utilisées que les lampes comportant une isolation qui empêche insectes et araignées de pénétrer à l'intérieur. Si le sol est fortement éclairé, l'on veillera à éviter que son revêtement soit de couleur claire, voire réfléchissante. Il faut choisir un système d'éclairage simple et sûr à entretenir, diffi-*

ukrepa pa so številne:

- Gospodarska korist: vsa svetloba, ki je oddana v prostor in v atmosfero, je neizkoriščena. Kdor podpira zmanjšanje emisij, podpira zmanjšanje energetske porabe in posledično zmanjšanje stroškov.
- Ekološka korist: dobro premišljena zunanja osvetlitev, ki dopušča mir in nočno regeneracijo, je pomembna za ohranjanje in izboljšanje kakovosti življenja človeka, rastlinstva in živalstva.
- Arhitekturna korist: presvetli zunanji prostori močno omejujejo načrtovanje osvetlitve. Poudarjanje določenega dela s pomočjo umetne osvetlitve zahteva temno okolico, sicer kontrast ni dovolj močan.
- Estetska korist: smo v procesu izgubljanja naravne lepote, ki človeka že od nekdaj vznemirja: popolnega razgleda na zvezdnato nebo. Zmanjšanje svetlobnih emisij nam bi omogočilo občudovanje naravne nočne krajine v vsej njeni pristnosti.

Vse te ukrepe na tehničnem področju ali področju načrtovanja spremljajo rešitve na pravnem področju. V okviru teh so kantoni pozvani k proučevanju svojih zakonodajnih predpisov s področja gradbeništva in okolja, kakor tudi sklepov, ki iz njih izhajajo, z namenom varstva narave, krajine in okolja pred svetlobnimi emisijami in sprejetja konkretnih ukrepov, da bi:

- bile vse naprave, namenjene osvetljevanju velikih konstrukcij ali pomembnih instalacij – vključno s tistimi, ki imajo zgodovinski pomen – predmet postopka za dodelitev pooblastil za gradnjo;

38. Svetilka, opremljena z ustreznim pokrovcem, svetlobo usmerja proti površini, ki jo osvetljuje, brez nepotrebnega razprševanja (Foto in skica: Kobler in Hauser).
Un lampadaire muni d'un capuchon adéquat canalise la lumière vers la surface à éclairer, sans dispersion inutile (Photo et esquisse: Kobler et Hauser).

cilement accessible aux passants. En outre, l'on n'utilisera que des corps lumineux ayant une longue durée de vie et une faible consommation d'énergie.

Réduire les émissions lumineuses ne présente aucun inconvénient pour l'homme, mais les avantages de la démarche sont nombreux:

- *Gain économique: toute la lumière émise dans l'espace et l'atmosphère est inutilisée. Qui dit réduction des émissions, dit réduction de la consommation d'énergie et, par conséquent, réduction des coûts.*
- *Gain écologique: un éclairage extérieur bien réfléchi, qui laisse la place au calme et à la régénération nocturne, est important pour conserver et améliorer la qualité de vie de l'homme, de la flore et de la faune.*
- *Gain architectural: des espaces extérieurs trop clairs limitent fortement l'aménagement lumineux. La mise en valeur d'un ouvrage par de l'éclairage artificiel requiert un environnement sombre, sans quoi le contraste est insuffisant.*
- *Gain esthétique: nous sommes sur le point de perdre une beauté naturelle qui fascine l'homme depuis toujours: la vue parfaite d'un ciel étoilé. Une réduction des émissions lumineuses nous permettrait d'ad-mirer le paysage nocturne naturel dans toute son authenticité.*

Toute ces mesures sur le plan technique ou de planification sont accompagnées par des solutions sur le plan légal. Dans celles-ci les Cantons sont invités à examiner leurs actes législatifs du domaine de la construction et de l'environ-nement, ainsi que les décisions qui en décou-lent, en vue de protéger la nature, le paysage et l'environnement contre les émissions lumineuses, et de prendre des mesures concrètes de façon à ce que:

- *tous les dispositifs destinés à l'éclairage de grandes constructions ou d'installations importantes – y compris celles qui sont de caractère historique – fassent l'objet d'une procédure d'octroi d'autorisation de construire;*
- *l'utilisation de dispositifs lumineux dirigés vers le ciel et qui n'ont pas pour fonction la sécurité ou l'éclairage de bâtiments soient interdits dans l'intérêt de la protection des espèces, des biotopes ou du paysage (»skybeamers«, projecteurs laser, projecteurs de publicités ou toute source lumineuse arti-fi-ciel-le de ce type). Dans les cas où cela ne s'avérerait pas possible, on en limitera l'usage dans la mesure où l'état de la technique et les conditions d'exploitation le permettent, et*

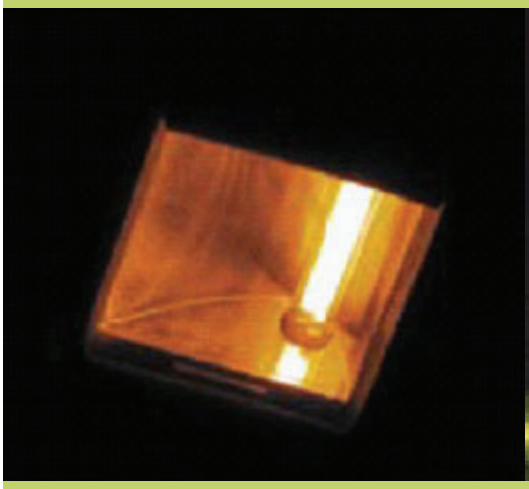

39. Nizkotlačna natrijeva svetilka: optimalna rešitev tako z ekološkega vidika kot z vidika porabe
Lampe à vapeur de sodium à basse pression: la solution optimale du point de vue écologique comme du point de vue économique

40. Svetlobne emisije t. i. »skybeamers« so še posebej nasilne. Vsa svetloba se porazgubi na nebu (Foto: Haenel)
Les émissions lumineuses des »skybeamers« sont particulièrement agressives. Toute la lumière se perd dans le ciel (Photo: Haenel).

- bila uporaba svetlobnih naprav, usmerjenih proti nebu, katerih namen ni varnost ali osvetlitev stavb, prepovedana zaradi interesa zaščite vrst, biotopov ali krajine (t. i. »skybeamers«, laserski projektorji, reklamni projektorji ali vsak tovrsten vir umetne svetlobe). V primerih, ko se to izkaže za neizvedljivo, se omeji uporabo na stopnjo, ki jo še dopuščajo stanje tehničnih naprav in pogoji uporabe, in kolikor je to izvedljivo z gospodarskega vidika;
- bile obstoječe naprave, namenjene osvetlitvi velikih konstrukcij in pomembnih instalacij – vključno s tistimi, ki imajo zgodovinski pomen – pregledane v zvezi z emisijami svetlobe, ki jih povzročajo v okolju in v primeru neustreznosti izboljšane, v kolikor je to izvedljivo.

Poleg tega sta Švicarsko društvo za razsvetljavo (SLG) in Švicarsko društvo inženirjev in arhitektov (SIA) naznanila namen čimprejšnjega obravnavanja te tematike in vzpostavitve tehničnih standardov. Uvedba etikete za okolju prijazne svetilke je prav tako načrtovana.

Zaključek

Umetna osvetlitev je potrebna in nikakor ne gre za to, da bi se vrnili v čas zatemnjenih mest, vendar pa ne smemo zanemariti potreb narave, krajine in zdravja ljudi.

pour autant que cela soit économiquement supportable;
- *les dispositifs existants destinés à l'éclairage de grandes constructions et d'installations importantes – y compris celles qui sont de caractère historique – soient examinés quant aux immissions de lumière qu'ils occasionnent dans l'environnement et soient assainis le cas échéant et dans la mesure du possible.*

En outre la société suisse pour l'éclairage (SLG) et la société suisse des ingénieurs et architectes (SIA) ont annoncé leur intention de traiter très prochainement cette thématique et d'élaborer des normes techniques. L'introduction d'un label pour les lampes respectueuses de l'environ-nement est également envisageable.

Conclusion

L'éclairage artificielle est nécessaire et il ne s'agit nullement de revenir à des villes sombres, mais il ne faut pas négliger les besoins de la nature, du paysage et de la santé des êtres humains.

L'obscurité nocturne doit être préservée en particulier dans les endroits où le spectacle du paysage nocturne joue un rôle considérable, par exemple dans les parcs naturels et nationaux, dans les zones protégées et dans les districts francs, ou encore dans les régions touristiques.

Nočno temo je treba ohranjati predvsem na krajih, kjer ima podoba nočne krajine precejšnjo vlogo, na primer v naravnih in nacionalnih parkih, na zavarovanih območjih in v prostih okrožjih, ali pa celo v turističnih regijah.

Vprašanja

- V Nemčiji, Italiji in Češki republiki že obstajajo direktive in zakoni, ki nasprotujejo svetlobnim emisijam. Kakšne so izkušnje na tem področju?
- Katere pobude so bile sprejete v drugih državah, da bi se izognili nepotrebnim svetlobnim emisijam?
- Razmejevanje »temnih« območij – možna rešitev za ohranjanje nočne krajine?

Questions

- *En Allemagne, en Italie et en République tchèque existent déjàdes directives et des lois contre les émissions lumineuses. Comment sont les respectives expériences?*
- *Quelles sont les initiatives prisent dans les autres pays pour éviter les émissions lumineuses inutiles?*
- *Délimiter des zones »sombres« – une possible solution pour sauvegarder le paysage nocturne?*

DELAVNICA *WORKSHOP* 3

Varstvo in upravljanje krajin za družbo

Landscape Protection and Management for the Society

Varstvo in upravljanje krajine v Sloveniji skozi instrumente ohranjanja narave

Landscape protection and management in Slovenia through nature conservation instruments

Jelena Hladnik

Izvleček

Senzibilnost javnosti za vprašanja varstva narave, kulturne dediščine, prepoznavnosti in privlačnosti krajine ter nasploh za zagotavljanje kvalitete bivanja narašča. Povečano zanimanje za krajino in naravo izhaja iz zaskrbljenosti zaradi poenostavljanja oziroma izgube naravnih in kulturnih sestavin krajine.

Ohranjena narava, kulturna dediščina in prepoznavna krajina so primerjalna prednost Slovenije. Varovana in zavarovana območja ohranjene narave so skupno izhodišče varstva narave in krajine ter pomembno orodje za njihovo varstvo in razvoj.

Zaradi velike raznolikosti interesov sodobne družbe so predvidevanja o razvoju v krajini tvegana, vendar pa nepogrešljivo početje pri odločanju o varstvu in razvoju krajine. Raznolikost interesov zahteva integralno načrtovanje in upravljanje varovanih in zavarovanih območij, ki temelji na uravnoteženem in skladnem odnosu med družbenimi potrebami, gospodarstvom in okoljem.

Varovana in zavarovana območja narave morajo postati instrumenti varstva in ohranjanja krajine, s katerimi se uresničuje trajnostni razvoj na način, ki zagotavlja uresničevanje potreb sodobnega življenja v sožitju z naravnimi in kulturnimi vrednotami območja.

Pomen krajine, ohranjene narave, kulturne dediščine za kvaliteto bivanja

Krajina, ohranjena narava in kulturna dediščina so del vsakodnevnega okolja ljudi, so izraz

Abstract

There is an increasing public awareness of environmental issues, including conservation of nature and cultural heritage, recognition of landscape identity and attractiveness, as well as ensuring quality of life. The increased interest in landscapes, nature and environment is a result of degradation and loss of natural and cultural components of our landscapes.

Nature conservation, cultural heritage and characteristic landscapes are surely Slovenia's comparative advantages, while nature conservation is an essential tool for safeguarding the resource. Special conservation and protected areas of conserved nature are common bases for conservation of nature and cultural landscapes.

Due to a variety of interests of contemporary society, the anticipation of the future development of landscape is a risky but inevitable activity in decision making about transformation of landscapes. Diverse of interests demands integrated planning and management of special conservation and protected areas have to achive sustainable development based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activity and the environment.

Conservation and protected areas must become instruments to implement in landscape protection and management, the sustainable development on the bases of equal consideration of the human needs and the natural and cultural values of an area.

naravne kakovosti in prepoznavnosti določenega območja ter izboljšujejo kakovost življenja. Ohranjena narava, krajina in kulturna dediščina ustvarjajo identiteto prostora in ljudi, ki na tem prostoru živijo. So vrednote same po sebi in so za posamezne ekonomske sektorje (npr. turizem) pomemben vir.

Krajine so zapleten preplet fizične pojavnosti, človekovega razumevanja krajine ter raznolikosti razvojnih in varstvenih interesov krajine. Naravne in kulturne prvine so njena bistvena vsebina. Naravne prvine krajine gradijo naravno kakovost krajine, ki ugodno vpliva na stanje kakovosti okolja, na bivalne kakovosti in na razvoj ekološko naravnanih dejavnosti. Visoko stopnjo naravne kakovosti krajine imajo predvsem varovana (ekološko pomembna in posebna varstvena območja) in zavarovana naravna območja, katerih pomembna lastnost so biotska raznovrstnost in naravne vrednote.

Pojmi kot so biotska raznovrstnost, vzdržen razvoj, krajinska pestrost se uveljavljajo kot pomembna načela sodobnih služb in kot vodila pri odločitvah o rabi in poseganju v prostor. Danes se številne politike sklicujejo tako na varstvo krajine kot na ohranjanje narave.

Temelj varstvenega delovanja je potreba po ohranjanju znanega, je strah pred novim, je način premagovanja negotovosti, je kulturen odnos do rezultatov dela narave in človeka v preteklosti. Varstvo krajine, narave in kulturne dediščine je moralna in etična odgovornost posameznika in sodobne družbe.

Varstvo in upravljanje krajine je preurejanje, obnavljanje ali ohranjanje prostorskih razmerij v krajini zaradi ohranjanja ali ponovnega vzpostavljanja prepoznavnosti krajine. Z ohranjanjem prepoznavnosti krajine zagotavljamo večjo privlačnost območij, kvalitetno bivalno okolje in s tem specifične razvojne možnosti območja. Varstvo in upravljanje krajine mora vključevati tako probleme varstva narave, krajine in kulturne dediščine kot tudi probleme načrtovanja in vzdrževanja s posameznimi dejavnostmi v krajini. Pri tem je treba izhajati iz analize problemov in potencialov območja ter med drugim upoštevati tudi lokalno in regionalno prepoznavnost, raznovrstnost, predvsem pa vizijo razvoja in varstva posameznega območja. Ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstvo naravnih vrednot se zagotavlja z ustanavljanjem

The significance of landscape, conserved nature, and cultural heritage for the quality of life

Landscape, nature conservation and cultural heritage are a part of people´s everyday environment, they are expression of a high-quality, they are an identity mark of a specific region and improve the quality of life. Nature conservation, landscape and cultural heritage make the identity of a region and people inhabiting it. They are values of intrinsic and they are also a significant resource for specific economic sectors such as tourism.

The landscape is a complex intertwinement of a physical phenomenon and of the human understanding of the landscapes, as well as of a variety of interests of development possibilities or protection needs. Natural and cultural elements are its essential components and they make a natural quality of the landscape, which affects on landscape identity, on attractiveness, on the quality of living environment and on development of ecologically oriented activities in such areas. Natural qualities are particularly characteristic of the conservation and protected areas, which important characteristics are biodiversity and natural values.

Notions such as biodiversity, sustainable development and landscape variety are becoming essential principles for contemporary services, and guidelines in decision making on the use of and interference with physical space. Today, numerous policies contain a reference to both landscape protection and nature preservation.

The basis for protection activity is a need to preserve what is familiar, and a fear of the new; it is a way of overcoming uncertainty, and a civilised relationship to the results of the past work of man and nature. Landscape, nature and cultural heritage conservation is a moral and ethical responsibility of each individual and of the contemporary society.

Landscape protection and management is the rearrangement, renewal or conservation of the spatial proportions in landscape or conservation and reinstatement landscape identity. By preserving landscape identity we provide for an enhanced attractiveness, a high quality of living, and specific development opportunities. Landscape protection and management must involve both nature, landscape and cultural heritage is-

varovanih in zavarovanih območij in s prostorskim razvojem, ki te kvalitete spoštuje in jih na ustrezen način vključuje. Na območjih, kjer je cilj trajna ohranitev krajinske prepoznavnosti, kulturne in biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot ter doživljajskih kvalitet, se spodbuja skupna zavarovanja in tak razvoj dejavnosti, ki ohranja celovito prepoznavnost območja.

Skrb za varstvo in upravljanje krajine mora biti izraz družbene volje in splošnega strinjanja strokovne in širše javnosti. Ker udejanjanje želenega stanja zahteva znatne napore tako strokovne, organizacijske, administrativne in finančne, je treba izhajati tudi iz politične volje za zagotavljanje vseh potrebnih osnov.

Zakonske osnove razvoja in varstva krajine na področju ohranjanja narave

V Sloveniji je veliko pravno veljavnih dokumentov, ki vključujejo varstvo in upravljanje krajine. V prvi vrsti gre za dokumente, ki sestavljajo slovenski pravno zakonodajni sistem, kot tudi za ratificirane mednarodne dokumente.

Ustava RS določa, da je vsakdo dolžan v skladu z zakonom »varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike«. Skrb za ohranjanje »naravne in kulturne dediščine« ustava nalaga državi in lokalni skupnosti. Uresničujemo jo na eni strani z dejavnostjo služb za ohranjanje narave, varstvo kulturne dediščine in urejanje prostora, na drugi strani pa z vključevanjem teh vsebin v dejavnost drugih sektorjev.

Izhajajoč iz evropske zakonodaje, mednarodnih konvencij in direktiv, predvsem Konvencije o biotski raznovrstnosti, ki opredeljuje zavarovana območja kot osnovni element za ohranitev biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti in je ključni mehanizem za preprečitev zmanjševanja biotske in krajinske pestrosti, smo ob upoštevanju slovenskega pravnega reda sprejeli Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04), ki vključuje tudi ohranjanje krajinske pestrosti, ter Resolucijo o Nacionalnem programu varstva okolja (Uradni list RS, št. 2/06).

Zakon o ohranjanju narave v 35. členu določa pojem krajine[1] in krajinske pestrosti[2] ter, da se:

- skozi varstvo narave ohranjajo, razvijajo in ponovno vzpostavljajo krajinska pestrost in tiste značilnosti krajine, ki so pomembne za

sues, and issues of maintenance and management of forests, development of agricultulre and other rural space activities, such as tourism and recreation. It must be based on an analysis of the problems and potentials of the region, and take into account local and regional identity, variety and, most importantly, the development and conservation perspective for the specific region. The conservation of biodiversity and protection of natural values shall also be ensured through establish the conservation and protected areas and through spatial development, which respects these qualities and integrates them in a suitable manner. Suitable activities and join conservation shall be promoted in areas where the objective is to permanently conserve the landscape identity, cultural variety and biodiversity, natural values.

Concern for landscape protection and management must be an expression of the social will, and a result of a general consent of the professional and general publics. As the attainment of the desired objective requires significant professional, organisational, administrative and financial efforts, it is also essential to create the political will to ensure all the necessary means.

Legal grounds for landscape development and protection in the field of nature conservation

In Slovenia there are many legally valid acts dealing with landscape protection and management. They are mainly acts constituting a part of Slovene legal and legislative system, as well as ratified international acts.

The Constitution of the Republic of Slovenia provides that it is each person's responsibility to »protect natural sites of special interest and rarities, as well as cultural monuments« in accordance with the law. Concern for the preservation of »natural and cultural heritage« is imposed to the State and local communities by the Constitution. It is implemented through the activity of services for nature preservation, cultural heritage protection and spatial planning on the one side, and the inclusion of such contents in the activity of other sectors on the other.

On the basis of European legislation and international conventions and directives, particularly the Convention on Biological diversity, which defines protected areas as the basic element in the

ohranjanje biotske raznovrstnosti[3],
- posege v prostor načrtuje in izvaja tako, da se prednostno ohranjajo značilnosti krajine iz prejšnjega odstavka in krajinska pestrost.

Resolucija zavarovanim območjem pripisuje pomembno vlogo pri izvajanju nalog s področja ohranjanja biotske in krajinske raznovrstnosti in predvideva še dodatno zavarovanje tistih območij, pomembnih za ohranjanje biotske in krajinske raznovrstnosti, na katerih je treba zagotavljati številne in raznolike ukrepe ter usmerjati ravnanja in nekatere dejavnosti.

Krajina v varovanih in zavarovanih območjih ohranjanja narave

Večanje prostega časa, zvišani življenjski standard, povečana mobilnost in tudi vse bolj neprimerno urbanizirano okolje imajo za posledico rast zavesti o pomenu zdravega okolja ter vedno večje potrebe in zahteve po ohranjeni naravi in prepoznavni krajini. Obsežna naravno ohranjena območja in prepoznavne krajine pomenijo za Slovenijo razvojno priložnost, ki omogoča sodobnemu človeku uresničevanje potreb po miru, sprostitvi, doživljanju krajine, spoznavanju rastlinskih in živalskih vrst ipd, različnim dejavnostim in prebivalcem na tem območju pa pomemben vir oziroma priložnost za njihov konkurenčen razvoj.

Slovenija je ena od držav z najvišjo stopnjo biodiverzitete v Evropski uniji in ima trenutno z različnimi varstvenimi kategorijami varovanega eno tretjino ozemlja. Varovanih območij ohranjanja narave (Natura 2000) je v Sloveniji 286 in obsegajo 35,5% države. Z zavarovanimi območji[4] trenutno pokrivamo 25% omrežja Natura 2000 in 11,5% celotnega ozemlja Slovenije. V Resoluciji o Nacionalnem programu varstva okolja je določeno, da bomo obseg zavarovanih območij še povečali in sicer na 20% celotnega ozemlja Slovenije do leta 2014.

preservation of biodiversity and landscape variety, and the key mechanism in prevention of decrease of biodiversity and landscape variety, taking into account the Slovene legislation, the Nature Conservation Act (Official Gazette of the RS, no. 96/04) and the Resolution on National Environmental Action Plan (Official Gazette of the RS, no. 2/06) was adopted; they include provisions on preservation of landscape variety.

The Nature Conservation Act defines, in Article 35, the terms landscape[1] and landscape variety[2] and specifies that:
- *landscape variety and those landscape characteristics which are significant for the preservation of biodiversity[3] are preserved, developed and re-established through nature conservation*
- *all developments are planned and implemented in such a manner as to give priority to conservation of landscape characteristics referred to in the preceding paragraph and landscape variety.*

The Resolution attributes an important role to protected areas in the carrying out of activities in the field of biodiversity and landscape variety preservation, and provides for additional protection of those areas significant for the preservation of biodiversity and landscape variety, in which it is necessary to implement numerous and varied measures and direct actions and specific activities.

Landscape in special conservation and protected nature areas

The increase of leisure time, a higher living standard, increased mobility, as well as more and more abusively urbanised environment entail an increased awareness of the significance of a healthy environment and growing needs and requirements for a conserved nature and an attractive landscape. Extensive naturally pro-

---

1 Krajina je prostorsko zaključen del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja določeno razporeditev krajinskih struktur.
A Landscape is a spatially defined part of nature, having, due to the features of organic and inorganic nature and human activity, a specific disposition of landscape structures.

2 Krajinska pestrost je prostorska strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov.
Landscape variety is the spatial structure of natural and man-made landscape elements.

3 Vlada določi značilnosti krajine in krajinsko pestrost, ki je pomembna za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ter smernice za ohranjanje biotske raznovrstnosti v krajini, ki se obvezno upoštevajo pri urejanju prostora in rabi naravnih dobrin.
The Government defines landscape features and landscape variety significant for the preservation of biodiversity, and sets guidelines for preservation of biodiversity in the landscape, which must be followed in spatial planning and use of natural resources.

4 Pri določanju zavarovanih območij so bila uporabljena naslednja merila: naravna ohranjenost in kvaliteta območja (redkost, izjemnost, tipičnost, kompleksnost, pestrost naravnih pojavov); ekosistemska pomembnost (ekološko pomembna območja), krajinski tipi (značilni, redki, ohranjeni); ogroženost in ranljivost ekosistemov ali tipov krajine; uravnoteženost (reprezentativnost); ekosistemskih in krajinskih vzorcev v vseh regijah slovenskega prostora.
In designating the protected areas, the following criteria were applied: level of natural preservation and quality of the area (rarity, exceptionality, typicallity, complexity, variety of natural phenomena); ecosystem significance (ecologically significant areas), landscape types (characteristic, rare, preserved); endangerment and vulnerability of ecosystems or landscape types; equilibrium (representedness) of ecosystem and landscape specimens in all the regions of the Slovenian territory.

Sprememba globalnih načel varstva narave predvsem v preteklem desetletju je parkom prinesla novo vlogo. Na mednarodnem nivoju je bila ta nova vloga dokončno potrjena s projektom »Parki za življenje«, ki ga je podprla Svetovna organizacija za varstvo narave IUCN v letu 1994. Ideja zavarovanih območij v Sloveniji v celoti sledi temu konceptu. Glavna in osnovna misel ustanavljanja parkov je »varovanje za razvoj«, ki pomeni človeku in okolju prijazen razvoj za danes in za jutri, sočasno z varovanjem naravne in kulturne dediščine.

V razumevanju parkov v Sloveniji prevladuje stereotip, da parki močno ovirajo razvoj, saj se v njih zaradi zaščite na določenem območju ne bi smelo dogajati praktično nič. Kar pa seveda ne drži. Za posamezne ekonomske sektorje so varovana območja temeljni vir (npr. turizem) in zato izjemno pomemben sestavni del trajnostnega ekonomskega razvoja. Zavarovana območja so tudi razpoznavna blagovna znamka, ki omogoča nadgradnjo regionalnih in lokalnih razvojnih programov, ter so nosilci čezmejnih povezav in izhodišče za povezovanje evropskih regij.

Varovana in zavarovana območja kot instrument varstva in upravljanja krajine

V varovanih in zavarovanih območjih se praviloma srečujemo s številnimi interesi, ki se velikokrat izključujejo. Pri uresničevanju javnega interesa oziroma preseganja čezsektorskih problemov mora prevladati uresničevanje osnovnih ciljev varovanega ali zavarovanega območja ter logika vzajemnega prilagajanja in iskanje soglasja. Čeprav je osnovni namen varovanih in zavarovanih območji varstvo narave, marsikje ohranitev habitatov, vrst in krajine brez človeka in rabe prostora ni mogoča. Zato varovana in zavarovana območja zagotavljajo v povezavi z zaželeno rabo prostora, drugačno ponudbo, nove vire zaslužka in prinašajo boljšo perspektivo za življenje v njih.

Načrtovanje upravljanja krajine ter varovanih in zavarovanih območij je snovanje, vnaprejšnje razmišljanje in določanje ustreznih ukrepov za uresničevanje (vodenje, usmerjanje, odločanje, uravnavanje opravil) zastavljenega cilja, ki določa smeri razvoja ali ohranjanje nekega stanja v območju.

tected areas and an identifiable landscape constitute a development opportunity for Slovenia, enabling it to fulfil modern man's needs for piece, relaxation, landscape experience, familiarisation with plant and animal species, etc.; they offer an important resource and opportunities for the competitive development to the inhabitants and for various activities.

Slovenia is one of the countries with the highest degree of biodiversity in the European Union, and a third of its territory is currently protected under various environmental categories. There are 286 special conservation areas (Natura 2000) in Slovenia, covering 35,5% of the state territory. Protected areas[4] currently cover 25% of the Natura 2000 network, and 11,5% of the entire territory of Slovenia. The Resolution on National Environmental Action Plan provides for the size of protected areas to increase to 20% of the entire territory of Slovenia by 2014.

The change in global principles of nature conservation, which took place largely in the preceding decade, conferred a new role on the parks. At international level, this new role was definitely confirmed through the »Parks for life« project, supported by the International Union for the Conservation of Nature (IUCN) in 1994. The concept of protected areas in Slovenia entirely corresponds to this conception. The main and principal idea in the establishment of parks is »protection and development«, meaning man and environment-friendly development for today and tomorrow, contemporarly with natural and cultural heritage conservation.

In the notion of parks in Slovenia there is a prevailing stereotype that they are a powerful impediment to development, as practically no events are supposed to take place in them, due to protection in a specific area. This does obviously not hold true. Protected areas are a fundamental resource for specific economic sectors (such as tourism), making them an essential integral part of sustainable economic development. Protected areas are also a recognisable trademark, enabling an upgrading of regional and local programmes, as well as a vehicle of cross-border connections and a starting point for an interconnection of different European regions.

---

[5] Kmetijstva in regionalnega razvoja, turizma, gozdarstva, vodnega gospodarstva, prometa idr.
Agriculture and regional development, tourism, forestry, water sector, transport, etc.

Upravljanje kot instrument izvajanja ciljev varovanih in zavarovanih območij uvajajo v našo načrtovalsko prakso številni zakoni s področja ohranjanja narave, varstva okolja, upravljanja z naravnimi viri (vodami, gozdovi). Osnovna naloga upravljanja varovanih in zavarovanih območij je razumevanje razmer v prihodnosti, tako da se (upravljavec) na podlagi jasno definiranih ciljev varstva narave odloči o potrebnih ukrepih in spremembah, ki vodijo od sedanjega stanja v prihodnje, predvideno oz. zaželeno stanje.

Upravljavski načrti so gospodarsko programski načrti, ki vsebujejo razvojne usmeritve, način izvajanja varstva, rabe in upravljanja zavarovanega območja ter podrobnejše usmeritve za varstvo naravnih in drugih vrednot na območju upravljanja ob upoštevanju potreb razvoja lokalnega prebivalstva.

Upravljavski načrt je sistem povezanih akcij in delovanja številnih posameznih subjektov, resorjev in služb. Njihovo medsebojno usklajevanje terja posebej izdelan, preverjen in vpeljan postopek usklajevanja, odločanja, programiranja, prostorskega načrtovanja in monitoringa na različnih ravneh izvajanja varstva.

Ko govorimo o upravljanju varovanih in zavarovanih območij ter krajine se moramo zavedati, da bo doseganje želenega stanja odvisno predvsem od strokovnih služb, gospodarskih subjektov ter prebivalcev, ki bodo upravljavski načrt na določenem območju izvajali, in povezano s finančnimi sredstvi, ki bodo vložena v izvajanje upravljavskih načrtov.

Zavarovano območje se ustanovi z aktom o zavarovanju, ki določa med drugim tudi izdelavo načrta upravljanja. Oba dokumenta sta pomembna za načrtovanje parkovne politike in s tem tudi za varstvo krajine, saj predstavljata izhodišče za oblikovanje sektorskih razvojnih politik[5], ki se nanašajo na konkretno zavarovano območje.

V vsakem zavarovanem območju je treba z vidika razvoja, varstva in upravljanja krajine:
- upoštevati zatečeno rabo, funkcijo in podobo krajine;
- upoštevati krajinske značilnosti, ki tvorijo prepoznavnost določenega območja;
- upoštevati strukturno urejenost prostora,

Special conservation and protected areas as a conservation and landscape management instrument

In special conservation and protected areas we generally encounter numerous, often opposing, interests. In carrying out public interest or overcoming cross-sector issues, the fundamental goals of the special conservation and protected area, the logic of mutual accommodation and a search for common accord must prevail. Although the main purpose of special conservation and protected areas is nature conservation, oftentimes preservation of habitats, species and landscape is not possible without man and use of physical space. Thus preserved and protected areas provide, in conjunction with a desirable use of physical space, new sources of income, ensure a different offer and bring better prospects for life inside them.

Management planning of landscape and special conservation andprotected areas is designing, anticipating and setting appropriate measures for the carrying out (management, directing, decision making, job coordination) of the set goal, defining directions for development of physical space or preservation of a specific state in physical space.

Management, as an instrument of implementing goals of special conservation and protected areas, is introduced into our planning practices by numerous laws from the field of nature conservation, environment protection and natural resource (waters, forests). The basic mission of management is comprehension of the circumstances in the future, allowing the manager to make decisions, based on clearly defined goals, on modifications leading from the present state to a future, predicted or desired state. Management acts are management plans which define development directions, the manner of implementation of conservation, use and management of the protected area, as well as more precise orientations in the conservation of valuable natural features in the protected area, account taken of development needs of the local population.

A management plan is a system of interconnected actions and activities of numerous individual entities, sectors and services. Their mutual coordination requires a carefully tailored, tested and implemented procedure of coordination, decision-making, programming, spatial

način povezave s stavbno in naselbinsko dediščino in zgodovinski razvoj območij;
- ohranjati za posamezne krajinske regije značilne krajinske vzorce;
- ohranjati naravne in kulturne vrednote, ki tvorijo kulturni in simbolni pomen ter življajsko vrednost krajine;
- ugotoviti potenciale krajine za krepitev gospodarskih in socialnih koristi;
- spodbujati posebne oblike razvoja, ki spoštuje biotsko raznovrstnost, naravne vrednote in prepoznavnost območja;
- oblikovati ustrezno prilagojene sektorske programe, ki bodo izhajali iz primerjalnih prednosti krajine v posameznih območjih;
- oblikovati marketinški pristop - izluščiti bistvo zavarovanega(ih) območja(ij), izbrati moto, predvideti ustrezno celostno podobo in poenoteno ter razpoznavno opremo posameznih območij, določiti obstoječe proizvode – primeri dobrih praks.

Zato, da bodo upravljavski načrti izvedljivi, morajo:
- postati izhodišče za snovanje skupne razvojne politike uprave parka, lokalnih skupnosti in države;
- izhajati iz obstoječih sektorskih politik, programov in prostorskih dokumentov ter biti neposredna podlaga za njihovo dopolnitev oziroma pripravo novih;
- postati vir financiranja državnega proračuna zlasti z vidika izvajanja zavarovanja, delovanja parkovnih ustanov, nadomestil in spodbud ter odškodnin zaradi omejitev in prepovedi, odkupov zemljišč, subvencioniranje investicij komunalne infrastrukture, sofinanciranje mednarodnih projektov;
- imeti vire lastnega financiranja npr. iz trženja, parkovna infrastruktura - prihodki od prodaje blaga in storitev, takse na uporabo, koncesije, namenski skladi, prodaja spominkov, eko-turizem;
- postati območje usmerjanja različnih finančnih spodbud iz naslova regionalnega razvoja, podpore lokalnim skupnostim, pomoč malim in srednjim podjetjem, usposabljanja lokalnega prebivalstva za samozaposlovanje, prednosti oziroma sofinanciranja pri kandidiranju na različne razpise (varstvo okolja, kmetijsko okoljski programi, turistični programi, programi kulturne dediščine), prednosti pri dobivanju različnih državnih subvencij, dotacij, mednarodne podpore (krediti, nepovratna sredstva, donacije), ipd.

planning and monitoring at different levels of environment protection.

When talking about management of special conservation and protected areas and landscape, we must be aware of the fact that it will mainly depend on the amount of money which will be invested in management, and on the professional services, economic entities and population, which will implement the management plan in a specific area.

The protected area is established by a protection act, defining, among other things, the elaboration of a management plan. Both documents are important for park policy planning, and, consequently, for landscape conservation, as they constitute a starting point for the designing of sector development policies[5] concerning a specific protected area.

In each protected area, in the light of landscape development, conservation and management, it is necessary to:
- *Take into account the found use, function and appearance of the landscape;*
- *Take into account landscape characteristics which constitute the recognizability of specific area*
- *Take into account structural arrangement of the physical space, type of connection with building and settlement heritage and historical development of the area;*
- *Preserve landscape specimens characteristic of specific landscape regions;*
- *Preserve natural and cultural values, constituting cultural and symbolic significance and experience value of the landscape;*
- *Establish landscapes potentially significant for the enhancement of economic and social advantages;*
- *Stimulate specific developmentadopting to biodiversity, natural values and identity of the area;*
- *Define appropriately adapted sectoral programmes, based on comparative advantages of the landscape in specific areas;*
- *Define a marketing approach - identify the essence of the protected area(s), choose a slogan, envisage an appropriate and identifiable image for specific areas, define existing products – good practice examples.*

Thus, in order for management plans to be viable, they must:

Skupna pot k varovanju in upravljanju krajine – razvojni izzivi

Varovana in zavarovana območja so z vidika razvoja prepoznana kot nosilci skupne vizije razvoja na principih trajnosti, mesto združevanja sektorskih politik in načrtovanja skupnih projektov, pripomoček za celovitejše, usklajeno varstvo in razvoj ter zagotovilo za večji sinergijski učinek vloženih sredstev, predvsem pa kot nosilci usklajenih mehanizmov za podporo prebivalcem. Zavarovana območja ohranjanja narave predstavljajo še dodatno priložnost, ker imajo upravljavca (*kadrovski potencial*), načrt upravljanja (*programski dokument*), ki daje konkretne varstvene in razvojne usmeritve in oblikuje prioritetne razvojne projekte z vidika razvoja turizma, infrastrukture, kmetijstva in odgovorijo na vprašanja *koliko, kje, kako, kdaj, kakšno.*

V veljavni zakonodaji je bil do sedaj uveljavljen pristop z razglašanjem zavarovanih območij, v katerih je bil razvoj dejavnosti bolj ali manj omejen (npr. narodni, regijski in krajinski park) ali celo prepovedan (naravni rezervati). Nedvomno je tak pristop enostaven, vendar pa zaradi nujnega usklajevanja različnih resorjev in usmerjanja njihovega razvoja terja:

- nekoliko spremenjeno umestitev v celovito razvojno načrtovanje in opredeljevanje notranje conacije meja varovanih in zavarovanih območij z vidika varstva in razvoja območja;
- upravljavske načrte, ki so sinteza programskega in prostorskega akta in kot taki omogočajo natančno opredelitev območja varstvenih režimov posameznih območij kot tudi prostorskih lokacij načrtovanih posegov v prostor.

Stroka bo torej morala oblikovati območja z različnimi prostorsko urejevalskimi politikami in sicer:

- območja doslednega varstva,
- območja obnove in rekonstrukcije,
- območja dopuščenega usklajevanja.

Notranja conacija omogoča na podlagi predhodnih analiz in vrednotenj argumentirano usmerjati prostorski razvoj tako, da se ohranijo bistvene naravne, kulturne in krajinske značilnosti, ki opredeljujejo neko krajino ali naravno in kulturno vrednoto kot dediščino oziroma tvorijo njeno prepoznavnost.

- *Become the starting point for projecting a common development policy of the park management, local communities and the State;*
- *Be based on the existing sectoral policies, programmes and spatial acts on the one side, and constitute a direct grounds for their updating, and for the preparation of new ones, on the other;*
- *Become a source of funds of the state budget, especially in the light of protection implementation, park institution operation, allowances and incentives, as well as compensations for restrictions and prohibitions, land purchases, municipal infrastructure investment subsidising and international project co-financing;*
- *Have their own sources of funds, deriving, for instance, from the marketing of the park infrastructure – revenues from sales of goods and services, tax on use, concessions, dedicated funds, souvenir sales, eco-tourism;*
- *Become a target area for various financial incentives under the head of regional development, support to local communities, assistance to small and medium enterprises, training of local population for self-employment, priority or co-financing in application procedures for various tenders (environmental protection, agricultural environmental programmes, tourist programmes, cultural heritage programmes), priority in obtaining various state subsidies, endowments, international grants (credits, grants, donations), etc.*

A common path to landscape protection and management – development challenges

Special conservation and protected areas must become vehicles of a common vision of sustainable development, converging point of sectoral policies and joint project planning, an accessory to comprehensive and balanced preservation and development, and a guarantee of synergic effect of the invested funds; above all, they are a vehicle of balanced mechanisms of support to the population. Protected nature conservation areas constitute an additional opportunity, as they have a management (personnel potential) *and a management plan* (programme act)*, setting concrete protection and development guidelines and designing priority development projects from the point of view of tourism, infrastructure and agriculture development, as well as provide answers to the questions on* how much, where, how, when *and* what kind of.

Načrtovanje razvoja in varstva ter upravljanje območij bo zato terjalo premišljen pristop, transparentne metode in tehnike ter zgodnje vključevanje javnosti. Javnost pričakuje alternativne predloge, ki bodo omogočali usklajevanje interesov, uresničevanje razvoja in obziren odnos do okolja.

Res je, da zahteve trga in liberalne razmere v družbi ter neučinkovitost pravnega sistema na eni strani stopnjujejo potrebo po strožjem ukrepanju in večjem obsegu varovanih in zavarovanih območij, vendar le ta ne smejo biti izločena iz razvojnih dogajanj in iskanja načrtovalnih odgovorov na razvojne izzive.

Until now, the approach used in the legislation in force was that of designating protected areas, in which activity development was more or less limited (such as national, regional and landscape parks) or even prohibited (natural reserves). Such an approach is undoubtedly simple, but because of necessary coordination between different sectors and direction of their development, it requires:

- *a somewhat modified incorporation in the comprehensive development planning and defining of internal zoning within the borders of preserved and protected areas in the light of protection and development of the area,*
- *management plans constituting a synthesis of programme and spatial acts, allowing, as such, for a precise designation of the scope of protection arrangements for specific areas, as well as of physical locations of the planned spatial development activites.*

The profession will have to define areas with different spatial planning policies, such as:

- *areas of strict protection,*
- *areas of restoration and reconstruction,*
- *areas of possible coordination.*

Internal zoning on the basis of previous analyses and assessments enables to direct spatial development in an argumented manner, so as to preserve fundamental natural, cultural and landscape features which define a specific landscape as heritage, or constitute its identifiability.

In planning development and protection, this will require well considered approaches, transparent methods and techniques, and timely involvement of public. The public expects alternative proposals, enabling coordination of interests, pursuance of development, and a thoughtful relationship with the environment.

Granted, market requirements, liberal relations in society and inefficiency of the legal system increase the need for more decisive action and a broader scope of special conservation and protected areas, however, the latter must not be excluded from the developments in the field and the search for planning solutions for development challenges.

Zavarovana območja kulturne dediščine in krajine

Sites culturels proteges et paysage

Lionella Scazzosi, Cinzia Robbiati

Krajina: Evropska konvencija o krajini (Firence, 2000) in Pariška Konvencija UNESCO (1972)

Prek krajine evropsko prebivalstvo danes izraža stremljenje k boljši kakovosti *vseh* življenjskih prostorov, kakor tudi potrebo po zaščiti njihove kulturne identitete s pomočjo varovanja ali ponovne vzpostavitve posebnosti vsakega prostora. *Evropska konvencija o krajini* to kulturno in politično vzdušje dobro ponazarja, tako da se je izoblikovala v zadnjih desetih letih, kakor je razvidno iz opredelitve krajine, predlagane v 1. členu in področja veljavnosti, povzetega v 2. členu. Razumevanje izraza sega onstran raznih vrst krajin (ne glede na to, ali jih imenujemo kulturne, zgodovinske ali naravne, ali pa celo izjemne) in zajema celoto evropskih krajin, naj bodo urbane ali oburbane, kmetijske, naravne, izjemne ali običajne itd. S tega vidika je treba že uveljavljene politike varovanja kakovostnih krajin uskladiti s politikami za ustvarjanje novih kakovostnih krajin s pomočjo inovacij, katerih namen je globoka preobrazba območij in ponovna kvalifikacija propadajočih območij (rudniki, zapuščene industrijske pokrajine, urbana predmestja in tamponske cone itd.), z drugimi besedami: politike za območja, »podedovana iz preteklosti«, in za »prihodnje« krajine.

***Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine* (Pariz, UNESCO 1972)**

Konvencija je najvišji izraz političnih konceptov za varovanje kakovosti prostorov, katere uporaba sloni skoraj izključno na varstvenih sredstvih: selektivno varstvo *nekaj redkih* delov ozemlja, ki so priznani kot *izjemni* v primerjavi z ostalim ozemljem, ki so implicitno prepuščeni manj učinkovitemu nadzoru kakovosti (»znamenitosti«, pojmovane kot individualna arhitekturna

Paysage: Convention Européenne de Florence (2000) et Convention UNESCO de Paris (1972)

À travers le paysage, les populations d'Europe expriment aujourd'hui leur aspiration àune meilleure qualité de tous *les lieux de vie ainsi que leur demande de protection de leur identité culturelle, par la défense ou la reconquête des particularités de chaque lieu. La* Convention européenne du paysage *traduit bien ce climat culturel et politique, tel qu'il s'est construit ces dix dernières années, comme le montre la définition du paysage proposé àl'article 1 et du champ d'application repris àl'article 2. L'acception du terme va bien au-delàdes types de paysages (que l'on appelle culturels, historiques ou naturels ou encore exceptionnels) et englobe la totalité des paysages européens, qu'ils soient urbains ou périurbains, agricoles, naturels, extraordinaires ou ordinaires, etc. Dans cette optique, les politiques pour la protection des paysages de qualité déjàreconnus devront être assorties de politiques pour la production de nouveaux paysages de qualité, grâce aux innovations visant àune transformation profonde des sites et grâce àla requalification des sites dégradés (mines, sites industriels abandonnés, périphéries urbaines et zones tampon, etc.), autrement dit: des politiques pour les sites »hérités du passé« et pour les sites »futurs«.*

La* Convention pour la protection du patrimoine culturel et naturel mondial *(Paris, UNESCO 1972)

La Convention est la plus haute expression de la conception de politiques pour la protection de la qualité des lieux dont l'application repose presque entièrement sur des instruments défensifs: une défense sélective de quelques rares *parties du territoire auxquelles on reconnaît un caractère* exceptionnel *par rapport au reste du territoire que l'on abandonne, implicitement, àun contrôle de la qualité moins élevé (des »monuments« entendus comme des œuvres*

dela, celote kot skupine arhitekturnih konstrukcij, območja krajinske znamenitosti kot dela človeka in narave). Konvencija, katere korenine segajo v 19. stoletje, se uvršča v kulturno in zakonodajno tradicijo varstva znamenitosti (restavratorske listine ali nacionalni zakoni za varstvo številnih držav, med katerimi so tudi Italija, Francija in druge, ki so se pojavile na začetku stoletja), pa tudi v tradicijo varstva narave, ki je bila še pred kratkim izvajana s pomočjo sredstev za varstvo nekaterih območij izrednega pomena (parkov in naravnih rezervatov glede na različne kategorije, predvidene v mednarodnih konvencijah in posameznih nacionalnih in regionalnih dokumentih). Unescova konvencija je bila zasnovana in sprejeta, ko so se razvili poglobljeni koncepti kulturne dediščine in ko so pozornost pritegnile nove kategorije (zgodovinska središča, arhitektura podeželja, industrijska arheologija, zgodovinski vrtovi, zgodovinske poti, izkopavanja, kompleksne krajine), predvsem pa rudna in druga bogastva, pojmovana kot nepogrešljiv dodatek k razumevanju »izjemnih« bogastev, s katerimi oblikujejo »enotne sisteme«, ki dajejo ozemlju značaj kljub razlikam v načinu ohranjanja in razmerja/slojevitosti/povezav med sistemi.

Danes v Evropi soobstajata dva koncepta: zamisel o varovanih območjih in krajinah ter zamisel o krajini kot globalnem problemu. Vsak razpolaga po eni strani z lastnimi sredstvi upravljanja, kakršna so opredeljena v nacionalnih in regionalnih zakonodajah za varstvo zgodovinske in krajinske dediščine številnih evropskih držav, po drugi strani pa s sredstvi Unesca za priznavanje območij. Potekajo prizadevanja za razmislek in eksperimentiranje, katerih namen je razumevanje potencialov in metodoloških ter operativnih implikacij, ki bi izhajale iz povezovanja in dopolnjevanja teh dveh konceptov, ki sta predmet precejšnjega zanimanja za politiko kot celoto.

Sicer v okviru ohranjanja in razvoja kulturne dediščine tako v teoriji kot v praksi potekajo prizadevanja za vedno večjo uveljavitev sistematičnega pojmovanja okoljskih politik, ki združuje varovane »otočke«, ekološka omrežja, pa tudi številne politike posameznih sektorjev, katerih cilj je, da bi zaobsegle celotno ozemlje (Evropska prostorska razvojna perspektiva - ESDP - iz leta 1999, Direktiva o habitatih Nature 2000; konvencije iz Berna, Ria, Ramsara; resolucije Evropske unije v o vodi, tleh itd.).

individuelles d'architecture, des ensembles comme des groupes de constructions architecturales, des sites paysagers comme des œuvres de l'homme et de la nature). La Convention, dont les racines remontent au 19e siècle, se place dans la tradition culturelle et législative de la protection des monuments (Chartes pour la restauration ou Lois nationales de protection de nombreux pays parmi lesquels l'Italie, la France et d'autres, datant du début du siècle) mais aussi dans la tradition de la protection de la nature qui était menée, récemment encore, à travers des instruments pour la défense de certains sites d'une valeur exceptionnelle (parcs et réserves naturelles, selon les différentes catégories prévues par les conventions internationales et les particularités nationales et régionales). La Convention Unesco a été conçue et adoptée alors que des conceptions plus amples du patrimoine culturel voyaient le jour, et que l'attention se tournait vers de nouvelles catégories (centres historiques, architecture rurale, archéologie industrielles, jardins historiques, routes historiques, terrassements, paysages complexes) et surtout vers les biens mineurs et diffus entendus comme les compléments indispensables à la compréhension des biens »exceptionnels« avec lesquels ils forment des »systèmes unitaires« qui caractérisent le territoire, quoique les modes de conservation et de relation/superposition/liaison entre les systèmes diffèrent.

Deux conceptions cohabitent aujourd'hui en Europe: celle des sites et des paysages protégés et celle du paysage comme problème global. Chacune dispose, d'une part, de ses propres instruments de gouvernance, tels qu'ils sont définis dans les législations nationales et régionales pour la protection du patrimoine historique et paysager de nombreux pays européens et, d'autre part, des instruments de l'Unesco pour la reconnaissance des sites. On assiste à une réflexion et une expérimentation qui vise à comprendre les potentialités et les implications méthodologiques et opérationnelles qui découleraient de la mise en relation et de la complémentarité de ces deux conceptions, dont l'intérêt pour toute la politique du paysage est grand.

D'ailleurs, dans le cadre de la conservation et du développement du patrimoine naturel, on assiste à l'affirmation croissante, dans la théorie comme dans la pratique, d'une conception systémique des politiques environnementales qui regroupe les »îlots« protégés, les réseaux écologiques mais aussi de nombreuses politiques sectorielles qui visent à impliquer l'ensemble du territoire (SDEC 1999, Directive Habitat Nature 2000; Conventions de Berne, de Rio, de Ramsar; Résolutions de l'Union Européenne pour l'eau, le sol, etc.).

Območja in krajine Unesca: laboratoriji

Dolgotrajna dejavnost varovanja krajine, ki jo je izvajal Unesco, služi kot nepogrešljiva referenca kljub neizogibnim omejitvam svoje zgodovinske in politične vloge, s pomočjo pridobitve naziva »dediščina celotnega človeštva« in s tem povezanih praktičnih implikacij. Znamenitosti Unesca so videti kot množica laboratorijev, katerih izkušnje je mogoče z nekaj potrebnimi prilagoditvami uporabiti v različnih primerih na celotnem ozemlju (ne da bi pozabili na njihovo izjemnost in prednosti pred ostalimi območji ter poudarjanje značilnosti in problemov, ki so značilni zanje kot za »velike muzeje pod milim nebom«).

Prošnje za pridobitev naziva »dediščine človeštva«, za nove krajinske znamenitosti, ki jih Unesco prejema od povsod, predstavljajo nove probleme, zaradi katerih se je že pojavila potreba po opredelitvi novih kategorij (asociativne krajine, linearne krajine itd.) in boljšem razumevanju drugih obstoječih kategorij (npr. agrarne krajine).

Trenutno poteka razmislek, zlasti v okviru mednarodnega odbora za zgodovinske vrtove, ki se danes imenuje odbor za »zgodovinske vrtove in kulturno krajino«, o zgodovinskih in metodoloških sredstvih ocenjevanja/kvalifikacije krajinskih prostorov, še posebej pa o nekaterih konceptih, ki so v rabi še danes, kot je koncept »celovitosti«.

Razlikovanje Unesca in mednarodnega odbora za zgodovinske vrtove med *kulturnimi* in *naravnimi* krajinami rešuje probleme uvrščanja in pripisovanja eni ali drugi kategoriji na ta način, da nekateri dokumenti vseeno priznavajo prekrivanje in vsebovanje obeh vidikov, naravnega in kulturnega/človeškega, v vsaki krajini. *Evropska konvencija o krajini* poudarja, da sta narava in kultura vidika, ki sta hkrati prisotna na vsakem ozemlju, zato ne dela razlik med tem, kar velja za naravno in tistim kar velja za umetno: nikoli ne uporabi izraza »kulturna krajina« ali »naravna krajina«, temveč samo izraz »krajina«.

Poleg tega lahko implikacije v zvezi s poznavanjem in ukrepi gospodarjenja, ki jih vsebuje naziv »dediščine človeštva«, danes postanejo priložnosti in spodbude za razvoj teorij, metodologij in eksperimentiranj, ki bi utegnila biti uporabna za številne države in

Sites et paysages Unesco: des laboratoires

La longue activité de protection du paysage que l'UNESCO a menée représente une référence incontournable, malgré les limites inévitables de son rôle historique et politique, par le biais de l'instrument de l'attribution du titre de »Patrimoine de l'humanité«, et ses implications pratiques. Les sites Unesco apparaissent comme autant de laboratoires dont les résultats peuvent être utilisés, avec quelques adaptations nécessaires, dans différents cas sur l'ensemble du territoire (sans oublier pour autant leur caractère exceptionnel et privilégié par rapport au reste du territoire et l'accentuation des caractéristiques et des problèmes qui leur sont propres en tant que »grands musées àl'air libre«).

Les demandes qui arrivent àl'Unesco de toutes parts pour l'attribution du titre de »Patrimoine de l'humanité« àde nouveaux sites paysagers posent des problèmes nouveaux et ont déjà rendu nécessaire la définition de nouvelles catégories (paysages associatifs, paysages linéaires, etc.) et une meilleure compréhension d'autres catégories existantes (p. ex. paysages agraires).

Une réflexion est en cours, notamment au sein de l'ICOMOS-IFLA (Comité International des Jardins Historiques aujourd'hui rebaptisé des »Jardins Historiques et du Paysage culturel«), sur les instruments historiques et méthodologiques d'évaluation/qualification des lieux paysagers, et surtout sur certains concepts utilisés jusqu'à aujourd'hui, comme celui d' »intégrité«.

La distinction UNESCO et ICOMOS entre paysages culturels *et paysages* naturels *pose des problèmes de classification et d'inscription àl'une ou l'autre catégorie àtel point que certains documents reconnaissent désormais le mélange et la présence des deux aspects, naturel et culturel/anthropique, dans chaque site. La* Convention européenne du paysage *souligne que la nature et la culture sont des aspects que l'on retrouve ensemble dans chaque territoire et elle ne fait aucune distinction entre ce qui est jugé naturel et ce qui est jugé artificiel: elle n'utilise jamais la locution »paysage culturel« ou »paysage naturel« mais uniquement le terme »paysage«.*

En outre, les implications sur la connaissance et sur les instruments de gestion que le titre de »Patrimoine de l'Humanité« comporte peuvent devenir aujourd'hui des occasions et des stimulants pour élaborer des théories, des méthodologies et des expérimentations qui pourraient être utiles àde nombreux pays et àde nombreux sites; et notamment l'importance accordée

številna območja; še zlasti pa za pomembnost, pripisano dobremu upravljanju (glej poziv k razvoju ustreznih sredstev sodobnega načrtovanja, programiranja in upravljanja: Načrt upravljanja) s strani Unesca – kar je temeljni pogoj za stalni vpis na seznam in se lahko izkaže za uporabno pri številnih državah, kjer sta kultura in politika varstva v osnovi obrambni.

Z izkušnjo območij Unesca so se prav tako pojavili številni problemi varstva izključno z izjemnimi »otočki«, namreč: izolacija območja iz njenega zgodovinskega in funkcionalnega konteksta; protislovne ali kontrastne preobrazbe sosednjih območij, s katerimi se gospodari na osnovi različnih in neenotnih pristopov; zgoščeno uveljavljanje vrednot (kulturnih, turističnih, gospodarskih) na zavarovanih območjih brez vsake povezave z zgodovinskim ali krajinskim kontekstom; pomanjkanje razvoja vseh potencialov prostora.

Načrt upravljanja

Načrt upravljanja, ki ga zahteva Unesco za upravljanje območij, ki so priznana kot »dediščina človeštva«, danes predstavlja novo in prednostno pot do varstva in uveljavljenja kulturne in krajinske dediščine: gre za sredstvo, ki temelji na identifikaciji specifičnih značilnosti in kulturnih vrednot krajine, ki - kot je znano, stremi k zagotavljanju varstva, opredelitvi in navedbi metod, pravnih, upravnih, finančnih in tehničnih sredstev, pripravi ustreznih strategij in specifičnih izvedbenih ukrepov in spremljanja, pri čemer se obrača na različne vključene subjekte (javne in zasebne). Unesco se je omejil na opredelitev splošnih značilnosti, države – z Italijo na čelu – pa so se zavzele za sestavo svojih lastnih *vzorcev*[1], ki sicer omogočajo opredelitev splošnega referenčnega vzorca.

Postopoma je postala priznana uporabnost načrtov upravljanja, ne samo v zvezi s problemi, ki so strogo povezani z ohranjanjem krajin (arhitekturna, arheološka dediščina, urbane ureditve, krajine itd.), temveč tudi kot sredstvo trajnostnega razvoja – s kulturnega, družbenega in gospodarskega vidika – območja, na katerem se dediščina nahaja in katerega celovit del je, saj se zavedamo vloge konteksta pri varstvu in ohranjanju dediščine, kot tudi pri kulturni in gospodarski uveljavitvi območij. Prav tako ni več dvoma o utemeljenosti uporabe ustreznih instrumentov v *kulturnih krajinah*[2] glede na

aux thèmes de la bonne gestion (cf. l'invitation àélaborer des instruments propres de planification, programmation et gestion du temps: le Plan de gestion) de la part de l'UNESCO - condition de base àl'inscription des sites et àleur permanence dans la Liste - peut s'avérer utile pour de nombreux pays où la culture et la politique de protection est principalement défensive.

L'expérience des sites Unesco fait également apparaître les multiples problèmes d'une protection uniquement par »îlots« exceptionnels, àsavoir: l'isolement du site de son contexte historique et fonctionnel; les transformations contradictoires ou contrastantes des territoires limitrophes, gouvernés selon des logiques différentes non unifiées; la concentration de la mise en valeur (culturelles, touristique, économique) sur les sites protégés sans aucun lien avec le contexte historique et paysager; le manque de développement de tous les potentiels des lieux.

Le Plan de gestion

Le Plan de gestion, demandé par l'UNESCO pour la gestion des sites reconnus »Patrimoine de l'Humanité«, représente aujourd'hui une voie nouvelle et privilégiée pour la protection et la mise en valeur du patrimoine culturel et du paysage: il s'agit d'un instrument basé sur l'identification des caractères spécifiques et des valeurs culturelles d'un site qui, comme tout le monde le sait, vise àen garantir la protection, àdéfinir et indiquer les méthodes, les instruments légaux, administratifs, financiers et techniques, àprévoir les stratégies adéquates et les actions spécifiques de réalisation et de suivi, en s'adressant aux différents sujets impliqués (publics et privés). L'Unesco s'est limité àen définir les caractères généraux et les États – l'Italie la première – s'emploient àrédiger leurs propres modèles[1], *qui permettront d'ailleurs de définir un modèle général de référence.*

On a progressivement reconnu l'utilité des plans de gestion, non seulement par rapport aux problèmes strictement liés àla conservation des sites (patrimoine architectural, archéologique, implantations urbaines, paysages, etc.) mais aussi comme instrument de développement durable – d'un point de vue culturel, social et économique – du territoire auquel le patrimoine appartient et dont il fait partie intégrante, car on a pris conscience de la fonction du contexte dans la protection et la conservation du patrimoine ainsi que dans la mise en valeur culturelle et économique des territoires dans lesquels il s'insère. De même, on ne doute plus du bien-fondé de l'utilisation, dans les Paysages culturels[2]**,** *d'instru-*

kompleksnost varovanih objektov, vključenih subjektov in vidikov, ki jih je potrebno upoštevati in razvijati[3].

V okviru procesa urejanja krajine se številne druge države izmenjavajo pri predvidevanju načrtov upravljanja ne glede na njihovo označbo in različno naravo vzorcev, ki jih predlaga Unesco. Njihov cilj je opredeliti načine izvedbe v splošnih okvirih: ti načrti upravljanja so včasih sredstvo, ki omogoča širjenje podatkov v zvezi s pridobivanjem finančnih sredstev, subvencij, tehničnih, spoznavnih in operativnih nasvetov itd.; včasih same opredelijo lastna sredstva za organizacijo, gospodarjenje in gospodarske, finančne, tehnične, didaktične vidike ali celo izobrazbo, podatke, upravne zadeve itd.; včasih pa tudi, vedno s krajinskimi cilji, vzpostavijo povezavo med različnimi politikami sektorjev, ki že posegajo v prostor, kot so na primer politika ekologije, varstva narave, varstva okolja, gozdarstva, izrabe hidrogeoloških virov, kmetijstva, javnih del, kulture, turizma, gradbeništva itd. Nazadnje se sredstva, na katera se nanašajo načrti upravljanja, spreminjajo glede na to, ali z zadevnim območjem na enoten način upravlja en sam upravljalec ali pa je ta naloga zaupana več avtonomnim organom. Splošno gledano je vedno predviden načrt posegov, ki naj bi bili izvedeni v fizičnem smislu, kot so posebna gradbišča ali vzdrževalna dela, za katere so določene tudi najmanjše podrobnosti.

Eksperimentiranje v italijanski pokrajini Cerveteri

Primer načrta upravljanja, ki je trenutno poskusno v (javni) razpravi in opredelitvi urejanja krajine v italijanski pokrajini Cerveteri, zadeva pomembno in obširno (območje Unesca) arheološko cono, ki se nahaja v nasprotujočem krajinskem kontekstu, močno zaznamovanim z izjemnimi značilnostmi (ki so, le delno, povezane z etruščansko arheološko prisotnostjo) in nedavnimi razslojevanji in preobrazbami, ki jim je bila podvržena.

ments adéquats face à la complexité des objets à protéger, des sujets impliqués et des aspects à mettre en œuvre et à développer[3].

Dans le cadre du processus d'aménagement du paysage, plusieurs autres pays prévoient souvent l'une ou l'autre forme de plan de gestion, quoique leur dénomination et leurs caractères diffèrent des modèles proposés par l'Unesco. Ils ont pour objectif de définir les modalités de la mise en œuvre des choix généraux: ces plans de gestion sont parfois l'instrument qui permet la divulgation des informations relatives à l'obtention de financements, de subventions, de conseils techniques, cognitifs, opérationnels, etc.; parfois, ils définissent eux-mêmes leurs propres instruments pour l'organisation, la gestion et les aspects économiques, financiers, techniques, didactiques, ou encore la formation, l'information, l'administration, etc.; parfois encore ils établissent, toujours à des fins paysagères, un lien entre les différentes politiques sectorielles qui interviennent déjà sur le territoire, comme celles pour l'écologie, la conservation de la nature, la protection de l'environnement, la forestation, l'exploitation des ressources hydrogéologiques, l'agriculture, les travaux publics, la culture, le tourisme, la construction, etc. Enfin, les instruments auxquels les plans de gestion ont recours varient selon que le territoire concerné est gouverné de manière unitaire par un seul organe de gestion ou qu'il est confié à plusieurs opérateurs autonomes. En général, ils prévoient toujours un plan des interventions à mener sur le contexte physique, comme les chantiers extraordinaires ou les travaux d'entretien, dont ils définissent les moindres détails.

L'expérimentation de Cerveteri

Le modèle de Plan de gestion qui est en cours d'expérimentation pour la lecture et la définition de la gestion paysagère du site italien de Cerveteri concerne une zone archéologique importante et vaste (site Unesco) qui se situe dans un contexte paysager contradictoire, fortement empreint de caractères exceptionnels (liés, en partie seulement, à la présence archéologique étrusque) et des récentes superpositions et transformations qu'il a subies.

---

1 Glej Modello del Piano di Gestione dei Beni Culturali iscritti alla Lista del Patrimonio dell 'Umanitŕ. Linee Guida, s.d. Ministero per i Beni e le Attivitŕ Culturali. Commissione Nazionale Siti UNESCO e Sistemi Turistici, ki je bil predstavljen v času 2. nacionalnega dne krajin Unesca v Paestumu 25. in 26. maja 2004.
Voir le Modello del Piano di Gestione dei Beni Culturali iscritti alla Lista del Patrimonio dell 'Umanità Linee Guida, s. d. Ministero per i Beni e le Attività Culturali. Commissione Nazionale Siti UNESCO e Sistemi Turistici, présenté lors de la 2ème journée nationale des Sites UNESCO à Paestum 25-26 mai 2004.

2 Za kulturne krajine glej World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002, s.d. P. J. Fowler, World Heritage papers 8, Paris 2003.
Pour les paysages culturels, voir World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002, s.d. P. J. Fowler, World Heritage papers 8, Paris 2003.

3 V tej zvezi glej Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation, World Heritage 2002 Shared Legacy, Common Responsibility Associated Workshops 11.-12. november 2002, Ferrara - Italija, World Heritage papers 7, Paris 2003, s. 9-50.
Voir à ce sujet Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation, World Heritage 2002 Shared Legacy, Common Responsibility Associated Workshops 11-12 novembre 2002, Ferrare - Italie, World Heritage papers 7, Paris 2003, p. 9-50.

Krajinska analiza zajema obširni del ozemlja in se nanaša ne samo na teoretične predpostavke, ki ga zadevajo, in na metodološke smernice, ampak tudi na operativna sredstva in na izkušnje, ki so bile uporabljene in preskušene zlasti v zadnjih dveh letih pri urejanju krajine v številnih evropskih državah v okviru izvajanja *Evropske konvencije o krajini.*

Načrt predlaga in uporablja *Italijanski vzorec Načrta upravljanja s krajinami Unesca, povezan s krajinsko problematiko* z namenom:

1) Vključiti tematike *krajinskega konteksta* v upravljanje s posameznimi primeri zaščitenih območij;
2) Vzpostaviti referenco, ki bi jo bilo mogoče uporabljati za »kulturne krajine« s seznama Unesca, kakor tudi, na bolj splošen način, za *vse krajine*.

Še zlasti je v načrtu gospodarjenja predviden razvoj operativnih tem, pri katerih interakcija omogoča izmenjavo na področju:
- poznavanja (označba in ocenjevanje);
- opredelitve ciljev krajinske kakovosti;
- ohranjanja in prekvalificiranja;
- uveljavitve ugotovljenega značaja in potenciala (kulturna in družbena spodbuda, izraba kulturne dediščine, gospodarska uveljavitev);
- sodelovanja prebivalstva in pritegnitev organizacij (dogovorne skupine);
- opredelitve in sestave programov dejavnosti.

Različne vrste dejavnosti ustrezajo tematskim ciljem:
- fizični posegi, opredeljeni na podlagi rokov izvedbe (izredni, redno vzdrževanje), nujnosti (zelo nujni/nujni/ne nujni) in tveganja/krhkosti/priložnosti;
- akterji (javni, zasebni, združenja itd.);
- sredstva uveljavljanja in viri (projekti in posegi; splošna ali sektorska načrtovalna sredstva; lastna gospodarska podpora ali gospodarska podpora iz drugih sektorjev; posredne dejavnosti);
- spremljanje (pojmovano hkrati kot nadzor in postopna prilagoditev izvedbe programa in kot postopek spodbujanja in usklajevanja med akterji za izvedbo programa dejavnosti).

Projekt se uvršča v kritično obdobje za prihodnost krajine Cerveteri: ponovna opredelitev krajinskega načrta gospodarjenja z novimi sredstvi za varstvo krajine (»regionalni kulturni

L'analyse paysagère porte sur une vaste portion de territoire et se réfère, non seulement aux élaborations théoriques qui la concernent et aux directives méthodologiques, mais aussi aux instruments opérationnels et aux expériences qui ont été utilisés et testés, notamment ces dernières années, dans l'aménagement du paysage dans de nombreux pays européens, en application de la Convention européenne du paysage.

Le Plan propose et utilise le Modèle italien du Plan de gestion des sites Unesco intégré aux problématiques paysagères, *dans le but de:*

1) *Insérer les thèmes du* contexte paysager *dans la gestion des cas individuels des sites protégés;*
2) *Construire une référence qui puisse être utilisée aussi bien pour les* »paysages culturels« *de la Liste Unesco que, de manière plus générale, pour* tous les paysages.

En particulier, le Plan de gestion prévoit le développement de thèmes opérationnels, dont l'interaction permet l'échange, en ce qui concerne:
- *la connaissance (caractérisation et qualification);*
- *la définition d'objectifs de la qualité paysagère;*
- *la conservation et la requalification;*
- *la mise en valeur des caractères et des potentiels identifiés (promotion culturelle et sociale, exploitation du patrimoine culturel, mise en valeur économique);*
- *la participation des populations et l'engagement des organismes (table de concertation);*
- *la définition et la programmation d'actions.*

Différents types d'actions correspondent aux objectifs thématiques:
- *interventions physiques, définies en fonction des délais de réalisation (extraordinaires, entretien ordinaire), de l'urgence (très urgentes/urgentes/pas urgentes) et des risques/fragilité/opportunités;*
- *acteurs (publics, privés, associations, etc.);*
- *instruments de mise en œuvre et ressources (projets et interventions; instruments de planification généraux ou sectoriels; aides économiques propres ou provenant d'autres secteurs; activités indirectes);*
- *suivi (entendu à la fois comme le contrôle et l'adaptation progressive de la réalisation du programme et comme le processus de promotion et de coordination entre les acteurs pour la réalisation du programme d'action).*

Le projet s'inscrit dans une période cruciale pour le futur de Cerveteri: redéfinition du Plan Paysager

parki«); začetna stopnja sestave novega načrta urbane ureditve, v kateri so predvideni krajinski vidiki s strani občinskih upravnih organov. Že aktivirana dogovorna skupina združuje različne pristojne ravni (in različne sektorje) na področju upravljanja z območjem: občina, regija, italijansko Ministrstvo za kulturo, ki je odgovorno za arheološko najdišče in ima zemljišča v svoji lasti, pa tudi sosednje občine.

Internet:
PaRID – Research and International Documentation for Landscape; **www.parid.polimi.it**

Régional, avec de nouveaux instruments pour la protection des paysages (»parcs culturels régionaux«); phase initiale de l'élaboration du nouveau Plan d'aménagement urbain, qui prévoit des aspects paysagers de la part de l'Administration de la municipalité. Une table de concertation, déjàactive, regroupe les différents niveaux (et les différents secteurs) compétents en matière de gestion du territoire: la Municipalité, la Région, le Ministère italien de la Culture, responsable du site archéologique et propriétaire des sols, mais aussi les Municipalités voisines.

Internet:
PaRID – Research and International Documentation for Landscape; ***www.parid.polimi.it***

Varstvo in upravljanje krajine: izkušnje in prizadevanja na Škotskem

Landscape protection and management: Scottish experience and aspiration

John Thomson

Naravna dediščina Škotske

Škotska zaradi svojih raznolikih geoloških in klimatskih razmer ter dolge zgodovine naseljevanja ljudi uživa blagoslov izredno pestrega krajinskega bogastva. Mnoge njene krajine po zahodnoevropskih standardih še vedno veljajo za razmeroma nedotaknjene. Vendar so to v resnici skoraj brez izjeme kulturne krajine, in tudi najbolj divje in oddaljene nosijo pečat nekdanje človekove rabe in celo naseljenosti. Te močne kulturne povezave pa tudi sicer niso vedno samo pozitivne; številne znamenite krajine so v vsaj nekaterih področjih simbol pretekle napačne uporabe ali zlorabe moči. A kljub temu, in deloma tudi iz tega razloga, bi le malo ljudi podvomilo v to, da so krajine Škotske nekaj, na kar so tamkajšnji ljudje izredno ponosni in kar predstavlja središče njene nacionalne identitete.

Kaj je Škotska storila, da bi zavarovala to dediščino? Tako kot ostali del Združenega kraljestva je sredi 20. stoletja postavila jasno ločnico med ohranitvijo narave in krajine (čeprav sta bili obe nedavno skupaj postavljeni pod pristojnost moje organizacije). Vendar pa se praksa na področju varstva in upravljanja krajine veliko bolj razhaja pri različnih delih Združenega kraljestva, kot se je pri ohranjanju narave. To je deloma odraz še nedavnega neobstoja širšega evropskega okvira takšne vrste, kot ga za biološko raznovrstnost nudijo direktive Natura. Vendar pa je, kot bom razložil v nadaljevanju, izvor tega tudi v globoko zakoreninjenih domorodnih socialnih in političnih dejavnikih.

V celoti je formalni sistem varstva krajine dokaj slab in nerazvit, vsaj po angleških in valižanskih standardih. To je deloma mogoče pripisati

Scottish Natural Heritage

Thanks to its varied geology and climatic conditions, and long history of human settlement, Scotland is blessed with a remarkably diverse landscape resource. Many of its landscapes remain by Western European standards relatively natural. In reality, however, they are almost without exception cultural landscapes, with even the wildest and most remote bearing the impact of past human use and even habitation. Furthermore, these strong cultural association are not always positive in character; many renowned landscapes are seen in at least some quarters as symbolic of past misuse and abuses of power. Yet, and partly for this reason, few would question that the landscapes of Scotland are a matter of great pride to its people and lie at the heart of its national identity.

What steps has Scotland taken to safeguard this legacy? Like the rest of the UK, it drew in the mid-20th century a sharp divide between nature and landscape conservation (though the two have more recently been brought together in the remit of my own organisation). But practice in the fields of landscape protection and management has diverged much more sharply between different parts of the UK than it has on the nature conservation side. In part this reflects that absence until very recently of a wider European framework, of the kind provided for biodiversity by the Natura Directives. But as I shall explain, it also has its origins in deep-seated indigenous social and political factors.

Overall the formal system of landscape protection is relatively weak and undeveloped, certainly by English and Welsh standards. This is partially attributable to the difficulty of identifying (let

težavnosti prepoznavanja (kaj šele priznavanja tega prepoznavanja) najboljšega v deželi, ki je blagoslovljena s številnimi lepimi krajinami. Vendar lahko izvor tega najdemo tudi v nekdanjem političnem odporu v deželi z zelo koncentriranim vzorcem lastništva zemljišč in prevladujočo urbano kulturo. Prav zaradi tega je Škotska šele v zadnjih petih letih ustanovila svoja prva dva nacionalna parka. In celo ta dva sta bila le deloma določena zaradi svojih krajinskih lastnosti, na področju varstva in upravljanja krajine pa sta obravnavana kot zgolj del enega izmed štirih ciljev.

Poleg tega imamo še mrežo Nacionalnih vizualno privlačnih območij, ki v celoti pokrivajo okrog 13 % dežele, v katerih so določene vrste razvoja podvržene ostrejšemu nadzoru kot drugod, zlasti zaradi varstva krajine. Vendar ta območja niso poznana in so večinoma predstavljena. In kljub dejstvu, da bi verjetno prav vsa lahko na splošno priznali kot najbolj znamenite krajine na Škotskem, se njihovemu izboru tudi v okoljskih krogih pogosto očita, da odraža težnje majhne skupine samooklicanih 'strokovnjakov' izpred 40 do 50 let.

32 lokalnih organov na Škotskem je na področju sistema načrtovanja rabe prostora prav tako pristojnih za določanje območij, ki bi lahko imela visoko lokalno vrednost. Vendar je doslej bilo izvajanje teh pristojnosti daleč od sistematičnega – ali celo univerzalnega. Različni organi so sprejemali zelo različne pristope, pri čemer so nekateri, na primer, določali zelo obsežna območja, drugi pa le nekaj znanih atraktivnih točk. Razumljiva težnja po zlivanju krajine in njenih rekreacijskih vrednosti se kaže v 3 regionalnih parkih, ki so znani predvsem po tem, da bližnjim mestom predstavljajo dragocen vir rekreacije, ob tem pa so uspeli doseči niz ciljev, po katerih je krajina zaslovela – dejstvo, ki se kaže v njihovi vključitvi na seznam IUCN v kategoriji zavarovana območja.

Več let so obstajala tudi prizadevanja:

- za poudarjanje izkustvene vrednosti relativno nerazvitih območij na Škotskem - ne pravih divjin, temveč krajin, ki še vedno dajejo občutek oddaljenosti in 'enosti z naravo';
- za varovanje krajinske odmaknjenosti okolice večjih mest z določitvijo 'zelenih pasov';
- za izboljšanje kakovosti nekaterih urbanih in predurbanih krajin, izmed katerih imajo

alone agreeing on the identification of) the best in a country blessed with many fine landscapes. But it can also be traced back to political resistance in a country with a very concentrated pattern of land ownership and a predominantly urban culture. In consequence Scotland has only within the last five years established its first two National Parks. Even these have been designated only partly for their landscape qualities and with landscape protection and management as no more than part of one of their four objectives.

We have in addition a network of National Scenic Areas, covering in all about 13% of the country, in which certain types of development are subject to rather tighter control than elsewhere specifically in order to protect the landscape. But these are not well-known and are for the most part little-promoted. And despite the fact that all of them would probably command widespread recognition as being amongst Scotland's most outstanding landscapes, their selection is often criticised, even in environmental circles, as reflecting the preferences of a small group of self-professed 'experts' 40 to 50 years ago.

Scotland's 32 local authorities also have powers in the land use planning system to designate areas seen as being of high value locally. But hitherto the use of these powers has been far from systematic – or even universal. Different authorities have adopted very different approaches, some for example choosing to designate very extensive areas, others only a few well-known 'honey-pots'. The understandable tendency to conflate landscape and recreational values is embodied in the existence of 3 Regional Parks, identified primarily for their role as a valuable recreational resource for nearby towns and cities but managed to a set of objectives which have landscape to the fore – a fact that is reflected in their inclusion in the list of IUCN Category V Protected Areas.

There have also been efforts over the years:

- *to highlight the experiential value of Scotland's relatively undeveloped areas – not true wildernesses but still capable of giving a sense of remoteness and 'one-ness with nature';*
- *to protect the landscape settings of major cities through the designation of 'green belts';*
- *to improve the quality of some urban and*

številne nedobrodošle brazgotine industrijskih in rudarskih dejavnosti iz preteklosti;
- za ohranjanje značaja mnogih urejenih krajin, ki so bile oblikovane (zlasti v nižinah) zato, da bi ustvarile privlačen kontekst za domove premožnih, zlasti od 18. stoletja naprej; in
- zlasti v zadnjih letih, da bi se bolje opisalo in označilo vse krajine s prepoznavanjem tako vrednosti njene raznolikosti kot tistega, kar neposredna okolica skupaj z bogastvom osebnih spominov prispeva h kakovosti življenja in občutku identitete ljudi.

Režim, ki se je v veliki meri razvil kot odgovor na javno zaskrbljenost za krajine in kot izraz te zaskrbljenosti ter ne toliko kot vsiljevanje od zgoraj navzdol, je prinesel veliko dobrega. Pomagal je, na primer, spodbuditi hitro širjenje prostovoljnega dela, ki je segalo od majhnih občinskih skupin do nacionalnih ustanov, ki so se posvetile dolgoročnemu upravljanju ohranjanja, kot je Nacionalni sklad za Škotsko.

Vendar je sistem, tak kakršen je, pokazal tudi slabosti. Te so:
- preveliko poudarjanje varstva namesto aktivnega upravljanja in spodbujanja pozitivnih sprememb;
- prevelika osredotočenost na formalno načrtovanje rabe prostora in razvoj nadzornih režimov kot sredstva za doseganje krajinskih ciljev na račun drugih javnih političnih instrumentov primerljivega vpliva na upravljanje zemljišč in voda;
- premajhno prizadevanje za ohranjanje značilnosti lokalnega oblikovanja in uporabo lokalnih materialov; in
- nezadostna povezanost s poklicnimi skupinami in sektorji, katerih tekoče odločitve so tesno povezane s krajino (kot so inženirji in gradbena industrija).

Gledano v celoti ta pristop doslej ni pokazal popolne učinkovitosti pri preprečevanju zmanjševanja krajinske kakovosti in značaja, ne na področju obsežnega, pogosto s strani države spodbujanega razvoja, kot so komercialna pogozditev, razvoj obnovljivih energetskih virov in telekomunikacije, ne na področju manjših kumulativnih vplivov, povezanih z (na primer) intenziviranjem kmetijstva in prekomernim zanašanjem na standardizirane oblike in materiale stanovanjskih objektov ter na razvoj prodaje na drobno.

peri-urban landscapes, many of which bear the unwelcome scars of past industrial and mining activity;
- *to preserve the character of the many designed landscapes created (especially in the lowlands) to provide an attractive context for the homes of the wealthy, especially from the 18th century onwards; and*
- *in recent years, to better describe and characterise all landscapes, in recognition both of the value of diversity in itself and of the contribution that peoples' immediate surroundings, with their wealth of personal associations, make to their quality of life and sense of identity.*

There is much that is good about a regime that has developed largely as a response to and expression of public concern for landscapes, rather than as a top-down imposition. It has, for example, helped to stimulate a rapidly growing volume of voluntary action, ranging from small community groups to national institutions dedicated to long-term conservation management, such as the National Trust for Scotland.

But the system as it stands also has marked weaknesses. These include:
- *too much emphasis on protection, rather than active management and the promotion of positive change;*
- *too exclusive a focus on the formal land use planning and development control regimes as the means of pursuing landscape objectives, at the expense of other public policy instruments of comparable influence over the management of land and water;*
- *too little effort to maintain characteristic local designs and the use of local materials; and*
- *insufficient engagement with professions and sectors whose day-to-day decisions have profound implications for the landscape (such as engineers and the construction industry).*

All in all, the approach hitherto has not proved fully effective in preventing the erosion of landscape quality and character by either large-scale, often state-promoted, developments such as commercial afforestation, renewable energy development and telecommunications or the small-scale cumulative impacts associated with (for example) agricultural intensification and an over-reliance on standardised designs and materials for housing and retail developments.

Kakšen je torej pri vsem tem trenutni načrt na Škotskem? Kot javni organ z vodilnimi (toda daleč od tega, da bi bile tudi izključne) pristojnostmi za te zadeve, si Škotska naravna dediščina prizadeva:

- dvigniti javno in politično zavest glede tega, kar lahko kakovostne krajine prispevajo tako h kakovosti življenja kot gospodarski uspešnosti (nekaj, kar zahteva udejanjanje tako na področju varovanja tistega, kar je najboljše, kot popravljanja in izboljšanja tistega, kar ni tako dobro);
- spodbuditi razpravo o želeni prihodnji usmeritvi spreminjanja krajine, da bi se prepoznalo splošno razširjene javne cilje;
- ustvariti višje priznavanje lokalnih krajinskih značilnosti in posebnosti ter sil, ki grozijo z njihovim uničenjem;
- oblikovati učinkovitejši sistem varstva krajin nacionalnega pomena;
- ustvariti večje vzajemno razumevanje in pripravljenost za sodelovanje pri vseh tistih, ki h krajinski dediščini pristopajo z različnih vidikov (npr. arheoloških, estetskih in družbeno-kulturnih); in
- vključiti krajinske cilje v vse ustrezne javne politike (zlasti novo politiko o rabi zemljišč, ki je naslednica reforme SKP[1]) .

Tak načrt je po našem mnenju zelo usklajen z Evropsko konvencijo o krajini. Upamo, da bo pristop Združenega kraljestva k Evropski konvenciji o krajini povečal politično podporo za stvar, v katero kljub svoji javni privlačnosti, še vedno mnogi, ki imajo moč in oblast, dvomijo.

Against this background, what then is the current landscape agenda in Scotland? As the public body with the lead (but far from exclusive) responsibility for the subject, Scottish Natural Heritage has been endeavouring:

- *to raise public and political awareness of the contributions that good quality landscapes can make to both the quality of life and economic performance (something that requires action both to safeguard the best and to repair and improve the less good);*
- *to encourage debate about the desired future direction of landscape change, with the aim of identifying widely shared public objectives;*
- *to create greater appreciation of local landscape character and distinctiveness, and of the forces that threaten to erode it;*
- *to establish a more effective system of protection for nationally-valued landscapes;*
- *to generate greater mutual understanding and willingness to co-operate between those approaching the landscape heritage from different perspectives (e. g. the archaeological, aesthetic and socio-cultural); and*
- *to build landscape objectives into all relevant public policies (especially the new land use policies post-CAP[1] reform).*

This agenda is, we believe, very much in tune with the European Landscape Convention (ELC). We are hoping that the UK's accession to the ELC will boost political support for a cause which, despite its public appeal, still remains suspect in the eyes of many in positions of power and authority.

[1] SKP (Skupna kmetijska politika EU)
CAP (Common Agricultural Policy of EU)

Kulturna krajina kot kulturna dediščina

The Cultural Landscape as Cultural Heritage

Barbara Mlakar

Povzetek

Kulturna krajina je izraz tisočletnega delovanja človeka v prostoru, viden zapis njegovega dela in naporov ter najbolj prepoznaven simbol vsake civilizacije. Zakon o varstvu kulturne dediščine poleg arheološke, zgodovinske, umetnostno-zgodovinske, naselbinske, etnološke in tehniške dediščine prepoznava: (1) dediščino oblikovane narave - vrtnoarhitekturno dediščino, kamor sodijo objekti in območja vrtnega in parkovnega oblikovanja, in (2) kulturno krajino, kamor sodijo posebni (topografsko) razmejeni deli krajine, ki so nastali s součinkovanjem človeških in naravnih dejavnikov ter ponazarjajo razvoj človeške družbe v času in prostoru.

Ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin ne more temeljiti na varstvu obstoječega stanja ali celo vračanju v že preživete oblike, saj bi s tem kulturno krajino iztrgali iz sedanjega življenja in njej lastne dinamike razvoja ter ustvarili muzejski eksponat. Dediščinske kulturne krajine je mogoče ohraniti zgolj skozi usklajevanje razvojnih in varstvenih programov ali načrtov v prostoru tako, da se ohranjajo tiste bistvene krajinske značilnosti, ki jih opredeljujejo kot dediščino.

V prispevku je predstavljen pojem dediščinske kulturne krajine, način evidentiranja in vrednotenja, tipološko razvrščanje ter smernice in mehanizmi za ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin. Zaradi globalizacije in vedno novih razvojnih potreb je moč pričakovati še večji pritisk na prostor. Poznavanje vrednot naših krajin, krepitev zavedanja o njihovem pomenu za ohranitev lastne identitete ter temu ustrezno ukrepanje na vseh področjih od strateško razvojnega preko prostorsko načrtovalnega do izvedbeno upravljavskega je edina možnost, da jih ohranimo zase in za rodove, ki prihajajo.

Abstract

The cultural landscape is the expression of human activity in the physical environment over the course of thousands of years, the visible record of human work and efforts, and the most recognisable symbol of every civilisation. As well as archaeological heritage, historical heritage, artistic heritage, historic settlement heritage, ethnological heritage and technical heritage, the Cultural Heritage Protection Act recognises: (1) designed landscape, which includes structures and areas of historic garden and park design, and (2) cultural landscape, which includes special (topographically) delimited parts of the landscape which have been created through the interaction of human and natural factors and which illustrate the development of human society in time and space.

Conservation of cultural heritage landscapes cannot be based on the protection of the existing state or even on a return to past forms, since this would tear the cultural landscape from present-day life and its own dynamics of development and create a museum piece. Cultural heritage landscapes can only be conserved through the coordination of development and conservation programmes or plans in an area, in such a way that those essential landscape features which define them as heritage are conserved.

The paper introduces the concept of the cultural heritage landscape, a method of identification and evaluation, typological classification and guidelines and mechanisms for the conservation of cultural heritage landscapes. Globalisation and never-ending development needs mean that even greater pressure on the physical environment is to be expected. Knowledge of the valuable elements of our landscapes, strengthening awareness of their importance for the conserva-

I. Pojem dediščinske kulturne krajine

Svet Evrope poudarja, da je treba povsod v Evropi prepoznavati kulturno krajino kot pomemben vir naše evropske kulture, ter jo šteje za enega stebrov naše evropske integritete. Kulturna krajina je izraz tisočletnega delovanja človeka v prostoru, viden zapis podeželske dediščine, zapis dela in naporov večine prebivalcev nekdanje Evrope ter najbolj prepoznaven simbol evropske civilizacije. Poudarjen dediščinski značaj kulturne krajine pomeni zahtevo za njeno neposredno ohranjanje (Donaidieu, 1993; Dower, 1999).

V Sloveniji dediščinske kulturne krajine opredeljuje in varuje Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. list RS, št. 7/99). Zakon govori o kulturni dediščini kot o območjih in kompleksih, ohranjenih materializiranih delih kot rezultatu ustvarjalnosti človeka, družbenega razvoja in dogajanj, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu. Varstvo dediščine je ohranjanje materialnih in vsebinskih lastnosti objektov in območij, skrb za njihovo celovitost in neokrnjenost ter poudarjanje in zagotavljanje pomena, ki ga imajo kot bistvena sestavina sodobnega življenja. Zakon poudarja, da je ohranjanje in varovanje dediščine skrb vseh in vsakogar ter da je treba dediščino ohranjati in varovati v vseh okoliščinah.

Podobno kot ICOMOS tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine med zvrstmi dediščine prepoznava:

1. **dediščino oblikovane narave** - vrtnoarhitekturno dediščino kot objekte in območja, ki so urejeni z naravnimi in grajenimi prvinami po vrtnoarhitekturnih načelih. Vrtnoarhitekturna ureditev iz možnega rastlinskega gradiva načrtno izbere vrste in z načrtovano nego usmerja njihov razvoj k zasnovani podobi, praviloma polni simbolnih sporočil, ki nudi človeku varnost, udobje, umišljen svet ali statusni simbol. Pri vrtnoarhitekturni dediščini varujemo zlasti:
   - oblikovno zasnovo,
   - umestitev v širši prostorski in zgodovinski kontekst,
   - značilno okolico in poglede.

2. **(dediščinsko) kulturno krajino** kot posebne (topografsko) razmejene dele krajine, ki so nastali s součinkovanjem človeških in

tion of our own identity and corresponding measures in all spheres from strategic development through spatial planning to executive management is the only way in which we will be able to conserve them for generations to come.

I. The concept of the cultural heritage landscape

The Council of Europe stresses that it is necessary throughout Europe to recognise the cultural landscape as an important source of our European culture and to consider it one of the pillars of our European integrity. The cultural landscape is the expression of human activity in the physical environment over the course of thousands of years, the visible record of rural heritage, a record of the work and efforts of the majority of the inhabitants of the Europe of old, and the most recognisable symbol of European civilisation. This emphasis on the cultural landscape as heritage means a requirement to directly conserve it (Donaidieu, 1993; Dower, 1999).

In Slovenia, cultural heritage landscapes are defined and protected by the Cultural Heritage Protection Act (Official Gazette of the RS, no. 7/99). The Act defines cultural heritage as areas and complexes and surviving materialised works as the result of human creativity, social development and events, whose protection, owing to their historic, cultural and civilisational importance, is in the public interest. Heritage protection involves preserving the material and intrinsic properties of structures and areas, ensuring their completeness and integrity, and emphasising and guaranteeing the importance they have as an essential component of contemporary life. The Act underlines that the conservation and protection of heritage is a matter that concerns each and every one of us and that heritage must be conserved and protected in all circumstances.

Like ICOMOS, the Cultural Heritage Protection Act recognises the following among types of heritage:

1. ***designed landscape*** *as structures and areas including natural and built elements arranged according to landscape architecture principles. Landscape gardening deliberately chooses species from the possible plant material and through deliberate tending directs their development towards a planned appearance, usually full of symbolic*

naravnih dejavnikov ter ponazarjajo razvoj človeške družbe v času in prostoru. Družbeno in kulturno priznane vrednote so pridobili zaradi materialnih ostalin, ki odražajo preteklo rabo zemljišč, dejavnosti, spretnosti in tradicijo, zaradi upodobitve v književnih in likovnih delih ali zaradi pridobljenih in izpričanih povezav s pomembnimi zgodovinskimi dogodki, npr. bitkami in drugimi vojaškimi operacijami. O dediščinski kulturni krajini lahko govorimo tudi v primerih krajin z izstopajočo arhitekturo, kot so gradovi, dvorci, cerkve ali celotna naselja, kjer ima kulturna krajina predvsem vlogo pri poudarjanju prostorskega pomena stavbne dediščine, predstavlja njeno okolico, pogosto pa je z njo tudi zgodovinsko in funkcionalno povezana.

II. Evidentiranje in vrednotenje dediščinskih kulturnih krajin

Prepoznavanje kulturnih vrednot kulturne krajine (zgodovinskih, prostorsko členitvenih, vidnih, simbolnih, pričevalnih in doživljajskih) izhaja iz njenega prostorskega položaja, obsega, zaključenosti in vizualne ter pomenske razločljivosti glede na drug prostor. Subjektivnost zgolj vidnega prepoznavanja dediščinskih kulturnih krajin moramo omejiti s proučevanjem njenega nastanka, funkcionalne in zgodovinske povezanosti z naseljem ali posamično stavbno dediščino. Ob tem je pomembno poznavanje nematerialnih prvin, ki so narekovale določen razvoj kulturne krajine, kot so tehnika kmetijske pridelave, povezanost z razvojnimi tokovi, duhovna kultura ipd. Ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin je neločljivo povezano z ohranjanjem druge kulturne materialne in duhovne dediščine.

Pri evidentiranju in vrednotenju območij, ki jih uvrščamo med dediščinske kulturne krajine, upoštevamo tako merila, ki jih je moč opredeliti po povsem spoznavni poti – racionalno, kot tudi merila z doživljajsko – iracionalno noto. Gre za evidentiranje in vrednotenje prostorskih struktur na podlagi poznavanja objektivno določljivih podatkov o krajinski zgradbi in tudi na podlagi opazovanja in dojemanja – doživljanja prostora. Izluščiti je tako mogoče naslednja temeljna merila:

messages, that offer security, comfort, an imaginary world or a status symbol. In the case of designed landscape heritage we protect in particular:

- *the formal concept,*
- *positioning in the wider physical and historical context,*
- *characteristic surroundings and views.*

2. ***the cultural (heritage) landscape*** *as special (topographically) delimited parts of the landscape which have been created through the interaction of human and natural factors and which illustrate the development of human society in time and space. They have obtained socially and culturally recognised values because of the material remains which reflect past use of the sites, activities, skills and tradition, because of depiction in literary and artistic works or because of acquired and attested connections with important historical events such as battles and other military operations. We can also talk about a cultural heritage landscape in cases of landscapes with prominent architecture such as castles, mansions, churches or entire settlements, where the cultural landscape has above all a role in emphasising the spatial importance of the architectural heritage, represents its surroundings, and is often historically and functionally connected with it.*

II. Identification and evaluation of cultural heritage landscapes

Recognition of the cultural values of a cultural landscape (historical values; values reflected by land division; visible, symbolic and testimonial values; experience-related values) derives from its spatial position, size, self-containedness and visual and semantic distinguishablity with regard to other space. The subjectivity of merely visible recognition of cultural heritage landscapes has to be limited through study of its creation and of its functional and historical connection with the settlement or individual piece of architectural heritage. Important here is knowledge of the non-material elements which dictated the specific development of the cultural landscape such as techniques of agricultural production, connection with development trends, spiritual culture, etc. Conservation of cultural heritage landscapes is inextricably linked to the conservation of other cultural, material and spiritual heritage.

1. **Izraženost tradicionalne oblike bivanja in (pri)delovanja**
   Na podlagi tega merila je opredeljen najštevilčnejši del dediščinskih kulturnih krajin. V njih se odražajo oblike življenja, tradicija, navade, stopnja razvoja in človekov odnos do prostora v preteklosti in danes, ki so v veliki meri odvisni od naravnih razmer kot tudi človekove sposobnosti, da v danih razmerah preživi, se prehrani in si zagotovi obstoj in razvoj. To merilo odkriva krajinske strukture, ki odražajo oblike pridelovanja hrane, obdelovanja tal, pa tudi religiozne običaje (rituale) preteklih dob oziroma prebivalcev nekega območja.

2. **Ohranjenost vidno izpostavljenih poselitvenih vzorcev oziroma arhitekturnih členov**
   Krajine, ki so opredeljene s tem merilom, so skupaj s poselitvenimi vzorci, ki izražajo poselitveno kulturo posameznih območij in določenega časovnega obdobja, nosilke posebnih vrednosti zaradi vidne izpostavljenosti teh vrednosti z več pogosto obiskanih točk ali komunikacij. Gre za območja, kjer je npr. naselje z ohranjeno morfološko zgradbo in tradicionalno skladnimi navezavami na obdelovalne površine poleg skladne in vredne prostorske zgradbe še vidno izpostavljeno ter s tem bolj prisotno v zavesti ljudi (prebivalcev in obiskovalcev).

3. **Nosilnost simbolnih, pričevalnih, asociativnih vrednosti krajin**
   V krajinah, ki jih opredeljujemo s tem merilom, imajo posebno vlogo asociacije, ki se nanašajo na kulturo, zgodovino naroda. Povezane so z dejanskimi dogodki (bitke, politični, kulturni, gospodarski vpliv gradov) bodisi na njihovo interpretacijo v slovstvu

By identificating and evaluating the areas that we classify as cultural heritage landscapes, we take into account both criteria that can be defined in purely cognitive terms (rationally) and criteria with an experience-based (irrational) note. This involves identificating and evaluating spatial structures on the basis of knowledge of objectively definable data about the landscape structure, and also on the basis of observation and experiencing the space. It is therefore possible to arrive at the following basic criteria:

1. ***Expression of a traditional form of living and working/cultivation***
   The numerically largest group of cultural heritage landscapes are defined on the basis of this criterion. In them are reflected forms of life, tradition, customs, level of development and the human attitude to space in the past and in the present day, which are to a large extent dependent on natural conditions and on man´s capacity to survive in the given conditions, to feed himself and ensure his existence and development. This criterion reveals landscape structures which reflect forms of food production and cultivation of the land, and also religious customs (rituals) of past periods or of the inhabitants of a given area.

2. ***State of conservation of visually prominent settlement patterns or architectural elements***
   The landscapes defined by this criterion are, together with the settlement patterns that express the settlement culture of individual areas and a specific period, the bearers of special values because of the visual prominence of these values from several frequently visited points or communications. These are areas where, for example, a settlement with a preserved morphological structure and tra-

41. Cerklje - njivska kulturna krajina v ravnici
Cerklje - lowland agricultural landscape

42. Zajamniki - kulturna krajina travnatega sveta - planina
Zajamniki - grassland cultural landscape – mountain pastures

43. Drašiči - kulturna krajina travnatega sveta - steljniki
Drašiči - grassland cultural landscape – forest litter areas

(Gorjanci – J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih, Bohinjsko jezero – dr. France Prešeren: Krst pri Savici) ali so nosilke drugih simbolnih pomenov. To merilo morda najizraziteje dokazuje subjektivnost vrednostnih ocen in njihove odvisnosti od družbenih razmer in vrednostnih sistemov določenega okolja. V vzhodnih kulturah ima to merilo večjo vlogo kot pri nas, saj vrednost krajinske zvrsti v večji meri sloni na duhovno-religioznem pomenu, ki ga določene skupnosti pripisujejo posamičnim naravnim prvinam ali prostorskim celotam.

4. **Prisotnost velikih doživljajskih vrednosti**
Crowe, S. in Mitchell M. (The pattern of Landscape, 1988) pravita, da »že dolgo iščemo definicijo lepega in še vedno nismo našli končnega odgovora. Še posebej težko je določiti trdna merila za lepoto krajine, saj se opazovalci nanjo neskončno različno odzivajo, in to ne le na podlagi vidnega zaznavanja. Človekov odziv na lepoto krajine je globoko čustven in povezan z vsemi čuti: vonjem, sluhom in tipom, vsi ti imajo svojo vlogo pri zaznavanju krajine. Še najlažje je oceniti čisto vizualne vidike krajin, saj jih lahko presojamo na podlagi že uveljavljenih meril kompozicije in barve...«. Velike doživljajske vrednosti imajo območja z zelo sestavljeno krajinsko zgradbo, v kateri se njene prvine pojavljajo v skladnih medsebojnih razmerjih. Pri tem oblikujejo pestra in harmonična vidna prizorišča, v katerih se antropogene prvine bodisi zlivajo z naravno zgradbo prostora bodisi ustvarjajo medsebojno napetost v kontrastnem razmerju, kar še poudarja simbolične in religiozne pomene posameznih objektov v krajini (npr. bele cerkvice na vrhovih vzpetin, gradovi na reliefnih pomolih).

ditional ties to arable land adjacent to a corresponding and valuable spatial structure is still prominent and thus more present in the consciousness of people (inhabitants and visitors).

3. ***Capacity to bear symbolic, testimonial or associative values***
In landscapes defined by this criterion, a special role is played by associations relating to the culture or history of the nation. They are connected to actual events (battles, the political, cultural, economic influence of castles) or to their interpretation in literature (the Gorjanci hills – J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih, Lake Bohinj – Dr. France Prešeren: Krst pri Savici) or are bearers of other symbolic meanings. This criterion shows perhaps most clearly the subjectivity of value judgements and their dependence on social conditions and the value systems of a specific environment. In Eastern cultures this criterion plays a larger role than it does in our culture, since the value of a landscape type rests to a greater extent on the spiritual/religious importance that individual communities ascribe to specific natural elements or spatial wholes.

4. ***Presence of high experience values***
S. Crowe and M. Mitchell (The Pattern of Landscape, 1988) say that »we have been seeking a definition of the beautiful for a long and we have still not found a final answer. It is particularly difficulty to set solid criteria for the beauty of a landscape, since observers respond to it in an infinite variety of ways, and not merely on the basis of visual perception. The human response to the beauty of a landscape is deeply emotional and connected to

44. Jeruzalem - kulturna krajina trajnih nasadov - vinogradi
Jeruzalem - permanent plantation cultural landscape - vineyard

45. Črni vrh - poseljena kulturna krajina z izstopajočo stavbno dediščino
Črni vrh - settled cultural landscape with notable architectural heritage

46. Martinj vrh - kulturna krajina z izrazitimi ustvarjenimi vegetacijskimi členi
Martinj vrh - cultural landscapes with distinctive elements of created vegetation

5. **Enkratnost**
   Vsaka krajina je enkratna, vendar mora biti po tem merilu enkratna v svoji tipološki opredelitvi. Enkratne in značilne krajine so hkrati tudi reprezentativne za določeno ozemlje in jih lahko pogosto spoznamo kot nosilke lokalne, regionalne ali nacionalne identitete.

6. **Izraženost konsistentne zgradbe, jasnih razmejitev v prostoru**
   Konsistentnost in zaokroženost območja sta pomembni merili pri opredeljevanju samega območja. Razmejitev krajinskih območij je pomembna predvsem v kasnejših korakih, namreč v operativnem smislu, ko se določajo režimi vzdrževanja in različni ukrepi, od pravil obnašanja, razvojnih možnosti, finančnih spodbud in podobno.

7. **Identiteta**
   Pod tem merilom uvrščamo med dediščinske kulturne krajine tista območja, ki so znana širši in strokovni javnosti ter s katerimi se kot svojim bivalnim ali širšim okoljem posameznik ali skupina izrazito identificira. Na podlagi strokovnih meril je v njih mogoče ugotoviti izrazito zastopanost prvin, s katerimi se slovenski narod ali lokalno prebivalstvo istoveti, oziroma prvin krajinske zgradbe, ki so posebej značilne za posamezne predele že sicer pestrega slovenskega prostora.

III. Tipološko razvrščanje dediščinskih kulturnih krajin

Tipološko razvrščanje je postopek oblikovanja skupin dediščinskih kulturnih krajin, medsebojno podobnih po značilnostih krajinske zgradbe in po rabi prostora, ki jih sooblikujejo. Namen tipološke razvrstitve je ugotovitev skupnih značilnosti, ogroženosti in morebitnih drugih posebnosti, ki so pomembne zlasti pri pripravi usmeritev in režimov za njihovo ohranjanje oziroma načrtovanje prostorskega razvoja.

Kot osnovo za razvrščanje dediščinskih krajin uporabljamo tipološko klasifikacijo, ki je že uveljavljena na področju vrednotenja krajin in opredeljevanja izjemnih krajin ter njihovega nadaljnjega prostorskega razvoja (Marušič, 1998), ter raziskovalno nalogo s področja ohranjanja dediščinskih kulturnih krajin (Acer, 2005) in dediščinske kulturne krajine delimo na:

all the senses: smell, hearing and touch, all of these have their own role in the perception of landscape. It is far easier to evaluate the purely visual aspects of landscapes, since we can judge them on the basis of already established criteria of composition and colour...« High experience values are possessed by areas with a very composed landscape structure in which its elements appear in harmonious mutual relations. In doing so they form varied and harmonious visual scenes in which anthropogenic elements either merge with the natural structure of the space or create a reciprocal tension in a relationship of contrast, which further emphasises the symbolic and religious meanings of individual structures in the landscape (e. g. little white churches on hilltops, castles on prominences).

5. ***Uniqueness***
   Every landscape is unique but according to this criterion it must be unique in its typological definition. Unique and characteristic landscapes are at the same time representative of a specific territory and we can often recognise them as the carriers of local, regional or national identity.

6. ***Expression of consistent structure, clear demarcations in space***
   The consistency and completeness of an area are two important criteria in defining the area itself. The demarcation of landscape areas is important above all in later stages, that is to say, in the operational sense, when maintenance regimes and various measures such as rules of behaviour, development possibilities, financial incentives and so on are defined.

7. ***Identity***
   Under this criterion we classify among cultural heritage landscapes those areas that are known to the general public and the expert public and through which the individual or group clearly identifies with his/their living environment or wider environment. On the basis of technical criteria it is possible to identity in them the distinct presence of elements with which the Slovene nation or local population identifies, or elements of the landscape structure that are particularly characteristic of individual parts of the variegated territory of Slovenia.

1. njivske kulturne krajine (v ravnici, na razgibanem reliefu);
2. kulturne krajine travnatega sveta (v ravnici, celki, planine, steljniki, mokrotni in obvodni svet);
3. kulturne krajine trajnih nasadov (vinogradniške, sadjarske kulturne krajine);
4. poseljene kulturne krajine (z izrazitimi poselitvenimi vzorci, z izstopajočo stavbno dediščino, z izstopajočimi tehniškimi prvinami, npr. mlinščice, soline);
5. kulturne krajine z izjemno naravno zgradbo.

Izkazalo se je, da je za potrebe obravnave dediščinskih kulturnih krajin smotrno uvesti še dve dodatni kategoriji:

6. kulturne krajine z izrazitimi ustvarjenimi vegetacijskimi členi (drevoredi);
7. zgodovinske (spominske) kulturne krajine (prizorišča bitk).

Vsake od njih zaradi pestrosti njihove krajinske zgradbe sicer ni mogoče povsem nedvoumno razvrstiti v samo eno tipološko skupino, zato je treba pri razvrščanju upoštevati najpomembnejše, opredelilne značilnosti njene krajinske zgradbe.

IV. Ohranjanje dediščinskih lastnosti kulturne krajine

Krajina je živ organizem. Spreminja se, če vanjo posegamo ali če jo prepustimo njenemu lastnemu razvoju. Kulturna krajina ostaja kulturna, dokler je v rabi oziroma funkciji človeka. Vsako kulturno krajino ogrožata človek s svojimi posameznimi posegi ter narava s svojo sposobnostjo renaturacije opuščenih zemljišč. Kulturne krajine se tako dnevno spreminjajo zaradi:

- modernizacije in intenzifikacije kmetijstva,
- zaraščanja ali načrtovanih renaturacij,
- zaradi opuščanja rabe (izseljevanje ljudi iz odročnejših krajev ali opuščanje dejavnosti),
- spreminjanja v rezervatno varovana območja,
- gradnje velikih linijskih, infrastrukturnih objektov (avtoceste, daljnovodi, železnice),
- nenadzorovane poselitve (urbanizacije) podeželja.

Stroka in družba lahko izbirata med tremi možnimi načini ohranjanja:

- dosledno varovati obstoječe stanje dediščinske kulturne krajine,
- obnavljati in rekonstruirati opuščene ali de-

3. Typological classification of cultural heritage landscapes

Typological classification is the process of forming groups of cultural heritage landscapes that are similar in terms of landscape structure characteristics and use of the space that they help create. The purpose of typological classification is to identify common characteristics, risk factors and any other peculiarities that are important particularly in the preparation of guidelines and regimes for their conservation or for the planning of spatial development.

As a basis for the classification of heritage landscapes we use a typological classification that is already established in the sphere of evaluating landscapes and defining outstanding landscapes and their further spatial development (Marušič, 1998), and we divide cultural heritage landscapes into:

1. *agri - cultural landscapes (lowland, hilly areas);*
2. *grassland cultural landscapes (lowland, single plots, mountain pastures, forest litter areas, wetlands and riverside areas);*
3. *permanent plantation cultural landscapes (vineyard, orchard);*
4. *settled cultural landscapes (with distinctive settlement patterns, notable architectural heritage, notable technical elements e. g. millstreams, salt pans);*
5. *cultural landscapes with outstanding natural structure.*

It has become apparent that when dealing with cultural heritage landscapes two additional categories ought to be introduced:

6. *cultural landscapes with distinctive elements of created vegetation (e. g. avenues);*
7. *memorial cultural landscapes (battlefields).*

Owing to the variety of their landscape structure, none of these types can be classified unequivocally into one single typological group. For this reason it is necessary during classification to take into account the most important, defining characteristics of their landscape structure.

IV. Conserving the heritage characteristics of a cultural landscape

The landscape is a living organism. It changes both as a result of human intervention and if abandoned to its own development. The cultural landscape remains cultural for as long as it has

degradirane dediščinske kulturne krajine ali
– dopuščati posege skozi usklajevanje razvojnih in varstvenih programov ali načrtov.

Ohranitev krajin v zatečenem stanju pomeni hkrati tudi vzdrževanje rabe, dejavnosti, ki krajino generirajo. Pri tem se odpre vprašanje smiselnosti takega početja, saj se moramo v tem primeru soočiti z morebitnim izpadom dohodka oziroma povečevanjem stroškov za nadomestila, ki so posledica omejevanja dejavnosti ali njenega usmerjanja v oblike, ki niso ekonomsko optimalne ali so celo nerentabilne. Varovanje obstoječega stanja lahko namreč pomeni omejevanje modernizacije kmetijstva (potrebno je ohraniti drobno parcelacijo, posaditi ekonomsko nezanimive rastline, obdelovati s tradicionalnimi stroji ali na tradicionalen način), preprečevanje poselitve (umik v manj privlačna območja) in prilagajanje gradnje infrastrukturnih objektov (daljšanje poti zaradi izogibanja varovanim območjem).

V primeru druge možnosti se je potrebno vprašati o družbenem smislu varstva. Kakor hitro krajina postane objekt, v katerem negujemo oblike neke že preživete faze v njenem razvoju, nima več lastne dinamike, ki je njej tako zelo značilna. Postane muzejski eksponat, ki je smiseln zgolj kot prikaz načina, tehnike, značilnosti preteklega življenja. Tak način je primeren le za manjša območja v povezavi z dodatnim izobraževalnim, konservatorskim ali turističnim programom (npr. muzej na prostem).

Najbolj realen in življenjski je zato izbor tretje možnosti, ko varstvo in ohranjanje dediščinske kulturne krajine vidimo predvsem v tem, da poskušamo na podlagi predhodnih analiz in vrednotenj ter razumevanja procesov v neki krajini argumentirano usmerjati prostorski razvoj tako, da se ohranjajo tiste bistvene krajinske značilnosti, ki opredeljujejo neko krajino kot dediščinsko. (Simič, 2004)

Ker podobo kulturne krajine oblikuje predvsem tisti, ki v njej gospodari, je potrebno v varstvena prizadevanja aktivneje vključiti lokalno prebivalstvo, skozi politike kmetijstva, gozdarstva, poselitve in seveda varstva pa oblikovati ukrepe in instrumente, ki ohranjanje podpirajo. K ohranjanju kulturne krajine lahko v veliki meri pripomoreta tudi turizem in promocija, ki temeljita na poudarjanju istovetnosti, raznolikosti in pristnosti.

a human use or function. Every cultural landscape is threatened by man through his individual interventions and by nature through its ability to reclaim abandoned sites. Cultural landscapes thus change on a daily basis as a result of:
- *modernisation and intensification of agriculture,*
- *overgrowing or planned renaturation interventions,*
- *abandonment (people emigrating from remote areas or abandoning of activities),*
- *conversion into protected areas (reserves),*
- *construction of major linear infrastructure (motorways, power lines, railways),*
- *uncontrolled settlement (urbanisation) of rural areas.*

Conservation professionals and society can choose between three possible methods of conservation:
- *consistent protection of the existing state of the cultural heritage landscape,*
- *renovation and reconstruction of an abandoned or degraded cultural heritage landscape, or*
- *direction of interventions through coordination of development and conservation programmes or plans.*

The conservation of landscapes in their actual state simultaneously means maintenance of use, maintenance of the activities that generate the landscape. This raises the question of whether such an action is reasonable, since in this case we have to face a potential loss of income or an increase in the costs of compensation, which are the consequence of restricting an activity or of directing it towards forms that are not economically optimal or are even unprofitable. The protection of the existing state can mean limiting the modernisation of agriculture (the need to preserve small plots of land, to plant economically uninteresting crops, to use traditional machinery or traditional methods of cultivation), the prevention of settlement (withdrawal to less attractive areas) and the adaptation of infrastructure building (lengthening routes in order to avoid protected areas).

In the case of the second possibility, we need to ask ourselves about the social sense of protection. As soon as a landscape becomes a structure in which we attend to forms pertaining to a past phase in its development, it no longer has the particular dynamics that are so characteris-

V. Smernice za ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin

Namen smernic je predvsem podati orodja, usmeritve in pogoje za ohranjanje oziroma doseganje želenega stanja prepoznanih in ovrednotenih dediščinskih kulturnih krajin. Smernice, s katerimi zagotavljamo nadzorovan režim delovanja in ravnanja v prostoru, so zelo raznolike, saj se vključujejo v različne nivoje programskega in prostorskega načrtovanja od strateških do izvedbenih ravni. Glede na naravo njihovega delovanja jih lahko razvrstimo v grobem na tri skupine:

1.) **lokacijske;** usmerjajo umeščanje novih razvojnih posegov tako, da le-ti ne povzročajo razvrednotenja kulturnih krajin. V kolikor se presodi, da razvojni poseg ni mogoče umestiti v območje brez izgube ključnih elementov oz. vrednot, zaradi katerih je bila kulturna krajina prepoznana za kulturno dediščino, se s pomočjo smernic poseg preusmeri drugam.

2.) **strukturne;** nanašajo se na vrednote, zaradi katerih je bila kulturna krajina prepoznana za kulturno dediščino. Njihov namen je skrbeti za vzdrževanje želene krajinske zgradbe, npr.:

- značilnosti in posebnosti krajinske zgradbe (lastnosti krajinskih prvin: vode, vegetacije, reliefa in zakonitosti njihove razporeditve v prostoru),
- značilnosti parcelne delitve in prostorskih razmerij (strnjena naselja in stiki naselbin z obdelovalnimi površinami, prostorski poudarki in drobna členjenost kmetijskih površin),
- ohranitev kolikor mogoče nespremenjenega razmerja med kulturami (travinje, njive, sadovnjaki, gozd),
- preprečevanje zaraščanja kmetijskih površin in spreminjanja gozdih robov,
- vzdrževanje antropogenih strukturnih prvin (terase, kamnite ograje, živice, ograje, kozolci, staje, seniki),
- vzdrževanje zakonitosti obstoječega omrežja poti in druge infrastrukture,
- ohranjanje značilnih tradicionalnih stavb oziroma gospodarskih poslopij, razmeščenih v krajini v njihovi izvirni postavitvi, velikosti ter rabi (kozolci, stanovi, skednji, seniki, zidanice),
- način povezave s stavbno in naselbinsko dediščino (ohranitev robov poselitve, zaokrožanje obstoječe strukture naselij, preprečevanje razpršene pozidave),

tic of it. It becomes a museum piece which only makes sense as an example of a past way of life, technology or characteristic. This method is only suitable for smaller areas in connection with an additional educational, conservation or tourism programme (e. g. an open-air museum).

The most realistic and vital choice is therefore the third possibility, where we see the protection and conservation of the cultural heritage landscape above all in the attempt, on the basis of preliminary analysis and evaluation and with proper understanding of the processes at work in a given landscape, to orient spatial development in a properly reasoned manner in such a way that the essential landscape characteristics that define a landscape as a heritage landscape are conserved. (Simič, 2004)

Because the appearance of a cultural landscape is shaped above all by the people who run it, efforts at conservation require the more active participation of the local population, while measures and instruments supporting development need to be formulated through policies governing agriculture, forestry, settlement and of course protection. Another major contribution to the conservation of a cultural landscape can come from tourism and promotion, which are based on an emphasising of identity, diversity and genuineness.

V. Guidelines for the conservation of cultural heritage landscapes

The purpose of these guidelines is to provide tools, focuses and conditions for the conservation or achievement of the desired state of recognised and evaluated cultural heritage landscapes. The guidelines through which we provide a controlled regime of operation and action in the environment are extremely varied, since they are included in various levels of programme planning and spatial planning ranging from the strategic to the executive. They can be roughly divided into three groups with regard to the nature of their operation:

*1.) **locational;** they direct the introduction of new development interventions in such a way that these do not cause the devaluation of cultural landscapes. If it is judged that a development intervention cannot be introduced in an area without the loss of key elements or elements of value because of which the cultural landscape is recognised*

– izvajanje sanacij, kjer je potrebno, za odpravo vidnejših poškodb.

3.) **funkcionalne;** nanašajo se na instrumente, ki zadevajo način rabe prostora. Do izraza pridejo v območjih z urejenim načrtom upravljanja, npr.:
– pospeševati gojitev zatečenih ali ponovno uvajanje tradicionalnih posevkov kot so lan, proso, ajda, bob in drugi,
– obnova tradicionalnih načinov gojitve, kjer je to smiselno (npr. saditev vinske trte v vrste, ki ne tečejo v plastnicah, temveč navpično po padnici),
– usmerjanje na biološko pridelovanje zaradi manjšega ogrožanja tal in vode,
– morebitna uvedba namakanja brez vidnih stacionarnih tehniških pripomočkov.

V zgodovinskih (spominskih) kulturnih krajinah varstvo temelji na drugih izhodiščih. Krajina predstavlja prostor spomina in opomina, v katerih že krajina sama lahko ponazarja npr. absurdnost vojne. Na teh območjih se varuje predvsem:
– avtentična lokacija prizorišč (npr. prizorišče 1. svetovne vojne - Soška fronta),
– preoblikovanost reliefa zaradi zgodovinskih dogajanj, morebitne grajene strukture, vsa gradiva in konstrukcije (jarki, bombni kraterji),
– zemeljske plasti z morebitnimi ostalinami (orožje, ruševine),
– memorialna plastika, likovna oprema in vsi pomniki (spomeniki, kapelice, pokopališča).

VI. Mehanizmi za uresničevanje smernic

Smernice za ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin se uresničujejo preko treh osnovnih mehanizmov:

1. **Varstvo dediščinske kulturne krajine v prostoru**
   Posebne določbe Zakona o varstvu kulturne dediščine se nanašajo na varstvo nepremične dediščine v prostoru, torej tudi na varstvo dediščinske kulturne krajine. Varstvo dediščinske kulturne krajine se vključuje v prostorsko načrtovanje in sicer v pripravo prostorskih aktov na več ravneh:

a) s pripravo strokovnih zasnov, ki vključujejo zlasti:
– pregled območij, ki štejejo za nepremično dediščino,

as cultural heritage, the guidelines are used to help redirect the intervention elsewhere.

*2.) **structural;** these relate to the values because of which the cultural landscape has been recognised as cultural heritage. Their purpose is to see to the maintenance of the desired landscape structure, e. g.:*
– *characteristics and special features of the landscape structure (properties of landscape elements: water, vegetation, relief and the rules of their disposition in space),*
– *characteristics of division into parcels and spatial relations (compact settlements and contacts of settlements with arable surfaces, spatial emphases and fragmentation of agricultural land),*
– *preservation as far as possible of an unaltered relationship between cultures (grassland, fields, orchards, forest),*
– *prevention of overgrowing of agricultural land and alteration of forest edges,*
– *maintenance of anthropogenic structural elements (terraces, stone walls, hedges, fences, hay racks, pens, hay barns),*
– *maintenance of the properties of the existing network of paths and other infrastructure,*
– *conservation of characteristic traditional buildings or commercial buildings (e. g. hay racks, shepherd's huts, barns, haylofts, vineyard cottages) in their original position, size and function,*
– *manner of link to architectural heritage and settlement heritage (preservation of edges of settlement, rounding off existing structure of settlements, prevention of dispersed construction).*
– *implementation of improvements where necessary, to remove more visible damage.*

*3.) **functional;** these relate to the instruments concerning the use of the space. These apply in areas with a regulated management plan, e. g.:*
– *promotion of cultivation of existing crops or reintroduction of traditional crops (such as flax, millet, buckwheat, broad beans),*
– *renovation of traditional methods of cultivation, where appropriate (e. g. planting of vines in vertical rows down the slope instead of along contours),*
– *orientation towards organic farming to reduce threat to soil and water,*
– *possible introduction of irrigation without visible stationary irrigation technology.*

In memorial cultural landscapes conservation is

- prikaz in oceno stanja ter pogojev in možnosti njenega razvoja,
- prikaz tistih delov nepremične dediščine, ki so zavarovani kot spomeniki ali se kot taki zavarujejo ter njihovih vplivnih območij,
- valorizacijo nepremične dediščine z navedbo elementov, vsebine in značilnosti, ki se naj zlasti varujejo;

b) s pripravo smernic, ki izluščijo iz strokovnih zasnov vsebine, prilagojene odnosu dediščinskih kulturnih krajin do konkretnega prostora in predvidenega posega;

c) s pripravo kulturnovarstvenega mnenja k prostorskim rešitvam, ki se nanašajo na ohranjanje, vzdrževanje in varstvo nepremične dediščine v predlogu prostorskega akta. Pridobiti ga mora pripravljavec prostorskega akta;

d) v presoje vplivov na okolje, ki skladno evropsko direktivo kot obvezno sestavino vključujejo tudi presojo vplivov na kulturno dediščino in kulturno krajino;

e) s pripravo kulturnovarstvenih aktov, ki jih izdaja javni zavod za področje varstva nepremične kulturne dediščine v postopkih pridobitve gradbenega dovoljenja (seveda če poseg vpliva na evidentirano dediščino), pa tudi za ostale posege, ki ne potrebujejo gradbenega dovoljenja. Obvezna podlaga za njihovo pripravo so strokovne zasnove. S kulturnovarstvenimi pogoji se določajo zahteve, ki jih mora izpolnjevati projektna dokumentacija oziroma dokumentacija, ki je potrebna za izvedbo posegov v prostor, s kulturnovarstvenim soglasjem pa se potrdi, da je projekt oziroma dokumentacija v skladu s pogoji.

2. Akt o razglasitvi za kulturni spomenik

Kadar ima dediščina, torej tudi kulturna krajina, elemente, s katerimi je dokazana kontinuiteta ali posamezna stopnja kulturnega in civilizacijskega razvoja ali ki predstavljajo kakovostni dosežek ustvarjalnosti, lahko ta dediščina dobi status državnega ali lokalnega kulturnega spomenika. Akt o razglasitvi spomenika lokalnega pomena sprejme lokalna skupnost, akt o razglasitvi spomenika državnega pomena Vlada RS. Na podlagi akta o razglasitvi se lastniku izda odločba o varstvu, ki določa pogoje za raziskovanje, način vzdrževanja,

based on other considerations. The landscape represents a space of remembrance and a reminder, where the landscape itself can illustrate, for example, the absurdity of war. In these areas the main elements of conservation are:

- *authentic location of sites (e. g. WWI site – Isonzo Front),*
- *transformation of the relief as a result of historical events, possible built structures, all material and constructions (trenches, craters),*
- *land strata with remains (weapons, ruins),*
- *memorial sculpture, artistic elements and all memorials (monuments, chapels, cemeteries).*

VI. Mechanisms for putting the guidelines into effect

Guidelines for the conservation of cultural heritage landscapes are put into effect via three basic mechanisms:

1. Conservation of the cultural heritage landscape in spatial planning processes

Special provisions of the Cultural Heritage Protection Act relate to the protection of immovable heritage in the spatial planning processes, and thus also the protection of the cultural heritage landscape. Protection of the cultural heritage landscape is included in spatial planning processes in varius levels:

a) preparation of professional basis that include at least in particular:

- *a survey of the areas considered to be immovable heritage;*
- *an account and assessment of condition and of conditions and possibilities for its development;*
- *an account of those parts of the immovable heritage that are protected by legal act as monuments or sites or should be protected as those and their areas of influence;*
- *evaluation of immovable heritage with an indication of elements, content and characteristics that particularly require protection.*

b) preparation of guidelines, which concretize and underline the specific ontents of professional basis related to concrete location and intervention.

c) preparation of the opinion of the cultural protection authorities with respect to spatial planning solutions relating to the preservation, maintenance and conservation of im-

pogoje za posege, pravni promet, fizično zavarovanje, način upravljanja in rabe spomenika, dostopnost spomenika za javnost ter druge omejitve, prepovedi in ukrepe za varstvo. Razglasitev nepremičnega spomenika se zaznamuje v zemljiški knjigi. Lastnik mora spomenik ohranjati na lastne stroške, omogočati njegovo raziskovanje in dostopnost v skladu z namembnostjo in režimom varstva ter ga uporabljati tako, da dosledno upošteva njegovo kulturno funkcijo. Lastnik je upravičen do odškodnine, če se mu zaradi varstvenega režima poslabšajo pogoji za gospodarsko izkoriščanje spomenika in tega ni mogoče nadomestiti z drugo dejavnostjo v okviru varstvenega režima. Če zahtevajo vzdrževanje ali posegi v spomenik zaradi njegovega varstva ali prenove izredne stroške, ki presegajo gospodarsko korist in običajne stroške vzdrževanja, lahko država ali lokalne skupnosti v ta namen prispevajo javna sredstva.

3. **Območja nacionalne prepoznavnosti z vidika kulturnega in simbolnega pomena krajine**
   V zadnjem desetletju se je na podlagi različnih strokovnih gradiv precej uveljavila kategorija »območij kompleksnega varstva dediščine v odprtem prostoru«. Območja kompleksnega varstva dediščine v odprtem prostoru so vsebinsko kategorija varstva kulturne dediščine in tudi kulturne krajine, ki temelji na celostnem pristopu k opredeljevanju in varstvu kulturne dediščine v odprtem prostoru, kar vključuje tudi krajinska območja. Območja so bila s sprejetjem Strategije prostorskega razvoja Slovenije prevzeta v usmeritve za prostorski razvoj na državnem nivoju kot območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni zaradi kulturnega in simbolnega pomena krajine, imenovana tudi krajinska območja nacionalne prepoznavnosti zaradi kulturnega in simbolnega pomena.

To so sorazmerno velike prostorske enote, ki vsebujejo eno ali več ožjih območij z medsebojno prostorsko, vsebinsko ali funkcionalno povezano kulturno dediščino in vmesni prostor s posameznimi vrednimi kulturnimi prvinami, ki ožjim območjem zagotavljajo prostorsko integriteto in jih bogatijo s prisotnimi kulturnimi vrednotami. Območja so kot celota dovolj

movable heritage in the draft of the spatial planning act. It must be obtained by the preparer of the spatial act.

d) in (strategic) environmental impact assessments, which accordanly to the Directive 2001/42/EG include also the assessments of significant effects on cultural landscape and cultural heritage as the obligatory elements.

e) preparation of cultural protection acts issued by the public institution responsible for the field of protection of immovable cultural heritage in the procedure of obtaining a construction permit (if the development affects recorded heritage), and even for other developments that do not require a construction permit. The compulsory basis for their preparation are the professional basis mentioned above. Cultural protection conditions are used to determine the requirements that must be met by the project documentation or the documentation necessary for the implementation of developments; the consent of the cultural protection authorities is confirmation that the project/documentation conforms to the conditions.

2. ***Act on the proclamation of a cultural monument***
   When heritage, including a cultural landscape, has elements which prove the continuity or an individual stage of cultural and civilisational development, or which represent a quality achievement of creativity, this heritage can obtain the status of national or local cultural monument. An act on the proclamation of a monument of local importance is adopted by the local community; an act on the proclamation of a monument of national importance is adopted by the Government of the Republic of Slovenia. On the basis of the act, the owner is issued a protection decision which sets out the conditions for research, maintenance, conditions governing development, legal transactions, physical protection, method of management and use of the monument, public access to the monument and other restrictions, prohibitions and protection measures. The proclamation of an immovable monument shall be noted in the land register. The owner must preserve the monument at his own expense, allow it to be researched and provide access to it in accordance with its purpose of use and the pro-

prepoznavna in istovrstna, da jih je mogoče topografsko in kulturno definirati. Stavbna dediščina in kulturna krajina ter vse druge prostorske prvine morajo biti pretežno ohranjene oziroma nemoteče. Zaradi medsebojnih razmerij kulturnih prvin in velikosti imajo območja dodatno kulturno, družbeno in gospodarsko vrednost.

Elementi, vsebine in značilnosti, ki se zlasti varujejo, so:

- enotnost in povezanost prostora, kakor tudi drugih kulturnih, zgodovinskih, socialnih vsebin, ki jih družba prepozna kot posebne vrednote,
- značilnosti in posebnosti morfološke zgradbe,
- način povezave kulturne krajine s stavbno in naselbinsko dediščino,
- tradicionalni vzorci poselitve, temeljne značilnosti parcelne strukture in prostorska razmerja,
- zgodovinske smeri v prostoru.

Za ta območja bi morali zaradi zahtevnosti in celovitosti problematike pripravljati krajinske zasnove ali krajinsko razvojne načrte (po ZUreP-1, 60. člen), v okviru katerih se na podlagi podatkov in vrednostnih ocen o dediščini ter drugih, za določeno območje pomembnih podatkov, izdelajo analize stanja in razvojnih možnosti, opredeli krajinske prvine, ki se zlasti varujejo, in opredeli usmeritve za nadaljnji prostorski razvoj. Z interdisciplinarnostjo pristopa je potrebno zagotoviti širšo vpetost varstva in razvoja kulturne dediščine v razvojne programe. Izkazuje se, da je ob pomanjkanju direktnih finančnih spodbud ohranjanje dediščinskih kulturnih krajin še najbolj učinkovito preko sistema urejanja prostora oz. razreševanja problematičnih prostorskih situacij z metodami prostorskega načrtovanja.

tection regime, and use it in such a way that its cultural function is consistently taken into account. The owner is entitled to compensation if the protection regime adversely affects conditions for the commercial exploitation of the monument and this cannot be substituted by another activity within the framework of the protection regime. If maintenance or interventions necessary to protect or restore the monument require extraordinary costs which exceed the economic benefit and the usual costs of maintenance, the state or local community may contribute public funds to this end.

3. Areas of national recognisability from the point of view of the cultural and symbolic importance of the landscape

In the last decade, the category of 'areas of complex heritage conservation in open space' has become quite well established on the basis of a variety of expert material. Areas of complex heritage conservation in open space is a category within the conservation of cultural heritage and also the cultural landscape based on a comprehensive approach to the definition and conservation of cultural heritage in open space which also includes landscape areas. With the adoption of Spatial Development Strategy of Slovenia, the areas were incorporated into spatial development guidelines at the national level as 'areas with recognised characteristics which are important at the national level because of the cultural and symbolic importance of the landscape', also known as 'landscape areas of national recognisability because of cultural and symbolic importance'.

These are relatively large spatial units containing one or more smaller areas with a spatially, substantially, or functionally interconnected cultural heritage and an intermediate space with individual valuable cultural elements which guarantee the smaller areas their spatial integrity and enrich them with the cultural values present. Taken as a whole, the areas are sufficiently recognisable and uniform to allow their topographical and cultural definition. The architectural heritage and cultural landscape and all the other spatial elements must be largely extant or non-intrusive. Thanks to the reciprocal relationships of cultural elements and because of their size, these areas have extra cultural, social and commercial value.

The elements, contents and characteristics that are the principal objects of conservation are:

- *uniformity and connectedness of the space, and of the other cultural, historical and social contents that society recognises as special values,*
- *characteristics and peculiarities of the morphological structure,*
- *manner of connection of the cultural landscape to architectural heritage and settlement heritage,*
- *traditional settlement patterns, fundamental characteristics of the parcel structure and spatial relations,*
- *historical directions in the space.*

In view of the demanding and integrated nature of the issues involved, conceptions of landscape development and conservation or landscape designs (as per Article 60 of the Spatial Planning Act) would need to be prepared for these areas, within the framework of which, on the basis of data and heritage value assessments and other data important for the specific area in question, analyses of the situation and development possibilities can be drawn up, landscape elements in need of particular conservation identified and focuses for subsequent spatial development defined. An interdisciplinary approach is necessary to ensure that the protection and development of cultural heritage is more widely included in development programmes. It is apparent that, given the lack of direct financial incentives, the conservation of cultural heritage landscapes is most effective via the system of spatial regulation, in other words by addressing problematic spatial situations with spatial planning methods.

Viri *References*

1. Acer Novo mesto d.o.o. (2005) Smernice za celostno ohranjanje dediščinske kulturne krajine. Commissioned by the Ministry of Culture
2. Bartol, B. (1999) Varstvo kulturnih in naravnih vrednot v kulturni krajini. In: Kulturna krajina v dinamiki razvoja in varstva, Zbornik 6. letnega strokovnega srečanja Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Portorož
3. *Crowe, S., Mitchell, M. (1988) The Pattern of Landscape*
4. *Donadieu, P. (1993) Cherished Landscape of Europe: Natural Areas and Historic Sites. In: Landscape Research, No. 23*
5. *Dower, M. (1999) Landscape: the marriage of nature and culture. In: European Heritage - 1999: Europe, a common heritage. The Council of Europe*
6. *Flint McClelland, L., Keller J. T., Keller, G. P., Melnick R. Z. (1995) Guidelines for Evaluating and Documenting Rural Historic Landscapes. U. S. Department of the Interior, The National Park Service. National Register Bulletin, Technical Information on the National Register of Historic Places: survey, evaluation, registration, and preservation of cultural resources.*
7. Marušič J. (1994) Razpotja urejanja in varstva slovenske krajine. In: Vesela znanost, Del 1- O okolju
8. Marušič J. et al. (1998) Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Commissioned by the Ministry of the Environment and Spatial Planning
9. Marušič J. (1999) Kulturna krajina - včeraj, danes, jutri. In: Kulturna krajina v dinamiki razvoja in varstva, Zbornik 6. letnega strokovnega srečanja Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Portorož
10. Marušič, J., Mlakar, A. (2004) Vključevanje varstva v sistem prostorskega planiranja ter načrtovanje prostorskega razvoja v območjih varstva naravnih vrednot in kulturne dediščine: 4th phase report. Commissioned by the Ministry of the Environment, Spatial Planning and Energy and the Ministry of Education, Science and Sport
11. Ogrin D. et al. (1996) Strategija varstva krajine v Sloveniji II. del, Izjemne krajine, Commissioned by: Spatial Planning Office, Ministry of the Environment and Spatial Planning
12. *Von Droste zu Hülshoff, B., Rössler, M., Plachter, H. (editors) (1995) Cultural landscapes of universal value: components of a global strategy. Gustav Fischer Verlag, Jena - New York*
13. *Pictorial material: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (1998), Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje INDOK Centre of the Ministry of Culture, Digital orthophoto: GURS*

Krajina in suburbanizirana območja: Inovativne tehnike in metodologije za predstavitev ozemlja province Ferrara

Landscape and suburbanised areas: Innovative techniques and methodologies for presentation of the territory of the province of Ferrara

Francesco Alberti

URBANISTIČNO NAČRTOVANJE (PCTP) krajina: enota 1

S svojim cvetočim gospodarstvom in pozidanimi območji je ferrarsko ozemlje geografsko umeščeno v velik prostorski sistem doline reke Pad, ki je sedaj znana kot »Padska dolina megalopolisov«.

Izvor prostorskega sistema reke Pad, ki se razprostira stran od velike reke in v bližini visoke planote, sega v rimsko dobo.

Pomembno je omeniti, da so Rimljani pri svoji kolonizaciji ozemlja, ko so napredovali proti severu, najprej preko Apeninov in nato Alp, gradili svoja lastna mesta blizu tistih rek, ki so se z gora spuščale na visoke planote Piemonta, svoja kolonizirana mesta pa so zapustili v območjih delt.

Kar Eugen Turri imenuje »Rimsko ozemeljsko vtisnjenje (imprinting)« je dejansko prvi znak človekove navzočnosti na območjih reke Pad, ki je imel velik vpliv na prihodnji razvoj celotnega območja. Velika regija reke Pad je ostala nedotaknjena, vendar se je tekom stoletij v političnem smislu zelo razdrobila, kar je imelo za posledico jasno prepoznavne individualne značilnosti, ki so med seboj tekmovale na področjih kulture, gospodarstva in vojaške organizacije.

Ferrarsko ozemlje ni samo območje križanj ali povodje za pridelavo kmetijskih proizvodov, saj je bogato z naravnimi območji, zgodovino in kulturo, bogato z viri, ki so povezani s svetom

URBAN PLANNING (PTCP) landscape: Unit 1

The Ferrarese territory, with its thriving economy and built-up areas is geographically located in the great territorial system of the Po Valley which is now known as the »Megalopolis Po Valley«.

The origin of the Po's territorial system, at a distance from the great river and in proximity to the high plain, dates back to the Roman age.

It is worthy of note that the Romans, in their colonisation of the territory as they advanced northwards, constructed their own towns near the rivers which, descending from the mountains encountered the high plains of Piedmont, formerly the Apennines and latterly the Alps, but left their colonised towns in the Delta areas.

What Eugene Turri calls »Roman Territorial Imprinting«, is, in fact, the first sign of Man's presence in the Po areas, which was to have a great influence on the future development of the entire area. The great Po region has remained intact, but over the centuries it has become greatly fragmented from the political point of view, resulting in marked individual characteristics vying with one another in the fields of culture, economy and the military set-up.

The Ferrarese territory is not simply a crossing area or river basin of agricultural products, as it is rich in naturalistic areas, history and culture; rich in resources related to the world of agriculture, the water and the great empty plain spaces. These elements are not marginal fragments, but

kmetijstva, z vodo in velikimi praznimi ravninskimi prostori.

Ti elementi niso samo obrobni drobci, temveč predstavljajo predvsem zgradbo ozemlja in gradijo njegovo kompleksnost.

Sedanja morfologija ferrarskega ozemlja pomeni veliko zmago zemlje nad vodo, kar je posledica zaporednih antropoloških stratifikacij in nenehnih posegov za izboljšanje hidroloških sistemov ozemlja.

Unesco je razglasil del ferrarskega ozemlja za območje svetovne dediščine kot priznanje vrednosti krajine kot kulturnega izraza velike renesančne civilizacije, ki je bila povezana s kmetijstvom in melioracijo (»izjemno načrtovanje kulturne krajine, ki na izreden način ohranja svojo prvotno obliko«).

Po preteklosti, ko so se izmenjevala obdobja velike dejavnosti z obdobji opuščanja dejavnosti in so trajala od etruščanskega obdobja do združitve Italije, je uvedba naprav za črpanje vode označila začetek bolj stabilne melioracije zemljišč, ki so se lahko uporabljala za kmetijstvo in za ustanavljanje številnejših človekovih naselij. Hidrografski red ferrarskega ozemlja danes temelji pretežno na vodnem sistemu reke Pada di Volano. Reke Pad, Reno in Panaro tvorijo

represent, rather, the structure of the territory and constitute its complexity.

The present morphology of the Ferrarese territory represents a great conquest of land over water which is the result of successive anthropological stratifications and continuous intervention to perfect the hydraulic systems of the territory.

The Unesco has declared part of the Ferrarese territory a world heritage area, in recognition of the value of the landscape as a cultural expression of the extensive Renaissance civilization which was linked to agriculture and reclamation (»the exceptional planning of a cultural landscape that conserves, in remarkable way, its original shape«).

After a history which alternated between periods of great activity and abandonment, lasting from the Etruscan period to the Unification of Italy, the introduction of water-scooping machines marked the beginning of more stable reclamation of land which could be used for agriculture and the establishment of more human settlements. The hydrographical order of the Ferrarese territory today is substantially based on the hydraulic system of the Po di Volano. The rivers Po, Reno and Panaro constitute the true outer margins of the River Volano basin, and in

47.

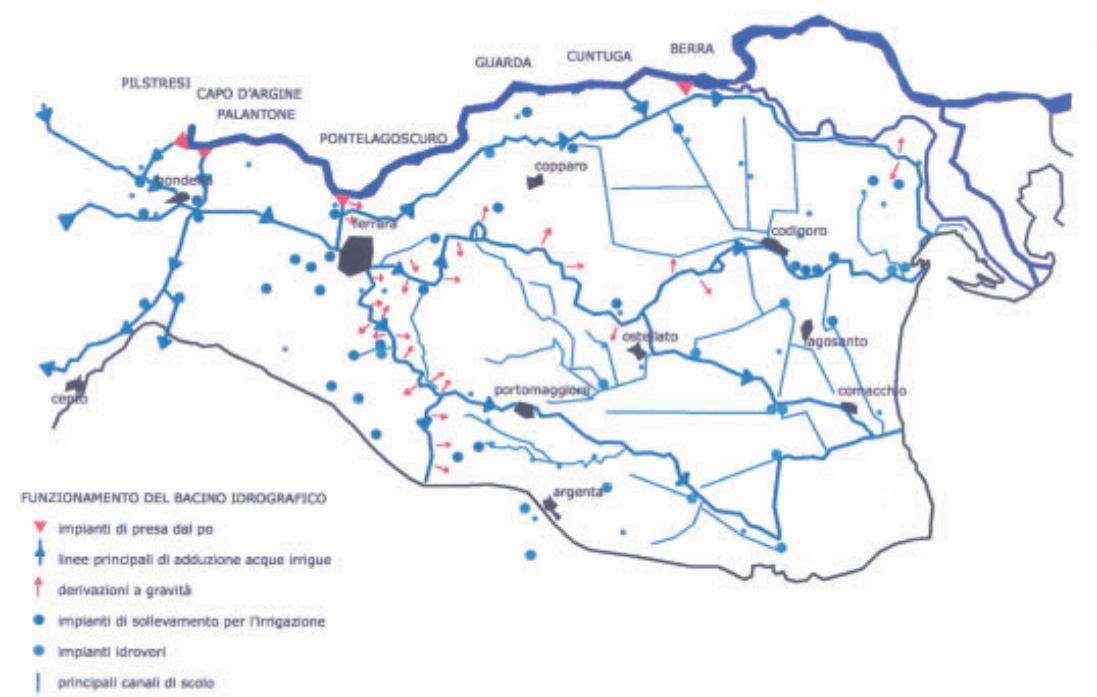

dejanske zunanje meje bazena reke Volano in pri teh rekah se zaradi njihovega zastajajočega toka notranje vode ne zbirajo na nekem določenem mestu, izjema je levi del reke Panaro, ki naraste in izliva svoje poplavne vode v reko Pad.

Od vsega ferrarskega ozemlja je krajinska enota Serragli tista, ki je morfološko najtesneje povezana s sosednjimi območji izven province, obenem pa izkazuje največje razlike pri organizaciji človekove osvojitve ozemlja.

Pri tem tvori sistem kanalov najbolj razvito omrežje med infrastrukturnimi sistemi, vendar ni možno potegniti pomembnejših vzporednic med njim in zgodovinskim cestnim sistemom ali krajino *serragli*, ker je sistem za odvajanje vode element, ki je dodan drugim že obstoječim, ki so pogosto močnejši in bolje razviti.

CILJI:
1. Izboljšanje in ohranjanje okoljske, urbane in arhitekturne dediščine na ozemlju province.
2. Razvoj instrumentov in metod opazovanja in digitalnega beleženja z bankami podatkov o kulturni in okoljski dediščini območja.
3. Razvoj metodologij za opis in predstavitev raziskav, opravljenih v okolju, prostoru in mestih glede na urbana orodja na ravni province.

REZULTAT

OPIS OBMOČJA IN IDENTITETE KRAJEV

Opis območja mora biti, glede na pomembnost kraja, proces, preko katerega se prepoznava posebna in ustrezna predstavitev območja. Okoljski pomen in opis imata zato izreden pomen kot orodji, ki ne kažeta samo pomembnosti projektov, temveč tudi prepričljivo podobo območja.

Pri opisu stvarnosti, kot je na primer opis krajinske enote Serragli, je treba osvetliti razvojno zgodovino ozemlja, da bi lahko opredelili identiteto krajev.

POMEMBNOST KRAJINE

Poglavitnega pomena je, da se izpostavijo zgodovinske in kulturne vrednote krajine, ki jih priznava Unesco.

Pri tej nalogi gre za to, da se prikažejo evokativne podobe območja, ki omogočajo razumevanje preobrazb, ki so potekale več stoletij.

these rivers, thanks to their pensile condition, the inner waters do not collect in some point, except for the left part of the Panaro, which raises and pours the overflow into the Po.

Of all the Ferrarese territory the Unit of Landscape of the Serragli is the one that has both the tightest morphologic ties with adjacent extra-provincial areas and the greatest differences in organization of human takeover.

In this context the canal system constitutes the most developed network between infrastructures, but it does not reflect great parallels with either the historical road system or the serragli*, because the draining system is an element that is added to other pre-existing elements which are often much stronger and better developed.*

OBJECTIVES:
1. *The improvement and conservation of the environmental, urban and architectural heritage in the provincial territory.*
2. *The development of instruments and methods of observation and digital recording, with data banks on the cultural and environmental heritage of the territory.*
3. *The development of methodologies to describe and represent surveys carried out on the environment, territories and cities in relation to urban tools at provincial level.*

PRODUCT

DESCRIPTION OF THE TERRITORY AND IDENTITY OF PLACES

The description of the territory, in relation to the importance of a place, must constitute the process through which specific and appropriate representation is identified. Environmental importance and description, therefore, assume remarkable importance as tools which not only indicate the significance of projects, but also a convincing image of the territory.

In the description of a reality such as that of the Unit of landscape of the Serragli it becomes necessary to highlight the evolutionary history of the territory, in order to define the identity of places.

IMPORTANCE OF THE LANDSCAPE

It is of primary importance to bring out the historical and cultural values of the landscape that Unesco has recognized.

1. OPIS OBMOČJA: z izborom fizičnih oblik, ki so značilne za neko območje, se lahko določijo njegovi sestavni elementi.
2. PREPOZNAVANJE OBMOČJA: določi se nabor značilnih elementov, za katere se predlagajo simbolični prikazi. Analiza sestavnih elementov.
3. PODOBA OBMOČJA: določijo in opišejo se še vedno vidni elementi zgodovinske krajine (serragli)
4. PREDSTAVITEV OBMOČJA: da bi opredelili podobo krajine, ki je prepričljiva, jasna in reprezentativno prikazuje njeno zgodovino in kulturo. Karta *serragli* je karta, ki izpričuje obstojnost na podlagi sledi zgodovinskih dokazov, ki so še vedno vidni v krajini. S pomočjo digitalnih fotografskih modelov se lahko dobi prikaz iz zraka. Možnost povezati kartografijo hipertekstualno z zbirko zgodovinskih podatkov ali navezati projekt na raziskovalne možnosti digitalnega modela zagotavlja učinkovit opis podobe območja.

Krajinske enote: opis U. P. na ferrarski ravnini

Ta tip krajine obsega severozahodni del province in spada v celoti v ozemlje občine Bondeno.

Dejansko je podaljšek skrajnega konca ozemlja lombardske nižine južno od reke Pad, ki prav tako vključuje Modensko nižavje med Mirandolo in Finale Emilia.

To je ozemlje, kjer lahko pogosto najdemo mesta starodavnih naselbin iz bronaste in železne dobe in je del t. i. Villanovianske ravnine, kjer lahko pogosto najdemo ostanke rimskih in poznosrednjeveških naselij (na območju od Ostellata do Ferrare) vzdolž starega toka reke Gavello.

Območja starodavnih (antičnih) naselij očitno sovpadajo z dvignjenimi deli krajine in zato mejijo na območja nižin, ki so bila do pred kratkim v dosegu poplav ali močvirnata (približno do sredine XIX. stoletja), imela so pomembno vlogo pri razvoju človekovih naselij - ki pa niso nikoli bila dokončana zaradi nezdrave narave krajev - kakor tudi pri organizaciji družbenega življenja ljudstev, ki so bila odvisna od »trgovanja po vodi«.

Ni naključje, da imajo imena krajev v najbolj vzhodnih območjih province, ki se nahajajo na robu dolin Commacchia, svoj koren v besedah, ki so povezane s plovbo (pristanišče, reka, breg itd.)

The task involves constructing an evocative image of the territory that leads to an understanding of the transformations that have taken place throughout the centuries.

1. *DESCRIPTION OF THE TERRITORY: through selection of the physical shapes characterizing the territory categories of constituent territorial elements may be identified.*
2. *READING OF THE TERRITORY: an abacus of the significant elements is identified for which symbolic representations are proposed. Analysis of the constituent elements.*
3. *IMAGE OF THE TERRITORY: the still visible elements of the historical landscape are identified and described (serragli).*
4. *REPRESENTATION OF THE TERRITORY: in order to define an image of the landscape that is convincing, clear, and representative of its history and culture, a map of the serragli, that is a map which indicates permanence, through traces of historical evidence still visible in the landscape. With the aid of digital photographic models an aerial representation may be obtained. The possibility to connect the cartography hypertextually to a history data base or to link a project to the explorative possibilities of the digital model renders the description of the image of the territory effective.*

The Units of Landscape: description of the U. P. in the Ferrarese plain

This type of landscape involves the north-western part of the province and falls entirely into the territory of the commune of Bondeno.

It is actually an extension of the territory of the extreme Lombardi plain to the south of the Po, which also includes lowlands of Modena between Mirandola and Finale Emilia.

It is a territory where sites of ancient settlements dating back to the Bronze and Iron Age are frequently to be found, and is part of the so-called Villanoviana Plain, where remains of Roman and late Medieval settlements (in the area from Stellata to Ferrara) are often found over the latter along the old course of the Gavello.

The areas of ancient settlements obviously correspond to rises in the landscape, and are therefore contiguous to lowland areas which remained flooded or swampy until recent times

Morfološke, družbene in zgodovinske značilnosti

Melioracija območja se je bolj ali manj začela v rimskih časih, kot to potrjujejo sledi stoletnega razvoja, najdene na območju na meji med provincami Ferrara, Modena in Mantova (med Saint Martino in Spino in Pilastri, vzdolž Fossa Confina), izvajala pa se je s postopki, ki so bili v rabi pred izumom in uporabo strojnih črpalk, t.j. z zamuljevanjem in gravitacijskim odvajanjem vode.

Takšni postopki melioracije območij »polesini« so privedli v drugi polovici šestnajstega stoletja do gradnje zaščitnih brežin (iz tega tudi tudi izvira ime »serragli«) za vode, ki prihajajo iz višjih predelov, in gradnje številnih kanalov za izsuševanje, ki so vodo odvajali v vodne tokove: najprej v reko Panaro in zatem v reko Burano.

Mreža območij Serragli je povezana z morfološko močnimi že obstoječimi elementi, kot so dvigi terena, ki so nastali zaradi zgodovinskih cest, ki so zmeraj predstavljale območja poselitve za kopensko in obmorsko prebivalstvo, na robu velike ribolovne in doline trstja reke Burano.

So zgodovinske ceste, po katerih je korakala rimska vojska, ki je šla po sledeh starih naselbin železne dobe, ki potekajo od Vicus Varanius do Vicus Serminus – t. j. trasi, ki jo je leta 175 pred Kristusom začrtal konzul Marco Emilo Lepido kot komplementarno cesto k Zerbinatski cesti.

Kasneje so se uporabljale za prevoz soli, ki je prihajala iz Commacchia in je bila namenjena v Lombardijo; postale so poti za popotnike, menihe in trgovce med S. Benedettom, Nonantolo in Pomposo in nato med Mantovo za časa družine Gonzaga in Ferraro v obdobju dinastije d'Este.

Sistemu serragli in antičnih cest ni bilo nikoli usojeno, da ostane edini sistem za celotno dolino reke Burano, saj je bilo že v tistih časih (in kasneje trajno) celotno ozemlje razdeljeno med neodvisne države, ki so bile pogosto v odkritem sporu druga z drugo.

Bilo je območje, na katerem so se družine Gonzaga in Este, španske in papeške državice, Avstrijci in vojvode d'Este vsi bojevali za prevlado, pri čemer so vsakič za seboj puščali neizbrisljiva znamenja svoje lastne kulture v

(the middle of the XIX century, approximately), that had an important role in the development of the human settlements, which, however, never saw completion given the unhealthiness of the places, as well as in the organization of the social life of peoples who were dependent on »trading by water«.

It is not down to chance that the place names in the most eastern areas of the province, located on the edge of the Valleys of Comacchio have their roots in words connected to »navigation« (port, river, banks etc.).

Morphologic, social and historical features

The task of reclamation of the area was more or less begun in Roman times, as confirmed by the traces of centenary evolution found in the area bordering between the provinces of Ferrara, Modena and Mantova (between Saint Martino in Spino and Pilastri, along the Fossa Confina) which was carried out with the techniques in use before the invention and implementation of the mechanical pumps: namely, silting up and outflow by gravity.

Such methods of reclamation of the »polesini« areas brought about, in the second half of the sixteenth century, the construction of district banks (from which derived the name of »serragli«) to safeguard the waters coming from higher territories, and the building of many sewage drains flowing into the water courses: first the Panaro and then the Burana.

The mesh of the Serragli is linked to morphologically strong pre-existing elements like the risings caused by historical roads, which had always been an area of settlement for land and sea populations, on the edge of the large fishing and canna valley of the Burana.

They are historical roads along which the Roman army marched following the steps of the old sites of the Iron Age going from Vicus Varianus to Vicus Serminus- the route devised in 175 a. c. by the consul Marco Emilio Lepido as a complimentary road to the Zerbinate road.

They were then used for the transport of salt coming from Comacchio and directed towards Lombardy; they become routes for the wayfarers, monks and merchants between S. Benedetto, Nonantola and Pomposa and then between Mantova in the times of the Gonzaga

narečju, družbeni organizaciji, načinih kmetovanja in stavbni arhitekturi.

Načrtovanje naselij (suburbaniziranih območij) pri preobrazbi krajine

Italijanska krajina je doživela prelomno reorganizacijo in preobrazbo v prvih petdesetih letih obdobja Republike. Danes se po veliki preobrazbi skorajda zdi, da je prišlo do določenega procesa utrjevanja italijanskega ozemlja; učinkovitega sistema suburbanizacije (znotraj katerega je manj opazno tradicionalno razmerje med mestom in podeželjem), ki se uveljavlja pri oblikovanju krajine.

Po štiridesetletnem obdobju – v katerem je italijanska krajina začela izgubljati svojo kanonično podobo, da bi se ta ob koncu pedesetih ponovno zgradila okoli desetih kmetijskih krajin (Stemi, Serene, Rossi Doria) in v sistemu izražanja mestne krajine, utemljenem na treh temeljnih redih ali položajih (mesto, ki se nahaja v severnih in osrednjih delih dežele ter v južnem delu, delitev hierarhičnega sistema v tri temeljne hierarhije, razlikovanje med velemestnimi-metropolitanskimi in nemetropolitanskimi območji) (Campagna, Gambi, študije za Projekt 80...) – se danes nakazuje skupni opis italijanskega ozemlja.

Kljub strukturni pluralnosti in notranji kompleksnosti vsakega naselja, kjer se sistemi objektov in prostorov, ki jim je težko slediti do enega samega reda, primerjajo bolj radikalno kot v preteklosti in kljub večji nestabilnosti in dinamiki katere koli formalne lokalne konfiguracije in zlasti kljub pomanjkanju tradicionalne, statične in perspektivne vizije, se vendar lahko skuša prepoznati pluralnost krajine, opredeljene kot kompleksni kulturni proizvod različnih tipov razvoja, ki so potekali na italijanskem ozemlju, ali kot materialne konfiguracije, a tudi kot njihovi možni prikazi, kot proizvod prostorskih praks, pa tudi kot element pogojevanja.

Te različne krajine pa ne aludirajo na razlike v identititeti od ene regije do druge ali od enega mesta do drugega, temveč na »mesta«, ki kljub temu da niso nacije (ki ohranjajo notranjo povezanost s pomočjo skupnega cilja) še vedno ostajajo značilne (razločljive), prikazane kot strukturirane arene, kjer različni prostori, proizvodi in prikazi vsi medsebojno delujejo,

family and Ferrara in the times of the Estense dynasty.

The system of the serragli and the ancient roads was never destined to be a single entity for the whole of the Burana valley since already at that time (and later on permanently) the entire territory was divided among independent States, which were often in open conflict with one another.

It was an area in which the Gonzaga and Este families, the Spanish and the Papal States, the Austrians and Estensi Dukes all fought for power, each time leaving behind them the indelible signs of their own culture in the dialect, social organization, farming methods, and the architecture of the buildings.

The design of settlements (suburbanised areas) in the transformation of the landscape

The Italian landscape underwent one epoch-making reorganization and transformation in the first fifty years of the Republic period. Today following on from this great transformation it would seem that some process of consolidation of the Italian territory has emerged; an efficient system of suburbanisation (within which the traditional relationship between town and country is less evident) which is establishing itself in the formation of the landscape.

After a forty year period in which the canonical image of the Italian landscape diminished to be rebuilt at the end of the fifties around ten agrarian landscapes (Stems, Serene, Rossi Doria) and to a system of articulation of the city landscape founded on three fundamental orderings or opposition (the city located in the northern and central parts of the country and that of the south, the division of the hierarchical system into three fundamental hierarchies, the distinction between metropolitan and non metropolitan areas) (Campagna, Gambi, studies for Project 80...) today there are indications for a relatively shared description of the Italian territory.

In spite of the structural plurality and inner complexity of every settlement, where systems of objects and spaces difficult to trace back to a single order are compared more radically than in the past, and in spite of the greater instability and dynamism of any formal local configuration, and above all a lack of traditional, static and per-

vendar v oblikah in kombinacijah, ki so specifične. Te različne krajine s svojimi raznovrstnimi notranjimi površinami niso tolikanj izraz lokalnega proizvoda suburbanizirane družbe, temveč predvsem izhodišče, spreminjajoči se substrat našega obstoja, t. j. subjektov in akterjev, ki so redko nedvoumno vezani na eno področje, notranjcev ali obstrancev, ki pa vedno skrbno pazijo na to, da do neke mere na novo opredelijo svoje lastne odnose s prstjo, zemljo, na drugačen način v vsakem mestu, in da občasno manj instrumentalno raziščejo različna obzorja na svoji smeri.

Vsako od teh suburbaniziranih območij se lahko razvije v drugačno krajino predvsem zaradi različne politične infrastrukture. Kot je dobro znano, so bile zgodovinske krajine naše države zgrajene najprej s pomočjo različnih tipov podrobnega infrastrukturiranja in previdno izgradnjo terena, celo preden so posegle vmes kulturne izbire in določeni gradbeni procesi. V tem smislu je mogoče reči, da so v zgodovinski italijanski krajini infrastrukturni projekti igrali večjo vlogo kot kjer koli drugje: velik projekt, ki ni povezan z obsežnimi deli, temveč predvsem z nešteto majhnimi med seboj povezanimi posegi.

Prelomne preobrazbe zadnjih pedestih let so večinoma ponovno izkoristile zgodovinsko infrastrukturno omrežje, dale pa so mu radikalno novo interpretacijo in ga preobrazile v nov model organizacije ozemlja, ki v glavnem sestoji iz obsežne urbanizacije, ki je organizirana kot gost venec okrog osrednjega dela Padske nižine in dna prve alpske doline, kakor tudi vzdolž obal, po dnu dolin in nekaj ravninah osrednje in severne Italije. Za ta novi okvir suburbanizacije je zlasti značilna ponovna uporaba podeželskih infrastrukturnih sistemov. Na eni strani ta ponovna uporaba podeželskih infrastrukturnih sistemov bolj gosto naseljenih podeželskih območjih, kjer je bilo skupno obdelovanje nekoč običajna praksa, za urbanizirana središča, ki so pri svojem širjenju vsrkala stara središča in jih spremenila v večja mestna območja; na drugi strani pa (občasno z delnim prekrivanjem) ponovna uporaba infrastrukturnih sistemov območij na dnu dolin in obalnih območij, za izgradnjo novega cestnega omrežja od sredine devetnajstega stoletja na podlagi intenzivne melioracije in reorganizacije kmetovanja (v južnem delu osrednje Italije) zaradi šireče se

spective vision, attempts may, however, be made to identify a plurality of landscape, defined as complex cultural products of diverse types of development carried out on Italian territory, or as material configurations but also as their possible representations, as a product of territorial practices, but also as an element of conditioning.

These different landscapes do not allude however to differences in identity from one region to another, or from one town to another, but to »towns« which despite their not being nations (maintaining coherence within through a common aim) still remain distinctive, represented as structured arenas, where different spaces, products and representation all interact in shapes and combinations that are, however, specific. These different landscapes with their variegated inner areas, are not so much an expression of a local product of a suburbanised society, but rather the starting point, a changing substrate of our existence, of subjects and actors who are rarely unequivocally tied to one area, an insider or an outsider, but always careful to redefine to a certain extent their own relations with the soil, the land, in a different way in each town, and at times less instrumentally to explore the different horizons of direction.

Each one of these suburbanised areas can evolve in a different landscape particularly through differing political infrastructures. As is well-known the historical landscapes of our country have been constructed firstly through various types of detailed infrastructuring, and careful construction of the ground, even before cultural choices and particular building processes come into play. In this sense it may be said that infrastructural projects have played a greater role in the historical Italian landscape than anywhere else: a great project linked not to massive works but more to myriads of small interventions connected to one another.

The epoch-making transformations of the last fifty years have mostly reutilised the historical infrastructural network, giving it a radically new interpretation and transforming it into a new model of territorial organization, consisting mainly of an extensive urbanisation that is organized like a thick crown around the heart of the Po plain and the first Alpine valley floor, as well as along the coasts, valley floors and the few plains of central and southern Italy. This new framework of suburbanisation is particularly

urbanizacije, ki je pogosto prevzela značilnosti novega linearnega mesta v nasprotju s starim reorganiziranim mestnim omrežjem.

Nova avtocestna infrastruktura, zgrajena v glavnem v povojnem obdobju, na splošno indirektno pospešuje te procese, ki pogosto privzamejo predvsem obliko sistema avtocestnega obroča ali povezovalnih cest za nova mestna območja in ne toliko omrežja, ki povezuje različne regije in mesta. Na drugi strani se je v nekaterih regijah na severu regionalni železniški promet razvijal hkrati s širjenjem mest, medtem ko razvoj podzemnega prometnega sistema, ki je temu sledil, ni bil dovolj velik, da bi lahko pomembno vplival na te procese.

Kar nastane iz te ponovne uporabe, je neka vrsta notranjega gobastega razraščanja starih krajin s pomočjo nešteto majhnih sprememb, ki privedejo do nastanka zelo različnih oblik individualnosti.

V Liguriji, kjer vas avtoceste ponesejo proč od obale ali vzdolž »autostrada del sole« v nekaterih območjih v zaledju preko vrste odcepov v južnem delu osrednje Italije, seveda lahko še vedno najdemo mnogo tradicionalnih, nespremenjenih krajin (nekateri okraji z novimi viadukti in stare podeželske ceste, ki se jih še vedno da videti z avtocest).

Toda prevladujoč dejavnik je sprememba, notranja metamorfoza starih krajinskih infrastruktur z razpršitvijo stanovanjske gradnje, reorganizacijo trgovine na linearen način v novih kompleksnih strukturah, povečano rekonstrukcijo (obnovo) starih cestnih infrastruktur, ki se nenenehno spreminjajo, da bi lahko bolje služile svojim namenom.

Veliki infrastrukturni objekti, ki jih lahko znova najdemo v teh krajinah, lahko postanejo vizualni obraz, kondenzator nekaterih dejanj notranje preobrazbe, ena od komponent nove krajine, zagotovo pa ne gonilna sila same preobrazbe, niti najbolj poguben znak nove krajine (če na primer opazujemo slabo dostopnost nekaterih industrijskih območij, lahko tudi ocenimo njeno relativno težo in vrednost v smislu koristne podpore, tudi če ni vedno potrebna ali zadostna pri novih kompleksih). Sicer pa je to, kar povezuje ozemlja - bodisi da so ta naseljena ali zapuščena, ali da se naključno (neorganizirano) razvijajo, bodisi, da so gospodarska območja ali

characterised by reuse of the rural infrastructures. On the one hand this reuse of rural infrastructures of the more densely populated country areas where sharecropping was once the usual practice for urbanised centres which in their spread absorbed old centres transforming parts of them into vaster urban areas; on the other hand (at times with partial superimposition) the reuse of infrastructure systems of the valley floor and coastal areas which starting from the middle of the nineteenth century was defined by means of the construction of a new network of roads through intensive reclamation and reorganisation of farming (in the southern part of central Italy) on the part of a spreading urbanisation that often assumed the features of a new linear town as opposed to the old reorganized city network.

The new motorway infrastructure built mainly in the post-war period generally becomes an indirect support to these processes, often taking the shape of a ring road system or connecting roads for new areas of the town rather than a network connecting different regions and towns. On the other hand, regional rail transport has in some regions of the North gone hand in hand with urban spread, whereas the subsequent development of an underground transport system was too small to have a significant influence on these processes.

What emerges from this re-utilisation is a sort of internal mushrooming of old landscapes through a myriad of little transformations, which give rise to the most diverse forms of individuality.

Certainly in Liguria, where motorways take you away from the coast or along the »autostrada del sole« in some hinterland areas through a series of junctions in the southern part of central Italy, many traditional untransformed landscapes can still be found (some boroughs with new viaducts, and old country lanes still visible from the motorways).

However the prevailing factor is change, an inner metamorphosis of old landscape-infrastructures, through the diffusion of residential building, the reorganization of commerce in a linear way in new complex structures, increased reconstruction of old road infrastructures, constantly undergoing transformation for improved services.

turistična območja s počitniškimi objekti - je relativno eksogena narava nove infrastrukture, ki je bila umeščena v krajino, ne da bi se sploh kakor koli pomislilo na različne procese razvoja in reorganizacije gospodarstva, ali na krajino, preko katere poteka.

Gledano izven ozkega pogleda tehnike, je program nenehnih infrastrukturnih del, ki se danes predlagajo za našo državo po obdobju največje možne ponovne uporabe in interpretacije podedovanih infrastruktur in družbenega kapitala, lahko ne le bistveni element odziva na reorganizacijo družbeno-ekonomskega razvoja povezav znotraj in izven urbanih, industrijskih, turističnih ali podeželskih območij naše države, temveč tudi temeljno orodje pri izboljšanju krajine.

Razlogi, ki podpirajo to tezo, so različni. Kot prvo, ker mora program obravnavati sistem tako naravnih kot ustvarjenih odprtih prostorov, ki so značilni za okolje: z drugimi besedami, prevzame lahko pomembno vlogo (bodisi pozitivno ali negativno) pri utrjevanju novih oblik urbaniziranih območij, novih okoljskih sistemov, ki morajo upoštevati večjo rabo ozemlja in večjo mobilnost. Kot drugo, politika ponovnega razvoja tako obstoječih kot novih infrastrukturnih objektov neizogibno vključuje reorganizacijo suburbaniziranih območij, ki bi jo lahko do neke mere usmerjala politika zavedanja krajine in prostora z vidika potreb po nastanitvi in skupnih dejavnostih (javnih, rekreativnih in gospodarskih).

Končno obstajata dva nadaljna razloga, zakaj lahko infrastrukturni projekt prevzame bistveno vlogo pri prekvalifikaciji krajine: gre za dve merili, širše za omrežja in drugo za bolj bližnje (neposredne) prostore, ki niso nujno blizu glede na naš način življenja, saj v kontekstu razdrobitve pozidanih območij (pa tudi kmetijskih območij) in povečanja različnih vrst življenjskih slogov, infrastrukturni projekt predstavlja tako možen referenčni okvir za ustvarjanje raznolikih krajin glede na zazidalna območja z zagotavljanjem usklajenosti ter prav tako orodje za povezovanje mikrokrajin, ki lahko sicer ostanejo odrezane (izolirane).

Te možnosti se lahko izrazijo samo, če sta izpolnjena dva pogoja. Prvi je, da mora biti infrastrukturni projekt dobro premišljen v okviru drugačne podobe naše dežele od tiste, ki jo implicitno predstavlja sistem koridornih povezav

The great infrastructures that we find again in these landscapes can become the visual face, the condenser of some actions of inner transformation, one component of the new landscape, but certainly not the engine of the transformation itself, nor the most devastating sign of the new landscape (if we observe the poor accessibility of some industrial districts we can also estimate its relative weight and value as a useful support, even if not always necessary or sufficient for the new developments). Otherwise what unifies the territories, whether they are populated or abandoned, or under haphazard development, district economies or tourist areas with holiday homes, is the relatively exogenous nature of the new infrastructure that has been placed without any thought given to the different processes of development and reorganisation of the economy, or the landscape it crosses.

Seen from outside the narrow view of engineering, a programme of consistent infrastructural works, which today is being proposed for our country after a period of maximum reuse and interpretation of inherited infrastructures and the social capital, may not only be an essential element in response to the reorganisation of socio-economic development of links within and without urban, industrial, tourist or rural areas of our country, but also a fundamental tool in the improvement of the landscape.

There are various reasons to sustain this. Firstly, because the programme has to deal with the system of both natural and created open spaces which characterise the environment: in other words it can assume a meaningful role (whether positive or negative) in consolidating new figures of the urbanised areas, new environmental systems which must take into account more extensive use of the territory and greater mobility. Secondly, a policy of redevelopment of both existing and new infrastructures inevitably involves reorganisation of suburbanised areas which to some extent could be governed by a policy of awareness of landscape and territory in terms of the demands for accommodation and collective activities (public, recreational and commercial).

Finally, there are two further reasons why the infrastructure project can assume an essential role in the requalification of the landscape: two scales are involved, a more extensive one for networks and another for closer spaces, which may not necessarily be close in relation to our way of life, since in the context of fragmentation

med regijami in mesti, ki bi se morale prilagoditi veliko različnim krajinskim prostorom in občasno spremembam, izvedenim na mah. To je bolj vprašanje preoblikovanja (reforme) različnih delov Italije, različnih suburbaniziranih območij, znotraj katerih bi morali nastati izvirni razvojni modeli, da bi lahko ustvarili drugačno vlogo za infrastrukturne objekte.

Kot drugo bi morala obstajati destrukcija-rekonstrukcija različnih krajin, kar pa ne sme biti obravnavano le kot ublažitev vpliva, pravilen odnos do že obstoječih struktur ali varstvo zadevnih krajin. Ti vidiki so osrednjega pomena samo za nekatere primere, bolj pogosto pa obstaja tveganje, da so zavajajoči pri prizadevanjih za ponoven razvoj in reinvencijo italijanske krajine v nadaljnjem koraku ponovnega oblikovanja infrastruktur italijanskega ozemlja.

Projektiranje infrastrukturnih objektov zato na našem ozemlju dobiva nekoliko drugačen urbani pomen.

Na področjih obsežne in vsesplošne urbanizacije bi lahko preprojektiranje infrastrukturnih mrež, združeno s preprojektiranjem velikih odprtih prostorov znotraj urbanizacije, kakor tudi z obnovo starih centrov, ki delujejo na področju javne blaginje in gospodarstva, prispevalo k rojstvu novega tipa urbane krajine, ki temelji na modelu razširjenega, prepustnega mesta.

Zlasti bi skupno delovanje na teh štirih dimenzijah predstavljalo priložnost za prenovo in ponovno pretehtanje politike blaginje. Ta se lahko, ne samo spopada z revščino, ki obstaja celo v teh razvitih okoljih, pač pa lahko prav tako zagotovi udobno življenje za vse prebivalce, ki morajo živeti v sožitju z državo visoko razvitih gospodarskih sistemov, ki podpira področja lokalnih proizvodov, kar pogosto ovirajo zastoji in obotavljiva podjetja; vrh tega je treba razmisliti o preoblikovanju nastajajočih urbanih območij, da bi povečali njihovo dostopnost.

O cestnih infratrukturnih objektih bi morali razmisliti v mnogih alpskih in predalpskih dolinah, v mestih Lombardije in Veneta, ki se neorganizirano širijo navzven vzdolž smeri Emilijanske ceste. Ne toliko o oblikovanju hitrih koridorjev novih posamičnih infrastrukturnih objektov, pač pa bolj dolgoročno, o novih avtocestah, cestah in železnicah, ki bi lahko postale pomembni segmenti reorganizacije

of built up areas (but also of farming areas) and an increase in the variety of life styles, it represents both a possible reference frame for the creation of variegated landscapes in relation to building areas, by providing consistency, and a tool for linking micro-landscapes which may otherwise remain cut off.

These potentialities may only be expressed if two conditions are met. First the infrastructure project must be thought out within a different image of our country from that which implicitly constitutes a scheme of corridor links between regions and towns that would have to adapt to a diversity of territory-landscapes, and at times to changes carried out in a clean sweep. Rather it is a question of reforming different parts of Italy, different suburbanised areas within which original development models should emerge to create a different role for the infrastructures.

Secondly, there should be a destruction-reconstruction of different landscapes which is not merely to be considered a mitigation of impact, a correct relationship with the pre-existing structures, or the protection of the landscapes involved. These aspects are central only to some cases, more often they risk being misleading in an attempt at redevelopment and reinvention of the Italian landscape carried out in a further act of remaking the infrastructures of the Italian territory.

The design of (new) infrastructures therefore assumes somewhat different urban significance of our territory.

In areas of extensive and widespread urbanization the redesigning of infrastructural networks coupled with that of large open spaces inside the urbanisation, as well as of renewal of old centres working in the field of public welfare and economy, could contribute to the birth of a new type of urban landscape based on the model of an extended, permeable city.

In particular a joint action on these four dimensions may constitute an occasion for renewing and rethinking a welfare policy which can deal not only with the poverty that exists even in these developed environment, but can also provide the comfortable life for all the inhabitants that should co-exist with a state of highly developed economic systems assisting sectors of local products, often impeded by congestion and

preobremenjenih in prenatrpanih prometnih omrežij. Ne bi se smeli omejiti na ublažitev vpliva, ki ga imajo ti infrastrukturni objekti na maloštevilne odprte prostore, preko katerih potekajo, tako, da bi jih skušali odstraniti iz vsakega kraja urbanizacije, pač pa moramo predvsem graditi kontekste velikih parkov, ki bi se lahko uporabljali kot novi javni prostori v skladu z razvojem nove urbane strukture ne glede na njeno velikost.

Ne smemo pozabiti nastajanja novega sistema zgodovinskih centrov in »suburbanih nakupovalnih centrov« z mega kinodvoranami ter prav tako ne novih šolskih ustanov, novih kulturnih centrov, novih javnih podjetij in celo novih letališč.

Infrastrukturna politikane bi smela spregledati postopnega pojavljanja drugačnega **razvojnega modela** v manj naseljenih območjih, ki ga lahko sintetizirano opredelimo kot **»počasnega« (slow)**; tu je poudarek na območjih, za katera so značilne različne oblike lahke industrije v družinskem upravljanju, ki so v nekaterih primerih nadomestile kmetijske dejavnosti, in ki se osredotočajo na turizem in obrtne izdelke v novem kontekstu višjega vrednotenja postopnih sprememb krajine in urbanizacije.

Razvoj teh območij zahteva dobro dostopnost in omrežje infrastrukturnih objektov, ki omogoča zmeren pretok z možnostjo postankov, zato je treba te objekte zgraditi na tak način, da ne uničijo **podedovane krajine, ki postaja veliko več kot element, ki ga je vredno zavarovati,** upoštevajoč lastnosti teh objektov, ki so pomemben vidik razločevanja.

Zato je, čeprav območja brez infrastrukturnega projekta predstavljajo prvino izboljšanja in obnove (reforme) krajine, ki bi lahko vključevala ponovno kontekstualno pretehtanje obsežnih okoliških območij, tukaj potrebno trajnostno lokalno upravljanje sprememb in ohranjanja krajine, tako da se zagotovi dobro prilagajanje že obstoječim in inovativnim strukturam. Zlasti je treba v njihovem kontekstu znova pretehtati prometne infrastrukturne objekte na podlagi skrbno premišljenega odnosa - od točke do točke - do širšega ozemlja, na katerega se navezujejo.

Infrastrukturni načrt bi lahko celo predvidel radikalno spremembo nekaterih cestnih

floundering economies; moreover, thought may be given to reshaping emerging urban areas to make them more accessible.

More specifically in relation to the road infrastructures, in many Alpine and Prealpine valley floors, in the sprawling cities of Lombardy and Veneto, along the directrix of the Emilia road, what we should be thinking about is not so much the creation of fast corridors or new single infrastructures, but rather on a more long term basis about new motorways, roads and railways which could become considerable segments of reorganisation of overloaded and congested transport networks; we should not limit ourselves to mitigating the impact that these infrastructures have on the few open spaces they cross by trying to remove them from every site of urbanization, but we must rather construct contexts of great parks to be used as new public spaces in harmony with the developments of new urban fabric whatever its size.

We must not forget the emergence of a new system of historical centres and »suburban shopping malls« with maxi-screen cinemas, but also of new scholastic institutions, new cultural centres, new public services and even of new airports.

In less populated areas frequently, the policy of infrastructures should not ignore the gradual emergence of a different ***development model*** *that we can synthetically define* ***»slow«****; here the emphasis is on areas characterised by diverse set-ups of light industry of family management, which, at times, have partly taken over from farming activity, centring around tourism and artisan products in a new context of placing values on slow-style landscape and urbanization.*

The development of these territories requires good accessibility and a network of infrastructures that allows slow circulation with the possibility to make stop-offs, so they must be constructed in such a way that they do not destroy **an inherited landscape that is becoming much more than an element worthy of protection,** *given their qualities which constitute an important aspect of distinctiveness.*

Therefore, while the areas without the infrastructure project constitute an element of improvement and reform of the landscape which could include vast surrounding areas of contextual re-

objektov s prilagoditvijo le-teh conam za pešce. V tej zvezi je pomembno omeniti projekte manj gosto naseljenih območij v Veliki Britaniji, Nemčiji in Franciji ali tradicijo italijanske arhitekture, ki skuša graditi usklajeno z že obstoječimi objekti.

Projektiranje infrastrukturnih objektov na območjih, kjer je varstvo krajine čedalje bolj usmerjeno v gradnjo spektakularnih turističnih območij ali v razvoj določene vrste izjemnega izraza naravnega in družbenega pomena, kaže tendenco po privzemanju drugačnih konotacij pri opredeljevanju odnosa do krajine, ko gre za že obstoječe objekte in vpliv. V prvem primeru je lahko pomembno izhodišče (referenca) za dostopnost do parkov izkušnja ameriških cest ali francoskih »komediantov«, čeprav je treba pri tem upoštevati določeno mero kritike.

V drugem primeru so lahko pomembni razlogi za skrivanje novih infrastrukturnih ojektov pred pogledi, toda tudi v tem primeru lahko obstaja potreba po ponovnem odkrivanju tradicije arhitekture, ki se dobro vklaplja v že obstoječo arhitekturo, vendar ne da bi jo pri tem skušala posnemati.

Nikoli se ne smemo prenehati zavedati spreminjajoče kvalitete meja med tema dvema strategijama za varstvo krajinske dediščine, saj uspeh druge polaga temelj za prvo; razvoj prve na naseljenem območju, zgrajenem na tak način kot italijansko ozemlje, redko izključuje druge razsežnosti varstva istovetnosti in/ali kulturne dediščine.

Pomembne razlike prav tako nastajajo v možnem odnosu med *krajino in infrastrukturo* na manj gosto naseljenih območjih, kjer lahko obstajajo nekateri nenadzorovani procesi odpravljanja naselij in ponovne naturalizacije tako območij kot Padske doline, kjer je zadržana (omejena) raven urbanizacije povezana z močjo nekaterih specializiranih kmetijskih proizvodov. V prvem primeru se lahko načrtovanje nove infrastrukture bolje izvede na podlagi ocene vpliva na okolje v prizadevanjih za zmanjšanje vpliva na najmanjšo mero, ne da bi pri tem omejevali procese ponovne naselitve faune in flore ali povzročili nestabilnost v ideografski mreži. Raziskati bo še treba, ali lahko omejeno vključevanje nekaterih cestnih povezovalnih infrastrukturnih objektov ali omejenega prometa na teh ozemljih postane ob ustreznem varstvu

thinking, here there must be sustainable local management of change and conservation integrating with pre-existing and innovative structures. In particular the infrastructures of transport should be thought out in their context through careful point by point relationship to the vaster territory to which they are linked.

The infrastructure plan could even involve radical rethinking of some the road structures by adapting them to pedestrian areas.

In this context important reference can be made to the projects of the less densely populated areas of Great Britain, Germany and France, or to the tradition of Italian architecture which tries to construct in harmony with pre-existing structures.

The design of infrastructures in the territories where protection of the landscape is more and more oriented to the construction of spectacular tourist areas or to the development of some exceptional expression of natural and social relevance tends to assume different connotations in the definition of relationship to the landscape as far as pre-existing structures and impact are concerned. In the former case the experience of the American roads for accessibility to parks, or the French »comedians«, may be a valuable reference, even if there are some criticisms to be considered.

In the latter case the reasons for keeping the new infrastructures out of sight may be relevant, but also in this case there may be a need to rediscover the tradition of an architecture that fits into the pre-existing one without, however, trying to imitate it.

Awareness of the changing quality of the confines between these two strategies for the protection of landscape heritage must never be lost, since the success of the latter lays the foundation for the former, the development of the former in an inhabited area constructed in such a way as the Italian territory is, rarely rules out other dimensions of protection of identity and/or cultural heritage.

Meaningful differences also emerge in the possible relation between landscape-infrastructure *in the less densely populated territories where there may be some uncontrolled processes of divestment of settlements and re-naturalisation*

okolja resnično podporno orodje pri usmerjenem procesu ponovne naturalizacije, kar pa pogosto zahteva dopolnile ukrepe.

Na ozemljih z močno tradicijo kmetovanja se mora načrtovanje infrastrukturnih objektov navezati na spreminjajočo kmetijsko krajino, da bi izpostavili bogastvo formalnih vrednot, kar je bilo preverjeno sredi pedesetih na podlagi melioracijskih izkušenj, povezanih z gospodarsko rastjo.

V zasebnem sektorju lahko infrastrukturni projekt prevzame valenco urbanizacije in zelo razgibane krajine kot priložnost za gradnjo mestnih prostorov z različnimi cilji v kontekstu izboljšanja mest.

Ne glede na to, ali gre za vprašanje preprojektiranja postaj, novih cest ali novih cestnih obročev, obstaja potreba po rešitvi težkega problema opredelitve italijanskega mesta, vidika, ki se je pojavil pri soočanju s težavami v lokalni upravi, čeprav je bil tekom zadnjega desetletja dosežen velik napredek pri premagovanju pomanjkanja izhodišč in neprilagodljivosti pri lokalnem upravljanju.

Da bi lahko udejanili to kompleksno valenco infrastrukturnega projekta, je treba temeljito ponovno pretehtati procese odločanja, stališča in mnenja, povezana s projektnimi odločitvami, kakor tudi potrebo po uskladitvi med različnimi vpletenimi politikami. Brez dvoma so bili procesi odločanja na področju rekonstrukcije in predlogi v preteklem desetletju deležni veliko pozornosti. Sedaj bi že moralo biti jasno, da so lahko posegi na infrastrukturnih objektih priložnost za izboljšanje krajine le, če obstajajo nova stališča do tehničnih vidikov in če postane proces odločanja bolj skupen, tako da je odgovornost za projekte, ki niso takoj popularni, deljena. Predvsem pa mora obstajati določena primerjava z drugimi scenariji, ki predlagajo zamisli krajin, sposobnih ustvarjati povezave med različnimi omrežji (cestami, železnico, letališči) in na različnih ravneh (nacionalno-regionalno, pa tudi lokalno med različnimi suburbaniziranimi območji kontroverznih mest Pademontane), med posameznimi infrastrukturnimi politikami in politikami odprtih prostorov (ki na primer v teh primerih lahko postanejo sistem javnih površin).

both of districts and of the Po Valley, where a contained level of urbanisation is linked to the strength of some specialised farming products. In the former case the design of the new infrastructure may be carried out better through evaluation of the impact on the environment, in an attempt to minimise the impact without, however, limiting the processes of repopulation of fauna and flora, or creating instability in the ideographic network. Still to be investigated is whether the restricted insertion of some road linking infrastructures of limited circulation in these territories may become, with proper protection of the environment, a real support tool in a guided process of re-naturalisation, which often requires, however, supplementary action.

In the territories with a strong farming tradition the planning of infrastructures must relate to a changing agricultural landscape in order to bring out the wealth of formal values which was verified in the mid fifties through the experience of reclamation linked to economic growth.

In the private sector the project of infrastructure can assume a valence of urbanisation and greatly varied landscape, as an occasion for the construction of city spaces with various objectives in the context of urban improvement.

Whether it is a question of the redesigning of stations, new roads or new ring roads there is a need to tackle the difficult problem of defining the Italian city, an aspect that has come up against difficulties in local government, although over the past decade much progress has been made in overcoming the lack of references and inflexibility in local governance.

In order to carry out this complex valence of the infrastructure project much rethinking is required concerning the decision making processes, attitudes and opinions related to the action to be taken for the project, as well as the need to come to agreements regarding the various policies involved. Undoubtedly the decision-making processes regarding reconstruction and proposals have received much attention over the past decade.

It would appear clear by now that intervention on the infrastructures may constitute the opportunity to improve the landscape only if there are new attitudes to the technical aspects and if decision-making becomes more shared, through

Resnično osrednji prostori, kakor tudi sistem območij zelenih pasov, območij tišine in miru, priborjenih iz hrupnih krajin, so tisti, ki se nahajajo med infrastrukturnimi objekti in trgovskimi naselji ter lokalno in arhitekturno reorganizacijo javnih služb.

Na prvi pogledi se zdi, da je splošno razširjena ideja o infrastrukturnih koridorjih do neke mere tako usmerjena, vendar ostaja preveč omejena na idejo območja in funkcije. Da bi preoblikovali suburbanizirana območja in krajino, morajo medsebojne povezave med različnimi politikami imeti logiko, ki ni omejena samo na povezovanje (integracijo) različnih omrežij in ki poteka glede na pravokotne odseke, ki se po velikosti zelo razlikujejo, in na ozemlja, na katerih se objekti nahajajo. Poleg tega terjajo projekte, ki sočasno delujejo na drugačnih ravneh kot tisti, ki so podrobno dani v infrastrukturnem projektu, začenši od vmesnega projekta urbanih naselij in vse do bolj obsežnih projektov omrežja.

Poudariti je treba, da se lahko finančni vidiki obravnavajo samo na podlagi te povezave med različnimi politikami, da se zagotovi, da se delo na zelenih območjih ne vidi zgolj kot nadaljna razvojna stopnja sofinanciranja razlaščenih območij za izgradnjo zabaviščnih in trgovskih centrov. Takšna politika se ne skuša izogniti odgovornosti, ki izhaja iz razvoja suburbaniziranih območij in krajine.

Kot zaključek je treba poudariti, da ko se sklicujemo na kompleksni sistem infrastrukturnih naložb in njihovo vlogo pri ponovni opredelitvi italijanske krajine, se moramo sklicevati ne samo na velika dela stvarnega prava, pač pa tudi na večji projekt, ki ga je treba opredeliti kot zbirko različnih majhnih posegov, ki se v glavnem, vendar ne izključno, ukvarjajo z izboljšanjem že obstoječih omrežij, urbanih in suburbanih cest.

Da bi izboljšali italijansko krajino, si moramo zamisliti veliki načrt, ki se uresniči s pomočjo običajne dolgoročne javne politike strateških vrednot, ki vključuje izboljšanje cest, redefinicijo cest, učinkovit tok vode, oblikovanje pločnikov in stez za kolesarje, in v bolj splošnem smislu, različne sisteme življenjskega sloga, ki jih določajo različni prometni sistemi, velike površine za parkiranje, z drevesi obdane avenije, ki poleg tega, da so ekološke, vračajo urbani organizaciji tretjo razsežnost, ki je še vedno razvidna iz kart.

accountability for designs that are not immediately popular. Most of all there must be some comparison with other scenarios proposing ideas of landscapes able to generate connections between the various networks, (roads, railways, airports), and with different scales (national-regional but also local between different suburbanised areas of the controversial cities of Pedemontana), between policies on infrastructures and those on open spaces which are involved (which for example in the cases in question may become a system of public areas).

The real central places as well as a system of green belt areas, areas of silence and tranquillity carved out of noisy landscapes are those between infrastructures and commercial settlements and the reorganisation of public services, locally and architecturally.

The widespread idea of infrastructural corridors would seem to be oriented to some extent in this direction, but it remains too restricted to the idea of area and function; in order to reform suburbanised areas and landscape the interconnections between the various policies require a logic that is not limited only to integration between the various networks and which proceeds in relation to perpendicular sections, that vary greatly in size, and to the territories involved in the structures. They, moreover, require projects that work concomitantly on different scales from that detailed in the infrastructure project, starting from the intermediary project on urban settlements and extending to the more extensive ones of the network.

It should be underlined that only through this link between different policies can financial aspects be dealt with to assure that work on green areas is not seen to be only a further development of co-financing of dispossessed areas for the construction of entertainment or commercial centres. Such a policy does not try to escape accountability that may be considered as evolution of suburbanised areas and of the landscape.

In conclusion it must be pointed out that when we refer to a complex system of infrastructure investments and their role in the redefinition of the Italian landscape, we must refer not only to the great works of objective law, but also to a greater project to be defined by a collection of various small interventions mainly, but not exclusively, concerned with improvement of the pre-existing networks, urban and suburban roads.

Politika, ki je prilagodljiva pri svojem preprojektiranju, ki se izogiba urbanim modelom, ki znova predlagajo standardne prostore v bližini cest, nekaj, kar je resnična priložnost, da se izrazi izjemno banalnim in za bivanje neprimernim območjem.

V italijanskih krajinah je čedalje več dokazov o prizadevanjih za izboljšanje krajine z majhnimi, vendar splošno razširjenimi projekti. Takšni projekti morajo ostati decentralizirani, vendar jih mora spremljati, tudi s finančnega vidika, ponoven pregled (revizija) lokalnega financiranja cest, različnih delov mesta, kakor tudi vseh urbanih struktur, temelječ na logiki, ki ni avto-referenčna, nagrajujoč ne nujno najboljši projekt, pač pa tiste, ki so najbolj zanimivi ali sposobni izzvati posnemanje, da bi sprožili tok mojstrstva.

Če se spomnimo starih priročnikov *Ina-case* ali zakonodaje v zvezi s prispevki za izboljšanje, ali celo najbolj omejevalnih navedb za 'urbane standarde', se dobro zavedamo, kako lokalna ali skupna prizadevanja dosežejo več, če jih podpira stimulativna nacionalna politika. Izziv v tem primeru je izogniti se banalnemu 'opremljanju' urbanih območij in vrsti preveč drznih tehničnih rešitev. Zaželjeno je, da bi se naložbe zagotavljale na lokalni ravni in bile usmerjene v doseganje visoke ravni primernosti za življenje z izgradnjo bolj gostoljubnih odprtih in kolektivnih prostorov, in seveda, z varstvom te kompleksne in neprecenljivo dragocene javne dobrine, ki se imenuje krajina.

In order to improve the Italian landscape we must imagine a great plan that it is implemented through an ordinary public long term policy of strategic valences involving improvement of roads, redefinition of roads, efficient water flow, creation of pavements and bicycle lanes, and more generally, different systems of life style regulated by different transport systems, large parking areas, tree-lined avenues which, besides being ecological take the third dimension back to the urban organisation which we still read on maps.

A policy that is flexible in its redesign, avoiding traditional urban models which re-propose standard spaces close to streets, something that is a real opportunity to give expression to extraordinarily banal and uninhabitable areas.

In the Italian landscapes there is more and more evidence of attempts at improving the landscape through small but widespread projects. Such projects must remain decentralised but must be accompanied, also from a financial point of view, by a review of local funding for roads, various parts of the town as well as entire urban structures, based on non auto-referential logic, awarding not necessarily the best project but those that are the most interesting or able of to create an imitation in order to activate circuits of virtuosity.

If we think back to the old handbooks of Ina-casa *or the legislation regarding contributions for improvement, or even the most curtailing of indications for 'urban standards' we are well aware of how local or joint actions can achieve more when supported by a stimulating national policy. The challenge in this case is to avoid a banal 'furnishing' of urban areas and a series of presumptuous technical solutions. Preferably investments should be provided at local level and oriented towards achieving a high level of* liveability *in the territory through the construction of more hospitable open and collective spaces, and, of course, the protection of that complex and inestimably valuable public asset which is the landscape.*

Krajine zavarovanih območij Francije

Les paysages des Parcs naturels regionaux Francais

Nicolas Sanaa

Opredelitev pojma krajina:
Danes koncept krajine presega omejitve področja urejanja in se širi na področja posredništva. Opredeljen je kot »obraz dežele«, saj razodeva njeno kulturo in zgodovino. Ta živa zgodovina izhaja iz stvarnosti in vidika opazovalca. Kot »prostranstvo dežele, ki se ponuja opazovalcu« je treba krajino razumeti kot zapleten sistem odnosov, ki jih sestavljajo zadevni objektivni vidiki s področja delovanja, tehnike in znanosti, ter subjektivni vidiki, odvisni od zaznavanja, posluha, zgodovine, kulture in zavesti posameznika.

Sistemski pristop je izoblikovan v najmanj tri med seboj odvisne komponente:
- krajina, ki podpira prostor; delež prostora, ki je viden in zapolnjen z objekti;
- krajina vidnega prostora, ki vključuje pojem merila;
- predstavitvena krajina ali krajina prizorov; prostor, na katerem se živi ali se ga dojema glede na posluh, zgodovino, zavest vsakega posameznika.

Vir: Regionalni center pedagoške dokumentacije Akademije v Amiensu

Définition du mot paysage:
Aujourd'hui, le concept paysage dépasse les limites du monde de l'aménagement et envahit la sphère médiatique. Défini comme étant le »visage d'un pays«, il est le révélateur de sa culture et de son histoire. Cette histoire mouvante est le résultat de la réalité et du regard de l'observateur. »Étendue d'un pays s'offrant à l'observateur«, le paysage doit être considéré comme un système complexe de relations fait d'aspects objectifs relevant du fonctionnel, du technique et du scientifique et d'aspects subjectifs dépendant de la perception, de la sensibilité, de l'histoire, de la culture et de l'état d'âme de chacun.

L'approche systémique, articule au moins trois composantes interdépendantes:
- *le paysage espace-support; portion d'espace soumise à la vue, remplie d'objets;*
- *le paysage espace-visible incluant la notion d'échelle;*
- *le paysage-représentation ou paysage spectacle; espace vécu ou perçu selon la sensibilité, l'histoire, l'état d'âme de chaque individu.*

Source: CRDP Académie d'Amiens

1. Kaj je regionalni naravni park?

Gre za francosko posebnost. Regionalni naravni park je območje, ki se ga obravnava kot izjemo. V Franciji jih je 44 in predstavljajo 12 % nacionalnih površin. Leta 1967, ko so bili ustanovljeni, je Državni svet govoril o »plinskem pravu«, a takrat v projekt ni bil vključen sodni pritisk, temveč poziv k sodelovanju lokalnih akterjev. Od takrat so se razmere spremenile in zakonodaja je omogočila uporabo ukrepov za

1. Qu'est-ce qu'un Parc naturel régional?

Il s'agit d'une spécificité française. Un Parc naturel régional est un territoire d'exception. La France en compte 44 et ils représentent 12 % de la superficie nationale. En 1967, au moment de leur création, le Conseil d'État parlait de »droit gazeux« tant le projet n'impliquait pas à l'époque de contrainte juridique, mais faisait appel aux engagements des acteurs locaux. Depuis la situation a changé et la loi les a dotés d'outils pour faire valoir cet engagement; il n'en

uveljavitev tega sodelovanja; preostalo ni nič manj kot to, kar še zdaj tvori temelje parka, namreč načrtovanje in zavzetost lokalnih akterjev za velike prostorske projekte.

V tem smislu je regionalni naravni park poseljeno podeželsko območje, ki je na nacionalni ravni priznano zaradi svoje visoke vrednosti na področju dediščine in krajine. Organizacija naravnega parka izhaja iz dogovorjenega projekta na osnovi dveh ključnih pojmov: varstva in vrednotenja.

Država regionalni naravni park določi z dekretom za obdobje 12 let. Po oceni, klasifikaciji in vnovičnem predlogu je mogoče projekt obnoviti.

2. Naloge naravnega parka

Naloge parka so povezane s 5 strateškimi osmi:
- zaščita in gospodarjenje z naravno, kulturno in krajinsko dediščino,
- urejanje ozemlja,
- gospodarski in družbeni razvoj,
- eksperimentiranje,
- združevanje, izobrazba in obveščanje.

Vse te osi vsebujejo temo »Krajina in urbanizem«; to jih povezuje in takšen prečni pristop omogoča boljše ozaveščanje o pridobitvah ter višjo storilnost v okviru izvajane politike.

3. Prostorski projekt, uradno določen z listino

Listina regionalnega naravnega parka je predvsem pogodba, ki konkretizira projekt varstva in razvoja zadevnega ozemlja za obdobje desetih let. Revizije listine so v praksi pokazale, da sta potrebni še dodatni dve leti za oceno in predlog novega projekta; zato je klasifikacija določena za 12 let.

V listini so določeni pomembnejši cilji in usmeritve, ki so potrebne na področju varstva, uveljavitve in razvoja. Besedilo tudi podrobno določa ukrepe, ki omogočajo vzpostavitev zadevne politike. Listina zavezuje skupnost in državo tako v ciljih kot v njihovem uresničevanju.

4. Kdo sestavi listino?

Postopek sestave listine poteka na pobudo regije, ki potem lokalnemu organu zaupa nalogo zasnove projekta v dogovoru z zadevnimi akterji. Po odobritvi listine, ki je bila predhodno sprejeta

demeure pas moins que ce qui reste la base d'un Parc est l'élaboration et l'engagement des acteurs locaux autour d'un projet de territoire fort.

Dans cet esprit, un Parc naturel régional est un territoire rural habité, reconnu au niveau national pour sa forte valeur patrimoniale et paysagère. Le Parc naturel s'organise autour d'un projet concerté fondé sur deux mots clés: protection et valorisation.

L'Etat classe par décret le Parc naturel régional pour une durée de 12 ans. Suite àune évaluation, le classement, sur proposition d'un nouveau projet peut-être renouvelé.

2. Les missions d'un Parc naturel

Les missions d'un Parc abordent 5 axes stratégiques:
- *La protection et la gestion du patrimoine naturel, culturel et paysager,*
- *L'aménagement du territoire,*
- *Le développement économique et social,*
- *L'expérimentation,*
- *L'accueil, l'éducation et l'information.*

Le thème »Paysage et urbanisme« est contenu dans tous ces axes; il est fédérateur, et cette approche transversale permet une meilleure conscientisation de ses enjeux et une opérationnalité dans les politiques conduites.

3. Le projet de territoire formalisé dans une charte

La charte d'un Parc naturel régional est avant tout un contrat qui concrétise le projet de protection et de développement de son territoire pour dix ans. Les révisions de charte par la pratique ont révélé un besoin de deux ans supplémentaires pour évaluer et proposer un nouveau projet; d'où un classement valable 12 ans.

La charte détermine les grands objectifs àatteindre et les orientations àprendre en termes de protection, de mise en valeur et de développement. Le texte précise également les mesures qui lui permettront de mettre en œuvre sa politique. La charte engage les collectivité et l'État dans les objectifs comme dans leur mise en œuvre.

4. Qui élabore la charte?

C'est àl'initiative de la Région qu'est engagée la procédure d'élaboration d'une charte, qui ensuite confie àun organisme local le soin de préparer un pro-

s strani občin, njihovih notranjih skupnosti, departmajev in regije, ki jo običajno ratificirajo, se dokument posreduje prefektu regije in ministru za okolje s prošnjo po klasifikaciji za »regionalni naravni park«.

5. Vsebina listine

Listina regionalnega naravnega parka, ki je sestavljena na podlagi temeljitega vrednotenja prostora, vsebuje šest delov:

- Projekt varstva in razvoja;
- Načrt, ki izrecno navaja prostorske usmeritve listine glede na namembnost različnih območij parka. Ta del vsebuje visoko stopnjo strategije za varstvo in ohranjanje vrednosti krajinske dediščine;
- Pravilnike organov gospodarjenja s parkom, katerih delovanje je osredotočeno na uresničevanje ozemeljskega projekta;
- Natančen in oštevilčen program dejavnosti;
- Oznako parka, ki jo država dodeli preko Nacionalnega inštituta industrijske lastnine (INPI);
- Dogovor o izvajanju listine s strani države, ki ga podpišeta park in prefekt regije, ki jamči, da bodo državne službe posredovale z namenom podpiranja in krepitve povezanosti projekta.

6. Vloga javnosti v upravljanju prostora

Omejitve

Regionalni naravni park, ki ne razpolaga s specifično upravljalsko upravo, v ničemer ne spreminja splošnih veljavnih predpisov v lastninskem pravu, lovu, ribištvu...

Kljub temu so se občine, ki pripadajo parkom, zavzele za uresničevanje kakovostnih ukrepov na svojem ozemlju in zato se morajo tamkajšnji prebivalci prilagoditi specifičnim določbam, ki jih bodo morale občine sprejeti, denimo v okviru gradnje, upravljanju z vodami in odpadki, motornega prometa, pogozdovanja...

Kmetje, gozdarji in direktorji podjetij bodo pozvani, da v obojestransko ugodnemu odnosu, s pomočjo dogovorov med parkom in strokovnimi organizacijami v svojih vsakodnevnih dejavnostih bolje upoštevajo okolje in kakovost krajin. Ti dogovori bodo lahko potekali v več oblikah, na primer prek pogodb o vzdrževanju naravnih območij, integracije stavb, obvladovanja onesnaževanja, širjenja pogozdovanja, gospodarjenja z energijo...

jet en concertation avec les acteurs concernés. Après avoir approuvé la charte, préalablement adoptée par les communes, leurs intercommunalités, les départements et la Région qui normalement la valident, le document est ensuite transmis au Préfet de Région, au Ministre de l'Environnement en demandant le classement en »Parc naturel régional«.

5. Le contenu de la charte

Élaborée à partir d'un minutieux diagnostic du territoire, la charte d'un Parc naturel régional comporte six parties:

- *Le projet de protection et de développement;*
- *Un plan qui explicite les orientations spatiales de la charte selon les vocations des différentes zones du Parc. Cette partie est éminemment stratégique pour la protection et la valorisation du patrimoine paysager;*
- *Les statuts de l'organisme de gestion du Parc dont la fonction réside dans la mise en œuvre du projet de territoire;*
- *Un programme d'actions précis et chiffré;*
- *La marque du Parc qui sera déposé par l'Etat à l'INPI (Institut National de la Propriété Industrielle);*
- *La convention d'application de la charte par l'Etat signée entre le Parc et le Préfet de Région qui garantira que les services de l'Etat interviendront pour favoriser et renforcer la cohérence du projet.*

6. Le rôle des publics dans la maîtrise de l'espace

Les contraintes

Un Parc naturel régional, ne disposant pas d'un pouvoir réglementaire spécifique, ne modifie en rien les règles générales applicables au droit de la propriété, à la chasse, à la pêche…

Cependant les communes adhérentes aux Parcs se sont engagées à mettre en œuvre une démarche de qualité sur leur territoire, et de fait, leurs habitants doivent se conformer aux dispositions spécifiques que les communes seront amenées à prendre, dans le cadre par exemple de la construction, de gestion de l'eau et des déchets, de circulation motorisée, de boisement…

Les agriculteurs, forestiers, chefs d'entreprise seront incités dans un rapport gagnant-gagnant à l'aide de conventions passées entre le Parc et les organisations professionnelles, à une meilleure prise en compte de l'environnement et de la qualité des paysages, dans leur pratique au quotidien. Ces conven-

Obiskovalci bodo morali upoštevati pravila primernega obnašanja, kot na vseh poseljenih območjih podeželja, in paziti na posebne predpise v določenih predelih ali v okviru določenih športnih aktivnosti (promet z motornimi vozili, plezanje).

Prednosti
Po drugi strani bodo posamezniki, naj bodo prebivalci ali obiskovalci, lahko imeli koristi od prizadevanj parka, da jim zagotovi prijetno življenjsko okolje in ohranjene krajine, urejanje in službe, prilagojene njihovim pričakovanjem (kulturno dogajanje, izobraževalna dejavnost, oprema za raziskovanje...), skrbi za izmenjavo informacij (posveti za zasebnike ali nosilce projektov za namestitve). V tem smislu park skrbi za to, da lahko vsak projekt, ki bi utegnil pripomoči k razvoju krajine, lahko to zadovoljivo izvede s svojo listino.

7. Možnost varstva krajin brez odobritve

Zmožnost regionalnega naravnega parka, da zavaruje naravo in svojo dediščino, je v največji meri odvisna od njegove sposobnosti, da s pomočjo dogovarjanja doseže spoštovanje ciljev svoje listine, ki so jih določili podpisniki. Avtoriteta listine in možnost varstva krajin brez odobritve izhajata v glavnem iz dejstva, da se poslanci in njihovi partnerji na osnovi vrednotenja prostora zavedajo morebitnih izgub ali koristi v širšem okviru in zavzamejo kolektivna stališča, ki jih v primeru posameznih odločitev ne bi mogli: ta vidik je bistvenega pomena za smisel listine in njeno uresničevanje.

Praktično gledano je regionalni naravni park naprošen, da predloži svoje mnenje o projektih, za katere poteka ocena vpliva, o urbanističnih dokumentih in drugih dokumentih, ki predstavljajo okvir za dejavnosti na območju parka, kot v naslednjih nekaj primerih: sheme departmajev v zvezi s kamnolomi, odpadki, sprehajališči...

Vendar pa se park ne omeji le na to, da poda svoje mnenje, kadar je naprošen, kar bi zmanjševalo njegovo verodostojnost. Večino časa vnaprej predlaga in sodeluje pri pripravah projektov, da bi se lahko akterji bolje vključevali v zviševanje ciljev listine in se jih posluževali kot svojih adutov.

Park neposredno prispeva k ohranjanju svoje dediščine tudi s pomočjo uresničevanja specifičnih in zglednih programov dejavnosti s

tions pourront revêtir plusieurs formes au travers par exemple de contrats d'entretien des milieux naturels, l'intégration des bâtiments, la maîtrise des pollutions, la diversification des boisements, les économies d'énergies…

Les visiteurs devront respecter des règles de bonnes conduites comme dans tout espace rural habité et être attentifs aux réglementations particulières sur certains sites ou dans le cadre de certaines pratiques sportives (circulation des véhicules motorisés, escalade).

Les avantages
En contrepartie, les particuliers, qu'ils soient résidents ou visiteurs, auront pour avantage de bénéficier des efforts du Parc pour leur apporter un cadre de vie agréable et des paysages préservés, des aménagements et des services adaptés à leurs attentes (animation culturelle, actions éducatives, équipements de découverte…), dans un souci d'échanges et d'information (conseils aux particuliers ou aux porteurs de projet pour leur installation). Le Parc, dans cet esprit, veille à ce que tout projet susceptible de faire évoluer le paysage puisse le faire en adéquation avec sa charte.

7. La possibilité de protéger les paysages sans sanctionner

La capacité d'un Parc naturel régional à protéger la nature et son patrimoine réside surtout dans sa capacité à faire respecter, par la concertation, les objectifs de sa charte définis par ses signataires. La force de la charte et la possibilité de protéger les paysages sans sanctionner provient essentiellement du fait que les élus et les partenaires, sur la base du diagnostique territorial prennent conscience des enjeux à une échelle plus large et viennent à prendre des positions collectives qu'ils n'auraient pu tenir en les décidant individuellement: c'est essentiellement cet aspect qui va guider le sens de la charte et sa mise en œuvre.

Concrètement, le Parc naturel régional est sollicité, pour avis, sur les projets soumis à étude d'impact, sur les documents d'urbanisme et autres documents encadrant les activités sur son territoire dont voici quelques exemples: schémas départementaux des carrières, des déchets, de la randonnée…

Mais le Parc ne se limite pas à donner un avis quand il est consulté, ce qui réduirait sa crédibilité. La plupart du temps, il anticipe et participe aux préparations des projets afin que les acteurs puissent mieux intégrer à l'amont les objectifs de la charte et s'en servir

svojimi partnerji. Lahko gre za:
- izvajanje popisov lastnine, ki omogoča sprejetje določb, prilagojenih boljšemu gospodarjenju z dediščino,
- izvajanje kmetijsko okoljskih programov s strokovnimi organizacijami,
- izvajanje okoljskega vrednotenja podjetij,
- varovanje arhitekturne dediščine in njeno prilagajanje ekološkemu habitatu,
- pomoč pri zemljiškem upravljanju občutljivih naravnih okolij, vzdrževanje rek.

Učinkovitost parka nenazadnje izhaja iz zmožnosti oživljanja, razvijanja posluha za bogastvo dediščine na njegovem območju in izobraževanja o trajnostnem razvoju za osebe, ki tam živijo, delajo, se naseljujejo ali le prehajajo prek ozemlja, z namenom spreminjanja njihovega odnosa in vedenja.

8. Ali je na območju regionalnega naravnega parka mogoče namestiti kakršne koli naprave in ureditve?

Namestitev določenih naprav in ureditev, kot je težka infrastruktura (avtoceste, električne linije z zelo visoko napetostjo, železniška linija) ali namestitve, ki so vir onesnaževanja (odpadi, tovarne...), lahko na območju regionalnega naravnega parka povzročajo težave v parku kot celoti ali v določenih posebno občutljivih predelih.

Pojavljata se dva primera:
- naprave in ureditve veljajo za združljive z določbami listine: organ za upravljanje parka zadevnim partnerjem predlaga načine uresničevanja, ki zagotavljajo vključenost v določeni krajini, ki služi kot zgled;
- naprave in ureditve veljajo za nezdružljive z vzdrževanjem kakovosti prostora ali območja glede na listino parka. Organ za upravljanje je tako odgovoren, da priskrbi vse dejavnike ovrednotenja in skrbi za to, da zadevne oblasti ne izdajo dovoljenj.

Poleg tega se v primeru, da je za naprave ali ureditve na območju parka potrebna ocena vpliva, sistematično posvetuje z upravo parka.

V primeru, da se določb iz listine ne upošteva, se lahko organ za upravljanje parka obrne na upravno sodišče.

comme des atouts.
C'est aussi en réalisant prioritairement des programmes d'actions spécifiques et exemplaires avec ses partenaires que le Parc contribue directement à préserver son patrimoine. Il peut s'agir:
- *De réalisation d'inventaires permettant de prendre les dispositions adaptées à une meilleure gestion du patrimoine,*
- *De la conduite de programmes agri environnementaux avec les organisations professionnelles,*
- *De la réalisation de diagnostics environnementaux des entreprises,*
- *De la sauvegarde du patrimoine architectural et de son adaptation à l'habitat écologique,*
- *D'aide à la maîtrise foncière d'espaces naturels sensibles, de l'entretien des rivières.*

L'efficacité d'un Parc relève enfin de sa capacité d'animation, de sensibilisation à la richesse patrimoniale de son territoire et d'éducation au développement durable des personnes y vivant, y travaillant, s'y implantant ou y passant, dans l'objectif de modifier leurs comportements et leurs pratiques.

8. Peut-on réaliser n'importe quel équipement sur un Parc naturel régional?

L'implantation de certains équipements peut poser problème sur le Parc naturel régional dans son ensemble ou sur certains secteurs particulièrement sensibles comme des infrastructures lourdes (autoroutes, lignes électriques très haute tension, ligne de chemin de fer) ou des installations polluantes (déchetteries, usines…)

Deux cas de figure se présentent:
- *L'équipement est jugé compatible avec les dispositions de la charte: l'organisme de gestion du Parc propose aux partenaires concernés des modalités de réalisation assurant son intégration exemplaire sur le site envisagé;*
- *L'équipement est jugé incompatible avec le maintien de la qualité du territoire ou du site à la lecture de la charte du Parc. L'organisme de gestion a alors la responsabilité de fournir tous les éléments d'appréciation et de veiller à ce que les autorités compétentes ne l'autorisent pas.*

Par ailleurs, le Parc est systémiquement consulté lorsqu'un équipement ou un aménagement sur son territoire nécessite une étude d'impact.

Au cas où les dispositions de la charte ne seraient pas respectées, un recours au tribunal administratif peut être engagé par l'organisme de gestion du Parc.

9. Ali so župani parkov razdvojeni med listino in interesi svojih občin?

Pobude, pogajanja, volitve in izvajanje politike regionalnih naravnih parkov so stvar lokalnih poslancev, ki skupaj sestavijo listino. S prostovoljnim podpisom listine si župani določijo skupna pravila in jamčijo za lastne potrebe. Ta zavzetost za potrditev ciljev listine parka vključuje občino v celotni veljavnosti listine, ne glede na spremembe občinskih delovnih skupin. To je tisto, kar povzroča težave, vendar tudi pripomore k bogatenju politike in dejavnosti regionalnih naravnih parkov.

10. Nove oblike povezovanja urbanih središč in podeželja

Če je narava v regionalnem naravnem parku večinoma podeželska, pa vseeno obstaja raznolikost med okoliščinami med parki in znotraj istega parka. Ločimo tri kategorije: pravo podeželje, vmesno podeželje in podeželje pod urbanim pritiskom.

V Franciji od leta 1975 pomagamo pri ponovni naselitvi regij in podeželja, ki vsekakor ne poteka na homogen način. Regionalna mesta se večajo in vključujejo svoja obrobja z združevanjem v medobčinske strukture, ki jih imenujemo 'aglomeracijske skupnosti' (50.000 prebivalcev). Ti urbani prostori pogosto prevladajo nad bližnjimi podeželskimi prostori s tem, ko dajejo prednost 'urbani razdelitvi' in s tem večji pozidanosti prostora, ki poteka ne oziraje se na značilnosti in privlačnost dediščine.

Danes se v kar 35 od 44 regionalnih parkov kaže podobna slika kot v urbanih aglomeracijah, kjer prevlada interes lokalne politike. Ta popolna ali delna nadvlada lokalnih interesov predstavlja način izvajanja vsakega lokalnega projekta. V parkih ne gre za prepoved (kontrolo) doseljevanja novih prebivalcev ampak bolj za centralizacijo razvoja naselij na osnovi vključevanja stavbne dediščine, oplemenitene s sodobnimi pristopi. V parkih si prizadevajo vzpostaviti neko ravnovesje med obema skrajnostma.

Ob upoštevanju vsebine listine regionalnega naravnega parka, ki je bila sprejeta z uredbo, morajo biti projekti in programi, katerih nosilci so Aglomeracijske skupnosti na skupnem območju v regionalnem naravnem parku, združljive z usmeritvami in ukrepi, ki jih navaja listina.

9. Les maires des Parcs sont-ils pris entre la charte et les intérêts de leur commune?

La politique des Parcs naturels régionaux est initiée, négociée, voulue et mise en œuvre par les élus locaux qui élaborent collectivement la charte. En signant volontairement la charte, les maires se fixent une règle du jeu commune et témoignent d'une exigence vis-à-vis d'eux-mêmes. Cet engagement d'approbation des objectifs de la charte du Parc implique la commune pour toute la validité de cette charte, quels que soient les changements des équipes municipales. C'est là, la difficulté, mais aussi la richesse de la politique et de l'action des Parcs naturels régionaux.

10. Les nouvelles formes de liens urbain-rural

Si la nature d'un Parc naturel régional est principalement rurale; il existe une diversité de situations entre les Parcs, et au sein même d'un Parc. On distingue trois catégories: le rural profond, le rural intermédiaire et le rural sous pression urbaine.

En France, nous assistons depuis 1975 à un repeuplement des régions et campagnes, qui certes ne se réalise pas de façon homogène. Les villes régionales s'agrandissent et intègrent leur périphérie, notamment en se rassemblant dans des structures intercommunales appelées 'Communauté d'agglomération' (50 000 habitants). Ces espaces urbains ont tendance à gagner sur les espaces ruraux de proximité en favorisant 'l'étalement urbain' et l'artificialisation des territoires avec la naissance de lotissements sans caractère et sans attrait patrimonial.

Aujourd'hui, sur les 44 Parcs naturels régionaux, 35 ont des périmètres communs avec une Communauté d'Agglomération, d'où il résulte des processus d'articulation des politiques territoriales. Ces chevauchements territoriaux totaux ou partiels sont fonction des caractéristiques de chaque projet de territoire. Pour les Parcs, il ne s'agit pas de limiter l'accès à leur territoire, mais d'intégrer les nouveaux arrivants et projets, à partir d'une logique de centre bourg sur la base d'une maîtrise de l'espace et d'une émulation de l'architecture vernaculaire s'enrichissant par la modernité des approches. Les Parcs travaillent notamment sur l'émergence d'un habitat intermédiaire.

Compte tenu de la portée d'une charte de Parc naturel régional adoptée par décret, les projets et programmes portés par les Communautés d'Agglomération sur le territoire commun à un Parc naturel régional devront être compatibles avec les orientations et les mesures contenues dans la charte.

Ta obveznost skladnosti velja zlasti v primeru Sheme teritorialne koherence (SCOT), katere nosilci so Aglomeracije. Večino časa so poslanci in strokovnjaki v parkih v prvi vrsti udeleženi pri sestavljanju urbanističnih dokumentov, pri čemer se njihovo oblikovanje prav tako izvaja z dogovarjanjem in opiranjem na strokovnost in inženirstvo.

11. Zemljišča v regionalnih naravnih parkih

Francija je trenutno v položaju nebrzdane pretirane porabe kmetijskih zemljišč: vseh šest let kultivirane površine v departmaju, izginjajo v korist gradenj in ureditev. Regionalni naravni parki se poslužujejo aktivne politike ohranjanja naravnih in kmetijskih območij, zlasti s poseganjem v lastništvo.

Glavne dejavnosti parkov na tem področju so:

Spodbujanje k nakupu
Splošno gledano parki sami niso neposredni kupci naravnih ali kmetijskih zemljišč, ker po ugotovitvah to izhaja bolj iz vloge departmajev prek njihovih šol, konservatorijev ali lokalnih skupnosti. V tem primeru parki nastopajo:

- pri začetnih stopnjah nakupa, pri ugotavljanju, na katerih območjih je potrebno poseči z nakupom in pozivanju konservatorijev ali departmaja, naj nastopi kot kupec na teh območjih;
- pri dopolnjevanju teh uradov, pri označevanju območij in spodbujanju občin ali vzajemnih skupnosti k nakupu.

Spremljanje pri nakupu
Park lahko tudi intervenira v začetnih stopnjah, torej takrat, ko neka skupnost išče zemljišče z namenom nakupa, in prispeva svoje tehnične zmožnosti za vzpostavitev dokumentacije nakupa s preprodajo zemljišč s strani SAFER.

SAFER je organizacija, ki kupuje in ponovno prodaja obrate in kmetijska zemljišča.

Nakup s strani parka samega
V nekaterih primerih park nastopa kot kupec zemljišč: gre za zanemarjena naravna območja, cilj pa je vzdrževanje biotske raznovrstnosti in odprtost krajine.

Lahko gre za kmetijska ali naravna zemljišča na urbanih obrobjih, ki so kupljena kot posledica pritiska. Vseeno so to v večini primerov nakupi

Cette obligation de compatibilité s'applique particulièrement au Schéma de Cohérence Territoriale (SCOT) portés par les Agglomérations. La plupart du temps, les élus et techniciens des Parcs sont associés en amont à l'élaboration des documents d'urbanisme, et là aussi l'articulation s'effectue par voie de concertation et d'appui en expertise et en ingénierie.

11. Le Foncier dans les Parcs naturels régionaux

La France est actuellement en situation de surconsommation effrénée de l'espace agricole: tous les six ans, c'est l'équivalent des surfaces cultivées d'un département qui disparaît, au profit de constructions et d'aménagements. Les Parcs naturels régionaux mènent des politiques actives de préservation des espaces naturels et agricoles, notamment en intervenant sur l'axe foncier.

Les principales actions des Parcs dans ce domaine sont:

Incitation à l'acquisition
De façon générale, les Parcs ne se portent pas directement acquéreur des espaces naturels ou agricoles, trouvant que cela ressort plutôt du rôle du département par ses ENS, des Conservatoires, ou des collectivités locales. Dans ce cas, les Parcs interviennent:

- *En amont de l'acquisition, en repérant des espaces nécessitant une intervention d'acquisition, et, poussant les conservatoires ou le Département à se porter acquéreurs sur les zones à enjeu;*
- *En complémentarité de ces organismes, en repérant des espaces et en incitant les communes ou intercommunalités à les acquérir.*

Accompagnement à l'acquisition
Le Parc peut aussi intervenir en aval, c'est-à-dire lorsqu'une collectivité cherche à acquérir un terrain, il apportera ses compétences techniques à l'élaboration du dossier d'acquisition avec la rétrocession de terrains par la SAFER.

La SAFER est un organisme qui achète et revend des exploitations et terrains agricoles.

Acquisition par le Parc lui-même
Dans certains cas, le Parc se porte acquéreur de terrains: il s'agit de zones naturelles en déprise, et l'objectif vise un maintien de la biodiversité et une ouverture du paysage.

Il peut s'agir de terrains agricoles ou naturels en milieu périurbain acquis en réponse à la pression.

v izjemnih naravnih območjih. Parki prav tako spodbujajo skupnosti k nakupu zazidljivih zemljišč (uveljavljanje predkupne pravice za skupnosti) za namene urbanističnih projektov, socialnih stanovanj, pa tudi zviševanje urbane gostote, kar lahko pripomore k ohranjanju posestev.

S strogo kmetijskega vidika parki izvajajo dejavnosti podpore za združitev parcel ali izmenjavo zemljišč med posamezniki na območjih s problematiko opuščanja rabe, pa tudi pozivanja k odprtosti krajine na kmetijsko manj pomembnih območjih. S tem namenom parki delujejo v partnerstvu s kmetijskimi zbornicami. Zveza parkov in Stalna skupščina kmetijskih zbornic APCA letno podpisujeta dogovore in organizirata izmenjave med člani obeh mrež.

12. Trajnostni urbanizem

Kot v članku razsodno poudarja Mathilde Kempf, bi bilo mogoče pojav povečevanja gostote prebivalstva v ruralnem okolju strniti v izraz »ko se mestni človek odpravi na deželo« v smislu organizacije vasi in njenih potencialov širjenja, pri čemer se je treba soočiti z dotokom ljudi na tako prefinjen način kot pri mestih; poleg tega pa z možnostjo boljšega dogovarjanja in sodelovanja prebivalcev. S tem v zvezi parki opozarjajo, da čeprav vključujejo pojav medobčinskih skupnosti, raven občine v smislu posegov s podpiranjem projektov, ki služijo kot zgled, še vedno ostaja primerna raven.

Pogosto prihaja do nestrinjanj, kadar se resno razmišlja o razvojnih projektih na medobčinski ravni, ker so župani odgovorni za urbanizem v svoji občini in ker se na tej ravni pobira davke. Kljub temu bi se moral pravi trajnostni urbanizem odvijati na medobčinski ravni. Vsota občin, ki izvajajo urejanje krajine z miselnostjo trajnostnega razvoja, ne povzroča nujno trajnostnega razvoja: če neka občina razvije parceliranje, obrtno območje,... bo to imelo posledice za vse sosednje občine. Koherentni projekti pa se lahko razvijejo samo takrat, kadar skupina občin razmišlja skupaj. Kljub temu to v sedanjem kontekstu ustanov in davkov ostaja zelo zapleteno, uresničitev pa ne povsem stvarna možnost.

Na področju trajnostnega urbanizma parki podpirajo štiri bistvene vrednote:

Néanmoins la plupart des expériences sont des acquisitions en zones naturelles remarquables. Les Parcs incitent aussi les collectivités à acquérir des terrains constructibles (utilisation du droit de préemption urbain des collectivités) à des fins de projets d'urbanisme, de logement social, mais aussi de densification urbaine, ce qui peut concourir à la préservation des terres.

Au plan strictement agricole, les Parcs mettent en oeuvre des actions de soutien au remembrement ou à l'échange de terrains entre particuliers, sur des zones à problématiques d'enfrichement, et aussi favorisant l'ouverture du paysage, dans des zones de déprise agricole. Pour ce faire, les Parcs travaillent en partenariat avec les chambres d'agriculture. La Fédération des Parcs et l'APCA signent annuellement une convention et organisent des échanges entre les membres des deux réseaux.

12. L'urbanisme durable

Comme le souligne judicieusement un article de Mathilde Kempf, on pourrait résumer le phénomène de densification du milieu rural par la formule »Quand l'urbain part en campagne«, au sens où l'organisation d'un village et ses potentialités d'extension s'envisage, de par les flux auxquels il doit faire face, aussi finement que pour une ville; avec en plus la possibilité d'une meilleure concertation et participation des habitants. C'est dans cet esprit que les Parcs rappellent que, s'ils intègrent le phénomène intercommunal, il n'en demeure pas moins que l'échelle de la commune, en termes d'intervention par des appuis à des projets exemplaires, reste le niveau pertinent.

Il y a souvent une crispation pour vraiment réfléchir à des projets de développement à l'échelle intercommunale parce que ce sont les maires qui ont la responsabilité de l'urbanisme sur leur commune et les taxes sont perçues à ce niveau. Néanmoins, un véritable urbanisme durable devrait se faire à une échelle intercommunale. Une somme de communes qui mettent en place un aménagement du territoire dans une logique de développement durable ne produit pas nécessairement du développement durable: si une commune développe un lotissement, une zone artisanale,... cela aura des incidences sur tous les communs alentours. Et c'est seulement lorsque l'ensemble de ces communes réfléchissent conjointement, que peuvent vraiment se développer des projets cohérents. Cependant, dans le contexte institutionnel et fiscal actuel, cela reste très complexe et peu réaliste à mettre en œuvre.

- Prekinitev urbanizacije brez posebnega namena: spodbujanje urbanizacije, ki je odraz politike trajnostnega razvoja; to pomeni, obvladovanja prostora, ki je združljivo z ekološko zavednim vedenjem prebivalstva, z dolgoročno vizijo, upoštevanjem različnih pristopov (kmetijski, gospodarski, vidik biotske raznovrstnosti itd.) in praks (bivališče, delo, selitve, ...);
- Spodbujanje gospodarjenja s prostorom, omejevanje gradnje stavb, ki zavzamejo zelo veliko prostora (na primer paviljonskih bivališč), za usmeritev k bolj mešani rabi, ki združuje različno prebivalstvo in dejavnosti;
- Obvladovanje okoljskih stroškov urbanega razvoja, podpiranje ekološkega habitata (obnovljivi viri energije, bioklima, gospodarjenje z vodo, zbiranje deževnice);
- Izgradnja urbanističnega projekta s pritegnitvijo prebivalcev k sodelovanju.

13. Krajina in nepredvidene okoliščine

Razvoj v krajini in s tem povezave ureditve pogosto sprožajo burne debate. To se ravno dogaja v primeru umeščanja vetrnih elektrarn v krajino. Parki ne morejo nasprotovati proizvodnjo obnovljivih virov energije, istočasno pa dopustiti postavitve vetrnic v svojo občutljivo krajinsko sliko. Še več, v parkih niso naklonjeni proizvodnji obnovljivih virov energije brez neposrednih pozitivnih ekonomskih vplivov na lokaciji sami

V tem okviru so regionalni naravni parki s svojimi partnerji sestavili vetrne sheme, kjer so bila opredeljena območja možne namestitve vetrnih elektrarn, in tista, kjer to ni izvedljivo. Te sheme so bile plod dolgega dogovarjanja, ki je omogočilo lažje sprejemanje in namestitev te krajinske spremembe.

14. Mreža regionalnih naravnih parkov: avtoriteta za vprašanja krajine

Preko Zveze regionalnih naravnih parkov Francije obstajajo predvsem 'tematska omrežja'. Kot posebno privilegirano sredstvo njihovih izmenjav in skupnih dejavnosti je zveza pooblaščena za predstavljanje njihovih interesov na upravnih organih, parlamentarnih skupščinah in institucionalnih organizacijah, kakor tudi za obveščanje javnosti. Zvezo sestavljajo trije kolegiji: naravni parki, regije in partnerji, kar je država.

En matière d'urbanisme durable les Parcs soutiennent quatre valeurs qui leur sont essentielles:

- *Rompre avec une urbanisation par défaut: promouvoir une urbanisation qui reflète une politique de développement durable; c'est-à-dire une maîtrise de l'espace compatible avec des comportements écocitoyens des populations, dans une vision àlong terme, prenant en compte différentes approches (agricole, économique, biodiversité, etc.) et usages (habitat, travail, déplacement, ...);*
- *Favoriser l'économie d'espace, limiter les logiques de constructions très consommatrices d'espace (habitat pavillonnaire par exemple) pour aller vers une urbanisation plus mixte, qui mélange les populations et les activités;*
- *Maîtriser les coûts environnementaux du développement urbain, soutenir l'habitat écologique (énergies renouvelables, bioclimatiques, économies d'eau, récupération des eaux de pluie);*
- *Construire le projet d'urbanisation en faisant participer les habitants.*

13. Paysage et impondérables

Le paysage évolue et parfois certains aménagements apportent des débats plus vifs que d'autres. Ce fut le cas au moment du lancement de l'éolien. Les Parcs ne pouvaient pas être contre la production d'énergie renouvelable et dans le même temps soutenir l'implantation d'éoliennes àdes endroits sensibles au plan paysager. De plus, les Parcs n'étaient pas favorables à la production d'énergie renouvelable totalement hors sol, et souhaitaient qu'au plan économique des retombées locales existent.

Dans ce cadre les Parcs naturels régionaux ont élaboré avec leurs partenaires des schémas éoliens sur les périmètres de Parc, sur lesquels étaient mentionnées les zones qui pouvaient accueillir des éoliennes et précisant les endroits où ce n'était pas possible. Ces schémas ont été le fruit d'une longue concertation qui a permis de mieux accepter et accueillir cette modification paysagère.

14. Le réseau des Parcs naturels régionaux: une force pour l'enjeu du paysage

Il existe notamment au travers de la Fédération des Parcs naturels régionaux de France 'des réseaux thématiques'. Outil privilégié de leurs échanges et de leurs actions communes, la Fédération est chargée de la représentation de leurs intérêts auprès des administrations, des assemblées parlementaires et des organismes institutionnels, ainsi de l'information du public. La Fédération est composée de trois col-

Ta mreža je še zlasti močna s predlogi; tako je bilo na primer v času Krajinskega zakona, ki je omogočil, da so listine nasprotovale urbanističnim dokumentom in da je bil predviden podpis konvencije skupaj z državo, z namenom da skrbi za koherenco javne politike na ozemlju parka.

Natančneje na področju zveze obstaja mreža »Urbanizem in krajina«, ki redno komunicira preko elektronske pošte in sistema ekstranet. Poleg tega se sestaja dvakrat letno, ko poteka izmenjava praktičnih izkušenj in strategij, in predlaga zavzemanje stališč v zvezi z upravljanjem prostora, ki ustreza ugotovljenim potrebam in aktualnim vprašanjem. Ta problematika znova načenja zadeve, ki so jih obravnavale že druge strokovne mreže v zvezi, zlasti mreža agronomov, mreža za energijo in zemljišča, mreža za okolje in gospodarski razvoj... Pojavljajo se prekrivanja področij, zlasti na srečanjih, ki jih zveza organizira, kjer je omogočen prečni pristop.

15. Evropska konvencija o krajini in regionalnih naravnih parkih

Parki ne delujejo v zaprtem krogu in razvijajo številna sodelovanja z drugimi območji v Afriki, Južni Ameriki, Vzhodni Evropi. Poleg tega v lokalnem okviru sovpadajo z regionalno politiko, tako nacionalno kot evropsko, zlasti v sodelovanju z zaporednimi programi Leader, Life, Interreg...

V nacionalnem okviru so nedavno sodelovali in se skupaj z drugimi partnerji udeležili Manifesta o krajini, katerega glavne usmeritve so:

- bogastvo krajine kot pomembno vprašanje (kulturno, ekološko, gospodarsko, socialno);
- grobi in slabo upravljani posegi spreminjanja;
- za izbrane krajine, ki temu niso bile podvržene.

Kar zadeva Evropsko konvencijo o krajini, so regionalni naravni parki vsekakor v skladu z miselnostjo tega besedila in predlaganih ciljev, ki jih navaja, tako pri ozaveščanju o upravljanju krajin kot pri izmenjavah med ozemlji za prednostno obravnavanje izmenjave izkušenj znotraj Evrope. V tem smislu parki poskušajo vzpostaviti skupni jezik, zlasti med sestavo listine ali revizijo, pri tem pa se opirajo na izraze, predlagane v konvenciji, in njihove opredelitve (krajinska politika, cilji kakovosti, varstvo,

lèges: les Parcs naturels, les Régions, les partenaires dont l'Etat.

Ce réseau est notamment force de proposition; ce fut le cas notamment au moment de la loi »Paysage« qui a permis aux chartes de devenir opposables aux documents d'urbanisme et de prévoir la signature avec l'État d'une convention pour veiller à la cohérence des politiques publiques sur le territoire d'un Parc.

Plus particulièrement à la Fédération, il existe le réseau »Urbanisme et Paysage« qui échange régulièrement par mail et par un système d'Extranet. Par Ailleurs, il se réunit deux fois par an pour échanger sur les pratiques et les stratégies, et propose également des positionnements sur la maîtrise de l'espace en fonction des besoins qu'il identifie et de l'actualité. Cette problématique recoupe des sujets traités par d'autres réseaux techniques de la Fédération, en particulier, le réseau des agronomes, le réseau énergie et territoire, le réseau environnement et le réseau développement économique... Des interfaces existent, notamment lors des rencontres que la Fédération organise permettant l'approche transversale.

15. La convention européenne du paysage et les Parcs naturels régionaux

Les Parcs ne fonctionnent pas en circuit fermé, et développent de nombreuses coopérations avec d'autres territoires, en Afrique, en Amérique du Sud, en Europe de l'est. De plus au plan local, ils font coï ncider politique régionale, nationale et européenne, notamment en participant aux successifs programmes Leader, Life, Interreg…

Au plan national ils ont récemment participé et se sont engagés avec d'autres partenaires sur un Manifeste du Paysage dont les principales orientations sont:

- *La richesse paysagère un enjeu majeur (culturel, écologique, économique, social);*
- *Des bouleversements brutaux et mal maîtrisés;*
- *Pour des paysages choisis et non subis.*

Concernant la Convention Européenne du Paysage, les Parcs naturels régionaux se retrouvent bien dans l'esprit de ce texte et dans les objectifs qu'il propose; tant sur la conscientisation de la maîtrise des paysages que sur les échanges entre territoires pour favoriser les transferts d'expériences au sein de l'Europe. C'est dans cet esprit que les Parcs travaillent à la construction d'un langage commun, notamment lors de la rédaction d'une charte ou d'une révision, en

gospodarjenje, urejanje) v povezavi s francoskim Krajinskim zakonom. Nedavna študija, ki jo je naročilo Ministrstvo za okolje, je pokazala, da so besedila listin v zvezi z vprašanjem krajine različna in med seboj nezdružljiva; to bi do določene mere lahko ogrozilo njihovo varstvo s pravnega vidika. To delo bo potekalo vzporedno z obširnim naborom sredstev in metod, ki so jih razvili parki, pri obravnavi problematike »Urbanizma in krajine«, in bo izšlo v publikaciji.

Ta prizadevanja za skupni jezik se nam zdijo pomembna za izmenjavo na stopnji mreže in onstran, s čimer bomo dokazali, da upravljanje prostora predstavlja peto vrednoto trajnostnega razvoja.

s'appuyant sur les termes proposés par la convention et leur définition (Politique du paysage, objectif de qualité, protection, gestion, aménagement) en lien avec la loi »Paysage« française. Une récente étude commandée par le Ministère de l'Environnement a montré que le vocable des chartes sur la question du paysage était divers et disparate; et d'une certaine manière pouvant fragiliser sa protection d'un point de vue juridique. Ce travail se fera en parallèle avec un inventaire exhaustif des outils et méthodes élaborés par les Parcs pour traiter de la problématique »Urbanisme et Paysage« et donnera lieu àune publication.

Ce travail sur le langage commun nous semble important pour échanger àl'échelle d'un réseau et audelà et ainsi démontrer que la maîtrise de l'espace constitue la cinquième valeur du développement durable.

Urejanje krajine v obalnih območjih Sredozemlja - za kakovostno krajino

Landscape management in Mediterranean coastal areas - For quality landscape

mag. Marko Prem M. Sc.

Pestrost obalnih krajin

Sredozemske krajine odražajo sedanji in pretekli odnos med človekom in njegovim naravnim in grajenim okoljem in s svojo pestrostjo prispevajo k lokalni in regionalni identiteti. Skozi tisočletja so različna ljudstva, kulture in religije, ki so cvetele na Sredozemlju, razvile zelo bogate kulturne krajine, kot rezultat transformacije tal z namenom pridelovanja hrane, umetniškega udejstvovanja, gradnje bivališč, utrdb in podobno. Danes smo, žal, vse prevečkrat priče naraščajočim pritiskom na kulturno identiteto, dediščino in krajinsko pestrost v regiji zaradi zunanjih (globalizacija) in notranjih vplivov (hitra urbanizacija v obalnih območjih, ki spreminja tradicionalne socio-ekonomske strukture). Rezultat teh vplivov je razvrednotenje naravnih in kulturnih krajin v mnogih obalnih območjih.

Diversity of coastal landscapes

The diversity of Mediterranean landscapes contributes to local and regional identity, reflecting the past and present relationship between man and his natural and built environment. A very rich cultural landscapes have been developed through many millennia when different human populations, cultures, religions flourished around the Mediterranean and developed coastal landscapes as a result of transformations in land in order to produce food, build settlements, fortifications, art and alike. Nowadays, however, increasing threats to cultural identity, heritage and landscape diversity of the region due to external (e. g. globalisation) and internal factors (e. g. rapid urbanisation of coastal areas with consequent impacts on traditional socio-economic structures) can be witnessed constantly. As a result, natural and cultural (man-made) landscapes have deteriorated significantly in several coastal places.

48. a, b, c, d Sliki 48. b in c D. Ogrin, sliki 48. a in d M. Prem
Pictures 48. b and c by D. Ogrin, pictures 48. a and d by M. Prem

Kulturne krajine sredozemskih obalnih območij so večinoma vezane na kmetijstvo, ki ima glavno vlogo pri njihovem razvoju. V študiji[1], ki je bila pred kratkim pripravljena, so krajine razvrščene v naslednje tipe: krajine poljščin, kultivirane vrtače, travnate krajine, hudourniške krajine in

According to a recent study[1], cultural landscapes of the Mediterranean coastal areas, re-

krajine teras. Gozdovi imajo prav tako pomembno vizualno, biološko in podnebno vlogo v sredozemskih krajinah.

Pritiski in trendi

Na celotnem območju Sredozemlja so obalna območja izpostavljena močnim pritiskom po razvoju in problemom, ki ogrožajo obalne vire in zmanjšujejo možnosti za gospodarske dejavnosti. Kot posledica vse večjih pritiskov, ki se neprestano še povečujejo in povzročajo negativne spremembe v krajini, se pomen obalnih območij vse bolj poudarja, prav tako nuja po takojšnjem ukrepanju. Rast prebivalstva na južnih in vzhodnih obalah, vse večja intenzifikacija kmetijskih dejavnosti in izraba naravnih virov na severnih obalnih območjih, predvsem pa hitrorastoči turizem vodijo v povečano koncentracijo ljudi in gospodarskih dejavnosti v obalnih območjih. Krajine obalnih območij doživljajo hitre spremembe zaradi:

- **Urbanizacije** obalnih območij, predvsem zaradi hitro rastoče koncentracije prebivalstva, nekontroliranega razvoja turizma in povečevanja območij za prosti čas (počitniška bivališča). To je najbolj prisotno v državah južnega Sredozemlja, vendar je podobno v severnih. Nekontroliran in hiter razvoj prostora, povezan z zemljiškimi špekulacijami, usodno vpliva na obalno okolje in krajino. V zadnjih desetletjih se je urbanizacija obal tako močno razširila, da je dosegla že stanje 'hiper-razvoja', za katerega je značilna visoka koncentracija prebivalstva, degradacija okolja in zmanjšana kakovost življenja, saj se dejavnosti združujejo v velikih urbanih središčih in na obali. Prebivalstvo intenzivno zavzema obalna območja, pospešuje fenomen 'litoralizacije', ki še bolj privablja ljudi in gospodarske dejavnosti. Urbanizaciji obalnih območij je tako mogoče pripisati večino posledic povezanih s spremembami krajine, kot so zmanjšanje prostranih območij ob morju (kmetijske površine, habitati), ki so nepovratno reducirane. Povečujejo se razlike v razvoju med obalnimi območji in opuščenimi, gospodarsko revnejšimi območji v zaledju. Prav tako je kakovost in obseg odprtih

lated mainly to agriculture, which has a dominant role in its evolution, were divided into the following groups: landscapes of crop fields; cultivated sinkholes; grassland landscapes; gully landscapes; and terraced landscapes. Forests, in addition to the above, play a very important visual, biological and climatic role in the Mediterranean landscape.

Pressures and trends

Coastal areas, throughout the Mediterranean, face severe pressures and problems, which threaten coastal resources and undermine the viability of economic activities. The significance of the coastal areas is widely recognised, as well as the need to act in the immediate future since pressures are becoming more and more intense, generating negative transformations of the landscapes. Population growth in the south and east shores, changing agricultural production systems towards more intensive and resource demanding uses in the north but also lately in the south, industrial development and expanding transport infrastructure, but mostly expanding tourism lead to increasing concentration of population and economic activities in coastal areas. As a consequence, landscapes in coastal areas experience rapid transformations due to:

- ***Coastal urbanisation**, mainly as a result of population concentration, uncontrolled tourism development and growth of recreational activities (secondary houses). This is evident in most of the countries of south Mediterranean but also of the north. The uncontrolled and rapid land development coupled with land speculation has detrimental effects on the coastal environment and landscape. Coastal urbanisation has in recent decades entered a phase of rapid expansion, reaching a state of 'hyper-development', typified by high population densities, environment degradation and decline of the quality of life, with activities concentrating in a few large urban centres and in coastal areas. Population is increasingly occupying coastal areas, exacerbating 'litoralisation' phenomena, which further attracts population and economic activities. Coastal urbanisation thus*

[1] Sredozemske krajine: prispevek k boljšemu urejanju. Pripravil prof. D. Ogrin, Univerza v Ljubljani, 2005. Glej Publikacije na www.pap-thecoastcentre.org
Mediterranean Landscapes: A contribution to a better management; prepared in 2005 by prof. D. Ogrin, University of Ljubljana. See Publications at www.pap-thecoastcentre.org

[2] A Sustainable Future for the Mediterranean; The Blue Plan's Environment and Development Outlook. Plan Bleu 2005, www.planbleu.org
A Sustainable Future for the Mediterranean; The Blue Plan's Environment and Development Outlook. Plan Bleu 2005, www.planbleu.org

zelenih površin v urbanih območjih zelo pogosto slaba in neustrezna.

Demografski trendi kažejo, da se bo prebivalstvo samo v južnih in vzhodnih državah Sredozemlja do leta 2025 povečalo za 100 milijonov, od tega 31 milijonov v obalnih območjih. V istem obdobju bo 75% ljudi (380 mio) živelo v urbanih območjih. Leta 2000 je v sredozemskih državah živelo 274 milijonov ljudi.

– **Razvoj turizma** je v večini sredozemskih držav ključni element v urbanizaciji obalnih območij (nove ureditve ali preureditve obstoječih lokacij). Oba procesa, tako rast lokalnega gospodarstva kot upravljanje skupnih zadev (usluge, servisi, kanalizacija, odpadki, turistične konice in podobno) predstavljajo velik problem za lokalne oblasti. Masovni turizem tako še povečuje številne že obstoječe probleme v urbanih območjih, zmanjšuje se biološka pestrost in krajinske vrednosti obalnih območij. Najatraktivnejše lokacije, tiste, ki so še naravno ohranjene in z visokimi krajinskimi vrednostmi, so pod največjim pritiskom.

Turistična industrija v regiji predstavlja 33% mednarodnega turizma. Leta 2025 bo

represents the bulk of consequences related to landscape, such as vast coastal spaces (e. g. farm land, habitats) are inevitably reduced or increased spatial imbalance in development between strong coastal areas and abandonment of weaker inland areas. In addition, the quality and the amount of open spaces within urban areas are too often poor and inadequate.

Demographic trends show that only in the South and East countries of the Mediterranean 100 mio more people will live in these countries of which, 31 mio in coastal areas, by 2025. 75%, i. e. 380 mio of the Mediterranean population will live in urban areas by 2025. In 2000 the number was 274 mio.

– *The development of **tourist activities** in most of the Mediterranean countries is a key element in coastal urbanisation (new settings or »reconversion« sites), both setting off processes of local economic growth and a heavy burden on local authorities who are faced with the difficult choices of management in every sense of the word (facilities, services, municipal sewage and waste treatment, imbalance between seasons, etc.). Therefore, mass tourism exacerbates many of the problems existing in urban areas, di-*

49. a, b, c, d Slika spodaj levo M. Prem, druge D. Ogrin
Left bottom picture by M. Prem, others by D. Ogrin

približno 637 milijonov turistov obiskalo Sredozemlje, kar je 273 milijonov več kot leta 2000[3].

- **V kmetijstvu** sta prisotna dva procesa, na eni strani moderniziranje kmetijskih območij z uvajanjem novih tehnologij in kmetijskih praks, kar vpliva na izgubo obstoječih kulturnih krajin, prav tako pa prispeva tudi k uvajanju novih krajinskih vzorcev. Z intenziviranjem kmetijske pridelave se običajno precej zmanjšata biotska in krajinska raznovrstnost (vrste, habitati), še zlasti z osuševanjem mokrišč (3 mio ha mokrišč v času rimskega imperija je bilo zmanjšano za 93%, to je na samo 200,000 ha v letu 1994), izgubo sipin, spremembami vodnih strug in podobno. Na drugi strani se opuščajo velike kmetijske površine in prihaja do zaraščanja kulturne krajine kot posledica tega. Na ta način se zgubljajo tradicionalni krajinski vzorci rabe prostora, kot na primer terase, tradicionalne strukture za preprečevanje erozije, poljske delitve, prevlada naravnih elementov in podobno.

- Dodatno k temu lahko prištejemo še **erozijo tal** in **desertifikacijo**, ki predstavljata trajno grožnjo zlasti v kmetijskih območjih in tako vplivata na krajino. Vse to predvsem zaradi slabe kmetijske prakse. Prav tako bodo negativni vplivi klimatskih sprememb najverjetneje pomembno zmanjšali kakovost okolja v celotni regiji.

- **Gozdni požari** v obalnih območjih Sredozemlja so resna grožnja in velik problem za tamkajšnje gozdove, saj se zmanjšuje površinski pokrov in spreminjajo splošne značilnosti krajine na prizadetih območjih. Ponavadi so ti gozdovi blizu urbanih in turističnih območij, zato so njihove klimatske, socialne in vidne funkcije pomembno zmanjšane. Pogozdovanje kot ukrep po požarih ni vedno uspešno, zlasti s krajinskega vidika, saj se uvajajo nove drevesne vrste, kot tudi nenaravni krajinski vzorci (linijske in neorganske oblike).

Večina zgoraj navedenih problemov je soodvisnih in tvori kompleksna omrežja medsebojnih odnosov. Kakorkoli, urbanizacijo obalnih območij lahko imamo za problematičen proces, v največji meri odgovoren za degradacijo

minished biological diversity and landscape values in the coastal areas. The most attractive sites, those that are naturally preserved and with high landscape values, are under strongest pressures.

Tourist industry in the region represents 33% of international tourism. In the year 2025 about 637 mio tourists are expected to visit the Mediterranean, which makes about 273 mio more than in 2000[3].

- *Two main processes are evident in **agriculture,** namely modernisation of agricultural areas on the one side by introducing new farming technologies and practices, which results in loss of existing cultural landscapes, but also in introduction of new landscape patterns. By intensifying agricultural production, biological and landscape diversity was reduced tremendously (species, habitats), especially by drying out the wetlands (3 million hectares in the Roman era to 200,000 hectares by 1994, representing a reduction of 93%), dune loss, changes of water courses and alike. On the other side agricultural areas are set aside and trends towards renaturalisation of cultural landscapes are under way due to abandonment of farming. In this case many traditional landscape types are lost, such as terraces, traditional soil erosion structures, division of fields, articulation of vast areas by natural elements and alike.*

- *In addition, **soil erosion** and **desertification** persist to be a serious threat particularly in agricultural areas, affecting the landscape. All these in most of the cases as a result of bad agricultural practices. Also, the negative impacts of the climate change may significantly deteriorate environmental conditions of the region.*

- *With respect to forests, **forest fires** are a serious phenomenon in the Mediterranean coastal areas that reduces land cover and change the overall landscape characteristics of a certain areas. Usually, those areas close to urban and tourist areas, therefore their functions, such as climatic, social and visual is diminished significantly. Reforestation that takes place after the fires are not always successful from the landscape point of view as new tree species are introduced, as well as*

[3] idem
idem

obalnih krajin. Seveda tudi izkoriščanje naravnih virov v odprtem prostoru (izkoriščanje mineralov, kmetijstvo, rekreacija in podobno) povzroča nezanemarljive spremembe krajine.

Obveznosti sredozemskih držav

Barcelonska konvencija[4] zahteva, da se »Stranke podpisnice morajo obvezati, da bodo celovito upravljale obalna območja in pri tem skrbele za varovanje območij pomembnih zaradi ekoloških in krajinskih vrednosti, in da bodo racionalno izrabljale naravne vire«. Prav tako tudi implementacijski dokumenti poudarjajo cilje urejanja krajine, kot na primer MAP Faza II Akcijski plan in Prioritetna področja za ukrepanje iz 1995, kjer so se države zavezale »spoštovati naravo in varovati ter izboljševati lokacije in krajine ekoloških in kulturnih vrednosti«.

Poleg MAP-a so tudi številne druge mednarodne organizacije, ob iniciativah posameznih držav, sprejele pravne instrumente, ki se zavzemajo za varovanje krajine, posredno ali neposredno, kot na primer UNESCO, Svet Evrope in EU. Evropska Krajinska konvencija, ki je bila sprejeta pod okriljem Sveta Evrope leta 2000 in postala obvezujoča pred kratkim, je zadnji tak instrument, popolnoma posvečen krajini.

Kljub vsem tem obljubam obalne krajine v Sredozemlju nikoli niso bile predmet celovitih

artificial landscape patterns are created (linear and inorganic forms).

Most of the above issues are interrelated, providing for a rather complex grid of relationships. However, one may identify coastal urbanisation as a rather critical process, responsible to a great extent for the deterioration of the coastal landscapes, both of the terrestrial and of the marine parts of the coastal areas. However, the use of natural resources in open areas (mineral extraction, agriculture, recreation, etc.) can create significant changes of landscapes, too.

Commitments of the Mediterranean countries

The Barcelona Convention[4] states that »Contracting Parties shall commit themselves to promote the integrated management of coastal zones, taking into account the protection of areas of ecological and landscape interest and the rational use of natural resources«. Also, other implementation documents put landscape management as an objective, such as MAP Phase II Action Plan and Priority Fields of Activities (1995), where countries commit themselves »to promote nature, and protect and enhance sites and landscapes of ecological or cultural values«.

A plethora of other international organisations, in addition to national initiatives, have issued le-

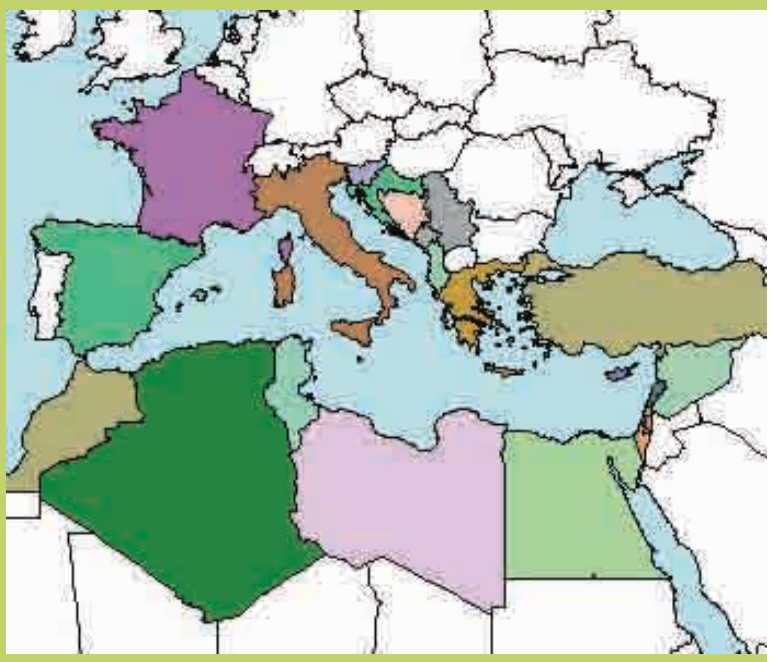

50. Države podpisnice Barcelonske konvencije
Contracting Parties to the Barcelona Convention

študij oziroma upoštevane v MAP-ovih projektih kot take. Krajina je bila upoštevana posredno, skozi predloge različnih dokumentov (plani, strategije, programi), in v lokalnih projektih, kot na primer v Programu upravljanja obalnih območij[5] (CAMP), ob uporabi metodologij Integralnega upravljanja obalnih območij[6] (ICAM). Podobno tudi v projektih, ki so se ukvarjali s posameznimi naravnimi viri. Tako torej obstoječe krajinske metodologije in koncepti, kot na primer krajinsko planiranje, vrednotenje krajine, krajinska analiza, študije ranljivosti in krajinska tipologija, niso bile upoštevane ali vpeljane v prakso. To hkrati pomeni tudi to, da je vedenje o krajinski tipologiji oziroma krajinski raznolikosti in zavedanje o pomenu krajinskih vrednot ter procesih in silah, ki vplivajo na spremembe krajine, nezadostno.

Pozitivno je dejstvo, da se prebivalci sredozemskih držav vse bolj in bolj zavedajo pomena svojih krajin za kakovost življenja in identiteto njihovih držav. Spoznali so, da sta kakovost in raznolikost krajin vse bolj ogrožena in izgubljata vrednost kot posledica številnih faktorjev, ki so bili opisani zgoraj. Spoznali so, da ima to nepovratne družbene vplive na njen okoljski, socialni in gospodarski vidik. Kakovostna krajina je pomemben dejavnik za uspeh gospodarskih in drugih družbenih pobud, tako javnih kot zasebnih. Oblasti bi, zatorej, morale biti spodbujene k sprejemanju politik in ukrepov na lokalni, regionalni in mednarodni ravni za varovanje, upravljanje in načrtovanje krajine. Ti ukrepi bi morali biti prilagodljivi posameznim tipom krajin, kateri glede na svoje značilnosti zahtevajo prilagojene pristope na lokalnem nivoju in obsegajo tako varstvo z ukrepi zavarovanja, upravljanje in načrtovanje. Tako različni pristopi bi lahko omogočali ustrezen socio-ekonomski razvoj obravnavanih območij.

Glavni cilj krajinskega urejanja bi moral biti v opredelitvi načel, ki bi vodili spreminjanje krajine v stanje cenjeno zaradi svojih kulturnih

gal instruments having some bearing upon landscape, either directly or indirectly, such as UNESCO, the Council of Europe, and the EU. The European Landscape Convention (Council of Europe, adopted in 2000) is the latest one entirely devoted to landscape, which has recently come into force.

In spite of the commitments, coastal landscapes of the Mediterranean have never been studied or elaborated in the MAP projects per se. Landscape was taken into account only indirectly, through proposals of various documents (plans, strategies, programmes), in projects oriented to local level, such as Coastal Area Management Programme[5] (CAMP), by using Integrated Coastal Area Management[6] (ICAM) methodologies or by dealing with individual natural resources. However, the existing landscape-specific methodologies and concepts (such as landscape planning, valuation, assessment, or vulnerability studies, and landscape characterisation) have not been introduced or taken into account. Also, knowledge of the landscape typology, i. e. variety of landscapes, and awareness about the landscape values is not adequate, nor are the main processes and forces influencing their transformation.

What is positive, is the fact that the Mediterranean populations are more and more aware of the importance of their landscapes for the quality of life and for the identity of their countries. They have come to realise that the quality and diversity of many landscapes are deteriorating as a result of a wide variety of factors as described above and that this is having adverse environmental, social and economic effects on the societies. The quality of landscapes has an important bearing on the success of economic and social initiatives, whether public or private. Public authorities should, therefore, be encouraged to adopt policies and measures at local, regional, national and international level for protecting, managing and planning of the landscapes. These measures and policies should be

[4] Sredozemski akcijski plan (MAP; http://www.unepmap.org) je bil ustanovljen kot prvi v okviru UNEP Programa regionalnih morij in sicer leta 1975. Povezuje 21 obalnih držav in EU, ki so stranke podpisnice Konvencije za zaščito sredozemskega morskega okolja in njegovih obalnih regij, poznane kot Barcelonska konvencija, sprejete leta 1976 in revidirane 1995.
Deputy Director, UNEP Mediterranean Action Plan, Priority Actions Programme Regional Activity Centre (PAP/RAC), Kraj sv. Ivana 11, HR-21000 Split, Croatia, Tel: + 385 21 340 475, e-mail: marko.prem@ppa.t-com.hr, www.pap-thecoastcentre.org

[5] Program upravljanja obalnih območij (CAMP) je eden najpomembnejših MAP-ovih programov, ki ga koordinira PAP/RAC. Usmerjen je na izvajanje praktičnih projektov v obalnih območjih v izbranih sredozemskih območjih, ob uporabi metogologije Integralnega upravljanja obalnih območij (ICAM) kot glavnega orodja.
Coastal Area Management Programme (CAMP) is one of the main MAP programmes co-ordinated by PAP/RAC. It is oriented at the implementation of practical coastal management projects in selected Mediterranean coastal areas, applying Integrated Coastal Areas Management (ICAM) as a major tool.

[6] ICAM je trajni, proaktivni in prilagodljivi proces upravljanja z viri za doseganje vzdržnega razvoja obalnih območij. Dva najpogosteje uporabna akronima sta še ICZM - Integralno upravljanje obalnih con in ICM- Integralno upravljanje obal.
ICAM is a continuous, proactive and adaptive process of resource management for sustainable development in coastal areas. Two most frequently used acronyms are ICZM – Integrated Coastal Zone Management, and ICM – Integrated Coastal Management.

značilnosti in socialnih vrednot. Zaključimo lahko s trditvijo, da kulturne in naravne vrednote vezane na krajino predstavljajo skupno dediščino Sredozemlja in zato imajo države dolžnost delovati z usklajenimi akcijami za varovanje, upravljanje in načrtovanje teh vrednot.

Upravljanje krajine kot odgovor

Z namenom okrepiti večjo vlogo Sredozemskega akcijskega plana na področju upravljanja krajine, so podpisnice Barcelonske konvencije na svojem rednem zasedanju v Catanii leta 2003 sprejele odločitev, da bodo podprle »izdelavo tematskih študij z namenom pridobiti osnove za pripravo smernic in akcijskih načrtov za obalna območja in morsko okolje ter izrabo njunih virov«, ali na kratko - upravljanje krajine. Kordinacija te aktivnosti je bila zaupana PAP/RAC-u v okviru aktivnosti ICAM.

Prvi korak pri uresničevanju omenjene odločitve je bila organizacija ekspertnega sestanka, katerega cilj je bil opredeliti prioritete in razpravljati o najustreznejših metodologijah in pristopih, ki bi jih uporabili. Pred sestankom sta bili pripravljeni dve študiji[7] kot osnova za diskusijo, ki sta predlagali aktivnosti, ki naj bi jih v okviru upravljanja krajine izvajali v obalnih območjih Sredozemlja. Študiji sta imeli namen svetovati PAP/RAC-u kako pripraviti delovni program za omenjeno področje, prav tako sta študiji pokazali na trenutno prakso v urejanju krajine na Sredozemlju in prikazali glavne krajinske tipe. Vse to z namenom čim bolje osvetliti stanje sredozemskih obalnih krajin.

Na sestanku so bile med mnogimi možnimi aktivnostmi predlagane naslednje:

- Razvijati in promovirati metodologije in orodja krajinskega planiranja (krajinska analiza, vrednotenje krajine, študije ranljivosti, integracija krajinske analize v strateške presoje vplivov na okolje in PVO);
- Pripraviti atlas o krajinah, študijo o krajinah za Sredozemlje in posamezne države, ki bi vključevala identifikacijo, klasifikacijo in vrednotenje krajin (krajinska klasifikacija/tipologija, karta ogroženih krajin, karta izjemnih krajin) pomembnih za ohranitev identitete

adaptable to particular types of landscape, which, depending on their specific characteristics, would need various approaches at local level, ranging from conservation via protection, management and planning. These various treatments may allow an important socio-economic development of the areas concerned.

The main objective of the landscape management should be to set up principles, which would lead landscape transformations into a state, valued for its cultural significance and social values. In sum, cultural and natural values linked to the landscapes are part of the common Mediterranean heritage, and so countries have a duty to make collective actions for the protection, management and planning of these values.

Landscape management as a response

In order to bridge this gap, i. e. lack of a more active role of the Mediterranean Action Plan in the field of landscape management, the Contracting Parties to the Barcelona Convention, at their Ordinary Meeting in Catania in 2003, adopted the recommendation »to undertake thematic studies with a view to developing relevant guidelines and action plans on the issue of coastal land and sea environment and the utilisation of its resources« i. e. landscape management. The activity related to landscape management in the Mediterranean is co-ordinated by PAP/RAC in the framework of ICAM.

As a first step to meet the above request, an expert meeting was organised to formulate priorities and discuss the most appropriate methodologies and approaches to be applied. Prior to this meeting two position papers[7] were commissioned as background documents in order to propose activities related to landscape management in the Mediterranean coastal areas, i. e. to prepare a sort of a policy paper to guide PAP/RAC in dealing with this topic, and to identify current landscape management practices in the Mediterranean, as well as the main landscape types in order to get an overview of the situation of the Mediterranean coastal landscapes.

Among the plethora of activities that could take place in this framework, the following ones were

[7] Mediterranean Landscapes: A contribution to a better management; prof. D. Ogrin, 2005 Univerza v Ljubljani, Slovenija, and Mediterranean Coastal Landscapes; Management Practices, Typology and Sustainability; I. N. Vogiatzakis, G. H. Griffiths, L. F. Cassar and S. Morse, 2005, Univerza iz Readinga, Združeno kraljestvo. Obe študiji dostopni na www.pap-thecoastcentre.org, glej Publications.
Mediterranean Landscapes: A contribution to a better management; by prof. D. Ogrin, 2005 University of Ljubljana, Slovenia, and Mediterranean Coastal Landscapes; Management Practices, Typology and Sustainability; by Mr. I. N. Vogiatzakis, G. H. Griffiths, L. F. Cassar and S. Morse, 2005, University of Reading, UK. Both available at www.pap-thecoastcentre.org, see Publications.

Sredozemlja;
- Prizadevati si za integracijo krajinskega planiranja v prostorske planske dokumente na vseh nivojih (državni, regionalni, lokalni), in še zlasti v sektorje odgovorne za urbani razvoj, kmetijstvo, urejanje voda, turizem;
- Pripraviti nacionalne strategije za upravljanje krajin v obalnih območjih;
- Sodelovati pri projektih varstva narave, kot je na primer »Natura 2000« pri EU;
- Organizirati kampanje ozaveščanja, promocijske dejavnosti, izobraževalne tečaje in seminarje o razumevanju pomena krajine, metod in načinov urejanja;
- Pripraviti izobraževalne pakete za izboljšanje vedenja o krajinskih vrednotah, publicirati razne brošure, atlase, posterje;
- Organizirati delavnice za prikaz metod upravljanja krajine, promovirati dobre prakse;
- Izvajati pilotne projekte z namenom praktičnega prikaza uporabe zgoraj navedenih metodologij, ki naj služijo pripravi priporočil in priročnikov dobre prakse; in
- Povezovati strokovnjake s področja urejanja krajine z namenom izmenjave izkušenj in izboljšati povezave med organizacijami, kot so na primer UNESCO, Svet Evrope.

Pilotni projekti za kvalitetno krajino

PAP/RAC trenutno izvaja tri tematske projekte, ki so bili izbrani kot reprezentativni in omogočajo obravnavo krajinske problematike dovolj kompleksno. Reševanju problemov smo pristopili z uporabo metodologij in pristopov specifičnih za upravljanje krajine, vključno s sodelovanjem javnosti v procesu priprave. Kompleksnost območja kot pomemben kriterij za izbor območij obravnave pomeni, da so v krajini prisotni razvojni problemi in pritiski značilni za Sredozemlje, kot so razvoj turizma, širjenje urbanih območij, infrastruktura, gozdarstvo, kmetijstvo in podobno. Tako torej ti projekti pokrivajo različne situacije in so proaktivni, usmerjeni na reševanje problemov in ne le na opisovanje le teh in na zbiranje podatkov. Pilotni projekti bodo uporabljeni za izmenjavo izkušenj med državami in za pripravo smernic za upravljanje krajine v kasnejših fazah omenjene aktivnosti.

Pilotni projekti so naslednji:
a) Klasifikacija krajin v obalnih območjih Tunizije,
b) Revitalizacija kmetijske krajine na otoku

proposed:
- *Develop and promote landscape planning methodologies and tools (landscape analysis, valuation, vulnerability, integration of landscape analysis into SEA and EIA);*
- *Prepare an inventory, a survey of landscapes at the Mediterranean and national levels, to include identification, classification and evaluation of landscapes (landscape characterisation/typology, map of endangered landscapes, map of outstanding landscapes) important for the preservation of Mediterranean identity;*
- *Make effort to integrate landscape planning into planning documents at all levels (national, sub-national and local), particularly in urban development, agriculture, water management, and tourism sectors;*
- *Elaborate national strategies for landscape management in coastal areas;*
- *Co-operate with nature conservation initiatives, such as »Natura 2000« of the EU;*
- *Organise awareness campaigns, promotion actions, training courses and seminars on landscape perception, methods and management;*
- *Develop education packages to improve knowledge about landscape values, publish materials in a form of brochures, atlases, posters;*
- *Organise workshops to demonstrate landscape management methods, promotion of good practices;*
- *Implement pilot projects to demonstrate in practice the above items, with a view to preparing guidelines and good practice guides;*
- *Networking of landscape practitioners to exchange experience and enhancement of contacts with related organisations (such as UNESCO, the Council of Europe).*

Case projects for quality landscapes

Currently, PAP/RAC implements a couple of thematic projects, which were selected as representative and complex enough to allow for solving problems by using the methodologies and approaches relative to landscape management, including involvement of public in a participatory process. The complexity of the area as an important criterion means a representation of the main development problems and pressures around the Mediterranean, such as tourism, urban sprawl, infrastructure, forestry, agriculture and alike. Therefore, these projects cover differ-

Korčula na Hrvaškem, in
c) Analiza ranljivosti krajine na območju Levante de Almeria v Španiji.

Klasifikacija krajin v obalnih območjih Tunizije

Namen projekta je pripraviti krajinsko klasifikacijo za obalna območja Tunizije, na najširši ravni za celotno obalno območje in detajlnejšo klasifikacijo za območja polotoka Cap Bon, ter pripraviti smernice za usmerjanje sprememb v krajini. Študija naj bi doprinesla tudi k ozaveščanju o pomenu krajine in njenih vrednotah. Prav tako bo pripravljen nabor smernic za vsako krajinsko enoto, ki bodo uporabljene pri načtovanju posegov v prostor oziroma pri načrtovanju posegov tako, da bodo značilnosti krajine ohranjene ali izboljšane. V procesu odločanja o spreminjanju krajine bodo tako smernice namenjene planerjem in drugim deležnikom, kot tudi javnosti na splošno.

Uporabljena bo metodologija ocenjevanja krajinskih značilnosti, ki pomeni funkcionalno razvrščanje abiotskih, biotskih in kulturnih komponent krajine in zahteva tako delo v studiju, kartiranje krajinskih tipov iz podatkovnih kart, kot tudi terensko delo. Klasifikacija in opis krajinskih tipov je zaključni korak metode. Jasna predstavitev metodologij uporabljenih v tematskih projektih je zelo pomembna, saj bodo služile podobnim projektom v drugih območjih Sredozemlja.

Revitalizacija kmetijske krajine na otoku Korčula na Hrvaškem

Spremembe in procesi v kmetijski krajini, kot je bilo prikazano zgoraj, so splošen problem v sredozemskih državah. Oba procesa se odražata v krajini in imata nanjo pozitivne in negativne učinke. Zatorej je treba razviti in vpeljati v prakso ukrepe, ki bodo omogočali kmetom, da ostanejo na zemlji. To je povezano tudi z uvajanjem novih tehnologij, kar lahko zagotovimo le s subvencijami. Obenem je treba vpeljati planske instrumente in postopke, kot je na primer krajinsko planiranje, da bi ustrezno odgovorili na te izzive. V tem okviru je sodelovanje javnosti v planskem postopku zelo pomembno, saj prostorski plani na lokalnem nivoju opredeljujejo v glavnem namensko rabo, ne pa tudi strukturnih elementov krajine, ki so predpogoj za kakovosten prostorski razvoj. Več kot očitno je, da je finančna podpora kmetom v obliki subvencij ključna pri uvajanju novih kmetijskih tehnologij. Seveda pa mora v teh primerih, ko se

ent situations and are pro-active, i. e. focused on problem-solving rather than being descriptive and focused on data collection only. These cases will be of use for the exchange of experience with other countries, and are to be used for the preparation of guidelines for landscape management at a later stage of this activity.

The three thematic projects are the following:
a) Characterisation of landscapes of Tunisian coastal areas;
b) Revitalising of the agricultural landscape on the island of Korcula in Croatia; and
c) Vulnerability assessment for Levante de Almeria in Spain.

Characterisation of landscapes of Tunisian coastal areas

The objective is to prepare a landscape characterisation report for the coastal areas of Tunisia, in general for the whole coastal areas and a more detailed for the Cap Bon peninsula, with recommendations for landscape change. This should contribute to raising awareness about the landscape and its values in the country. Also, for each of the landscape units a set of recommendations will be prepared in order to be used when development in the landscape is to take place or to be planned, so that the main character of the landscape is preserved and enhanced. These will serve the planners and other stakeholders, as well as the public in general, in a decision-making process when dealing with landscape change.

The Landscape Character Assessment (LCA) methodology, i. e. a functional hierarchy of abiotic, biotic and cultural components of the landscape, which involves a desk study, mapping of landscape types from layers of data, a field survey and, finally, classification and description to define and communicate landscape types is applied. The methodology is an important part of this thematic study, as it should serve other regions in the Mediterranean.

Revitalising of the agricultural landscape on the island of Korcula in Croatia

The changes and processes related to agricultural landscapes, as elaborated earlier, are a common problem in Mediterranean countries. Both processes are reflected in the landscape and can have positive or negative implications on the landscape. Therefore, it is necessary to

trošijo javna sredstva, javnost imeti možnost sodelovati v postopkih opredeljevanja krajinskih vrednosti. To je tistih, ki jih je treba zaščititi, in opredeliti stopnjo, do katere so spremembe še sprejemljive v določenem socio-ekonomskem kontekstu.

Otok Korčula je tipično obalno območje, za katerega so značilni problemi, ki jih srečujemo tudi v drugih sredozemskih državah, še zlasti na otokih. To so problemi opuščanja kmetovanja in različne razvojne pobude, ki lahko razvrednotijo krajino, če procesi spreminjanja niso podprti z ustreznimi alternativnimi predlogi rešitev. Več kot očitno je, da spreminjanje krajine ni samo prostorski problem, ampak tudi socio-ekonomski.

Namen projekta na Korčuli je pripraviti planske modele za kmetijska območja na način, da se predvidijo možne spremembe v krajini, ki jih je nato treba integrirati v razvojne alternative v planskih instrumentih. Cilj je torej opredeliti glavne probleme na otoku in predlagati planske modele, ki naj bi kasneje bili uporabljeni tudi na drugih delih otoka in obalnih območjih drugod v Sredozemlju. Uporabljena bo metodologija krajinskega planiranja, ki vključuje krajinsko analizo in vrednotenje, modeliranje, kot tudi sodelovanje javnosti. Metodologija bo jasno predstavljena, da bi jo lahko ponovili tudi drugod.

Analiza ranljivosti krajine na območju Levante de Almeria v Španiji

Ta tematski projekt je eden od podprojektov v okviru CAMP Levante de Almeria. Projekt CAMP ima za cilj razreševati probleme varstva in razvoja na način usklajevanja prioritet javnega sektorja s privatnimi interesi in pripraviti celovito razvojno strategijo v skladu z načeli vzdržnega razvoja. Za območje, ki je vključeno v projekt, so značilni močni in rastoči pritiski na obalna območja zaradi človekovih dejavnosti, kot so urbani razvoj, turizem, ribištvo, intenzivno kmetijstvo, raba vodnih virov, onesnaževanje in razvrednotenje naravnega okolja. Očitno je, da mora projekt preseči ozke sektorske poglede na probleme, saj je lahko zaradi medsebojne soodvisnosti sektorjev neka alternativa razvoja za en sektor sprejemljiva, za drugega pa zelo negativna.

Območje Levante de Almeria je izpostavljeno neverjetnim pritiskom na krajino, kar pomeni poziv oblastem, da dosežejo soglasje o nadalj-

develop and put in practice instruments to keep the farmers on the land, which is related to the introduction of new technologies, and to support farmers in the form of subsidies. In parallel, the planning instruments and procedures, such as landscape planning, should be introduced to adequately respond to these needs. In this context, a participatory approaches in planning are very important, as the physical plans at local level define mainly land-use but not structural elements of the landscape, which are essential for a quality spatial development. It is obvious that the financial support to farmers in order to modernise their farming technologies is crucial. And in this case, when the public budget is used for the changes and transformations of the rural landscape, the public has the right to participate in the processes defining which landscape values are to be protected and to what extent the transformations are positive in a specific socio-economic context.

The island of Korcula is a very typical coastal area with problems common to other Mediterranean countries and in particular to the islands, i.e. abandoned agricultural land and various developmental pressures that can significantly change the landscape if the transformation process is not supported by the adequate alternative proposals. It is more than obvious that the landscape transformations are not only a spatial issue but more a socio-economic one.

The objective of the study for the Korcula island is to prepare planning models for agricultural lands in order to anticipate possible landscape changes to be adequately integrated into development alternatives in the planning instruments. The purpose of the study is therefore, to identify the main problems of the island and to propose a planning model to be later used as an example for the whole island and other coastal areas. The landscape planning methodology, including landscape analysis and valuation, modelling, as well as the public participation will be applied. It will be clearly presented in the report in order to be replicated in other studies of a similar nature.

Vulnerability assessment for Levante de Almeria in Spain

This thematic study is one of the sub-projects within CAMP Levante de Almeria project. The emphasises of CAMP activities cut across protection and development problems, harmonise public sector priorities and private sector pres-

njem razvoju in predvidijo ukrepe za izogib nadaljnjim degradacijam krajine. Krajina Levante de Almeria je sicer zelo bogata, ima veliko dediščinskih elementov, ki so jih pustile pretekle kulture. Prioritetno je treba reševati predvsem probleme povezane z urbanizmom v povezavi z dejavnostmi in posegi, ki spremljajo razvoj turizma. Trenutna metodologija urbanega planiranja ne upošteva bistvenih elementov prostorske strukture, kot so dediščina, identiteta in krajina, zaradi česar prihaja do njihovega razvrednotenja.

Prav zato je bilo predlagano, da se pripravi analiza ranljivosti, ki je v svojem bistvu strateško planersko orodje, ki omogoča optimizacijo namenske rabe ob upoštevanju zahtev varstva okolja. Ta metodologija bo omogočila doseči konsenz glede namenske rabe v tem območju. Rezultati študije ranljivosti, prav tako tudi sam postopek priprave, bodo pripomogli k celovitemu planiranju in upravljanju krajine. Glavni cilj te analize je torej upravljati krajino Levante de Almeria in njeno kulturno dediščino na celovit način in s konsenzom. Namen je varstvo in vzdržna raba njenih potencialov, tako socialnih, ekonomskih kot okoljskih vrednot z razreševanjem obstoječih konfliktov v namenski rabi, še zlasti tistih, ki so povezani z urbanizmom in razvojem turizma. Obenem bo projekt omogočil promocijo in spoznavanje metodologije krajinskega vrednotenja in orodij za upravljanje krajine, kot tudi enakovredno obravnavo in razumevanje kulturne dediščine in krajinskih kakovosti kot razvojnih potencialov.

sures, and provide an integrated strategy for the common goal of achieving development in the region within a sustainable management policy framework. The area is characterised by a strong and growing pressure on the coastal areas of the region as a result of human activities, typical for the Mediterranean coastline, such as urban development, tourism, fishing, intensive agriculture, use of hydrological resources, pollution, and degradation of the natural environment. There is an obvious need to go beyond an excessively sectorial view of the different existing problems, since, in view of the clear interrelationship among them, valid alternatives for a sector may be highly negative for another one.

In Levante de Almeria, a spectacular increase of the threats to landscape is taking place, which obliges the authorities to reach agreements and take actions to avoid the degradation of the landscape. Together with the landscape values, Levante de Almeria has a widespread heritage, being the result of the various cultures that have settled in the territory. One of the factors intervening in the devaluation of the cultural heritage and landscape in Levante de Almeria is the urban planning linked to the tourism-related activities. In general terms, the methodology of urban planning does not take into account the devaluation of essential elements of the territorial structure, such as the loss of heritage, identity or landscape.

That is way a vulnerability assessment, as a strategic planning tool aimed at optimisation of land uses from the aspect of environment protection, was proposed as the appropriate methodology to come to a consensus about the land use in this area. Its outputs as well as the process of implementation will provide support for integrated planning and management of the landscape. The main objective is therefore to manage the coastal landscapes of Levante de Almeria and its cultural heritage in an integrated and consensual way in order to protect and use sustainably its social, economic and environmental assets, by mitigating the existing land-use conflicts, in particular those related to urban transformations and tourism development; designing and application of valuation and assessment methodologies and tools specific for landscape management; and including the cultural heritage and landscape qualities as a development asset.

Načrtovanje znotraj območij Natura: primer dobre prakse: Načrtovanje avtoceste ob upoštevanju območij NATURA

Planning within the Natura Areas: example of good practice: Planning a motorway with consideration of NATURA sites

Michael SCHOBER

1. Uvod

Širše območje Münchna je označeno kot metropolitanska regija. Še vedno je zelo hitro rastoča, tako v ekonomskem kot v fizičnem smislu. Ena od največjih prednosti tega območja je zelo dobra umestitev privlačne krajine in naravnih virov. Zaradi tega potreba po novogradnjah in infrastrukturi trči ob varstvo odprtih prostorov in naravnih virov.

Direktiva o habitatih Evropske komisije s ciljem ustanovitve povezanega omrežja varovanih območij (v nadaljevanju območij NATURA) za določene opredeljene vrste in habitate, se je izkazala za zelo učinkovit dokument za varovanje narave. Po drugi strani predstavlja resno omejitev za gradbene in infrastrukturne projekte.

Območja NATURA v münchenski regiji tvorijo gosto mrežo. V skladu s Cilji varstva za vrste ali habitate sestavljajo območja (na primer gozdovi ali barje), linije (na primer poplavni gozdovi ob reki) ali točke (na primer območja za razmnoževanje netopirjev). Skupaj predstavljajo območja NATURA okrog 3,5 % te regije. Številka se ne zdi visoka, toda dejansko to pomeni, da skoraj vsak večji infrastrukturni projekt na nek način vpliva na mrežo območij NATURA.

Primer teh projektov v širšem območju Münchna je načrtovanje nove avtoceste. Zgodovina postopka načrtovanja sega nazaj v zgodnja osemdeseta leta.

Nalog za odobritev načrta za prvi odsek je bil izdan leta 2001. Medtem je država Bavarska dopolnila svojo mrežo območij NATURA, tako

1. Introduction

The Greater Munich Area is distinguished as a Metropol Region. It is still very fast growing, both economically and physically. On of the biggest advantages of the location is the very good setting of attractive landscape and natural resources. Because of this the need for new building sites and infrastructure is colliding with the protection of the open spaces and natural resources.

The habitats directive of the European Commission, with the goal of establishing a coherent network of protected sites (in the following named as NATURA sites) for certain listed species and habitats, turned out to be a very effective instrument for nature protection. On the other hand it is a severe restriction for building and infrastructure projects.

The NATURA sites in the Region of Munich form a dense network. According to the Protection Goals for the species or habitats the sites are formed out of areas (e. g. woods or moors), of lines (e. g. river-following floodplain woods) or of points (e. g. breeding locations of bats). Altogether about 3,5 % of the area in this Region is covered with NATURA sites. This number sounds low, but actually it means that almost every bigger infrastructure project touches the network of NATURA sites in some manner.

One example of these projects in the Greater Munich Area is the planning for a new motorway. The history of the planning procedure dates back to the early 1980ies.

da so se leta 2004 pojavila tri nova območja NATURA, ki se dotikajo načrtovane ceste. Nekateri nasprotniki so v teh spremembah videli priložnost za tožbo z namenom zakasnitve projekta. Leta 2005 je sodišče odločilo, da je odobreni načrt potrebno izboljšati z oceno vpliva na nova območja NATURA.

Naslednje opombe služijo kot ilustracija trenutno načrtovanega projekta in metodološkega pristopa za ocenjevanje in zmanjšanje vpliva na območja NATURA. Gre za napreden primer tehnik načrtovanja krajine v povezavi s specifikacijami evropskega sistema varovanja habitatov.

2. Opis izgradnje avtoceste in območja raziskav

Izgradnja, delovanje in vzdrževanje avtoceste:
Nov odsek avtoceste se razprostira 33 kilometrov daleč v območje raziskav. Štirje pasovi (vključno z odstavnimi pasovi) imajo standardni prečni presek 26 metrov. Po celotni dolžini avtoceste so načrtovani štirje razcepi. Gostota prometa je ocenjena na do 43.000 avtomobilov/na dan.

Cesta vodi čez 13 mostov, ki prečkajo rečne doline. Njihova širina v razponu znaša od 15 m do 580 m in njihova višina med 3 m do 24 m.

Zraven ceste je potrebno zgraditi še več novih cest in prehodov nad avtocesto. Druge gradnje v povezavi s cesto so zbiralniki za odtočno vodo, čiščenje in pronicanje vode. Odsek avtoceste prav tako vključuje pobočje na obeh straneh. Na tem območju se postavijo protihrupna zaščita in zelenje (drevesa in grmičje za boljšo spojitev ceste z naravnim okoljem).

Krajina in naravni viri na območju raziskav:
Na območju raziskav je krajina gričevnata, ne zelo gosto poseljena. Glavni elementi krajine so male gozdne enote in kmetijsko zemljišče, v glavnem polja in pašniki na neugodnih lokacijah. Majhne strukture habitatov znotraj polj se redko pojavijo.

Obstajata dva večja rečna sistema, ki sta oblikovala doline, ki jih načrtovana cesta prečka. Povezani vodni sistem glavne doline pokriva okrog 650 hektarov.

Biotope, ki so z ekološkega stališča redki in dragoceni, večinoma najdemo v povezavi z

The planning approval order for the first section was made in 2001. In the meantime the State of Bavaria completed its net of NATURA sites, so that from the year of 2004 on three new NATURA sites, which touch the planned route, emerged. Some opponents were motivated by these changes to go to law in order to delay this project. The court decided in 2005 that the planning approval needed to be improved by assessing the impact of the new NATURA sites.

The following remarks should illustrate one current planning project and the methodological approach for assessing and reducing the impact on NATURA sites. It is an advanced example for Landscape Planning techniques in combination with the specifications of the European habitat protection system.

2. Description of the motorway construction and the area of investigations

Construction, operation and maintenance of the motorway:
The new part of the motorway stretches out over 33 kilometres in the investigation area. The four lanes (including the emergency lanes) have a standard cross section of 26 meters. Over the length of the motorway four junctions are planned. The traffic impact is estimated at up to 43.000 cars/ per day.

The route leads over 13 bridges crossing river valleys. Their span width varies from 15m to 580m and their height from between 3m to 24m.

Additional to the road construction several new roads and crossings over the motorway have also to be built. Other construction in connection with the road are reservoirs for drainage, cleaning and water infiltration. The section of the motorway also includes the slope on both sides. This is the area where noise protection facilities and greenery (trees and shrubs for an better implementation of the road in the natural scenery) are set.

Landscape and natural resources and in the area of investigation:
The landscape in the investigation area is hilly formed and not very densely populated. The main elements of the landscape are small forest units and agricultural land, in general fields and grassland on unfavourable locations. Smaller habitat structures within the fields appear seldom.

linearnimi vodnimi sistemi na spodnjem območju doline ali na strmih izpostavljenih mestih.

Habitati, varovani kot območja NATURA, so zlasti linearni poplavni gozdovi (prednostni habitati, ki so bolj varovani), določene manjše reke in jezera s svojo značilno vegetacijo in visoke mlečkovke na močvirni zemlji. Zavarovane vrste so Kottus gobio (majhna riba), Unio crassus (navadni škržek) ter Glaucopsyche nausithous in teleius (metulja). Dodatno območje NATURA je bilo ustanovljeno za še eno vrsto, Myotis myotis (navadni netopir).

Za te habitate in vrste so bili sprejeti določeni ohranitveni cilji, da bi preprečili nazadovanje stanja njihove ohranitve. Ocena vseh mogočih vplivov preverja te cilje.

Najpomembnejše vprašanje je vpliv poplavnih gozdov in njegovih značilnih vrst.

3. Zaloga podatkov zadevnih habitatov in vrst

Iz standardnih podatkovnih obrazcev za območja NATURA

Na osnovi direktive Evropske unije o habitatih se dejstva o vsakem območju NATURA dokumentirajo na standardne podatkovne obrazce. Navajajo zadevne habitate in ocenjujejo njihovo stanje zastopanosti, stanje ohranitve in poda se splošno oceno. Cilj je ohraniti dokumentirano stanje. Države članice imajo nalogo vzdrževati stanje teh območij. Standardni podatkovni obrazci poleg tega vključujejo osnovne podatke o značilnih vrstah, funkcionalnih povezavah z drugimi habitati in pretežni rabi zemlje na območju. Njihov namen je sporočiti Evropski komisiji obstoječe stanje območij. Ti obrazci pa ne vsebujejo natančnih podatkov o tem, kje se habitat nahaja. Potrebni so konkretni cilji ohranitve, ki se dopolnijo v načrtih upravljanja. Ti bi morali navajati ustrezne elemente in razvojne cilje habitatov.

Za območja NATURA vzdolž avtoceste še ni izdelan celotni načrt upravljanja. Zaradi tega je bila ena od prednostnih nalog pred oceno vpliva zaključiti raziskave o pojavnosti vrst in oceniti njihovo stanje ohranitve.

Iz LEK/LDC (Koncepta razvoja krajine)

Bavarsko sestavlja 18 regij za prostorsko

There are two bigger river systems that formed valleys which cross the planned route. The connected water system of the main valley covers about 650 hectares.

The biotopes that are from an ecological point of view rare and valuable are mostly found in connection with the linear water systems down in the valley grounds or on steep exposition sites.

As habitats protected in the NATURA sites there are in particular linear floodplain woods (as priority habitats with greater protection), certain small rivers and lakes with their typical vegetation and tall forbs on wetlands. As protected species occur Kottus gobio (a small fish), Unio crassus (a fresh water mussel) and Glauco-psyche nausithous and teleius (butterflies). A further NATURA site was established for one more species, Myotis myotis (a bat).

For those habitats and species certain preservation goals have been formulated to prohibit the degradation of the preservation state. The assessment of all possible impacts checks these goals.

The overriding question is the impact of the floodplain woods and its characteristic species.

3. Data Stock of relevant habitats and species

From the standard data forms for NATURA sites

Based on the European Unions habitats directive the facts of every NATURA site are documented in standard data forms. It lists the relevant habitats and assesses their condition in representativeness, state of preservation and in an overall estimation. The goal is to conserve the documented state of condition. The member states are instructed to maintain these conditions on the sites. The standard data forms further include basic information about characteristic species, functional connections to other habitats and the main land usage on the site. It is intended for reporting the status quo of the sites to the European Commission. These forms however do not point out where exactly the habitat is located. Further concrete goals for preservation are required to be compiled in management plans. These should list the relevant elements and the development goals for the habitats.

načrtovanje. Ena izmed njih je regija okrog Münchna. LDC je zbirka podatkov, ki se nanašajo na krajino ali okoljska dejstva. Na primer, vključuje elemente starodavne kulturne krajine in tudi povezano mrežo območij NATURA ter drugih območij biotopskega mrežnega sistema. Oblikuje cilje za posamezna varovana območja in jih združuje v splošni koncept razvoja krajine. Na regionalni ravni je to lahko prvi korak k celostni raziskavi povezanosti v naravi.

Lastne raziskave vrst in habitatov
Za Bavarsko obstaja dobra osnova podatkov za raziskave o vrstah in habitatih, na primer tako imenovani »Program varstva vrst in habitatov«. Tukaj se zbirajo in ocenjujejo rezultati različnih popisov vrst in habitatov. Glede na določeno vrsto in habitat daje dobro osnovo za nadaljnje raziskave. Vendar v ta popis niso bile vključene vse vrste in habitati območij NATURA. Zato so bile potrebne nadaljnje raziskave o stanju ohranitve vrst in habitatov. Dve najpomembnejši temi teh raziskav sta bili populacija netopirjev in poplavni gozdovi. Potrebno je bilo zasnovati novo raziskovalno metodologijo.

Poleg tega so imenovani strokovnjaki na raziskovalnem območju kartirali pojavnost določenih ptic, navadnih škržkov in rib.

4. Izvajanje raziskav

Kartiranje poplavnih gozdov, da bi ugotovili stanje ohranitve
Za raziskovanje poplavnih gozdov je bilo izdelano odločitveno drevo in usklajeno z naravovarstvenimi oblastmi. Odločitveno drevo navaja korake za razvrščanje obstoječih dreves in gozdov na območju. Rezultati tega kartiranja so pokazali, da so bile številke iz standardnih podatkovnih obrazcev včasih previsoke. V resnici je bilo najdenih manj dejanskih poplavnih gozdov, kot je bilo pričakovati.

Dodatni rezultat novega kartiranja in ocenjevanja je bila opredelitev tistih gozdov, ki bi jih lahko razvili v obnovljene habitate, če bi se pojavila potreba po zaključitvi povezane mreže.

Ocenjevanje vpliva soli, uporabljene za odtajanje ledu in modeliranje difuzije
Ker so z vodo povezani habitati in vrste najdragocenejši elementi v raziskovanih območjih NATURA, smo bili posebej pozorni na

Concerning the NATURA sites along the motorway route, there is as yet no complete management plan. Therefore one of the big efforts before the impact assessment was to complete the investigation on the occurrence of species and to assess the preservation state.

From the LEK/LDC (Landscape Development Concept)
Bavaria is divided into 18 regions for spatial planning. One of these is the region around Munich. The LDC is a compilation of data relevant to landscape or environmental facts. For instance, it includes elements of the ancient cultural landscape and also the coherent network of NATURA sites and other sites of the biotope network system. It formulates goals for individual protected assets and aggregates these into an overall concept for the landscape development. On the regional scale this can be a first step into a holistic investigation of natural coherences.

Own investigations on relevant species and habitats
For Bavaria a good basis of data for investigations on species and habitats exists, for example in the so called »Species and Habitats Protection Programme«. Here the results of different mappings of species and habitats are collected and assessed. According to the chosen species and habitat it provides a good basis for further investigation. However not all of the relevant species and habitats in the NATURA sites were included in this inventory. Further investigations on the state of preservation of species and habitats were therefore necessary. The two most important items of these investigations were bat population and floodplain woods. A new investigation methodology had to be designed.

Additionally the stock of certain birds, fresh water mussels and fish was mapped in the investigation area by designated specialists.

4. Attending Investigations

Mapping of the floodplain woods for getting to know the state of preservation
For investigating the floodplain woods a decision tree has been worked out and aligned with the nature protection authorities. The decision tree lists the following steps for classifying the existing trees and woods in the site. The results of this mapping showed that the figures of the standard data forms sometimes were prelimi-

odkrivanje vseh mogočih vplivov. Zelo pomemben je učinek soli, ki se na cestah uporablja pozimi, na ekosistem. Preko prenosa po zraku, vodi in prsti se klorid širi na več različnih načinov in njegovo nabiranje v habitatih lahko ogrozi številne vrste. Zaradi tega smo preučili najnovejše znanstvene raziskave na tem področju. Z uporabo tega raziskovalnega gradiva smo določili količinske mejne vrednosti za določene vrste, kot so ribe ali navadni škržek.

S pomočjo zbiralnih bazenov in čistilnih jam za onesnaženo vodo lahko vpliv soli (kloridov) ocenimo in obvladujemo.

Gradnja mostov po vzoru najboljših praks za boljše funkcionalne povezave med habitati
Še eno pomembno ocenjevalno področje brez dobro opredeljenih rešitev je izolacija vrst, ki jo povzroči cestna ovira. Linije povezav običajno sledijo strukturi krajine. Poškodbe teh povezav bi lahko kar najbolj zmanjšali z enostavnimi izboljšavami tehničnih konstrukcij, na primer z izgradnjo širših in višjih mostov. Po eni strani je bilo treba raziskati dejansko izmenjavo vrst med habitati ali populacijami, po drugi strani je bilo treba najti najboljše prakse za tehnične rešitve. Manjša študija vegetacije pod mostovi in cestnimi koridorji je bila zaključena in dokumentirana. Pokazala je na primer, da most višine okrog 15 m dopušča rast poplavnih dreves pod mostom.

5. Ocene vpliva ustreznih habitatov in vrst NATURA 2000

Ustrezni habitati in vrste kot enote za raziskovanje
Na standardnem podatkovnem obrazcu dveh preiskovanih območij NATURA so kot razlog za varstvo območja navedene štiri vrste in osem habitatov z več značilnimi vrstami. Rezultati kartiranja in terenskih študij so bili uporabljeni za izbris tistih habitatov, ki se na preiskovanem območju očitno ne pojavljajo. Takšni so bili štirje habitati. V drugem koraku smo ocenili možni vpliv na ustrezne habitate. Dve vrsti sta bili izločeni, ker pričakovani vpliv ceste nanju ne bi bil pomemben. Tako je bilo potrebno upoštevati preostale štiri habitate in dve vrsti.

Obstajajo določeni cilji ohranitve, ki veljajo za vse habitate in vrste. So merilo uspešnosti za naslednjo oceno vplivov.

nary. In fact there was less real floodplain wood found than had been anticipated.

One further result of the new mapping and assessment was to identify those woods which could be developed as restoration habitats in case of a requirement to complete the coherent network.

Assessing the impact of salt used for road deicing and modelling the diffusion
Since water related habitats and species are the most precious elements in the investigated NATURA sites, great effort was placed on finding out all possible impacts. Very important is the effect of salt, which is used on the road in wintertime, on the ecosystem. Via air, water and soil transportation the chloride is spreading out in several different ways, and the accumulation in the habitats may damage several species. Therefore the most recent scientific researches in this area were examined. Using this research material quantitative threshold values were determined for the relevant species such as fishes or fresh water mussels.

By means of retention pools and clearing pits for the polluted water the impact of salt (chlorides) become assessable and manageable.

Best practice bridge constructions for better functional correlations between habitats
A further important assessment area without well-defined solutions is the isolating of species caused by the road barrier. The connection lines usually follow the landscape structure. The damage on these connections could be minimised by simple improvements to technical constructions, for example by building wider and higher bridges. As building costs can rise rapidly through such measures, an accurate consideration of costs and benefits is necessary. On the one hand the actual interchanging of species between habitats or populations had to be investigated, on the other hand best practices for technical solutions had to be found. A small study of vegetation below bridges and in road passages was completed and documented. It shows for example that a bridge height of about 15m may allow the establishment of floodplain trees beneath a bridge.

Vpliv projekta se ponavadi razdeli v tri kategorije, ki jih tvorijo gradnja, obseg objekta in uporaba (obratovanje). Ti lahko neposredno ali posredno vplivajo na habitate in vrste.

Vplivi na območja NATURA, ki nastajajo tekom gradnje
Za te vplive obstajajo trije glavni vzroki. Vsi od njih so prehodni, ker se končajo z zaključkom gradnje: območje, uporabljeno za gradbišče (na primer poplavni gozdovi), motenje značilnih vrst s hrupom iz gradbišča in motenje habitatov z odtočno vodo iz gradbišča.

Vplivi na območja NATURA, ki nastanejo zaradi objekta
Več vplivov je posledica ceste same. Ti se obdržijo, dokler objekt obstaja. Med njimi so območje, uporabljeno za cestni nasip ali podporne zidove mostov, ter sprememba habitata pod mostovi. Končno je treba preučiti vpliv ločitve vrst, posebno v habitatih, ki se razprostirajo vzdolž reke.

Vplivi na območja NATURA, ki nastanejo zaradi obratovanja
V času uporabe ceste pretok prometa in vzdrževanje cest vplivajo na sosednje habitate. Onesnaževala, kot so izpušni plini, snovi obrabe in ostanki klorida, ki jih povzroči širjenje zimske soli, potujejo v okolje preko vode, zraka ali talnih poti.

Za živalske vrste sta hrup in svetlobno onesnaževanje, ki ga povzroča promet, moteča dejavnika. Vrste, ki prečkajo cesto, so lahko poškodovane v prometni nesreči.

6. Ukrepi za izboljšanje vplivov projekta na habitate in vrste NATURA 2000

Obstaja več tehnik za kar največje zmanjšanje predvidenih vplivov. Postopki za ocenjevanje in zmanjšanje vpliva s tehničnimi izboljšavami si običajno sledijo z roko v roki. Pri trenutnem delu so bili ukrepi razdeljeni v zmanjševanje delovanj, to so bile prve tehnične spremembe, ukrepe za omejitev škode, spremembe, ki so potrebne za zmanjšanje vpliva na območja, in ostali napredni ukrepi.

V nadaljevanju bodo omenjeni glavni ukrepi. Izvajanje teh ukrepov bo jamčil okoljski spremljevalni program.

5. Impact Assessments on relevant NATURA 2000 habitats and species

Relevant habitats and species as units of the investigation
In the standard data form for two of the investigated NATURA sites, four species and eight habitats with several characteristic species are listed as reason for the site's protection. The results of mappings and field studies were used to eliminate those habitats which had obviously no occurrence in the investigated area. These were four of the habitats. In a second step the possible impact on the relevant habitats was assessed. Two species were eliminated by this since the anticipated impact of the road could not be found to have significant influence. There then remained four habitats and two species under consideration.

There are certain goals for preservation dedicated to all of these habitats and species. They are the benchmark for the following impact assessment.

The impact of a project is usually divided into three categories generated by the construction progress, the facility extent and the usage (operation). These may directly or indirectly influence relevant habitats or species.

Construction-progress-caused impacts in NATURA sites
In this section there are three main causes. All of them are preliminary, as they end with the completion of the construction: the area used for the construction site (e. g. in floodplain woods), the disturbance of characteristic species by noise from the construction site and the disturbance of habitats by drainage of water away from the construction site.

Facility-caused impacts in NATURA sites
More impact results from the road itself. These remain as long as the construction exists. Among these are the area used for the road dam and bridge piers, the change to the habitat under the bridges. Finally the separation effect on species particularly in river-following habitats needs consideration.

Operation-caused impacts in NATURA sites
During the operation of the road, the traffic flow and maintenance actions cause impact on neighbouring habitats. The pollutants such as exhaust gas, abrasion substances, chloride re-

– **Ukrepi za vplive ob gradnji na območjih NATURA**
  Izboljševalni ukrepi se začnejo s postopkom gradnje, ki uporablja nežnejše metode gradnje, da se s tem zavarujejo sosednji habitati. Poskusiti bi morali prenesti celotno gradbišče na primernejša območja. Sosednje habitate bi morali zaščititi z neprepustnimi ograjami. Dvoživke se lahko obvarujejo z izkopom ograj in prehodov pod cesto. Dodaten ukrep je, da se na območju ne posekajo vsa drevesa, temveč jih je treba prirezati in ustrezno omejiti.

– **Ukrepi za vplive, ki nastanejo zaradi objektov na območjih NATURA**
  Vpliv ceste, ki prečka vode in povezane strukture habitatov, se lahko zmanjša s povišanjem in razširitvijo mostov. Načrtovane mere mostov čez glavne doline so bile povečane na širino 580 metrov in višino 17 metrov. Te mere bi morale zadostovati za ohranitev biološke prepustnosti pod mostovi, celo z nudenjem prostora za rast manjšim drevesom.

– **Ukrepi za vplive, ki jih povzroči obratovanje na območjih NATURA**
  Gradnja številnih nasipov in neprepustnih zidov višine do 3 m služi za zaščito pred hrupom in za omejevanje razprševanja snovi. Prav tako bodo zgrajeni obsežni objekti za zbiranje onesnažene vode iz cestnih pasov. Poskrbljeno bo za pravilno odtekanje vode, njeno zbiranje, čiščenje, ki bo potekalo na okolju prijazen način, potem se bo voda počasi stekala v sedimentacijske jaške ali bo pod nadzorom in na omejen način odvedena v sosednje vode.

7. Rezultati ocene vplivov na območja NATURA

Kot rezultat prej opisanih postopkov ocena vplivov za območje NATURA dokazuje, da noben cilj ohranitve za varovane habitate in vrste ni bistveno ogrožen zaradi cestnega projekta.

Vendar pa smo do tega zaključka prišli šele po načrtovanju bistvenih tehničnih izboljšav. Te izboljšave je na splošno bilo potrebno razviti korak za korakom ob sodelovanju tako načrtovalcev cest kot krajinskih arhitektov.

mains caused by winter salt spreading are distributed in the environment via water, air or soil paths.

Animal species are disturbed by noise and light emission of the traffic. Those species which cross the road may be hurt by collision.

6. Improvement measures of project-orientated impacts on NATURA 2000 habitats and species

There are several techniques for minimising the anticipated impacts. The procedures for assessing and minimising the impact by technical improvement usually go hand in hand. In case of the current work the measures were divided into minimising actions, that were the first technical changes, measures for the limitation of damage, those changes necessary for reducing the impact on the sites, and other advanced measures.

In the following the main measures of these will be mentioned. The implementation of these measures will be guaranteed by an environmental monitoring programme.

– ***Measures for construction-progress-caused impacts in NATURA sites***
  Improvement measures begin here with the construction process such that neighbouring habitats are protected the use of more gentle construction methods. An attempt should be made to transfer the whole construction site into more insensible areas. Neighbouring habitats should be shielded by impervious fences. Amphibians can be protected by routing fences and passages beneath the road. A further measure is not to clear the site of all trees, but rather to cut them back in a restrained way.

– ***Measures for facility-caused impacts in NATURA sites***
  The impact of the road crossing waters and coherent habitat structures can be reduced by enlarging the bridges. The planned bridge sizes over the main valleys was enlarged to widths of 580 meters and heights of 17 meters. These measures should be sufficient for conserving the biological permeability under the bridges, even by providing growth space for smaller trees.

8. Zaključki in odprta vprašanja za razprave

Ta nedavni primer iz Bavarske kaže, da je pred nami še veliko dela. Potrebna je pravilna ocena vplivov, da bi združili podatke o vseh prizadetih vrstah na območjih.

Čeprav je že bila zbrana velika količina podatkov, še vedno obstaja potreba po terenskem delu in podrobnem kartiranju pri vsakem posameznem načrtovanem projektu.

Čeprav so bili postopki načrtovanja in ocenjevanja teoretično opisani že v mnogih študijah, napredno projektno delo kaže, da še vedno obstaja potreba po strukturiranju postopka in predelave obstoječih smernic, saj se posamezni pogoji znatno razlikujejo od projekta do projekta.

Navsezadnje je direktiva o habitatih Evropske unije izziv za vse udeležence v večjih načrtovalnih projektih, saj je potrebno obvladovati bistvene metodološke zahteve. Drugače obstaja nevarnost, da se bo projekt znašel pred sodiščem, kar posledično vodi v znatne zaostanke pri zaključku projekta.

Mreža območij NATURA 2000 je pomembna priložnost za skupno prizadevanje Evropske unije, da poskrbi za varovanje narave. Bistveno je, da zavarujemo in povežemo izolirane habitate, da bi rešili ogrožene vrste. To zahteva naša odgovornost za ohranitev biotske raznolikosti.

Mnogo ljudi (posebej uporabniki zemljišč in načrtovalci infrastrukture) so še vedno zelo zadržani glede tega. Celo imenovanje območij NATURA je bilo v Nemčiji dolgotrajno in polno konfliktov.

Da bi mreža NATURA začela dobivati bolj pozitivno podobo, je potrebno izboljšati metode ocenjevanja, da bi dajale hitrejše rezultate. Prav tako je potrebno na naravo in krajino gledati s celostnega vidika.

Nekaj nerešenih vprašanj:

- Kako si naj razlagamo, da direktiva o habitatih obravnava le habitate in vrste, obenem pa ne govori o kulturnih ali estetskih vidikih krajine?
- Kako se izogniti sporom, če se druge interesne skupine za krajinske zadeve (na primer

- ***Measures for operation-caused impacts in NATURA sites***
  The building of numerous dams and impervious walls with a height up to 3 m is provided for noise protection and for restraining substance dispersion. There will also be extensive facilities for the collection of polluted water from the road lanes. It will be drained properly, retained, cleared in an environmental friendly way and either be trickled in sedimentation pits or be drained in a controlled and restricted way into neighbouring water.

7. Results of the impact assessment on the NATURA sites

As a result of the previous described procedures the NATURA site impact assessment proves that all of the preservation goals for the protected habitats and species are not significantly endangered by the road project.

This conclusion however was only reached after planning significant technical improvement. Those improvements have generally to be developed step by step in cooperation of both road planners and landscape architects.

8. Conclusion and open questions for the discussions

This recent example from Bavaria shows, that there is still a lot of work remaining. A proper impact assessment is necessary in order to collate information on all affected species at the sites.

Even though large amount of data has already been collected, there is still a need for field work and detailed mappings in every individual planning project.

Even though planning and assessment procedures have been theoretically described in many studies, advanced project work shows that there is still a need for structuring the procedure and reworking the existing guidelines as individual project conditions differ considerably.

All in all the Habitats Directive of the European Union is a challenge for all participants in larger planning projects in order to manage the significant methodological demands. The danger is otherwise the projects will appear in court, which may result in a considerably delay in the completion of the project.

upoštevanje objektov za rekreacijo, krajinskih spomenikov, kulturnih značilnosti in načrtovanja krajine) z njo ne strinjajo?
- Ali Evropska konvencija o krajini obravnava te teme v zadostni meri?

The network of NATURA 2000 sites is a great chance for common efforts of the European Union to provide for nature protection. It is fundamentally necessary to protect and connect isolated habitats in order to save some endangered species. Our responsibility for preserving the biodiversity requires this.

Many people (especially land users and infrastructure planners) still react in a very reserved manner. Even the designation of NATURA sites in Germany was long and full of conflict.

To effect a more positive image for the NATURA network assessment methods require improvement in order to produce faster results. It is also necessary to take a holistic view of nature and landscape.

Some remaining questions:
- *What does it mean, when the Habitats Directive deals only with habitats and species and blends out cultural or aesthetical aspects of the landscape?*
- *May not conflicts occur, if other interest groups for landscape matters (such as consideration of recreation facilities, landscape monuments, cultural features or landscape design) are colliding with it?*
- *Does the European Landscape Convention incorporate these matters in an adequate way?*

DELAVNICA *WORKSHOP* 4

Varstvo in upravljanje krajin za družbo

Landscape Protection and Management for the Society

Veščine usposabljanja javnosti za sodelovanje v postopkih odločanja

The skills of training the public for participation in decision-making processes

Peter H. Goodchild

Uvod

Na začetku bom preučil pomen besed, ki so uporabljene v naslovu teme, o kateri so me prosili, naj spregovorim. Če analiziramo naslov, besedo za besedo, ter jih potem spet sestavimo, kakšen je v resnici njihov pomen?

Veščine

Pomen »veščin« je dokaj jasen. Lahko jih opredelimo kot praktične in miselne sposobnosti, ki so posebej dobro razvite.

Usposabljanje

Beseda »usposabljanje« je bolj protislovna, ker se včasih uporablja tako, kot da je popolnoma zamenljiva z »izobraževanjem«. Vendar besedi »usposabljanje« (angl. training) in »izobraževanje« predstavljata različna, a sorodna pojma. Vsi bi se strinjali, če razliko prikažemo tako, da vsak lahko vzgoji (angl. train) sadno drevo ali zdresira (angl. train) psa, vendar bi vsi mislili, da ste malo čudaški, če bi ju poskušali izobraževati. Kakšna pa je temeljna razlika med pojmoma?

Zdi se mi, da če nekaj vzgajaš ali usposabljaš, potem tisto usmerjaš ali spodbujaš, da se obnaša na določen in vnaprej načrtovan način. Pri ljudeh obnašanje, ki ga pridobijo z usposabljanjem, postane samodejno in o njem jim ni potrebno globoko razmišljati, če sploh, da bi ga lahko izvedli. Obnašanje, ki ga pridobimo z usposabljanjem, je do velike mere predvidljivo in to je lahko zelo dragoceno v razmerah in okoliščinah, ki sledijo določenemu rednemu vzorcu in so same po sebi zelo predvidljive. Če pa okoliščine postanejo nepredvidljive ali nove,

Introduction

I would like to begin by examining some of the words that are used in the title of the topic that I have been asked to discuss. If we analyse the title, word by word, and then put it back together again, what actually does it mean?

Skills

The meaning of »skills« is clear enough. We can think of them as being practical and mental abilities that are particularly well developed.

Training

The word »training« is more ambivalent because it is sometimes used as if it is completely interchangeable with »education«. However, the two words »training« and »education«, represent different but related things. One can demonstrate the difference by pointing out that everyone would agree that you can train a fruit tree or a dog, but they would think you were rather eccentric if you tried to educate them. But what is the essential difference between them?

It seems to me that if you train something you are making it or encouraging it to behave in a particular and pre-planned way. With humans, the behaviour that they acquire through training, becomes automatic and they do not need to think very hard, or at all, about it in order to do it. Behaviour that is acquired through training is to a large extent predictable and this can be very valuable in situations and circumstances that follow a regular pattern and are themselves fairly predictable. But if the circumstances become unpredictable or new, the behaviour that is ac-

se obnašanje, pridobljeno z usposabljanjem, hitro izkaže za nezadostno, bremenilno ali celo nevarno.

Menim, da je cilj izobraževanja krepiti in gojiti um, da je lahko: (1) prilagodljiv, (2) da lahko razume zapleteno naravo življenja in medsebojnih odnosov, ki v njem vladajo, ter (3) da lahko pride do utemeljenih ocen in sodb o najustreznejšem postopku delovanja v določenih okoliščinah. Usposabljanje predstavlja pomembno pomoč izobraževanju. Oba potrebujeta podatke, znanje in razumevanje, vendar je obseg izobraževanja širši.

Javnost

Potem pridemo do besede »javnost«. Kako jo razložimo? Kaj je javnost? Lahko rečemo, da gre za skupnost, ki biva na določenem ozemlju ali geografskem območju, naj je to lokalno, regionalno, nacionalno, kontinentalno ali globalno po svoji naravi. Ko pa uporabite besedo 'javnost', ali vključuje vas in ustanove ter družine, ki jim pripadate, ali se nanaša na skupnosti, h katerim ne pripadate. Seveda jo lahko uporabimo na oba načina, a če je uporabljena v smislu, ki izključuje vas, vašo družino in ustanove, ki jim pripadate, pride do težave. Narava te težave je, da je ta način pojmovanja javnosti simptom razčlovečenja pojma javnosti.

Če vzamemo razčlovečen pojem javnosti in ga dodamo k pojmu usposabljanja (vendar ne izobraževanja), nastanejo velike težave in to so težave, ki se jih moramo zavedati v svetu, kjer v nasprotju z osebno svobodo pridobiva vse večjo veljavo kultura korporatizma, pa naj bo to v obliki trgovskih podjetij, uradnih ustanov ali vlad. Korporatizem običajno spremljajo mehanski sistemi in institucionalizacija. To ni del poziva k revoluciji, gre le za priznavanje realnosti, morda večne realnosti. Vprašanje je, kako ustanoviti in vzdrževati splošno sprejeto ravnotežje med nadzorom in svobodo. Pomen tega za krajino je, da nanjo zelo močno vplivajo ideje in postopki, ki določajo človekovo delovanje.

Udeležba

Beseda »udeležba« je dovolj jasna, ampak kakšna je narava udeležbe? Kateri so napisani ali nenapisani pogoji oziroma pravila in kdo jih je nazadnje postavljal? Kateri so postopki? Kdaj in

quired by training might easily prove inadequate, a handicap or even dangerous.

I would suggest that the purpose of education is to nourish and nurture the mind so that it can: (1) be flexible, (2) come to an understanding of the complex nature of life and the interrelationships that operate within it, and (3) make reasoned assessments and judgements about the most appropriate action to take in the prevailing circumstances. Training is an important aid to education. Both need information, knowledge and understanding, but the scope of education is wider.

The public

We then come to the words »the public«. How do we interpret this? What is the public? We might say that it is the community that inhabits a particular territory or geographical area and this might be local, regional, national, continental or global in its nature. But when you use the word 'the public', does it include you and the institutions and families to which you belong, or does it mean the communities to which you do not belong. It can, of course be used in both ways, but if used in the sense that excludes you, your family and the institutions to which you belong, it carries with it a problem. The nature of this problem is that this way of seeing the public is a symptom of the de-personalisation or the de-humanising of the concept of the public.

If we take the de-humanised concept of the public and add it to the concept of training (but not education), we have a big problem and it is a problem of which we need to be aware in a world in which the culture of corporatism, as opposed to individual freedom, is having an increasing influence, whether it takes the form of commercial enterprises, formal institutions or governments. Corporatism is often accompanied by mechanistic systems and institutionalisation. This is not part of a manifesto for revolution, but simply a recognition of realities, perhaps eternal realities. The question is how do we establish and sustain a generally acceptable balance between control and freedom. The relevance of this to landscapes is that landscapes are very strongly influenced by the ideas and the processes by which human action is determined.

pod kakšnimi pogoji lahko javnost ali posameznik sodelujeta?

Postopek odločanja

Ponovno, zveza »postopek odločanja« je jasna. Toda katere postopke odločanja imamo v mislih in kakšni so v okviru krajin Evrope? Da bi lahko razumeli, kako zahtevna je ta tema, je treba besede »zunanje okolje« zamenjati s »krajino«. Lahko bi menili, da obseg »zunanjega okolja« lahko zmanjšamo z izpustitvijo urbanih in industrializiranih območij, vendar v praksi to ni zaželeno, saj urbana in industrializirana območja pogosto vsebujejo krajinsko dimenzijo ali so del širše krajine ali pa ljudje, ki živijo ali delajo v urbanih in industrializiranih območjih cenijo krajino, kjerkoli jo najdejo, in se veselijo časa, ki ga preživijo v njej in tam uživajo.

Obstajajo pa tudi drugi dejavniki, ki vplivajo na zahtevnost teme. Na primer: postopki odločanja se odvijajo v številnih različnih kontekstih, od lokalnih do svetovnih; od osebnih do institucionalnih in javnih; od področja načel in teorij do uporabe v praksi.

Predmet in naslov te razprave

Če upoštevamo vse, kar sem že povedal v tej razpravi, ter njen naslov, lahko njen predmet opišemo kot **narava spretnosti in veščin, ki jih ljudje potrebujejo za sodelovanje v postopkih odločanja, ki se nanašajo na krajino, in kako lahko te veščine pridobijo.**

Naslovitev zahtevnosti

Namensko sem vas seznanil z zahtevnostjo zadeve. To sem naredil, da bi poskušali odgovoriti na vprašanje, kako se lahko v praksi lotimo problema zahtevnosti ob upoštevanju členov 6A (Dviganje zavedanja) in 6B (Usposabljanje in izobraževanje) Evropske konvencije o krajini.

Potrebne spretnosti in veščine

Na tej točki bi rad na kratko omenil vprašanje narave spretnosti in veščin, ki jih ljudje potrebujejo pri sodelovanju v postopkih odločanja, ki se nanašajo na krajine. Na splošno jih lahko opišemo kot sposobnosti in veščine, ki so povezane s:

1. Pridobivanjem informacij, izkušenj, znanj in razumevanja miselnih, zaznavnih in intelektualnih vidikov krajine.

Participation

The word »participation« is clear enough, but what is the nature of the participation? What are the written or unwritten terms, or rules, and who has set them? What are the processes? When and under what circumstances can the public or an individual person participate?

Decision making processes

Again, the phrase »decision-making process« is clear. But which decision-making processes do we mean, and what are they in the context of the landscapes of Europe? To begin to understand the complexity of this topic, all one has to do is to substitute the words »outdoor environments« for »landscape«. One might think that the scope of »outdoor environments« can be reduced by omitting urban and industrialised areas, but in practice this is not very satisfactory because urban and industrialised areas often contain a landscape dimension, or they are part of a wider landscape, or the people who live or work in the urban and industrialised areas value landscapes, wherever they are to be found, and look forward to the times that they can spend in them and enjoy them.

There are also other layers of complexity. For example, decision-making processes operate in numerous different contexts, from the local to the global; from the personal to the institutional and public; from the field of principles and theory to that of practical application.

The subject matter and tilet of this paper

Keeping in mind what I have already said in this paper and also its title, its subject matter can be described as being ***the nature of the abilities and skills that people need to help them participate in the decision-making processes that affect the landscape, and how these skills might be provided.***

Adressing complexity

I have deliberately presented you with an idea of the complexity of the subject. I have done this in order to raise the question of how, in practice, can we address this issue of complexity in the context of Articles 6A (Awareness Raising) and 6B (Training and Education) of the European Landscapes Convention.

2. Pridobivanjem informacij, znanja in razumevanja praktičnih vidikov krajine, vključno z oblikovanjem politike, načrtovanjem, oblikovanjem, upravljanjem, njihovim ustvarjanjem in vzdrževanjem.
3. Povezovanjem idej in načel s praktičnimi dejanji in obratno.
4. Ovrednotenjem razmer in okoliščin ter odločanjem.
5. Pridobivanjem informacij, znanja, razumevanja, sposobnosti, in veščin zase.
6. Pomočjo drugim ljudem, da pridobijo informacije, znanje, razumevanje, spretnosti in veščine.

Seveda imajo dviganje zavedanja, izobraževanje in usposabljanje zelo pomembno vlogo pri pridobivanju informacij, znanj, spretnosti in veščin. Različni posamezniki, različne skupnosti, različne organizacije, različne razmere in različne okoliščine jih potrebujejo na različnih stopnjah. Spet se soočamo z vprašanjem, kako se lotiti zelo zahtevne teme.

Integriran in celosten pristop

Ena od rešitev, kako obravnavati zahtevna vprašanja, ki so povezana s krajino, je uporaba **integriranega in celostnega pristopa** pri odločanju. Načeloma je **integriran pristop** osnovan na ideji, da posamezni pojavi (predmeti, dogodki, itd) so oziroma bi lahko bili medsebojno povezani in odvisni eden od drugega. **Celostni pristop** teži k idealu, da bi lahko obravnaval posamezni pojav ne le kot entiteto samo po sebi, pač pa kot del določenih medsebojnih odnosov, ki obstajajo med štirimi stvarmi. Te štiri stvari so naslednje:
- entiteta kot celota,
- njen kontekst kot celota,
- sestavni deli entitete in
- sestavni deli konteksta entitete.

Ko ta dva pristopa združimo, lahko njuno zvezo opredelimo kot integriran in celosten pristop. Njegovo ime je morda novo, vendar ideja, ki stoji za njim, ni. Vendar je to idejo potrebno bolje razumeti in uporabiti v praksi.

S tem, ko podamo razlago nekega pojma, naredimo le korak k njegovi osvojitvi in uporabi v praksi in tukaj se poraja vprašanje, kako lahko nekdo osvoji integriran in celosten pristop ter ga v celoti obvlada? Moje izkušnje kažejo, da je naslednjih 5 metod zelo koristnih, med seboj pa se dopolnjujejo.

The abilities and skills that are needed

At this point, I would like to briefly discuss the question of the nature of the abilities and skills that people need to help them to participate in the decision-making processes that affect landscapes. In general terms these can be described as being the abilities and skills connected with:

1. *Acquiring information, experience, knowledge and understanding of the mental, perceptual and intellectual aspects of landscapes.*
2. *Acquiring information, knowledge and understanding of the practical aspects of landscapes including the policy-making, planning, design, management, making and upkeep of them.*
3. *Relating ideas and principles to practical action, and vice-versa.*
4. *The assessment of situations and circumstances, and the making of decisions.*
5. *Acquiring information, knowledge, understanding, abilities and skills for oneself.*
6. *Helping other people to acquire information, knowledge, understanding, abilities and skills.*

Clearly awareness-raising, education and training have a very important part to play in the acquiring of information, knowledge, abilities and skills. Different individuals, different communities, different organisations, different situations and different circumstances will require them at different levels. Again we are faced with the question of how to address a very complex issue.

The integrated and holistic approach

*One of the keys to dealing with the complexities that are associated with landscapes is to adopt the **Integrated and Holistic approach** to decision-making. In principle, **the Integrated Approach** is based on the idea that individual phenomena (objects, events etc) are, or may be, interconnected and reliant on each other. **The Holistic Approach** aspires to the ideal of being able to appreciate an individual phenomenon not only as an entity in itself but also in terms of it being part of a set of interrelationships that exist between four things. These four things are:*
- *the entity as a whole,*
- *its context as a whole,*
- *the constituent parts of the entity, and*
- *the constituent parts of the context of the entity.*

Metoda 1: Morda je najboljši način, da se seznanite in razumete integriran in celosten pristop, če **se podrobno seznanite z zgodovino, značilnostmi in okoliščinami določenega kraja** in da nadaljujete z nadgrajevanjem znanja in razumevanja v daljšem časovnem obdobju. Zelo dragocena pomoč pri tem je, če pripravite sistematičen **posnetek stanja**, vključno s topografskimi in zgodovinskimi podatki o kraju. Začetek naj bo enostaven. Posnetek in podatke pogosto uporabljajte za referenčne namene, ter jim dodajte več informacij, ko le-te postanejo dostopne.

Splošna načela, do katerih pridemo pri globljem razumevanju nekega kraja, so lahko zelo koristna, ker lahko s tem hitreje razumemo tudi druge kraje. Ko bolje razumemo naravo medsebojnih odnosov, ki vladajo na enem kraju, mnogo lažje razmišljamo o drugih na integriran in celosten način. Prav tako lažje sodelujemo s kolegi iz drugih strok in poklicev, ker bolje razumemo vlogo, ki jo imajo.

Metoda 2: Navadite si vzeti čas za **miselno analizo, sintezo, ponovno analizo in ponovno sintezo** stvari (predmetov, krajev, dogodkov, tem, itd). Analiza je postopek razstavljanja stvari na njihove sestavne dele. Ko to naredimo, lahko ponovno združimo sestavne dele na isti, podoben ali drugačen način, na primer tako, da uporabimo samo obstoječe sestavne dele ali dodamo nove ali odstranimo nekatere obstoječe dele. Sinteza se imenuje postopek združevanja ali ponovnega združevanja delov v celoto.

Postopek miselne analize in sinteze lahko služi kot vaja ali igra in lahko jo uporabimo za skoraj karkoli v kateremkoli položaju. Za dobre mislece, načrtovalce, umetnike, konstruktorje in vodje bi to morala biti običajna in redna veščina. Ena od situacij, kjer jo uporabljam za zabavo, je pri spreminjanju postavitve pohištva in okrasnih elementov sobe, v kateri sedim ali čakam. Ali ko sem na vrtu ali nekje zunaj, analiziram, kar mi je všeč in kaj ne ter zakaj, ter kako bi sam to spremenil. In tako naprej.

Metoda 3: Še en miselni proces in vaja, ki je zelo koristna, je **iskanje povezav ali odnosov** med dvema stvarema. Če menite, da ste našli povezavo, se morate seveda o njej povprašati in jo preskusiti. Ali je povezava le v vaši glavi, ima večji pomen, vzdrži kritični pogled, je uporabna, itd?

When these two approaches are brought together, the combination can be referred to as the Integrated and Holistic Approach. The name may be new, but the idea is not. It is, however, an idea that needs to be more widely understood and applied in practice.

Providing an explanation of a concept is only one step towards acquiring it and putting it into practice, and this raises the question of how does one acquire the Integrated and Holistic Approach and become proficient in it? My own experience suggests that the following 5 methods are very helpful and they complement each other.

Method 1: *Perhaps the best way to learn about and understand the Integrated and Holistic Approach is to* ***become very familiar with the history, the character and the circumstances of one particular place*** *and to continue the process of building up one's knowledge and understanding of it over a long period of time. A very valuable aid in this respect is to prepare a systematic* ***Site Record****, including a topographical and historical record of the place. Start in a simple way. Make frequent use of the Record for reference purposes, and add to it as more information becomes available.*

The general principles that are learnt from an in-depth understanding of one place, can be extremely helpful in coming, more quickly, to an understanding of others. When the nature of the interrelationships that operate at one place are better understood, it becomes much easier to think about others in an integrated and holistic way. It also becomes easier to co-operate with colleagues from other disciplines and professions because one acquires a better understanding of the role that they play.

Method 2: *Acquire the habit of taking time to* ***mentally analyse, synthesise, re-analyse and resynthesise*** *things (objects, places, events, issues etc). Analysis is the process of breaking things down into their components. Having done this, one can then put the components back together again in the same, a similar or a different way, for example by only using the existing components, or by adding new ones or omitting some of the existing ones. Synthesis is the name of the process of combining, or recombining, components into a whole.*

The process of mentally analysing and synthesising can used as an exercise or game, and it can

Stvari, med katerimi iščemo povezave ali odnose, so lahko po svoji naravi podobne ali različne. Če se na začetku zdijo različne, to še ne pomeni, da nimajo skupne nobene lastnosti. Povezave in odnosi so lahko različne vrste in jakosti. Podoba vrta, kos pohištva in glasbeno delo so lahko povezani tako, da so bili ustvarjeni v istem časovnem obdobju, za isto gospodinjstvo in vsi lahko kažejo vpliv določenega stila ali umetniške smeri, kot je barok.

Obstaja tudi nasprotna vaja, kjer iščemo nepovezanosti in prekinitve.

Metoda 4: Gotovo imajo izobraževanje, usposabljanje, svetovanje, informacije in smernice pomembno vlogo pri tem, da lahko ljudje osvojijo in uporabljajo integriran in celostni pristop. Tukaj bi rad poudaril prispevek, ki ga lahko prinese **udeležba pri dodatnem izobraževanju**, v eni ali več oblikah le-tega. To vključuje prisotnost specializiranih svetovalcev.

Metoda 5: Te tehnike bi morali uporabljati, vaditi in razvijati čimbolj pogosto, ne glede na to, kako usposobljeni ste zanje. Izvajajte jih sami ali z drugimi ljudmi. Pogovarjajte se s kolegi. Ko se pojavi priložnost, se pogovarjajte s tistimi, ki imajo izkušnje z integriranim in celostnim pristopom. Zanimajte se za stvari, ki ne spadajo v okvir vašega običajnega dela in rutine. Berite toliko, kot le morete. Bodite dober opazovalec, kjerkoli že ste. Postopoma nadgrajujte svoje znanje, razumevanje in veščine ali sledite svojemu tempu. To lahko počnemo v pretežnem delu našega življenja.

Garland, Sklad za vrtove in krajinsko dediščino

Razpravo bi rad zaključil z nekaj besedami o tem, kako neka organizacija pomaga ljudem razvijati sposobnosti in veščine, ki jih potrebujejo za sodelovanje v postopku odločanja, ki se nanaša na krajino. Organizacija se imenuje **GARLAND ali The Garden and Landscape Heritage Trust (Sklad za vrtove in krajinsko dediščino).** Sam sem njen direktor.

Pomoč ljudem in javnosti pri usposabljanju za sodelovanje v postopku odločanja se zelo približa ciljem GARLAND-a, vendar je **obseg dela GARLAND-a** mnogo širši. GARLAND se osredotoča na širjenje boljšega razumevanja, uživanja v in skrbi za zunanje okolje. Znotraj tega

be applied to almost anything in any situation. For good thinkers, planners, artists, designers and managers it should be a normal and regular skill. One of the situations in which I employ it as an amusement, is to reorganise the furniture and decorative elements of the room in which I am sitting or waiting. Another, when I am in a garden or other outdoor place, is to analyse what I like or dislike, and why, and how I would adjust it. And so on.

Method 3: *Another mental process and exercise which is very helpful, is to* ***look for connections or relationships*** *between one thing and another. If you think you have found a connection, you must, of course, then question it and test it. Is the connection only in your own mind, does it have wider significance, does it stand up to critical scrutiny, is it useful, etc?*

The things between which, one is looking for connections or relationships, may be similar of dissimilar in their nature. If initially they appear to be dissimilar it does not necessarily mean that they have no characteristics in common. Connections and relationships can be of different kinds and strengths. A garden layout, a piece of furniture and a piece of music might be connected by being created at the same time in history, for the same household, and both might show the influence of a particular style of design, such as the Baroque.

There is also the opposite exercise, which is to look for disconnections or discontinuities.

Method 4: *Clearly education, training, advice, information and guidance have an important part to play in helping people to acquire and apply the Integrated and Holistic Approach. Here, I would like to stress the contribution that can be made by* ***participating in Supplementary Education****, in one or more of its forms. This includes the use of Specialist Advisors.*

Method 5: You should use, practice and develop these techniques as often as you can *at whatever level of proficiency you have already achieved. Do it either on your own or with other people. Talk to colleagues. When an opportunity presents itself, talk to others who have experience of the Integrated and Holistic Approach. Take an interest in things that are outside your normal work and routines. Read as widely as you can manage. Be observant wherever you are. Build up your knowledge, understanding and*

širokega tematskega področja se osredotoča na krajine, vrtove in zunanje vidike krajev. V svoj obseg vključuje vrtove, vrtnarstvo, rastline, parke, zgodovinska in arheološka najdišča in naselja, pokopališča, javna mesta, ruralne in urbane krajine ter prostore. Posebej ga zanimajo vidiki dediščine in ohranitev, obravnava ter uporaba vira, ki ga daje ta dediščina. Osredotoča se na človeško (ali kulturno) dimenzijo, vendar prav tako uporablja in spodbuja rabo integriranega in celostnega pristopa, s pomočjo katerega je treba obravnavati in vključiti tudi druge dimenzije, na primer dimenzijo narave.

Skrb za krajine, vrtove in topografsko dediščino (dediščina krajev) je mnogokrat pojmovana kot enostavna dejavnost, ki ne zahteva veliko premišljevanja in praktičnih veščin. Premnogokrat kraji odsevajo ta odnos in tako se takšna napoved ali prekletstvo samo izpolni, rezultati pa postanejo del splošnega okolja, v katerem ljudje živijo. Ali je to pomembno? Odgovor GARLAND-a je jasen in glasen 'Da'. Razlog za to je, da ima dediščina zelo pomembno vlogo pri ohranitvi in izboljšanju kakovosti življenja (in dobrobiti) ljudi, pa tudi kar je enako pomembno, vsega ostalega življenja.

Temeljno vprašanje je: »Kako lahko v praksi dosežemo višje nivoje zavedanja, razumevanja in skrbi za dediščino?« GARLAND se loteva tega vprašanja z osredotočanjem na **»dodatno izobraževanje«, pri katerem je svetovalno delo ključnega pomena.** Dodatno izobraževanje je katerakoli oblika izobraževanja, usposabljanja in dviganja zavedanja, ki dopolnjuje, utrjuje in razvija znanje, pridobljeno na podlagi formalnih izobraževalnih učnih načrtov v šolah, srednjih šolah in na univerzah. Pomagati želi ljudem, da bi razvili svoje razumevanje, sposobnosti in veščine in to lahko stori na katerikoli točki njihovega življenja. Načeloma deluje na osnovi relativno kratkih ali specifičnih posameznih vložkov. Ti se lahko odvijajo v obliki: svetovalnega dela, osebnih inštrukcij, predstavitev, predavanj, seminarjev, delavnic, kratkih tečajev, konferenc, dogodkov, razstav, vodenih izletov in tur, pisnih komentarjev in poročil, tradicionalnih in elektronskih publikacij, razlag prizorišča, itd. Metode lahko uporabljamo vsako posebej ali v kombinaciji in lahko jih izberemo, da ustrezajo zahtevam različnih občinstev in okoliščinam. V vseh primerih smo posebej pozorni na posebne potrebe stranke ali občinstva.

skills gradually or to suit your own pace. One can go on doing this through most of one's life.

Garland, the garden and ladscape heritage trust

I would like to conclude this paper by saying something about how one organisation is helping people to develop the abilities and skills that they need to help them participate in the decision-making processes that affect the landscape. This organisation is called ***GARLAND or The Garden and Landscape Heritage Trust****. I am the Director of it.*

Helping people and the public to participate in the decision-making processes relates very closely to the aims of GARLAND but ***the scope of GARLAND*** *is wider than this. GARLAND specialises in promoting the better understanding, enjoyment and care of outdoor environments. Within this broad subject area it concentrates on landscapes, gardens and the outdoor aspects of places. Its scope includes gardens, horticulture, plants, parks, historic and archaeological sites and settings, cemeteries, public spaces, and rural and urban landscapes and localities. It is particularly interested in the heritage aspects and in the conservation, treatment and use of the resource that this heritage provides. It focuses on the human (or cultural) dimension but it also practices and promotes the integrated and holistic approach by which other dimensions, such as the natural dimension, must be considered and included.*

Caring for landscapes, gardens, and the topographical heritage *(the heritage of places) is often thought to be a simple activity that does not require high levels of thought and practical skill. All too often places reflect this attitude and so it becomes a self-fulfilling prophecy, or curse, and the results of it become part of the general environment in which people live. Does it matter? GARLAND's answer to this is an emphatic 'Yes'. This is because this heritage has a very important part to play in sustaining and improving the quality of life (and well-being) not only for humans but also, and of equal importance, for non-human life as well.*

*A key question is: »How, in practice, are higher levels of awareness, understanding and care to be achieved?« GARLAND addresses this question by specialising in '****Supplementary Educa-***

GARLAND ponuja dodatno izobraževanje s pomočjo **šestih medsebojno povezanih spodbud** in programov, ki jim pripadajo. GARLAND je mlada organizacija in te spodbude gradimo na osnovi faz, kot dovoljujejo viri in priložnosti. Na kratko so spodbude naslednje:

- **Izobraževalna služba.** Za njo imamo dve glavni občinstvi, namreč strokovni sektor in akademski. **Strokovni sektor** sestavljajo tisti, ki želijo razviti svoje razumevanje, sposobnosti in veščine iz strokovnega stališča. Nekateri se že aktivno ukvarjajo s krajino, vrtovi in topografsko dediščino, drugi se želijo z njo ukvarjati ali pa želijo več vedeti o tej temi, ker le-ta je ali bo postala del njihove odgovornosti. Služba GARLAND-a nudi dodatno izobraževanje tudi na sredini posameznikove kariere v obliki nadaljnjega strokovnega razvoja. Kar se tiče **akademskega sektorja,** GARLAND spodbuja razvoj zadevnega področja tako na dodiplomski kot na podiplomski ravni s pomočjo vodenih tečajev in raziskovanj.
- **Svetovalna služba.** Njen cilj je priskrbeti zanesljive in kakovostne podatke ter nasvete, ki izpolnjujejo potrebe posameznih krajev in posebnih okoliščin.
- **»Topografikon«.** Namen te spodbude in službe je povečati in razviti zavedanje in uživanje javnosti v topografski dediščini, to je dediščini, ki je povezana z različnimi prostori. To lahko stori na različne načine, na primer s predstavitvijo in obrazložitvijo določenih krajev, prostorov in ozemelj ljudem, ki tam živijo in delajo ali jih obiskujejo. Prav tako služijo temu razstave o posebnih vidikih krajev, krajin in vrtov.
- **Spletna stran GARLAND-a.** Poleg podajanja informacij o GARLAND-u in njegovih dejavnostih je namen spletne strani nuditi zanesljive in kakovostne informacije, ki bodo ljudem tako v zasebnem kot profesionalnem življenju pomagale razumeti krajino, vrt in topografsko dediščino, da bodo v njej znali uživati in zanjo skrbeti. Tako GARLAND predlaga, da bi del njegove spletne strani zavzemala tudi glosar in enciklopedija.
- **Program raziskav in publikacij GARLAND-a.** S pomočjo te službe bo GARLAND začel, izvajal in naročal raziskovalne projekte, zbiranje informacij in izdelovanje publikacij na določene teme. Trenutna prednostna naloga je priprava 'Smernic GARLAND' o ohranitvi topografske, krajinske, parkovne in vrtne dediščine. Spletni glosar in enciklopedija sta prav tako del tega programa.

tion' that has advisory work as a key element. *Supplementary Education is any form of education, training and awareness raising that supplements, consolidates and develops what is learnt through the formal educational curricula at schools, colleges and universities. It aims to help people to develop their understanding, abilities and skills, and it can do this at any point in their life. It relies principally on providing relatively short or specific individual inputs. These may take the form of: advisory work, personal tuition, presentations, lectures, seminars, workshops, short courses, conferences, events, displays, exhibitions, guided visits and tours, written comments and reports, traditional and electronic publication, site interpretation, etc. The methods can be used individually or in combination, and they can be selected to suit the requirements of different audiences and circumstances. In all cases special attention is paid to the particular needs of the client and the audience.*

GARLAND provides Supplementary Education by means of ***six main interrelated initiatives*** *and their associated programmes. GARLAND is a young organisation and these initiatives are being built up on a phased basis as resources and opportunities allow. Briefly, the six initiatives are as follows:*

- ***An Education Service.*** *There are two main audiences for this, namely the professional sector and the academic.* ***The professional sector*** *consists of those who wish to develop their understanding, abilities and skills from a professional point of view. They may already be actively involved with landscapes, gardens and the topographical heritage; they may wish to become involved; or they may wish to know more about them because they are, or they will become, a part of their responsibilities. GARLAND's service can provide Supplementary Education at Mid-Career level and in the context of Continuing Professional Development (CPD). With regard to* ***the academic sector****, GARLAND is keen to promote the development of its subject area at both undergraduate and postgraduate levels, through taught courses and research.*
- ***An Advisory Service.*** *This aims to deliver reliable and high quality information and advice to meet the needs of individual places and particular circumstances.*
- ***»Topographicon«.*** *The purpose of this initiative, and service, is to increase and develop the public's awareness and enjoyment of the*

– **Združenje GARLAND.** Namen Združenja je priskrbeti mehanizem, s pomočjo katerega lahko stečejo komunikacija, povezave in koordinacija med GARLAND-om, njegovimi podružnicami in drugimi, ki delajo z njim ali ga na kakršenkoli način podpirajo.

GARLAND je neprofitno podjetje, registrirano v Združenem kraljestvu, in namenska dobrodelna ustanova.

Veseli se možnosti sodelovanja z drugimi organizacijami in posamezniki ter deluje v Združenem kraljestvu, Evropi in na mednarodni ravni.

Topographical Heritage, i. e. the heritage that is connected with places of all kinds. It can do this in different ways; for example by presenting and explaining particular places, localities and territories to the people that live or work in them or visit them. It can also be done through exhibitions on particular aspects of places, landscapes and gardens.

– ***The GARLAND Online website.*** *In addition to having information about GARLAND and its activities, the aim of the website is to provide reliable and high quality information that will help people, in both a personal and a professional capacity, to understand the landscape, garden and topographical heritage, and to enjoy it and care for it. With this in mind, GARLAND proposes to have a glossary and encyclopaedia as part of its website.*
– ***The GARLAND Research and Publications Programme.*** *Through this service GARLAND will initiate, undertake and commission research projects, the collection of information, and the production of publications on relevant topics. A current priority is the preparation of 'The GARLAND Guidelines' on sustaining the topographical, landscape, park and garden heritage. The online glossary and encyclopaedia is also part of this programme.*
– ***The GARLAND Association.*** *The function of the Association is to provide a mechanism through which communication, liaison and coordination can take place between GARLAND, its branches and others who work with it or support it in one way or another.*

GARLAND is a not-for-profit company, registered in the UK, and an intending charity.

It welcomes opportunities to work together with others organisations and individuals, and it operates on a UK, a European and a fully international basis.

Ozaveščanje o vrednotah prostora v izobraževalnem procesu – projekt R.A.V.E. Space v okviru programa Interreg III B CADSES

Raising Awareness of Values of Space trough the Process of Education - R.A.V.E. Space project within Interreg III B CADSES Programme

mag. Polona Demšar Mitrovič, M. Sc.

Osebna izkaznica projekta R.A.V.E. Space

Mednarodni projekt R.A.V.E. Space poteka od pomladi 2005 v okviru programa Pobude skupnosti INTERREG III B CADSES. Ta program sofinancira iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj projekte transnacionalnega značaja, ki imajo pozitivne učinke na trajnostni prostorski razvoj.

V projektu sodeluje devet partnerjev iz petih držav: Slovenije (Ministrstvo za okolje in prostor, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta – Oddelek za geografijo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ d.d.), Italije (Sekretariat Srednjeevropske pobude - CEI, Oddelek za arhitekturo in urbanizem – Univerza v Trstu), Poljske (Fundacija Inowacja), Črne gore (Zavod za šolstvo Črne gore) ter Grčije (Regija Jonski otoki). Ministrstvo za okolje in prostor RS je vodilni partner projekta, kar pomeni, da odgovarja za celotno vodenje in koordinacijo projekta, tako na vsebinski, kot na organizacijski ravni. Sodelujoči v projektu so strokovnjaki s področja prostorskega načrtovanja in izobraževanja, prepletanje teh dveh strok pa je bistveno za izvedbo in dobre rezultate projekta. Projekt se bo zaključil decembra 2007.

Namen in cilji projekta R.A.V.E. Space

Osnovni namen projekta R.A.V.E. Space je ozavestiti osnovnošolsko in srednješolsko

***R.A.V.E. Space* project Identity Card**

International project R.A.V.E. Space has started in spring 2005 within the framework of the Community initiative INTERREG III B CADSES. This program is co-financing transnational projects with positive impacts on sustainable spatial development from the European Regional Development Funds.

There are nine partners from five countries working on a project: from Slovenia (Ministry of the Environment and Spatial Planning; University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of geography; Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts - Anton Melik Geographical Institute and Ljubljana Urban Institute – LUZ d.d.), Italy (Central European Initiative - Executive Secretariat and University of Trieste - Department of Architectural and Urban Design), Poland (Innowacja Foundation), Montenegro (Bureau of Education of Republic of Montenegro), and Greece (Region of Ionian Islands). Ministry of the Environment and Spatial Planning of the Republic of Slovenia is a lead partner of the project which means that it takes a whole responsibility for the management and coordination of a project regarding the content and organizational level of a project. Experts in a field of spatial planning and education are working together on a project and the interaction of these two professions is essential for the implementation and good results of the project. The project will close in December 2007.

mladino o vrednotah prostora in o pomenu prostorskega načrtovanja za trajnostni razvoj.

Pomembno je, da mladi kot bodoči uporabniki in upravljavci prostora spoznajo, da je prostor omejena dobrina in da so vrednote prostora pomembna komponenta kvalitetnega, zdravega in varnega bivanja v nekem prostoru. Izrednega pomena je tudi spoznanje, da je prav vsak od nas lahko oz. mora biti akter v procesu prostorskega načrtovanja, zato je potrebno najširšo javnost pripraviti na sodelovanje v procesu sprejemanja odločitev v sistemu prostorskega načrtovanja.

Za zagotavljanje trajnostnega prostorskega razvoja je bistveno, da vsi prebivalci sistematično v okviru rednega izobraževanja spoznajo vsebine, povezane s trajnostnim prostorskim razvojem. Da bi dosegli ta namen, je potrebno celoten osnovnošolski in srednješolski kurikulum smiselno preplesti s primernimi vsebinami glede na predmet in starostno stopnjo učencev in dijakov, ki bodo aktualizirale pouk in hkrati ozaveščale.

Končni cilj projekta je na osnovi vseh izsledkov in raziskav pripraviti strokovno utemeljen predlog za vključitev izbranih vsebin o vrednotah prostora in pomenu prostorskega načrtovanja v šolski kurikulum.

Vrednote prostora

V prostoru se odvijajo različne dejavnosti, ki so lahko komplementarne, velikokrat pa se zaradi številnih interesov v prostoru prekrivajo. Usklajevanje dejavnosti v prostoru rešujemo s pomočjo stroke – prostorskega načrtovanja – na različnih ravneh. Pri kakršnih koli posegih v prostor pa je pomembno zavedanje, da je prostor omejena dobrina, s katero je potrebno ravnati gospodarno in predvsem trajnostno, če hočemo slediti načelom definicije Združenih Narodov o trajnostnem razvoju, ki mora zagotavljati zadovoljevanje potreb današnjih generacij, ne da bi ogrožali možnosti prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe.

Za doseganje ciljev trajnostnega prostorskega razvoja je potrebno definirati vrednote prostora v povezavi z drugimi človeškimi vrednotami (zdravje, zaposlitev, družina...).

Vrednota je načelo oz. kriterij, po katerem pripisujemo ali odrekamo vrednost stvarem.

Purpose and objectives of a project R.A.V.E. Space

The main purpose of the project R.A.V.E. Space is to raise the awareness of primary and secondary school pupils about the values of space and the importance of spatial planning for sustainable development. It is significant that young people as future users and managers of space recognize that the space is a limited good and values of space are an important component of quality, healthy and save residence in certain space. Each and every one has to play a role in a process of spatial planning, which is also a remarkable recognition and the wider public should be prepared for a cooperation in a process of decision making in the system of spatial planning.

It is essential that all inhabitants become aware of the content connected with sustainable spatial development systematically in a framework of regular educational process. In order to achieve this purpose, the whole primary and secondary school curricula should be reasonable intertwine with an appropriate content regarding the subject and age level of pupils which will lead into actualization of lessons and will rise awareness at the same time.

The final objective of the project is to prepare an expert proposal for incorporation of selected content about the values of space and the importance of spatial planning into school curricula on the basis of the results of research and results of a R.A.V.E Space project.

Values of Space

There are different activities occurring in space, some may be complementary but more often in contradiction because of the high number of interests in the space. Spatial development of reconciliation is under the competence of profession – spatial planning – on different levels. Any kind of intervention in space should follow the fact that the space is a limited good which should be treated reasonable and above all sustainable if we want to follow the principles of UN definition of sustainable development, which should assure the development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.

In order to achieve the goals of sustainable spatial development it is necessary to define values

Zato prostor ni vrednota sam po sebi, temveč predmet našega vrednotenja.

Z vidika vrednotenja je prostor dobrina, če ga vrednotimo pozitivno ali protidobrina, če ga vrednotimo negativno. Prostor ocenjujemo in vrednotimo po določenih merilih oz. kriterijih, ki so lahko skupna ali posamezna.

Kadar gre za skupna merila, ki se oblikujejo tako, da jih zaznava večina predstavnikov neke skupnosti, govorimo o družbenih vrednotah, ki jih želimo v prostoru vzpostavljati oz. ohranjati. Posamezna merila temeljijo na predstavah posameznika, kar predstavlja individualne vrednote.

Ključno je vprašanje, kako je mogoče nasprotujoče skupne, družbene (javne) vrednote prostora in individualne (zasebne) vrednote prostora medsebojno približati tako, da bi sledili potrebam lokalnih skupnosti, nacionalnim in širšim ciljem in pri tem ne bi okrnili življenjskega sloga (bivanjskega, delovnega, prostočasnega...) posameznikov.

Vrednote prostora so produkt človeške kreativnosti, ki upošteva realne danosti, vendar jih hkrati presega.

Razumevanje vrednot prostora na globalni ravni lahko na splošno povzamemo kot prostor, ki državljanom sveta omogoča uživati ne le boljše življenje, temveč tudi varnejši in bolj razumen svet, kar naj bi zagotovili s smotrnim načrtovanjem prostora in trajnostnim prostorskim razvojem.

of space in connection with other human values (health, employment, family...).

Value is a principle or criteria which annotates or refuses values of objects. That's why the space is not a value by itself but the subject of our evaluation.

The space is estimated and valuated by defined measures or criteria which can be common or individual.

Common measures are formed to be perceived by majority of certain community – these are social values, which should be reestablished or preserved in space. Individual measures are based on conception of individuals and represent individual values.

The key question is how to bring near those two opponent space values, social (public) and individual (private) one, in such manner to follow the needs of local communities, national and wider goals without prejudicing the life style (residential, working, leisure...) of individuals.

Values of space are the product of human creativeness taking into account the real circumstances which are exceeded at the same time.

Comprehension of values of space on a global level can be summarized as a space which enables citizens of the world not only the better life but also safer and more understanding world. This can be achieved with proper spatial planning and sustainable spatial development.

51.

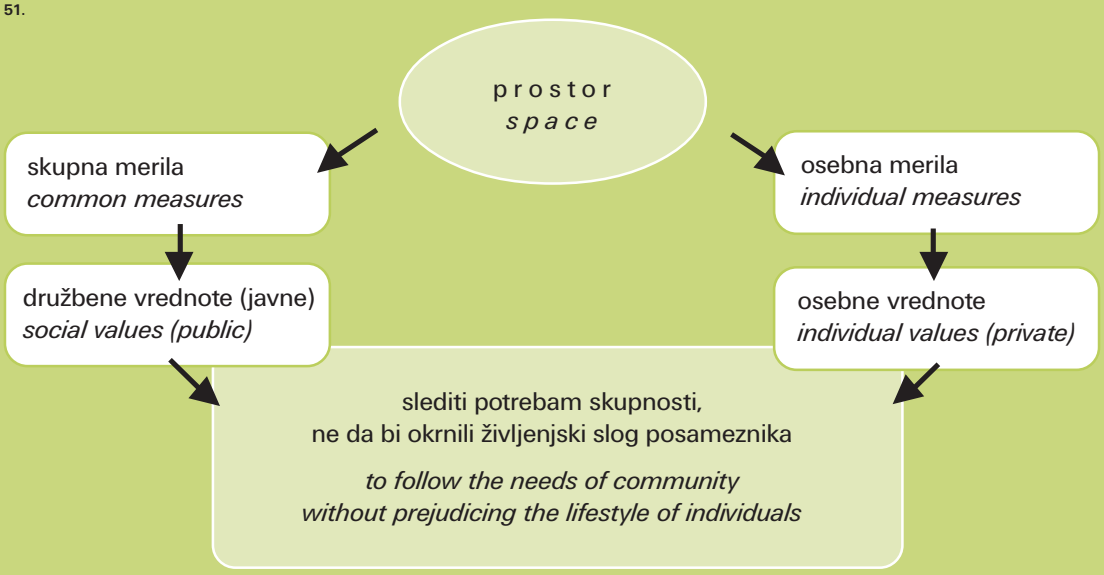

Povezave projekta R.A.V.E. Space z drugimi relevantnimi vsebinami oz. aktivnostmi

Projekt je tako na mednarodni kot na nacionalni ravni vpet v okvire izobraževanja za trajnostni razvoj. Navezuje se na naslednje relevantne vsebine oz. aktivnosti:

- UNECE Strategija izobraževanja za trajnostni razvoj;
- Lizbonska strategija;
- Resolucija, Memorandum in Priporočilo Sveta Evrope o izobraževanju mladih za trajnostni razvoj (Kongres lokalnih in regionalnih oblasti – Vloga regij);
- Projekt Eko šole;
- Mreža RTPI za izobraževanje za trajnostni razvoj;
- Desetletje Združenih narodov za izobraževanje za trajnostni razvoj (2005-2014)/ UNESCO šole;
- »Bristol Accord« – Neformalno srečanje ministrov o trajnostnih skupnostih v času britanskega predsedovanja EU.

Ob upoštevanju aktualnih dogajanj, povezanih z izobraževanjem za trajnostni prostorski razvoj, so rezultati projekta univerzalni in široko uporabni, v nekaterih segmentih pa lahko na izvedbeni ravni pokrijejo predvidene aktivnosti zgoraj omenjenih mednarodnih dokumentov.

52. Plakat
Poster

R.A.V.E. Space in context with other relevant content and activities

Project is in the framework with education for sustainable development on the international and national level. It is connected to following relevant content and activities:

- *UNECE Strategy for Education for Sustainable Development;*
- *Lisbon strategy;*
- *The Congress of Local and Regional Authorities – Council of Europe: Resolution, Memorandum, Recommendation;*
- *Eco-Schools;*
- *RTPI Network for Education for Sustainable development;*
- *United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)/ UNESCO Schools;*
- *»Bristol Accord« – Informal Ministerial Meeting under the EU presidency of Great Britain about sustainable communities.*

Taking into consideration all current activities connected with education for sustainable spatial development, the results of the project are universal and wide applicable, in certain parts also serviceable to cover certain activities in earlier mentioned international documents.

Outputs of the project

The methodology for analysis of existing curricula regarding spatial contents was already finished. On the basis of this methodology project partners from all five countries carried out analysis of primary and secondary school curricula in each country trying to define the contents connected to space in different subjects. School teachers were part of this process as well. Findings of these analysis have showed us that spatial contents appears in very different subjects such as geography, sociology, social sciences, chemistry... We only need to concretize the contents and direct it towards practical examples from life.

The international questionnaire for teachers was distributed in all five countries and the results have showed us teacher relation to values of space, the initiation of new contents, readiness for incorporation of this contents into the existing educational process and the need for various teaching tools for the implementation of new or modernized contents.

Izdelki projekta

V okviru projekta R.A.V.E. Space je bila izdelana metodologija za analiziranje obstoječih učnih načrtov glede prostorskih vsebin. Na osnovi te metodologije je vseh pet držav, ki sodelujejo v projektu, s pomočjo učiteljev izdelalo analize osnovnošolskih in srednješolskih učnih načrtov z vidika pojavljanja vsebin, povezanih s prostorom, pri različnih predmetih. Ugotovitve analize so pokazale, da se prostorske vsebine pojavljajo pri zelo različnih predmetih od geografije, sociologije, državljanske kulture, zgodovine, družbenih znanj, kemije... in da je teh vsebin kar nekaj, potrebno pa bi jih bilo aktualizirati, jih usmeriti v praktične primere iz življenja.

Sledila je izvedba mednarodne ankete za učitelje, na osnovi katere smo prišli do rezultatov glede odnosa učiteljev do prostorskih vrednot, uvajanja novih vsebin, pripravljenosti na vključevanje teh vsebin v utečen izobraževalni proces ter potreb po različnih učnih pripomočkih za izvajanje novih oz. prenovljenih vsebin.

Na osnovi teh izsledkov bodo izdelani učni pripomočki (priročnik za učitelje, učni listi, navodila za delo s kartografskim gradivom, serija izobraževalnih televizijskih oddaj o vrednotah prostora...), jeseni 2006 so bili izvedeni seminarji za učitelje na temo izobraževanja o vrednotah prostora in trajnostnem prostorskem razvoju ter izdelana bo strategija izobraževanja za trajnostni prostorski razvoj.

Pomembna aktivnost projekta je tudi informiranje in publiciranje, tako, da so različne ciljne javnosti sistematično obveščene o dejavnosti in rezultatih projekta. Izdelana je brošura, plakati ter spletna stran projekta: www.rave-space.org.

Ves čas obveščamo in vključujemo v projekt tudi politično raven, ki bo odločilna pri končni implementaciji ciljev projekta, s čimer skušamo zagotoviti, da bodo rezultati projekta resnično uporabljeni v praksi.

On the basis of these results teaching tools will be completed (manual for teachers, working sheets, instruction for working with cartographical material, educational TV series about values of space...). In the autumn 2006 seminars for teachers were carried out about values of space and sustainable spatial development. The strategy of education for sustainable spatial development is in the preparatory phase and was finished in December 2006.

A very important part of the project is information and publicity activity in order to cover systematically different target groups regarding the activities and results of the project. The brochure, posters and web side were already produced: www.rave-space.org.

The political level (decision makers) is informed and included into the project in order to assure that the project results will be really used in practical school work. This is one of the most important steps in the implementation of project results.

Strategija izobraževanja o prostoru v kontekstu izobraževanja za trajnostni razvoj – projekt R.A.V.E. Space in povezane dejavnosti

The strategy of spatial education in the context of the education for sustainable development: – the R.A.V.E . Space project and related activities

mag. Maja SIMONETI, M. Sc.

Maša ŠORN

Ključne besede: urejanje prostora, prostorsko načrtovanje, izobraževanje

Izhodišča

Pod vodstvom slovenskega ministrstva za okolje in prostor poteka projekt R.A.V.E. Space (Raising Awareness of Values of Space through the Process of Education; www.rave-space.org), s katerim sodelujoči proučujemo možnosti za poučevanje o vrednotah prostora v osnovni in srednji šoli. Projekt je odziv na potrebe različnih udeležencev v procesu urejanju prostora, ki v vsakdanjem življenju pogrešajo uporabno znanje za sodelovanje, odločanje in delovanje. Gre za čisto praktična vprašanja, ki so najtesneje povezana s tem, kako delujeta naša družba in okolje in kakšno vlogo v tem prevzemamo kot posamezniki. Zadrege, ki jih čutimo prostorski načrtovalci, niso nič manjše kot tiste, ki se jih zavedajo uporabniki prostora ali investitorji, so samo drugačne.

Danes je urejanje prostora povsod v razvitem svetu, vsaj toliko kot od kakovostno izobraženih strokovnjakov, dobrega pravnega okvira in kakovostne prakse odvisno tudi od uporabnikov. Visoko kakovost prostorske kulture povezujemo tako s stanjem v prostoru kot z navadami in rabami prostora, prostorskimi vrednotami in dobrim razumevanjem omejitev, ki izhajajo iz urejanja prostora. Harmonične podobe krajin in mest, ki jih nosimo v spominu, so rezultat spoštovanja in razumevanja pravil za rabo prostora, ki jih je sprejela neka skupnost.

Keywords: spatial management, spatial planning, education

Starting points

The ministry of the environment and spatial planning of the Republic of Slovenia is a lead partner in an internationally based project »Raising Awareness of Values of Space through the Process of Education« (R.A.V.E. Space in the following text; www.rave-space.org), which focuses on finding new possibilities for teaching about spatial values in elementary and middle schools. The project can be understood as a reaction to the growing public need for specific knowledge, that could be substantial for successful cooperation in decision making as it is recognised in different processes of spatial planning. We are dealing with practical topics that concern the basic functioning of the society, the environment and our place in it as individuals. Though the problems, perceived by the user groups are different than the ones dealt with by the professionals, they are just as important.

Spatial planning in developed countries is apart from the legal grounds, well educated professionals and the quality of practice, also increasingly depending on the public opinion. A high standard in public awareness of spatial values can be achieved through the state of the physical space, people´s habits of use, spatial values and respecting the restrictions and obligations, set by the process of spatial planning. The image of landscapes and cities, that we value and per-

Prostorska kultura je rezultanta ravnanja s prostorom, odnosov v prostoru, pretekle in današnje politike, zakonodaje in prakse. Za stanje v prostoru je vsakodnevna praksa uporabnikov tako pomembna, da večina modernih priporočil za dobro prostorsko prakso gradi na vključevanju uporabnikov v procese načrtovanja, od oblikovanja idejnih zasnov do izvedbe, prenove in vzdrževanja (Tibbalds, 1992).

Dokazano je, da možnosti, ki se odpirajo ob neposrednem sodelovanju, v več ozirih pozitivno vplivajo na kakovost procesov načrtovanja, upravljanja in rabe prostora. V šolah po Evropi, Združenih državah Amerike in drugih razvitejših delih sveta je seznanjanje s pravili urejanja prostora, arhitekturo, urbanizmom, kulturno dediščino in naravnimi vrednotami del splošnih obveznih izobraževalnih programov.

V Sloveniji v zadnjem desetletju sledimo povečanemu zanimanju javnosti za posege v prostor in tudi različnim prizadevanjem ministrstva za okolje in prostor, posameznih področij in investitorjev za dodatno izobraževanje in boljšo informiranost javnosti o posameznih posegih, vrednotah in ukrepih. Očitno je, da je interes za boljše razumevanje večine vključenih v odločanje, kot tudi spremembam izpostavljenih, precejšen. Razmere za sistematično izobraževanje o urejanju prostora so v tem smislu dozorele (Simoneti, 2004). Projekt R.A.V.E. Space tako izvajamo v okoliščinah, ki so premisleku o izobraževanju naklonjene.

Izobraževanje za trajnostni razvoj

Pravkar teče tudi program izobraževanja za trajnostni razvoj pod okriljem organizacije združenih narodov Unesco (United Nations..., 2005: resolution 57/254), ki prihaja kot naročen za vse, ki sodelujemo v procesih urejanja prostora. Cilj vseh prizadevanj je, da se ljudje zavemo omejenosti razvojnih virov, pomena usklajevanja različnih interesov in se odločimo za podrejanje posameznih teženj skupnim ciljem ter nenazadnje, da se odrečemo tistim posegom, dobrinam in praksam, ki ne vzdržijo trajnostne presoje. Razvoj in napredek sta v največji meri odvisna od izobraževanja svetovnega prebivalstva, ki naj postane »pismeno« tudi v odnosu do prostora in okolja. Naloga je najtežja, pravijo odgovorni, za najbolj razvite.

ceive as idealistic, are a result of respecting and understanding some basic rules for the use of the physical space, set by the society. A general spatial culture of a nation is therefore a combination of several factors – the attitude towards the physical space, the past and present spatial policies, the legal background and the quality of practical work. The way we use space in the everyday life is of such importance, that most modern recommended actions for managing space are based on including users in the process of planning, from the first conceptual ideas to the implementation, regeneration and maintenance (Tibbalds, 1992).

In the past it has been proven through practice, that participation directly positively influences the quality of planning processes, managing and using space in many aspects. Many schools throughout Europe and United States have already introduced the issues dealing with managing physical space, architecture, urbanism, cultural heritage and values of nature into mandatory educational programmes. In Slovenia, an increase in public interest concerning spatial interventions and developmental measures has been noticed in the last decade. Evidently there is an existing general public interest to be involved and properly informed about the projects in progress as well as influencing the changes made in the existing spatial forms. The need for a systematic educational plan about managing the physical space is present (Simoneti, 2004) and R.A.V.E. Space project is being implemented in the current circumstances, that support its ideas.

Education for sustainable development

There is another sustainable development education scheme in progress, initiated by United Nations (United Nations..., 2005: resolution 57/254), that is warmly welcomed by all professionals dealing with the physical space. The overall goal of Decade of education for Sustainable Developement is to make the vast majority of people aware of how limited developmental sources really are and how important it is to find balanced compromises between individual interests and the general goals of the whole society. That usually means giving up the plans, sources and existing praxes, which do not comply with the principles for sustainable development. Development and progress in general therefore directly depend on the awareness of the global

Za trajnostni razvoj je značilno, da upošteva povezave med ljudmi, ljudmi in okoljem, posegi in okoljem, ter naravo in človekom. Znanilci trajnostnega razvoja opozarjajo, da bomo v prihodnosti bolj kot od posameznih znanj odvisni od sposobnosti povezave različnih dejstev in novih rešitev ter še posebej od zavedanja svoje lastne vloge v teh procesih. Zato naj bi bil cilj izobraževanja za trajnostni razvoj doseči čimbolj kompleksne spoznavne sposobnosti pri razvojno odgovornih posameznikih. Usodo odločitve za trajnostni razvoj večina avtorjev povezuje s sposobnostjo državljanov sveta, da bodo dnevno sprejemali dobre odločitve usklajene z razvojnimi viri in z dogovorjenimi cilji širše skupnosti. Praktično nihče ne razmišlja o novem posebnem predmetu v šolah, pač pa vsi iščejo možnosti za medpredmetno povezovanje in navezovanje na zunanje vire znanja (Marentič Požarnik 2005, Manual for School 2004).

Zato naj trajnostno naravnana šola nikakor ne bi dovoljevala zgolj poučevanja o trajnostnem razvoju v učilnici. Učenje o trajnostnem razvoju naj bi povezovala z vsakdanjim ravnanjem, kar v zelo grobem smislu pomeni, da naj šola ponuja življenjske situacije, v katerih lahko vsi udeleženi izkušajo pomen trajnostnega razvoja. Trajnostno naravnana šola zato uči z vzori. V trajnostno naravnani šoli je pomemben prav vsak otrok, kar lepo povzemajo cilji, ki naj jih šola pomaga zasledovati slehernemu med njimi:

- bodi zdrav,
- bodi varen,
- uživaj in uspevaj,
- prispevaj pozitivno in
- bodi uspešen.

Trajnostne usmeritve naj bi šole poprijele na lastno pobudo ob podpori strokovnih institucij, ki pa naj kar najbolj vztrajno vzpodbujajo odločanje za prehod na nove načine poučevanja in dela ter predvsem priskrbijo zato potrebna sredstva in znanje.

Urejanje prostora v šoli

Urejanje prostora je zaradi vsebine in narave dela idealno področje za praktično proučevanje in študij primerov trajnostnega razvoja. Končno ves razvoj poteka bolj ali manj načrtovano in ima vplive na okolje. Pri urejanju prostora je še posebej prostorsko načrtovanje tisto, ki ima nalogo usklajevanja razvojnih interesov v

society, which will have to become more skilled in understanding the physical space and the environment as a limited source. That should, ironically, be the hardest task for the most developed countries.

Sustainable development respects the mutual dependencies and cooperation between people and the environment, spatial development and the environment, amongst people ourselves and most importantly, it always tries to find the right balance between the nature and the man. The ability to correlate various different facts and finding new and inventive solutions are in the opinion of many speakers for sustainable development, more important than possessing individual one-sided knowledge and eventually, people will have to learn to acknowledge and responsibly accept the role we play in all the mentioned processes. In order to achieve this ideal and necessary state of mind, the main aim of the education for sustainable development has to be encouraging the complex cognitive abilities in people and eventually forming developmentally responsible individuals. Most authors agree that the success of sustainable development directly depends on every member of the global society, who should daily make the right decisions about developmental sources and the common interests of the society. The general idea is to find new possibilities for interdisciplinary linkage and using outer sources of knowledge rather than forming a new subject in the curriculum (Marentič Požarnik 2005, Manual for School 2004).

Therefore, 'a sustainable school' can not afford to teach the principles of sustainable development in a classroom. The process of learning has to be strongly linked with everyday actions of pupils, which means educating through simulating real-life situations, that offer a versatile and dynamic way of learning to both students and teachers involved. A school has to stand as an example to students, it has to show that every one of them matters and can make a difference by following some simple basic aims:

- *be healthy,*
- *be safe,*
- *enjoy and thrive,*
- *be positive,*
- *be a success.*

Sustainable aims should be accepted by schools in their own initiatives, but need the support of

prostoru, okolju in družbi in je tisto, ki povezuje različne stroke in uporabnike. Prostorsko načrtovanje je projektno naravnano in hkrati vedno tudi procesno vpeto v širše sisteme upravljanja. Razvojne odločitve v prostoru so že v izhodišču naravnane trajnostno. Demokratični način sprejemanja odločitev o posegih v prostor je dobra priložnost za vaje iz državljanske vzgoje in urejanje prostora v celoti ponuja veliko možnosti za praktično pridobivanje znanja, ki lahko prav v vsaki šoli ali skupini pridobi povsem samosvoje razsežnosti. Naloge iz urejanja prostora so zato vedno znova unikatne in zanimive za vse udeležence. Učitelji mentorji so tako sicer postavljeni pred težko nalogo, ki pa vedno tudi zanje pomeni pridobivanje novih, drugačnih izkušenj. Naloge iz urejanja prostora in prostorskega načrtovanja so še posebno zanimive tudi zato, ker so lahko zelo stvarne in vsakdanje, kar zelo dobro vpliva na motivacijo sodelujočih.

Urejanje prostora lahko vstopa v izobraževalni program na več ravneh, skozi različne predmete in projekte. Iz čisto praktičnih razlogov je dobro ločiti učenje o urejanju prostora in urejanje prostora za učenje. Pri tem učenje o urejanju prostora vključuje tudi urejanje prostora za učenje.

Učenje o urejanju prostora, še posebno o načrtovanju in vplivih na vrednote prostora, se osredotoča na značilnosti in vsebine urejanja prostora in se v največji meri povezuje s poučevanjem geografije, hkrati pa navezuje tudi na okolje, oblikovanje, zgodovino, lokalne skupnosti in demokratične prakse odločanja. V tem smislu prostorsko načrtovanje povezuje socialno, ekonomsko in okoljsko področje ter se uporablja za učenje ključnih sedmih konceptov trajnostnega razvoja, ki so:

- medsebojna odvisnost, povezanost ekonomskega, socialnega, okoljskega in prostorskega razvoja na lokalni, regionalni, nacionalni in globalni ravni;
- državljanstvo in upravljanje s poudarkom na odgovornosti posameznika za stanje v okolju in prostoru;
- potrebe in pravice prihodnjih generacij, ki jih moramo razumeti in upoštevati pri današnjih odločitvah in praksi;
- pravica do raznolikosti, ki se priznava tako naravi in ljudem v kulturnem, socialnem in ekonomskem smislu;
- kakovost življenja, ki mora biti priznana vsem

professional institutions, that encourage new methods of teaching and can provide them with the necessary knowledge and tools.

Dealing with spatial management in schools

We believe that spatial management offers the perfect conditions for practical learning and studying cases of sustainable development. At the bottom line, all development is more or less carefully planned and affects the environment in one way or another. Especially spatial planning is the activity that connects different professionals and users and always has to look for the best compromise between the interests of development and the physical space, the environment and the society. With its project approach and linkage to the broader systems of management, it tries to find the most sustainable solutions from the very beginning. The various possibilities for gaining practical knowledge of dealing with physical space, can be implemented in any school and as the possible projects and exercises are unique and interesting for all those involved, they can reach unexpected extensions of their own. This can prove to be a bit of a challenge for the teachers or supervisors involved, but it is guaranteed to pay off with giving them fresh new valuable experiences. The difference between learning about the spatial planning and planning the spaces for learning has to be made clear, although planning spaces for learning can be made a part of the process of learning about spatial planning.

The knowledge about physical space management can be gained mostly through learning the characteristics and topics of spatial planning and is also related to geography, environment, design, history, local society and the democratic decision-making processes. In this sense spatial planning connects the social, economic and environmental issues and can be used as a support to teach the seven kew concept of sustainable development, which are (Education for..., 2004):

- *interdependence – understanding how people, the environment and the economy are linked at all levels from local to global;*
- *citizenship and stewardship – recognising the importance of taking individual responsibility and action to ensure the world is a better place;*
- *needs and rights of future generations – understanding how our own basic needs and*

in nikoli dosežena na škodo drugih;
- trajnostnost sprememb, kjer se izpostavlja dejstvo o omejenosti virov in potreba po omejevanju življenjskih stilov, trgovine in proizvodnje;
- negotovost in previdnost, ki slonita na zavesti, da se razmere okrog nas stalno spreminjajo, kar zahteva prilagodljivost in vseživljenjsko učenje.

Sodeč po zapisanem je mnogo vsebin že danes vključenih v učne programe in projekte. Tuji zgledi spodbujajo projektno medpredmetno povezovanje, ki lahko poteka tako v okviru učnega programa, kot v dopolnilnih in prostočasnih dejavnostih.

V tem smislu smo v Sloveniji s projektom R.A.V.E. Space na poti, da oblikujemo nacionalno strategijo prostorskega izobraževanja in jo z različnimi delovnimi orodji za izvajanje pouka ponudimo odgovornim in šolam v premislek in uporabo.

Strategija izobraževanja

Strategija izobraževanja v okviru projekta R.A.V.E. Space je načeloma usmerjena na delo v osnovni in srednji šoli in je trenutno še v fazi razvoja. Nekatere zanimive podrobnosti pa so že opredeljene. Strategija tako ne bo predvidela nobenega novega predmeta, kot tudi ne točno določenih novih učnih vsebin, ki naj bodo podane, naučene in podobno. Več razlogov namreč narekuje skrben premislek pri vsakem posegu v obstoječ izobraževalni sistem. Pri opredeljevanju rešitev nas vodita dva pomembna cilja, ki ju strategija v priporočilih za izvajanje tudi zasleduje.

Najprej je tukaj res trden namen, da mora »vstop v šolo« prostorskim temam uspeti, ker je to za nadaljnji razvoj družbe in posameznikov zelo pomembno. V tem smislu želimo potrebno novo znanje vpeljati v šolo postopno, s spodbudami in vztrajanjem pri preverjanju dosežkov. Ideja sloni na določitvi minimalnega programa, ki naj ga izvedejo v šolah, ter tako pridobijo potrebne pozitivne izkušnje, ki bodo vplivale na zanimanje za razvoj novih programov. Cilj je spodbuditi povratni učinek zanimanja, pri čemer je seveda ključna ponudba vzpodbudnega okolja, ki vključuje projekte, programe, svetovalne usluge in finančno podporo za samostojno preizkušanje idej. Ker mnogo »prostorskih« vsebin šolski programi danes že ponujajo, je še posebno

the implications for the needs of future generations of actions taken today;
- *diversity – respecting and valuing both human diversity – cultural, social and economic – and biodiversity;*
- *quality of life – acknowledging that global equity and justice are essential elements of sustainability and that basic needs must be met universally;*
- *sustainable change – understanding that resources are finite and that this has implications for people´s lifestyles, and for commerce and industry;*
- *uncertainty and precaution – acknowledging that there is a range of possible approaches to sustainability and that situations are constantly changing, indicating a need for flexibility and lifelong learning.*

According to sources, many of the concepts have already been incorporated in the educational programme and various projects. Model cases from the abroad encourage project-based interdisciplinary approaches, that can be incorporated in the educational programmes as well as implemented in additional after-school activities.

Project R.A.V.E. Space should be a good opportunity for developing a Slovene national strategy for spatial education, which can be offered to responsible and open-minded schools together with different innovative teaching tools.

Educational strategy

The strategy of education, proposed by R.A.V.E. Space project, generally aims at elementary and middle school pupils and is in the process of making; though some interesting details have already been defined. One of these is that the strategy will not propose a new subject in the school curriculum. Several experiences show that entering the mandatory curriculum should be treated most carefully and with a certain level of doubt. Two major aims are followed as guidelines when defining the solutions for strategy´s recommendations for implementation.

First of all, there is a very strong attempt to successfully introduce spatial subjects to the educational systems, it is believed to be of great importance for the future development of the society and its individuals. In this sense we try to gradually introduce these new topics by encouraging pupils and persistent progress evaluation. The

očitno, da je mnogo bolj kot kaj novega, potrebno obstoječe naloge in programe postavljati v nove kontekste ali povezave, ki bodo omogočili tudi nove vrste spoznanj.

Drugi cilj, ki ga zasleduje strategija pa je, da morajo nova znanja sočasno doseči otroke in odrasle. Zgolj osredotočenje na šoloobvezno generacijo po presojah zelo različnih strokovnjakov ne more dati dobrih rezultatov. Na nov način poučevanja in odpiranje »prostorskim temam« je treba res dobro pripraviti učitelje in druge odrasle. Ozaveščena raba prostora s strani mlajših generacij namreč ne more biti koristna sama po sebi. Praksa staršev in drugih odraslih na višjih nivojih izobraževanja ter dela in življenja sta za presojo sprejemljivosti pridobljenega znanja lahko ključni. Izkušnja, da se v šoli učimo drugačnega ravnanja, kot ga potem izkusimo v resničnem življenju, bi lahko bila za ideje o sodelovanju pri urejanju prostora in odgovorni rabi prostora pogubna.

Ugotovili smo tudi, da je sam razvoj dela in tehnik poučevanja v šoli, učitelje že začel usmerjati prav k načinom poučevanja, ki so zelo blizu potrebam vaj iz prepoznavanja prostorskih vrednot, urejanja prostora in povezanim nalogam. Ne samo, da se pouk zelo dosledno seli na prosto, vedno več je med-predmetnega sodelovanja in celo spodbujanja med-generacijskega učenja. Urejanje odprtega prostora ob šolah za potrebe poučevanja, je tako kot selitev pouka v bližnjo okolico šole in iskanje različnih zunanjih svetovalcev za izvedbo načrtovanega programa v večini sodobnih šol že znana praksa. Strategija vse omenjeno ocenjuje kot zelo dobra izhodišča za razvoj dobre prakse.

Strategijo razumemo kot niz dejavnosti, ki so podprte na različnih nivojih in so predvsem sprejete kot uporabne v praksi. Zato bo predlog strategije opredelil ključne značilnosti izobraževanja o vrednotah prostora in urejanju prostora ter jih povezal tako z izvajanjem pouka v osnovni in srednji šoli kot s tehnikami promocije takega izobraževanja, ki bodo usmerjene v različne odrasle ciljne javnosti.

Pri pripravi strategije za vseh pet sodelujočih držav moramo slediti nekaterim posebnim potrebam vsake od njih, sicer pa bomo zasnovali univerzalno uporabno ogrodje za pripravo nacionalnih strategij in pri tem upoštevali, da je treba:

idea is to specify a basic minimal programme, which should be put in practice and is expected to slowly help gain the necessary trust in new experiences that the programme brings. Encouraging feedback and interest can be achieved through offering a good quality package, that includes projects, programmes, help service etc. as well as a financial support for implementing the new methods and testing their own initiatives. As some space-related issues are already being taught in schools, it is especially important to use the existing work and introduce it in new contexts and relations, that would enable new and innovative approaches.

The second important aim is that this new information should reach the children as well as adults simultaneously. Mere focusing on one generation can by the opinion of many professionals never produce the expected results. Therefore teachers, parents and other adults also have to be thoroughly prepared for the new ways of teaching and introducing spatial matters into discussions. What they do and how they live is an example to the younger generations and is therefore crucial for a child's evaluation of the new knowledge they learned in school. One bad experience, that shows school teaches different actions than those, observed in real life situations, can be enough to lose trust in participation in the process of spatial management or responsible ways of using space.

Another fact that has been proven through research is that the certain evolution of work techniques of teaching in schools is slowly approaching the methods, introduced for teaching about spatial values, managing space and related subjects. Not only is out-of-classroom teaching approach becoming more important than ever, there is also interdisciplinary subject-combining practice and inter-generational cooperation present. Planning the open school surroundings for learning is a common practice in modern schools. Our strategy incorporates all above mentioned as good base points for a development of good future practice.

The strategy is based on a basic list of actions, that are implemented in different levels and are commonly acknowledged as practical and applicable. The main proposal of the strategy will include definitions of characteristics of education for spatial values and planning and will relate them to the implementation in schools as well

- upoštevati specifične družbene značilnosti in potrebe,
- opredeliti stvarne cilje,
- časovno omejiti posamezne dejavnosti,
- poskrbeti za podporo pri izvedbi minimalno zahtevanega programa,
- podpreti pobude posameznih šol, učiteljev,
- vključiti obstoječe programe,
- vključiti starše,
- poročati o rezultatih in jih vrednotiti.

Naš cilj je predlagati ogrodje, ki bo omogočalo dvosmerno izvajanje izobraževalnega programa, v katerem je država odgovorna za smer od zgoraj navzdol v smislu zahteve in podpore za minimalno pričakovane dejavnosti, ter od spodaj navzgor, kjer se šolam ponujajo možnosti za to, da optimalno izkoristijo vse možnosti.

Z gradivom strategije nameravamo nagovoriti odgovorne, da sprejmejo odločitve o izvajanju strategije skupaj z ukrepi za njeno izvajanje, med katerimi je ključna dolgoročna in učinkovita spodbuda, ki naj se doseže z obveščanjem, konkretnim svetovanjem in zagotavljanjem sredstev. Odločitev za vstop v šolo bo v gradivu ustrezno podprta z ugotovitvami izvedene raziskave, ki potrjuje potrebo po izobraževanju o vrednotah prostora in znanju, ki nam lahko koristi pri rabi prostora in odločanju o razvoju ter nakazuje odgovornost, ki spremlja vsak podoben »vstop« v šolo.

Gradivo strategije nameravamo predstaviti tudi izbrani skupini učiteljev in se z njimi posvetovati glede neposredne uporabnosti in možnih učinkov na njihovo delo.

Sklep

Koliko in kako strokovne rešitve in merila razumejo uporabniki, postaja poleg strokovne odličnosti ključnega pomena za doseganje sprememb v prostoru in posebej spreminjanje odnosa do krajine. Način sporazumevanja z javnostjo govori o odnosu in prepoznavanju vloge, ki jo nosijo načrtovalci in izvajalci, in dokler bo komunikacija enostransko razumljiva ter prepoznavnost strokovnega jezika privilegij izbranih, je nemogoče pričakovati odgovoren odnos uporabnikov do prostora. Brez odgovornih uporabnikov pa je moderno urejanje prostora nemogoče. V tem primeru modernost povezujemo predvsem z zahtevnostjo uporabnikov glede kakovosti in količine, rešitev in stanja

as promote the new knowledge to different interested groups of adults.

When preparing a strategy for different countries, some basic specific needs have to be taken in consideration for each one of them. The result will however be a universal framework, used as a helpful tool to all countries in process of making national strategies. The following facts will be considered in the making of the basic framework:

- *Specific characteristics and needs of the society in question,*
- *Realistic goals have to be defines,*
- *All actions have to be put in a time frame,*
- *A support for implementing the minimal programme has to be assured,*
- *Personal initiatives of individual schools and teachers have to be encouraged and supported,*
- *Existing programmes in progress have to be included,*
- *Parents have to be included as an important factor in the process of education,*
- *The outcome has to be evaluated and reported/published.*

Our aim is to propose a basic framework, that will enable a mutual implementation of the educational programme. The national support and demands for the minimal expected actions have to be implemented on the top-down principle and bottom-up enabling schools and initiatives to try out all the possibilities given by the strategy.

This strategy will be used to address the responsible authorities to make the decisions about implementing its aims and to assure a long-term and effective process of disseminating information, guidance and financial support. The decision to enter the formal educational system is appropriately supported with research outcomes, that confirm the existing need for education about the values of space and the knowledge, that is crucial for proper use of space and making developmental decisions. All the materials will also be introduced to a chosen group of teachers and a summary of their thoughts on the value usefulness and possible effects on their work, will be added to the final outcome of the project.

v prostoru, ter sočasno tudi s potrebo družbe po vzpostavljanju partnerskih načinov za izvajanje programov varstva in razvoja.

Razlike, ki jih danes med udeleženci zaznavamo v odnosu do prostora in okolja, lahko pomembno ublaži samo izobraževanje. Stroke, ki delujejo v okviru urejanja prostora, bodo gotovo delovale vedno bolj odprto in enosmerne predstavitve nadomeščale s sodelovanjem in vključevanjem. Morebitno podcenjevanje uporabnikov in pasivno vključevanje v načrtovanje se bo umaknilo razpravam o vsebinskih vidikih rešitev. Sestop stroke s položaja v znanje posvečenih pa bo res učinkovit in možen šele takrat, ko bodo tudi uporabniki opremljeni z novimi znanji.

Pred leti je bilo ugotovljeno, da stanje v Sloveniji kliče po zasnovi celovite izobraževalne sheme, ki »bo znanja, potrebna za sodelovanje v urejanju prostora, vključila v redni izobraževalni sistem ter opredeljevala ciljne izobraževalne programe za dvig prostorske kulture in pripravo uporabnikov za aktivno in odgovorno vključevanje v sistem urejanja prostora« (Simoneti, 2004). Strategija prostorskega izobraževanja se v prvih fragmentih poraja v okviru projekta R.A.V.E. Space. Glede na povezavo z izobraževanjem za trajnostni razvoj dobiva njen pomen dodatne razsežnosti, ki so za izvajanje izobraževalnih programov ključne. Urejanje prostora se tako s svojo specifično problematiko umešča med ključna razvojna vprašanja in pridobiva na pomenu. Prostorsko izobraževanje v najširšem smislu opremljanja vseh prebivalcev za sodelovanje v razpravah o razvoju in prihodnosti postaja s tem potreba, ki jo razumejo tudi odločevalci, politiki in javnost, ki sicer ni povezana s prostorskim načrtovanjem.

Projekt R.A.V.E. Space je osredotočen na izobraževanje v osnovnih in srednjih šolah, vendar bodo rezultati dovolj kompleksni, da bodo lahko osnova za celovito zasnovo izobraževanja o urejanju prostora. Kot tak se bo povezal z drugimi programi in dejavnostmi, ki že potekajo v okviru ministrstva za okolje in prostor, zavoda za šolstvo in tudi nevladnih organizacij. Ko so združeni narodi napovedali akcijo Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj (United Nations..., 2005) je bila prijava na projekt R.A.V.E. Space že opravljena. Odločitev za pripravo strategije izobraževanja pa se je izkazala za dobro in se je v svojih pričakovanjih

Conclusion

How and to what extent the proposals of the professionals are understood by the users, is of great importance for the process of achieving the much needed changes in the physical space and in the people's relation to landscapes. It is unrealistic to expect the users to change their values towards the use of space for as long as planners and other related professionals continue to use one-way communication principle and as long as technical language remains the privilege of a minority. Contemporary spatial planning is no more possible without a responsible group of users, that demand quality of the solutions to spatial problems.

The differences between different groups of users can be perceived through their attitude towards physical space and the environment, and can only be alleviated through proper education. Spatial planners and related professionals will gradually increase the transparency and will start including public participation of planning processes. These changes will however only be fully beneficial when users gain the necessary knowledge to help them re-evaluate their value systems and thinking patterns regarding spatial matters.

The current state in Slovenia evidently needs a new educational scheme, that would "incorporate the necessary knowledge, needed for successful participation in planning processes, in the educational system and define the target educational programmes for raising spatial awareness and prepare the users for an active and responsible participation in the system of spatial management" (Simoneti, 2004). The strategy of spatial education is slowly forming in the project R.A.V.E. Space and its value is expanding in new directions due to its connection with the education for sustainable development. Spatial education in its broad sense of educating the vast majority of people to be able to successfully participate in discussions concerning future developments has become a necessity, that is recognised by decision-makers, politics and the public, which is normally not involved with the processes of managing space.

Although R.A.V.E. Space project focuses on education in elementary and middle schools, the outcomes are planned to be complex enough to form a basis for a wholesome spatial planning educational scheme. It will form connections

večstransko ujela s cilji krovne mednarodne akcije. Pričakujemo, da bo v okviru Strategije izobraževanja za trajnostni razvoj, katere izdelavo državi nalagajo mednarodna odgovornost, tudi »prostorsko« izobraževanje dobilo ustrezen okvir in pogoje za izvajanje v praksi.

with other existing programmes and activities, initiated by the ministry of the environment and spatial planning of the Republic of Slovenia, educational institutions and other non-governmental organisations. When United Nations´ Decade of Education for sustainable education (United Nations..., 2005) was being launched, the R.A.V.E. Space project has already been announced. The decision to prepare an educational strategy has proven to correlate with the aims of the mentioned international initiative. Therefore we expect spatial education to gain the proper support for implementation under the cover of the strategy of education for sustainable development.

Viri *References*

Crosby, T. (1973) How to play environmental game. Penguin Special in associtation with Arts Council of Great Britain.
Halprin, L.(1969) Creative Processes in the Human Environment. Braziller, New York, Fifth edition 1981.
Kos, D. (2002) Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Fakulteta za družbene vede, knjižna zbirka Teorija in praksa, Ljubljana.
Kos, D., Simoneti, M. (2002) Odprimo urejanje prostora: razvojne priložnosti odpiranja prostora civilni družbi. v: Krajinsko planiranje v dobi globalizacije, zbornik konference, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana, p.213-219.
The Livable City. Revitalizing Urban Communities. (2000) Park, Paula editor, Mc Graw Hill Companies
Maljevac, T. (2005) Urejanje odprtega prostora osnovnih šol glede na učne načrte devetletke. dd, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo.
Making spaces, architecture and design for young children. Children in Europe, Issue 8, September 2005.
Marentič Požarnik, B. (2005) Okoljska vzgoja ali vzgoja za trajnostni razvoj. Oklojska vzgoja v šoli, št.1, letnik VIII.
Mestno stanovanjsko okolje. (1977) Zbornik mednarodnega seminarja o raziskovalnih in načrtovalskih strategijah, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
Mlinar, Z. (1973) Sociologija lokalnih skupnosti. univerza v Ljubljani, FDV, Ljubljana.
Mega, V. (1999) The Participatory City. Innovations in the European Union. Discussion Paper 32, Managment of Social Transformations - MOST http://www.unesco.org/most/vmega.htm
Participatory Planning for Sustainable Communities. International experience in mediation, negotiation and engagment in making plans, reserch report, The International Planning Unit of the Office of the Deputy Prime Minister of the UK
http://www.odpm.gov.uk/stellent/groups/odpm_planning/documents/page/odpm_plan_023784.hcsp
Sewell, W.R.D., Coppock, J.T. (1977) Public Participation in Planning. John Wiley and Sons, London
Simoneti, M. (1997) Mestne zelene površine. Znanstveno publicistično središče, zbirka Spektra, Ljubljana
Simoneti, M.(2004) Zavezništvo za dvig prostorske kulture. Krajinska arhitektura med danes in jutri: Zbornik 10.strokovne konference DKAS, Ljubljana, str.21-27
Education for Sustainable Development - a manual for schools
http://www.rtpi.org.uk/resources/consultations/envired/index.html
Education Outside the Classroom Manifesto,
http://www.dfes.gov.uk/consultations/conDetails.cfm?consultationId=1370.
Šuklje, E. I. (1999) Odprti prostori od šolah in domovih za stare. raziskovalno poročilo, IU RS.
Tibbalds I. 1992. Making people-friendly towns: Improving the public environment in towns and cities. London, Longman Group Ltd.
Vahtar, M. (1995) Izobraževanje o grajenem okolju doma in v svetu. Izdano ob tednu izobraževanja o grajenem okolju, UI RS, Ljubljana 1995.
United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005 – 2014. Draft international Implementation Scheme, UNESCO, 2005

Delovanje Društva krajinskih arhitektov Slovenije na področju izobraževanja in ozaveščanja strokovne javnosti in predstavitev projekta »Mi urejamo krajino«

Activities of the Slovenian Association of Landscape Architects in education and professional public awareness-raising, and presentation of the project »We are Making our Landscape«

mag. Nataša Bratina Jurkovič, M. Sc.

Predstavitev društva in njegovih dejavnosti

Društvo krajinskih arhitektov Slovenije (DKAS) je strokovno združenje krajinskih arhitektov. Ustanovljeno je bilo leta 1992 in sodi v skupino manjših strokovnih združenj, ki deluje kot nevladna organizacija. Čeprav smo razmeroma majhna družbena skupina, se krajinski arhitekti zaznavno in ustvarjalno, kritično in tudi polemično odzivamo na dogajanje v prostoru in na družbene spremembe, ki se odražajo v krajini. Pri tem se praviloma povezujemo s sorodnimi organizacijami in iščemo načine za učinkovito posredovanje v načrtovalsko in bivanjsko prakso.

V 14 letnem delovanju društva smo njegovi člani organizirali vrsto domačih in mednarodnih konferenc, ki so vedno bile pospremljene z izdajo tematskega zbornika.

V razmeroma kratkem obdobju delovanja nam je uspelo izpeljati 11 strokovnih konferenc z obravnavo različnih aktualnih vsebin in z vzporedno izdajo 11 zbornikov, eno pregledno razstavo članov DKAS in odmeven izobraževalno-ozaveščevalni projekt za javnost – »Mi urejamo krajino«.

A short presentation of the Association and its activities

Slovenian Association of Landscape Architects (SALA) is a professional association of landscape architects. It was founded in 1992 and belongs to the group of smaller professional associations operating as a non-governmental organisation. Although landscape architects form a comparatively small social group, we respond to developments in the physical space and social changes impacting the landscape in a perceptive and creative, critical and sometimes polemic manner. We typically cooperate with related organisations in the search for methods for efficient intervention on planning and living practices.

In course of the 14 year long operation of the association, we organised a series of national and international conferences, which were always documented in a thematic publication. In a relatively short operation period we have managed to organise 11 professional conferences addressing various topics of interest accompanied by publications, a survey exhibition of SALA members' works – »Writings in the Landscape«, and set up an educational and awareness-raising project which met with a wide response from the public – the project »We are Making our Landscape«.

Poglavitne aktivnosti izvedene v organizaciji Društva krajinskih arhitektov Slovenije

Strokovne konference in zborniki:
- Aktualna dejavnost stroke, (Lendava, 1994)
- Degradacije v prostoru, (Topolšica, 1995)
- Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju, (Ljubljana, 1996)
- Presoja vplivov na okolje kot načrtovalski postopek za varstvo okolja (Ljubljana, 1997)
- Voda - raba, varovanje, oblikovanje (Čatež, 1998)
- Kulturna krajina v dinamiki razvoja in varstva (Portorož, 1999)
- Narava v mestu/med načrtovanim in spontanim (Ljubljana, 2000)
- Etika urejanja prostora (Rogaška Slatina 2001)
- Globalscape – Krajinsko planiranje v dobi globalizacije (Portorož, 2002)
- Krajinska arhitektura med danes in jutri (Ljubljana, 2004)
- Strokovne podlage (Ljubljana, 2005)

Pregledna razstava članov DKAS:
- Zapisi v krajini (Ljubljana, 2004)

Izobraževalno-ozaveščevalni projekt za javnost:
- Mi urejamo krajino (Ljubljana, oktober 2004 - maj 2005)

Predstavitev projekta »Mi urejamo krajino«

Projekt »Mi urejamo krajino« je nastal z namenom širjenja znanja o krajinah v javnosti in še posebej spoznavanju slovenskih krajin.

V Društvu krajinskih arhitektov Slovenije smo se začeli zavedati, da je bilo na strokovnem področju veliko narejenega v prid raziskovanja, vrednotenja in prostorskega načrtovanja krajin. Malo pa je bilo narejeno na področju izobraževanja in seznanjanja javnosti o pomenu krajin v Sloveniji. Prav zato je društvo v letu 2004/2005 izvedlo izobraževalno-ozaveščevalni projekt »Mi urejamo krajino«, ki je bil sestavljen iz več aktivnosti in dogodkov.

Temeljni cilj projekta je bil usmerjen v izobraževanje vzgojiteljev, učiteljev mentorjev, otrok in tudi njihovih staršev ter širše javnosti. S pomenljivim naslovom »Mi urejamo krajino«, smo želeli spodbuditi idejo, da prav mi vsi, ki živimo v nekem območju, vplivamo s svojim odnosom in načinom življenja na stanje v krajini, v prostoru, in tako soustvarjamo naše vsakdanje okolje.

Main activities carried out by the Slovenian Association of Landscape Architects

Conferences and publications:
- *The Profession Today (Lendava, 1994)*
- *Degradation of the Landscape (Topolšica, 1995)*
- *Planning of the Open Space in Urban Environment (Ljubljana, 1996)*
- *Environmental Impact Assessment as a Planning Tool in Environmental Protection (Ljubljana, 1997)*
- *Water – Use, Protection, Design (Čatež, 1998)*
- *Cultural Landscape within the Dynamics of Development and Conservation (Portorož, 1999)*
- *Nature in the City/between the Planned and Spontaneous (Ljubljana, 2000)*
- *The Ethics of Spatial Planning (Rogaška Slatina, 2001)*
- *Globalscape – Landscape Planning in the Era of Globalisation (Portorož, 2002)*
- *Landscape Architecture between Today and Tomorrow (Ljubljana, 2004)*
- *Professional bases (Ljubljana, 2005)*

Exhibition of the works of SALA members:
- *Writings in the Landscape (Ljubljana, 2004)*

Educational and awareness-raising project for the public:
- *»We are Making our Landscape« (Ljubljana, October 2004 - May 2005)*

Presentation of the project »We are Making our Landscape«

The purpose of the project »We are Making our Landscape« was to disseminate knowledge about the landscape to the general public, and especially to present better the Slovenian landscapes.

We in the Slovenian Association of Landscape Architects have begun to realise that, in the field of our profession, much has been done in the interest of landscape research, assessment and spatial planning. On the contrary, very little has been done in the field of education and raising public awareness on the importance of landscapes in Slovenia. This led the Association to set up, in 2004/2005, the educational and awareness-raising project »We are Making our Landscape«, which consisted of several activities and events.

Zavest o pomenu in vrednotah krajine naj bi skladno z novimi spoznanji in Evropsko konvencijo o krajini, ki je tudi v Sloveniji začela veljati marca 2004, postala del splošnega znanja in s tem merilo za ravnanje s prostorom in odnos posameznika do prostora.

Razlogi za izvedbo projekta

Razvoj vpliva na podobo prostora in na preobrazbo krajin. Spreminjanja krajin ne moremo ustaviti. S spremembami v krajini se je treba zavestno in ustvarjalno soočiti. Znanje o naših krajinah pri strokovni in širši javnosti je za ustvarjalno delo na področju upravljanja in načrtovanja slovenskih krajin ključno. Predstave, ki jih ima družba o krajini, pogojujejo tudi njeno ravnanje z njo. Kakšen prostor bi radi soustvarjali in kako kakovostno življenjsko okolje smo sposobni ustvariti, je v veliki meri odvisno tudi od posameznikov in njihove pripravljenosti za soodločanje o prihodnjem razvoju prostora in o usodi naše krajinske dediščine.

S projektom smo zato želeli spodbuditi opazovanje otrok in odraslih v vsakdanjem okolju, zaznavanje kakovosti krajine ter tako razvijati ozaveščen odnos javnosti do okolja, prostora, krajine že v najmlajših letih.

Izvedba projekta:

Projekt je bil večplasten in sestavljen iz naslednjih dogodkov:

- izdaja serije petih plakatov - Krajine Slovenije (oktober 2004),
- posvet z delavnico za seznanitev učiteljev s projektom in njegovo vsebino (november 2004)
- izdaja zbornika predstavitvene delavnice »Mi urejamo krajino« (november 2004)

*The project aimed to stimulate children and adults to observe the landscape in everyday environment and to perceive the landscape qualities in order to raise awareness of the public for the environment, space and landscape in the earliest age possible. The project focused on education of the pedagogues, mentor teachers, children and their parents, as well as the general public. With the suggestive title **»We are Making our Landscape«** we tried to point out the idea that all of us who live in a certain environment, with our attitude and the way of living, have influence on the state of the landscape and the space, and thus take part in the creation of our everyday environment.*

The awareness of the importance and values of landscape should become a common sense and, consequently, a criterion for interventions in the physical space and for the relationship of individuals with the physical space. All this in accordance with the latest achievements in the field and with the objectives of the European Landscape Convention that entered into force in Slovenia in March 2004.

Reasons for the implementation of the project

Development has its impact on the appearance of physical space and the transformation of landscapes. We can not stop the modification of landscapes. Changes in landscapes must be faced in a conscientious and creative manner. Familiarity of the professionals and public in general with our landscapes is crucial for a creative management and planning of the Slovenian landscapes. The visual character of the landscapes depends on the images that the society has of the landscape, which also influences the way we deal with the landscape. The quality of

53. Serija plakatov Krajine Slovenije
Seria of posters Slovenian Landscapes

- začetek razpisa likovnega in fotografskega natečaja (december 2004),
- zaključek natečaja z izborom najboljših izdelkov (maj 2005),
- razstava najboljših del in slavnostna podelitev priznanj ter nagrad najboljšim sodelujočim (maj 2005),
- izdaja zgibanke – predstavitev celotnega projekta »Mi urejamo krajino« na mednarodni konferenci »Krajina in družba« (Ljubljana, 11. - 12. maj 2006).

Projekt je izvedlo Društvo krajinskih arhitektov Slovenije v sodelovanju z Oddelkom za krajinsko arhitekturo na Biotehniški fakulteti, Univerze v Ljubljani in ob finančni podpori Ministrstva za okolje in prostor ter sponzorjev.

Predstavitev posameznih aktivnosti in dogodkov v okviru projekta »Mi urejamo krajino«

1. Izdaja serije petih plakatov – Krajine Slovenije (oktober 2004)

Serija petih plakatov je bila zasnovana na osnovi raziskovalne naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije (1998), ki opredeljuje pet krajinskih regij v Sloveniji. Vsak plakat predstavlja eno od krajinskih regij z osnovno fotografijo, ki najbolje ponazarja predstavljen tip krajinske regije, ter dodanih je še šest manjših fotografij, ki dopolnjujejo tipološko opredelitev krajin v regiji. Fotografijam je dodan kratek opis tipa krajine ter na vsakem plakatu je temeljna razlaga pojmov krajina, slovenska kulturna krajina in izjemna krajina. Plakati naj bi pripomogli k poznavanju slovenskih krajin in seznanjanju s temeljnimi opredelitvami o krajinah. Serija plakatov je bila izdana v nakladi 5 plakatov po 500 izvodov.

2. Posvet z delavnico za seznanitev učiteljev s projektom in njegovo vsebino (5. november 2004)

V Ljubljani je bil organiziran posvet s predstavitveno delavnico za učitelje osnovnih šol, vzgojitelje v vrtcih ter za vse, ki jih zanima urejanje krajine. Vabilo za delavnico so prejele vse slovenske osnovne šole, vzgojno varstveni zavodi, slovenske občine ter druge organizacije. Delavnice se je udeležilo 50 slušateljev, ki so prisluhnili predavanjem o oblikovanju predstave o krajini, o vlogi krajinskega arhitekta v družbi ter o zaznavanju, analiziranju in upodabljanju krajine. Udeleženci so se aktivno odzvali na predstavljene teme in podali več zanimivih predlogov za dodatne načine razširjanja znanja.

the space and the living environment we are to make depends to a great extent on the development processes, as well as on the individuals and their willingness to make decisions about the future development of the physical space and about the destiny of our landscape heritage. With this project, we wanted to promote the perception of children and adults of their every day environment and the awareness of landscape quality, and thus develop an informed relationship of the public to the environment, physical space and landscape from the youngest age.

3. Izdaja zbornika predstavitvene delavnice »Mi urejamo krajino« (november 2004)
Zbornik »Mi urejamo krajino« je bil pripravljen za izvedbo delavnice v okviru projekta Mi Urejamo krajino in je namenjen širši javnosti, predvsem pa mentorjem - učiteljem, vzgojiteljem, staršem kot didaktični pripomoček pri pouku naravoslovne, okoljske in likovne vzgoje v osnovnih šolah in vrtcih.

Vsebina zbornika zajema predstavitev projekta »Mi urejamo krajino«, opredelitev pojma krajina, predstavitev vsebine Evropske konvencije o

54. Razstava najboljših del in podelitev priznanj
Exhibition of the best works and ceremony of awards

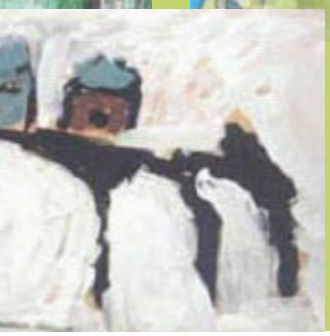

Activities and events in the framework of the »We are Making our Landscape« project

The duration of the project was from October 2004 to May 2005, and it comprised several activities and events, such as:

- *a series of posters »Slovenian Landscapes« was published in October 2004,*
- *a seminar with a workshop to inform teachers about the project took place in November 2004,*
- *a publication on the presentation workshop was issued in November 2004,*
- *a competition for art and photographic works started in December 2004,*
- *the competition was closed and the best works selected in May 2005,*
- *exhibition of the selected works and a ceremony with presentation of awards and presents to the best participants was organised in 27th May 2005.*
- *publishing of a brochure of the project »We are Making our Landscape«, exhibition and presentation of the project at the international conference »Landscape and Society«, Ljubljana, May 11-12, 2006*

The project was implemented by the Slovenian Association of Landscape Architects in cooperation with the Department of Landscape Architecture of the Biotechnical Faculty of the University of Ljubljana, and with the financial support of the Ministry of the Environment and Spatial Planning and various sponsors.

Presentation of activities and events within the framework of the project »We are Making our Landscape«

1. Publication of a series of 5 posters – Slovenian Landscapes (October, 2004)
The concept of a series of five posters was based on a research project »Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia« (1998), which defines five landscape regions in Slovenia. Each poster presents one of the landscape regions with the most characteristic photographs of the landscape types.The photographs are accompanied by a short description of the landscape type, and each poster contains a detailed explanation of terms landscape, Slovene cultural landscape and outstanding landscape. The posters are meant to contribute to the familiarisation with Slovene landscapes and basic definitions of landscapes. The series of five posters was published in the edition of 500 copies each.

krajini, predstavitev naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije, opredelitev kulturne krajine, krajina kot prvina varstva narave, zaznavanje krajine, doživljajska vrednost krajine, analiza krajine na primeru Radenskega polja in upodabljanje krajine. V prilogi zbornika je bilo priloženo natečajno gradivo, prijavnica za natečaj, pomanjšana predstavitev serije petih plakatov, ter seznam dodatne literature. Zbornik je izšel v nakladi 150 izvodov in je še na voljo na naslovu Društva krajinskih arhitektov Slovenije.

4. Objava likovnega in fotografskega natečaja na spletni strani DKAS in v medijih, ki je bil posredovan tudi vsem OŠ in VVZ v Sloveniji (november in december 2004),
Likovni in fotografski natečaj je bil namenjen izobraževanju in ozaveščanju otrok med četrtim in petnajstim letom z vsebinami s področja urejanja krajine. Z izvedbo natečaja smo želeli vzpodbuditi širšo javnost, predvsem pa otroke in njihove mentorje k ustvarjalnemu sodelovanju in obravnavanju pojma krajina, prostor, vsakdanje okolje.

S sodelovanjem na natečaju so mentorji otroke vzpodbudili, da so se o tem pogovarjali, opazovali krajine, jih doživljali, analizirali in poizkušali izraziti svoje ugotovitve ter razviti ustvarjalnost preko izdelave likovnih izdelkov, maket in fotografij.

Natečaj je temeljil na opazovanju krajine, v kateri bivamo, ter predstavitvi njenih značilnih podob v likovnem in fotografskem izrazu. Pri tem se je poudarilo, da naj otroci poizkušajo ujeti predvsem posamezne situacije oziroma posamezne značilne krajinske prvine.

Prijavljeni otroci na natečaju so lahko sodelovali v eni izmed treh starostnih skupin:
Skupina A: starost od 4. do 6. leta
Skupina B: starost od 7. do 10. leta
Skupina C: starost od 11. od 15. leta.

5. Zaključek natečaja in izbor najboljših izdelkov in podelitev nagrad (maj 2005),
Rezultati natečaja:
Natečaja se je udeležilo 90 osnovnih šol in 43 vzgojno varstvenih zavodov. Vseh izdelkov likovno – fotografskega natečaja (risbe, makete, fotografije) je bilo 1029. Od tega likovnih 797, fotografskih 210 in maket 22.

2. A seminar with a workshop to inform teachers about the project took place (November 2004)
A seminar accompanied by a presentation workshop for primary school teachers, kindergarten teachers, and all the others interested in landscape management was held in Ljubljana. The workshop was attended by 50 participants, mainly primary school teachers. The workshop focused on the creation of the notion of landscape, of the role of the landscape architect in the society, as well as on how to perceive, analyse and shape the landscape. The participants took active part in discussing the presented topics, and gave several interesting suggestions on additional methods of knowledge dissemination.

3. A publication on the presentation workshop was issued (November 2004)
The Publication for the carrying out of the workshop in the framework of »We are Making our Landscape« project was prepared, intended for the general public and, mainly, for mentors, such as teachers, educators and parents, to be used as a teaching tool for the subjects related to natural sciences, environment and art classes in primary schools and kindergartens.

The Publication contains the presentation of the project »We are Making our Landscape«, a definition of the term 'landscape', presentation of the European Landscape Convention, presentation of the project »Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia«, definition of the natural and cultural landscape, perception of the landscape, experience values of the landscape, landscape analysis on the case of Radensko polje and landscape representation. The Publication was issued in the edition of 150 copies and is still available at the Slovenian Association of Landscape Architects.

4. A competition for art and photographic works was announced on the SALA web site and in the media, and was sent to all primary schools and kindergartens of Slovenia (November and December 2004)
The competition for art and photographic works in the field of landscape management was of educational and awareness-raising nature, and was aimed at children between the ages of four and fifteen. It was based on the observation of the landscape we live in, and on the representation of its characteristic images through art and

Po starostnih skupinah in izbiri tehnike so bili izdelki razvrščeni:

	LIKOVNI	FOTO.	MAKETE
A 4-6 let	343	37	7
B 7-10 let	258	15	5
C 11-15 let	196	158	9
Skupaj(1029)	**797**	**210**	**22**

Izbor motiva:
Motivi na izdelkih so bili predvsem
- naravna ali kulturna krajina,
- mesto ali mestna krajina,
- vzorci v krajini - predstavljeni tudi abstraktno,
- otroška igrišča, šolska igrišča, domači vrtovi,
- posamezni elementi krajine (drevesa, cvetlice, hiše, kozolci, mlini – kot elementi, ki sestavljajo krajino, in tudi človek in živali kot sestavni del krajine).

Strokovna komisija za izbor najboljših izdelkov je bila 10-članska, sestavljena iz predstavnikov Univerze v Ljubljani, Biotehniške fakultete, Oddelka za krajinsko arhitekturo in krajinskih arhitektov članov Društva krajinskih arhitektov Slovenije.

Merila za izbor nagrajenih izdelkov so bila naslednja:
- ustvarjalnost,
- inovativnost,
- berljivost izdelka,
- sporočilnost,
- kompozicija (proporci, hierarhija, ritem, kontrast, poudarki, členjenje strukturnih elementov).

Strokovna komisija se je odločila, da glede na veliko udeležbo in število izdelkov ter s tem tudi veliko število dobrih izdelkov podeli večje število nagrad, kot je bilo prvotno mišljeno. Vseh skupaj je bilo podeljenih 95 nagrad: posamezniki 63 nagrad, skupine 19 nagrad, posebna priznanja za skupine 13 nagrad. Posebna priznanja za skupine in mentorje so bila podeljena zaradi izjemnih ustvarjalnih dosežkov, enotnosti izdelkov skupine, posebne metode dela ter ponekod tudi celovite predstavitve metode dela skupine kot projekta.

Nagrade so nam omogočili sponzorji s področja državne in lokalne uprave, muzejev, založb, knjigarn, vrtnarstva, podjetja s področja krajinskega načrtovanja.

photography. Children were asked to capture individual situations in the landscape, or individual characteristic landscape elements.

The children were divided into the following age groups:
Group A: ages 4 to 6,
Group B: ages 7 to 10, and
Group C: ages 11 to 15.

5. Closure of the competition, selection of the best works and awards (May 2005)
The competition was attended by 90 primary schools and 43 kindergartens. Submitted were 1029 art and photographic works including 797 drawings and paintings, 22 models and 210 photographs.

The works were divided into the following categories by age group and technique:

	ARTS	*PHOTO.*	*MODELS*
A age 4-6	*343*	*37*	*7*
B age 7-10	*258*	*15*	*5*
C age 11-15	*196*	*158*	*9*
Total (1029)	***797***	***210***	***22***

The motifs were mainly natural and cultural landscapes, city and urban landscapes, landscape patterns that were presented also in an abstract manner, children and school playgrounds, private gardens, individual landscape elements (trees, flowers, houses, hayracks, mills), and of course, people and animals as landscape components.

The panel of experts was composed of 10 persons, representing the Department for Landscape of the University of Ljubljana, and landscape architects, members of SALA. The selection criteria were creativity, innovativeness, readability, the message conveyed, composition (proportions, hierarchy, rhythm, contrast, accents, articulation of structural elements).

Awarded were 95 children, namely 63 for individual works, 19 for the group works and 13 special awards for groups. The latter were given to groups and mentor teachers for the outstanding works, unity of the group works, innovative work methods, and sometimes for the comprehensive presentation of the method by the group as a project.

Vsi nagrajenci so dobili še dodatno nagrado – možnost brezplačnega ogleda Gorenjskega muzeja v Kranju z izkazanim priznanjem za nagrado, ter od Društva krajinskih arhitektov Slovenije so poleg priznanj in nagrad prejeli serijo petih plakatov KRAJINE SLOVENIJE.

6. Razstava najboljših del in slavnostna podelitev nagrad likovno – fotografskega natečaja najboljšim sodelujočim v Tehniškem muzeju v Bistri (27. maj 2005)
Dogodka otvoritve razstave in slavnostne podelitve priznanj in nagrad za najboljše izdelke se je udeležilo okrog 200 ljudi – nagrajenih otrok, mentorjev in staršev. Po končani podelitvi priznanj je bil s strani gostitelja Tehniškega muzeja Slovenije omogočen brezplačen voden ogled stalnih muzejskih zbirk.

Razstava je bila na ogled v Tehniškem muzeju v Bistri od maja 2005 do februarja 2006.

7. Izdaja zgibanke »Mi urejamo krajino« in razstava nagrajenih likovnih in fotografskih izdelkov natečaja na mednarodni konferenci Krajina in družba (11. - 12. maj 2006)
Kot zaključek celotnega projekta »Mi urejamo krajino« in ob priložnosti mednarodne konference Krajina in družba na temo implementacije Evropske konvencije o krajini smo izdali zgibanko, ki predstavlja celoten projekt »Mi urejamo krajino« s poudarkom na rezultatih natečaja. Zgibanko smo posredovali vsem osnovnim šolam in vzgojnim zavodom v Sloveniji, vsem, ki so kakorkoli sodelovali in prispevali k izvedbi projekta, ter medijem.

V okviru konference »Krajina in družba« je Društvo krajinskih arhitektov Slovenije postavilo tudi razstavo nagrajenih likovnih in fotografskih izdelkov otrok, serije plakatov Krajine Slovenije in predstavitev delovanja društva.

Awards were sponsored by the national and local authorities, museums, publishers, bookshops, horticulture firms and firms dealing with landscape planning.

All the awardees received an additional award – a free visit to Gorenjska Museum in Kranj with presentation of the award certificate; besides, in addition to recognitions and awards, they received a series of five posters SLOVENIAN LANDSCAPES from Slovenian Association of Landscape Architects.

6. Exhibition of the best works and the ceremony of awards presentation to the best participants at the Technical Museum of Slovenia at Bistra (May 27, 2005)
More than 200 people participated at the opening of the exhibition and the award ceremony for the best works - awarded children, teachers and parents. Upon conclusion of the ceremony, the host, i. e. the Technical Museum of Slovenia, offered a free guided tour of the permanent collections of the museum. The exhibition lasted from May 2005 till February 2006 in the Technical Museum of Slovenia.

7. Publishing of a brochure and presentation of the project at the international conference »Landscape and Society«, Ljubljana (May 11 - 12, 2006)
The project »We are Making our Landscape« was presented on the occasion of the international conference »Landscape and Society«, Ljubljana, May 11-12, 2006 dedicated to the implementation of the European Landscape Convention in Slovenia. An exhibition of the best works was organised at the Ljubljana Castle during the conference. Also, a brochure about the project and especially about its results was published.

Sklepni govor na IV. srečanju delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini Ljubljana, 11. in 12. maj 2006

Closing speech of the 4th meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention Ljubljana, 11 and 12 May 2006

Maguelonne Déjeant-Pons

Ob koncu tega srečanja bi želela ponovno izraziti prisrčno zahvalo slovenskim organom za čudovit sprejem, predvsem vsem tistim, ki so pomagali uresničiti ta dogodek, še posebej ge. Nataši Bratina - Jurkovič, s katero je bilo pravi užitek sodelovati.

Sklepe bo zdaj predstavil g. Christian Meyer, strokovnjak Sveta Evrope, ki bo imel težko nalogo povzeti vse, kar se je dogajalo.

Z zanimanjem sem poslušala prispevke in si ogledala doseženi napredek, ne samo pri krajinskih vprašanjih, ampak tudi pri delu za prenos ciljev Evropske konvencije o krajini v krajinske politike.

Predstavila bi rad dve informaciji:

- da bi prispevali k desetletju izobraževanja Združenih narodov, je Svet Evrope pozval pogodbenice in podpisnice Evropske konvencije o krajini, naj ugotovijo, kaj je bilo do danes že storjeno na področju krajinskega izobraževanja na podlagi odstavka B 6. člena konvencije. Razumljivo je, da želimo na tem področju napredovati, saj je to del delovnega programa konvencije;
- drugič, Regionalna konferenca okoljskih ministrov iz držav članic Sveta Evrope, ki je pred kratkim potekala v Bukarešti, to je 27. in 28. aprila 2006, pod romunskim predsedstvom Odbora ministrov Sveta Evrope, je v svojih končnih sklepih poudarila potrebo po spodbujanju Evropske konvencije o krajini.

I should like, at the close of this meeting, to reiterate my very warm thanks to the Slovenian authorities for their splendid welcome and, in particular, to all those who helped bring this event to fruition, especially Ms. Nataša Bratina-Jurkovič, with whom it was a real pleasure to cooperate.

The conclusions will now be presented by Mr Christian Meyer, Council of Europe expert, who will have the difficult task of summing up the proceedings.

I was very interested to hear the contributions and see what progress had been made, not only with the landscape theme but also with work on translating the objectives of the European Landscape Convention into landscape policies.

I should like to provide two pieces of information:

- *in order to contribute to the United Nations Decade of Education, the Council of Europe has appealed to the Contracting Parties and signatories to the European Landscape Convention to find out what has been done to date in the area of landscape education, under Article 6B of the convention. We naturally want to make progress in this field as part of the convention's work programme;*
- *secondly, the Regional Conference of Environment Ministers from the Council of Europe member states, which took place only recently in Bucharest on 27 and 28 April 2006 under the Romanian Chairmanship of the Council of Europe Committee of Minis-*

Bistvenega pomena je deliti prakso in izkušnje na evropski ravni, kot je določeno v Evropski konvenciji o krajini, da bi omogočili boljše razumevanje pojavov, ki vplivajo na kakovost krajine, in zagotovili njihovo večje upoštevanje.

Po besedah Aranche Muňoza so krepitev politične volje, spodbujanje krajinske kulture in vključevanje strokovnjakov tri sestavine, ki so potrebne za najboljše spremljanje krajine.

Še naprej moramo delati na teh treh pristopih, glede na to, da je prostor zdaj postal dragocena dobrina, s katero je treba, kot je določeno v zakonodaji Valonije, varčno ravnati.

Ideja je uskladiti prostorsko načrtovanje s krajino, kadar pride do nasprotnih zahtev, sprejeti celosten pogled na ozemlje, ki zajema naravne in kulturne dobrine, spodbujati zavest o bogastvu okoli nas, ranljivosti naravne in kulturne dediščine in nepopravljivem položaju, do katerega lahko privedejo nekatere odločitve, in ravnati preventivno.

Omenili smo razlikovanje, ki je potrebno med zbiranjem podatkov, informacijami, ki jih dobimo iz podatkov, in znanjem. Morda bi bilo vredno dodati še eno razsežnost: navdih – navdih prebivalcev in strokovnjakov, ki oblikujejo območje, z drugimi besedami, občutljivo razsežnost območja. Spodbujati moramo umetnost prostorskega načrtovanja in upoštevati »bistvo« obravnavanih krajev.

Lahko vas spomnim na Ljubljansko izjavo o območni razsežnosti trajnostnega razvoja, sprejeto na zadnji evropski konferenci ministrov, odgovornih za regionalno načrtovanje, ki je potekala tu leta 2003. Poziva k vizionarskemu pristopu k območju. Želela bi izraziti spoštovanje izrednemu delu ge. Margarite Jančič, tedanje predsednice Odbora visokih uradnikov CEMAT, in dolgoročnemu delu, ki ga zdaj opravlja Slovenija, predvsem pri projektu RAVE.

Želela bi končati s povabilom na 5. srečanje delavnic Evropske konvencije o krajini 28. in 29. septembra 2006 v Geroni v Španiji na temo Kakovostni cilji krajine: od teorije k praksi.

Iskreno se zahvaljujem g. Enricu Buergiju, predsedniku Evropske konference o krajini, ge. Marii José Festas, predsednici Odbora visokih uradnikov CEMAT, in vsem vam za udeležbo.

ters, stressed the need in its final resolutions to promote the provisions of the European Landscape Convention.

It is essential to share practices and experience at European level, as provided for in the European Landscape Convention, in order to make for a better understanding of the phenomena that affect the quality of the landscape and ensure that greater account is taken of them.

Fostering political will, promoting a landscape culture and involving professionals are, Arancha Muńoz told us, the three ingredients necessary for optimum monitoring of the landscape.

We must continue to work on these three approaches, given that space has now become a valuable asset that needs, as stated in the legislation of the Walloon Region, to be used sparingly.

The idea is to reconcile spatial planning with the landscape when there have been conflicting requirements, to adopt a holistic vision of the territory that encompasses both natural and cultural assets, to promote an awareness of the riches around us, the vulnerability of the natural and cultural heritage and the irreversible situation to which certain decisions can lead, and to act preventively.

We mentioned the distinction that should be drawn between data collection, the information to be drawn from the data and knowledge. It might be worth adding another dimension: inspiration – the inspiration of the inhabitants and the professionals who shape the territory, in other words the sensitive dimension of the territory. We need to promote the art of spatial planning and take account of the »essence« of the places concerned.

I can, here, remind you of the Ljubljana Declaration on the territorial dimension of sustainable development, adopted at the last European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning, which was held in this very place in 2003. It calls for a visionary approach to the territory. I should like to pay tribute here to the remarkable work of Ms. Margarita Jančič, the then Chair of the CEMAT Committee of Senior Officials, and to the long-range work currently being carried out by Slovenia, in particular with the RAVE project.

I should like to end by inviting you, if you are so inclined, to come to Gerona in Spain on 28 and 29 September 2006 for the 5th meeting of the European Landscape Convention workshops, which will have as their theme: »Landscape quality objectives: from theory to practice«.

I sincerely thank Mr. Enrico Buergi, Chair of the European Landscape Conference, Ms. Maria-José Festas, Chair of the CEMAT Committee of Senior Officials, and all of you here for taking part.

Splošne ugotovitve IV. sestanka Delavnic za izvajanje Evropske konvencije o krajini

General conclusions of the 4th meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention

Christian Meyer

Dokončali smo odlično vajo skupinske intelektualne proizvodnje. Moj prispevek je zagotoviti pregled nad tema dvema dnevoma razmišljanja in združevanja izkušenj ter predlagati smernice za stalno izvajanje Evropske konvencije o krajini.

Številne izjave so ponudile novo dojemanje in poskrbele za posodobitev neodgovorjenih vprašanj, ki se nanašajo na metode in pristope za izvajanje Evropske konvencije o krajini. V številnih primerih so na vprašanja, ki so jih postavili nekateri govorci, podale delne odgovore pripombe ostalih.

Glavna področja povpraševanj vprašanj, ki so se pojavila med razpravami, so:

1. Dojemanje krajine

»Vsake oči imajo svojega slikarja«. Ta pregovor, ki ga je navedla Maria José Festas, nas bi moral dokončno prepričati, da kakovost krajine nima absolutnih vrednosti. Konvencija se ne osredotoča izključno na posebne krajine.

Skrben pregled krajine na podlagi dojemanja lete s strani ljudi nas je naučil, da krajina pooseblja vrednote posameznikov in družbe, ki jo ne samo dojemajo ampak jo tudi oblikujejo, razvijajo in upravljajo. Lahko postane tudi simbol države, kot je pojasnila ga. Ana Kučan.

Zaradi pristopa, ki je osredotočen na dojemanje, smo se zavedli, da je tako kot vse, kar je povezano s kulturo, tudi lepota krajine bistvena sestavina usklajenega razvoja družb.

We have now completed a fine exercise in collective intellectual production. My contribution is to provide an overview of these two days of reflection and pooling of experience, and to propose avenues for the ongoing implementation of the European Landscape Convention.

The numerous statements offered novel perceptions and brought up to date the outstanding questions concerning the methods and approaches being applied to implement the European Landscape Convention. In many cases, the questions raised by some speakers are partially answered by the comments of others.

Here are the main areas of enquiry that emerge from the discussions:

1. Perception of landscape

»Beauty is in the eye of the beholder«. This saying quoted by Maria José Festas should finally convince us that landscape quality has no absolute. The Convention does not concentrate entirely on exceptional landscapes.

The scrutiny of landscape via people's perception of it has taught us that landscape embodies the values of the individuals and the society who not only perceive it but also conceive, develop and manage it. It can even become the symbol of a nation, as Ms. Ana Kučan demonstrated.

This perception-oriented approach makes us aware that, like everything cultural, the beauty of a landscape is an essential ingredient for the harmonious development of societies.

2. Izbira orodij in metod za izvajanje Evropske konvencije o krajini

Treba je razlikovati med tremi nivoji trenutnih ukrepov: postopek podpisa in ratifikacije konvencije s strani držav članic Sveta Evrope; prenos konvencije v nacionalno zakonodajo in predpise; in vključitev vrednot konvencije v nacionalne politike.

Ti ukrepi se razvijajo vzporedno, vendar ne temeljijo na istih instrumentih in metodah:

- prvi ukrep je odvisen od odločitve nacionalne politike;
- drugi ukrep je osnovan na institucionalnih in pravnih instrumentih posamezne države;
- tretji ukrep prav tako vključuje vzpostavljanje skupnih vrednot in smernic. Te vrednosti so usklajene s pomočjo pripomb in poizvedb, izvedenih med delavnicami za izvajanje Evropske konvencije o krajini.

Na področjih diagnoz in analiz območij in sestavnih delov krajine, ki so nadzorovane z znanstvenega vidika, so metode in orodja dobro razvita. Vendar za izvajanje konvencije ne zadostuje samo izvajanje analiz in izvajanje pravnih omejitev, namenjenih zaščiti krajin; prav tako, kar je najpomembnejše, je treba zagotoviti tudi projekte za spodbujanje. Povsod, kjer je poudarek na metodah, konvencija uvaja pristop, ki temelji na projektih. Zbiranje znanstvenih podatkov, seveda za jasen namen, je vsekakor pomembno pri ocenjevanju ozemlja.

V skladu s pristopom, ki temelji na projektih, se pred analizo konteksta najprej določijo cilji in nameni, ki jih želimo doseči. Zbiranje podatkov služi kot orodje za vzpostavitev projekta. To vključuje praktično uporabo vrednot, ki jih vsebuje konvencija. Zakonska pravila je mogoče določiti šele potem, ko je opredeljen projekt. Pravila, predvsem če gre za prepovedi, ne morejo biti del projekta. In nasprotno, dogovorjen projekt verjetno potrebuje pravni okvir, če želimo, da je zakonito veljaven.

Zato je prav tu treba opraviti še veliko dela na metodološkem razvoju, da bi dosegli izvajanje konvencije na praktičen način. Pristop, ki temelji na projektih, zahteva postopek predhodne napovedi, s pomočjo katere je mogoče dognati namere organov, ki so naročili projekte – običajno vlade in javni ali delno javni subjekti.

2. Choice of tools and methods for implementing the European Landscape Convention

Three levels of current actions must firstly be distinguished: the process of signature and ratification of the Convention by Council of Europe member states; transcription of the Convention into the national laws and regulations; also, the inclusion of the Convention's values in national policies.

These actions progress hand in hand but cannot rely on the same instruments and methods:

- *the first action depends on a national political decision;*
- *the second action is founded on the institutional and legal instruments of the state concerned;*
- *the third action also involves establishing common values and guidelines. These values are consolidated by the comments and queries raised during the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention.*

In the fields of diagnoses and analyses of territories and scientifically observable landscape components, the tools and methods are well developed. But to implement the Convention, it is not enough to perform analyses and to apply legal constraints for protecting landscapes; also, and most importantly, one must have projects to promote. Indeed, where methods are concerned, the Convention introduces the project-based approach. Collecting scientific data, for a definite purpose of course, is useful in assessing a territory.

Under the project-based approach, the intentions and the objectives to be attained are first determined, before analysing the context. The data collected then serve as tools for setting up the project. This involves the practical application of the values conveyed by the Convention. Only when the terms of the project are stated should the legal rules be laid down. Rules, especially if prohibitive, cannot make a project. Conversely, a reasoned project may need a legal framework to be legitimately authoritative.

Consequently, this is where much work has to be done on methodological development to accomplish the implementation of the Convention in a practical way. The project-based approach

Pravilna opredelitev ciljev projekta zahteva spremembo zornega kota, pri čemer se upoštevajo potrebe pokrajine in prebivalcev. Prav tako je treba upoštevati vrednotenje tega okolja in nova prizadevanja družbe – predvsem gre za »poslušanje kako raste trava«.

3. Razmišljanja glede »zakajev« in »sredstev« v tem vrstnem redu

Poleg izbire orodja in metod, je treba pred pripravo kompleksnih in preobsežnih orodij, kot »sredstev« razmisliti tudi o »zakajih« ali ciljih, ki jih želimo doseči.

G. Carl Steinitz je zastavil naslednje vprašanje: »Želimo si ohraniti in zaščititi, ampak pred kom in pred čim? Danes težava ni več v načinu, pa vendar naj pred zbiranjem podatkov vsaj poizvemo, za namene naših prioritet raziskave, katere informacije iščemo. Bolje je pravočasno zagotoviti 65 % podatkov, kot prepozno 70 % podatkov.«

Nekatere predstavitve so pokazale, da mora do uporabe idej v konvenciji prihajati na različnih nivojih: nacionalnih, regionalnih in lokalnih. Druge so izpostavile pomembnost medresorskega sodelovanja. Za vzpostavitev kakovostne evropske krajine moramo dejansko spremeniti našo miselnost in uvesti pristop, ki vsebuje tudi željo po trajnostnem razvoju – kot so izjavili številni govorci, skupaj s ponazoritvijo, kako so to v praksi izvedli samo:

- G. Alberto Clémenti je predvsem predlagal spremembo stališča, da bi bila dosežena večja učinkovitost zaščite krajine. Nasprotuje ločenemu upravljanju krajine in meni, da bi se morali pomakniti bolj k opredelitvi ciljev splošnega prostorskega načrtovanja. V ta namen želi preplesti načrtovanje mesta s krajino in doseči, kot temu pravi on, »urbani razvoj krajine«. Prav tako meni, da je treba spremeniti način vodenja: preplesti se morajo različni nivoji upravljanja krajine, prebivalstvo pa je treba odkrito obvestiti s pomočjo priprave urbanističnih načrtov s pomočjo razumljivega medija za izražanje (na primer video).
- Tudi g. Nicolas Sanaa je v svoji predstavitvi o francoskih regionalnih naravnih parkih, pokazal da so bile njihove funkcije – zaščita in upravljanje naravne, kulturne in krajinske dediščine, prostorsko načrtovanje, gospodarski in socialni razvoj, preskusi in

requires a prior forecasting procedure to ascertain the intentions of the authorities who commission projects – generally governments and public or semi-public entities.

Proper definition of project objectives requires a change of outlook, taking account of the needs of the land and the inhabitants. The evolution of this environment, and the new aspirations of society, must also be appreciated – really a matter of »listening to the grass grow«.

3. Thinking about »wherefores« and »wherewithal« in that order

Besides choosing tools and methods, the »wherefores« or objectives pursued have to be considered before devising sophisticated and superabundant tools as the »wherewithal«.

Mr. Carl Steinitz puts this question: »We want to preserve and protect, but against whom, against what? The technique is no longer a problem today, but before collecting data let us enquire, for the sake of our research priorities, what information we seek. It is better to have 65% of data delivered on time than 70 % too late«.

Some presentations showed that the application of the ideas in the Convention must occur at various levels: national, regional and local. Others pointed out the importance of interdepartmental co-operation. To bring a quality European landscape into being, we must in fact alter our mindset and introduce an approach that accommodates sustainable development concerns – as many speakers asserted, with demonstrations of how they put this into practice:

- *Mr. Alberto Clémenti in particular, suggests a change of stance in order to lend more effectiveness to landscape protection. He objects to separate management of landscape, and thinks we should move towards a definition of general spatial planning objectives. For that purpose, he seeks to wed town planning with landscape and create what he calls »the urban development of landscape«. What must also change, he thinks, is the mode of governance: the different levels of landscape management need to be blended, and the population frankly informed by elaborating the urban development plans in an understandable medium of expression (video for example).*

prejemanje, izobraževanje in obveščanje javnosti – cilji trajnostnega razvoja, ki so bili predvsem pred časom, saj so bili vzpostavljeni v letu 1967. Organiziranost parkov, ki temelji na lokalnih akterjih, se vrti okrog usklajenega projekta, vzpostavljenega na dveh ključnih besedah: zaščita in izboljšava. Država razvrsti regionalni narodni park za obdobje dvanajstih let z uredbo. Po presoji je mogoče razvrstitev obnoviti ob predložitvi nove sheme. Ta shema, ki temelji na območju, je omejena z listino, ki jo pripravi lokalni organ v posvetovanju z vpletenimi akterji. Občine in njihovi prebivalci, ki sodelujejo v postopku, imajo koristi od sadov prijetnih stanovanj, ohranjenih krajin ter izboljšav in storitev, ki ustrezajo njihovim pričakovanjem. Veljavnost listine in zmožnost zaščite krajin brez nalaganja kazni predvsem izhajata iz dejstva, da so partnerji najboljše jamstvo za njeno izvajanje, potem ko so spoznali za kaj v bistvu gre v širšem pogledu.

G. Sanaa je zaradi tega opisal vtise, ki jih je pridobil, ko je odkril Evropsko konvencijo o krajini – ki je bila napisana za te parke. Naši vtis pa je, da je bil preskušen pristop dela iz projekta in financiranje njegovega izvajanja ob sodelovanju akterjev že v zgodnji fazi, da bi s tem postal navdih tega novega stališča, ki bi omogočal izvajanje Evropske konvencije o krajini, pri čemer pa so bila upoštevana vprašanja trajnostnega razvoja.

4. Vloga akterjev

Kot smo ugotovili, je treba spremeniti miselnost, da bi s tem izvajanje konvencije lahko postalo učinkovito že v zgodnejši fazi in ne šele v fazi zavezujočih pravil. Ta nova miselnost že navdihuje številne strokovnjake in delegate, vendar pa se morajo v tej smeri prav tako razviti vsi vpleteni akterji.

Oblikovanje kakovostnih krajin je tema, ki se nanaša na vse ali vsaj na veliko število akterjev: organe oblasti, strokovnjake, načrtovalce in vpletene prebivalce. Doslej so navodila pogostokrat prihajala od zgoraj - z evropske ravni – nato pa so bila prenesena v nacionalno zakonodajo pod pristojnostjo državnih ustanov. Njihovo dejansko izvajanje je prepuščeno pobudi lokalne ravni, hkrati pa je določeno, da so prebivalci o tem obveščeni, morajo sprejeti

– *Mr. Nicolas Sanaa too, in his presentation of the French regional nature parks, demonstrated that their functions – protection and management of the natural, cultural and landscape heritage, spatial planning, economic and social development, experimentation and receiving, educating and informing the public – were goals of sustainable development well before its time, having been established in 1967. In fact a park's organisation, relying on local players, revolves round a concerted project founded on two keywords: protection and enhancement. The State classifies the regional nature park for a term of twelve years by decree. After an appraisal, the classification can be renewed on submission of a new scheme. This area-based scheme is sealed by a charter, drawn up by a local body in consultation with the players concerned. The municipalities and their residents involved in the process benefit from the offerings of a pleasant residential setting, preserved landscapes, and improvements and services meeting their expectations. The force of the charter and the ability to protect landscapes without imposing penalties stem chiefly from the fact that the partners are the best guarantors of its application, having realised what is at stake on a wider plane.*

Mr. Sanaa thus described the impression which he had gained on discovering the European Landscape Convention – that it was written for these parks. Our impression is rather that the approach of working from the project and founding its implementation on the involvement of the players from the earliest stages was tried out in order to be the inspiration of this new stance allowing the European Landscape Convention to be implemented bearing in mind the concerns of sustainable development.

4. The role of the players

As we found, the mindset has to change in order that the implementation of the Convention may be effective at a further stage than that of binding rules. This new mindset already motivates many experts and delegates, but all players concerned must evolve likewise.

Production of quality landscapes is a matter for everybody or at least for a large number of players: the authorities, experts, planners, the popu-

krajine okrog njih, tako da ohranitev, sprejeta na višjem nivoju, prejme njihovo podporo ali pa vsaj odobritev.

S tem stališčem pa so povezane nekatere omejitve. Poleg tega obstoj delavnic za nadzor izvajanja konvencije dokazuje, da sam podpis mednarodne konvencije ne zadostuje za njeno uporabo. Prenos pravil v nacionalno zakonodajo je zgolj pravno sredstvo.

Nacionalni organi morajo zaradi tega pristno in pragmatično upoštevati dejstva na kraju samem. Lokalni nivo je dejansko pogostokrat premalo cenjen in označen le kot »nižji« nivo, ki je sposoben samo izvajati pravila, ki so postavljena na nacionalnem nivoju. Ampak to je nivo, na katerem se načrtuje večina projektov, predvsem pa nivo, na katerem se izvaja demokracija, kot nas je opomnila ga. Maguelonne Déjeant-Pons s tem, ko je zatrdila, da je treba več pozornosti nameniti ozemeljski dimenziji človekovih pravic.

Da bi lahko izvajanje konvencije vključevalo vprašanja trajnostnega razvoja, predvsem pa dimenzijo ljudske demokracije, morajo vsi akterji odigrati svojo vlogo. »Prebivalstvo ne čuti potrebe po izobraževanju«, kot je izpostavil g. Felice Spingola, »ta ukazovalni odnos pa je treba opustiti, graditi na osnovi resnice, kot je poznana prebivalstvu, kajti oni so pravi strokovnjaki za svojo krajino!«

Katero vlogo naj potem odigrajo strokovnjaki? Moderatorji, ki služijo javnemu interesu. Obvladajo znanstvene analize, od njih se zahteva, da določijo in izvedejo ukrepe, prav tako pa morajo v te ukrepe vključiti kontekste in okolje. Prav zaradi tega oni pripravijo projekt z vsemi temi sestavinami. Ta alkimija bolj spominja na umetnost kot pa na znanost, ampak prav to vrsto strokovnjakov potrebujemo.

Ozaveščanje bi moralo biti bolj usmerjeno na politike. Prebivalstvo in združenja pogostokrat prej začnejo ceniti kakovostna vprašanja, se odzivajo in so dobro obveščena. Politične vodje, ki so v stiku z njimi, imajo zaradi tega občutek, da imajo podporo na področju ohranjajočih inovativnih idej, ki prinašajo koristi družbi na splošno.

Državni uradniki, ki delajo za politike, jim morajo priskrbeti argumente za uveljavljanje te lepote,

lation concerned. Hitherto, the instructions have often come from above – from the European level – and are transposed into national law under the authority of the state entities. Their actual implementation is left to the initiative of the local tier and it is stipulated that residents should be informed, made to appreciate the landscapes around them so that the preservation decided at a higher level receives their support or at least approval.

This stance has nevertheless shown its limitations. Moreover, the existence of the workshops for monitoring the implementation of the Convention shows that the signature of an international convention does not suffice for it to be applied. The transcription of the rules into national law is a legal convenience.

The national bodies must therefore take account of the realities on the ground, genuinely and pragmatically. The local tier is indeed very often underestimated and called upon merely as a »lower« level, only fit for executing the rules framed at the national level. But this is the level where most projects are devised, and above all where democracy is practiced, as Ms Maguelonne Déjeant-Pons reminds us by saying that an interest should be taken in the territorial dimension of human rights.

So that the Convention's implementation may accommodate sustainable development concerns, and especially the dimension of grassroots democracy, all players have a role to perform. »The population has no need to be educated«, as Felice Spingola points out, »this directive attitude must be discarded, drawing instead on the ground truth as known to the population, for they are the true experts on their landscape!«

Which role should the professionals assume, then? Facilitators serving the public interest. They know about scientific analysis, they are called upon to define and perform actions, they must also mainstream the contexts and the environment into those actions. It is therefore for them to produce a project with all these ingredients. This alchemy is more germane to art than to scientific demonstration, but that is the type of professionals we need.

Awareness-raising should perhaps be aimed more at the politicians. The population, the associations are often quicker to appreciate the

prijetne lege, ki omogoča družbi, da se razvije usklajeno in mirno, igrajo bistveno vlogo. Ali obstaja za politika še plemenitejše poslanstvo?

5. Strateško umeščanje pristopa

Ekonomska vrednost krajine je priznana. Zakaj potem ne zanima drugih gospodarskih in političnih krogov? To kar kliče po vprašanju, »zakaj bi jih moralo«? Finančni delež je tako majhen in kot pravijo ljudje v Sloveniji: »malo denarja, malo glasbe«. 7 milijard • predvidenih za obdobje 5 let v skladu s programi Interreg predstavlja zanemarljivo majhen delež v primerjavi s proračuni namenjenimi za infrastrukturo. Izgradnja krajine pa poteka predvsem na popolnoma stvarnih razvojih in ni ustvarjena na osnovi študij!

6. Predlogi

Na oblikovalcih politike Sveta Evrope je, da partnerjem izdajo priporočila. Moja vloga kot strokovnjak je izključno samo priprava praktičnih predlogov za preusmerjanje izvajanja konvencije v skladu s spremembo stališča, izraženo med tekočim srečanjem:

- najprej predlagam pripravo praktičnih nasvetov, ki bodo služili kot pomoč pri načrtovanju projektov, ki vključujejo pristop trajnostnega razvoja. Ti nasveti se ne bi smeli ukvarjati z analizami ampak s pragmatičnimi pristopi, ki temeljijo na projektih, glede izbire ustreznih obsegov, uporabljenih partnerstev, načina vzpostavitve projekta z različnimi akterji, metodologijo napovedovanja in tehniko posvetovanja z javnostjo. Navodila bi morala pripraviti projektna skupina, ki jo sestavljajo predstavniki civilne družbe. Prav tako bi bilo priporočljivo delati na osnovi izkušenj, pridobljenih v partnerskih državah ali drugje.
  Ciljna publika so razsodniki tistega, kar lahko poimenujemo »kolektivna volja«: izvoljeni zastopniki, predstavniki vladnih služb, lokalne vlade in regionalnih vodij, vodij združenj in strokovnjakov, ki ustvarjajo krajine. Prav tako bi bilo smiselno ta navodila predstaviti tudi drugim evropskim agencijam, mogoče s pomočjo komunikacijskih sredstev;
- kot naslednji korak predlagam, da za uradne donacije (Evropska unija, države, regije) na vseh področjih, ki lahko vplivajo na našo krajino, velja pogoj vključitve ciljev Evropske

qualitative issues, and are responsive and well-informed. The political leaders in touch with them then have a sense of being supported in upholding innovative ideas of benefit to society at large.

The civil servants working for the politicians must supply them with the arguments for asserting that beauty, a pleasant setting enabling a society to develop harmoniously and peaceably, are fundamental. What nobler calling is there for a politician?

5. The strategic positioning of the approach

The landscape's economic value is recognised. But why do the other economic and political spheres not take an interest in it? In fact, this begs the question, »Why should they?« The financial stake is so small and, as people say in Slovenia, »No money, no music«. The 7 billion Euro announced over 5 years under the Interreg programmes are insignificant beside the budgets devoted to infrastructures for example. And landscape is built above all on perfectly real developments, not fabricated from studies!

6. Proposals

It rests with the Council of Europe policy-makers to issue recommendations to the partners. As an expert, my role is purely to make practical proposals to redirect the action of implementing the Convention according to the change of stance expressed during the current meeting:

- *first of all I suggest producing a practical guide to help design projects mainstreaming the sustainable development approach. It should not deal with analyses but rather project-based approaches that speak a pragmatic language about choosing the appropriate scales, the partnerships employed, the way to bring a project into being with the various players, the forecasting methodology, and the public consultation technique. The guide should be written by a project team made up of persons representative of civil society. It would be advisable to work from experiences gathered in the partner countries or elsewhere.*
  The target audiences are the arbiters of what can be called the »collective volition«: elected representatives, representatives of government departments, local government and regional leaders, heads of associations, and

konvencije o krajini;

- Poleg tega je pomembno, da so finančno podprti tisti projekti, ki vključujejo pristop trajnostnega razvoja, napovedi, ki temeljijo na območjih, in spremljanje, namenjeno visoko kakovostnemu izvajanju. Z računovodskega vidika pa bi se morale te donacije izvajati pod postavko operativnih in ne kapitalskih odhodkov;
- Prav tako bi bilo treba zagotoviti pomoč za tečaje usposabljanja, ki uvajajo trajnostni razvoj, projektno tehniko in napovedujejo umetnost prostorskega načrtovanja in upravljanja;
- Na koncu bi bilo dobro zagotoviti pomen lokalnim pobudam, saj je na tem nivoju več idej in inovacij, kot na globalnem nivoju;
- Za zaključek predlagam krepitev gesla iz Johannesburga: »Misli globalno, deluj lokalno«.

professionals who think out and create our landscapes. It would also be useful to make this practical guide known to the other European agencies, perhaps by means of a communication operation;

- *as a further step, I suggest that official grants (European Union, states, regions) in all areas with an impact on our landscapes be made subject to the condition of incorporating European Landscape Convention objectives;*
- *it is necessary moreover to support financially those projects which mainstream the sustainable development approach, area-based forecasting, and monitoring aimed at high-quality implementation. On the accounting side, these grants should be made under the head of operational, not capital, expenditure;*
- *support should also be given to training courses introducing sustainable development, project technique and forecasting into the crafts of spatial design and management;*
- *finally, prominence should be given to local initiatives, a level at which there are more ideas and inventions than at global level;*
- *I propose in conclusion to amplify the Johannesburg slogan »Think globally, act locally«.*

Sklepi konference »Krajina in Družba« – Uresničevanje ciljev Evropske konvencije o krajini

Decisions taken by the »Landscape and Society« workshop – the conference on implementing the goals of the European landscape convention

Organizacijski odbor mednarodne konference »Krajina in družba«

Organisation committee for international conference »Landscape and society«

1. Krajina kot prostor

Evropska konvencija o krajini utrjuje v širši družbi zavest o krajini kot posebnem dejstvu našega okolja. S krajino ne označujemo samo lepa prizorišča in privlačna naravna okolja. Krajina je vsak in tudi vsakdanji prostor. Zato je pomembna vsaka krajina ne glede na njeno privlačnost, izjemnost, prepoznavnost, stopnjo naravne ohranjenosti ali stopnjo razvrednotenja. Prepoznavati moramo njene raznolike podobe in ohranjati ali razvijati njene ustrezne kakovosti skladno z različnimi okoliščinami, ki jo opredeljujejo.

2. Krajina kot habitat

Bivalni prostor ljudi bi morala biti kakovostna krajina. Zato je eden od osnovnih ciljev Evropske konvencije o krajini ohranjanje in doseganje takih kakovosti krajin, ki bodo zagotavljale ustrezno okolje za vse, ki bivajo v njej.

3. Krajina kot dediščina

Krajina je dediščina, ki se spreminja in hkrati ohranja zapise rodov, ki so živeli v njej. Krajina vključuje hkrati preteklost, sedanjost in prihodnost. Njenih kakovosti ni mogoče zamrzniti. Zato mora biti varstvo krajine dinamično in ustvarjalno ter skladno s potrebami človeka. Toda tudi človek mora svoje potrebe, tako kot je to počel v preteklosti, uskladiti s krajino in njeno naravno dinamiko.

4. Gospodarski vidik krajine

Krajina je dejavnik gospodarskega in družbenega razvoja. S svojo raznolikostjo je vir

1. Landscape as space

The European landscape convention strengthens the awareness of landscape as an especially significant quality within the wider society. Landscape is no longer perceived simply as beautiful scenery and attractive natural environment. Landscape is everywhere. It is our everyday space, a commonplace. Therefore, every type of landscape bears significance, regardless of the extent of its attractiveness, exceptionality, and identifiable character, the rate of its natural preservation or the rate of its degradation. We have to recognize its diverse character; we must strive to maintain its qualities, regardless of the diverse circumstances defining it.

2. Landscape as a habitat

Human habitat should be a quality landscape. Therefore, the fundamental goal of European landscape convention is to preserve and obtain such landscape qualities that a stimulative and enjoyable living environment will be assured for everyone.

3. Landscape as a heritage

Landscape represents an ever-changing heritage preserving the imprints of the generations it was inhabited by. It bears witness of the past while representing the present as well as the future. Its qualities cannot be frozen. Landscape protection must be dynamic and creative and has to respond to human needs. We must also change the way we satisfy our needs according to landscape conditions and its natural dynamics as the experiences demonstrate.

primerjalnih prednosti, s svojimi potenciali je vir raznolikosti človekovih dejavnosti. S tem je krajina tudi vir konkurenčnosti države ali neke družbene skupnosti.

5. Krajinski potenciali

Načelo ohranjanja in razvoja kakovostnih krajin velja za vse, za izjemne, vsakdanje ali razvrednotene krajine. Prihodnost krajine so njeni potenciali, ki so osnova za raznolik razvoj. Krajinski potenciali morajo biti izhodišče za presojo krajine in njenih možnosti razvoja ali varstva.

6. Posegi v krajino kot izhodišče za inovativno krajinsko upravljanje in načrtovanje

Ob poseganjih v krajino moramo premisliti tudi o tem, kako poseg lahko prispeva h kakovostnemu okolju, kako poseg lahko izvedemo, da ne bo vir razvrednotenja, temveč da bo koristen za naravo in njene vrste ter hkrati za človeka, njegovo bivanje in njegovo gospodarsko delovanje.

7. Celostnost krajine

Krajina je celosten koncept. Celostnost krajine se kaže v času, v funkcijah in v človekovem hkratnem varstvenem in razvojnem delovanju. Zato njeno varstvo in razvoj, njeno celostnost, najbolj učinkovito uresničimo s premišljenim prilagajanjem razvojnih interesov ter varstvenih zahtev, naravnim procesom in krajinski dinamiki. To pa zahteva premišljeno in strokovno ustrezno podprto načrtovanje prostora in njegovega upravljanja.

8. Krajinsko načrtovanje kot instrument usklajevanja družbenih interesov

Kot sistem, v katerem so vsi njegovi dejavniki soodvisni, zahteva krajina celovitost urejanja, tako iz vidika načrtovanja razvoja in varstva kot iz vidika upravljanja krajine. Sektorski pristopi, nujni zaradi delitve dela v družbi, morajo biti nadgrajeni z usklajevalnimi postopki in z dogovori vseh, ki so povezani interesno ali kako drugače s krajino. Krajinsko načrtovanje mora omogočati usklajevanje vseh družbenih interesov. Ponuditi mora rešitve, ki v največji možni meri zagotavljajo uresničitev varstva in razvojnih pričakovanj, in to na način, ki spoštuje njihovo raznolikost, tudi konfliktnost, in hkrati njihovo enakovrednost.

4. Economic aspects of landscape

Landscape is an economic and social development factor. Its potentials are a base for diversity of human activities within it. Its diversity is a source of comparative advantages. As such it boosts the competitiveness of the state or societal communities.

5. Landscape potentials

The principle of safeguarding and development of quality landscapes is valid for each individual landscape, whether they are exceptional, ordinary or degraded. Each landscape holds the potential to attain outstanding quality. The future of the landscape is implied in its potentials. They are a basis for its diversified development. The starting point for landscape assessment must therefore be focused on the potentials as they reveal the developmental as well as conservation possibilities.

6. Landscape change as point of reference for innovative landscape planning and management

Each intervention in the landscape should be analysed in order to understand how it influences the quality and the development of the landscape, how it could be carried-out in order to prevent the degradation, and to reflect upon how to make intervention beneficial for nature and its species, and for humans, their living environment as well as for their economic activities.

7. Wholeness of the landscape

Landscape is a holistic concept. It is integral in time, in its functioning, and in human developmental and protecting activities. Its protection and development, its wholeness are most effectively realised through adequate adjustments of developmental interests and conservation requirements to natural processes and landscape dynamics. It requires deliberative and professionally well supported landscape planning and landscape management.

8. Landscape planning as an instrument for harmonisation of societal interests

Landscape is an integral system in which physical elements intertwine with social ones. Therefore, approaching its design, planning, management, and protection must be comprehensive. The sectorial approaches indispensable because

9. Raziskovalno delo

Raziskovalno delo v zvezi s krajino, njenim prepoznavanjem, urejanjem in načrtovanjem je obveza držav podpisnic, ki izhaja iz Evropske konvencije o krajini. Četrta konferenca v Ljubljani »Krajina in družba« je z vrsto praktičnih primerov pokazala na urejevalni pristop h krajini, ki se opira na raziskovanje krajine, na proučevanje njenih fizičnih in družbenih dejavnikov. Ustrezno načrtovanje razvoja in varstva krajine ni mogoče, če ne izhaja iz prepoznavanja procesov, ki krajino spreminjajo: demografskih, gospodarsko družbenih, tehnoloških (npr. procesov menjave rabe zemljišč), naravnih dejavnikov in podobne.

10. Splošno izobraževanje

Uspešno delovanje celovitega sistema urejanja krajine je v veliki meri odvisno od družbene zavesti ter od spoznanj in zavedanja o pomenu krajine. Zato ima izobraževanje o krajini in njeni vlogi v vsakdanjem življenju v splošnih izobraževalnih ustanovah v vseh življenjskih obdobjih, od predšolskega do tretjega življenjskega obdobja, velik pomen. Primer takega izobraževalnega programa je projekt »Mi urejamo krajino«, ki je bil izveden v Sloveniji in predstavljen na tej konferenci.

11. Specifično strokovno izobraževanje

Evropa spreminja sistem visokošolskega izobraževanja. To je pravi trenutek, da se obveze Evropske konvencije o krajini glede izobraževanja na visokošolski ravni lahko uresničijo v ustreznih izobraževalnih programih. Razpon poklicnega izobraževanja naj sega od znanstvenih disciplin, kot je krajinska ekologija, načrtovalskih, na primer krajinsko načrtovanje (krajinska arhitektura in krajinsko planiranje), do neposredno upravljavskih, kot je na primer varstvo narave in kulturne krajinske dediščine.

12. Širše strokovno izobraževanje, vključevanje politikov

Pomembno je sodelovanje in izobraževanje strokovnjakov iz vseh resorjev, ki usmerjajo in vplivajo na razvoj krajine. Potreba po celovitosti in po usklajevanju dejavnosti v krajini mora postati njihovo izhodišče. Nenazadnje je treba več pozornosti nameniti ozaveščanju politikov s tematiko varstva in razvoja krajine, da bi bilo uresničevanje ciljev Evropske konvencije o krajini uspešno.

of the division of labour within the society must be upgraded through harmonisation and consensus building procedures, involving all interested parties related to landscape development. Landscape planning must elaborate solutions which enable implementation of conservation needs and developmental expectations in the most convincing way. This must be carried-out respecting the diversity of opinions, including the conflicts they produce, and respecting their equivalence.

9. Research activities

The states signatories to the European landscape convention are obliged according to the document to conduct research involving landscape, its identification, management and planning. The fourth workshop in Ljubljana entitled »Landscape and Society« has centred around the regulatory approach to landscape, leaning on landscape research and the studying of its physical and social factors. Adequate landscape planning and protection cannot be achieved unless it is derived from the identification of processes modifying the landscape namely, the demographic, socio-economic, and technological change, and, last but not least, the natural processes.

10. General education

The successful functioning of an integrated landscape development system largely depends on social awareness and the knowledge and awareness on the significance of landscape. Therefore, education on landscape and its role in everyday life within general education institutions in all periods of life is of major importance. The project entitled »We are Making our Landscape« implemented in Slovenia and showcased at the workshop may be an exemplary instance of such an educational programme.

11. Professional education

Europe is changing the system of higher education. This is the right moment for the obligations of the European landscape convention regarding higher education to be realised in the corresponding educational programmes. The range of vocational education should encompass scientific disciplines such as landscape ecology, planning disciplines such as landscape architecture and landscape planning, as well as direct management disciplines such as nature protection and the safeguarding of the cultural landscape heritage.

13.Zakonodaja

Obveznosti, ki so jih sprejele države podpisnice Evropske konvencije o krajini, zadevajo tudi vključevanje načrtovanja razvoja in varstva ter upravljanja krajine v zakonodaje in administrativne sisteme. Zakonodaja mora biti temelj za vse ostale dejavnosti pri uresničevanju in izvajanju konvencije. Prispevajo naj k smotrnemu varstvu in razvoju krajine.

14.Krajinsko načrtovanje kot del prostorskega načrtovanja

Krajinsko načrtovanje mora postati del sistema prostorskega načrtovanja. Vključeno mora biti v sistem načrtovanja razvojnih interesov in varstvenih zahtev tako v urbanih območij kot na podeželju. Njegova vloga usklajevalca različnih interesov v družbi je še posebno poudarjena z zahtevami po vzdržnem razvoju in zaradi prispevka, ki ga ima naravno bolj ohranjen prostor pri vzdrževanju naravnih temeljev življenja na planetu.

15.Participacija

Krajinsko načrtovanje mora prispevati k soglasju o najboljših smereh razvoja krajine, ob tem pa omogočiti take oblike odločanja, pri katerih na demokratičen način sodelujejo vsi ljudje, ki jih načrtovanje zadeva. Ti so bili že v preteklosti in so še danes najpomembnejši člen v verigi dejavnikov urejanja krajine. Krajinsko načrtovanje se mora nadgraditi s sodelovanjem lokalnih skupnosti. Lokalne skupnosti je treba pritegniti k načrtovanju. Pritegniti jih je treba tudi k odločanju o razvojnih vizijah in strategijah, o razvojnih in varstvenih načrtih ter o posegih v krajino.

12. General professional education

Cooperation and education of experts from all sectors directing and influencing landscape development are of great importance. The need for comprehensiveness and harmonisation of landscape activities must become part of experts' activities. Last but not least, more attention should be paid to raising the awareness of politicians on the subject of landscape protection and development in order to successfully implement the goals of the European landscape convention..

13. Legislation

The obligations adopted by the states signatories of the European landscape convention also refer to the inclusion of development and protection, landscape planning and management in the legislation and the administrative systems. Legislation should provide the basis for all other activities in the realisation and implementation of the convention. They are to contribute to reasonable landscape protection and development.

14. Landscape planning as a part of spatial planning

Landscape planning must become a part of the spatial planning system. Moreover, it should be included in the system of the developmental as well as conservation planning both, of urban areas and of the countryside. Its role in harmonisation of diverse societal interests is significantly accentuated in the context of sustainable development and because of the contribution that naturally more preserved areas have in maintaining of the natural grounds for the life on the planet Earth.

15. Public participation

Landscape planning must contribute to achieving the consensus on the best directions of landscape development and at the same time enable such forms of decision-making that provide democratic ways for the people to take part. Namely, people have represented the most significant link in the chain of landscape development factors already in the past and continue to do so today. Landscape planning therefore, must be enhanced by the contribution of local communities by bringing them into the planning process. They must be integrated into decision-making about developmental visions and strategies, and about landscape developmental as well as protection plans.

Seznam avtorjev

List of Speakers

Francesco ALBERTI
Arhitekt, Občina Bondeno, Ferrara, Italija
Architect, Comune of Bondeno, Province of Ferrara, Italy

Blanka BARTOL
Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, Slovenija
Ministry for environment and Spatial Planning, Spatial Planning Directorate, Slovenia

mag. Nataša BRATINA JURKOVIČ, M. Sc.
Predstavnica Društva krajinskih arhitektov Slovenije, Ministrstvo za okolje in prostor
Representative of Slovenian Association of Landscape Architects, Ministry for Environment and Spatial Planning

Nataša BUČAR DRAKSLER
Predsednica Društva krajinskih arhitektov Slovenije
Chair of the Association of Landscape Architects of Slovenia

Enrico BUERGI
Predsednik Odbora za Evropsko konvencijo o krajini, Svet Evrope
President of the Conference of the European Landscape Convention

Alberto CLEMENTI
Generalni sekretar, Združenje urbanistov Italije, Predstojnik Fakultete za arhitekturo v Pescari, Italija
Secretary General of the Italian Society of Urbanism, Head of the Faculty of Architecture of Pescara, Italy

Metka ČERNELČ
Generalna direktorica Direktorata za prostor, Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija
Director General of the Spatial Planning Directorate, Ministry for Environment and Spatial Planning, National Office for Spatial Development of Slovenia

Maguelonne DEJEANT-PONS
Vodja Oddelka za prostorsko planiranje in krajino, Svet Evrope
Head of the Spatial Planning and Landscape Division, Council of Europe

mag. Polona DEMŠAR MITROVIČ, M. Sc.
Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, Slovenija
Ministry of the Environment and Spatial Planning, Spatial Planning Directorate, Slovenia

Michael DOWNING
Član EFLA – Evropsko združenje krajinskih arhitektov
Member of the EFLA Convention Working Group of the European Federation of Landscape Architects

Graham FAIRCLOUGH
Predstavnik Velike Britanije za Evropsko konvencijo o krajini
Representative of the United Kingdom for the European Landscape Convention

Anne FORTIER-KRIEGEL
Krajinska arhitektka, Francija
Landscape Architect, Conseil général des Ponts et Chaussées, France

Silvester GABERŠČEK
Sekretar, Ministrstvo za kulturo, Slovenija
Secretary, Ministry of Culture

dr. Mojca GOLOBIČ, Ph. D.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Urban Planning Institute of the Republic of Slovenia

Peter H. GOODCHILD
Direktor, Organizacija za vrtno in krajinsko dediščino, Velika Britanija
Director of the Garden and Landscape Heritage Trust, United Kingdom

Cristina HERTIA
Ministrstvo za transport, graditev in turizem, Romunija
Ministry of Transport, Constructions and Tourism, Romania

Jelena HLADNIK
Ministrstvo za okolje in prostor, Sektor za naravo, Slovenija
Ministry of the Environment and Spatial Planning, Nature Protection Sector, Slovenia

mag. Jelka HUDOKLIN, M. Sc.
ACER Novo mesto d.o.o., Slovenija
ACER Novo mesto, d.o.o., Slovenia

Margarita JANČIČ
Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, CEMAT Slovenija
Ministry of the Environment and Spatial Planning of Slovenia, Spatial Planning Directorate, CEMAT, Slovenia

mag. Vesna KOLAR PLANINŠIČ, M. Sc.
Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za okolje, Slovenija
Ministry for Environment and Spatial planning, Environment Directorate, Slovenia

dr. Ana KUČAN, Ph. D.
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
Ljubljana University, Landscape Architecture Department

Edvard KUŠEN
Inštitut za turizem, Hrvaška
Institute for Tourism, Croatia

prof. dr. Ivan MARUŠIČ, Ph. D.
Predstojnik, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani
Head of the Landscape Architecture Department, Ljubljana University

Christian MEYER
Ekspert pri Svetu Evrope
Expert of the Council of Europe

Barbara MLAKAR
Ministrstvo za kulturo, Slovenija
Ministry of Culture, Slovenia

Terry O'REGAN
Predsednik združenja krajinskih arhitektov Irske
President of Landscape Alliance Ireland

Janez PODOBNIK
Minister, Ministrstvo za okolje in prostor, Slovenija
Minister of the Environment and Spatial Planning of Slovenia

mag. Marko PREM, M. Sc.
UNEP-MAP Priority Actions Programme/Regional Activity Centre (PAP/RAC), Hrvaška
UNEP-MAP Priority Actions Programme/Regional Activity Centre (PAP/RAC), Croatia

Antonio RIGHETTI
Zvezni urad za okolje, Švica
Federal Office of Environment, Switzerland

Nicolas SANAA
Združenje regionalnih parkov, Francija
Federation for regional parks, France

prof. Lionella SCAZZOSI, Ph. D.
Univerza Milano, Italija, ekspert Sveta Evrope
Professor at the University of Milan and Council of Europe expert

Michael SCHIMEK
Direktor, *Delovna skupina Wachau*, Avstrija
Managing Director of »Arbeitskreis Wachau«, Austria

prof. Michael SCHOBER, Ph. D.
Univerza Münich, Nemčija
Professor at the University of Munich, Germany

mag. Maja SIMONETI, M. Sc.
Ljubljanski urbanistični zavod, Slovenija
Ljubljana urban institute, d.d., Slovenia

prof. Carl F. STEINITZ, Ph. D.
Harvardova Univerza, Podiplomska šola za oblikovanje, ZDA
Professor at the Harvard Design School University

Richard STILES
Evropski svet šol za krajinsko arhitekturo (ECLAS)
European Council of Landscape Architecture Schools (ECLAS)

Maša ŠORN
Ljubljanski urbanistični zavod, Slovenija
Ljubljana urban institute, d.d., Slovenia

Keith WHITMORE
Predsednik Odbora za trajnostni razvoj, Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope
Chairman of the Committee on Sustainable Development of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe

---

Organizacijski odbor mednarodne konference »Krajina in družba«
Organisation committee for international conference »Landscape and society«

mag. Nataša BRATINA JURKOVIČ
Ministrstvo za okolje in prostor, vodja organizacijskega odbora
Ministry for Environment and Spatial Planning, head of organisation committee

Jelena HLADNIK
Ministrstvo za okolje in prostor, članica / *Ministry for Environment and Spatial Planning, member*

Margita JANČIČ
Ministrstvo za okolje in prostor, članica / *Ministry for Environment and Spatial Planning, member*

Barbara MLAKAR
Ministrstvo za kulturo, članica / *Ministry for Culture, member*

dr. Ivan MARUŠIČ
Univerza v Ljubljani, član / *University of Ljubljana, member*

4th MEETING OF THE WORKSHOPS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION

international conference
LANDSCAPE and SOCIETY

Slovenia, Ljubljana 11 – 13 May 2006

PROGRAMME

THURSDAY 11 MAY 2006

8.00 - 9.00 WELCOME TO PARTICIPANTS AND REGISTRATION

9.00 - 10.00 INTRODUCTORY SPEECHES AND WELCOME ADDRESSES

- **Mr Janez PODOBNIK**, *Minister of the Environment and Spatial Planning of Slovenia*
- **Mrs Metka ČERNELČ**, *Director General of the Spatial Planning Directorate, Ministry for Environment and Spatial Planning, National Office for Spatial Development of Slovenia*
- **Mr Silvester GABERŠČEK**, *Secretary, Ministry of Culture*
- **Mr Enrico BUERGI**, *President of the Conferences of the European Landscape Convention*
- **Mr Keith WHITMORE**, *Chairman of the Committee on Sustainable Development of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe*
- **Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS**, *Head of the Spatial Planning and Landscape Division, Council of Europe*
- **Mr Michael DOWNING**, *Member of the EFLA Convention Working Group of the European Federation of Landscape Architects (EFLA)*
- **Mrs Nataša BUČAR-DRAKSLER**, *Chair of the Association of Landscape Architects of Slovenia*

General introduction to the Workshops
Mrs Maria José FESTAS, *Representative of Portugal for the European Landscape Convention, Chair of the Committee of Senior Officials of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT) of Council of Europe member states*

WORKSHOP 1 THE IDENTIFICATION AND ASSESSMENT OF LANDSCAPES

10.00 - 10.30 INTRODUCTION TO THE SESSION BY CHAIRS

- **Mrs Margarita JANČIČ**, *Former Chair of the Committee of Senior Officials of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT) of Council of Europe member states*
- **Mr Jean-François SEGUIN**, *Representative of France for the European Landscape Convention*

General introduction to the Workshop 1
Landscape classification and changes of landscape
Mr Ivan MARUŠIČ, *Head of the Landscape Architecture Department, Ljubljana University*

10.30 - 11.00 BREAK

11.00 - 12.30 PRESENTATIONS

- Landscape as a national symbol
  Mrs Ana KUČAN, *Landscape Architecture Department, Ljubljana University*
- Presentation of the regional distribution of landscape types in Slovenia project, and the outstanding Landscapes of Slovenia project
  Mrs Jelka HUDOKLIN, *M.Sc., Slovenia*
- The identification and the assessment of landscapes in United Kingdom: the new map of England
  Mr Graham FAIRCLOUGH, *Representative of the United Kingdom for the European Landscape Convention*
- Landscape and urbanism
  Mr Alberto CLEMENTI, *Secretary General of the Italian Society of Urbanism, President of the Faculty of Architecture of Pescara, Italy*

Conducted discussion: How to improve the method of typological landscape definition, to unify this method for Europe at a general level, the significance of this method for planning, and the use of results for education and public awareness-raising
Moderators: **Mrs Elina VEIDEMANE**, *Ministry of Regional Development and Local Governments, Senior Officer of Spatial Planning Department, Latvia* and **Mrs Anne FORTIER-KRIEGEL**, *Landscape Architect, Conseil général des Ponts et Chaussées, France*

Overview of the Workshop 1
Mr Terry O'REGAN, *President of Landscape Alliance Ireland*

12.30 - 14.00 LUNCH

WORKSHOP 2 SOCIETY AND THE NEED OF HIGH-QUALITY LANDSCAPES

14.00 - 15.30 INTRODUCTION TO THE SESSION BY CHAIR

- **Mrs Nataša BRATINA JURKOVIČ**, *Representative of Slovenia for the European Landscape Convention*
- **Mrs Martina PÁSKOVÁ**, *Representative of Czech Republic for the European Landscape Convention*

General introduction to the Workshop 2
- The relationship between the quality of landscape and the quality of life
  Mrs Blanka BARTOL, *Ministry for environment and Spatial Planning, Spatial Planning Directorate, Slovenia*

PRESENTATIONS
- Selection of cultural landscape by UNESCO: good practice example of Wachau, Austria
  Mr Michael SCHIMEK, *Managing Director of "Arbeitskreis Wachau", Austria*
- Integration of landscape issues into public policies at the European Union and national levels, and Recommendations for their improvement - the example of the Alpine region
  Mrs Mojca GOLOBIČ, *Urban Planning Institute of the Republic of Slovenia*
- Landscape as development resource for tourism: example of good practice, Croatia
  Mr Edvard KUŠEN, *Institute for Tourism, Croatia*

15.30 - 16.00 BREAK

PRESENTATIONS
- The role of Strategic Environment Assessment (SEA)
  Mrs Vesna KOLAR PLANINŠIČ, *Ministry for Environment and Spatial planning, Environment Directorate, Slovenia*
- Common financial instruments for accomplishing landscape quality objectives
  Mrs Margarita JANČIČ, *Ministry of the Environment and Spatial Planning of Slovenia, Spatial Planning Directorate, CEMAT, Slovenia*
- Landscape management in the Danube Delta Area
  Mrs Cristina HERTIA, *Ministry of Transport, Constructions and Tourism, Romania*
- Light emissions and landscape: Recommendations for the prevention of light emissions in Switzerland
  Mr Antonio RIGHETTI, *Federal Office of Environnement, Switzerland*

17.00 - 17.30 BREAK

17.30 - 18.00 ***Conducted discussion***: How to reach the desired condition of landscapes through spatial and sectoral planning and other forms of management?
Moderators: **Mrs Arancha MUNOZ**, *Architect, Valencia, Spain*, and **Mr Régis AMBROISE**, *Ministry of Agriculture, France*

18.00 - 18.30 ***Overview of Workshop 2***
Mr Carl F. STEINITZ, *Professor at the Harvard Design School University*

19.00 - 20.00 CITY HALL

Reception of the Lord Mayor of Ljubljana **Mrs Danica SIMŠIČ** in City Hall, *Municipality of Ljubljana*

20.30 - GALA DINNER

4th MEETING OF THE WORKSHOPS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION

international conference
LANDSCAPE and SOCIETY

Slovenia, Ljubljana 11 – 13 May 2006

PROGRAMME

FRIDAY 12 MAY 2006

WORKSHOP 3 LANDSCAPE PROTECTION AND MANAGEMENT FOR THE SOCIETY

9.00 - 10.00 INTRODUCTION TO THE SESSION BY CHAIRS

Mrs Anna DI BENE, *Representative of Italy for the European Landscape Convention*

General introduction to the Workshop 3
Landscape protection and management
Mrs Jelena HLADNIK, *Ministry of the Environment and Spatial Planning, Nature Protection Sector, Slovenia*

PRESENTATIONS
- Cultural protected places and landscape
  Mrs Lionella SCAZZOSI, *Professor at the University of Milan and Council of Europe expert*
- Cultural heritage and landscape conservation
  Mrs Barbara MLAKAR, *Ministry of Culture, Slovenia*
- Landscape and suburbanised areas
  Mr Francesco ALBERTI, *Comune of Bondeno, Province of Ferrara, Italy*

10.00 - 10.30 BREAK

10.30 - 11.15

PRESENTATIONS
- Conservation and management in the protected areas of France
  Mr Nicolas SANAA, *Federation for regional parks, France*
- Landscapes management in Mediterranean coastal areas: for quality landscape?
  Mr Marko PREM, *M. Sc. UNEP - MAP Priority Actions Programme/Regional Activity Centre (PAP/RAC), Croatia*
- Planning within the Natura Areas: example of good practice
  Mr Michael SCHOBER, *University of Munich, Germany*

11.15 - 11.45

Conducted discussion: What could be proposed for the landscape conservation plan about outstanding landscapes? How to resolve the conflicting interests in conservation areas?
Moderators: **Mr Mladen BERGINC,** *Head of Nature protection Sector, Ministry of the Environment and Spatial Planning, Slovenia* and **Mr Michael SCHOBER,** *University of Munich, Germany*

Overview of Workshop 3
Mrs Susan DENYER, *General Secretary, ICOMOS*

12.00 - 14.00 LUNCH

WORKSHOP 4 SPECIALIST TRAINING AND PUBLIC AWARENESS-RAISING

14.00 - 14.30 INTRODUCTION TO THE SESSION BY CHAIR

Mrs Mireille DECONINCK, *Representative of Belgium for the European Landscape Convention*

General introduction to the Workshop 4
The significance of education and how to raise the awareness of the public about landscape values
Mr Richard STILES, *European Council of Landscape Architecture Schools (ECLAS)*

14.30 - 16.00

PRESENTATIONS
- The skills of training the public for participation in decision-making processes
  Mr Peter H. GOODCHILD, *Director of the Garden and Landscape Heritage Trust, United Kingdom*
- Raising-awareness of values of space through the process of education - RAVE SPACE, Project within Interreg III B
  Mrs Polona DEMŠAR MITROVIĆ, *MESP, Spatial Planning Directorate, Slovenia*
- The strategy of spatial education in the context of the education for sustainable development: The R.A.V.E. Space project and related activities
  Mrs Maja SIMONETI, *M. Sc.,* and **Mrs Maša ŠORN,** *LUZ d.d., Slovenia*
- Activities of the Slovenian Association of landscape architects in education and professional public awareness-raising, and presentation of the project "We plan the landscape"
  Mrs Nataša BRATINA JURKOVIĆ, *M. Sc., Association of Landscape Architects of Slovenia*

16.00 - 16.30 BREAK

16.30 - 17.00

Conducted discussion: How raising the awareness of the general public about the significance of landscapes, their conservation and development in achieving the quality of living
Moderators: **Mr Felice SPINGOLA,** *Director of Centro Studi Pan, Italy* and **Mr Richard STILES,** *European Council of Landscape Architecture Schools (ECLAS)*

17.00 - 17.15

Overview of Workshop 4
Mr Ivan MARUŠIČ, *Head of the Landscape Architecture Department, Ljubljana University*

17.15 - 18.00 CLOSING CONCLUSIONS

- **Mr Ivan MARUŠIČ,** *Head of the Landscape Architecture Department, Ljubljana University*
- **Mrs Blanka BARTOL,** *Ministry for environment and Spatial Planning, Spatial Planning Directorate, Slovenia*
- **Mr Richard STILES,** *European Council of Landscape Architects (ECLAS)*
- **Mrs Maria José FESTAS,** *Chair of the Committee of Senior Officials of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT) of Council of Europe member states*
- **Mrs Margarita JANČIČ,** *Former Chair of the Committee of Senior Officials of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT) of Council of Europe member states*
- **Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS,** *Head of the Spatial Planning and Landscape Division, Council of Europe*

18.00 - 18.30

General conclusions
Mr Christian MEYER, *Expert of the Council of Europe*

19.00 - 20.00 GUIDING TOUR

Guiding Tour of the City of Ljubljana through the old part of the City (departure from the City Hall)

SATURDAY 13 MAY 2006

9.00 - 18.30 OPTIONAL EXCURSION*

Ljubljana - Kras, Piran, a drive through Slovenian Istria, the protected area of Škocjanske jame (the Škocjan caves) - Unesco, through Ilirska Bistrica to Loški potok, return to Ljubljana.

**The participants will have to cover by themselves the cost for excursion (bus, lunch).*
Cost: 45 EUR/person. + 10 EUR to visit the caves (the cost depends on the final number of participants)
The participants will have to pay directly the cost for the excursion to the agency Albatros during the Conference.

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

REPUBLIC OF SLOVENIA
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

republic of slovenia
ministry of culture

City of Ljubljana

University of Ljubljana

ASSOCIATION OF LANDSCAPE ARCHITECTS OF SLOVENIA